BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
30 I
15

12 12
A B
19 23

Digitized by Google

Collegij Rom. Societ. Jesu.   Cat. inscrip. cx. 8.30.I 15

Praeclariſſimum opus diui

Iſidori Hyſpalenſis,quod ęthimologiarum inſcribitur.Nec te fallat opinio ſtudioſe lector quū titulū aſpicies,quaſi ī hoc volumine ſolū de re grāmatica, atq; vocabulorū īterpretationibus mētio fiat.quū in eo tātarum altiſſimarūq; rerum noticia recondita ſit, vt nuſquā alibi maior digniorq; īueniatur. Quicquid enim cognitionis in cæteris ſcriptoribus cū gręcæ tum latinæ hiſtorię reperitur vniuerſis,in hoc vnico libro vtili quadam breuitate inuenies.Quod ſi perlegeris cum varietate hiſtoriarum,tum rerum magnitudine non minus proficies,q̄ oblectaberis.

Parisiis 1520.

Vænale habetur in vico ſancti Iacobi ſub ſigno Lilij Aurei.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

8.30.I.15

¶ Incipit epiſtola Iſidori iunioris hiſpalenſis epi-
ſcopi ad Braulionem Ceſarauguſtum epiſcopum.

DOMINO Meo et dei ſeruo Bau-
lioni epiſcopo, Iſidorus. Omni De-
ſiderio deſideraui nunc videre faci
em tuam, & vtinam aliquando im-
pleret deus votum meũ / anteq̃ mo
riar. Ad preſens autẽ deprecor, vt
cõmendes me deo orationibus tuis, et vt in hac vi
ta ſpem meam impleat, et in futuro beatitudinis
tuę conſortium mihi concedat. Et manu ſua. Ora
pro nobis beatiſſime domine et frater.

¶ Braulio ad Iſidorum.

DOmino meo & vere domino, Chriſtoq;
electo Iſidoro epiſcopoꝝ ſummo. Brau
lio ſeruus inutilis ſanctoꝝ dei. O pie do
mine & virorum preſtantiſſime, ſera eſt
ĩquiſitio, & tarde data ẽ mihi ſecribẽdi optio, quia
pctis meis exigẽtibꝰ nõ tãtũmõ ſterilitati ſvł iopię
malo, verũetiã peſtis mortalitatis luis & hoſtilita-
tis quo minꝰ ĩquirerẽ horribili ſũ ꝓpeditꝰ incurſu.
Nũc aũt & ſi mille neceſſitatibꝰ & mille curis attri
tꝰ poſt longũ miſerię tẽpꝰ veluti ab ĩprobi ſoporis
(vt ita dixeri) grauedine ſuſcitatꝰ. iſtiꝰ meę ſugge
ſtiões affatibꝰ depẽdere ꝓſumo ſalutis obſequiũ,
& cordis & corpis humilitate ꝓſtratꝰ, inprecãs ex
cellẽtiſſimã tuę beatitudinis poteſtatẽ, vt peculia
rẽ famulũ quẽ pio illo ſacrę dignationis ĩtuitu ſẽ-
per habuiſti ſuſceptũ, vſq; ĩ finẽ habere iubeas cõ
mẽdatũ. Nã & ego (xp̃s nouit) graui dolore diſcu-
tior ꝙ emẽſo tpe tã ꝓlixo vel nũc veſtrum nõ me
reor videre cõſpectũ, ſed ſpero in illũ qui nõ obli
uiſcitur miſereri, nec repellit in finẽ quia exaudi-
et precẽ pauperis, et veſtro me miſerũ rep̃ſentet
aſpectui. Suggero ſane & omnimoda ſupplicatio
ne depoſco, vt librũ etymologiarũ quẽ iam fauen
te dño audiuimꝰ cõſũmatũ, ꝓmiſſionis veſtrę me
mores ſeruo veſtro dirigere iubeatis, quia vt mihi
ſum cõſciꝰ magna ibi ex parte ſerui tui poſtulatio
ne ſudaſti. Et ideo in me primũ exiſte munificꝰ, ſic
in ſanctorũ cętibꝰ et fœlix habearis & primꝰ. Ge-
ſta etiã ſynodi ĩ qua ſitauriꝰ exanimis veſtri igne,
& ſi nõ purificatꝰ, inueniť tñ decoctꝰ, queſo vt ve
ſtro inſtictu a filio veſtro dño rege, nobis dirigãť
cito Nã & noſtra eius ſic flagitauit gloriã ſugge-
ſtio, quia multũ in cõcilio ꝓ inueſtigãda opꝰ ẽ ve-
ritate. Decetero creatoris altiſſimi pietatẽ efflagi
to vt coronã beatitudinis veſtrę ꝓ itegritate fidei
& ſtatu eccleſię ſuę lõgo tpe precipiat cõſeruare,
neq; inter oblatrantia ꝓ̃ſẽtis mũdi varia & inume
rabilia diſcrimina munitũ reddat tuę interceſſio-
nis gratia, ac recõditũ in gremio memorię tuę tu
tũ ab omni tẽpeſtate peccati oratu veſt ro efficiat
trinitas ſacratiſſima. Et manu ſua. Ego ſeruꝰ dñi
Braulio Iſidoro in dño, fruar te lucerna ardens &
non marceſcens.

¶ Iſidorus ad Braulionem.

DOmino meo & dei ſeruo Brauliõi ep̃o. Iſi
dorꝰ. Quia te ĩcolumẽ cognoui, grãs xp̃o
egi, et vtinã cuiꝰ cognoui ſalutẽ, ĩ hoc cor
pore aſpicerẽ & viſionẽ. Quod autẽ, mihi euenit ꝓ
peccatis meis manifeſtabo, quia fui dignꝰ tua per
legere eloquia, ſtatĩ vt accepi pictatiũ tuũ, puer re
giꝰ ad me venit, dedi cubiculario meo illud picta
tiũ, & cõfeſti ãbulaui ad pricipẽ vt poſtea plegẽ re
ſcriberemq;. Reuerſꝰ e palatio regis, nõ ſolũ ſcri-
pta tua nõ inueni, ſed etiã quicquid aliud ĩ caſtris
fuit piit, & id circo ſcit dñs, luxi meritũ meũ, quia
nõ plegi eloquium tuũ ſed rogo vt q̃cũq; occaſio
euenerit, reſcribe michi. Et gratiam verbi tui non
auferas, vt quod ex meo delicto ꝑdidi, iterum gra
tia tua recipiam. Et manu ſua. Ora pro nobis bea
tiſſime domine.

¶ Braulio ad Iſidorum.

DOmino meo & vere dño chriſtoq; electo
Iſidoro ep̃oꝝ ſũmo, Braulio ſeruus inu-
tilis ſanctoꝝ dei Solet repleri lætitia hõ
interior, ac ſpiritalis, cũ inquiſitione fun-
giť amãtis. Ob id velle meũ ẽ mi dñe reuerẽdiſſie,
niſi culparũ maceria mearũ obſitat et benigne te
ĩquiſitionẽ meã ãplecti, & q̃relarũ calũniã patiẽter
accipe. Vtrũq; eni ago, & officiũ inquiſitiõis pſol-
uo, & ibi cõtra te cauſarũ mearũ neceſſitates diri
go quid, vt benigniſſime tuo auditui admittas in
igreſſu huiꝰ dictationis portuq; ꝓſtratꝰ peto a cul
mine veſtri apoſtolatꝰ, vt q̃q̃ vacillet calũnię obie-
ctio vbi lachrimarũ ẽ itercellio, cũ lachrymę nõ ſit
ſigna calũnię, tñ ſint opto & lachrymabiles calũ-
nie, & calũniabiles lachrymę, ſʒ vtrũq; ꝓ licẽtioſa
amoris ꝓ̃ſũptiõe, nõ autẽ ꝓ arrogãtię temeritate
ſʒ iã cauſã exordiar. Septẽ niſi falor ãnorũ ſe tpa
gyrãt, ex quo me memini libros ad te cõditos ori-
ginũ poſtulaſſe & vario diuerſoq; mõ p̃nte me fru
ſtratũ eẽ, & abſẽti nil ide te reſcripſiſſe, ſed ſubtili
dilatiõe modo necdũ eẽ perfectos, mõ necdũ ſcri-
ptos, modo meas lr̃as intercidiſſe, aliaq; multa op
ponẽs ad hãc vſq; diẽ puenimꝰ, & ſine petionis ef-
fectu animꝰ perdurat. Ob hoc, & ego vertẽ ꝓ̃ces ĩ
q̃relã, vt quod ſupplicatione nequiui vel calunnia
laceſſãdo valeã adipiſci. Sępe nãq; ſolet mendico
ꝓdeſſe vociferatio. Quocirca cur q̃ſo te dñe nõ tri
buas quod rogaris? Vnũ ſcias, vt nõ dimittã quaſi
fingens me nolle negata, Sed querã, & inſtãter q̃-
rã, quouſq; aut accipiã, aut eliciã piiſſimo redẽpto
re iubẽte. Quęrite & inuenietis & adiiciente, pulſa
te & aperietur vobis. Quęſiui & q̃ſo, etiã & pulſo
Vnde & clamito, vt apias. Nã huiꝰ argumenti me
cõſolatur inuentio, quia qui cõtẽpſiſti poſtulantẽ
exaudies forte calũniãtem. Hinc ergo ſciẽtię tuæ
ingero quæ nec ſtulti iactationem nouit, aliquod
ſuggerere inſipiens profecto preſumo. Nec tñ eru
beſco ipitꝰ diſertiſſimo loqui, apſtoli memor ꝓ̃cepti

quo ꝑceperit libēter ſufferre inſipientē. Quāobrē
accipe clamores calūnię. Cur rogo talētorū diſtri
butionem, & cibariorū diſpenſationē tibi creditā
hucuſq; retētas? Iā ſolitæ magnū, iptire familiis, ne
inopia pereant famis noſtri quid creditor venieus
repoſcat a te. Nō minueſ tibi quic quid dederis no
bis. Memor eſto puis panib⁹ multitudinē ſatiatā,
& ſupeſſe reliquias fragmentoꝝ magnitudine pa
nū. An putas donum tibi collatū ꝓ te ſolomō eſſe
datū? Et veſtrū eſt, et noſtrū cōmune eſt, nō priua
tū. Et quis dicere vel iſan⁹ ꝑſumat, vt priuato tuo
gaudeas, qui de cōmuni tm̄ inculpabiliter gaude
re ſcias? Nā cū de⁹ tibi ęconomiā ſui theſauri, & di
uitiaꝝ ſalutes ſapiētiæ et ſciētię tenere cōceſſerit
cur larga manu nō effūdis, quod dando nō minu-
es? An cū i mēbris ſuperni capitis vnuſquiſq; quod
non accepit, ſic in altero poſſideat, vt alteri quod
habet poſſidendum ſciat, tu forſitan, iō nobis par
cus exiſtis, quia quod mutuo a nobis reſumas nō i
uenis. Sed ſi habenti das ab illo mercedis fructuꝫ
reportas. Sin vero nō habēti tribuis, ꝑceptis euan
gelicis ſatiſfacis, vt reddaſ tibi i retributiōe iuſto
rū. Proinde et ego remordeor cōſciētia, eo ꝙ i me
cōmunicabile nichil boni ſentiā. Quō iubemur p
charitatē ſeruire inuicē, & vnuſquiſq; quā accepit
gratiam i alterutrum illam adminiſtrare ſicut bo
ni diſpenſatores multiformis gratiæ dei, atq; vni-
cuiq; ſicut diuiſit deus mēſurā fidei in vno cōpage
mēbrorum debeat ea cæteris ptibus cōmunicare,
quia hęc oia operaſ vnus atq; idē ſpūs diuidens ſi
gulis ꝓut vult, ſed ad vnū ac peculiare ſubſidium
quod pmiſi recurro ad inopportunitatē ſcilicet a-
micā amicitia deſtitut⁹, ac nulla membrorum ho-
neſtorum gratia decoratus. Idcirco audi vocē me
am tot interiacentibus terris. Redde redde quod
debes. Nā ſeru⁹ ſeru⁹ es xp̄i & xp̄ianoꝝ, vt illis ſis
maiorum omniū noſtrum et quia noſtri cauſa tibi col
latam pręſētis gratiā, ſitientibus animis ſciētięq;
fame cruciatis iptiri nō dedigneris. Non ſunt ſal
tim pes qui ad iniūcta diſcurrēs poſſim aluo eccle
ſiæ membrorum. ſ. iudici obediētiæ diſcurſu pare
re. nec principatui capitis impetranti obſequēdo
placere. Quin et ſi de ihoneſtioribus mēbris me eſ
ſe ſciā ſufficiat. quia quę te cōſtat a capite pcepiſ-
ſe p me eſt dignum egere. nec me te nō egere q̄uis
minimū xp̄i tn̄ ſanguine redēptū. Nā non dicit ca
caput pedibus non eſtis michi neceſſarii, quō q̄ vi-
dentur membra corporis ifirmiora eſſe neceſſario
ra ſunt et quæ putātur ignobiliora eſſe corporis
membra his honorem abundantiorem circunda-
mus & quæ i honeſtiora ſunt noſtra maiorem ho
neſtatem habent. Sic itaq; creator noſter ac diſpē-
ſator cūcta diſpenſat vt cum in altero alteri dona
dina q̄ in ſe nō pcipit poſſidenda tribuuntur cha-
ritas cumuletur. Deniq; tūc bene multiformis gra
tia diſpenſatur qñ acceptū donū et eis qui hoc nō
habēt crediſ qñ ꝓpter euꝫ cui impēdiſ datū puta
tur. Hoc apoſtoli capitulū a nobis i parte ꝑmiſſū
optime nouit prudētia charitatis veſtrę huic regi
cōgruere totum & quicquid ſūmatim tetigi te ꝓcul
dubio noſſe melius latet nullū. Itaq; hoc ſolū ſupe
reſt quod & magnopere peto vt ꝑſtes poſtulata & ſi
nō p me ſalti ꝓ iſ̄a charitate diuinit⁹ iptita. Pro
qua iubemur & noſſe & ꝑſtare oia & ſine qua nihil
ſūt oia. Sed & ſi qua ſuperflua ſi qua negligenter ſi
qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi q̄
dixi cūcta queſo benigne ſuſcipias cūcta ignoſcas
cuncta ores vt de⁹ ignoſcat. Ergo et hoc inoteſco
libros ęthymologiarū quos a te dn̄o meo poſco & ſi
detrūcatos corroſoſq; iā a multis haberi ide rogo
vt eos mihi trāſcriptos integros emendatos & be-
ne coaptatos digneris trāſmittere ne rapt⁹ auidi
tate in puerſum cogar vitia ꝓ virtutibus ab aliis
ſumere. Ego aūt opto q̄uis nulli⁹ egeas & vltro-
neę dicāſ putere mercedes vt dignatio veſtræ be
nignitatis iperet nobis i id quod & poſſum⁹ & va-
lemus tm̄ vt obſequio noſtro vtaris imo charitate
quæ deus eſt pfruaris. His igitur expletis erāt mi
chi q̄ſtiones de ſacris diuiniſq; paginis quarū mi-
chi expoſitionē cordis veſtri lumen aperiret ſi tn̄
& nobis iubes reſplendere et diuinę legis obſcura
reſerare. Nec ſi iſta quæ peto pcepero de illis ſile-
bo, ſed viā reſeras capiū de fiducię. Cum in hac pri
ma fronte non me confodieris ſtimulis verecun-
dię & ignauię meæ locū dederis venię ꝙ quē dili
gebas q̄libet imeritū non iuſſeris reprobare. quia
ignominioſum valde videtur ac vile ſi nec dum ſa
tiatus qui charitate ab eo quē amabat inuenitur
recedere. Obſequio autem meæ ſeruitutis impēdo
iura ſalutis, & queſo pietatem ſanctiſſimæ veſtræ
poteſtatis vt ꝓ me orare digneris quatenus quot
tidie fluctuentem animā in malis et tuo interceſſu
lucreris et ad portum tranſquillitatis ęterne per-
ducas e rutā a miſeriis et ab ſcādalis. Dulce michi
fuit diu ad te loqui. quaſi corā poſitus vultū vide-
re tuę faciei. Ideo nec verboſitatem caui. & temeri
tatem fortaſſis incurri ſꝫ aut hoc aut aliud agere
debui, tantum vt quod noluiſti per humilitatē ſal
tem tribuas per tumultuantem improbitatē. Ec-
ce quantam audaciam dedit michi gratię veſtræ
beniuolentia. Et iō ſi quod in hoc diſplicuerit ſibi
imputet quę tantum amat, vt timorem tollat. Naꝫ
perfecta charitas foris mittit timorē. Speciali quo
ꝙ gratia fret⁹, ſpeciali dn̄o in quo vires ſanctę ec-
cleſię cōſiſtūt ſuggero, vt quia euſebi⁹ noſter me-
tropolitan⁹ diſceſſit, habeas miſericordię curā. Et
hoc filiolo tuo noſtro domino ſuggeras, vt illū illi
loco pręficiat, cui⁹ doctrinę ſanctitas ceteris ſit vi
tæ forma. Hunc autem filium pręſentē beatiſſimæ
poteſtati veſtrę per omnia commendo, & tam de
his quæ hic ſuggeſſimus quam etiam de his quæ
ſupra queſti ſumus eloquio veſtro per eum illuſtra
ri mereamur.

¶ Iſidorus ad Braulionem.

DOmino meo et dei ſeruo Braulioni ep̄o, Iſidorns. Tuę ſanctitatis epiſtolę me in vrbe toletana inuenerūt. Nā p motus fuerā cā cōcilij Sed q̄uis iuſſio principis in itinere poſitum remeare me āmonuiſſet, ego tñ qa propinquior eram pręſentię ipſius q̄ religioni, maiui potius curſum itineris non intercludere. Veni ad pręſentiam principis inueni p̄ſentem diaconū tuum, per eū eloquia tua ſuſcipiēs amplex⁹ ſū, et legi, et de ſalute tua deo gratias egi deſiderio omni deſiderās, q̄uis debilis atq; feſſ⁹, fiduciā tñ habens per xp̄m in hac vita videndi te quia ſpes nō confunditur p charitatē q̄ diffuſa eſt in cordib⁹ noſtris Codicē etymologiarū cū alijs codicib⁹, de itinere trāſmiſi, et licet emēdatū p̄ualitudine tamē tibi modo ad emendatū ſtatuerā offerre ſi ad deſtinatū cōcilij locū pueniſſem. De cōſtituēdo autē ep̄o taranēſi nō eam quam petiſti ſenſi ſententiā regis, ſed tñ & ipſe adhuc vbi certius cōuertat animū illi manet incertū. Peto aūt vt pro meis peccatis apud dñm exiſtere digneris itercellor, vt impetratu tuo deleātur delicta mea, & remittātur facinora. Item manu ſua. Ora pro nobis beatiſſime domine et frater.

Item Iſidorus ad Braulionem.

EN tibi ſicut pollicitus ſum niſi opus de quarumdā rerū origine ex veteris lectionis recordatione collectū, atq; ita i quibuſdam locis annotatum ſicuti extat conſcriptum ſtilo maiorum.

Incipit liber primus ętymologiarum ſancti Iſidori Hiſpalenſis ep̄i.

De diſciplina et arte. Cap̄. I.

DIſciplina a diſcēdo nomē accepit. Vñ & ſciētia dici pōt. Nā ſcire dictū eſt a diſcere, quia nemo noſtrū ſcit niſi quia diſcit. Aliter dicta diſciplina. quia dicitur plena ars vero dicta ē q̄ artis pręceptis reguliſq; conſiſtat. Alij dicūt a gręcis hoc tractū eſſe vocabulū απο της αρετης. i. a virtute, quā ſciētiā vocauerunt. Inter artem & diſciplinam plato & Ari. hanc differentiam eſſe voluerunt, dicentes artē eſſe in his q̄ ſe & aliter habere poſſunt, diſciplina vero ē q̄ de his agit quę aliter euenire nō poſſūt. Nā qñ veris diſputationib⁹ aliquid diſſerit. diſciplina erit, qñ aliquid verſimile atq; opinabile tractatur nomen artis habebit.

De ſeptem liberalibus diſciplinis Cap̄. ii.

DIſciplinę liberaliū artiū ſeptē ſunt. Prima grāmatica. i. loquēdi pitia. Secunda retorica quæ propter nitorē et copiā eloquētiæ ſuę maxima in ciuilibus qōnibus neceſſaria exiſtimatur. Tertia dialectica cognomento logica, quæ diſputationibus ſubtiliſſimis vera ſecernit a falſis. Quarta arithmetica quę continet numerorum caſus ac diuiſiones. Quita muſica, q̄ in carminibus cantibuſq; conſiſtit. Sexta geometria, quæ menſuras terrę dimēſioneſq; complectitur. ſeptima aſtronomia, quę continet legem aſtrorum.

De litteris cōmunibus. Cap. iii.

PRimordia grāmaticę artis litteræ cōmunes exiſtūt, quas librarij et calculatores ſequuntur, quarum diſciplina velut q̄dā grammaticę artis iſātia ē, vñ & eā Varro litterationē vocat, Litterę aūt ſunt idices rerū, ſigno verborū, quib⁹ tāta vis eſt, vt nobis dicta abſentiū ſine voce loquāť. Verba ei p oculos nō p aures introducuntur. Vſ⁹ litterarū rept⁹ ē pꝑter memoriā rerꝫ, Nā ne obliuione fugiāt, lr̄is alligāť. In tāta eni rerū varietate nec dici audiēdo poterant oia nec mēoria cōtineri. Litterę aūt dictę quaſi legiterę, q̄ iter legētib⁹ p̄ſtēt, vel q̄ in legēdo iterēť Lr̄ę latinę & gręcę ab hebreis videť exortę. Apđ illos eni pri⁹ dictū ē Aleph. deide ex ſimili enūciatiōe apud gręcos tractū ē Alpha. ide apud latinos A, Tranſlator enim ex ſimili ſono alteri⁹ liguę litterā cōdidit, vt noſſe poſſim⁹ liguā hebraicā oiū liguarū, ac lr̄arꝫ eē matrē. Sed hebrei vigiti duob⁹ elemētis lr̄arū ſcd'ꝫ veteris teſtamēti libros vtunť Gręci vero. xxiiii. Latini iter vtrāq; liguā pgrediētes. xxiii. elemēta habēt. Hebreorꝫ litteras a lege cepiſſe p moyſē. Syrorꝫ aūt & caldeorū per abrahā. Vñ & cū hebręis & numero & ſono cōcordant ſolis characterib⁹ diſcrepāt. Egiptiorū lr̄as Iſis regina inachis filia, de grecia veniēs i ęgyptū reppe rit, & ęgyptijs tradidit. Apud ægyptios autē alias habuiſſe litteras ſacerdotes, alias vulg⁹. Gręcarū litterarū vſum primi phœnices iuenerūt. vnde, & Lucan⁹, Phœnices primi magni ſi crediť auſi, Māſurā rudib⁹ vocē ſignare figuris. Hic ē q̄ & phęniceo colore librorꝫ capite ſcribūť quia ab ip̄is litteræ initiū habuerūt. Cadmus agenoris fili⁹ gręcas litteras a phęnice i gręciā. xvii. prim⁹ attulit, αβγ δεζικλμνπορστφ. His palamedes troiano bello tres adiecit ηχω. Poſt queꝫ Simonides ſimiliter tres alias adiecit ξθφ. y litterā Pythagoras ſami⁹ ad exēplū vitę hūanę prim⁹ formauit. Cui⁹ virgula ſuperior primā ętatē ſignificat, incertā quippe et q̄ adhuc ſe nec vicijs nec virtutibus dedit. Biuiū autē quod ſupeſt ab adoleſcētia icipit, cui⁹ dextra pſardua ē ſꝫ ad beatā vitā tēdēs, ſiniſtra facilior. ſꝫ ad labē iteritūq; deducens. De qua ſic Perſius ait. Et ibi quę ſamos deduxit littera ramos, Surgēteꝫ dextro mōſtrauit limite callē. Quiq; autē eſſe apđ grecos myſticas litteras. Prima. y. quę humanā vitā ſignificat, de qua nunc dixim⁹ Secūda theta. θ q̄ mortē ſignificat Nā iudices eādē litterā thetā apponebāt ad horū nomia quos ſupplicio afficiebāt et diciť theta απο του θανατου. i. a morte. Vnde et habet p mediū telū. i. mortis ſignū, de qua q̄dā ſic ait. O multū ante alias infęlix littera theta. Tertia thau. τ. figurā demōſtrās dñicæ crucis. Vñ & hebraice ſignū iterp̄tať, de q̄ dictū ē i ezechiele

¶ De grammatica Cap. iiii.

GRammatica eſt ſciētia recte loquēdi,ſcri
bēdiq; ratio,origo et fūdamētū liberaliū
artiū.Hec in diſciplinis poſt lrās cōmunes
iuenta eſt,vt iam qui didicerūt lrās per e
am recte loquēdi ratione ſciant. Grāmatica aūt a
lrīs nomen accipit.Grāmata eni greci litteras vo=
cant.Ars vero dicta eſt ꝙ artis pręceptis reguliſq;
cōſiſtat.Alii dicunt a græcis hoc tractū eſſe voca=
bulū,apotes aretes.i.a virtute,quā ſcientiā voca=
uerunt.Oratio dicta eſt,quaſi oris ratió.Nam ora
re eſt loqui,et dicere. Eſt aūt oratio contextus ver
borū cū ſenſu.Contextus autē ſine ſenſu non eſt o
ratio ,quia non eſt oris ratio.Oratio autē plena eſt
ſenſu voce & littera. Diuiſiones autem grammati
cę artis a quibuſdam .xxx.dinumerantur.i.partes
orationis .viij. vox articulata,littera ſyllaba,pedes,
accēt⁹ poſiturę,notę.orthographia,analogia, ety
mologia,gloſę,differentiæ.barbariſmi,ſoloeciſmi
vitia.methaplaſmi,ſchemata,tropi, proſa ,metra
fabule,hiſtoriæ. De ptib⁹ orōnis. Cap̄.V.

PArtes orationis primus Ariſtoteles du=
as tradidit nomen,et verbū.deinde do
nat⁹ octo definiuit,ſed oīs ad illa duo
pripalia reuertūtur.i.ad nomen & ver
bum,que ſignificant perſonā & actū.Reliquę ap=
pendices ſunt,et ex hisoriginē trahunt.Nā prono
men ex noie naſcitur,cuius officio fungitur,vt ora
tor ille.Aduerbiū de noie naſcitur,vt doctus doc=
te.Participium de nomine &verbo,vt lego legens
Coniunctio vero & præpoſitio vel interiectio in cō
plexu iſtarum cadunt.Ideo et nonnulli quinq; par
tes definierunt,quia iſte ſuperflue ſunt.

¶ De nomine Capitu. VI

NOmen dictū quaſi notamen ꝙ no=
bis vocabulo ſuo res notas efficiat
Niſi enim nomen ſcieris cognitio
rerum perit Propria nomina dicta
ſunt,quia ſpecialia ſunt Vnius eni
tm̄ perſonam ſignificant. Species
propriorum nominuꝫ quattuor,ſūt pręnomen,no
men,cognomen,et agnomen Prenomen dictū eo
ꝙ nomini pręponitur,vt Lucius quintus Nomen
vocatū,quia notat genus,vt cornelius Cornelij ei
omnes in eo genere dicebantur Cognomen, quia
nomini coniūgitur,vt ſcipio Agnomen vero quaſi
accedens nomini vt Metellus creticus,quia cretā
ſubegit. Extrinſecus enim venit agnomen ab ali=
qua ratione Cognomentum autem vulgo dictum
eo ꝙ nomini cognitionis cauſa ſupadijciatur, ſiue
ꝙ cū nomine eſt Appellatiua nomina inde vocan
tur,quia communia ſunt.& multorum ſignitatiōe
conſiſtūt Hæc in.xxvii ſpēs diuidūtur,ex quibus
corporalia dicta,quia vel videntur vel tanguntur
vt cælum,terra.Incorporalia quia carēt corpore
vnde nec videri nec tāgi poſſūt,vt veritas,iuſticia
Generalia quoq; quia multarum rerum ſunt,vt a
nimal Nam & homo et equu⁹ et auis animalia ſūt
Specialia,quia ptē demōſtrāt,vt homo Species eſt
animaliū homo Principalia,quia primā poſitionē ha
bēt nec aliūde naſcuntur.vt mons fons. Deriuati
ua,eo ꝙ ex alio nomie deducūt.vt a mōte monta
n⁹ Diminutiua.qa nomināt ſenſu,vt grę cul⁹ ſcho
laſticul⁹ a ſcolaſtico Sono diminutiua.qa ſic ſonāt
ſicut diminutiua,ſed intellectu principalia ſūt, vt
tabula fabula Tota græca,quia ex toto gręce de
clinant,vt caliſto calypſo.Sic enim græc⁹ et lati=
nus dicit.Tota latina,quia ex toto i latinū vertū=
tur græc⁹ dicit odyſſeus,latinus vlixes Media di=
cta,qa ex parte græca ſūt,ex parte latina Eadem
et nota qa corrūpunt vltimas ſyllabas manentib⁹
prioribus,vt apud græcos alexandros,apud lati=
nos vero elexander menāder Dicta autem notha
quemadmodum nothus dicitur qſqs de diſpari ge
nere naſcitur Synonima hoc eſt plurinomia eo ꝙ
ſit in pluribus nominib⁹ ſignificatio vna vt terra,
hum⁹,tell⁹,idē enim ſūt nomina Omonyma ,hoc
eſt vninomia eo ꝙ ſit in vno nomine ſignificatió
plurima,vt tumul⁹ nūc mons breuis eſt. nunc tu=
mens tellus,nunc ſepulchrum, Eſt enim in vno no
mine ſignificatio diuerſa Relatiua dicta,eo ꝙ ad
aliam referantur perſonam,vt magiſter dominus
pater Illa autem quę dicūtur ad aliqd alter ſe ha
bentia a contraria ſignificatione dicta ſūt,vt dex
ter Dici enim dexter non poteſt niſi ſiniſter fuerit
Porro qualitatis nomina ex eo dicta,quia per ea q̄
lis quiſq; ſit oſtenditur,vt ſapiens,formoſus,diues
Quantitatis,quia a mēſura trahuntur, vt longus
breuis. Patronymica dicuntur eo ꝙ trahun=
tur a patribus,vt titides tidęi filius,eneius, eneę fi
lius,q̄uis a maioribus et matribus ducantur.Cre=
tica id eſt poſſeſſiua a poſſeſſiōe,vt euādrius enſis
Epitheta que latine adiecta vel ſuperpoſita ap=
pellantur,eo ꝙ ad implendā ſui ſignificationē no=
minibus adijciantur,vt magnus doct⁹ .Adijcis ea
perſonis,vt magnus philoſophus,doctus homo,et
plenus eſt ſenſus. Actualia ab actu deſcendunt, vt
dux,rex,curſor.nutrix.orator.Gentes a gente ve
niunt,vt græcus romanus.Patriæ a patria deſcen
dūt.vt athenienſis thebanus,Locia loco vt ſubur
banus.Verbalia dicuntur quia de verbo naſcūtur
vt lector.Participalia que ſic ſonant ſicut pticipia
vt clemēs prudēs. Verbi ſimilia a verbi ſimilitudi
ne dicta vt cōtēplator.Nā et verbū ē iperatiui mo
di futuri tēporis et nomē quia cōparationē recipit
He omes ſpecies a nominū appellatiōe deſcēdūt
Secūda pars nois Comparatio dicta qa e alteri⁹
cōparatiōe alteꝝ p̄fert.Cui⁹ grad⁹ tres ſūt.poſiti
u⁹ cōparatiu⁹ & ſuperlatiu⁹ Poſitiu⁹ dict⁹ qa pri=
m⁹ ponit i cōparationis gradu vt doct⁹.Cōparati=
u⁹ ab eo ꝙ poſitiuo p̄fertur illi vt doctior plus e=
nim doctior nouit q̄ doctus. Superlatiu⁹ eo ꝙ cō
paratiuo ſuperferatur vt doctiſſimus plus enim no
uit q̄ doctior.Genera dicta ſūt eo ꝙ ge rēt vt ma

ſculinű et femininű,Cætera non ſunt genera,ſed
hoc nominum ratio et auctoritas voluit. Neutruʒ
dictum,quia nec hoc eſt nec illud.i.nec maſculinű
nec femininű.Cōmune dictű ꝙ duob⁹ generibus
nominű cōmunicat,vt hic & hęc canis.Cui cōtra=
riű eſt epicęnon,quia vtrűq; ſexű ſub vno genere
enunciat,vt hic piſcis.Eſt eñi icerti generis,quod
nec natura,nec oculis diſcernitur,ſed ſēſus tantű
peritia,Oīe genus dictű,quia cunctis generibus
ſeruit,maſculino & fęminino & neutro cōmuni et
oīnī.Numer⁹ dict⁹,quia per eum vel ſingularia vł
plurima nomina oſtendűtur.Figura,quia vel ſim
plicia vel compoſita ſunt.Caſus a cadendo dicti,ꝑ
eos eñi inflexa nomina variantur et cadunt.Noia
tiu⁹ caſus dictus,quia per eundē aliquid nomina=
mus,vt hic magiſter.Genitiu⁹,quia eű per genus
cuiuſcűq; querim⁹,vt hui⁹ magiſtri filius,vel ꝙ rē
ſignificam⁹ hui⁹ magiſtri.Datiu⁹ quia per eű nos
dare alicui demonſtram⁹,vt da huic magiſtro.Ac
cuſatiu⁹ qa per eű aliquē accuſam⁹,vt accuſo hűc
magiſtrű.Vocatiu⁹.quia per eum aliquē vocamus
vt o magiſter.Ablatiu⁹,quia per eum nos auferre
aliquid cuiq̄ ſignificam⁹,vt auferā a magiſtro He
xaptota nomina dicta,quia per ſex caſus varieta=
tes habēt,vt eſt vnus.Pentaptota ꝙ tm̄ in quinq;
caſibus variantur,vt doctus.Tetraptota ꝙ tm̄ in
q̄ttuor caſib⁹ declinātur vt latus.Triptota ꝙ tātű
in tribus,vt templum.Diptota ꝙ tm̄ in duob⁹,vt
Iupiter.Monoptota ꝙ vno tm̄ caſu vtuntur,vt fru
gi.

¶ De pronomine. Cap̄. VII.

PRonomen dictű,quia pro vice no=
minis ponit̄,ne faſtidiű faciat no=
men ipſű dű iterat̄.Nā cű dicimus
Vir.ſcripſit bucolica,addimus ꝓ=
nomen,ipe ſcripſit & georgica,ſic
q; varietas ſignificatiōis et faſtidi
um tollit,& ornatű inducit.Pronoia aűt aut infini
ta.Finita pronomina dicta,eo ꝙ definiűt certam
perſonā,vt ego,me enim ſtatim intelligis.Infinita
dicűt̄,quia non ſűt certę perſonę.De abſcētib⁹ eñ
dicűt̄ & incertis,vt qs,que,quod.Min⁹ q̄ finita ap
pellant̄,quia cōmemoratione faciűt notę perſonę
vt ipſe,iſte.Certű eſt eñ de quo dicitur.Poſſeſſiua
vocant̄,eo ꝙ nos aliquid poſſidere oſtēdűt.Nam
cum dico me⁹,tuus,definio aliquid meum eſſe vel
tuű.Relatiua dicunt̄,qa ad interrogationē referűt̄
vt quis eſt,reſpōdetur is eſt.Demonſtratiua,eo ꝙ
habēt demonſtrationis ſignificationē,Aliquē ei ꝓ
ſentē his demōſtramus,vt i... hec hoc.Quę tria &
articuli nominantur articuli aűt dicti ꝙ noib⁹ ar=
tantur.i.colligantur,cum dicim⁹ hic orator.Inter
articulum autem et pronomen hoc intereſt,ꝙ ar=
ticulus tunc eſt quando nomini iungitur,vt hic ſa
piens,cű vero nō cōiungitur.demonſtratiuű pro=
nomen eſt,vt hic & hęc & hoc.Omnia aűt prono=
mina,aut primogenia ſűt,āt deductiua.Primoge
nia dicta ſűt qa aliűde originē nō trahűt.Hęc.xxi
ſűt Finita tria,ego tu ille.Infinita ſeptē,quis.q̄lis,
talis,quantus,tātus,quotus,totus.Minus,q̄ finita
ſex,iſte,ipe,hic,is,idē.ſui Poſſeſſiua quinq;,meus,
tu⁹ ſuus,nr̄ et veſter.Religua autē deductiua dicűt̄
qa ex illis deducta atq; cōpoſita exiſtűt.vt quiſpiā
aliquis et reliqua.

De verbo Cap̄.viii.

VErbű dictű,eo ꝙ verberato aere ſonat
vel ꝙ hęc pars freq̄nter in oratione ver
ſet̄.Sűt aűt verba mentis ſigna quibus
hoies cogitationes ſuas iuicē loq̄ndo de
mōſtrāt.Sicut aűt nomē ſignificat pſonaʒ,ita ver
bű factű dictumq; perſonę.In perſona verbi agen
tis & patiētis ſignificatio eſt.Nam ſcribo,perſonę
factű eſt.Item ſcribor perſonę factum indicat ſed
eius a quo patit̄.Verborű genera duo ſűt,gram=
maticorum atq; rhetorű Grammaticorum in tria
cadunt tempora,preteritű,inſtans & futurum,vt
fecit,facit,faciet.Rhetorum autem vniuerſa ora=
tio verba dicűtur,veluti verbis bōis nos cepit ver
ba bona habuit.Vbi nō tm̄ verba quę i tria cadűt
tempora,ſed vniuerſa oratio eſt,Verborum ſpeci
es,ſunt,formę,modi,cōiugationes,et genera.For
me verborum inde dictę,eo ꝙ nos ad vnāquāq; rē
informent,per has enim oſtendimus quid agam⁹
Perfecta forma dicitur a perficiendo vt lego,tűc e
nim dicendű eſt quādo in præſenti tempore legi=
mus Meditatiua dicta ſűt a meditantis ſenſu vt le
cturio.i.legere meditor.Inchoatiua poſt meditati
onem ab inchoantis indicio vt caleſco.Frequenta
tiua a ſepius agendo,vt lectito,clamito.Forme e=
nim ſenſum tenent modi declinationem.Nam ne
ſcis quid ſit declinatio,niſi pri⁹ didiceris quid ſit
ſenſus.Modi dicti ab eo quemadmodű ſint i ſuis ſi
gnificationibus.Indicatiuus eñ mod⁹ dicitur,qa
ſignificationem indicantis habet vt lego.Impera
tiuus quia ſonum habet imperandi vt lege.Opta
tiuus quia per ipſum optamus aliquid agere vt v=
tinem legerem.Cōiunctiuus quia ei coniűgitur ali
quid vt locutio plena ſit.Nam quādo dicis cű cla=
mem pendet ſenſus ꝙ ſi dicam clamem quare pu
tas ꝙ taceam plenus eſt ſenſus.Infinitiuus dicitur
eo ꝙ tempora definiens perſonam verbi non defi
nit vt clamare,clamaſſe.Cui ſi adiungas perſonā
clamare debeo debes debet fit quaſi finitű.Imper
ſonalis dicitur quia indiget perſona nominis vł ꝓ
nominis vt legitur addis perſonam a me a te ab il
lo et plene ſentitur.Sed infinitiuus modus perſo=
na tm̄ verbi eget.Imperſonalis vero vel pronomi
nis pſona vel nominis.Coniugatio dicitur eo ꝙ ꝑ
eam ad vnű ſonum multa coniungűtur.Docet e=
nim in quam ſyllabam exeat futurű tēpus ne per
imperitiā quis dicat legebo pro legam Harű pri=
ma et ſecunda mittunt futurű tempus in bo & in
bor tertia in am & in ar.Genera verborű ideo di=
cta quia gignunt naʒ actiuo a diicis r & gignit paſ
ſiuum rurſum paſſiuo adimis r & parit actiuű.Ip=

ſa autem actiua dicuntur quia agūt vt verbero et paſſiua quia patiunť vt verberor Neutralia quia nec agunt nec patiūť, vt iaceo ſedeo. His ſi r litterā adijcis non ſonāt latina. Cōia aūt dicūť qa & agūt & patiūtur, vt amplector. Hæc ſimiliter depoſita r littera latina non ſūt. Deponentia vero dicūtur quia deponūt futuri temporis pticipiū a ſignificatione paſſiua quod exit in dus vt gloriandus.

¶ De aduerbio. Cap. IX.

ADuerbiū dictū ē eo ꝙ verbis accedat vt puta bene legi. Bn̄ aduerbiū ē, legi verbum. Inde ergo aduerbiū ꝙ ſemp verbo iunctū adimpleať. Verbū eñ ſolū ſenſū implet vt ſcribo. Aduerbiū aūt ſine verbo non habet ſignificationē plenā vt hodie. Adijcis illi verbū hodie ſcribo, & iuncto verbo impleſti ſenſum.

De participio. Cap. X.

PArticipiū dictū ꝙ nois et verbi ptes capiat, q̄ſi pticapiū. A noie. n. vēdicat ſibi genera et caſ⁹ a verbo tempora & ſignificationes, ab vtroq; numerum et figuram.

¶ De cōiūctione. Cap. XI.

COniunctio dicta, eo ꝙ ſenſ⁹ ſententiaſq; coniūgat. Hęc eni p ſe nihil valet, ſed in copulatiōe ſermonū q̄ſi quoddā exhibet glutinū, aut enim noia ſociat, vt Aug. & Hiero. āt verba, vt ſcribit & legit. Vna aūt vis omniū ſiue copulēt ſiue disiūgāt copulatiuę aūt cōiūctiones dictę, eo ꝙ ſenſū vł pſonas cōiūgāt, vt ego & tu eam⁹ ad foꝝ, ipm & ſenſū cōiūxit. Disiūctiuę dictę qa disiūgūt res & pſonas vt ego aut tu faciam⁹. Subiūctiuę dicūť, quia ſubiūgūtur vt q;. Dicim⁹ eñ regiq; hoiq; deoq;. Explectiuę dictę qa explēt ppoſitā rē, vt puta ſi hoc non vis ſaltem illud fac. Cōmunes noianť, quia vbi vim pręponunť et ſubiūgunť, vt igiť hoc faciā, hoc igitur faciā Cauſales dicūť a cā, eo ꝙ aliqd cogitēt facere; vt puta occido illū qa habet aurū. Rationales dicūť a ratione q̄ quiſq; vtiť i faciēdo. vt quomodo eū occidā ne agnoſcar, veneno an ferro?

De ꝑpoſitione. Cap. xii.

PRepoſitio dicta ꝙ nominib⁹ ꝑponať & verbis Accuſatiuę ꝑpoſitiōes. a caſib⁹ quibus ſeruiūt dictę. Loquelares vero qa loquelis. i. verbis ſēper coherēt, nec aliquid valent ſolę poſitę. vt di. dis, Cōiunctę vero verbis figuram faciunt, vt diduco diſtraho.

¶ De interiectione Cap. xiii.

INteriectio eſt vocata, quia ſermonib⁹ interiecta. i. interpoſita affectum commoti animi exprimit, ſicut cū dicitur ab exultāte va, a dolēte heu, ab iraſcēte he, a timēte hei. Que voces quarumcūq; linguarum proprię ſunt. nec in aliaꝫ linguaꝫ facile tranferuntur.

¶ De voce. Capitu. xiiii.

VOx eſt aer ictus ſenſibilis auditu, quantum in ipſo eſt. Omnis vox, āt articulata eſt aut confuſa Articulata eſt hominum, confuſa animalium Articulata eſt quæ ſcribi poteſt cōfuſa quæ ſcribi non poteſt.

¶ De ſyllaba. Capi. XV.

SYllaba gręce. latinę cōceptio ſiue complexio diciť. Nā ſyllaba dicta απο του συλλαμβανειν. i. a conceptione litterarum. συλλαμβανειν enim dicitur cōcipere. Vnde & vere illa eſt ſyllaba quę ex pluribus naſcitur litteris. Nam vnam vocalem pro ſyllaba abuſiue non proprie dicimus quę nō tam ſyllaba dicenda eſt, q̄ ratio temporum, Syllabę autem aut breues ſunt āt longę, aut comunes. Breues vocatę qa nunq̄ produci poſſūt. Longæ quia ſemper producuntur, & nūq̄ corripi poſſūt. Communes aūt quia pro ſcribentis arbitrio cum neceſſitas cogit et producuntur & corripiūtur. Lege donatum, Ideo aūt ſyllabę longæ breueſq; dicuntur, quia per varias vocū moras aut dupla aut ſimpla ſpacia tēporis habere videť. Diphthōgę ſyllabę gręco noie dictę ꝙ i eis binę vocales iūgātur. Ex his apud nos veras eſſe ſcimus quattuor. ae. oe. au. eu. Ei vero apđ maiores tantum celebrata fuit. Syllaba autē apud metricos ideo ſemipes nominatur ꝙ ſit dimidius pes Nam pes duabus conſtat ſyllabis. Cum ergo ſyllaba vna eſt. quaſi dimidi⁹ pes eſt Dyoniſi⁹ lintius ſyllabarū omniū ſingulas formas aptiſſimas fecit, & ob id ſtatua honorat⁹ eſt.

¶ De pedib⁹ Cap. xvi.

PEdes ſūt qui certis ſyllabarum temporibus iſiſtūt nec a legitimo ſpacio vnq̄ recedūt, Pedes dicti eo ꝙ per ipſos metra ambulēt. Nā ſicut nos pedib⁹ icedim⁹ ita metra quaſi pedib⁹ gradiūtur. Pedes aūt oēs. cxxiiii. ſūt, diſſyllabi, quattuor, triſyllabi octo tetraſyllabi. xvi. pentaſyllabi. xxxii. hexaſyllabi. lxiiii. Vſq; ad q̄ttuor aūt ſyllabas pedes dicuntur, reliquæ ſiʒigię vocātur. Ipſi autem pedes habent ſpeciales cauſas nominum quare ita vocentur. Pirrichius dictus eſt quia hic aſſidue vel incertamine vel in ludo puerili ſępius frequentabatur, Spondeus dicitur, quia tractim ſonat. Nam ſpondeus tractus quidam dicitur i. ſonus qui fūdebatur. circa aures ſacrificantium, Vnde & hi qui tibiis canebant in ſacris gentilium ſpondiales nominabantur, Trocheus vero ab eo dictus eſt quod celebrem conuerſionem faciat cantilenæ, & quaſi tota velociter currat in metris. Trochos enim græce rota dicitur Iambus dictus eſt quod ιαμβιζειν græci detrahere dixerūt. Huiuſmodi eniꝫ carmine oēs inuectiones vł detractiones iplere poetæ ſūt ſoliti, dictū autem nomen ab eo ꝙ veluti venenū quodāmodo maledicti aut liuoris infundat. Tribrachus quia et chor⁹

appellar dictus quia ſit ex tribus breuibus. Mollo
ſus dictus a ſaltatione moloſoꝝ quā exercuerunt
armati. Anapeſtus grçce dicit̃ repercuſſus, Grçci
enim anapeſtim repercuſſionem dicunt, Qui ideo
dr̃ repercuſſus eo q̄ repcutiatur a dactylo, Eſt enī
illi cōtrarius, dactylus a digito dictus q̄ a longio-
re nodo inchoans in duas deſinat breues, Sic & i-
ſte pes iuncturā vnā habet longam & duas breues
Vnde et manus expāſa palma dicit̃, & pēdētes di
giti dactyli, Amphibracus q̄ i vtraq; parte breuē
habeat, lōga in medio interiacēte, Brachis, n, bre
uis dicitur, Amphimacrus, q̄ duę hinc & idelō-
ge hēant in medio iclauſam breuē, Macros, n, gre
ce lōg⁹ dicitur Bachius appellat⁹ eſt, eo q̄ iſto pe-
de bachia. i. liberi ſacra celebrabant, Antibachius
vl̃ palimbachius dictus quia tractus a bachio eſt,
Proceleuſmaticus, eo q̄ ſit ad celeuma canentiū
aptus. Diſpōdeus aūt & ditroche⁹ & dijābus dicti
q̄ geminis cōſtent iābis ſpōdeis vel trocheis Anti-
paſtus q̄ ſit ex cōtrarijs ſyllabis, ex breui. ſ. & lōga
ex lōga & breui, Coriāb⁹ vero q̄a ex hoc pede con
poſitū carmē choris aptiſſimū ſit, Ionici ſane pro
pter nūerorū inęqualē ſonū dicti, hn̄t, n, binas lon
gas ſyllabas binaſq; correptas, Peones dicti ab in
uentore Cōſtāt ipi ex vna longa & trib⁹ breuibus,
q̄ longa iuxta noia eoꝝ va tarim eſt conſtituta E-
pitriti vocati q̄ ſemper tres lōgas habeant ſylla-
bas & vnā breuē. Syzigiæ aūt ſunt pētaſyllabi et
hexaſyllabi pedes, dicti apud græcos ſizigiæ qua
ſ̃dā declinationes. Sed hi non ſunt pedes, ſed ap-
pellant̃ pētaſyllabi & hexaſillabi quia vltra quin
q; & ſex ſyllabas nō pcedūt, vnde non oportet in
carmine has ſyllabas quodlibet excedere nomen.
vt carthagineſiū, hieroſolymitanorum, & cōſtan
tinopolitanoꝝ. Accidūt vnicuiq; pedi arſis & the
ſis. i. eleuatio & depoſitio vocis. Neq; .n. iter vocis
pedes dirigere poterunt, niſi alterna vice leuēt̃ &
deponāt̃, vt arma, ar eleuatio eſt, ma depoſitio. In
his duobus per diuiſionem pedes legitimi colligū
tur. vt duo ad duo. Equa diuiſio ē quotiēs arſis et
theſis æquali tēporum diuiſione cędūtur, vt quat
tuor ad duo. Dupla quotiēs ex his vnum alterum
duplo vicit, Seſculpa vero eſt quotiens vnū alterū
ſeſcuplo, ſupat, dimidietate numeri vt tria ad duo
In ſimpla enim eius parte vnum plus inuenitur, in
dupla vno minus habetur. Seſcuplum enim dimi
dium dupli dicitur Triplum eſt quādo maior pars
ter continet totum minus. i. tria et vnum, Epitritū
eſt quando minus continetur a maiore, et eius ter
cia pars. Cędūt̃ vero pedū mēbra vl̃ p ęq̄litatē vl̃
p duplū vel p ſeſcuplū vel p triplū vel p epitritū
Partimur ergo i æqua hos pedes. Pirrichiū .vi. vi.
vt fuga ęqua. Spōdeū ... ii ... ii. vt ęſtas, ęq̄. Dacty
lū ... ii. vi. vi. vt mænal⁹, ęqua. Anapeſtū. vi. vi ... ii
vt erato, ęqua. Diſpōdeū ... ii ... ii ... ii. vt oratores,
eq̄, Proceleuſmaticum. vi. vi. vi. vi. vt auicula. Di-
iambū. vi ... ii. vi ... vt ppigras, ęqua. Ditrocheum
... ii. vi ... ii. vi. vt cantilena, ęqua. Antiſpaſtum. vi.
... ii ... ii. vi. vt ſalonin⁹. ęqua. Coriābuꝫ ... vi. vi ... ii
vt armipotēs, ęqua. Item in dupla partimur hospe
des. Trocheū ... ii. vi. vt meta. dupla. Iambum.
vi ... ii. vt parens. dupla. Moloſum ... ii ... ii ... vt æ
neas dupla. Tribrachū. vi. vi. vi. vt macula du-
pla. Ionicum maiorē ... ii ... ii. vi. vi. vt iunonius
dupla. Ionicū minorē. vi. vi ... ii ... ii. vt diomedes.
dupla. Vn⁹ vero tantum eſt qui tripla partitiōe di
uiditur. quę eſt maxima, atq; ideo minime metris a
deſt. Amphibrach⁹. vi ... ii. vi. vt carina triplex
Seſcupli autem hi ſūt. Amphimacrus ... ii. vi. ii.
vt inſulę. ſeſcuplū Bachius. vi ... ii ... ii. vt achates.
ſeſcuplum. Antibachi⁹ ... ii ... ii. vi. vt natura ſeſcu
plum. Pęon primus ... ii. vi. vi. vt legitimus, ſeſcu-
plū. Pęon ſecūd⁹. vi ... ii. vi. vi. vt colonia. ſeſcuplū
Pæon tertius. vi. vi ... vi. menedemus. ſeſcuplum.
Pęon quartus. vi. vi. vi ... ii. vt celeritas. ſeſcuplum.
Reſtant quos epitrita partitione diuidimus. Epi-
tritus primus. vi ... ii ... iii ... ii. vt ſacerdotes. epiter
Epitrit⁹ ſecūd⁹ ... ii. vi ... ii ... ii. vt cōditores epiter
Epitritus tertius ... ii ... ii. vi ... ii. vt demoſthenes. e
piter. Epitritus quartus ... ii ... ii ... ii. vi. vt feſcē
ninus. epiter. Sunt igitur hi. inquit. x. dupli vero,
vi. triplus vn⁹, ſeſcupli. vii. epitriti quattuor ūerus
autem ſyllabarū in pedibus a duobus vſq; ad ſex
protēditur, vlterius enim non pcedit quia vſq; ad
ſexſillabas tanduntur pedes Tempora in pedib⁹
ſunt, vt quāta vnuſquiſq; pes habeat Roſolutio eſt
pedum quando pro vna longa duę breues ponun
tur, aut pro duabus longis quattuor breues ponū
tur. vt ſectaq; intexūt abiete coſtas, abiete nūc re
ſolutio eſt ſpondei in pceleumatico, in qua reſolu
tione ſemper ſynalepham ſequitur Virgili⁹ Ex v
na autem longa duæ breues fiunt, ex duabus au
tem breuibus lōga nunq̄ fit. Findi enim ſolida poſ
ſunt, ſolidari ſciſſa non poſſūt. Figura eſt cui⁹ no-
ta ſyllabę agnoſcuntur Vbi enim circuli partem i
inferiorem bis poſitam aſpicis pirrichius eſt, ... v
bi geminatam iacentē ſpondēs ... Nam nota bre
uis. inferior ſemicirculus eſt v nota longa iacens ē.
... Metra pedibus accidunt, vt a trocheo trochaicū
a dactylo dactylicum, a iambo iambicū, de quib⁹
paulo poſt dicendum eſt.

De accentibus Cap. xvii

ACcētus qui grçce proſodia dicitur ex
grçco nomē accepit Nā græce pros la
tine, ad oden græce. latinæ cantus eſt
Hoc enim nomē de verbo ad verbū ex
preſſum eſt Latini aūt habent et alia
nomina Nam acentus et tonos & tenores ipſi
dicunt, quia ibi ſonus creſcit & deſinit Accentus
autem dictus q̄ iuxta cantum ſit, ſicut aduerbiuꝫ
quia iuxta verbum eſt, Acutus accentus
dictus quod acuat et erigat ſyllabam, grauis quod
deprimat et deponat. Eſt enim contrarius

acuto circũflexus quia de acuto & graui cõſtat. Incipiẽs enim ab acuto i grauem deſinit, atq; ita dũ aſcendit et deſcendit, cunflexus efficitur. Acutus aũt & circũ flexus ſimiles ſunt. Nam vtraq; leuat ſyllabam. Grauis contrarius ambob' videtur. Nam ſemper deprimit ſyllabas cum illi leuent, vt vnde venit titan, & nox vbi ſidera condit, vnde hic grauis eſt. min' enim ſonat quam acuſatus et circũflexus. Monoſyllaba autem pars orationis ſi naturaliter breuis eſt vt vir, aut poſitione lõga vt ars, acutum accentũ habebit. Si vero naturaliter longa vt res, circũflexuꝫ. Diſſylaba pars orationis ſi priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuẽ, circunflectitur vt muſa. Aliter acuitur. Triſyllaba pars oratiõis, ſi mediam breuem habet vt tibia, tũc primam acuim'. Si vero naturaliter longam habet ſecundam, & vltimam breuem, vt metellus, tunc mediam circũflectimus. Tetraſyllaba autem & pentaſyllaba ratione triſyllabarum tetinentur, Grauis accentus cum vno accẽtu poni poteſt in dictione vna. cum vtriſq; nunq̃ vt catulus. In cõpoſita in dictione vnus accentus eſt vt armipotens omnipotens. Accentus autem reperti ſunt vl' propter dictionem, vt viridiq; in littore conſpicitur ſus, ne dicas. vrſus vel propter prouũciationẽ, ne dicas meta breuiter, & non producte meta, vel diſcernendę ambiguitatis cauſa vt ergo. Nam cũ producitur go, cauſam ſignificat, cum corripitur coniunctionem.

De figuris accentuũ. Cap. xviij.

FIgure accentuum. x. ſunt, quæ a grãmaticis pro verborum diſtictionibus opponuntur.

Oxia id eſt acutus accentus, linea a ſiniſtra parte in dextram partem ſurſum ducta fit ita.

Baria id eſt grauis linea a ſummo ſiniſtræ in dextram depoſita fit ita.

Periſpomene id eſt circũflexus, linea de acuto et graui facta exprimitur ita.

Macra autem id eſt longa virgula iacens eſt ita.

Brachia id eſt breuis pars circuli inferior iacens eſt ita.

Hyphen. i. cõiunctio qa duo verba cõiungit ſubiecta virgula verſui circunflexa fit ita.

Diaſtole. i. diſtictioq̃ ecõtrario ſeparat dextra pars circuli ſuppoſita verſui fit ita Apoſtrophos pars item circuli dextra et ad ſũmã litterã appoſita fit ita. Qua nota deeſſe oſtenditur in ſermone vltimas vocales vt tribunal' ꝓ tribunale.

Daſiã quod interpretatur aſpiratio. i. vbi h. littera poni debet tali figura notatur.

Pſile quod interpretatur ſiccitas ſiue purũ id eſt vbi h. littera eẽ nõ debet tali nota oſtenditur.

Quorũ duorũ accẽtuũ figuram latini ex ipſa littera aſpirationis fecerũt. Vnde ſi rũgas has facis eandem aſpirationis notam. Rurſũ ſi mediũ eius apicem ſcindis daſian & pſillen facis.

Depoſitura. Cap. XIX

POſitura eſt figura ad diſtinguẽdos ſenſ' ꝑ cola & commata et periodos, quæ dũ ordine ſuo opponitur, ſenſum nobis lectionis oñdit, Dictę autẽ poſiturę. vel qa pũctis poſitis annotant̃. vel quia ibi vox ꝑ interuallo diſtinctionis deponitur. Has græci theſis vocant latini poſituras. Prima poſitura ſubdiſtinctio dicitur, eadem et cõma. Media diſtinctio ſequens ẽ ipſa & cola. Vltima diſtinctio quę totam ſententiam claudit, ipſa eſt periodus, cuius vt diximus partes ſũt cola et cõma, quarum diuerſitas pũctis diuerſo loco poſitis demõſtratur. Vbi enim in initio pronũciationis nec dũ plena ſenſui pars eſt & tamen reſpicere oportet, fit comma. i. pericula ſenſus pũctuſq; ad vnam litteram ponitur, & vocatur ſubdiſtinctio ab eo ꝙ punctũ ſubtus. i. ad vnam litteram accipit vbi autem in ſequentibus iam ſententia ſẽſũ pręſtat ſed adhuc aliquid ſupereſt de ſententię plenitudine, fit cola mediam litteram pũcto notamus & mediam diſtinctionem vocamus, quia pũctum ad mediam litteram ponimus. Vbi vero iam per gradus pronũciando plenam ſententiæ clauſulam facimus, fit periodus punctũq; ad caput litteræ ponimus, & vocatur diſtinctio, id eſt diſtinctio, quia integram ſeparat ſententiam. Hoc quidem apud oratores. Cęterum apud poetas vbi in verſu poſt duos pedes ſyllaba remanet comma eſt quia ibi poſt ſcanſionem præciſio verbi facta ẽ. Vbi vero poſt duos pedes de parte orationis nichil ſupereſt, colon eſt Totus autem verſus periodus eſt.

PRæterea quædam ſcripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quaſq; antiqui ad diſtinctionem ſcripturarum carminibus & hyſtoriis appoſuerũt. Nota eſt figura propria in litteræ modũ poſita ad demonſtrandam vnã q̃q; verbi ſniarumq; ac verſuũ rationem Notæ autem verſib' apponuntur

numero.xxvi.quæ ſunt nominibus infra ſcriptis.

Aſteriſcus opponitur in his quæ omiſſa ſunt vt illuceſcant per eam notam quæ deeſſe videtur. Sella eni ἀστηρ græco ſermóne dicitur, a quo aſteriſcꝰ eſt deriuatus.

Obelus.i.virgula iacens opponitur in verbis vel ſententiis ſuperflue iteratis, ſiue in his locis vbi lectio aliqua falſitate notata eſt, vt quaſi ſagitta indulget ſuperuacua atq; falſa confodiat. Sagitta enim græce obelus dicitur.

Obellus ſuperne appunctatus ponitur in his de quibus dubitatur vtrum tolli debeant necne apponi.

Limmiſcus.i.virgula inter geminos pūctos iacens opponitur in his locis quæ ſacræ ſcripture interpretes eodem ſenſu ſed diuerſis ſermonibus tranſtulerunt.

Antigraphus cum pūcto opponitur, vbi in tanſlationibus diuerſus ſenſus habetur.

Aſteriſcus cū obelo, hoc proprie ariſtarchus vtebatur, in his verſibꝰ qui non ſuo loco poſiti erant.

Paragraphus ponitur ad ſeparandas res a rebus quæ in connexu cōcurrunt, quęmadmodum in catalogo loca a locis, & regiones a regionibus, in agone præmia a premijs. certamina a diuerſis certaminibus ſeparantur.

Poſitura eſt figura paragrapho contraria, & ideo ſic formata quia ſicut ille principia notat, ita iſta fines a pricipijs ſeparat.

Criphia circuli pars inferior cū pūcto ponitur in his locis vbi quęſtio dubia & obſcura aperiri vel ſolui non potuit

Antiſigma ponitur ad eos verſus quorum ordo permutandus eſt, ſicut & in antiquis auctoribus poſitum inuenitur.

Antiſigma cum puncto ponitur i his locis vbi in eodem ſenſu duplices verſus ſunt et dubitatur qpotius eligendus ſit.

Diple, hanc ſcriptores noſtri apponūt in libris eccleſiaſticorum virorum ad ſeparanda vel demonſtranda teſtimonia ſanctarum ſcripturarum.

Diple periſtichon. hanc primꝰ leogaras ſyracuſanus poſuit homericis verſibꝰ ad ſeparationem olimpia cęlo.

Diple periſtigme.i.cum geminis punctis hæc antiqui in his apponebant, quem enodothus epheſius non recte adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat, in his, et noſtri ea vſi ſunt.

Diple obeliſmene interponitur ad ſeparandos in comediis vel tragedijs periodos. Auerſe quotiens ſtrophe et antiſtrophus infertur.

Auerſa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid reſpiciunt. vt nosne tibi fluxas phrygie res vertere fundo conamur nos an miſeros qui troas achiuis obiec.

Diple ſuperne obelata ponitur ad cōditiones locorum ac temporum perſonarum mutatas.

Recta et aduerſa ſuperne obelata ponitur finita loco ſuo, monade ſignifficante ſimilem ſequentem quoq; eſſe.

Ceraunium ponitur quotiēs multi verſus improbantur, nec per ſingulos obelentur.

Ceraunium enim fulmen dicitur.

Chriſanon. hec ſola ex voluntate vniuſcuiuſq; ad aliquid notanduum ponitur.

Phietro.i.fortis, hec vbi aliquid obſcuritatis eſt ob ſollicitudinem ponitur.

Anchora ſuperior ponitur, vbi aliqua res magna omnino eſt.

Anchora inferior vbi aliquid viliſſime aut inconuenientius denunciatum ē.

Cronis tantum in fine libri opponitur.

Alontes nota que ad mendas adhibetur Fuerunt et aliæ notę librorum ꝑ agnoſcendis his quę per extremitates paginarum exponuntur, ut ibi lector in liminari huiuſmodi ſignum inuenerit ad textuȝ recurrens eiuſdem ſermonis vel verſiculi ſciat eſſe expoſitionem cuius ſimilem ſuper iacentem notam inuenit.

De notis vulgaribus. Cap. XXI

VVlgares notas ennius primus mille et centum inuenit. Notarum vſus erat, vt quicquid per contentionem, aut in iudicijs diceretur, librarij ſcriberent. complures, ſimul aſtantes diuiſis iter ſe partibꝰ quot quiſq; verba, & quo ordine exciperet. Rome primꝰ tullius, tyro ciceronis libertus commentus eſt notas, ſed tantum prępoſitionum. Poſt eum tercius perſannius, pylargyrus, & aquila, libertus mœcenatis alias addiderunt. Deinde ſeneca contracto omniū digeſtoq; & aucto numero opus effecit in quinq; milia. Notę autem dictę eo quod verba, vel ſyllabas pręfixis characteribus notent, et ad noticiam legentium reuocent, quas qui di-

dicerunt propriꝫ iaꝫ notarii appellantur.

¶ De notis iuridicis. Cap.xxii.

QVædam autem litteræ i libris iuris verborũ notę ſunt, quo ſcriptio celeris breuiorq; fiat. Scribebatur enĩ verbi gratia per b et per .ſ. bonum factum per.ſ.& per.c.ſenatus conſult⁹ per r.& per p.reſpublica, per p.& per r.popul⁹ roman⁹ per d. & per t.dumtaxat, per ſupinã /m/ litterã mulier, p p.ſecundam naturam pupillus, per r.verſo capite pupilla, per vnum.k.caput per duo cappa iuncta, calumnie cauſa, per i.et e.iudex eſto, p d.& m.dolum malũ Cuius generis plurimæ conſimiles notæ in libris antiquis inueniuntur. Has iuris notas nouitii imperatores a codicibus legum abolendas ſanxerunt, quia multos p has callidi ingenio ignorantes decipiebant atq; ita iuſſerunt ſcribendas i legibus litteras, vt nullos errores nullas ambages afferrent, ſed ſequenda et vitanda aperte demonſtrent.

¶ De notis militaribus. Cap.xxiii.

IN breuiculis, quoq; quibus militum nomina continebãtur propria, nota erat apud veteres, qua inſpiceretur, quanti ex militibus ſuper eſſent quãtiq; i bello cecidiſſent. τ. thau nota i capite verſiculi ſupſtitĩtẽ deſignabat θ. Theta vero ad vniuſcuiuſq; defuncti nomẽ apponebatur Vnde et habet per mediũ telũ .i.mortis ſignũ. De qua Perſi⁹ ait, Et potis eſt nigrum vitio pręfigere theta. Cum autẽ puericiã ſignificare vellent. λ.lauda littera vſi ſunt ſicut morteꝫ ſignificabãt, cum ponebant thetam ad caput. In ſtipendiorum quoq; largitione proprię erant notę.

¶ De notis litterarum. Cap.xxiiii.

NOtas etiam litterarum inter ſe veteres faciebant, vt quicquid occulte inuicem in ſcripturis ſignificare vellent mutuo ſcriberẽt. Teſtis eſt brutus qui in his litteris ea q̃ acturus erat notabat .ignorantibus aliis quid ſibi vellẽt hæ litteræ. Cæſar quoq; auguſtus ad filium, q̃ inquit innumerabilia incidunt aſſiduęque ſcribi alterutrum oporteat et eſſe ſecreta habeamus iter nos notas ſi vis tales. vt cũ aliquid notis ſcribendum erit pro vna quaq; littera ſcribamus ſequẽtem hoc modo. Pro a b. pro b c. et deinceps eadem ratione cæteras. Pro .ꝫ. autem littera rodeundũ erit a duplex aa. Quidam etiam verſis verbis ſcribunt.

¶ De notis digitorum. Cap.xxv.

SVnt quædam et digitorum notę. ſunt & oculorum quibus ſecum taciti procul diſtantes colloquuntur ſicut mos eſt militaris, vt quotiens conſẽtiat exercitus, quia voce nõ põt manu pmitat. Alij quia voce non pñt gladiorũ motu ſalutant. Ennius de quadam impudica quaſi in choro pila ludens, datatim dat ſeſe, et cõmunem facit. Alium tenet. alij nutat. alibi manus eſt occupata. alii puellit pedẽ alii dat ãnulũ expectãdũ a labris, alium inuocat, cũ alio cãtat. at tamẽ aliis dat digito litteras. Et ſalomon. Annuit oculo terit pede, digito loquitur.

¶ De ortographia. Ca.xxvi.

ORthographia grece latine recta ſcriptura iter pretatur. Ortho eni grece recta graphia ſcriptura dicitur. Hęc diſcip'ina docet. quem ad modũ ſcribere debeam⁹. Nam ſicut ars tractat de partium declinatione. ita ortho graphia de ſcribendi pitia vt puta ad cũ eſt prępoſitio.d.litterã. cũ eſt coniunctio.t.litterã. accipit Haud q̃n aduerbium ẽ negãdi d̄ littera terminatur. et aſpiratur i capite. q̃n aũt coniũctio diſiunctiua ẽ p t.litterã ſine aſpiratione ſcribitur. Apud propoſitio per d̄ ſcribitur, ſicut ad vt apd̄ patrem, qm̃ veteres ſępe apud p ad vſi ſũt duabus ex his mediis lr̃is ſubtractis. Interdum autẽ alię litteræ i locũ aliarũ litterarũ rite ponũt. B & p. litteris q̃dã cognatio eſt. Nã p byrrho dicim⁹ pyrrhũ. C. et. g. quãdã cognationẽ habẽt Nã cũ dicim⁹ cẽtum et trecẽtos, poſtea dicim⁹ quadrigẽdos g ponẽtes p c Porro c.&.q. q̃dã cognatio eſt nã huiuſcemodi p c. cuiuſq; p.q. ſcribim⁹. Cuꝫ aũt p̄põ p.c. ſcribẽda ẽ. ſi aũt aduerbiũ fuerit p q. Dicim⁹ enim cũ lego. De⁹ p e. ſolã. Dæmõ per ę. dyptongon eſt notand⁹. Equ⁹ quod ẽ aial p e. ſolã ſcribẽd⁹, ęquus quod eſt iuſt⁹ per ę dipthõgon ẽ ſcribendus Exul addita. ſ. debet ſcribi. quia exul dicit̃ qui extra ſolũ ẽ. Exultat meli⁹ ſine. ſ. lr̃a ſcribit̃ Nã cum ipa x. c.&.ſ. cõſtat. quõ cũ i ea ſit, ſ. ruſ⁹ ei addit̃ alia. ęquor p diphtõgõ ſcribẽdũ, quia nõ ab aqua ſed ab ęqualitate nomẽ ẽ factũ. Foſitã p n. i fine ſcribendũ, quia itegrũ ei⁹ ẽ. ſi forte tãdẽ. Fed⁹ quod ẽ de formis per e ſolã ſcribẽdũ. fęd⁹ quod ẽ pactũ cũ ę. diphthogo ſcribẽdũ. Formoſus ſine. n. ſcribit̃. quia a forma vocat̃. Gnat⁹ quod ẽ fili⁹. p.g. ſcribẽdum. quia facit gñat⁹. H. q̃ aſpiratiõis littera ẽ. i latinis tm̃ vocib⁹ iungit̃, vt honor, hõ, hum⁹. Aſpirat̃ autẽ & cõſonãtib⁹ ſed i gręcis & hębreis noibus. Heus aũt & hen iteriectiones per h. ſcribende. i litterã inter duas vocales cõſtitutã. bis ſcribi quidam exiſtimabãt vt troia maia, ſed hoc ratio non permittit. Nunq̃ enim tres vocales in vna ſyllaba ſcribuntur. ſed. i. littera inter duas vocales conſtituta pro dupla habetur. Id pronomen neutri generis per d. ſcribitur ab eo quod eſt is ea id, quia facit idem. Quod ſi verbum eſt tertiæ peſonæ, per t .notabimus ab eo q eſt eo is it, quia facit itur. k. litteram antiqui præponebant quotiens a ſequebatur vt kaput. Kanna kalamus. Nunc autem kartago et kalende per eandem tantum ſcribuntur. Omnia autem græca nomina qualicunq; ſequente vocali per. k ſunt ſcribenda. Læ rus per ę diphthon ſcribitur, quia læticia a latitudinæ vocata eſt, cui cõ

traria eſt triſticia q̄ anguſtiā facit L.autē littera i=
terdum pro d.littera vtimur.vt latum ꝓ datum &
calamitate ꝓ cadamitate.a cadendo eniꝫ nomen
aſſumpſit calamitas Maxumus an maximus & ſi
qua ſimilia ſunt qualiter ſcribi debeant quęſitum
eſt.Varro tradidit cęſarē p i. eiuſmodi verba enū
ciare ſolitū eſſe & ſcribere.inde ꝓpter auctoritatē
tanti viri conſuetudinē factā.vt maximus, optun⁹
peſſimus / ſcribatur.Malo per vnum.l. ſcribēdum
quia eſt magis volo.Malle per duo.ll.magis ſcri=
bendū quia ē magis velle.Nolo quoq; p vnū.l. vel
le & nolle per duo.ll. Nolo enim ne volo eſt.nolle
ne velle.Os ſi vultū aut oſſa ſignificat per o ſolaꝫ
ſcribēdum eſt ſi perſonaꝫ.h / pręponanda eſt. Ora
finiū p .o hora diei per.h / ſcribendum.Onus ſi de
onere venit.per o ſolam ſcribēdū ſi de honore cū
h aſpiratione.Præpoſitio & pręterea per diphthō
gon ſcribendum.Pene vero quod eſt cōiūctio p e.
pęna quod eſt ſupplicium per ę.Q.littera tunc re
cte ponitur cum illā ſtatim.u.littera ſequitur et a=
lia quęlibet vna plures ve vocales iungūtur ita vt
vna ſyllaba fiat.Cętera per.c.ſcribuntur.Quę ꝓ=
nomen per ę / ſcribendū / q̄ cōiūctio p e.Quid per.
d.litterā ſcribitur cū pronomē eſt p t.cum verbum
cuius poſitio prima eſt queo quis quit / & in cōpoſi
tione nequeo nequis nequit.Quod quādo ꝓnomē
eſt p d.ſcribendū quādo numerus per t.quia, toti=
dem per t.ſcribitur.Quotidie per q.ſcribendū ,nō
per.c.vt ſit quot diebus. R.littera cōmunionē ha=
bꝫ cū.ſ.lr̄a.Itaq; apud ātiquos honos labos arbos
dicebatur nunc honor labor arbor.Sat per t ſcri=
bi oportet quia integrum eius facit ſatis. Sed p d.
oportet ſcribi apud antiquos eni ſed ſedū diceba=
tur nos finales duas litteras abſcindimus.Tāt⁹ ſi=
cut & quātus in medio m.habebant Quā eni et tā
vnde et quantitas quantus tantus. Vę interiectio
p ę ſcribēda ve cōiūctio per e.Chriſtus quia grecū
eſt p ch ſcribendū ita & chriſma.y. & ꝫ littera ſola
gręca nomina ſcribūtur.Nā cū iuſtitia litterę c ſo
num exprimat tn̄ quia latinū eſt per t ſcribēdum
eſt.Sic militia malitia nequitia et cætera ſimilia.
In dubiis quoq; verbis conſuetudo veterū erat vt
cū eadē littera aliuꝫ itellectum correpta aliū pro
ducta haberet lōgę ſyllabę apicē apponebāt vt pu
ta populus an arborē ſignificaret an hoīm multi=
tudinē apice diſtinguebaꝛ ſic et vbi litteræ conſo=
nātes geminabāꝛ ſicilicū ſupponebāt vt ſcella ſer
ra aſſeres.Veteres eni nō duplicabant litteras ſed
ſupra ſicilicū apponebāt qua nota admonebatur
lector geminandam eſſe litteram.

De analogia Cap̄.xxvii.

ANalogia gręce latine ſimiliū cōpara=
tio ſiue ꝓportio noīaꝛ Cui⁹ hęc vis ē vt
quod dubiū ē ad aliquid ſimile q̄ non
ē dubiū referaꝛ vt incerta certis ꝓbēꝛ
Octo aūt modis cōpatio analogię col
ligitur ſ qualitate comparatione genere nume=
ro,figura,caſu,extremitatib⁹ ſimiliū ſyllabarū,&
ſimilitudine temporū.Siquidē de his vnū defue=
rit,iam non ē analogia id eſt ſimilitudo,ſed eſt a=
nomalia id eſt extra regulā,vt lupus et lepus,totū
conuenit,ſed diſſentiunt caſu ,facit eni lęp⁹ lepo=
ris.Nam regulariter eſt dum queris vtrum trames
maſculinū an femininum ſit,ſimilis eſt illi in om=
ni declinatione limes,& erit maſculinum. Item fu
nis ſi incerti generis eſſe credis,ſimilis eſt illi pa=
nis in declinatione,& erit maſculinum,Item ex cō
paratione poſitiuorum,vt dicas doct⁹,magn⁹,po
ſitiui ſunt,& ſui ſimiles.Fit et per diminutionem,
vt puta,funē maſculinū eſſe funiculus oſtendit ſi=
cut marmor neutri generis eſſe marmuſculū indi
cat.Nam quod genus i pricipalitate eſt,idem eſſe
ſolet in diminutione,ſed hoc non ſemper vt piſtri
num piſtrella|.ſed ſcire debem⁹ ex poſitione.i.pri
mitiuo declinationem & ex diminutione gen⁹ col
ligere

De ętymologia Ca.XXVIII.

Aetymologia eſt origo vocabulorum cum vis
verbi vel nominis per interpretationē colligitur.
Hāc ariſtoteles ſymbolon,cicero annotationē no
minauit,quia nomina,& verba rerū nota facit ex
emplo ꝓpoſito,vt puta flumen quia fluendo cre=
uit,a fluendo dictum.Cui⁹ cognitio ſępe vſum ne
ceſſariū hꝫ iterpretatione ſua Nam cum videris
vnde ortū eſt nomen,citius vim ei⁹ itelligis.Om̄is
ei rei iſpectio ætymologia cognita planior eſt. Nō
autē omnia nomina a veteribus ſecundū naturaꝫ
impoſita ſūt,ſed quędā & ſecūdū placitū,ſicut &
nos ſeruis & poſſeſſionib⁹ iterdum ſecūdū q̄ pla=
cet noſtrę voluntati nomina damus. Hinc eſt q̄
omnium nominū ętymologię nō reperiuntur,quia
quędā non ſecūdū qualitatē qua genita ſūt,ſed ſe
cūdū arbitriū humanę voluntatis vocabula acce
perūt. Sūt autē ętymologię noīm,aut ex cauſa da
tę,vt reges a recte agēdo,aut, ex origine vt homo
quia ſit ab humo,aut ex contrarijs vt a lauādo lu
tum dum lutum non ſit mundū.& lucus,quia vm
bra opacus parum luceat.Quædā etiam facta ſūt
ex nominū deriuatione,vt a prudentia prudens.
Quędā etiā ex vocibus vt a garrulitate garrulus
Quædam ex gręca ętymologia orta & declinata
ſunt in latinum,vt ſilua domus.Alia quoq; ex no=
minibus locorum vrbium vel fluminum traxerūt
vocabula.Multa etiaꝫ & de diuerſarum gentium
ſermone vocantur,vnde & origo eorum vix cerni
tur.Sunt enim plæraq; barbara nomina incogni=
ta latinis & græcis.

De gloſis .Cap̄.xxix

Gloſa gręca interpretatione linguæ ſortitur nō
men.Hanc philoſophi aduerbium dicunt,quia vo
cem illam de cuius qualitate requiritur vno & ſin
gulari verbo deſignat Quid enim illud ſit in vno
verbo poſitum declarat,vt conticeſcere eſt tacere
Item latus haurit aprum,haurit percutit.Item cū
terminum dicimus finem,aut populatas interpre
tamur eſſe vaſtatas,& omnino cum vnius vrbi reꝫ

vno verbo manifeſtamus.
¶ De differentiis. Cap̄.XXX.
¶ Differentia eſt ſpēs diffinitionis quam ſcripto-
res artium de eodem & de altero nomināt.Hec ei
duo quadam inter ſe cōione confuſa, coniecta dif
ferentia ſecernuntur per quē quid ſit vtrumq; co-
gnoſcitur,vt cū queritur quid inter regem ſit & ty
rānum,adiecta differentia quid vterq; ſit diffinit
vt rex modeſt⁹ & tēperans,tyrannus vero crude-
lis.Inter hęc eniʒ duo differentia cū poſitafuerit,
quid ſit vtrumq; cognoſcitur,ſic &c.
¶ De barbariſmo. Cap̄.xxxi.
¶ Barbariſm⁹ eſt verbū,corruptua littera vel ſo-
no enunciatum,littera vt floriet,dū florebit dice-
re oporteat,ſono ſi ꝑ media prima ſillaba ꝓduca
tur,vt latebræ tenebræ Appellatus autē barba-
rimus a barbaris gentibus, dum latinæ orationis
integritatē neſcirent.Vnaqueq; ei gēs facta roma
norū cū opib⁹ ſuis,vicia quoq; & verborū & mo-
rū romā trāſmiſit.Inter barbariſmū aūt & barba
rolexi hoc itereſt,ꝙ barbariſm⁹ i verbo latino fit
dum corrūpit,qñ aūt barbara verba latinis elo-
quijs inſeruntur,barbarolexis dicitur.Itē qñ i pro
ſa viciū fit ſermonis barbariſmus vocatur,.qñ in
metro methaplaſm⁹ dicit Barbariſm⁹ autē fit ſcri
pto & ꝓnūciatiōe Scripto.iiii.modis,ſi quisi ver-
bo litterā vel ſillabam adiciat,mutet,tranſmutet
vel minuat.Pronūciatiōe autē fit,in tpib⁹,tonis aſ
pirationib⁹ et reliquisq̄ ſequūt. Per tpa quippe fit
barbariſm⁹,ſi ꝑ lōga ſillaba breuis ponat/aut ꝑ
breui longa.Per tonos,ſi accent⁹in alia ſyllaba cō
mutetur Per aſpirationem,ſi adiciatur .h. littera
vbi nō debet,aut detrahatur vbi eſſe oportet.Per
hiatū quotiēs i ꝓnūciatione ſcidit verſ⁹ anteq̄ cō
pleat ſiue quotiēsvocalisvocalē ſequit,vtmuſę ao
nides. Fit barbariſm⁹ & p metaciſmos iotaciſmos
& labdaciſmos.Metaciſm⁹ eſt quotiēs.m. litteraʒ
vocalis ſequitur,vt bonum aurum,iuſtum amicuʒ
ſʒ hoc viciū,āt ſuſpēſiōe.m.littere, aut detractiōe
vitam⁹.Iotaciſm⁹ eſt quotiēs in iota littera dupli-
catur ſonus,vt troia maia,vbi earū litterarum a-
deo exilis ꝓnūciatio,vt vnū iota nō duo ſonare vi
deatur.Labdaciſmus ē.ſi ꝑ vno.l.duo pronunci-
entur vt aphri faciunt,ſicut colloquium ꝑ cōloqui
um,vel quotiens vnū.l.exilius duo largius proferi
mus quod contrarium eſt.Namvnum largius duo
exilius proferre debemus.Colliſio eſt quotiens no
uiſſime ſyllabe finis in alteri⁹ principio eſt,vt ma-
ter terra.
¶ De ſoloeciſmo. Cap̄.XXXII.
¶ Soloeciſm⁹ ē plurimoꝝ verboꝝ iter ſe icōueni
ēs cōpoſitio,ſicut barbariſm⁹vni⁹ verbi corruptio
Verba eni non recta lege cōiuncta ſoloeciſm⁹ eſt,
vt ſi quis dicat,inter nobis ꝑ iter nos,aut date ve-
niam ſceleratoꝝ ꝑ ſceleratis Dict⁹ autē ſoloeciſ-
m⁹ a ciuib⁹ cicilib⁹ qui ex vrbe ſoloe q̄ nūc pōpeio
polis appellat ꝓfecti,cū apud Italos commoran-
tes,ſuā & illorū linguā vitioſe icōueniēterq; cō
fūderēt,ſoloeciſmo nomē dederūt, Vñ & ſimiliter
loq̄ntes ſoloeciſmos facere dicunt. Soloeciſm⁹ āt
apud poetasſchema dicit,quotiēs iuerſu neceſſita
te metrificat⁹ iuenit Cū aūt nō iuenit neceſſitas
ꝑmanet ſoloeciſmi culpa. Soloeciſmus fit duobus
modis,aut p ptesoroīs,aut p accidētia ptiū ora-
tionis.Per ptes orōnis,ſi alterā ptē ꝑ altera pona
m⁹,vt puta ſi ꝑpoſitiōes aduerbiis applicem⁹.Per
accidentia fit.i.p ea q̄ accidūt ptibus orōnis,vt pu
ta p qualitates,genera,numeros,figura,& caſus.
Per iſta igit oia fiūt ſoloeciſmi,ſicut donat⁹ expo
ſuit,fiunt præterea & plurimis modis.Nā luciſius
centū genera ſoloeciſmoꝝ dixit,quas oīs vitare
poti⁹ q̄ ſequi debet qui regulā recte loquēdi tene-
re ſtudet.
¶ De ceteris vitiis. Cap̄.XXXIII.
¶ Vitia apud grammaticos illa dicūtur quę i elo-
quio cauere debem⁹.Sūt autē hic,barbariſm⁹,ſo-
loeciſm⁹,acyrologia,cacephatō et reliqua. Barba
riſm⁹ē corruptio verbi vni⁹,vt ſi tertiā ſillabā quis
ꝓducat i ignoſcere.Soloeciſmus cōpoſitio vitioſa
verboꝝ vt ſi aliquis dicat,inter hominib⁹ pro in-
ter hoies.Acyrologia nō ꝓpria dictio vt liceat ſpe
rare timēti. Propriū aūt timēti eſt formidare non
ſperare,et grammeo in cāpo.Propriū eſt autē gra
minoſū dicere cāpū,nō gramineū.Cacephatō di-
ctio obſcęna vel icōpoſite ſonās.Obſcęna,vt his a
nimā a rrecti dictis,Incōpoſita,vt iuuat ire et dori
ca caſtra videre.Mala em̄ cōpoſitio fit ab ea ſylla
laba incipere q̄ ſuperior finierat,ſʒ & ſi alio modo
quolibet icōpoſita dictio ꝓferat,cacepha ō dicit
Pleonaſmos adiectio vni⁹ verbi ſupuacua,vt hac
ten⁹ aruoꝝ cultus et ſidera cęli.Neq; em̄ alibi niſi
i cęlo ſunt ſidera.Periſologia adiectio plurimorū
verborū ſupuacua,vt viuat rubē et nō moriat dū
nō ſit aliud viuere q̄ nō mori. Macrologia longilo
quiū res nō neceſſarias cōprehēdēs vt legati nō i-
petrata pace retro vñ venerāt domū reuerſi ſunt.
Tātologia id eſt eloquiū vt ſi fata virū ſeruāt ſi ve
ſcitur aura ętherea neq; adhuc crudelibus occu-
pat vmbris.Totū em̄ qđ rēpetit vna res ē ſcʒ cre-
bro ſermone annūciata.Eclipſis ē defect⁹ dictiōis
i quo neceſſariaverba deſūt vt cui pharetra ex au
ro deeſt em̄ erat.Tapinoſis ē hūilitas ſtatū rei ma
gnę dictis iſirmans vt apparēt rari nātes i gurgite
vaſto.Gurgitē poſuit ꝓmari.Catoſyntheton vicio
ſa compoſitio vt Ve rſaq; iuuencum terga fatiga-
mus haſta.Amphiſbologia ambigua dictio quæ fit
aut per caſum accuſatiuū vt illud reſponſum A-
pollinisad pirrhum Aio te eacida romanos vice-
re poſſe in quo nō eſt certū quē in illo verſu mon-
ſtrauerit eē victorē. Fit& p icertā diſtictionē vt Bel
lū igēs geret Italia.Incerta diſtictio vtrū bellū in-
gēs an igēs Italia. Fit & ꝑ cōmune verbū vt deꝑe-
cat cato calūniat cicero ꝑſtolat brut⁹ dedignat ſ
toni⁹ nec oſtēdit i hac āmbiguitatevtrū ſpi alios an
alii ſpos deꝑcati ſit aut calūniati. Fit per omony-

ma qñ vno noíe multa ſignificãtur, vt acies, & non addas aut ferri aut oculorum, aut militum.

ℭ De metaplaſmis. Cap. xxxiiii.

Metaplaſm⁹ græca lingua latina tráſformatio dicitur. Qui fit in vno verbo ꝓpter metri neceſſitatẽ, & licentiã poetarũ Cui⁹ ſpẽs hę ſunt. Protheſis appoſitio ĩ principio verbi, vt gnato pro nato. Epentheſis appoſitio in medio, vt relliquias ꝓ reliquias, et maneãt in relligione nepotes ꝓ religione. Paragoge appoſitio ĩ fine, vt admittier ꝓ admitti, & poteſtur ꝓ põt Apheresis abſciſio de principio vt tẽno ꝓ cõtẽno. Syncope, abſciſio de medio, vt forſan ꝓ forſitan. Apocope, abſciſio de fine, vt ſat pro ſatis. Ectaſis, productio contra naturã, vt Italiã fato profugus. Et exercet diana choros. Syſtole, eſt correptio contra naturã, vt Aquoſus orió, & vrbẽq; ſidenã, cũ prima ſyllaba ꝓduci debeat. Dięreſis, diſciſio ſyllabę in duas, vt diues pictai veſtis, pro pictę, & albai longai. Epiſynaliphe, conglutinatio duarum in vnã; vt pariete pro pariete, et genua ꝓ genua, phæton pro pheton. Synaliphe, colliſio vocalium iuncta vocalibus, vt atq; ea diuerſa penit⁹ dũ parte gerũtur. Ecthlipſis, colliſio conſonãtiũ cũ vocalib⁹ vt multũ ille et terris iactatus et alto. Antitheſis, cõtrapoſitio literæ ꝓ alia litera, vt impete pro ipetu, & olli pro illi. Metatheſis, tranſpoſitio literæ, vt euandre ꝓ euãder, timbre pro timber. Inter barbariſmũ & lexim hoc eſt latinã et ꝑfectam elocutionem. Metaplaſmus eſt, qui in vnò ſermõe fit ratione vicioſ⁹. Itẽ inter ſóloeſciſmũ et phraſin. i. perfectã cõnexionem ſermonũ figura ẽ quæ fit cõtextu ſermonũ rõne vicioſa. Ergo methaplaſmi et ſchemata media ſũt. et diſcernuntur peritia et imperitia. Fiunt autẽ ad ornatũ.

ℭ De ſchematibus Cap. xxxv.

Schemata ex græco in latinum eloquiũ figure interpretantur, quæ fiunt in verbis vel ſententiis ꝑ varias diſtinctionum formas propter eloquii ornatum. Hec cũ multa ſint, apud grammaticos iſta inueniuntur. Prolepſis eſt prę̃ſumptio vbi ea que ſequi debent anteponunt, vt interea reges igenti mole latin⁹. Debuit eni ſic dicere. Interea reges ingenti mole, & ſtatim adijcere quod ſequitur procedunt caſtris, deinde dicere latin⁹ &c. ſed facta ẽ ꝓ ornamento præſumptio rei, & qui ſequi debuere reges interpoſiti ſunt in ſepteꝫ verſibus et poſtea additum eſt, procedunt caſtris. Et de inde prę̃ſumptio, quia antepoſita ſũt que ſequi debuere. Zeugma ẽ clauſula, cum plures ſenſ⁹ vno verbo claudũtur, quę fit tribus modis. Nam aut in primo aut in poſtremo aut in medio id verbũ ponitur quod ſẽtentias iungit. In primo, vt vertit œnophori fundus ſnia nobis. In medio, vt græcia ſulpitio ſortilata, gallia cotte. In poſtremo vt nãq; hoc tpe obſequiũ amicos, veritas odium parit. Hypozeuxis eſt figura ſuperiori contraria vbi in ſingulis ſenſibus propria vnicuiq; clauſula eſt. vt regẽ adit et regi memorat nomenq; genuſq;. Syllepſis eſt in diſſimilib⁹ clauſulis aut pluralis dictio ſingulari verbo finita, vt ſociis et rege recepto, aut ſigularis dictio plurali verbo expleta, vt ſunt nobis mitia poma, caſtaneę molles et preſſi copia lactis. Fit autẽ ſyllepſis non ſoluꝫ per partes orationis ſed et per accidentia partiuꝫ orationis. Nam vbi et ꝓ multis vnus, et pro vno multi ponuntur, ſyllepſis eſt. Pro multis vn⁹, vt ẽ illud vterũq; armato milite cõplent, cum non vno, ſed multis militibus. Item pro vno multi, vt in euangelio. Latrones qui crucifixi erant cũ eo improperabant, vbi pro vno vterq; inducitur blaſphemaſſe. Anadiploſis eſt quando ab eodem verbo quo prior verſus finiuit, ſequens verſus incipit, vt eſt illud. Certẽt & cygnis vlulę, ſic ti tyrus orpheus. Orpheus in ſiluis. inter delphinas orion. Anaphora eſt repetitio eiuſdem verbi per principia verſuum plurimorum, vt Nos te dardania incenſa tuaq; arma ſecuti. Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus ęquor. Epanaphora eſt in vno verſu per principia ſenſuum eiuſdem verbi repetitio. vt te nemus angitie, vitrea te fucinus vnda Te liquidi fluere lacus Epizeuxis eſt in vno ſenſu cõgeminatio verbi, vt ſic. Sic iuuat ire ſub vmbras Epanalepſis ẽ ſermonis in principio verſus poſiti, eiuſdem i fine replicatio, vt eſt illud, Creſcit amor nũmi quantũ ipſa pecunia creſcit. Paranomaſia ẽ in ſignificatione diuerſa dictio pene ipſa, vt illud, Abire an obire te cõuenit. i. exulem fieri an mori. Scheſiſonomaton, multitudo nominum cõiunctorum quodã ambitu copulata, vt, Nubila nix grando, procellę fulmina venti. Paramęon eſt multitudo verboꝝ ex vna litera inchoantiũ, quale eſt apud Enniũ, O tite tute tati tibi tãta tyrãne tuliſti. ſed hoc bene temperat Virgili⁹, dum non toto verſu vtiť hac figura vt Enni⁹, ſed nũc i principio verſus tm̃. vt eſt illud, Seua ſedes ſuper arma, nũc in medio, vt Quæq; lacus late liquidos quæq; aſpa dumis. nũc autẽ i fine, vt, Sola michi tales caſ⁹ caſſandra canebat Homęoptoton, eſt cũ plurima nomina per vnum caſum denunciantur, vt eſt illud, Sed neq; currẽtẽ, necſe cognoſcit euntẽ. Tollentẽq; man⁹ ſaxũq; immane mouentem. Homęoteleuton, eſt cũ vno modo verba plurima finiuntur, vt abiit, abſceſſit, euaſit, erupit. Polyptoton, eſt cũ diuerſis caſibus ſnia variatur, vt, Ex nihilo nihil in nihilum nil poſſe reuerti, Marcida eſt mappa marco ſpondente recurtas. Marcus dixit, Ita eſt aſſigna marce tabellas Hirmos, eſt ſententia cõtinuatę orationis tenorem ſuum vſq; ad vltimum ſeruans vt, eſt In receſſu longo locus inſula portũ, et reliqua. Hinc enim in longum vadit ſenſus vſq; ad illud. Deſuper horentiq; atrũ nem⁹ iminet vmbra Polyſyntheton, eſt dictio multis concatenata coniunctionibus, vt, Tectumq;, laremq;, armaq;, amycleumq; canem. Dialyton, vel aſyntheton, eſt figu=

ra quę ecōtrario ſine cōiūctionib⁹ ſolute,ac ſiplici
ter effertur,vt venim⁹,vidim⁹,placuit.Antithetō,ē
vbi cōtraria cōtrarijs opponūt,& ſentētie pulchri
tudinē reddūt,vt illud,Frigida pugnabāt calidis
humentia ſiccis,Mollia cū duris,ſine pōdere ha=
bētia pōdus,Hypallage,eſt quotiēſcūq; per cōtra
riū verba itelligūtur,vt Dare claſſib⁹ auſtros Cū
ventis naues demus,non nauibus ventos.

De Tropis. Cap.xxxvi

Tropos greco nomine grāmatici vocant qui la
tine modi locutionū interpretantur. Fiunt autē a
ppria ſignificatiōe ad nō propriam ſimilitudine.
Quorū omniū nomina difficilimū eſt annotare,ſ3
ex omnib⁹ donat⁹.i3.vſui tradēdo cōſcripſit.Me=
taphora,eſt verbi alicuius vſurpata tranſlatio, ſi=
cut cū dicimus. Fluctuare ſegetes gemmare vites
Dū in his rebus fluctus,& gemmas non inuenim⁹
in quibus hec verba aliūde transferūt.Sed hę at=
q; alię tropicę locutiones ad ea que intelligēda ſūt
ppterea figuratis amictib⁹ obtegūt,vt ſenſu3 le=
gentis exerceant,Et ne nuda atq; in prōptu poſi
ta vileſcāt.Fiunt autem metaphorę modis quat=
tuor.Ab aīali ad animale vt, Aligeros conſcendit
equos.Metaphorice loquens miſcuit quadrupedi
alas auis.Et quo curſu deſerta petiuerit. Miſcuit
volatili curſum quadrupedis,Ab inaiali ad aiale,
vt pōtū prius arat ſulcū pmit alta carina. Miſcuit
vſum terre aqs,dū arare & ſulcum premere,ad ter
ram pertineat nō ad mare.Ab ianimali ad anima
le,vt florida iuuent⁹.maſcuit flo es inanimales iu
uentuti,q̄ animam habet.Ad animali ad inanima
le,vt tu neptune pater cui tempora cana crepan
ti.Cincta ſalo reſonant,magnus cui perpete mēto
Profluit oceanus & flumina crinibus errant. Men
tū enim et tēpora et crines non ad oceanum perti
nēt,ſed ad homines.Sic et alia rerꝫ nomina de lio
genere in aliud gen⁹ decētiſſime decoris grā trāſ=
ferūtur.vt oratio perornet.Metaphora autē āt p
tis vnius ē,vt fluctuare ſegetes,nō pōt dicere ſege
tare fluctus,aut āriſtropha eſt,id eſt reciproca,vt
remigiū alarū.Nam & alę nauiū et alarum remi=
gia dicuntur Catachreſis eſt alienę rei nomen ap
poſitū,et eo a metaphora differt,ꝙ illa vocabulū
habenti largitur,hec quia non habet propriū alie
no vtitur,vt faciemq; ſimilima lauro,et centaurus
nunc vna ambę iunctiſq; feruntur fontib⁹ et longe
ſulcāt vada ſalſa carine,dum facies et frons tm̄ a=
nimaliū et hominu3 ſint.Quod nomē ſi poeta nō
appoſuiſſet naui,quid proprium eidem parti dice
ret non haberet.Metalepſis ē tropus a pręceden=
te indicans quod ſequitur,vt Inq; man⁹ charte no
doſaq; venit arundo.Nā per manū verba.per arū
dinē,littere ſignificate ſunt.Metonomia tranſno=
minatio ab alia ſignificatione ad aliā proximita=
te tranſlata.Fit autē multis modis,aut enim p id
quod continet,id quod continetur oſtendit vt the=
atra plaudūt,prata mugiūt,dū illic homines plau
dāt hic boues mugiant,āt contra per id quod con
tinetur id quod continet, vt iam proximus ardet
vcalegon ,dum non ille,ſed dom⁹ ei⁹ arderet.Itē p
inuentorē id quod inuētū eſt,vt ſine cerere et libe
ro friget venus,et cōmixtā vulcan⁹ mittit ad aſtra
fauillā.Vult eni per cererē frumenti iuentricē itel
ligere panem,per liberū inuētorē vitis vinū,p ve=
nerē libidinem per vulcanū ignē.At contra per in
uentū inuentorem demonſtrat,vt vinū precamur
p libero q vinū apud grecos inuenit.Item p efficiē
tem id quod efficit ſicut pigrum frig⁹ ꝙ pigros ho
mines faciat,et timor palliduseo ꝙ pallidos homi
nes reddat,At contra per id quod efficitur efficiēs
vt iungit equis curru genitor ſpumātiaq; addit frę
na feris.Spumātia fręna dixit cū vtiq; nō ipſa faci
ant ſpumas ſed equ⁹ q ea gerit ſpumis conſpergat
infuſis.Antonomaſia eſt pro nomine.i.vice nomi=
nis poſita vt maia genitus pro mercurio.Qui tro=
pus fit tribus modis.Ab a o,vt magnanimuſq; an
chiſiades,a corpore,vt ipſe ardu⁹,extrinſecus, vt
infęlix puer atq; impar cōgreſſus achilli. Epithe=
ton supranomen,pponitur eni proprio noi,vt al=
ma ce es obſcęniq; canes,iportunęq; volucres. In
ter antonomaſiam autē et epitheton hoc differt.ꝙ
ātonomaſia p vice nois ponitur,epitheton aute3
nunq̄ ſine noīe eſt.Quib⁹ duob⁹ tropis,vel vitupe
ramus aliquē vel oſtendimus vel laudam⁹. Synec
doche eſt conceptio,cum a parte totum,vel a toto
pars intelligitur.Eo eni et per ſpeciem genus,et p
gen⁹ ſpecies demonſtratur,ſed ſpecies pars eſt,ge
nus autē totum.A toto eni pars intelligit,vt q̄ mul
tę glomerantur aues,vbi frigidus annus tranſpon
tum fugat. Non enim totus annus eſt frigidus,
ſed pars anni.i.hyems. At contra a parte totum
vt flammas cum regia puppis extulerat , vbi
non ſolum puppis .ſed nauis & non nauis,ſed qui
in ea, & non omnes . ſed vnus flammas extulit.
Onomatopęia eſt nomen fictum ad imitandum ſo
nū vocis cōfuſe,vt ſtridor valuarū,hinnit⁹ equorꝫ
mugit⁹ boū,balatus ouiū.Periphraſis ē circūlo=
quiū,dū res vna plurimis verbis ſignificat,vt au=
ras vitales carpit. Significauit.n.p copulationem
verborū vnā rem,hoc eſt,viuit.Hic aūt tropus ge
min⁹ eſt.Nā aut veritatē ſplēdide pducit,aut fœ=
ditatē circuitu euitat.Veritatē ſplēdide pducit, ſi
cut.et iam prima nouo ſpargebat lumine terras.
Tithoni croceū linquēs aurora cubile. Vult enim
dicere,iā luceſcebat āt dies ort⁹ erat.Fęditatē cir
cuitu euitat,ſicut placidūq; petiuit cōiugis infuſis
gremio per membra ſoporē,hoc,n.circuitu euitat
obſcęnitatē et decēter oſtēdit cōcubitū. Hypbatō
ē traſcenſio cū verbū aut ſnia cōmutat.Hui⁹ ſpēs
qnq; ſunt,anaſtrophę,hyſterō protherō parenthe
ſis,temeſis,ſyncheſis. Anaſtrophæ verborū ordo
pposter⁹,vt littora circū,p circū.littora.Hyſterō=
protherō ſnia ordine mutata vt poſtq̄ altos tetigit
fluct⁹ & ad ęquora venit,ante.n.ad ęquora venit,

& ſic tetigit fluct⁹. Parētheſis vbi interponim⁹ ſententiā noſtrā, q̄ ex medio remota, integer ſēſ⁹ pdurat, vt ęneas (neq;.n. parti⁹ cōſiſtere mēte paſſ⁹ amor) tepidū ad naues p̄mittit achathen. Eſt.n. ordo, ęneas rapidum p̄mittit achathen. Nā illud in medio parētheſis eſt, Temeſis eſt ſectio vni⁹ nomis p interpoſitionē verborū, vt multū nebulę circum dea fudit amictū. p circūfudit. Syncheſis ē vbi ex oī parte cōfuſa ſūt verba, vt illud, Iuuenes fortiſſima fruſtra pectora, ſi vobis audēdi extrema cupido ē certa ſeq, q̄ ſit reb⁹ fortuna videtis, exceſſere oīs adytis ariſq; relictis dij qb⁹ iperiū hoc ſteterat, ſuccuritis vrbi incēſæ, moriamur et i media arma ruamus, ordo talis eſt. iuuenes fortiſſima pectora, fruſtra ſuccurritis vrbi incenſę, qa exceſſere dii quibus hoc iperiū ſteterat. vnde ſi vobis cupido certa eſt me ſeq audentē extrema, ruam⁹ i media arma, et moriamur. Hypbole ē excelſitas fidē excedēs vltra q̄ credēdū ē vt ſidera verberat vnda, et terrā inter fluct⁹ aperit. Hoc.n. mō vltra fidē aliqd augeť, nec tn̄ a tramite ſignificādę veritatis errať, q̄uis verba quib⁹ indicatur excedāt, vt voluntas loquētis non fallētis appareat. Quo tropo non ſolū nō augeť aliqd ſed & minuiť. augetur, vt velocior aura, minuiť, vt molior pluma, durior ſaxo. Allegoria eſt alieniloquiū, aliud.n. ſonat, & aliud intelligiť, vt tres littore ceruos cōſpicit errātes, vbi tres duces belli punici, vel tria bella punica ſignificātur. Et in bucolicis. Aurea mala decē miſi. i. ad auguſtū. x. eglogas paſtorū. Hui⁹ tropi plures ſūt ſpecies, e qbus eminent ſeptē ironia, antiphraſis, enigma chariētiſmos, paręmia, ſarcaſmos, aſteiſmos. Ironia eſt ſñia p pnūciationē cōtrariū habēs itellectū. Hoc eni tropo callide aut per accuſationē, aut p inſultationē aliquid diciť, vt eſt illud, Veſtras eure domos illa ſe iactet i aula Eolus. et clauſo ventoꝝ carcere regnet. Et quomō aula ſi carcer ē? Soluitur em̄ pnūciatiōe. Nā carcer pnūciatio eſt, iactet in aula ironia eſt, & totū per cōtrariā pnūciationē annūciať p ironiæ ſpecie, q̄ laudēdo deridet. Antiphraſis eſt ſermo ecōtrario intelligēdus, vt lucus quia caret luce propter nimiā nemorū vmbrā & manes. i. mites & modeſti cū ſint terribiles & immanes & parce. & eumenides furię qꝑ nulli percāt vel bene faciēt. Hoc tropo & nani atlentes & cęci vidētes & vulgo ęthiopes argētei appellanť. Inter ironiā aūt & antiphraſin hoc diſtat qꝑ ironia pnūciatione ſola indicat quod intelligi vult ſicut cū dicim⁹ homini agēti male bonū ē qd facis. Anphraſis vero non uoce pnūciātis ſignificat cōtrariū ſed ſuis tm̄ verbis quoꝝ origo cōtraria eſt. Enigma ē q̄ſtio obſcura q̄ difficile itelligiť niſi aperiať vt ē illud De comedente exiuit cib⁹ & de forti egreſſa ē dulcedo ſignificās ex ore leonis fauū extractū, Inter allegoriā aūt & enigma hoc itereſt, qꝑ allegoria bis gemina ē & ſub re alia aliud figuraliter idicat. Enigma vero ſenſ⁹ tm̄ obſcurr⁹ ē et per q̄ſdā imagines adūbrat⁹. Chariētiſmos ē trop⁹ quo dura dictu gratius pferūť veluti cū iterrogātib⁹ nūquid nos q̄ſierit aliqs reſpōdeť bōa fortuna vnde itelligiť neminē nos q̄ſiſſe. Paręmia ē reb⁹ & tēporib⁹ accōmodatū puerbiū. Reb⁹ vt cōtra ſtimulū calces, dū ſignificať aduerſis reſiſtēdū. Tēporibus vt lupus infabula Aiūt.n. ruſtici vocē hoiez perdere ſi eū lupus prior viderit, vnde & ſubito tacēti diciť iſtud puerbiū, lupus infabula. Sarcaſmos eſt hoſtilis irriſio cū amaritudine, vt referes ergo hęc & nūci⁹ ibis pelidę genitori illi mea triſtia facta, degenerēq; neoptolemū narrare memento. Huic cōtrari⁹ eſt aſteiſmos. i. vrbanitas ſine iracūdia, vt id. Qui bauiū nō odit amet tua carmina meui. Atq; idē iūgat vulpes, & mulgeat hircos. i. q bauiū nō odit, p pęna ei contingat diligat meuiū. Fuerūt aūt meuius & baui⁹ poetę peſſimi & inimici virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ cōtra naturā ſūt. i. iūgat vulpes & mugeat hircos. Omoeſis eſt q̄ latine iterp̄tať ſimilitudo per quaz min⁹ notę rei, p ſimilitudinē eius q̄ magis nota eſt pādiť demonſtratio. Huius ſpecies ſunt tres, icon. parabolæ, paradigma. i. imago, cōpatio exēplum Icon eſt imago cum figuram rei ex ſimili genere conamur exprimere, vt oīa mercurio' ſimilis, voceq; colorēq; et crines flauos et mēbra decora iuuēta. Cōgrua.n. ē ſimilitudo de ſpecie cuius pſona iduciť. Paralola ē cōparatio ex diſſimilibus rebus vt q̄lis inarmis eſt fere libye viſus leo comminus hoſtē cōſedit, vbi leoni cęſarē cōparauit, nō ex ſuo ſ3 ex alieno gn̄e ſimilitudinē faciēs. Paradigma vero eſt exēplū dicti vł facti alicuius, aut ex ſimili, ſt diſſimili gn̄e, cōueniēs ei quā pponim⁹ rei, ita. Tā fortiter perijt apud hyponē ſcipio q̄ vtice cato. Similitudo autē tribus modis, fit, a pari, a maiore a a minore A pari, ac veluti magno in populo cū ſępe coorta eſt ſeditio. A maiore ad minus. q̄liter ex pſſū vētis per nubila fulmē, A minore ad maius, ſi potuit manes arceſſere coniugis orpheus, threicia fretus cythara fidibuſq; canoris q̄ſi dicat. re parua et breui. i. ſi ille cythara fręt⁹ ego pietate.

De proſa. Cap̄. xxxvii.

PRoſa eſt producta oratio & a lege metri ſoluta. Proſa em̄ ātiqui pductū dicebant & rectū, Vn̄ ait Varro, Apud plautū proſis lectis ſignificari rectis. Vn̄ etiam q nō ē perflexa numero ſ3 recta, proſa oratio dicitur i rectū producēdo. Alij proſam aiūt dictā ab eo qꝑ ſit profuſa vel ab eo qꝑ ſpacioſius pdeat & excurrat nullo ſibi termino p̄finito, Præterea tā apud græcos q̄ apud latinos lōge antiquiorē curā fuiſſe carminū q̄ pſę. Oia.n. prius verſibus cōdebātur. Proſę aūt ſtudiū ſero viguit. Primus apud græcos pereydes ſyrus ſoluta oratiōe ſcripſit, apud romanos aūt Appius cęcus aduerſus pyrrhū ſolutā orone3 primus exercuit. Iā ex hinc & cęteri proſę ęloquētia cōtēderūt.

¶ De metris. Cap. xxxviii.

Metra vocata,quia certiſpedū menſuris
atq; ſpacijs terminātur,neq; vltradimē
ſionē tēporū cōſtitutā ꝓcedūt. Māſura
ei græce metrū dicit̃.Verſ⁹ dicti ab eo
ꝙ pedib⁹ i ordine ſuo diſpoſitis,certo fine mode=
rātur ꝑ articulos,q cęſa & mēbra nominātur. Qui
ne lōgius ꝓuoluerentur q̄ iudiciū poſſit ſuſtinere,
modū ſtatuit ratio vñ reuerteret̃,et ab eo ipſo ver
ſū vocatū dicūt ꝙ reuertit̃.Huic adhęret rithim⁹
q nō eſt certo fine moderatus,ſ; tñ rōnabiliter or=
dinatis pedib⁹ currit,q latine nichil aliud q̄ nume
rus dicit̃,de quo eſt illud,Nūeros memini ſi verba
tenerē.Carmē vocat̃ quicquid pedib⁹ cōtinet̃.Cui
datum nomē exiſtimāt,ſeu ꝙ carptim ꝓnūciaret̃
vñ hodie lanā quā purgātes diſcerpunt carmina=
re dicim⁹,ſeu ꝙ q illa canerēt,carere mēte exiſti=
mabātur.Metra vel a pedibus nūcupara vel a re=
busq̄ ſcribūt̃,vel ab iuētorib⁹ vel a frequētatorib⁹
vel a nūero ſyllabarū. A pedib⁹ metra vocata, vt
dactylica .iābica,trochaica.A trocheo ei trochai=
cū metrū naſcitur,a dactylo dactylicū, ſic et alia
a ſuis pedib⁹.A numero vt hexametrū,pentame=
trum,trimetrū.Na; ſenarios verſus nos ex nume
ro pedū vocam⁹.Hos græci qa geminos ferūt tri=
metros dicunt.Hexametros autē latinos primum
feciſſe Enni⁹ tradit eoſq; lōgos vocat.Ab iuentori
bus metra vocata dicūtur vt anacreōticū, ſapphi
cū,archiloicū.Nam anacreontica metra,anacre=
on compoſuit.Sapphica ſappho mulier edidit. Ar
chiloicum,archilochusquidā ſcripſit.Colophoniū
colophonius quidā exercuit.Sotadęorū quoq; re=
pertor eſt ſotades genere cretēſis.Simonidia quo
q; metra,ſimonides poeta lyricus cōpoſuit.A fre=
quentatoribus,vt aſclepiadea.Non eni ea aſclepi
us inuenit,ſed proinde ita vocata ꝙ eis frequētiſſi
me & elegantiſſime vſus ſit.A reb⁹ quę ſcribūtur
vt heroicū,elegiacū.bucolicū.Heroicū eñ carmē
dictū,ꝙ eo virorum fortiū res & facta narrāt̃. Nā
heroes appellanturviri quaſi aerei & cęlo digni ꝓ
pter ſapiētiam& fortitudinē,quod metrum aucto=
ritate cætera metra precedit vnū ex omnib⁹ tam
maximis operibus aptū q̄ paruis ſuauitatis & dul
cedinis ęque capax Quibus virtutibus nomen ſo=
lum obtinuit,vt heroicū vocaretur,ad memoran=
das.ſ.heroū res.Nam et pręcęteris ſimpliciſſimū
habetur,cōſtatq; duobus pedib⁹ dactylo & ſpon=
deo,ac ſępe pene vel ex hoc vel ex illo,niſi ꝙ tēpe
rariſſima ſit vtriuſq; mixtura,q̄ ſi iſtruat̃ a ſigulis.
Oib⁹quoq;metris prius ē.Hoc primū moyſes i cā=
tico deuteronomij,longe añ phereciden & home
rū ceciniſſe ꝓbatur.Vñ et apparet antiquius fuiſ=
ſe apud hebreos ſtudiū carminū q̄ apud gētiles.Si
quidē & iob.moyſi tēporib⁹ adeq̄t⁹ hexametro ver
ſu dactylo ſpondeoq; decurrit.Hoc apud grecos a
chates mileſi⁹ fertur primus cōpoſuiſſe,vel vt alij
putant pherecides ſyrus quod metrum ante home
rū pythiū dictū eſt,poſt homeꝝ heroicū nomina=
tū.Pythiū autem vocatum voluit.eo ꝙ hoc gene=
re metri oracula apollinis ſint edita.Nā cū i parna
ſo monte phythonē ſerpētē in vindictam matris ſa
gitis iſequeretur,accolę delphici hoc illum metro
hortati ſunt dicentes vt ait terentianus. Elegia=
cum autē dictum eo ꝙ modulatio eiuſdē carminis
cōueniat miſeris Terētianus hos elegos dicere ſo
let,ꝙ clauſula talis triſtibus vt tradūt aptior eſſet
modis.Hoc aūt vix oino cōſtat a quo ſit iuētū niſ=
ſi,qa apud nos Ennius eo prior vſus eſt.Nam apđ
grecos ſic adhuc lex grammaticoꝝ pendet,& ſub
iudice res religata ſit.Nā quidam eoꝝ colopho=
niū quēdā,quidā archilochū,auctorē atq; inuēto=
rē volunt.Bucolicū.i.paſtorale carmen plęriq; ſy=
racuſis primū cōpoſitū a paſtorib⁹ opinātur,non
nulli lacedęmone.Nāq; trāſeūte in thraciā xerxe
rege perſaꝝ,cū ſpartanę virgines ſub hoſtili me=
tu neq; egredi vrbem auderēt,neq; pompam cho
rum ꝙ agreſten dianæ de more exercere poſſent
turba paſtorum ne religio pręteriret,idē in cōditis
cātibus celebrarūt.Appellat̃ autē bucolicū de ma
iore parte,q̄uis opilionū caprariorūq; ſermones,
in his & cārica inſerantur.Hymnos primu; dauid
ꝓpheta i laudē dei cōpoſuiſſe,ac ceciniſſe manife
ſtum eſt.Deinde apud gentiles prima mnemia ti=
motoe facit in apollinē et muſas quę fuit tempori
bus ennij longe poſt dauid.Hymni autē ex gręco i
latinū laudes interp̄tantur.Epithalamia ſunt car
mina nubētiū quę cantantur a ſcolaſticis in hono
rē ſponſi et ſponſę.Hæc primū ſalomō edidit i lau
dem eccleſiæ & chriſti Ex quo gētiles ſibi epitha=
lamiū vēdicarunt et iſtius generis carmē aſſūptū
eſt.Quod genus primū a gētilibus in ſcœniſcele=
brabatur,poſtea tm̄ nuptiis heſit Vocatum aute;
epithalamiū,eo ꝙ in thalamis cantetur. Trenos
quod latine lamētum vocamus primus hieremias
verſu compoſuit ſuper vrbē hieruſalem & popu=
lum quando captiuu⁹ duct⁹ ē.Poſt hunc apud græ
cos ſimonides poeta lyricus.Adhibeantur autē fu
nebrib⁹ atq; lamentis,ſimiliter & nunc eſt.Epitha
phyum græce latine ſupra tumulum.eſt enim titu
lum mortuorum qui in dormitione eorū fit qui iā
defūcti ſunt.Scribitur eñ vita & mores & ętas eo
rū.Poeſis dicit̃ græco noie opus multorū librorū
pœma vni⁹,idilion paucorum verſuū,diſticon du
orū,monoſticō vnius. Epigramma eſt titul⁹ quod
in latinū ſuperſcriptio interp̄tatur.Epi eñ ſuper
grāma littera vel ſcriptio nomiatur.Epodō in pœ
mate clauſula breuis Dictū aūt epodon qđ aſſimi
latur ad ſpeciē elegiaci,vbi præmiſſo vno longio=
re,alter breuior cōponitur,atq; i ſigulis qbuſq; ma
ioribus ſeq̄ntes minores,q̄ſi clauſulę recidunt Clau
ſulas aūt lyrici appellāt,q̄ſi p̄ciſos verſus integris
ſubiectos,vt eſt apud Horatiū,Beat⁹ ille qui ꝓcul
negociis,deide ſequitur p̄ciſ⁹ vt priſca gēs morta
liū.ſic et deinceps.Alterni quib⁹ aliq̄ ps deē,& ipſi
pręcedentibus ſimiles ſed minores Cētones apđ grā

maticos vocari ſolẽt qui de carminibus homeri vł virgilij ad propria opera more cẽtenario, ex multis hincinde cõpoſitis in vnũ ſarciũt corpus. ad facultatẽ cuiuſq; materię. Deniq; proba vxor adelphi, centonẽ ex virgilio de fabrica mũdi & euãgelis pleniſſime expſſit, materia cõpoſita ſcd͂m verſꝰ. & verſibꝰ ſcd͂ in materiã cõcinatis. Sic quoq; et qdã põponius. ex eodẽ poemate inter cetera ſtili ſui ociatytirem in Chriſto honorem compoſuit, ſimiliter et eneidos.

De fabula Cap. xxxix.

FAbulas pœte a fando noĩauerũt qa non ſũt res factæ. ſed tm̃ fando fictę. Quę ideo ſũt iductę, vt ficto mutorꝝ aĩaliũ iter ſe colloquio imago quedã vite hominũ naſcereť. Has primꝰ iueniſſe tradiť alemõ crotoniẽſis appellãť eſopicę, qa is apd͂ phrygiã ihac repolluit. Sũt aũt fabulę, ãt eſopicę, ãt lybiſtice Eſopicę ſunt, cum aĩalia muta inter ſe ſermocinaſſe figũť vł q̃ animã nõ habẽt, vt vrbes / arbores / mõtes / petrę flumina. Libyſticę aũt, dũ hoim cũ beſtiis, aut beſtiarũ cũ hoimbꝰ fingiť vocis eſſe cõmertium fabulas pœtę quaſdã dilectãdi cauſa finxerũt, quaſdã ad naturas rerũ. nõnullas ad mores hoiem interpraetati ſunt. Dilectãdi cauſa, vt eas quas vulgo dicũt, vel quales Plautꝰ et Terentius compoſuerunt. Ad naturã rerꝫ fabulas fingunt. vt Vulcanus Claudus, qa p naturã nunq̃ rectus eſt ignis, vt illa triformis beſtia. pria leo. poſtrema draco. media ipſa chymera. i. caprea ętates hoiꝫ p eã volẽtes diſtiguere quarꝫ ferox & horrẽs prima adoleſcẽtia, vt leo, dimidiũ vitę tẽpꝰ lucidiſſimũ vt caprea, eo ꝙ acutiſſime videat. Tũc fit ſenectus caſibꝰ iflexis vt draco. Sic & hippocẽtauri fabulã eſſe confictam. i. hominẽ equo mixtũ ad exprimmendã humane vitæ velocitatẽ, qa equũ cõſtat eſſe velociſſimũ. Ad mores vt apud Horatiũ. Mus loquitur muri, & muſtela vulpeculę, vt per narrationẽ fictã ad id quod agiť, verax ſignificatio referatur. Vñ & ęſopi tales ſunt fabulę ad morũ finem relatę, vel ſicut i libro iudicũ ligna ſibi regẽ reqrũt et loquũtur ad oliuã & ad ficũ, & ad vitẽ, & ad rubũ, quod totum vtiq; ad mores fingiť, vt ad rẽ q̃ itẽditur ficta quidẽ narratiõe, ſed veraci ſignificatiõe veniatur, Sic & Demoſthenes orator fabula vſꝰ eſt aduerſꝰ philippũ q cũ ab atheniẽſibꝰ poſtularet, vt ſibi decẽ oratores darẽtur & diſcederet, finxit ille hãc fabulã, qua diſſuaderet dicẽs. lupos aliqñ paſtoribꝰ quorũ diligentiam decipere voluiſſent ſuaſiſſe, vt in amicitiã conuenirent, ea tñ cõditione vt canes in quibꝰ erat cauſa iurgiorum iure illis traderentur annuiſſe paſtores, et in ſpem ſecuritatis dediſſe canes, quos ouiũ ſuarũ vigilãtiſſimos cuſtodes habebãt Tunc lupi adẽpta oi fortitudine, oẽ qd͂ in gregibꝰ illis erat, nõ ꝓ ſocietate tm̃, verũ etiã pro libidine lacerauerũt. philippũ quoq; principes populi poſtulare, quo faciliꝰ poſſit opprimere ſpoliatã cuſtodibus vrbem.

De vocabulo hiſtorię. Cap. XL.

HIſtoria eſt narratio rei geſtę per quã ea q̃ i preterito facta ſũt dinoſcũtur. Dicta autẽ grece hiſtoria, apo tu iſtorin. i. videre vł cognoſcere. Apud veteres eñ nemo conſcribebat hiſtoriam niſi is qui iterfuiſſet, & ea quę ſcribẽda erant vidiſſet. Melius eñ oculis quę fiũt deprehendimꝰ, q̃ ea q̃ auditione colligimus. Quæ eñ vidẽtur ſine mẽdatio proferuntur. Hęc diſciplina ad grãmaticã pertinet, quia qcqd dignũ memoria eſt litteris mãdatur. Hiſtorię aũt ideo monumẽta dicũť, eo ꝙ memoriã tribuãt ꝑterũ geſtarꝫ. Series autẽ dicta ꝑ trãſlationẽ a ſertis florũ inuicẽ cõphẽſorꝫ

De primis auctoritatibꝰ hiſtoriarꝫ. Ca. xli

HIſtoriã aũt primꝰ apud nos moyſes de initio mũdi cõſcripſit. Apud gentiles vero primus dares phrygiꝰ de grecis et troianis hiſtoriã edidit quã in folijs palmarũ ab eo conſciptã eſſe ferunt. Poſt daretem autẽ i grecia herodotus hiſtoriographus primꝰ habitus eſt, poſt quẽ pheredices claruit, his tẽporibꝰ quibꝰ eſdras legẽ conſcripſit.

❡ De vtilitate hiſtorię Cap. xlii.

Hiſtoriæ gẽtium non impediũt legẽtes in his q̃ vtilia dixerunt. Multi enim ſapientes preterita hoim geſta, ad inſtitutionem pręſentium hiſtorijs indiderunt. Siqdẽ & per hiſtoriã ſumma retro temporꝫ annorꝫq; ſupputatio comprehenditur, & per conſulum regumq; ſucceſſũ multa neceſſaria perſcrutantur.

❡ De generibus hiſtoriæ. Cap. xliii.

GEnus hiſtoriæ triplex eſt. Ephimeris nãq; appellať vnꝰ diei geſtio. hoc apud nos diarium vocatur. Nã quod latini diarũ, græci ephimerida dicũť. kalẽdaria appellãť quæ i menſes ſingulos digerũtur. Annales ſunt tres ſingulorũ annorꝫ. Quæq; enim digna memoriæ domi militięq; mari ac terrę per annos i cõmẽta ſis acta ſũt ab anniuerſariis geſtis annales nominauerũt. Hiſtoria autem multorum annorum vel temporum eſt cuius diligentia annui commentarii i libris delati ſunt. Inter hiſtoriam autem et annales hoc intereſt ꝙ hiſtoria eſt eorum temporum q̃ vidimus. Annales vero ſunt eorum annorum quos ętas noſtra non nouit, vnde Saluſtiꝰ ex hiſtorialibus, Euſebius & hieronimꝰ ex annalibꝰ & hiſtoria cõſtant Inter hiſtoriam & argumentum & fabulam intereſt. Nam hiſtorię ſunt res verę quę factę ſũt argumenta ſunt quæ & ſi facta non ſũt fieri tamen poſſunt, fabulę vero ſunt quæ nec factę ſunt nec fieri poſſunt quia contra naturam ſunt.

❡ Finis primi libri.

❡ Incipit liber ſcd͂s. De rhetorica & eiꝰ noĩe. Ca. I

RHetorica eſt bene dicendi ſcientia in ciuilibus quæſtionibus ad perſuadenduꝫ iuſta & bona in rerum perſonarumq; negocio. Dicta autem rhetorica græca appellatione apotis rheſis id eſt a copia locutionis.

Rheſis eñ apud gręcos locutio dicit̃ rhetor orator. cõiũcta eſt autem grãmaticæ arti rhetorica In grãmatica eñ ſcientiam recte loquẽdi diſcim⁹. in rhetorica vero percipim⁹ q̃liter ea q̃ didicim⁹ proferemus.

Ⅽ De inuentoribus rhetorice artis. Cap̃.II.

HEc autẽ diſciplina a gręcis inuẽta ẽ. a gorgia, ariſtotele, hermacora, et trãſlata in latinum a Tullio videlicet & Quintiliano. ſꝫ ita copioſe ita varie vt eam lectori admirari i prõptu ſit cõphẽdere impoſſibile. Nã mẽbranis retentis, q̃ſi adhereſcit memorię ſeries dictiõis. ac mox repoſitis, recordatio omnis elabitur. Huius diſciplinę perfecta cognitio oratorem facit.

Ⅽ De noie oratoris & partib⁹ rhetoricę Ca.III.

ORator igitur ẽ, vir bonus dicẽdi peritus. Vir bon⁹ cõſiſtit natura. moribus. vita. artibus. Dicẽdi perit⁹ cõſiſtit artificioſa eloquentia que cõſtat partibus quinq;. inuenſiõe. diſpoſitione elocutiõe. memoria ꝓnũciatione, & fine officij. qđ eſt aliquid perſuadere. Ipſa autẽ peritia dicẽdi i tribus rebus conſiſtit. natura. doctrina. vſu. Natura i genio, doctrina ſcientia, vſu aſſiduitate. Hęc ſũt ei quæ nõ ſolũ in oratore, ſed i vno quoq; homine artifice expectantur vt aliquid efficiant.

Ⅽ De tribus generibus cauſarum. Cap̃.iiii.

GEnera cauſarum tria ſunt, deliberatiuum. demonſtratiuum. iudiciale deliberatiuum genus eſt, in quo de quibuſlibet vtilitatis vitę, quid aut debeat, aut nõ debeat fieri tractatur. Demonſtratiuum, in quo laudabilis pſona aut repͥhenſibilis oſtenditur. Iudiciale, in quo de ipſi⁹ perſone facto, aut penę, aut premij ſententia dat̃. Dictum aũt iudiciale, eo ꝙ iudicet hominẽ et ſentẽtia ſua oſtendat vtrũ laudabilis p̃mio dignus ſit, aut certe reus condennari, liberariq; ſupplicio. Deliberatiuum genus vocatur, eo ꝙ de vna quaq; re ĩ eo deliberatur. Huius genus duplex eſt, ſuaſio & diſſuaſio. i. de expetendo & fugiendo. i. de faciendo et non faciendo. Suaſoria autem in tribus locis diuiditur, honeſto. vtili. & poſſibili. Hec differt aliquid a deliberatiua, quia ſuaſoria eget altera perſona. deliberatiua interdum & apud ſe agit. In ſuaſoria autem duę ſunt quę plus valent. ſpes et met⁹. Demonſtratiuum dictum. quod vnamquanq; rem aut laudando aut vituperãdo demonſtrat. Quod genus duas huius ſpecies, laudem & vituperationẽ. Laudis ordo tribus temporibus diſtinguitur ãte ipſum. in ipſum. poſt ipſum. Ante ipſum, vt quæ re tam lęta tulerunt ſæcula. In ipſum. vt o ſola infando troiæ miſerata labores. Poſt ipſum. vt in freta dum fluuij current dum montibus vmbrę. Luſtrabunt conuexa polus dum ſidera poſcet. Semp honos nomenq; tuum laudeſq; manebunt. Pari ordine econtrario et in vituperatione hominis hæc forma ſeruanda eſt, ante hominẽ, in hominẽ, poſt hominem. Locus cois ad demõſtratiuum vituperationis gen⁹ pertinet. quod tñ ab eo in aliquo differt. Nã vituperario q̃ cõtraria eſt laudi ſpecialiſcialiter ad certã facientis perſonam adhibet̃. Comunis, vero locus generaliter id facti crimine præponitur. Vnde & cõis locus dicitur quia abſcente perſona, non tantum in homine quantum in ipſuꝫ crimen exponitur. Omne enim vicium, non in vno tantum, ſed etiam cõmune in pluribus inuenitur.

Ⅽ De gemino ſtatu cauſarum. Cap̃.V.

STatus apud rhetores dicitur ea res in qua cauſa conſiſtit. i. cõſtitutio. Gręci enim ſtatũ a cõtẽtione ſtaſin dicũt. latini aũt nõ ſolũ a pugna per quam expugnẽt ꝓpoſitionem aduerſarij, ſed ꝙ i eo pars vtraq; cõſiſtat. Fit autẽ ex itentione et depulſione. Status autẽ cauſarũ duo ſunt, rõnalis, & legalis. De rationali oriunt̃ coniectura. finis, qualitas, tranſlatio. De fine iuridicialis & negocialis. De iuridiciali, abſoluta, & aſſumptiua. De aſſumptiua, conceſſio, remotio criminis, relatio criminis, compenſatio. De conceſſione. purgatio & dep̃catio. Coniecturalis ſtatus eſt, cũ factũ quod alij obijcit̃ ab alio pnegatur. Diffinitiu⁹ ſtat⁹ eſt cũ id qđ obiicitur non hoc eſſe contenditur, ſed quid illud ſit adhibitis diffinitionib⁹ approbatur, Qualitas eſt dum qualis ſit res q̃ritur & qa de vi & gñe negocij controuerſia agitur conſtitutio gñalis appellatur. Tranſlatio eſt cũ cauſa ex eo pendet ꝙ non, aut is agere videtur quẽ oportet, aut nõ apud quos, quo tẽpore, qua lege quo crimine. qua pœna oporteat. Trãſlatiua cõſtitutio ẽ ꝙ actio tranſlationis et comutationis indigere videtur Iuridicialis eſt in qua æqui et recti natura ãt p̃mij aut penę ratio queritur. Negocialis eſt i qua qđ iuris & ciuili more & æquitate ſit cõſiderat̃. Aſſumptiua eſt q̃ ipſa ex ſe nihil dat firmi ad recuſationem, foris autẽ aliqđ defenſionis aſſumit. Conceſſio eſt cũ reus nõ id quod factuꝫ eſt defendit, ſꝫ vt ignoſcatur poſtulat, quod nos ad pœnitentes ꝓbam⁹ pertinere. Remotio chriminis eſt, cũ id crimẽ qđ ifertur a ſe & ab ſua culpa, vi & poteſtate in aliũ reus dimouere conatur. Relatio eſt crimis eſt, cum ideo iure factum dicitur, ꝙ aliquis añ iniuria laceſſitus ſit, Cõparatio eſt cum aliud aliquod alterius factũ, honeſtum aut vtile cõtenditur, quod vt fieret illud quod arguitur, dicitur eſſe commiſſũ. Purgatio eſt cum factum quidem conceditur, ſꝫ culpa remouetur. Hæc partes habet tres imprudentiaꝫ caſum neceſſitatem. Dep̃catio ẽ cũ & peccaſſe ſe & cõſulto peccaſſe reus confitetur & tamẽ vt ignoſcatur poſtulat quod genus perraro põt accidere. Itẽ ex legali ſtatu hęc oriũtur, id eſt ſcriptũ et volũtas, leges cõtrarię, ambiguitas collectio ſiue ratiocinatio, & diffinitio legalis. Scriptũ & volũtas eſt qñ verba ipa videtur cũ ſententia ſcriptoris diſſidere. Legis cõtrariæ ſtat⁹ ẽ, qñ inter ſe duę leges aut plures diſcrepare noſcũtur. Ambiguitas ẽ cũ id quod ſcriptũ eſt, duas aut plures res ſignifi-

care videtur. Collectio vel rõcinatio eſt quando ex
eo quod ſcriptum eſt, aliud quoq; quod nõ ſcriptũ
eſt inuenitur. Diffinitio legalis ẽ cũ vis verbi quaſi
in diffinitiua cõſtitutiõe i qua poſita ſit ſequit̃. Sta
t⁹ ergo tã rõnales q̃ legales, a gbuſdã certi⁹ .xviii.
cõnumerati ſũt ceterũ ſcd̃m rhetoricos tullij .xix. re
periũtur ꝑpterea qa tranſlationẽ iter rõnales pri=
cipaliter affixit ſtatus. Inde ſeipſũ etiã cicero repre
hẽdẽs, trãſlationem legalibus ſtatibus applicauit.

ℭ De tripartita controuerſia. Cap. VI.

TRipartita controuerſia iuxta Ciceronem
aut ſimplex eſt, aut iũcta. Et ſi iũcta erit
cõſiderandũ eſt vtrũ ex plurib⁹ q̃ſtionib⁹
iũcta ſit, an ex aliqua cõparatiõe. Cõtrouerſia ſim
plex eſt q̃ abſolutã cõtinet vnã q̃ſtionẽ hoc mõ. Co
rinthiis bellũ indicamus an nõ, Iuncta eſt ex pluri
bus q̃ſtionib⁹ in q̃ plura q̃rũtur hoc pacto. vtrũ car
thago diruatur, an carthaginenſibus reddatur, an
eo colonia deducatur. Ex cõparatiõe i qua per cõ
tẽtionẽ vtrũ poti⁹ aut qd potiſſimũ q̃ritur. ad hũc
modũ. Vtrũ exercitus i macedoniã cõtra philippũ
mittatur, qui ſociis ſit auxilio, an teneatur in italia
vt maxime contra hannibalem copię ſint.

ℭ De quattuor partibus orationis. Ca. vii.

PArtes orationis i rhetorica arte quattuor
ſũt, exordium, narratio, argumentatio, cõ
cluſio, Harũ prima auditoris animũ ꝓuo
cat. Secũda res geſtas explicat. Tertia fidẽ aſſertio
nibus facit. Quarta finẽ totius orationis cõplectit̃
Inchoãdũ eſt itaq; taliter vt beniuolũ, docilẽ, vel at
tentũ auditorẽ faciamus. Beniuolũ, precãdo, doci
lẽ inſtruendo, attẽtũ. excitando. Narrãdũ eſt ita vt
breuiter atq; aperte loquamur. Argumentandum
ita, vt primum noſtra firmemus dehic aduerſa cõ
fringamus. Concludendum eſt ita vt cõſitemus a=
nimum audientis implere quę dicimus.

ℭ De quinq; modis cauſarum. Ca. viii.

SPecies cauſarũ ſunt quiq;. i. honeſtũ, admi
rabile, humile anceps obſcurũ. Honeſtum
cauſe genus eſt, cui ſtati ſine orõne noſtra
fauet animus auditoris. Amirabile eſt. quo ẽ aliena
tus animus eoruʒ q auditури ſunt. Humile eſt quid
negligitur ab auditore et non magnopere atten=
dendũ videtur. Anceps eſt in quo aut iudicatio du
bia eſt, aut cauſa honeſtatis et turpitudinis parti=
ceps vt et beniuolentiã pariat et offenſã Obſcurũ
in quo aut tardi auditores ſũt. aut difficilioribus q̃
ſtioib⁹ ad cognoſcẽdũ negociũ cã cernit̃ iplicata.

ℭ De ſyllogiſmis. Ca. ix.

SYllogiſmus gręce latine argumẽtatio ap
pellatur. Argumentatio aũt dicta eſt qua
ſi argute mentis oratio qua inuentũ pro
babile exequimur. *Syllogiſm⁹* igitur ẽ ꝓ
poſitionis et aſſũptionis cõfirmationiſq; extrema
cõcluſio aut ex ambigentis in certo aut ex fiducia
cõprobãtis. Cõſtat enim tribus ptibus, propoſitiõe,
aſſũptione, concluſione, propoſitione, vt puta qđ
bonũ eſt turpẽ vſũ habere nõ põt, cõſentit audiẽs
aſſũpſit ille pecunia turpẽ vſũ habet. Cõcludit̃, er
go pecunia bonũ nõ eſt. *Syllogiſm⁹* aũt nõ ſolum
rhetores ſʒ maxime dyalectici vtunt̃. licet apl's ſę=
pe proponat aſſumat, cõfirmet. atq; cõcludat. que
vt diximus proprie artis dyalecticę atq; rhetoricę
ſũt. Syllogiſmoꝝ apud rhetores principaliter gña
duo ſũt inductio & ratiocinatio. Inductiõis mem=
bra tria ſũt. Pria propoſitio. Scda illatio, q̃ & aſſũ
ptio dicit̃. Tertia cõcluſio. Inductio ẽ q̃ reb⁹ nõ du
biis captat aſſentionẽ eius cui inſtituta et ſiue iter
phõs ſiue iter rhetores ſiue iter ſermocinãtes. Pro
poſitio iductiõis ẽ que ſimilitudines cõcedẽde rei
neceſſario vnius iducit aut pluriũ. Illatio iductio=
nis eſt. q̃ & aſſũptio dicit̃ q̃ rem de q̃ cõtenditur et
cui⁹ cauſa ſimilitudines habitę ſũt introducit. Cõ
cluſio iductionis eſt que aut conceſſionem illatio
nis confirmat, aut quid ex ea cõficiatur declarat.
Ratiocinatio eſt oratio, qua id quo eſt queſtio cõ=
probatur. Enthymema igtur latine interpretatur
mentis cõceptio quam imperfectũ ſyllogiſmum ſo
lẽt artigraphi nũcupare. Nã i duob⁹ partib⁹ eius
argumẽti forma cõſiſtit, qñ id quod ad fideʒ perti
net faciẽdã, vtitur ſyllogiſmoꝝ lege ꝑterita vt eſt
illud *Si tẽpeſtas vitãda eſt, nõ eſt igitur nauigãdũ.*
Ex ſola em̃ ꝓpoſitione cõſtat eſſe ꝑfectũ, vñ ma=
gis rhethorib⁹ q̃ dyalecticis cõuenire iudicatũ eſt.
Rõcinatiõis modi ſũt duo. Primus enthimema q
eſt iperfect⁹ ſyllogiſm⁹ atq; rhetoricus. Scd's epi=
cherema q ẽ in rhetoricis latior ſyllogiſm⁹. Enthy
mematis mẽbra ſũt quiq;. Primũ cõuicibile. Secũ
dũ oſtentabile. Tertiũ ſententiale. Quartũ exem
plabile. Quitũ collectiuũ. Cõuincibile ẽ quod eui
denti rõe cõuicitur ſicut fecit cicero ꝓ milone, ei⁹
igitur mortis ſeditis vltores cui⁹ vitã ſi putetis per
vos reſtitui poſſe nolitis. Oſtentabile ẽ quod certa
rei demonſtratõe cõſtrigit. ſicut cicero in catilina.
Sic tñ viuit. imo viuit et iã i ſenatũ venit. Sẽtẽtiale
eſt. quod ſnia gñalis adiicit, vt apud Terẽtiũ, obſe
quiũ amicos, veritas odiũ parit. exemplabile ẽ qđ
alicui⁹ exẽpli cõparatione euẽtũ ſimilẽ cõminat̃,
ſicut Cicero i philippicis. te miror antoni, quorum
exẽpla imitaris. eorũ exit⁹ nõ pertimeſcere. Colle
ctiuũ eſt, cũ in vnũ q̃ argumenta ſũt colliguntur, ſi
cut ait Cicero ꝓ milone. Quẽ igitur cũ gratia no=
luit. hũc voluit cũ aliquoꝝ querela. quẽ iure, quẽ lo
co quẽ tp̃e non eſt auſus, hũc iiuria alieno tp̃e cuʒ
periculo capitis nõ dubitauit occidere. Preteria ſe
cũdũ Victorinũ ẽthymematis, eſt altera diffinitio
ex ſola prepoſitiõe. ſicut iam dictũ eſt, q̃ ita cõſtat.
Si tempeſtas vitãda eſt, non eſt nauigatio reqrẽda
ex ſola aſſũptiõe. vt eſt illud. *Si iimicus eſt occidit,*
inimic⁹ aũt ẽ. Et qa illi de eſt cõcluſio enthymema
vocat̃. Sequit̃ epicherema deſcẽdẽs de rõcinatiõe
latior et executior rhetoricis ſyllogiſmis latitudie
diſtãs & ꝓductiõe ſermonis a dyalecticis ſyllogiſ=
mis, ꝓpter qđ rhetorib⁹ datur. Hic aũt cõſtat mo=

dis tribꝰ.Primꝰ modꝰ tripartitꝰ ē.Scd's q̃dripartitꝰ Tertiꝰ quiq;partitus,Tripartitꝰ epicheramaticus ſyllogiſmꝰ eſt,q cõſtat mēbris tribꝰ.i.ꝓpõne,aſſũptione,cõcluſiōe.Quadripartitꝰ eſt.q cõſtat ex mēbris q̃ttuor pria ꝓpõne,ſecũda aſſũptione.et vna ꝓpõnis ſiue aſſũptionis cõiũcta.tertia ꝓbatiōe et cõcluſione.Quiq;ptitꝰ eſt q cõſtat ex mēbris quiq; i.prima ꝓpõe,ſecũda eiꝰ probatione. tertia eiꝰ aſſũptione.quarta eiꝰ ꝓbatiōe.quita cõcluſiōe, hũc Cicero ita facit in arte rhetorica. Si deliberatio & demõſtratio gña ſũt cauſaꝝ,non pñt recte partes alicuiꝰ gñis cauſe putari.Eadē.n.res alij genꝰ alij pars eſſe põt.eidē genꝰ & pars eē nõ põt.& cętera quouſq; ſyllogiſmi huius membra clanduntur.

ℭ De lege. Cap.x.

LEx et conſtitutio ppli, quã maiores natu cũ plebibꝰ ſanxerũt. Nã qd rex vel iperator edicũt,cõſtitutio vel edictũ vocat.Inſtitutio ęquitatis duplex eſt,nũc i legibꝰ nũc i moribꝰ.Inter legē aũt et mores hoc itereſt, ꝙ lex ſcriptura eſt.mos vero eſt vetuſtate probata cõſuetudo ſiue lex non ſcripta.Nam lex a legendo vocata quia ſcripta eſt.Mos aũt lõga cõſuetudo ē de moribus tracta tantũdē.Cõſuetudo aũt ē ius quoddã moribꝰ iſtitutũ,qd ꝑ lege ſuſcibit cuꝫ defficit lex. Nec differt ſcriptura an rõne cõſiſtat qñ et legē rõ cõmēdat.Porro ſi rõne lex cõſiſtat, lex erit oē iam quod rõne cõſtiterit, dũtaxat qd religiõi cõgruat, qd diſciplinę cõueniat,qd ſaluti proficiat. Vocata aũt cõſuetudo qa in cõieſt vſu.Ois aũt lex aut permittit aliqd,vt vir fortis petat premium aut vetat aut ſacrarũ virginũ nuptias nulli petere liceat,aut punit,vt q cędē fecerit,capite plectatur. Facte ſũt aũt leges vt earꝫ metu hũana coerceatur audatia, tutaq; ſit inter iprobos innocentia,& in ipſis iprobis formidato ſupplicio,refrenet nocēdi facultas. Legis.n.p̃mio aut pœna vita moderatur hũana. Erit aut lex honeſta,iuſta,ppſſis,ſcdꝫ naturã ſcdm conſuetudinē patrię,loco tēporiſq; conueniēs neceſſaria.vtilis,magnifeſta quoq; ne aliquid per obſcuritatē in captionē cõtineat,nullo priuato commodo,ſed pro communi ciuiũ vtilitate cõſcripta.

ℭ De ſententia. Cap.xi.

SEntētia ē dictũ ipſonale,vt obſequiũ amicos,veritas odiũ parit. Huic ſi pſõa fuerit adiecta,chria erit.ita,offendit Achilles agamēnonē vera diſcēdo.Methophanes ꝓmeruit gratiã mitridatis obſequãdo.Nã iter chriã & ſniã hoc itereſt, ꝙ ſnia ſine pſõa ꝓfert.Chria ſine pſõa nũq̃ dicit.Vñ ſi ſnię pſõa a duciat,fit chria,ſi detrahat fit ſnia.

ℭ De cataſceua & anaſceua. Ca.xii.

CAtaſceua eſt confirmatio poſitę rei anaſceua aũt cõtraria ſuperiori eſt. Reuicit,n.nõ fuiſſe,aut nõ eſſe qd natũ aut factũ aut dictũ eſſe ꝓponitur,vt ſi quis chymerã neget fuiſſe aut fuiſſe cõfirmet.Inter has & theſim hoc itereſt ꝙ theſis q̃uis & ipſe hēat diſputationē in vtrãq; ꝑtē ,tñ icertę rei q̃ſi q̃dã deliberatio vel cohortatio eſt Cataſceua aũt et anaſceua i his rebꝰ q̃ veriſilēs nõ ſũt,ſꝫ ꝑ veris ponũt plęrũq; verſãt. Anaſceuę pria diuiſio ē icõueniēs & mãdaciũ. Icõuenientis ſp̃es ſũt,qd ihoneſtũ eſt,& qd i utile ē.Itē ihoneſtũ tractat aut i dictis aut i factis.In dictis vt ſi qs idecora & nõ rñdētia auctoritati dixiſſe dicat,velut ſi aliqs ifamet catonē illũ cēſoriũ,iuuētutē illã ad negriã & luxuriã cohortatã.in factis vt ſi qs abhorrēs aliqd ad ſãctimonia & noie ſuo feciſſe dicat,vt ē fabula de adulterio martis & veneris.Mēdaciũ tres habet ſp̃es,icredibile eſt quod factũ nõ eſſe credat vt adoleſcentē q deſiculo littore igrediētes africã claſſes viderit. Impoſſibile ē,vt clodiꝰ inſidias miloni fecerit,et idē occiſꝰ ſit a milõe.cõtrariũ ē. Nã ſi iſidias fecit occidit.Occiſꝰ ē nõ fecit iſidias. hęc diſtributio i cõtrariũ reformata cataſceuę proderit,Oportebit tñ principia ſic ordinari,vt aut credēdũ eſſe veteꝝ auctoritati, aut fabulis fidē nõ habēdã eſſe dicamus,Et ad poſtremũ i anaſceua requiramꝰ ne qd aliud ſignificare voluerint qui iſta finxerũt,vt ſcyllã nõ marinã, ſed maritimã fœminã,nec ſuccinctam canibus ſed rapacem aliquam et inhoſpitalem venientibus extitiſſe.

ℭ De proſopopœia. Cap.xiii.

PRoſopopœia eſt eũ in aialiũ rerũ,& pſona & ſermo fingitur,ſicut Cicero in Catilinã. Eteni ſi mecũ patria mea q̃ mihi vita mea multo eſt mihi carior. loq̃ret dicēs &c. Sic & mõtes & flumina vel arbores loquētes inducimꝰ,pſonã imponētes rei q̃ nõ habet naturã loquēdi,quod & tragœdis vſitatũ ē, & orationibus frequentiſſime inuenitur.

ℭ De ethopæia. Cap.xiiij.

EThopęiã vero illã vocamꝰ i qua hois pſonã fingimꝰ, ꝑ exprimēdis affectibus ętatis,ſtudij,fortunæ, leticię,ſexꝰ meroris,audacię,Nã cũ piratę pſona ſuſcibitur audax abrupta,temeraria erit oratio,cũ feminę ſermo ſimulat,ſexui debet cõuenire ſimulatio,iam vero adoleſcentis & ſenis & militis,& iperatoris,& paraſiti,& ruſtici,& phi diuerſa eſt ratio dicēdi.Aliter eni loquimur gaudio affectꝰ,aliter vulneratꝰ,in quo gñe dictionis illa ſunt maxime cogitãda quis loquatur,& apud quē,& de quo,& vbi,& quo tpe,quid egerit,quid acturus ſit aut quid pati poſſit,ſi hæc conſulta neglexerit.

ℭ De generibus queſtionum. Cap.xv.

GEnera queſtionum duo ſunt,quorum vnũ eſt finitum alterum infinitum. Finitũ hypoteſis grece,latine cauſa dicit,vbi cũ certa pſona cõtrouerſia eſt.infinitũ ꝙ grece theſis latine ꝓpoſitum nominat,hoc perſonã non habet tertiã nec ineſt in aliqua certa circunſtantia.i.nec locus nec tempus.in cauſa vero certa omnia ſunt, vnde quaſi pars cauſæ eſt propoſitum

ℭ De elocutione Cap.xvi.

IAm vero in elocutionibus illo vti opor
tebit, vt res, locus perſona audiẽtis eſ-
flagitat, ne prophana religioſis, ne iue
recũda caſtis, ne leuia grauib⁹, ne la-
ſciua ſerijs, ne ridicula triſtib⁹ miſceant
latine aũt & ꝑſpicue loq̄ndũ. latine aũt loqtur qui
verba reꝝ vera & naturalia perſequit nec a ſermo
ne atq; cultu pręſentis tẽporis diſcrepat Huic nõ
ſit ſatis videre q̄d dicat, niſi id quoq; ſuauiter & a-
pte dicere, ne id q̄dẽ tñ, niſi id quod dicat & facere

¶ De trimodo genere dicendi. Cap. XVII.

DIcenda ſunt quoq; ſummiſſa leniter, inci-
tata grauiter, inflexa modorate. Hoc eſt
eni illud trimodũ gen⁹ dicẽdi, hũile, me-
diũ, grãdiloquũ. Cum magna dicim⁹ grã
diter proferẽda ſũt. cũ ꝑua dicim⁹ ſubtiliter, cum
mediocria tẽperate Nã i ꝑuis cauſis nihil grãde, ni
hil ſublime dicẽdũ ẽ. ſed leni ac pedeſtri more lo-
quendum. In cauſſis autẽ maioribus vbi de deo vel
hoim ſalute referimus, plus magnificẽtie & fulgo
ris eſt exibendum. Intemperatis vero cauſis vbi ni
hil agit vt agat, ſed tantum modo vt delectetur au
ditori, inter vtrumq; eſt moderate dicendum, ſed
et q̄uiſde magnis rebus quiſq; dicat, non tamem ſẽ
per granditer docere debet ſed ſummiſſe cum do
cet, temperate cum aliquid laudat vel vituperat,
granditer cum ad conuerſionem auerſos animos
prouocat. Vtẽda tñ verba in ſummiſſo genere ſuf-
ficiẽtia. in tẽperato ſplẽdẽtia, in grãdi vehemẽtia.

¶ De colo, commate, et periodis. Ca. XVIII.

COmponitur autem inſtruiturq; omnis ora-
tio verbis comma, colum, periodon, Cõma
particula eſt ſnię. Colõ mẽbrum. Periodus
ãbitus vel circuitus. Fiat ãt ex cõiunctione verbo
rum cõma, ex cõmate colõ, ex colõ periodus. Com
ma eſt iuncturę finitio, vt puta, et ſi vereor iudices
ecce vnum cõma, ſequitur et aliud cõma, ne turpe
ſit pro fortiſſimo viro dicere, et factum eſt colon. i.
membrum, quid intellectum ſenſui preſtat, ſed ad
huc pendet oratio, ſicq; deinde ex pluribus mem-
bris ſit periodus. i. extremę ſnię clauſula. Ita ve-
terem iuditiorum morem requirunt Periodus aũt
lõgior eſſe non debet, q̄ vt vno ſpiritu proferatur.

¶ De viciis lr̃aꝝ et verboꝝ et ſniaꝝ cauẽdis. C. xix.

PReterea purum et honeſtum oratoris elo
quium carere debet omnibus viciis tam i
litteris q̄ in verbis q̄ etiã in ſententiis. In
litteris vt iunctura apta et conueniens ſit
et ſic obſeruandum, ne precedentis verbi extrema
vocalis in eãdã vocalem primam incidat verbi ſe
quentis vt fęminę ęgiptię. Quę inſtructura melior
fit, ſi conſonantes vocalibus applicẽt. Triũ quoq;
conſonantiũ que ſe incidentes ſtridore et quaſi ri-
xari videtur. vitanda iunctura eſt. i. r. ſ. x, vt ars ſtu
dioꝫ. rex xerſes error romuli. Fugienda eſt ẽt cõ
ſonaꝝ. m. illiſa vocalibus, vt verum eñ Preterea
carere debet oratio omnibus viciis, que inter pri-
ma grammaticorum ſtudia cognoſcuntur.

¶ De iuncturis verborum. Ca. XX.

IN verbis quoq; cauenda ſunt vicia, vt non
impropria verba ponantur q̄ gręci acyrolo
giam vocãt Amãda ẽ ergo ꝓprietas ſic tñ
vt nõ aliq̄ñ ꝓpter hũilitatẽ ſordidi aut ſpurci voca
buli trãſlatis noibus ſit vtẽdũ, non tñ lõge accitis
ſed vt veris proxima et cognita videãtur, Fugien-
da etiã hyperbata lõgiora q̄ fieri ſine aliorũ ſẽſuũ
cõfuſione nõ pñt. Ambiguitas quoq; et viciũ illud
cauẽdũ, cũ q̄dã iactatiõe eloquẽtię ducti, quod vno
aut duobus verbis ſignificare poterant, interpoſſi
tis inanibus vocibus, longua circunplexa ãbage-
cõcludũt, quod viciũ periſologia vocatur. Cui cõ
trarium criminis viciũ eſt, et breuitatis ſtudio etiã
neceſſaria verba furari. fugiẽda ſunt quoq; in lit-
teris et verbis. ita et ſententiis vitia, q̄ inter prima
grãmaticorũ ſtudia cognoſcũtur. Sunt autẽ cace-
phaton, tantologia. eclypſis, acyrologia. macrolo-
gia. periſſologia. pleonaſmos et his ſimilia. At cõ-
tra orationẽ extollit & exornat energia. cum ẽpha
ſis quę plus quiddã q̄ dixerat intelligi facit, vt ſi di
cas ad gloriã ſcipionis aſcendet. et Vir. dimiſſum
lapſi per funem. Cum enim dicit lapſi. altitudineꝫ
imaginis ſuggeret. Huic contraria virtus eſt ver-
bis minuere. quę natura ſua magna ſunt.

¶ De figuris verborum et ſniarum. Ca. XXI.

SVnt aũt et quedã figure verborũ in ꝑce-
ptis eloquẽtię. quibus auget et ornat orõ
ẽt figuris verborũ ac ſniarũ Nãquia dire
cta et perpetua oratio fatigationem atq;
faſtidiũ tã dicẽdi q̄ audiẽdi creat, flectẽda eſt et in
alias verſanda formas. et vt dicentẽ reficiat et or
natior fiat et iudicẽ diuerſo vultu audituq; defle-
ctat De quibus plurimę ſupius a donato in ſche-
matib⁹ artis grãmaticę ãnotatę ſũt. Vnde tantũ il
la hic iterpõi oportuit q̄ i poemate aut nũquã aut
difficulter fiũt. i orõnę aũt liberę fiũt. Anadiploſis
eſt cõgeminatio verborũ, vt hic tñ viuit imo viuit
et iã in ſenatũ venit. Climax eſt gradatio cũ ab eo
verbo quo ſenſus ſuperior terminatur inferior inci
pit. ac de hie quaſi p grad⁹ dicẽdi ordo ſeruatur vt
eſt illud africani Ex inocẽtia naſcit dignitas, ex di
gnitate honor, ex honore iperiũ. ex iperio libertas
Hãc figurã nõ nulli catenã apellãt, ꝓpter q̄ aliud
in alio quaſi naſcit noie, atq; ita res plures i gemi-
natiõe verboꝝ trahũt Fit aũt hoc ſchema nõ ſolũ
in ſingulis verbis. ſed etiã i cõtextu verboꝝ vt a-
pud grecũ. Pueritia tua adoleſcẽtię tuę ihoneſta-
mẽtũ fuit. adoleſcẽtia ſenectutis decoramẽtũ, ſe-
nect⁹ reipublicę flagitiũ. ſic eſt apud ſciptionẽ. Vi
atq; gratis coact⁹ cũ illo ſpõſionẽ feci facta ſpõſio
ne ad iudicẽ adduxi. adductũ primo cętu dãnaui,
dãnatũ ex volũtate dimiſi. Antithet a q̄ latie cõtra
poſita appellãtur q̄ dũ ex aduerſo ponuntur, et in
ornamẽto locutionis decẽtiſſima exiſtũt vt cicero.
Ex hac pte pudor expugnat, illic petulẽtia, hic ou

dicitia, illinc ſtuprũ hinc fides, illic fraudatio, hinc
pietas, illinc ſcell⁹, hinc conſtantia, illinc furor, hic
honeſtas, illinc turpitudo, hinc continẽtia, illinc li=
bido, hinc deniq; equitas, temperantia, fortitudo,
prudentia, & virtutes oẽs certant, cũ iiquitate lu
xuria, ignauia cũ temeritate & cũ viciis omnibus
Poſtremo copia cũ egeſtate, bona ratio cũ ꝑdita,
mens ſana cuʒ amentia, bona deniq; ſpescũ omni
um rerum deſpatiõe cõfligit. In huiuſmodi certa
mine ac prælio huius locutionis ornamento liber
eccleſiaſticus vſus eſt dicens Contra malũ bonuʒ
& cõtra mortẽ vita, ſic cõtra piũ peccator. & ſic in
tuere in oia opera altiſſimi bina & bina, vnũ cõtra
vnum Synonima eſt quotiens in connexa oratio=
ne. pluribus verbis vnã rem ſignificamus vt ait Ci
cero. Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. Itẽ nõ
ferã, non patiar, non ſinam. Epanodos quã regreſ
ſionẽ noſtri vocant. Principiũ dignitas erat pæne
par nõ ꝑ ar ſortaſſe eoꝝ qui ſequebãt An apodo=
ſis, quotiẽs media primis & vltimis cõueniũt vt ibi
Veſtrũ etiã hoc factũ reꝑhendo patres conſcripti
nõ meũ ac pulcherrimũ qdẽ ſactũ verũ vt dixi nõ
me ſʒ veſtrũ. Paradiaſtole eſt, quotiens id quod di
xim⁹ interpretatione diſcernim⁹, cũ te ꝑ aſtuto ſa
pientẽ appellas, ꝑ incõſiderato fortẽ, ꝑ illiberali
diligentẽ. Antanaclaſis. ẽ que eodẽ verbo cõtrariũ
exprimit ſenſũ. Querebat qdã de filio ſuo cur mor
tẽ ſuã expectaret, reſpõdẽte nõ expecto, immo pe=
to iquit vt expectes Antimetabole ẽ cõuerſio ver=
borũ, quæ ordine mutato cõtrariũ efficit ſenſum.
Nõ vt edã viuo. ſʒ vt viuam edo Et illud. Si conſul
antoni⁹ brut⁹ hoſtis. Si cõſeruator rei publicę bru
t⁹ hoſtis antoni⁹. Exochẽ quis eos appellauit Api
us. Quis ꝑduxit. Api⁹. Nũc figuras ſẽtẽtiarũ quas
opeꝑciũ ẽ cognoſcere ꝑſeqmur. Snia ẽ dictũ imp
ſonale vt obſequiuʒ amicos, veritas odium parit.
Huic ſi pſona fuerit adiecta chriã erit, ita Offen=
dit achilles agamẽnonẽ vera dicẽdo. Metropha=
nes promeruit gratiã mitridatis obſequẽdo. Nam
inter chriam & ſniam hoc inter eſt, ꝙ ſnia ſine pſo
na ꝑfert, chriã ſine pſona nũquã dicitur, vñ ſi ſnię
pſona adiiciat fit chriã, ſi detrahatur fit ſententiã.
Sniaꝝ ſpes multæ ſunt. Alię eni ſũt idicatiuę alię
ꝑnũciatiuę. vt nuſquã tuta fides. Alię impatiuę vt
vade age natę vaca ʒephiros & labere pẽnis. Alię
admiratiuę, tantũ ne animis cęleſtib⁹ ire. Aliæ cõ
patiuæ vt eſt ſi vico & peo qd ibi me vincerę ꝑſtat?
Alię ſuplatiuę cũ aliquo motu ai & idignatiõe ꝑ=
mũt vt ibi, qd non mortalia pectora cogis auri ſa=
cra fames? Alię iterrogatiuę vt iuuenes q̃ cã ſubbe
git ignoras tantare vias? q genus? vñ domo? pacẽ=
ne huc fertis, an arma? Alię reſponſiuę vt illinc i=
ſtinc. Alię deꝑcatiuę, vt eripe me his muſcte malis
Alię ꝑmiſſiuę vt pce metu cytherea manẽt imota
tuoꝝ. Alię cõceſſiuę, q̃ cũ ipulſiõe ꝓhibeãt vt I ſeq̃
re itali i vẽtis, pete regna p vndas, q̃ tñ ne nõ itelle
cta ſit pſuaſio ꝑmixta ſũt aliq̃ q̃ vetẽt latẽter. vt vẽ
tis p vndas. Aliæ demõſtratatiuę, vt en ecce. Aliæ
optatiuę vt o mihi ꝑteritos referat ſi iupiter ãnos.
Alię derogatiue vt neq̃q̃. Alię cũ exclamatiõe ꝑfe
rũt. vt qs furor o ciues pacẽ cõuertit i arma? & cice
ro. O dii imortales vbi nã gẽtiũ ſum⁹ Alię exhorta
tiue, cũ ad ſniam ꝓuocam⁹, vt aude hoſpes cõtẽ=
nere opes. Alię dehortatię, cũ a cõtrario vicio pec
catoq; reducim⁹. Sũt & affirmatię vt qd ni ꝗppe.
Pręceptiuę vt nud⁹ ara, ſere nud⁹ et habedis frigo
re meſſes. Vetatiuę vt ne ve iter vites corylũ ſere,
ne ve flagella ſũma pete. Negatiuę vt nõ minime
Sũt et miratiuę, vt pape viuere nõ licet; & fornica
ri libet. Dolẽtis, vt hei mihi q nullis amor ẽ ſanabi
lis herbis. Similitudinis ſic, vt Creta fert quõdã la
byrit⁹ i alta. Admonẽtis irridẽtis, gemẽtis, flẽtis, ex
hortatiuę. cõſolatiuę, cõmiſerãtis, quoꝝ quot ſunt
gña vl figurę, tot & i ꝓnũciãdo voces. Sũt & ãpli
dotę quaꝝ pshoneſta, vt nõ ẽ tua tuta volũtas, ma
gna petis phęton Sũt & alię, ꝓcatalepſis cũ id qd
nobis obiici poterat añ ꝓſumim⁹ ad diluẽdũ, vt ſi
qs veſtrũ iudices, aut eoꝝ q aſſũt forte mirãt. Sũt
& aporię, dubitatio ſimulãtis neſcire ſe q̃ ſcit, aut
quõ dicat. Cęnoneſis ãt dr cõmunicatio conſilii cũ
iudicib⁹ aut aduerſariis, vt ſi dicas vos cõſulo iudi
ces, aut vos aduerſarii, quid me facere conuenerit
aut quid vos facturi fuiſſetis. Paradoxõ ẽ, cũ dici=
m⁹ iopinatũ aliqd accidiſſe, vt ꝑ flacco. Cicero cu
ius laudis ꝑdicator eẽ debuerit, ei⁹ piculi deꝑcato
rẽ eſſe factũ. Epitrope. i ꝑmiſſio, cũ aliqua ipis iudi
cib⁹, aut aduerſariis ꝑmittim⁹ exiſtimãda, vt calu⁹
i vatinio. Perfrica frontẽ, & dicte digniorẽ q prętor
fieres q̃ catonẽ Pariſſa eſt oratio libertatis & fidu=
cię plena, vt ibi, occidi non ſpuriõ mehũ, & cetera.
Qua figura caute vtẽdũ ẽ, vt Cicero ꝑmiſit eni rõ
nẽ Ethopeia ẽ cũ ſermonẽ ex aliena pſona iduci=
m⁹, vt ꝑ Celio Tulli⁹ facit apiũ cęcũ cũ clodia lo=
quẽtẽ Energia eſt reꝝ geſtaꝝ, aut quaſi geſtarum
ſub oculis iductio, de qua locuti iã ſum⁹ Methathe
ſis ẽ q̃ mittit aios iudicũ i res ꝑteritas aut futuras.
hoc modo. Reuocate mẽtes ad ſpectaculũ expu=
gnate miſerę ciuitatis, & videre vos credite icẽdia
cędes. rapinas, direptiões, liberoꝝ corpoꝝ iiurias
captiuitates matronaꝝ trucidatiões ſenũ. In futu
rũ aũt ãticipatio eoꝝ q̃ dictur⁹ ẽ aduerſari⁹, vt tul
li⁹ ꝑ milone, cũ mittit aios iudicũ i eũ reipublicæ
ſtatũ q futur⁹ ẽ etiã ſi occiſo milone clodi⁹ viueret
Apoſiopeſis ẽ cũ id qd dicturi videbamur ſilẽtio i
tercipim⁹, ita. Quos ego, ſed motos ꝑſtat cõpone
re. Epanalepſis ẽ digreſſio, ita Tulli calor me dicẽ
di & dignitas reꝝ paulo lõgi⁹ q̃ volebã ſʒ redeo ad
cauſã anaminiſis ẽ cõmemoratio ei⁹ rei cui⁹ obli=
tos fuiſſe nos figim⁹ apętesis ẽ cũ id qd aios iudicũ
quaſi depoſueramus oportune repoſcimus.
Etiologia eſt cum proponimus, oportune re=
poſcimus aliquid eiuſq; cauſam & rationem red
dimus Caracteriſinus eſt deſcriptio figuræ alicui⁹
expreſſa vt omnia mercurio ſimilis vocemq; colo

rẽq; et crines fluos et mẽbra decora iuẽtę. Epitrochaſmos, cũ pl'es ſenſus breuiter expeditos i vnũ locũ conceruat, & cũ quadã feſtinatione decurrit, vt cicero ſic. Rẽpublicam queritis vitãq; oĩʒ veſtrũ bona, fortunas, cõiuges, liberoſq; vſus & cętera. Ironia ẽ, cũ p ſimulationẽ diuerſũ q̃ dicit itelligi cupit. Fit aũt aut cũ laudamus eũ quẽ vituparevolum⁹, aut vitupamus quẽ laudare volumus. Vtriuſq; exemplũ erit, ſi dicas amatorẽ reip. catilinã. hoſtẽ reipublicę ſcipionẽ. Diaſiſmos, ea quæ magna ſũt verbis minuit, aut mima extollit. Epimone ẽ quotiens in eodẽ ſenſu diuti⁹ imoramur, ſic. Cui tãdeʒ pepcit cui⁹ amicitię fidẽ cuſtodiuit, cui bono inimic⁹ nõ fuit. qñ nõ aut accuſauit aliquem aut verberauit aut pdidit. Epangelia ẽ pmiſſio qua iudiceʒ attẽtum facim⁹, pollicẽtes nos aliqua magna, aut mima dicturos. Proſopopeia ẽ cũ i aialiũ & pſona & ſermo fingitur. Cicero i catilina Et ei ſi mecũ patria mea q̃ mihi vita mea multo eſt charior loqueret dicẽs, &c. Parathesis ẽ, cũ quaſi deponimus aliquid iperfectũ, apud memoriã iudicũ, repetituros nos dicẽtes cũ oportunũ fuerit. Penſis. i. ſoliloquiũ cũ ad interrogata ipſi nobis reſpõdem⁹. Sineroſis ẽ cũ differim⁹ aliquid, vt petẽtes aliud interim nos non permittant dicere inter figuras ſententiarũ.

¶ De dialectica Cap. xxii.

Dialectica ẽ diſciplina ad diſcernẽdas rerũ cauſas iuẽta. Ipſa ẽ philoſophię ſpes q̃ logica dr id eſt rõnalis diffinıẽdi q̃rendi et diſcernendi potens Docet eni i plurib⁹ generib⁹ quæſtionũ queadmoduʒ diſputando vera & falſa diiudicentur. Hanc quidem primi philoſophi i ſuis dictionib⁹ habuerũt. nõ tñ ad artis redegere pitiã. Poſt hos Ariſtoteles ad regulas q̃ſdam doctrinę argumẽta pduxit. & dialecticã nũcupauit p eo q̃ i ea de dilectis diſputat̃. Nã lectio dictio dicitur. Iõ aũt poſt rhetoricã diſciplinã dialectica ſequit̃, quia imultis vtraq; cõmunia exiſtũt.

¶ De dñia dialecticę et rethoricę artis. Cap. xxiii.

Dialecticã vero & rhetoricã varro i nouẽ diſciplinarũ libris tali ſimilitudie diffiniuit. Dialectica et rhetorica ẽ q̃ i manu hominis pugnus aſtrictus, & palma diſtenſa. illa verba contrahẽs. iſta diſtẽdẽs Dyalectica ſiquidẽ ad diſſerẽdas res acutior, rhetorica ad illa q̃ nititur docẽda facũdior. Illa ad ſcholas nõnũq̃ venit, iſta iugiter pcedit in foꝝ. illa reqrit rariſſimos ſtudioſos hec frequẽter & populos. Solẽt aũt phiſici añq̃ ad iſagogẽ veniãt exponẽdã diffinitionẽ philoſophię oñdere, quo facili⁹ ea q̃ ad eã ptinẽt demõſtrẽtur.

¶ De diffinitione philoſophię. Cap. xxiiii.

Philoſophia eſt rerũ humanarũ diuinarũq; cognitio cum ſtudio bene viuẽdi coniũcta. Hæc duob⁹ ex reb⁹ cõſtare videt̃ ſcia & opinatiõe Scia ẽ cũ res aliqua certa ratione percipitur. Opiatio aut cum adhuc incerta res latet, & nulla rõe firmata videtur, vt puta ſol vtrũ ne tãtus quant⁹ videt̃ an maior ſit q̃ ois terra. Itẽ luna globoſa ſit an cõcaua, & ſtellę, vtrũ ne adhęreant cælo an p aerẽ libero curſu ferãt̃, cęlũ ipſum qua magnitudine. qua materia cõſtet. vtrũ qetũ ſit & imobile. an icredibili celeritate voluat̃. quãta ſit terrę craſſitudo aut quib⁹ fundamẽtis librata & ſuſpẽſa pmaneat. Ipm aũt nomen latine iterptatũ amorẽ ſapię pfitet̃. Nã gręci philõ amorẽ, ſophiã ſapiam dicũt. Philoſophiæ ſpecies tripti ta ẽ vna naturalis q̃ grece phiſica appellat̃ in qua de naturæ iquiſitiõe differit̃, altera moralis q̃ grece ethica dicit̃ i qua de moribus agit̃, tercia rõnalis q̃ gręco vocabulo logica appellat̃ i qua diſputatur queadmodum in rerũ cauſis vel vitę moribus veritas ipſa querat̃. In phyſica igr̃ cauſa q̃rẽdi, i ethica ordo viuẽdi, i logica rõ itelligẽdi verſat̃. Phyſicaʒ apud gręcos prim⁹ pſcrutat⁹ ẽ thales mileſi⁹ vn⁹ ex ſeptẽ illis ſapiẽtib⁹. Hic ei añ alios cæli cauſas atq; vim reꝝ naturaliũ cõtemplata rõne ſuſpexit quã poſtmodũ Plato in quattuor diffinitiones diſtribuit. i. arithmeticã. geometriã. muſicam. aſtronomiam. Ethicã ſocrates prim⁹ ad corrigẽdos cõponendoſq; mores iſtituit, atq; oẽ ſtudiũ ei⁹ ad bñ viuẽdi diſputationẽ pduxit diuidẽs eã in quattuor virtutes aię. i. prudẽtiã. iuſticiã fortitudinẽ. tẽperãtiã. Prudẽtia ẽ in reb⁹ qua diſcernũt̃ a bonis mala fortitudo qua aduerſa equanimiter tolerãtur. temperentia qua libido cõcupiſcẽtiaq; rerũ frenatur, iuſticia qua recte iudicanda ſua cuiq; diſtribuũtur Logicã que rationalis vocatur plato ſubiũxit. per quã diſcuſſis rerũ morũq; cauſis vi eaꝝ rationabiliter perſcrutatus eſt diuidens eam in dialecticã & rhetoricã. Dicta aũt logica. i. rationalis. Logos eni apud gręcos et ſermonẽ ſignificat et rationẽ. In his quippe tribus generibus philoſophię etiã eloquia diuina cõſiſtũt. Nam aut de natura diſputare ſolẽt. vt i geneſi & eccleſiaſten, aut de moribus vt in puerbiis et oibus ſparſim libris, aut de logica p qua noſtri theologicã ſibi vendicãt, vt i cãticis canticorum et in euãgeliis. Item aliqui doctorum philoſophiam in nomine et ptibus ſuis ita diffinierunt.

¶ Quid ſit philoſophia. Cap. xxv.

Philoſophia ẽ diuinarum hũanarũq; rerũ i q̃tũ hoi poſſibile ẽ pbabilis ſcia. Aliter philoſophia ẽ ars artiũ & diſciplina diſciplinarũ. Rurſ⁹ Philoſophia ẽ meditatio mortis qđ magis cõuenit xp̃ianis, q ſeculi ãbitiõe calcata cõuerſatione diſciplinabili ſimilitudine futurę patriæ viuũt. Philoſophia diuiditur i duas ptes, in iſpectiuã & in actualẽ. Alii diffinierũt philoſophię rõnẽ in duabus cõſiſtere partibus quaꝝ prior iſpectiua ẽ altera actualis. Inſpectiua diuidit̃ i naturalẽ doctrinalẽ & diualẽ. Doctrinalis diuiditur i quatuor ptes, in arithmeticã muſicã geometriã, & aſtronomiã. Actualis diuiditur i moralẽ diſpenſatiuã & ciuilẽ. Inſpectiua dr qua ſuper-

greſſi viſibilia, de diuinis aliquid & celeſtibus cōtēplamur, eaq; mēte ſolūmodo aſpicim⁹ q̄ corporeū ſupgrediūt̄ obtutū. Naturalis dicitur, vbi vniuſcuiuſq; rei natura diſcutitur, quia nihil gñatur ī vita cōfuſū, ſed vnū quodq; his vſib⁹ deputatur, ī quib⁹ a creatore diffinitū eſt, niſi forte cū volūtate dei aliquod miraculū ꝓuenire mōſtretur. Diuinalis dr̄, qñ aut ineffabilem naturā dei aut ſpiritales creaturas ex aliqua pte ꝓfundiſſima qualitate diſſerimus. Doctrinalis dr̄ ſcia q̄ abſtractā conſiderat quātitatē. Abſtracta eni quantitas dr̄, quā intellectu a materia ſepantes. vel ab aliis accidētibus, vt eſt par, impar, vel ab huiuſcemodi, in ſola ratiocinatione tractam⁹. Cuius ſpecies ſunt quattuor, arithmetica geometria. muſica, aſtronomia. Arithmetica ē diſciplina magnitudinis īmobiliſq; & formaꝝ. Muſica ē diſciplina q̄ de numeris loquit̄ qui ad aliquid ſunt his qui īueniūtur in ſonis Aſtronomia ē diſciplina quę curſus cęleſtiū ſiderū figuraſq; cōtēplatur oēs. & habitudines ſtellarū circa ſe, & circa terrā idagabili rōne pcurrit Porro actualis dr̄ q̄ res ꝓpoſitas operationib⁹ ſuis explicat. Cuius ptes ſūt tres. moralis, diſpēſatiua, & ciuilis. Moralis dr̄ per quā mos viuēdi honeſt⁹ apetitur, & inſtituta ad virtutē tendentia ꝑparantur. Diſpēſatiua dr̄, cū domeſticaꝝ reꝝ ſapienter ordo diſponitur. Ciuilis dicitur per quā totius ciuitatis vtilitas adminiſtratur.

¶ De iſagogis porphyrii. Cap. xxvi.

Poſt philoſophię diffinitiones ī qb⁹. gñaliter oia cōtinētur nūc iſagogas porphyrij expediam⁹ Iſagoga quippe gręce, latine ītroductio dr̄ eoꝝ. ſ. qui philoſophiam īcipiūt, cōtinēs in ſe demōſtrationē primaruꝫ rōnū de qualibet re quid ſit, ſuaq; certa, ac ſubſtātiali diffinitiōe declaratur. Nā poſito primo genere deinde ſpecies et alia q̄ vicina eſſe poſſūt ſubiūgim⁹, ac diſcretis cōionib⁹ ſeparam⁹ tādiu īterponētes dr̄as quouſq; ad propriū ei⁹ de quo q̄rim⁹ ſignata ei⁹ expreſſiōe ꝑueniam⁹, vt puta, hō ē aial rōne, mortale terrenū, bipes, riſ⁹ capax. Gen⁹ aial cū dictū eſt, ſubſtātia hoīs declarata ē. Eſt enīꝫ ad hoīem gen⁹ aial, ſꝫ qa late patebat adiecta ē ſpēs terrenū, & iā excluſum eſt id quod aut ęthereū āt humidū. Differētia vero vt bipes, q̄ propter aialia poſita ē q̄ multis pedib⁹ initūt̄, Itē rōnale propter illa q̄ rōe egēt. Mortale autē ꝓpter id ꝙ nō āgelus ē. Poſtea diſcretis atq; ſecluſis adiectū eſt propriū ī parte poſtrema, riſ⁹ capax Eſt ei nō ſolū hoīs ꝙ ridet. Sic perfecta ē oī ex parte diffinitio, ad hoīeꝫ declarādū. Cuius diſciplinę diffinitionē plenā exiſtimarūt Ariſtoteles et Tullius et genere & differētiis cōſiſtere. Quidā poſtea pleniores ī docēdo, ei⁹ perfectā ſubſtātialē diffinitionē ī q̄nq; partibus velut ī mēbris ſuis diuiſerūt quarū pria ē de genere ſecūda de ſpē, tertia de differētia q̄rta de proprio q̄nta de accidēte. genus vt aial, ē ei vocabulū generale & cōmune oīm aīam habētiū. Spēs vt hō, ē eni ſpalitas q̄ ſeparatura cęteris animātibus. Differētia vt rōnale mortale. His eni duobus differt hō a cęteris. Cū eni dicitur rōnale diſcernit̄ ab irrōnalibus & mutis quæ non habent rationem. Cum mortale diſcernit̄ ab āgelis q neſciūt mortē Propriū vt riſibile hō ē ei quod ridet & hoc ꝑter hoīeꝫ nullius aīalis ē. Accidēs vt color ī corpore doctrina in aīo. Hęc ei tēporū varietate & accedūt & mutātur. & eſt ex oibus his quīq; partibus oratio plenæ ſnię, ita. Hō eſt aial rōnale mortale. riſibile. boni maliq; capax. Sic etiā ī oī oratiōe ſubſtātiali tādiu īterponere debemus ſpes & differentias q̄diu ſecluſis oībus q̄ hoc idē eſſe poſſūt ad id perueniat̄, vt ꝓprietas iā certa teneat̄. Iſagogas autē ex gręco in latinū tranſtulit. Victorinus orator cōmentūq; eius quinq; libris boetius edidit.

De cathegorijs ariſtotelis. Cap. xxvii.

Sequūt̄ ariſtotelis cathegorię q̄ latine ꝑdicamēta dicūt̄ quibus per varias ſignificationes oīs ſermo cōcluſus eſt. Inſtrumēta cathegoriarū ſūt tria, id eſt pria equiuoca, ſecūda vniuoca. tertia denominatiua. Equiuoca ſūt qñ multarū reꝝ nomē vnū ē ſed nō eadē diffinitio vt leo. Nā quātū ad nomē pertinet verus & pictus celeſtis leo dicit̄. quantuꝫ ad diffinitionē pertinet, aliter verus diffinit̄ aliter pictus aliter celeſtis. Vniuoca ſunt qñ duaꝝ aut plurimaruꝫ reꝝ vnū nomen ē & diffinitio, vt celeſtis. Nā & birr⁹ et tunica nomē veſtis poſſūt accipere & eius diffinitionē. Ergo hoc vniuocū ī generibus eē ītelligit̄, quia et nomē & diffinitionē dāt formis ſuis. Denoīatiua id ē deriuatiua dicuntur, q̄cunq; ab aliquo ſolo differētię caſu ſecundū nomen habēt appellationē, vt a bonitate bonus a malicia malus. Cathegoriarum autē ſpēs decē ſunt, id eſt ſubſtātia quātitas. qualitas relatio. ſitus. locus. tēpus. habitus agere & pati. Subſtātia eſt q̄ ꝓprie & pricipaliter dr̄ q̄ neq; de ſubiecto ꝑdicat̄ neq; ī ſubiecto ē vt aliquis hō vel aliquis equ⁹. Secundę aūt ſubſtātię dicuntur ī quibus ſpēbus illę q̄ pricipaliter ſubſtātię primo dictę ſunt ī ſunt atq; claudunt̄, vt ī hoīe Cicero. Quātitas ē mēſura per quā aliquid vl̄ magnū vel minus oñdit̄, vt longus breuis. Qualitas, ē vt q̄lis ſit orator, an ruſticus, niger āt cādidus. Relatio ē q̄ refertur ad aliqd. Cuꝫ. n. dicit̄ fili⁹ demōſtrat̄ & pr̄. Hęc relatiua ſimul icipiunt. Nāq; ſeruus. ac dñs vno tēpore exordiuꝫ nois ſumunt nec aliquādo inuenit̄ dñs prior ſeruo nec ſeruus dño. Aliter. n. alteri ꝑeē nō pōt. Porro ſitus a poſitiōe dictus ē, vt qs aut ſtet āt ſedeat, āt iaceat. Locus ē vbi ſit ī foro ī platea Loci autē motus partes ſex habet dextrā, & ſiniſtrā, āte & retro. ſurſuꝫ atq; deorꝫ Partes quoq; iſte ſex duo habēt lōge & ꝓpe. Tēpus vt hodie heri Habitus ab abendo aliquid dictus vt habere ſcientiam in mente virtutem in corpore, circa cor

dũtur.iã vero agere et pati ab agẽtis & patiẽtis ſi gnificatione cõſiſtũt.Nã ſcribo vocis actũ habet. qm̃ faciẽtis rem indicat. Scribo patiẽtis ẽ.qm̃ pati ſe oſtendit In his eni noue generibus quoꝝ exẽpli gratia quędam poſita ſunt vel in ipſo ſubſtãtię ge ne re quod eſt vſia,innumerabilia repiuntur,nã et ea q̃ itellectu capim⁹ id ad alterũ hoꝝ decem p̃di camentoꝝ ſermone vulgamus.Plena ei ſententia de his ita ẽ.Auguſtin⁹ magnus orator filius illius ſtans in tẽplo.hodie ifulatus,diſputãdo fatigatur Vſia aũt ſubſtãtia eſt.i.ad ꝓpriũ quę cęteris ſub iacet,reliqua noue accidẽtia ſũt.Subſtãtia aũt dr̃ ab eo q꞉ ois res ad ſeipſam ſubſiſtit.Corp⁹ eni ſub ſiſtit et ideo ſubſtãtia eſt.Illa vero accidẽtia q̃ i ſub ſiſtẽte atq; ſubiecto ſunt ſubſtãtię non ſũt,ga non ſubſiſtũt,ſꝫ mutanť,ſicut color vel forma.De ſub iecto autẽ et in ſubiecto,quaſi de iꝑ ſo & in ipſo.V bi eni dr̃ de ſubiecto ſubſtãtia eſt,quaſi dicatur de ſubſtãtia.Vbi autẽ dr̃ in ſubiecto,accidẽtia ſunt.i. que accidunt in ſubſtantia,vt quãtitas qualitas vľ figura.De ſubiecto igitur genera et ſp̃es,in ſubie cto accidẽtia ſũt.Ex his noue accidẽtibus tria in tra vſiã ſũt,quãtitas,q̃litas,& ſit⁹.Hæc enim ſine vſia eẽ nõ p̃nt.Extra vſiã vero ſũt,locus,tẽpus,et habitus,itra et extra vſiã,relatio facere &pati.Ap pellatas aũt cathegorias conſtat,quia nõ poſſunt niſi ex ſubiectis agnoſci.Q uis eni quid ſit hõ poſ ſit agnoſcere.niſi aliquem hominẽ ſibi ponat an te oculos,quaſi ſubiectum nomini.Hoc op⁹ Ariſto telis itelligẽdũ eſt q̃n ſicut dictũ eſt,quicqd homo loquitur iter decẽ iſta predicamẽta habetur.Profi ciet etiã ad libros itelligẽdos,q ſine rhetoribus ſi ue dialecticis applicantur.

¶ De perihermenĩis Ariſtotelis. Cap.xxviii.

Sequitur dehinc liber perihermenias.ſubti liſſim⁹ nimis & per varias formas iteratio neſq; cautiſſim⁹,de quo dr̃.Ariſtoteles quã do perihermenias ſcriptitabat, calamum in mente tingebat.Præfatio perihermeniarũ.Cm nis quippe res quę vna eſt,et vno ſignificabat ſer mone aut per nomen ſignificať .aut per verbũ ,q̃ duę partes orationis interp̃tantur totũ qcquid cõ ceperit mens ad eloquẽdum.Ois ei elocutio con ceptę rei mẽtis iterpres eſt.Hanc Ariſto.vir in reꝝ expreſſiõe et faciẽdis ſermonib⁹ peritiſſim⁹,pher meniarũ noiat,quã iterpretatiõnẽ nos appellam⁹ ſ.q꞉ res mẽte cõceptas ꝑlatis ſermonib⁹ iterprete tur, p cataphraſin,& apophraſin.i. p affirmatio nem et negationem. Per affirmationem vt homo currit.per negationẽ vt hõ nõ currit.In his itaq; pi hermeniis ſupradict⁹ phũs de ſeptẽ ſp̃eb⁹ tractat .i.de noie,de verbo,de orõe,de enũciatiõe,de af firmatione,de negatiõe,de contradictiõe.Nomen ẽ vox ſignificatiua ſcdꝫ placitũ ſine tpe,cui⁹ nulla ps ẽ ſignificatiua ſepata ,vt Socrates.Verbũ ẽ qd ſignificat tp̃s cui⁹ ps nihil extra ſignificat,ſꝫ ſep eoꝝ q̃ de altero dicũť ẽ nota,vt cogitat, diſputat. Oratio ẽ vox ſignificatiua,cui⁹ ptiũ aliqd ſepara tim,ſignificatiuũ ẽ,vt ſocrates diſputat. Enũcia tia orõ eſt vox ſignificatiua de eo qd eſt aliqd vel non eſt,vt ſocrates,eſt ſocrates non eſt Affirmatio eſt enũciatio alicuius de aliquo,vt ſocrates ẽ.Ne gatio ẽ alicui⁹ ab aliquo,vt ſocrates non eſt.Cõtra dictio ẽ affirmationis& negatõis oppõ,vt ſocrates diſputat.ſocrates nõ diſputat.Vtilitas pihermeni arũ hęc ẽ.q꞉ ex his iterp̃tamẽtis ſillogiſmi ſiũt,vñ & analectica p tractãtur.

¶ De ſyllogiſmis dialecticis. Cap.xxix.

Sequũtur dehic dialectici ſyllogiſmi,vbi toti⁹ eius artis vtilitas &virt⁹ oñdiť quoꝝ cõcluſio plurimũ adiuuat lectorẽ ad verita tẽ iueſtigãdã.tm̃ vt abſit illi error decipiẽ di aduerſariũ p ſophiſmata falſaꝝ cõclõnũ.For mulę cathegoricorũ.i.p̃dicatiuoꝝ ſyllogiſmorum ſũt tres.Prię formulę modi ſũt nouẽ Prim⁹ mod⁹ ẽ q cõducit.i.q colligit ex vniuerſalib⁹ dedicatiuis dedicatiuũ vniuerſale directi,vt oẽ iuſtũ honeſtũ, oẽ honeſtũ bonũ,oẽ igiť iuſtũ bonũ.Secũd⁹mod⁹ ẽ q cõducit ex vniuerſalib⁹ dedicatiuis &abdicati uis,abdicatiuum vniuerſale directim vt omne iu ſtũ honeſtũ.nullũ honeſtũ turpe,nullum igitur iu ſtũ turpe.Terci⁹ mod⁹ ẽ q conducit ex dedicatiuis pticulari &vniuerſali,dedicatiuũ particulare dire cti,vt quoddã iuſtum honeſtũ,oẽ honeſtum vtile, quoddam igiť iuſtũ vtile,Q uart⁹ mod⁹ ẽ q condu cit ex particulari dedicatiua et vĩi abdicatiua de dicatiuum pticulare directim vt quoddã igř iuſtũ honeſtũ,nullum honeſtũ turpe.quoddã igř iuſtũ nõ eſt turpe.Q uint⁹modus eſt q cõducit ex vĩibus dedicatiuis pticulare dedicatiuũ p reflexionẽ ,vt omne iuſtũ honeſtũ oẽ honeſtũ bonũ .quoddã igi tur bonũ iuſtũ.Sext⁹ mod⁹ ẽ q cõducit exvniuer ſali dedicatiua & vĩi abdicatiua abdicatiuum vĩe p reflexionem vt oẽ iuſtũ honeſtũ,nullũ honeſtuꝫ turpe.nullũ igitur turpe iuſtũ.Septim⁹modus ẽ q cõducit ex pticulari et vĩi dedicatiuis dedicatiuũ pticulare p reflexionẽ vt qddã iuſtũ honeſtũ, oĩie honeſtũ vtile,quoddã igiť vtile iuſtũ.Octau⁹ mo d⁹ eſt.qui conducit ex vĩib⁹ abdicatia & dedicati ua.pticulare abdicatiuũ p reflexionẽ,vt nullũ tur pe honeſtũ oĩe honeſtũ iuſtũ,quoddaꝫ igř turpe nõ ẽ iuſtũ.Non⁹ mod⁹ ẽ qui cõducit ex vĩi abdica tiua & pticulari dedicatiua p reflexionẽ dedicati uũ particulare vt nullũ turpe honeſtum, quoddã honeſtũ iuſtum,quoddã igř iuſtum non eſt turpe. Formulę ſcdi modi ſunt quattuor Prim⁹ mod⁹ eſt qui cõducit ex vĩib⁹ dedicatiua & abdicatiua,ab dicatiuum vĩe directim,vt oẽ iuſtũ honeſtũ,nullũ turpe honeſtũ,nullũ igiť turpe iuſtũ.Scd s mod⁹ ẽ q cõducit ex vĩib⁹ abdicatia,abdicatiuũ vĩe dire ctim vt nullũ turpe honeſtuꝫ,oẽ iuſtum honeſtuꝫ nulluꝫ igř turpe iuſtuꝫ.Terti⁹mod⁹ ẽ q cõducit ex particulari dedicatia & vĩi abdicatiua abdicatiuũ pticlare directi,vt quoddã iuſtũ honeſtuꝫ, nulluꝫ

turpe honeſtū q̄ddā igiť iuſtū nō eſt turpe.Quar=
tus modus eſt qui cōduxit ex vl̄i dedicatiua et per
ticulari abdicatiua.abdicatiuum perticulare dire
ctum, vt om̄e iuſtum ē turpe.quoddā malū non eſt
turpe quoddā igr̄ malū nō eſt iuſtū Formulę tercij
modi ſunt ſex Primus modus eſt q cōducit ex dedi
catiuis vl̄ibus dedicatiuū particulare tā directi q̄
reflexim vt oē iuſtū honeſtum,oē honeſtū iuſtum,
oē iuſtū bonū,quoddā igr̄ honeſtū bonū,quoddā
bonū honeſtum.Secūdus mod⁹ eſt qui cōducit ex
dedicatiuis perticulari et vl̄i dedicatiuū perticula
re directi,vt quoddā iuſtū honeſtū ,oē iuſtū bonū,
quoddā igr̄ honeſtū bonū. Tertius modus eſt q cō
ducit ex dedicatiuis vl̄i & particulari,dedicatiuū
particulare directi,vt om̄e iuſtuȝ honeſtum,quod
dā iuſtum bonū,quoddā igitur honeſtum bonum.
Quartus modus eſt qui cōducit ex vl̄i dedicatiua
et particulari abdicatiua, abdicatiuum particula
re directum,vt oē iuſtum honeſtuȝ,nullū iuſtū ma
lū quoddā igr̄ honeſtū nō ē malum.Quintus mo=
dus eſt qui cōducit ex dedicatiua particulari et ab
dicatiua vl̄i,abdicatiuū vniuerſale directi, vt quod
dā iuſtū honeſtū,nullū iuſtum malum,quoddā igi
tur iuſtum non eſt malū.Sextus modus eſt qui con
ducit ex dedicatiua vl̄i et abdicatiua p̄ticulari ab
dicatiuū particulare directi,vt oē iuſtū honeſtū q̄d
dā iuſtū nō eſt malū q̄ddā igr̄ honeſtū nō ē malū.
Has formſas cathegoricoꝝ ſyllogiſmoruȝ q plene
noſſe d̄ſiderat librū legat q iſcribiť perihermenias
apulei et ſubtilius que ſunt tractata cognoſcit. Di
ſticta eni atq; conſiderata ad magnas intelligētię
vias lectorē preſtante domino vtiliter introducūt
Nūc ad hypoteticos ſyllogiſmos ordine ſequenti
veniamus Modi ſyllogiſmorū hypoteticorū qui ſi
unt cum aliqua cōcluſione ſūt ſeptē.Prim⁹ modus
eſt ſi dies eſt,lucet,eſt aūt dies,lucet igr̄. Secūdus
modus eſt,ſi dies eſt lucet,nō lucet aūt,non eſt igi
tur dies.Tertius modus eſt ita,non eſt dies,et non
lucet,et quia dies eſt,lucet igitur . Quart⁹ modus
eſt ita,aut dies eſt aut nox,aūt quia dies ē,nox igiť
non eſt. Quintus modus eſt ita. aut dies ē aut nox
vtiq; nox non eſt dies igiť eſt.Sextus modus eſt ita
non eſt dies,et non lucet,dies aūt eſt,nox igitur nō
eſt.Septimus modus eſt ita,nō eſt dies et nox,vtiq;
nox non eſt dies igitur eſt Modos aūt hypotetico
rum ſyllogiſmorum ſi quis plenius noſſe deſide=
rat librum legat.Marii victorini qui inſcribitur de
ſyllogiſmis hypoteticis. Hic ad dialecticas diffini
tionū ſpecies accedamus que tanta dignitate prę
celunt vt poſſint iuditiorum aperte manifeſtatio=
nes,et quędam indicia dictionum oſtendere.

¶ De diuiſōe diffinitionum ex Marij Victorini li=
bro abbreuiata. Cap.xxx.

Diffinitio eſt philoſophorum quę in rebus
exprimendis explicat q̄d res ipſa ſit, qua
lis ſit.et queādmodum mēbris ſuis cōſta
re debeat Eſt enim oratio breuis, vniuſ=
cuiuſq; naturam rei a communione diuiſā propria
ſignificatione cōcludens.Diuiſio diffinitionum in
partes.xv.habetur.Prima ſpecies diffinitionis eſt ου
σιωδης.i.ſubſtātialis, que ꝓprie et vere dicitur
diffinitio, vt eſt homo animal rationale, mortale,
ſēſus diſciplinęq; capax.Hęc eni diffinitio per ſpe
cies et differentias deſcendens venit ad proprium
et deſignat pleniſſime quid ſit homo.Secunda ſpe
cies diffinitionis eſt quę gręce εννοιωματικη di
citur latine notio nūcupatur,quā notitionē cōmu=
ni non proprio nomine poſſumus dicere. Hęc iſto
modo ſēper efficitur.Homo eſt quo rationali con=
ceptione exercitio pręeſt aīalibus cunctis.Non eni
dixit quid ſit homo.ſed quid agat,quaſi quodā ſi=
gno in notitiam deuocato. Iſta eni et reliquis noti
cia rei profertur,non ſubſtantialis explicatio de=
claratur.et quia illa ſubſtantialis eſt. diffinitionuȝ
oīm obtinet principatum.Tercia ſpecies diffinitio
nis eſt quę gręce ποιοτης dicitur,latine qualita=
tiua vocatur quia ex qualitate nomē accepit pro
eo ꝙ quale ſit id quod queritur euidenter oſtēdit.
Cuius exemplum tale eſt.Homo eſt qui ingenio va
let, artibus pollet et cognotione rerum, aut quod
agere debet eligit,aut aīaduerſione quid inutile ſit
contēnit.His enim qualitatibus expreſſus ac diffi
nitus eſt homo.Quarta ſpecies diffinitionis ē quę
gręce υπογραφικη latine a Tullio deſcriptio no
minatur,qua adhibita circuitiōe dictorū factorū
q; rem q̄ ſit deſcriptione declarat, Queritur enim
quid ſit auarus,quid crudelis q̄d luxurioſus,et vni
uerſi luxuriori,auari et crudelis natura deſcribiť,
vt ſi luxurioſum volumus diffinire,dicimus luxu=
rioſus eſt victus nō neceſſarij,ſed ſumptuoſi et ho
noris apparentes,in delicijs affluens,i libidine prō
ptus.Hęc et alia diffiniunt luxurioſum,ſed per de
ſcriptioneȝ diffiniūt.Quę ſpecies diffinitionis ora
toribus magis apta eſt q̄ dialecticis , quia latitudi
nes habet,quę ſimili modo in bonis rebus ponitur
et malis.Quinta ſpecies diffinitiōis eſt. quam gręce
κατα αντιλεξιν latine aduerbiū dicim⁹. Hęc
vocem illam de cuius requęritur alio ſermōe deſi=
gnat.vno et ſingulari,et quodāmodo quid illud ſit
in vno verbo poſitū,vno verbo aliud declarat , vt
conticeſcere et tacere.Item cū terminū dicem⁹ fi
nem . aut populatas interpretamur eſſe vaſtatas.
Sexta ſpecies diffinitionis eſt quam gręci cata dia
phoram,nos per differentiā dicimus,ſcriptores ve
ro artiū de eodem & de altero nomināt . vt cū quę
ritur quid ſit inter regē et tyrannū,adiecta diffe=
rentia quid vterq; ſic diffinitur id eſt rex eſt mode=
ſtus et tēpatus tyrannus vero impius et imitis.Se=
ptima ſpecies diffinitionis eſt quā gręci cata meta
phorā.latini per trāſlationem dicunt.vt Cice.in to
picis.Littus eſt quo fluct⁹ eludit.Hoc varie tracta=
ri poteſt,Modo eni vt moueat, modo vt deſignet,
modo vt laudet aut vituperet , Vt moueat, nobili
tas virtutis maiorum eſt apud poſteros ſarcina, vt

deſignet apex eſt arx corporis vt laudet adoleſcẽtia et flos ętatis.vt vituperet.diuitię ſunt breuis vitę longum viaticũ.Octaua ſpecies diffinitionis eſt quã gręci cata aphęreſivocãt απο τουεναντιου latini per priuantiam contrarij eius quod diffinit dicunt. Bonũ eſt quod malũ non eſt iuſtũ eſt quod iniuſtũ nõ eſt,& his ſimilia.hoc autem genere diffinitionis vti debemus,cũ cõtrariũ eſt notũ.vt ſi bonũ eſt quod prodeſt cũ honeſtate. id quod tale nõ eſt malũ eſt.Nona ſpecies diffinitionis eſt quã gręci cata hypotypoſin,latini per quãdã imaginationem dicunt,vt æneas eſt veneris et anchiſe filius. Hęc ſemper in indiuiduis verſatur quam gręci atoma appelãt.Decima ſpecies diffinitiõis ẽ quã gręci κατα εκλειψιν ολοκληρου ομοιογενους latini per indigentiam pleni ex eodẽ genere dicũt vt ſi queratur quid ſit aial,reſpõdeaẽ vt homo,rez eni queſitã per dictũ declarauit exẽplum. Hoc eſt autẽ propriũ diffinitionis.quid ſit illud quid queritur declarare. Vndecima ſpecies diffinitionis eſt. quã greci cata analogiã, latini iuxta proportionẽ dicunt,vt ſi q̃ratur quid ſit theſis, reſpondeaturq́ cui vis deeſt vt ſit arſis.Duodecima ſpecies diffinitionis eſt,quã greci cata epenõ.id eſt per laudẽ,vt tullius pro cluentio,lex eſt mens et conſiliũ et animus et ſentẽtia ciuitatis,Et aliter.Pax eſt trãſquilla libertas Fit et per vituperationẽ,quã gręci pſogon vocant vt ſeruitus eſt poſtremũ oim malorum non modo bello ſʒ morte quoq́ repellẽda. Tercia decima ſpeciesdiffinitionis ẽ quã gręci cato proſti latini ad aliquid vocant vt eſt illud pater eſt cui eſt filius,dñs eſt cui eſt ſeruus.Quartadecima ſpecies diffinitionis eſt gręce cato tonoton,latine generalis.vt Cicero in rethoricis,genus eſt ꝙ plures amplectitur partes.Itẽ pars ẽ quę ſubeſt generi.Quītadecima ſpecies diffinitiõis eſt quã gręci cata etiologian.latini ſecundum rei rõnem vocant, vt dies eſt ſol ſupra terras,nox eſt ſol ſub terris. Scire autem debemus predictas ſpecies diffinitionum topicis merito eſſe ſociatas,qñ inter quędã argumẽta ſũt poſitę,et nõnullis locis cõmemorantur in topicis.Nunc aũt ad topica veniamus quæ ſũt argumentoꝝ ſedes,fontes ſẽſuũ et origines dictionũ.

¶ De topicis Cap.XXXI.

Topica eſt diſciplina inueniẽdorũ argumẽtoꝝ.Diuiſio topicorũſiue locoꝝ ex qbus argumẽta ducũt triplex eſt.Nã alia in eo ipſo de quo agitur herent,alia q̃ dicuntur effecta, quodãmodo ex rebus aliis tracta noſcũtur, alia q̃ aſſumũtur extriſecus,Argumenta q in alio ipo de quo agitur herẽt,in trib⁹ diuiſa ſũt.Pria a toto,ſecũda a pte.tercia a nota.Argumẽtũ a toto,cũ diffinitio adhabeẽ ad id quod q̃ritur,ſicut ait Cicero. Gloria ẽ laus recte factoꝝ magnorũq́ ĩ republica fama meritorum.A partibus eſt argumẽtũ,cũ his qſe deffẽdit,aut negat factũ,aut factũ eſſe iure defendit.A nota eſt argumẽtũ,cũ et ſui nominis argumẽtum aliquid dicitur,vt Cicero conſulem inqt que rebã.quẽ in iſto maiali inuenire non poteram. Effecta argumenta ſunt quę quodammodo ex rebus aliis tracta noſcuntur. Sunt autem numero. xiiii.i.primum a coniugatis argumentuʒ eſt cũ declinatur a nomine et fit verbũ,vt Cicero verrẽ dicit euertiſſe prouinciam,vel nomen a verbo cũ latrocinari dicitur latro.Nomen a nomine.Terẽtius Nam inceptio eſt amentium haud amantiuʒ dum modo diſtet vnius appellatiõis poſtremitas in alia vocis declinatione formata.Secundum argumentum a genere eſt,cum de eodem genere ſententia dicitur,vt virgilius,varium et mutabile ſemper fęmina.Tertium a ſpecie argumentum eſt,cum generali queſtioni fidẽ ſpecies facit,vt at nõ ſic phrygi⁹ penetrat lacędemona paſtor,A ſimili argumẽtum eſt,quando rebus aliquibus ſimilia proferuntur vt ſuggere tela mihi.nã nulluʒ dextera fruſtra torſerit in rutulos,ſteterint quæ in corpore graiium iliacis campis.A differentia argumentum eſt, quãdo per differentiam aliqua ſeparantur, vt Virgilius,non diomedis ęquos nec curtũ certus achillis.Acõtrariis argumentum dicitur,quãdo res diſcrepãtes ſibimet opponuntur,vtVirgilius, mortaline manu factę immortale carinę fas habeãt,certuſq́ incerta pericula luſtret ęneas!A conſequentibus argumentum dicitur.quando poſitaʒ rem aliquid ineuitabiliter. cõſequitur,vt Virgilius, non ea vis aio nec tanta ſuperbia victis.Ab antecedentibus argumentum eſt,qñ aliqua ex his quæ prius geſta ſunt comprobãtur,vt Cicero pro milone, cũ non dubitauerit aperire quid cogitauerit,vos poteſtis dubitare quid fecerit dubitare! A repugnantibus argumentum eſt,quãdo illud quod obiicitur aliqua contrarietate deſtruitur,vtCicero.Is igitur non mõ de tali piculo liberatus.ſed honore ampliſſimo ditat⁹ domi te iterficere voluiſſet.A cõiugatis argumentum eſt cũ probabiliter oſtẽdiẽ qd ſit ex re quaq́ venturũ,vt Virgilius. Nos ſi pellãt nihil ab fore credunt qui omnem heſperiã ſua ſub iũga mittant.A cauſis argumentuʒ eſt,qñ conſuetudine cõmuni res queq́ tractetur, vt Terentius, Ego non nihil veritus ſuʒ dudũ abs te daue,ne facere quod vulgus ſeruorũ ſolet dolis vt me deludere res .Ab effectis argumentũ eſt,cũ ex his quę facta ſũt aliquid approbaẽ.vt Virgili⁹.Degeneres animos timor arguit. A comparatione argumẽtũ eſt quando per collationem perſonarum ſiue cauſaꝝ ſententię ratio ſub imputatione formatur,vt Virgilius.tu potes ęneam manibus ſubducere graiuʒ Nos aliquid contra rutulos iuuiſſe nephanduʒ eſt Ita argumenta que ducuntur extrinſecus q̃ gręce ατεχνους.i.artis expertes,vocãt, vt eſt teſtimonium.Teſtimoniũ vero cõſtat re,et diuiditur quinq́ modis.id eſt primo ex perſona ſecũdo ex naturæ auctoritate.tertio ex tpibus auctoritatuʒ. quarto ex dictis factiſq́ maiorum quinto ex tormentis.

Tertius ergo ſuperior modus qui eſt ex tēporibus
in octo ſpecies deriuatur.Prima ingenio, ſecunda
opibus,tertia ætate,quarta fortuna, quinta arte,
ſexta vſu,ſeptima neceſſitate,octaua concurſiōe
fortuitorum.Teſtimoniū oē eſt,quod ab aliqua ex
terna reſumitur ad faciendā fidē,perſona nō qua
liſcūq; eſt teſtimonii pondus habet ad faciendā fi
dē,ſed moꝝ probitate debet eſſe laudabilis.Natu
ræ auctoritas eſt quę maxima virtute conſiſtit.Te
ſtimonia multa ſunt,quę afferunt auctoritatē.i.in-
geniū,opes,ętas,fortuna,ars,vſ⁹,neceſſitas,et cō
curſio reꝝ fortuitarū.A dictis/factiſq; maioꝝ pe
tiť cū priſcoꝝ dicta factaq; memoranť.A tormen
tis fides prębetur poſt q̄ nemo creditur velle men-
tiri.Ea vero quę tractātur cū tēpore,quia ſuis noī
bus plana ſunt,diffinitione nō indigent.Memorię
quoq; condendū etiā Topica oratoribus,dyalecti
cis poetis et iuriſperitis,cōmuniter quidē argumē
ta pręſtare,ſed quādo aliquid ſpecialiter probant
ad rhetores,poetas,iuriſperitos pertinēt, qn̄ vero
generaliter diſputāt ad philoſophos attinere ma-
nifeſtū eſt.Mirabile plane genus operis in vnū po
tuiſſe colligi quicqd nobilitas varietas humanę mē
tis in ſenſib⁹ exquirēdis per diuerſas cauſas pote-
rat inuenire cōcluſū ac volūtariū intellectū.Nam
quocūq; ſeverterit ,quaſcūq; cogitationes intraue
rit,in aliquid eorum quæ prædicta ſunt neceſſe eſt
cadat ingenium.

¶ De oppoſitis. Cap̄.xxxii.

Ontrarioꝝ genera quatuor ſūt quę Ariſto
teles αντικιμενα.i.oppoſita vocat pro-
pter ꝙ ſibi velut ex aduerſo videtur obſiſte
re,vt cōtrarie,nec tn̄ oia quę ſibi opponūtur con-
traria ſunt,ſed oia cōtraria oppoſita ſunt.Primum
genus eſt cōtrariorū,quod iuxta Ciceronē diuer-
ſuȝ vocatur ꝓ eo ꝙ tm̄ cōtraria ſibi opponūtur,vt
nō eorū ſint quibus opponūtur,vt ſapiētia, ſtulti-
tia,ꝙ genus in tres ſpecies diuidiť.Nā ſunt quędā
eiuſmodi quæ medium habent,et ſunt , quæ ſine
medio ſunt,et quędam ſunt quę habent mediū et
tamen ſine noie ſunt niſi vtrū q; ei vocabulū creet.
Candidū et nigrū mediū habēt,quia inter eos ſæ
pe color pallidus vel fuſcus inuenitur,ſine medio
ſunt quotiēs vnū de duobus accidit,vt ſanitas vel
infirmitas hoꝝ nihil eſt,mediū.Ea aūt quoꝝ me-
dia ſine nomine ſunt,vt felix infelix mediū habēt
non felix.Secundum genus eſt relatiuorū quę ita
ſibi opponuntur vt ad ſe conferantur ſicut duplū
ſimplum.Hoꝝ ſolū oppoſitorū genus ad ſe referť
Non enim eſt maius niſi ad minus referatur,et ſim
plum niſi ad duplum aut eius cui opponitur.Nam
relatiuum ipſi relatiuo ita opponitur,vt hoc ipſuȝ
quod apponitur,aut eius ſit cui opponitur, aut ad
id quocūq; modo referatur. Dimidium eni oppo-
nitur duplo eiuſq; dupli mediū eſt,ſed ita illi oppo
nitur vt eius ſit cui opponitur.Sic et paruū oppo-
nitur magno,ita vt ipſum paruū ad magnum cui
opponitur ſit paruū.Nam ſuperiora quę dicuntur
contraria,ita ſibi opponuntur vt eorū non ſint qui
bus opponūtur,nec ad ea quocūq; mō referantur
Siquidē iniquitas iuſticię ita cōtraria eſt vt nō eiuſ
dē iuſticiæ iniquitas ſit,aut ad illam ſit iniquitas.
Tertium genus eſt oppoſitoꝝ,habitus vel orbatio
quod genus Cicero priuationē vocat qua oſtendit
aliquid quēpiā habuiſſe vnde priuatus eſt.Cui⁹ ſpe
cies ſunt tres,quarū prima eſt in re,ſecūda in loco
tertia in tēpore cōgruo.In re vero vt cecitas et vi-
ſio in oculis.In loco vt cecitatis et viſionis in ocu-
lis locus eſt.In tēpore congruo vt infantē nō dice-
re ſine dentib⁹ eū cui dentib⁹ adhuc parua ętas ne
gauit.Non eni eſt priuatus dentib⁹ quos nōdū ha
buit.Quartū vero genus ex confirmatiōe et nega
tione opponitur,vt ſocrates diſputat.Hęc a ſupe-
riorib⁹ ideo differūt,ꝙ illa ſigillatim dici poſſunt,
hęc niſi cōnexe dici nō poſſunt.Quod gen⁹.Quat
tum apud dialecticos multum habet conflictum
et appellatur ab eis , valde oppoſitum , ſiquidem
et tertiū nō recipit.Nā ex illis quędā habere terti
um poſſunt,vt in cōtrariis cādidū et nigrū.Terti-
uȝ eius nec candidū nec nigrum,ſed fuſcū vel pal
lidū.In latinis quoq; vt multa et pauca.Tertium ē
nec multa nec pauca ſed mediocria.In habitu vel
orbatione,vt viſio et cęcitas.Tertium eius,nec cę
citas nec viſio,ſed lippitudo.Hic ergo legit et non
legit,tertium nihil habet.

¶ Finit liber ſecundus.

¶ Incipit prefatio ad quattuor ſequētib⁹ diſciplis

Athematica latine dicitur doctrinalis ſciē
tia q̄ abſtractā cōſiderat q̄titatē. Abſtra-
cta eni quātitas eſt,quā intellectu a mate
ria ſeparantes vel ab aliis accidentibus,vt eſt par
ipar,vel ab aliis huiuſcemodi in ſola ratiocinatio
ne tractamus.Cuius ſpecies ſunt quatuor.i.arith-
metica,muſica,geometria,et aſtronomia. Arith-
metica eſt diſciplina quātitatis numerabilis ſecun
dum ſe Muſica eſt diſciplina q̄ de numeris loquiť.
qui inueniuntur in ſonis.Geometria eſt diſciplina
magnitudinis et formarū.Aſtronomia eſt diſcipli
na,quę curſus ſyderū cęleſtiū atq; figuras contem
platur atq; omnes habitudines ſtellaruȝ.Quas di
ſciplinas,deinceps paulo latius indicabimus vt ea
rum cauſę competenter poſſint agnoſci.

¶ Incipit liber tertius.

¶ De vocabulo Arithmeticę diſciplinę. Cap̄.I.

Rithmetica eſt diſciplina numerorū.Grę
ci eni numerū rithmon dicunt.Quā ſcrip
tores ſęcularium litterarum inter diſcipli
nas mathematicas ideo primā eſſe voluerunt,qm̄
ipſa vt ſic nulla alia indiget diſciplina,muſica aūt
et geometria et aſtronomia quę ſequūtur vt ſūt at
q; ſubſiſtant,iſtius egent auxilio.

¶ De auctoritatibus eius. Cap̄.II.

¶ Numeri diſciplinam apud gręcos primū Pytha
goram autumant conſcripſiſſe,ac deinde a Nico-

macho diffuſius eſſe compoſitā quī apud latinos
primus apuleius,deinde boetius trāſtulerunt.

¶Quid ſit numerus,et vnde dicatur. Cap̄.iii.

NVmerus autē eſt multitudo ex vnitatibus
conſtituta. Nam vnum ſemen numeri eſſe
non numerū volūt. Numero aūt nummus
nomen dedit,& a ſui frequentatione nomen indi-
dit. Vnus ex greco nomen trahit. Greci eni ενα di
cunt,ſic duo & tres,quos illi Δυο & tria appellāt
Quatuor vero a figura quadrata nomen ſumpſe-
runt. Quinq; aūt nō ſecūdū naturam ſed ſecundū
placitū voluntatis vocabulū acceperūt,ab eo q̄ nu
meris noīa indidit. Sex aūt et ſeptē a greco veniūt
In multis eni nominib⁹ que in greco aſpirationez
habent,nos pro aſpiratione.ſ.ponim⁹. Inde ꝑ hex
ſex,pro hepta ſeptem,ſicut pro herpillo herba ſer
pillum. Octo vero per tranſlationē,ſicut illi οκτω
et nos octo,ita illi εννεα.nos nouē.illi Δεκα nos
decem Dicti aūt greca ethymologia,eo ꝙ ligēt et
cōiungant infra iacentes numeros. Nam Δεσμε
υειν cōiungere vel ligare apud eos dicit̄.porro vi
ginti dicti ꝙ ſint decē bis geniti.u.p.b.litera poſi-
ta. Triginta ꝙ a ternario denario gignantur.ſicvſ
q; ad nonaginta. Centū vero vocati a canto.quod ē
circulus. Ducēti a duo & centū,ſic & reliqui vſq; ad
mille. Mille aūt a multitudine,vnde & militia qua
ſi multicia. Inde & milia quæ græci mutata litera
i.r.p.l.μυρια Δασ vocant.

¶Quid preſtant numeri. Cap̄.iiii.

RAtio numerorū cōtēnenda non eſt. In mul
tis eni ſanctaꝝ ſcripturarū locis quantuz
myſteriū habeant elucet. Non eni fruſtra
in laudibus dei dictū eſt. Oīa in mēſura & numero
& pondere feciſti. Senarius nāq; qui partib⁹ ſuis ꝑ
fectus eſt perfectionē mundi quadā numeri ſui ſi-
gnificatione declarat. Similiter &.4o. dies quib⁹
moyſes & helias & ipſe dominus ieiunauerūt ſine
numerorū cognitione non intelligūtur. Sic & alij
in ſcripturis ſanctis numeri exiſtunt,quoꝝ figuras
nōniſi noti hui⁹ artis ſciētie ſoluere poſſunt. Datū
eſt etiā nobis ex aliqua parte ſub numeroꝝ conſi-
ſtere diſciplina,q̄n horas per eū diſcim⁹,q̄n de mē
ſium circulo diſputamus,q̄n ſpacium anni redeun
tis agnoſcim⁹. Per numerū ſiquidem ne cōfunda
mur inſtruimur. Tolle numeruz in rebus oībus et
oīa pereūt. Adime ſeculo calculi cōpotū & cuncta
ignorantia ceca cōplectitur,nec differri poteſt a ce
teris aīalibus quæ calculi neſciunt rationem

¶De prima diuiſione pariū et imparium. Cap̄.v.

NVmerus diuiditur,paribus et imparibus.
Par numerus diuiditur in his. Pariter par
pariter impar,& impariter par,& impari
ter impar, Impar numerus diuiditur in his. primū
& ſimplū,ſecundū & cōpoſitum,tertiuz mediocre
qui quodā modo primus & incōpoſitus eſt. alio ve-
ro mō ſecundus & cōpoſitus eſt, Par numerus ē q̄ i
duabus equis partibus diuidi poteſt,vt duo.& qua
tuor,& octo. Impar vero numerus eſt qui diuidi æ-
quis partibus nequit.vel deficiente vel ſuperante,
vt.3.5.7,9.& reliqua. Pariter par numerus eſt qui
ſecundū parem numerū pariter diuiditur,quouſ-
q; ad indiuiſibilē perueniat vnitatē,vt puta ſaxagi
ta quatuor habet medietatē.xxxii.hic aūt.xvi.xvi
vero octo octonari⁹.iiii.quaternari⁹.ii.binari⁹ vnū
qui ſingularis indiuiſibilis eſt. Pariter impar eſt q̄
in partes æquas recipit ſectionem,ſed partes eius
mox inſecabiles permanent,vt.vi.et.ix.triginta &
quinquaginta. Mox enim ſi hunc numerum diui-
ſeris,incurris in numerum quem ſecare non poſſis
Impariter par numerus eſt,cuius partes etiam di-
uidi non poſſunt,ſed vſq; ad vnitatem non perue-
niunt,vt viginti quatuor. Hi enim in medietate di
uiſi.xij.faciunt,rurſumq; in aliam medietatem.vi.
deinde in aliam tres,et vltra diuiſionem non reci-
pit ſectio illa,ſed ante vnitatem inuenitur termin⁹
quem ſecare non poſſis. Impariter impar eſt quo
ab impari numero impariter menſuratur, vt.xxv.
xlix.qui dum ſint impares numeri ab imparib⁹ etiā
paribus diuiduntur,vt ſepties ſeptez, quadragies
noni,et quinquagies quini. Imparium numeroruz
alij ſimplices ſunt,alij cōpoſiti,alij mediocres. Sim
plices ſunt qui nullā partem habent niſi ſolā vnita
tem vt ternarius ſolam tertiam,et quinarius ſolam
quintā,& ſeptenarius ſolā ſeptimā,his ei vna pars
ſola eſt. Cōpoſiti ſunt qui non ſolū vnitatē metiūt̄
ſed etiā alieno numero procreātur,vt.ix.xv.&.xxi
Dicimus eni ter terni,& ſepties terni,ter quini , et
quinquies quini. Mediocres numeri ſunt qui quo-
dāmodo ſimplices et imcompoſiti eſſe videntur, a
lio vero modo et compoſiti. verbigratia.nouez ad
xxv.dū cōparatus fuerit primus eſt et incōpoſitus
qui non habet communem numerum niſi ſolū mo
nadicū. Ad.xv.vero ſi cōparatus fuerit ſecundus ē
et cōpoſitus,q̄m ineſt illi cōmunis numerus preter
monadicū.i.ternarius numerus qui nouē menſu-
rat ter terni et quindecim ter quini. Item pariū nu
merorum alii ſunt ſuperflui,alii diminutiui,alii ꝑ
fecti, Superflui ſunt quorum partes ſimul ductæ
plenitudinem ſuam excedunt,vt puta duodenari⁹
habet enim partes.v.duodecimā quod eſt vnū.ſe-
xtā quod duo.quartam quod tria,tertiam quod q̄
tuor,dimidiā quod ſex,vnū eni et duo et tria et q̄-
tuor et ſex ſimul ducta.xv.faciunt.& longe a duo-
denario excedunt,ſic et alii ſimiles plurimi,vt duo
deuiceſim⁹,et multi tales. Diminutiui numeri ſūt
qui partibus ſuis cōputati,minorem ſummam ef-
ficiunt,vt puta denarius cui⁹ partes ſunt tres,deci-
ma quod eſt vnū,quinta quod duo . dimidia quod
quinq;. Vnū eni & duo et quīq; ſimul ducta octona
riū faciūt longe a denario minorē. Similis eſt huic
octonarius et alij plurimi qui in partes redacti in-
fra conſiſtunt. Perfectus numerus eſt qui ſuis par-
tibus adimpletur vt ſenarius.habet enim tres par
tes,ſextam,tertiam,et dimidiā. Sexta enim eius v-

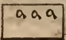
num eſt.tertia duo.dimidia tres.Hæ partes in ſũ=
mam ductæ.i.vnum et duo et tria.ſimul eundẽ cõ
ſummant perficiuntq; ſenarinm.Sunt autem per=
fecti numeri intra denarium ſex. intra centenariũ
xxviii.intra millenarium quadringenti nonagin=
ta ſex.

℃ De ſecunda diuiſione totius numeri. Cap̃.vi

OMnis numerus aut ſecundum ſe conſyde=
ratur,aut ad aliquid.Iſte diuiditur ſic.Alij
enim ſunt equales,alij inequales.Iſte diui
ditur ſic.Alij ſunt maiores,alij ſũt minores . Maio
res diuiduntur ſic.i.multiplices.ii. ſuperparticula
res.iii.ſuperpatientes.iiii.multiplices ſuperparti=
culares.v.multiplices ſuperpatientes.Minores di
uidũtur ſic.i.ſubmultiplices ii. ſuperparticulares.
iii.ſuperpatientes.iiii.ſabmultiplices.ſuperparticu
lares.v.ſubmultiplices ſubſuperpatientes. Per ſe.
numerus eſt qui ſine relatione aliqua dicitur vt.iij
iiii.v.vi.et cæteri ſimiles.Ad aliquid eſt numerus ꝙ
relatione ad alios comparatur.vt verb.gratia.iiii.
ad.ii.dum comparatus fuerit duplex dicit̃.&mul=
tiplex ſex ad.iii.vii.ad.iiii.x.ad.v.et iterum tres ad
vnum triplex ſex.ad.ii.ix.ad.iii.et cęteri. Equales
numeri dicuntur qui ſecundum quantitatem ęqua
les ſunt,ver.gratia.ii.ad.ii.iii.ad.iii.x.ad.x.c.ad.c.
Inæquales vero numeri ſunt qui adinuicem com=
parati inæqualitatem demonſtrãt, vt.iii.ad.ii.iiii.
ad.iii.v.ad.iiii.x.ad.vi.et vniuerſaliter maior mino
ri,aut minor maiori huiuſmodi dum comparatus
fuerit inęqualis dicitur.Maior numerus eſt qui ha
bet in ſe illum minorem numerum ad quem com=
paratur,et aliquid plus,vt ver.gratia.Quinari⁹ nu
merus ternario numero fortior eſt;eo ꝙ habet qui
narius numerus in ſe trinarium,et alias partes ei⁹
duas,et reliqui tales.Minor numerus eſt qui conti
netur a maiore ad quem comparatur cum aliqua
parte ſui,vt ternarius ad quinarium,continetur ei
ab eo cum duabus partibus ſuis.Multiplex nume
rus eſt qui habet in ſe illum minorem numerũ,bis
aut ter aut quater aut multipliciter,vt ver.gratia.
Duo ad vnum dum comparati fuerint duplex eſt,
iii.ad.i.triplex.iiii.quadruplex et reliqui. Econtra
ſubmultiplex numerus eſt qui intra multiplicẽ cõ
tinetur bis aut ter aut quater aut multipliciter vt
ver.gratia vnus a duobus bis continetur a tribus
ter a quatuor quater,a quinq; quinquies,et ab ali
is multipliciter. Superparticularis numerus eſt dũ
fortior continet infra ſe inferiorem numerum cir=
ca quem comparatur,ſimiliter et vnam partez ei⁹
vt ver.gratia.iii. ad.ii.dum comparati fuerint,cõ=
tinent intra ſe duos,et alium vnum qui media ps
eſt duoꝝ.Quatuor ad tres dum comparati fuerit
continent in ſe.iii.et aliuz vnum qui eſt tertia pars
trium.Iterum quinq; ad quatuor dum comparati
fuerint habent in ſe quaternarium numerum et a
lium vnum qui quarta pars dicitur eſſe quaterna=
rii numeri et cęteri tales. Superpatiens numerus
eſt qui in ſe inferiorem numerum totum continet.
et ſuper hoc alteras partes eius duas,aut.iii . aut.
iiii.aut.v.aut alias.vt ver.gratia.v.ad.ii.dum com=
parati fuerint habet in ſe quinarius numerus ter=
narium.et ſuper hoc alias partes eius duas.Septẽ
ad quatuor dum comparati fuerint habent in ſe
iiii.et alias eius partes.iii.nouem ad quinq; dũ cõ=
parati fuerint,habent in ſe quinq; et alias quatuor
partes eius.Subſuperpatiens numerus eſt qui con
tinetur in numero ſuperpatienti,cum aliquibus p
tibus ſuis duabus aut tribus aut pluribus vt verbi
gratia.iii.continetur a.v.cum aliis duabus parti=
bus ſuis. Subſuperparticularis numerus eſt minor
qui continetur in fortiori numero cum aliqua par
te ſua aut media,aut tertia,aut quarta,aut quinta
vt ver.gratia.ii.ad.iii.iii.ad.iiii.iiii.ad.v . et cæteri.
Multiplex ſuperparticularis numerus eſt qui duz
comparatus ad inferiorem ſibi numeruz fuerit,cõ
tinet in ſe totum inferiorem numerum multiplici=
ter cum aliqua parte eius ,vt verbi gratia.v.ad.ii.
dum comparati fuerint continent in ſe bis bini.iiii
et vnam partem eius.Nouem ad quatuor dum cõ
parati fuerint continent in ſe bis quaterni,et vnaz
partem eius.Submultiplex ſuperparticularis nu=
merus eſt qui dum comparatus ad inferiorem ſibi
numerum fuerit,continet eum multipliciter cuz a
liis partibus eius,vt verbigratia.viii.ad.iii.dũ cõ=
parati fuerit in ſe bis terni cum aliis duabus parti
bus eius.xiiii.ad.vi.dum comparati fuerint, conti
nent in ſe bis ſeni,cum aliis duabus partibus eius.
xvi.ad.vii.dum comparati fuerint continent in ſe
bis.viii.cum aliis duabus partibus eius.xxi. ad.ix.
dum comparati fuerint continent in ſe bis.ix.cum
aliis tribus partibus eius. Submultiplex ſuperpar
tionalis numerus eſt qui dum ad fortiorem ſibi cõ
paratus fuerit continetur ab eo multipliciter cum
aliquibus partibus ſuis. vt verbi gratia.iii.ad.viii.
continetur bis in duabus partib⁹ ſuis.iiii.ad.xi, cõ
tinetur bis cum tribus partibus ſuis.

℃ De tertia diuiſione totius numeri. Cap̃.vii.

NVmeri aut diſcriti ſunt, aut continentes.
Iſte diuiditur ſic.I.linealis.ii. ſuperficioſi
iii.ſolidi. Diſcretus numer⁹ eſt,qui diſcre
tis monadibus continetur. vt verbi gratia.iii.iiii.v
vi.et reliqui.Cõtinens nũerus eſt qui coniũctis mo
nadibus continetur vt ver.gratia. Ternarius nũe
rus in magnitudine intelligitur.i.linea,aut ſpaciũ
aut ſolidum dicitur.Continens ſimiliter vt quater
narius et quinarius numeri.Linealis numerus eſt
qui inchoans a monade linealiter deſcribitur ad ĩ
finitum.Vnde alpha ponitur pro ſignificatione li=
nearum,quoniam hęc litera vnum ſignificat apud
gręcos.Superficialis numerus eſt qui non ſoluz lõ
gitudine,ſed et latitudine continetur, vt trigonus

quadratus quinquangulus vel cir
culares nũeri,et cęteriq ſemp ĩ pla
no pede,i.ſupficie cõtinentur.

¶ Trigonus numerus eſt iſta.

¶ Quadratus numerus eſt iſta

¶ Quinquangulus eſt iſta.

¶ Circularis eſt iſta.

¶ Qui dum ſemel multiplicatus fuerit a ſe inchoans ad ſe conuertitur. vt verbi gratia. Quinquies quini vicies quinquies ita.

¶ Solidus numerus eſt qui longitudine et altitudine continetur, vt ſunt pyramides qui in modum flammę cõſurgunt ita.

¶ Cub⁹ vt ſunt teſſere ita

¶ Sphęrę quibus eſt æqualis vndiq; rotunditas ita.

¶ Spęricus autem numerus eſt qui circulato nũero multiplicatus a ſe inchoãs et in ſe conuertitur, quinquies quini vicies quinques. Hic circulus dum in ſeipſo multiplicatus facit ſphęram.i.quinquies.xxv.cxxiii.

¶ De differentia arithmeticę geometrię et muſicæ. Cap̃.viii.

INter arithmeticam autem et geometriam et muſicam hoc intereſt, vt medium inuenias in arithmetica. Primo ſic quæris. Coniungis extrema et diuidis et facis mediũ. vtputa fac extrema eẽ. vi.et.xii. ſimul iungis et faciunt.xviii. partiris media et facis.ix. quod eſt analogicum arithmeticæ, et medius quot monadibus ſuperat primum, his ſuperetur ab extremo. ſuperant enim, ix.vi. tribus monadibus his ſuperatur a.xii. Secundum geometriam vero iam quæris. Extrema multiplicata tantum faciunt quantum et media multiplicata vtputa.vi.et.xii. multiplicata facient ſeptuageſies dipõdius. media.viii.&.ix. multiplicata tantundem faciunt. Secundum muſicaʒ ita. Qua parte ſuperat medius primum, eadem parte ſuperatur medius ab extremo. vtputa.vi.et.viii. duabus partibus ſuperant quæ duæ partes tertia media.viii. ſuperat ab vltima, nona vel decima ſecunda.

Arithmetica medietas.
vi. ix.xii.
Geometria medietas.
vi viii. ix.xii.

¶ Quod numeri infiniti exiſtunt. Cap̃.ix.

NVmeros autem infinitos eſſe certiſſimum eſt, quoniam in quocunq; numero fineʒ faciendum putaueris.i. ipſe non dico vno adito augeri, ſed quemlibet ingentem multitudinẽ continens, in ipſa ratione atq; ſcientia numerorũ non ſolum duplicari. verumetiam multiplicari poteſt. Ita vero ſuis quiſq; numerus proprietatib⁹ terminatur. vt nullus eorum par eſſe cuicunq; alteri poſſit. Ergo et diſpares inter ſe atq; diuerſi ſunt. et ſinguli quiq; finiti ſunt et omnes infiniti ſunt.

¶ Quid ſit geometria, et de inuentoribus et de vocabulo eius. Cap̃.x.

GEometriæ diſciplina primum ab ægyptiis reperta dicitur, quia inundante nilo et omnibus poſſeſſionibus eius limo obductis initium terræ diuidendæ per lineas et menſuras nomen arti dedit. Qui deinde longius acumine ſapientiuʒ producta, et maris et cęli et aeris ſpacia metiuntur. Nam prouocati ſtudioſi cęperunt poſt terræ dimenſionem et cęli ſpacia quęrere quanto interuallo luna a terris, a luna ſol ipſe diſtaret, et vſq; ad verticem cęli quanta ſe manſura diſtẽderet ſicq; interualla ipſa cęli orbiſq; ambitum per nũerum ſtadiorum ratione probabili diſtinxerunt. Sʒ quia ex terræ dimenſione hęc diſciplina cępit ex initio ſui et nomen ſeruauit. Nam geometria de terra et de menſura nuncupata eſt. Terra eni græce γη vocatur. μετρον. menſura. Huius diſciplinæ ars continet in ſe liniamenta iterualla, magnitudines et figuras, dimenſiones et numeros

¶ De quadripartita diuiſione geometrię, Cap̃.xi.

GEometrię quadripartita diuiſio eſt, in planum in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalẽ et figuras ſolidas. Planę figurę ſunt quę longitudine et latitudine continentur quę ſunt iuxta platonem numero quinq;. Numerabilis magnitudo eſt quę numeris arithmeticę diuidi poteſt. Magnitudiues rationales ſunt quarum menſuram ſcire poſſumus. Irrationales vero quarum menſurę quantitas cognita non habetur.

¶ De figuris Geometrię. Cap̃.xii.

FIgurę ſolidę ſunt quę longitudine et latitudine et altitudine continentur, vt eſt cubus cuius ſpecies quinq; in plano. Quarum prima plano pede circulus eſt figura plana ita, quę vocatur circunducta, cuius in medio punctus eſt quo cuncta conuergunt, quod centrũ geo

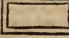
metrici vocant,latini punctum circuli nuncupant,plano pede ita.

¶Quadrilatera figura eſt in plano quadrata,quę ſub quatuor rectis line is iacet ita.

¶Dianatheton grammaton fi- gura plana ita.

¶Orthogonium ideſt rectiangulum,fi- gura plana in plano pede. Eſt enim triã gulum et habet angulum rectum ita.

¶Iſopleros figura plana recta ac ſubtili ter conſtituta in ſolidum ita.

¶Shęra eſt figura in rotundum forma- ta ita partibus cunctis ęqualibus in ſoli- dum.

¶Cubus eſt figura propria ſolida , quę longitudine et latitudine et altitudie cõ tinetur in ſolidum ita.

¶Cylindrus eſt figura quadrata habẽs ſuperius ſemicirculum in ſolidum ita

¶Conon eſt figura quę ab amplo in an guſtum finit ſicut orthogonium ita.

¶Pyramis eſt figura quę in modũ ignis ab amplo in acutum conſurgit ita. Ignis enim apud grecos appellatur.

¶Sicut autem infra io.omnis eſt nume- rus,ita infra hunc circulum omnium fi- gurarũ concluditur ambitus.

¶Prima autem figura huius artis punctus eſt, cu ius pars nulla eſt. Secunda eſt linea pręter latitu- dinem longitudo. Recta linea eſt quę ex quo in ſu is pũctis iacet.ſuperficies vero quod longitudines et latitudines ſolas habet. Superficiei vero fi nis li neq; ſunt. Quorum formę ideo in ſuperioribus.io. figuris poſitę non ſunt,quia intra eas inueniũtur.

¶De numeris ſecundum geometriam querendis Cap. xiii.

Numeros autem ſecundum Geometriam ita queris. Extrema quippe eius multipli cata tantum faciunt quantum et media duplicata. veputa. vi.et.xii. multiplicata faciunt ſe ptuageſies dipondius media. 8.et. 9. multiplicata tantundem faciunt.

¶De muſica et eius nomine. Cap.xiiii

Muſica eſt peritia modulationis ſo- no cantuq; conſiſtens,et dicta mu ſica per deriuationem a muſis. Muſę autem appellatę. A πο του μοσαι .i.a querendo q; per eas ſi- cut antiqui voluerunt vis carminũ et vocis modulatio quęreretur. Quarum ſonus qa ſenſibilis res eſt,et pręterfluit in pręteritum tem- pus imprimiturq; memorię. Inde a poetis Iouis et memorię filias muſas eſſe confictum eſt Niſi enim ab homine memoria teneantur ſoni pereunt. quia ſcribi non poſſunt.

¶De inuentoribus eius. Cap.xv.

Moyſes dicit repertorem muſicę artis fuiſ- ſe Tubal qui fuit de ſtirpe cayn ante dilu uium. Græci vero Pythagoram dicunt hu ius artis inueniſſe primordia ex malleorum ſoni tu et cordarum extenſione percuſſa . Alij Linum thebeum et cęthuʒ et amphion in muſica arte pri mos claruiſſe ferunt. Poſt quos paulatim directa ẽ pręcipue hęc diſciplina,et aucta in multis modis. eratq; tam turpe muſicam neſcire q̃ literas. Inter- ponebatur autem non modo ſacris.ſed et omnib⁹ ſolemnibus omnibuſq; letis vel triſtioribus rebus vt enim in veneratione diuina hymni,ita in nup- tijs hymenei et in funeribus threni,et lamenta ad tibias canebantur. In conuiuijs vero lyra et cytha- ra circunferebatur,et accumbentibus ſingulis or dinabatur conuiuiale genus canticorum.

¶Quid poſſit muſica. Cap.xvi.

Nulla itaq; ſine muſica diſciplina po teſt eſſe perfecta. Nihil enim eſt ſi- ne illa. Nam et ipſe mundus quadã armonia ſonorum fertur eſſe com- poſitus,et celum ipſum ſub armo- niæ modulatione reuolui. Muſica mouet affectus prouocat in diuerſum habitum ſen ſus. In prælijs quoq; tubæ concentus pugnãtes ac cendit,et quanto vehemẽtior tubę fuerit clangor tanto fit ad certamen animus fortior. Siquidem et remiges cantus hortatur ad tolerandos quoq; la- bores,muſica animum mulcet,et ſingulorum ope rum fatigationem modulatio vocis ſolatur. Excit

tatosquoq; animos muſica ſedat,ſed de Dauid legitur quia a ſpiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit.Ipſas quoq; beſtias necnon & ſerpentes volucres atq; delphinos,ad auditum ſuæ modulationis muſica prouocat.Sed et quicquid loquimur vel intrinſecus venarum pulſibus commouemur,per muſicos rithmos,armoniæ virtutibus probatur eſſe ſociatum.

De partibus muſicæ. Cap̄.xvii

Mvſicæ ſunt tres.id eſt armonica,rithmica metrica.Armonica eſt quæ decernit in ſonis acutum et grauem.Rithmica eſt quæ requirit incurſionem verborum vtrum bene ſon⁹ an male cohereat.Metrica eſt quæ menſuram diuerſorum metrorum probabili ratione cognoſcit vt verbi gratia.hetoicum,iambicum, elegiacum. et cætera.

De triformi muſicæ diuiſione. Cap̄.xviii.

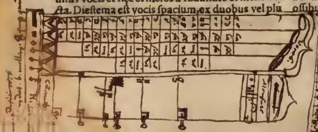
AD omnem ſonum qui materies cantilenarum eſt,triformem conſtat eſſe naturam. Prima eſt armonica quę ex vocum cantibus conſtat.ſecunda organica,quę ex flatu conſiſtit.tertia rithmica quę in pulſu digitorum numeros recipit.Nam aut voce editur ſonus per fauces aut flatu,ſicut per tubam vel tibiam,aut impulſu, ſicut per cytharam,aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum eſt.

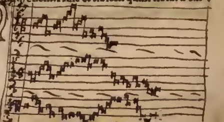
De prima diuiſione muſicę quę armonica dicitur. Cap̄.xviii.

PRima diuiſio muſicę quę armonica dicitur.id eſt modulatio vocis pertinet ad comœdos tragædos.vel choros,vel ad omnes qui voce propria canūt.Hæc ex animo et corpore motuȝ facit et ex motu ſonum,ex quo colligitur muſica quę in homine vox appellatur.Vox eſt aer ſpiritu verberatus, vnde et verba ſunt nuncupata. Proprie autem vox hominum eſt ſeu irrationabiliū animantium.Nā i alijs abuſiue non proprie ſonum vocem vocari, vt vox tubæ fremuit fractaſq; littore voces.Naȝ proprium eſt vt littorei ſonent ſcopuli.et At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro.Armonica eſt modulatio vocis et concordantia plurimorum ſonorum vel coaptatio.Symphonia eſt modulatiōis temperamentum ex graui et acuto concordantibus ſonis,ſiue in voce ſiue in flatu ſiue i pulſu.Per hanc quippe voces grauiores acutioreſq; concordant.ita vt quiſquis ab ea diſſonuerit ſenſum auditoris offendat.Cuius contraria eſt diaphonia,id eſt voces diſcrepantes vel diſſonę.Euphonia ē ſuauitas vocis et hęc et melos a ſuauitate et melle dicta.Dieſtema eſt vocis ſpacium,ex duobus vel pluribus ſonis aptatum.Dieſis eſt ſpacia quędā & deductiones modulandi.atq; vergentes de vno in alterum ſonum.Tonus eſt acuta enunciatio vocis. Eſt enim armonię differentia et quantitas quę in voce accentu vel tenore conſiſtit,cuius genera in. xv.partibus muſici diuiſerunt.ex quibus primus hyperlidius,nouiſſimus et acutiſſimus hypodori⁹ omnium grauiſſimus. Cantus eſt inflexio vocis. Nam ſonus directus eſt,pręcedit autem ſonus cātum.Arſis eſt vocis eleuatio hoc eſt initium .Theſis vocis poſitio,hoc eſt finis Suaues voces ſunt ſubtiles et ſpiſſę,clarę,atq; acutę,Perſpicuę voces ſunt,quę longius protrahuntur,ita vt omnem impleant continuo locum ſicut clangor tubarū. Subtiles voces ſunt quib⁹ nō eſt ſpiritus qualis eſt infantium vel mulierum vel egrotantium,ſicut in neruis.Quę enim ſubtiliſſimæ cordæ ſunt,ſubtiles ac tenues voces emittūt. Pingues ſunt voces quando ſpiritus multus ſimul egreditur, ſicut viuorum. Acuta vox eſt tenuis alta.ſicut in cordis videmus. Dura vox eſt quæ violenter emittit ſonos,ſicut tonitruum,ſicut incudis ſonus,quotiens in durū malleus percutitur ferrum.Aſpera vox eſt rauca et q̄ diſpergitur per minutos et in diſſimiles pulſus.Cęca vox eſt quæ mox vt emiſſa fuerit conticeſcit. atq; ſuffocata nequāq̄ longius producitur,ſicut eſt i fictilibus.Vinnola vox eſt mollis atq; flexibilis. et vinnola dicta a vino hoc eſt cincino molliter flexo Perfecta autem vox eſt alta ſuauis et clara.Alta vt in ſublimi ſufficiat,clara vt aures impleat. ſuauis vt aures audientium blandiat.

De ſecunda diuiſione quę organica dr̄.Cap̄.xx.

SEcunda diuiſio organica eſt,in his quę ſpiritu reflante completa,in ſonum vocis animantur.vt ſunt tubę,calami,fiſtulę,organa pandoria,et his ſimilia inſtrumenta.Organum vocabulum eſt generale.vaſorum omnium muſicorum.Hoc autem cui folles adhibentur, alo græci nomine appellant.Vt autem organum dicatur. magis ex ea vulgaris eſt græcorum conſuetudo. Tuba primum a tyrrhenis inuenta de quibus Virgilius.Tyrrhenuſq; tubę mugire per æthera clangor.Adhibebatur autem non ſolum in prælijs,ſed et in omnibus feſtis diebus propter laudis vel gaudij claritatem.Vnde et in pſalterio dicitur. Canite initio mēſis tuba in die inſigni ſolemnitatis veſtrę Pręceptum enim fuerat Iudæis vt initio nouæ lunæ tuba clangerent,quod etiam hucuſq; faciunt. Tibias excogitatas in phrygia ferunt.Has quideȝ diu funeribus tantum adhibita mox et ſacris gentilium.Tibias autem appellatas putant q̄ primuȝ de ceruinis tibijs cruribuſq; hinnulorū fierēt. vñ p abuſionē ita cęptas vocari etiā quę nō de crurib⁹ oſſibuſq; eſſent.Hinc et tibicen quaſi tibiarū cāt⁹.

Calamus nomen proprium arboris a caledo.i. fun
dendo voces vocatus. Fiſtulam quidam putant a
Mercurio inuentam alij a fauno quam Græci vo=
cant panna. Nonnulli eam ab Idi paſtore agrigen
tio ex ſicilia. Fiſtula autem dicta ꝙ vocem emittat
Nam græce fos vox ſtalęſa miſſa appellatur. Sã=
buca in muſicis ſpecies eſt ſymphoniarum. Eſt
enim genus ligni fragilis vnde et tibiæ componũ
tur. Pandorius ab inuentore vocatus de quo Vir=
gilius. Pan primus calamos cæra coniungere plu
res Inſtituit, pan curat oues, ouiumq; magiſtros.
Fuit enim apud gentiles deus paſtoralis, qui pri=
mus diſpares calamosad canum aptauit et ſtudio
ſa arte compoſuit.

¶ De.iii.diuiſiõe q̃ rithmica nũcupaſ. Cap̃.xxi.

¶ Tertia eſt diuiſio rithmica pertinens ad neruos
et pulſus, cui dantur ſpecies cytharanm diuerſa=
rum. Tympanũ quoq; cymbalum ſiſtrũ acytabula
ænea et argentea, vel alia quæ metallico rigore p
cuſſa reddũt cum ſuauitate tinnitum, etcætera hu
iuſmodi. Cytharæ ac pſalterii repertor Tubal vt p̃
dictum eſt perhibetur. Iuxta opinionem aũt græ=
corum cytharę vſus repert⁹ fuiſſe ab apolline cre
ditur. Forma cytharæ initio ſimilis fuiſſe traditur
pectori humano quovelutivox e pectore ita ex ip̃a
cant⁹ ederetur, appellatamq; eadem de cauſa. Nã
pectus dorica lingua cythara vocatur. Paulati aũt
plures eius ſpecies extiterunt, vt pſalteria lyrę bar
bitæ, phænices et pectides et quæ dicuntur indicę
et feriuntur a duobus ſimul. Item aliæ atq; aliæ &
quadrata forma vel trigonali cordarum etiam nu
merus multiplicatus eſt et commutatũ genus. Ve
teres autem cytharam fidiculamvel fidicem nomi
nauerunt. qui tam concinnunt inter ſe cordæ eius
q̃ bene conueniunt, inter quosfides ſit. Antiqua au
tem cythara.vii.cordis erat vnde et Virgilius. Sep
tem diſcrimina vocum. Diſcrimina autem ideo ꝙ
nulla corda vicinæ cordæ ſimilem ſonum reddat.
ſed ideo ſeptem cordæ vel quia totamvocem im=
plent, vel quia ſeptem motibus ſonat cęlũ. Cordaſ
aũt dictas a corde, quia ſicut pulſus eſt cordis i pe=
ctore, ita pulſus cordæ in cythara. Has prim⁹ mer
curius excogitauit idem prior in neruos ſonũ ſtri=
xit. Pſalterium quod vulgo cãticum dicitur. a pſal
lendo nominatum quod ad eius vocem chorus cõ
ſonando reſpondeat. eſt autem ſimilitudo cytharę
barbarice in modum Δ deltę literę. Sed pſalterij
et cytharæ hęc differentia eſt ꝙ pſalterium lignũ
illud concauum vnde ſonus redditur ſuperius ha/
bet, et deorſum feruntur cordæ et deſuper ſonãt.
Cythara vero econtra concauitatem ligni inferi⁹
habet. Pſalterio autem hebręi decacordon vſi ſũt
propter numerum decalogum legis. Lira dicta a
po tu litin.i.a varietate vocum, ꝙ diuerſos ſonos
efficiat. Liram primum a mercurio inuentam fuiſ
ſe dicunt, hoc modo. Cum regrediens nilus in ſu=
os meatus, varia in campis reliquiſſet animalia re
licta etiam teſtudo eſt, quæ cum putrefacta eſſet &
nerui eius remanſiſſent extenti intra corium per/
cuſſa a mercurio ſonitum dedit. Ad cuius ſpeciem
mercurius liram fecit. et orpheo tradidit qui eius
rei maxime erat ſtudioſus. Vnde et eſtimatur ea=
dem arte non feras tantum, ſed et ſaxa atq; ſiluas
cantus modulatione applicuiſſe. Hanc muſici p=
pter ſtudii amorem et carminis laudem. etiam in=
ter ſydera ſuarum fabularum commentis colloca
tam eſſe finxerunt. Tympanum eſt pellis vel coriũ
ligno exvna parte extentũ. Eſt enim pars media
ſymphoniæ, in ſimilitudinem cribri. Tympanũ au
tem dictũ ꝙ mediũ eſt. Vnde et margaritũ mediũ
tympanum dicitur, et ipſum vt ſymphonia, ad vir
gulam percutitur. Cymbala et acitabula quædaȝ
ſunt, quæ Percuſſa inuicem ſe tangunt et ſonuȝ fa
ciunt. Dicta autem Cymbala, quia cum ballema=
tia ſimul percutiuntur. Ita enim græci dicunt cym
bala ballematia. Siſtrum ab inuentrice vocatum.
Iſis enim regina ægyptiorum id genus inueniſſe
probatur. Iſis et irato feriat mea lumina ſiſtro. In=
de et hoc mulieres percutiunt, quia inuentrix hu=
ius generis mulier extitit. Vnde et apud Amazo=
nas ſiſtro ad bellum fœminarum exercitus voca=
batur. Tintinabulum de ſono vocis nomen habet
ſicut et plauſus manuum, ſtridor valuarum. Sym=
phonia vulgo appellatur lignum cauum ex vtraq;
parte pelle extenta, quam virgulis hinc et ide mu
ſici feriunt. Fitq; in ea ex concordia grauis et acu
ti ſuauiſſimus cantus.

¶ De muſicis numeris. Cap̃.xxii.

NVmeros autem ſecundum muſicam ita q̃
ris Poſitis extremis vtputa ſex. et decies
dipondius, vides quot monadibus ſupere
tur.vi.a.xii.et eſt.xi.monadibus ducis per quadra
tum, ſexies ſeni faciunt triginta ſex. Coniungis ex
trema illa prima ſex ad duodecim ſimul efficiunt
octodecim. Partitis tricies ſexies per decieſocto ef
ficitur dipondius. Hos iungis cum ſumma minore
id eſt ſexies erunt.viii.et erit medium inter.vi.et.
xii. Quapropter octo ſuperant ſex duabus mona=
dibus.i.eſt tertia de ſexies, et ſuperantur.viii.a.xii.
iiii.monadibus tertia portione. Qua parte ergo ſu
perat, eadem ſuperatur. Sed hæc ratio quemad=
modum in mundo eſt ex volubilitate circulorum,
ita et in microcoſmo Et in tantum præter vo=
cem valet vt ſine ipſius perfectione etiam homo
ſymphoniis carens non conſtet, eiuſdem muſicę p=
fectione etiam metro conſiſtunt in arſi et theſi.i.
eleuatione et poſitione.

¶ De aſtronomia , Cap̃.xxiii.

AStronomia eſt aſtrorum lex, quæ curſus
ſyderum & figuras et habitudines circa
ſe & circa terram indagabili ratione per
currit.

¶ De inuentoribus eius. Cap̄.xxiiij.

AStronomiam primi egyptij inuenerunt. Aſtrologiam vero et natiuitatis obſeruātiā chaldei primi docuerunt. Abraham autē inſtituiſſe ægyptios aſtrologiam, Ioſephus auctor aſſeuerat. Greci autem dicunt hanc artē ab athalante prius excogitatam, ideoq; dictus eſt ſuſtinuiſſe celum. Quiſquis autem ille fuit motu celi et ratione animi excitatus per temporū vices, per aſtrorum ratos diffinitoſq; curſus, per interuallorū ſpacia moderata conſyderauit dimenſiones quaſdā et numeros, quæ diffiniendo ac ſecernendo in ordinem nectēs Aſtrologiā reperit.

¶ De ſcriptoribus Aſtronomie. Cap̄.xxv.

IN vtraq; autem lingua diuerſorū quidem ſunt de Aſtronomia ſcripta volumina, inter quos tamē Ptolomeus rex Alexandrie apud Grecos habetur precipuus, hic etiam et Canones inſtituit q bus curſus aſtrorum inuenitur.

¶ De differētia Aſtronomie & Aſtrologie. C.xxvi.

INter aſtronomiam autem et aſtrologiam aliquid differt. Nam aſtronomia celi conuerſionem, ortus, obitus, motuſq; ſyderū continet vel qua ex cauſa ita vocentur. Aſtrologia vero partim naturalis partim ſuperſtitioſa eſt. Naturalis dum exequitur ſolis et lune curſus vel ſtellarū certaſq; temporum ſtationes. Superſticioſa vero ē illa quam mathematici ſequuntur, qui in ſtellis augurantur, quiq; etiam .xii. celi ſigna per ſingula anime vel corporis membra diſponūt, ſyderūq; curſu natiuitates hominū et mores predicare conāt

¶ De Aſtronomie ratione. Cap̄.xxvii.

AStronomie ratio, modis pluribus conſtat, Diffinit enim quid ſit mundus, quid celū, quid ſephere ſitus et curſus, quid axis cæli & poli, que ſint climata celi, qui curſus ſolis et lunæ, atq; aſtrorum &c.

¶ De mundo & eius nomine. Cap̄.xxviii.

MVndus eſt is qui conſtat ex celo & terra ex mari cunctiſq; ſyderibus. Qui iccirco mūdus eſt appellatus quia ſemper in motu ē. nulla enim requies eius elementis cōceſſa eſt.

¶ De forma mundi. Cap̄.xxix.

¶ Formatio mundi ita demonſtratur Nam quem admodum erigitur mundus in ſeptentrionalē plagam, ita declinatur in auſtralem Caput autem ei⁹ et quaſi facies orientalis regio eſt, vltima pars ſeptentrionalis eſt.

¶ De celo et eius nomine. Cap̄.xxx.

Cælum philoſophi rotundum volubile atq; ardens eſſe dixerunt, vocatūq; hoc nomine eo ꝙ tanquā vas celatū impreſſa ſigna habeat ſtellarum. Diſtinxit enim id deus claris luminibus & impleuit ſole.ſ.& lūa orbe fulgenti, et aſtrorū micantium ſplendentibus ſignis adornat Hoc autem grece biranos dicitur a po tu oran.i.a videndo, eo ꝙ aer perſpicuus ſit, et ad ſpeculandum purior.

¶ De ſitu ſphere celeſtis. Cap̄.xxxi.

SPhera celi eſt ſpecies quedam in rotūdum formata, cuius centrum terra eſt, ex omnibus partibus equaliter concluſa. Hanc ſpheram nec principium habere dicunt nec terminum ideo ꝙ in rotundum quaſi circulus incipiat, vł vbi deſinat, non facile comprehenditur. Philoſophi autem mundi .vii. celos.i. planetas globorum cum ſono motu introduxerunt, quorum orbibus connexa memorant omnia quos ſibi innexos et velut inſertos verſari retro, et econtrario certis motibus ſuis ferri arbitrantur.

¶ De motu eiuſdem. Cap̄.xxxii.

SPhere motus duobus axibus voluit. Quorum vnus eſt ſeptentrionalis. qui nunquā occidit, appellaturq; boreus. Alter auſtralis qui nunquā videtur et aſtronoteus dicitur. His duobus polis moueri ſpheram celi dicūt et cum motu eius ſydera in ea fixa ab oriente vſq; in occidentem circuire. ſeptrentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

¶ De curſu eiuſdem ſphere. Cap̄.xxxiii.

SPhera celi ab oriente et occidente ſemel in die et nocte vertitur .xxiiii. horarum ſpacis quibus ſol curſum ſuum ſupra terras et ſub terras ſua volubilitate concludit.

¶ De celeritate celi. Cap̄.xxxiiii.

TAnta celeritate celi ſphera dicitur currere vt niſi aduerſus precipitē eius curſum aſtra currerent que eum remorarent, mūdi ruinam faceret.

¶ De axe celi. Cap̄.xxxv.

AXis eſt ſeptentrionalis linea recta que per mediam pilam ſphere tēdit, et dicta axis ꝙ in ea ſphera vt rota voluitur, vel quia ibi plauſtrum eſt.

¶ De celeſtibus polis. Cap̄.xxxvi.

POli ſunt circuli qui currunt per axē. Horum alter eſt ſeptentrionalis qui nunquā occidit, appellaturq; boreus, alter auſtralis qui nunquā videtur et auſtronotus dicitur, et dicti poli ꝙ ſint axium cycli, ex vſu plauſtrorum a poliendo.ſ. nominati, ſed polus boreus ſemper videtur. auſtronotus nunquam, quia dextra celi altiora ſunt preſſa auſtri.

¶ De cardinibus celi. Cap̄.xxxvii.

CArdines cæli extremæ partes ſunt axis. & dicti cardines eo ꝙ per eos vertitur celum vel quia ſicut cor voluuntur.

¶ De conuexis celi. Cap̄.xxxviii.

COnuexa autem celi extrema ei⁹ ſunt a curuitate dicta, vt eſt illud. Conuexum quotiēs claudit nox humida celum. Conuexum eni curuum eſt, quaſi conuerſum ſeu inclinatum et ad modum circunflexum.

¶De ianuis cęli. Cap.xxxix.

IAnuę cęli duę ſunt oriens et occaſus. Nam vna parte ſol procedit. alia ſe recipit.

¶De gemina cęli facie. Cap.xl.

FAcies cęli vel caput orientalis regio eſt, vltima ſeptentrionalis De qua Lucan⁹, Sic mūdi pars ima iacet. quam zona niualis. perpetueq; prēmunt hyemes.

¶De quattuor partibus cęli. Cap.xli.

CLimata cęli.i.plagę vel ptes quattuor ſunt ex quibus prima pars orientalis eſt vnde aliquę ſtellę oriuntur. Secunda occidētalis vbi nobis aliquę ſtellę occidunt. Tertia ſeptētrionalis vbi ſol peruenit in diebus maioribus. Quarta auſtralis. vbi ſol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu ſolis eſt nuncupatus. Occidens ꝙ diem faciat occidere et interire. Abſcondit enim lumen modo et tenebras ſuper iducit. Septentrio autem a ſeptem ſtellis axis vocatus. quę i ipſo reuolutę rotantur. Hic proprie et vertex dicitur eo ꝙ vertitur. Meridies autem vocatur. vel qa ibi ſol facit medium dieȝ, quaſi medidies, vel quia tunc purius micat ęther. Merum enim purum dicitur. Sunt et alia ſeptem climata cæli. quaſi. vii. lineę ab oriente in occidente. ſub quibus et mores hominum diſpares atq; animalia ſpecialiter diuerſa naſcuntur, quæ vocata ſunt a locis quibuſdam famoſis, quorum primum eſt meroes. ſecundū ſyenes. tercium catacoras.i. africa. quartum rhodus. quintum helleſpontus. ſextum meſopontus. ſeptimum bruſtenus.

¶De hemiſphæriis. Cap.xlii.

HEmiſphærium dimidia pars ſphære eſt, h emiſpherion ſupra terras, et ea pars celi quæ a nobis tota videtur. hemiſpheriō ſub terra eſt, quæ videri non poteſt q̄diu ſub terra fuerit.

¶De quinq; circulis cęli. Cap.xliii.

Z ZOnę cæli quinq; ſunt quarum diſtinctionibus quædam partes temperie ſua incoluntur, quędam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles exiſtunt. Quę ideo ȝonæ vel circuli appellantur, eo ꝙ in circunductione ſphæræ exiſtunt. Quorum primus circulus ideo arcticus appellatur. ꝙ inter eum arcturi ſigna, incluſa proſpiciuntur. Secundus circulus therinos, qui et tropicus dicitur, quia in eo circuiens ſol, aquilonis finibus ęſtatem facit. et vltra eum circulum non tranſit. ſed ſtatiȝ reuertitur. et inde tropicus appellatur. Tercius circulus himerinus, qui a latinis ideo ęquinoctialis appellatur. eo ꝙ ſol cū ad eum orbem peruenerit ęquinoctium facit, himerinus enim latine dies dicitur atq; nox quo circulo dimidia ſphæræ pars conſtituta perſpicitur. Quartus circulus antarcticus vocatus. eo ꝙ contrarius ſit circulo quem arcticon nominamus. Quītus circulus chimerinus tropicus, qui a latinis hyemalis ſiue brumalis appellatur. ideo quia ſol cum ad eum circulum peruenerit. hyemem his qui ad aquilonem ſunt facit et ęſtatem his qui in auſtri ptibus commorantur.

¶De ȝodiaco circulo. Cap.xliiii.

Z ZOdiacus auteȝ circulus eſt qui ex lineis trūȝ quinq; angulis et ex vna linea conſtat.

¶De candido circulo. Cap.xlv.

LActeus circulus via eſt que i ſphæra videtur a candore dicta, quia alba eſt. quam aliqui dicunt viaȝ eſſe qua circuit ſol. et ex ſplendoris ipſius tranſitu ita lucere.

¶De magnitudine ſolis. Cap.xlvi.

MAgnitudo ſolis fortior eſt terrę, vnde et eodem momento quo oritur, et orienti ſimul et occidenti, equaliter apparet, ꝙ vero tanq̄ cubitalis nobis videtur, cōſiderare oportȝ quantum ſol diſtat a terris, quę longitudo facit vt paruus videatur a nobis.

¶De magnitudine lunę. Cap.xlvii.

MAgnitudo quoq; lunę, minor fertur eſſe q̄ ſolis. Nam dum ſol ſuperior ſit a luna, et tamen a nobis maior q̄ luna videatur iaȝ ſi prope nos acceſſiſſet, multo maior q̄ luna conſpiceretur. Sicut autem fortior eſt ſol terra, ita terra fortior eſt luna, per aliquam quantitatem.

¶De natura ſolis. Cap.xlviii.

SOl dum igneus ſit, pre nimio motu conuertionis ſuę amplius incaleſcit. Cuius ignem dicunt philoſophi aqua nutriri et econtrario elementovirtutem luminis et caloris accipere. Vnde videmus eum ſepius madidum et rorantem.

¶De curſu ſolis. Cap.xlix.

SOlem per ſe ipſum moueri, non cū mūdo verti dicunt, Nam ſi fixus cęlo maneret, oēs dies

et noctes equales exiſterēt. ſed cum alio loco cras occaſurū, alio occidiſſe heſterno videmus apparet eum per ſeipſum moueri, non cum mundo verti. Spaciis enim inequalibus orbes annuos conficit ꝓpter temporibus mutationes. Oriens diem facit occidens noctem inducit. Nam vadens longius ad meridiem hyemem facit, vt hibernis humoribus ac pruinis terra pingueſcat. Accedēs propius ad ſeptemtrionem, ęſtatem reddit, vt fruges maturitate durentur, et quę ſunt in humidis incocta, ferue facta miteſcat.

℃ De defectu ſolis. Cap.L.

SOl orieus diem facit. occidēs noctē inducit. Nam dies eſt ſol ſuper terras, nox eſt ſol ſub terra. Ex ipſo enim ſunt horę, ex ipſo dies cuꝫ aſcenderit ex ipſo etiam nox cuꝫ occiderit, ex ipſo menſes et anni numeranť ex ipſo viciſſitudines fiūt temporum. Quando autem per meridiem currit, vicinior terrę eſt, quando vero iuxta ſeptētrionem ſublimis attollitur. Cui ideo deus diuerſos curſus conſtituit. loca et tempora. ne dum ſemper in iiſdē moraretur locis quotidiano vapore eius vniuerſa conſumerentur, ſed vt Clemēs ait, curſus diuerſos accipit, quibus aeris temperies pro ratione temporum diſpenſetur, et ordo viciſſitudinum permutationumq; ſeruetur. Nam dum ad ſuperiora cōſcēderit vel temperat. vbi autem ad ſummum cęli venerit, eſtiuos accendit calores, deſcendens rurſus autūno temperius reddit. vbi vero ad inferiorem reddit circulum, ex glaciali compage cæli rigorē nobis hiberni frigoris derelinquit.

℃ De itinere ſolis Caꝑ.LI.

SOl oriēs per meridiē iter habet, qui poſtq̄ ad occaſuꝫ venerit, et oceano ſe intinxerit, per incognitas ſub terra vadit. et rurſus ad orientem recurrit.

℃ De lumine lunę Cap.lii.

LVnam quidam philoſophi dicūt propriū lumen habere, globiq; eius vnam partem eſſe luciſluā, aliā vero obſcuram, et paulatim ſe vertendo diuerſas formas efficere. Alii econtra aiunt lunam non ſuum lumen habere. ſed ſolis radiis illuminari. Vnde et eclipſim patitur. ſi inter ipſam et ſolem vmbra terre interueniat. Sol enim illi loco ſuperior eſt. Hinc euenit vt quando ſub illo eſt parte ſuperiore luceat. inferiore vero quam habet ad terras obſcura ſit.

℃ De formis lunę Cap.liii.

Prima figura lunę bicornis eſt ita.

Secunda ſectilis habet ita.

Tertia dimidia habet ita.

Quarta plena ita.

Quinta iterum dimidia ex maiore ita.

Sexta iterum ſectilis ita.

Septima bicornis ita

℃ *Septima autē ſemis, et viceſſima ſecūda ſemis ī ſuo orbe medię ſunt* Cæterę proportionales ſunt.

℃ De interlunio lunæ. Ca.liiii.

INterlunıuꝫ lunę eſt tempus illud inter dificientem et naſcentem lunaꝫ. Eſt autem. xxx. dies quo luna non lucet. Quę ideo videri nō poteſt, qa ſoli couiuncta obſcuratur, ſed eodem momento renaſcens paulatim ab eo recedendo videtur.

℃ De curſu lunę Cap.lv.

LVna amiſſi ac recepti luminis vicibus mēſtrua i cētro ſpacia moderatur. Quę ideo incidit obiquo et non recto curſu vt ſol. ſ. e nincidat in centrum terrę. vt frequēter patiatur eclipſim. Vicinus eni eſt eius circulꝰ terrę. Creſcēs autem orientem cornibus ſpectat, decreſcens occidentem merito, quia occaſura et amiſſura ē lumē.

℃ De vicinitate lunę ad terras Cap.lvi.

LVna terris vicinior ē q̄ ſol, ide et breuiori orbe celerius peragit curſū ſuuꝫ. Na iter qđ i diebus. ccclxv. ſol peragit, iſta p. xxx. dies percurrit. Vnde et antiqui menſes in luna, annos autem in ſolis curſu poſuerunt.

℃ De eclipſis ſolis Cap.lvii.

ECLipſis ſolis eſt quotiens luna. xxx. ad eandem lineaꝫ qua ſol vehitur peruenit, eiq; ſe obiiciens ſolē obſcurat. Nā deficere nobis ſol videtur, dum illi orbis lunę opponitur.

℃ De eclipſi lunę Cap.lviii.

ECLipſcis lunę eſt quotiens in vmbrā terrę luna incurrit. Non enim ſuum lumē habere, ſed a ſole illuminari putatur. vnde et defe-

ctum patitur ſi inter ipſam et vmbram et ſolē vmbra terrę interueniat. Patitur autem hoc. 25. luna eouſq; ꝗdiu centrum atq; vmbram obſtantis terrę exeat, videatq; ſolē vel a ſole videatur.

¶ De differentia ſtellarū ſyderū & aſtroꝝ. Cap. lix

STellę et ſydera et aſtra inter ſe differunt. Nam ſtella eſt quęlibet ſingularis. Sydera vero ſunt ſtellis plurimis facta. vt hyades, pleiades. Aſtra aūt ſunt ſtellę grādes vt orion, bootes. ſed hęc nomina ſcriptores cōfundūt, et aſtra pro ſtellis, et ſtellę pro ſyderibꝰ ponūt.

¶ De lumine ſtellarum. Cap. lx.

¶ Stelle non habere proprium lumen, ſed a ſole il luminari dicunt̄, ſicut et luna.

¶ De ſitu ſtellarum. Cap. lxi.

STellę immobiles ſunt, et cum cęlo fixę perpetuo motu feruntur, neq; cadunt per diez ſed a ſolis ſplendore obſcurantur.

¶ De curſu ſtellarum. Cap. lxii.

SYdera aut feruntur, aut mouentur. Ferunt̄ quę cęlo fixa ſunt, et cum cęlo voluuntur, mouentur vero quędam ſicut planete. i. erraticę. quę curſus ſuos vagos, certa tamen diffinione conficiunt.

¶ De vario curſu ſtellarum. Cap. lxiii

STellę pro eo ꝙ per diuerſos orbes cęleſtiū planetarum feruntur. Nam quędam celerius exortę ſerius occidunt. quędā tardius exortę citius ad occaſum perueniunt. alię pariter oriuntur et non ſimul occidunt. omnes aūt in ſuo tempore ad ſuum curſum proprium reuertuntur.

¶ De interuallis ſtellarum. Cap. lxiiii.

DIuerſis interuallis inter ſe ſtellę dictant a terra, propterea diſpari claritate magis minuſve a noſtris oculis apparent. Nam multę maiores ſunt his quas videmus conſpicuas, ſed longius poſitę paruę videntur a nobis

¶ De numero circulari ſtellarum. Cap. lxv.

NVmerus circularis ſtellarum eſt, per quez cognoſcitur in quanto tempore circulum ſuum vnaquęq; ſtella percurrat, ſiue ꝑ longitudinem ſiue per latitudinē. Nam luna octo annis fertur explere circulum ſuuz. mercurius annis. 20. lucifer annis. 9. ſol annis. 19. veſper. 15. pheton annis. 12. ſaturnus. 30. Quibus peractis ad reuerſionem circuli ſui iiſdem ſignis et partibus reuertuntur. Quędam ſydera radiis ſolis prępedita, anomala fiūt, aut retrograde, aut ſtationaria, iuxta quod et poeta meminit dicens. Sol tempora diuidit eui, mutat nocte diem, radiiſq; potentibus aſtra Ire vetat, curſuſq; vagos ratione moratur.

¶ De ſtellis planetis. Cap. lxvi.

QVędam ſtellę ideo planetę dicuntur. i. errantes, quia per totum mundum vario motu diſcurrunt. Vnde pro eo ꝙ errant, retrogradę dicūtur vel anomala efficiuntur. i. qn̄ particulas addūt et detrahunt. Cęterum quando tantum detrahunt retrogradę dicuntur, ſtationem autem faciunt quando ſtant.

¶ De pręcedētia & antegradatiōe ſtellaꝝ. C. lxvii

PRęcedentia vel antegradatio ſtellaꝝ ē dū ſtella motū ſuum cōſuetum agere videtur et aliquid pręter conſuetudinem pręcedit

¶ De remotiōe vel retrogradatiōe ſtellaꝝ C. lxviii

REmotio vel retrogradato ſtellarum, eſt in qua ſtella dum motum ſuum agat, ſimul & retrorſum moueri videtur.

¶ De ſtatu ſtellarum. Cap. lxix.

¶ Satus ſtellarum eſt, quia dūm ſtella ſemper mouetur, tamen in aliquibus locis ſtare videtur.

¶ De nominibus ſtellarum quibus ex cauſis nomina acceperunt. Cap. lxx.

APpellatus eſt Sol eo ꝙ ſolus appareat, obſcuratis fulgore ſuo cunctis ſyderibꝰ. Luna dicta quaſi lucina, ablata media ſyllaba de qua Virg. Caſta faue lucina. ſumpſit aūt nomen per deriuationem a ſolis luce, eo ꝙ ab eo lum̄ accipiat, aceptūq; reddat. Stellę dictę a ſtando, qa fixę ſtant ſemper in cęlo nec cadūt. Nā ꝙ videmꝰ e cęlo ſtellas quaſi labi. non ſunt ſtellę, ſed igniculi ab ęthere elapſi, qui fiunt dū ventus altiora petēs ęthereū ignem ſecum trahit. qui tractu ſuo imitat̄ ſtellas cadentes. Nā ſtellę cadere non poſſunt. Immobiles enim vt prędictū eſt ſunt. et cū cęlo fixę feruntur. Sydera dictaq; ꝙ ea nauigantes conſyderando iter dirigunt ad curſus conſiliū. ne fallacibꝰ vndis aut ventis alibi deducantur. Quędā aūt ſtellę icirco ſigna dicuntur, quia eas nautę obſeruāt i gubernandis remigiis, cōtēplantes aciē fulgorēq; eorū, quibus rebus ſtatus cęli futurus oſtendit̄. Sed et oēs homines ea intendunt ad pręuidenduz aeris qualitates, per ęſtatē et hyemē vernalēq; tēperiē. Ortu eni vel occaſu ſuo, certis ſtationibꝰ tēporū qualitates ſignificāt. Signorum primꝰ arcton qui in axe fixus. 7. ſtellis in ſe reuolutis rotat̄. nom̄ eſt grecū quod latine vrſa dicitur, quę quia in modū plauſtri vertitur. noſtri eam ſeptētrionem dixerunt, Triones enim ſunt proprię boues aratorii eo ꝙ terram terant, quaſi teriones. Septētriones aūt non occidere, axis vicinitas facit, quia i eo fixę ſūt Arctophylax dicitur, quod arcton id eſt elicen vrſā ſequit̄. Eundem quoq; bootem dixerūt. eo ꝙ plauſtro hęret ſignū multis ſpectabile ſtellis, īter quas et arcturus eſt. Arcturus ſydus eſt poſt caudā maioris vrſę, poſitū in ſigno bootis. vnde et arcturus dictus eſt quaſi αρκτου ουρα quia bootis pręcordiis collocatus eſt. Oritur aūt autūnali tēpore. Orion aſtrū ante tauri veſtiga fulget, et dictus orion ab vrina. i. ab inundatione aquarū. Tēpore eni hyemis obortus mare & terras aquis et tēpeſtatibꝰ turbat. Hunc latini iugulā vocant eo ꝙ ſit armatꝰ vt gladius, et ſtellarū luce terribilis atq; clariſſimus. In quo ſi hęc fulgent omnis ſerenitas portenditur ſi obſcuratur huius acies tēpeſtas cernitur immi-

di i.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

nere.Hyades dictę απο τουυειν.i.a ſucco et plu
uiis.Nam pluuię grece υετοι dicuntur.Ortu qp=
pe ſuo efficiunt pluuias.vnde et eas latini ſucculas
appellauerunt,quia quando naſcũtur pluuiarum
ſigna monſtrantur,de quibus Virgilius. Arcturuȝ
pluuiaſq; hyadas,ſunt aũt in fronte tauri ſeptem
et oriũtur tẽpore vernali.Pleides pluralitate dictę
quia pluralitatem greci πλειοτητα appellant.
Sunt autẽ ſtellę ſeptem ante genua tauri,exquib⁹
6.videntur.Nam latet vna.Has latini vergilias di
cunt,a temporis ſignificatione ꝙ vere exoriuntur
Nam occaſu ſuo hyemẽ,ortu ęſtatem.Primęq; na
uigationis tẽpus oſtendũt.Canicula ſtella quæ et
ſyrius dicif,ęſtiuis menſibus in medio centro cæli
eſt,et dum ſol ad eam aſcenderit,coniuncta cũ ſo
le duplicatur calor ipſius,& diſſoluuntur corpora
et vaporãtur,vnde et ex ipa ſtella dies caniculareſ
dicuntur,quando et moleſtę ſunt purgationes.Cu
ſus aũt vocatur propterea ꝙ corpora morbo affi=
ciat,ſiue propter flammę candorem eo ꝙ eiuſmo
di ſit,vt prę ceteris lucere videatur.Itaq; quo ma=
gis eam cognoſcerent,ſyrion appellaſſe.Comme=
tes ſtella dicta eſt eo ꝙ cõmas luminis ex ſe fũdat
Quod genus ſyderis quando apparuerit,aut pe=
ſtilentiã,aut bella ſignificat.Cõmetes autẽ latine
crinite appellantur,quia admodũ crinium flam=
mas ſpargunt,quas ſtoici dicunt eſſe vltra.30.qua
rũ nomina et effectus quidam aſtrologi ſcripſerũt
Lucifer dictus eo ꝙ inter omnia ſydera plus luceȝ
ferat.Eſt aũt vn⁹ ex planetis.Hic proprie et iubar
dicitur,eo ꝙ iubas lucis ex ſe fundat,ſed et ſplen=
dor ſolis ac lunę et ſtellarum iubar vocatur.ꝙ in
modum iubę radii ipſorum extendantur. Veſper⁹
eſt ſtella occidentalis,quam cognominatam perhi
bent a veſpero hiſpanię rege.Eſt aũt et ipſa ex.5.
ſtellis planetis,noctem ducens et ſolem ſequens.
Fertur aũt ꝙ hęc ſtella oriens luciferum, occidẽs
veſperũ.De qua ſtati⁹.et alterno deprenditur vn⁹
in ortu.Planetę ſtellę ſunt quę non ſunt fixę in cæ=
lo vt reliquę ſed in aere feruntur.Dictę aũt plane
tę απο της πλανης.i.ab errore.Nam interdũ
in auſtrũ,interdum in ſeptentrionem,plerumq; cõ
tra mundum nonnũquã cuȝ mundo feruntur. qua
rũ nomina gręca ſũt.Phęton,phęnõca,pyrion,heſ
perus,ſtylbon.Has romani nominibus deorũ ſuo
rũ.i.iouis/ſaturni/martis/veneris/ atq; mercurij
ſacrauerunt.Decepti eñi et decipere volẽtes in eo
rum adulationem,qui ſibi aliquid ſecundum amo
rem pręſtitiſſent,ſydera oſtendebant in cælo,dicẽ
tes ꝙ iouis eſſet illud ſydus & illud mercurii,et cõ
cepta eſt opinio vanitatis. Hanc opinionẽ erroris
diabolus confirmauit,Chriſtus euertit.Iam vero il
la quæ ab ipſis gentilibus ſigna dicuntur,in quib⁹
animantium imago de ſtellis formatur,vt arcton/
aries/taurus/libra et huiuſmodi alia,hi qui ſyde=
ra præuiderunt,in numerum ſtellarum ſpeciẽ cor
poris ſuperſtitioſa vanitate permoti finxerunt, ex
cauſis quibuſdam deorũ ſuorum imagines et no=
mina conformantes.Nam arietẽ primum ſignum
cui vt libræ mediam mundi lineam tradunt prop
pter ammonẽ.i.iouem vocauerunt.quia in eius ca=
pite qui ſimulacra faciunt arietis cornua fingunt.
Quod ſignum ideo gentiles inter ſigna primũ cõ
ſtituerunt,quia in menſe martio qui eſt anni prin=
cipium ſolẽ in eo ſigno curſum ſuum peragere di=
cunt.Sed et taurũ inter ſydera collocant,et ipſum
in honorem iouis eo ꝙ in bouẽ ſit fabuloſe conuer=
ſus quãdo europem tranſuexit.Caſtoreȝ quoq; et
pollucẽ poſt mortẽ inter notiſſima ſydera conſtitu
erunt,quod ſignum gemini dicunt. Cancrũ quoq;
inde dixerũt,eo ꝙ cum ad id ſignum menſe iunio
ſol venerit retrograditur in modũ cancri breuio=
reſq; dies facit. Hoc enim animal incertam ha=
bet primam partem.Deniq; ad vtrãq; partẽ greſ=
ſum dirigit,ita vt prior pars ſit poſterior & poſteri
or prior.Leonẽ in gręcia igentẽ hercules occidit,
et propter virtutem ſuam hanc inter.xii.ſigna con
ſtituit.Hoc ſignũ ſol cũ attigerit nimium caloreȝ
mundo reddit,& annu⁹ flatus eteſias facit. Virgi
nis etiã ſignũ iccirco inter aſtra collocauerunt.ꝓ=
pter ꝙ hiſdẽ diebus in quibus per illud ſol decur=
rit,terra exuſta ſolis ardore nihil pariat. Eſt enim
hoc tempus caniculariũ dierum,Libram aũt voca
uerunt ab æqualitate menſis ipſius.quia.viii.kal.
octobris ſol per illud ſignum currens. æquinoctiũ
facit,vnde lucanus.Ad iuſte pondera libræ. Scor
piũ quoq; et ſagittarium propter fulgura menſis
ipſius appellauerunt.Sagittarius vir equinus cru
ribus deformatus,cui ſagittã et arcũ adiungunt.
vt ex eo menſis ipſius fulmina demõſtrentur.Vn=
de et ſagittarius eſt vocatus. Capricorni figuram
ideo inter ſydera finxerunt propter captam iouis
nutricẽ,cuius poſteriorẽ partem corporis in effigi
em piſcis ideo finxerunt,vt pluuias eiuſdem men
ſis deſignarent,quas ſolet idẽ menſis plerũq; i ex
tremis habere.Porro aquarium & piſces, ab ibri=
bus temporum vocauerunt,ꝙ hyeme quãdo in his
ſignis ſol vertitur,maiores pluuiæ profunduntur.
Et miranda dementia gentilium,qui non ſolũ pi=
ſces,ſed etiam arietes et hircos & tauros, vrſaſq;
et canes,cancros & ſcorpiones in cælum tranſtu
lerunt,Nam & aquilam & cygnũ propter iouis fa
bulas inter cęli aſtra eius memorię cauſa colloca
uerunt.Perſeũ quoq; & vxorem eius andromedaȝ
poſteaquã ſunt mortui in cęlũ receptos eẽ credi=
derũt.ita vt imagines eorũ ſtellis deſignarent eo=
rũq; appellare nominib⁹ nõ erubeſcerẽt. Aurigã
etiã erithoniũ in cęli aſtra collocauerũt.propter ꝙ
vidiſſent eũ primũ quodrigã iunxiſſe. Mirati ſunt
eñi ingeniũ eius ad imitationẽ ſolis acceſſiſſe.& ꝓ
pter hoc nomẽ eius poſt mortẽ inter ſydera poſue
runt.Sic caliſto lychonis regis filia dũ a ioue com
preſſa,& fabuloſe ab iunone in vrſę fuiſſet ſpecieȝ
cõuerſa,ꝗ gręce arcton appellaf,poſt interfectio=

nem ipſius nomen eius iouis cũ filio in ſtellis ſep=
tẽtrionalibus trãſtulit,eãq; arcton,filiũ aũt eius ar
ctophylax appellauit. Sicq; lyra pro mercurio ĩ cę
lũ locata,ſic centaurus chiron propter ꝙ nutrie=
rat eſculapiũ&achillẽ inter aſtra dinumeratus eſt.
ſed quolibet modo ſuperſtitiones hæ ab hominib⁹
nũcupentur,ſunt tñ ſydera quę deus in mũdi prin
cipio cõdidit ac certo motu diſtinguere tẽpora or
dinauit. Hoꝝ igitur ſignorum obſeruationes vel
geneſes vel cętera ſuperſtitioſa quę ſe ad cognitio
nem ſyderũ coniungunt.i.ad noticiam fatoꝝ &fi=
dei noſtrę ſine dubitatiõe contraria ſunt,ſic igno=
rari debent a chriſtianis,vt nec ſcripta eſſe videan
tur. Sed nõnulli ſyderũ pulchritudine et claritate
perlecti,in lapſu ſtellaꝝ cecatis mentib⁹ corruerũt
ita vt per ſupputationes noxias quę matheſis dici
tur,euentus rerũ pręſcire poſſe conentur,quos nõ
ſolum chriſtianę religionis doctores,ſed etiã gen=
tiliũ plato ariſtoteles atq; alij veritate cõmoti,con
cordi ſententia dãnauerunt dicentes cõfuſionẽ re=
rũ potius de tali ſuaſione generari. Nam ſicut ge
nus humanũ ad varios actus naſcendi neceſſitate
prẹmeretur,cur aut laudẽ mereantur boni,aut ma
li legũ percipiant vltionem. Et quamuis ipſi nõ fue
rint cæleſti ſapientiæ dediti, veritatis teſtimonio
errores eorũ merito pertulerunt. Ordo aũt iſte ſep
tẽ ſeculariũ diſciplinarum,ideo a philoſophis vſq;
ad aſtra perductus eſt,ſcilicet vt animos ſeculari ſa
pientia implicatos a terrenis rebus abduceret, et
ĩ ſuperna contemplatione collocaret.

¶ Incipit liber quartus.

¶ De medicina. Cap̄.i.

MEdicina eſt quæ corporis vel tuetur vel re
ſtaurat ſalutem. Cuius materia verſatur ĩ
morbis et vulneribus. Ad hanc itaq; perti
nent non ea tantũ quę ars eoꝝ exhibet qui ꝓprie
medici nominantur. ſed etiã cibus & potus regimẽ
et tegmen,defenſio deniq; omnis atq; munitio qua
ſanũ nr̃m corp⁹ aduerſ⁹ externos ict⁹ caſuſq; ſeruat̃

¶ De nomine eius. Cap̄.ij

NOmen aũt medicinę a modo.i.a tempera
mẽto impoſitum eſtimat̃, vt non ſatis ſed
paulatim adhibeatur. Nam in multo con=
triſtatur natura,mediocri aũt gaudet vnde &qui pi
gmẽta & antidota ſatis vel aſſidue biberint vexan
tur. Immoderatio ei oĩs ſalutẽ ſed periculũ affert.

¶ De inuentoribus eius. Cap̄.iij.

MEdicinæ aũt artis auctor ac repertor apd̄
grẹcos perhibetur apollo. Hanc fili⁹ eius
eſculapius laude et opere ampliauit, ſed
poſtq̃ fulminis ictu ęſculapius interijt,ĩterdicta fer
tur medẽdi cura,& ars ſimul cũ auctore defecit la
tuitq; ꝑ annos pene quingentos vſq; ad tẽpus arta
xerxis regis perſarum. Tunc eam reuocauit ad lu=
cem Hippocrates. aſclepio patre genitus in inſu=
la coo.

¶ De tribus hereſibus medicorum. Cap̄.iiii.

HI itaq; tres viri totidem hereſes inuenerunt
Prima metodica inuẽta eſt ab apolline quę
remedia ſectatur et carmina. Secũda em=
pirica.i.experientiſſima,inuenta eſt ab eſculapio,
quę non indiciorũ ſignis,ſed ſolis conſtat experim̃
tis. Tertia logica.i.rationalis inuẽta ab hyppocra
te. Iſte eni diſcuſſis ętatũ regionũ vel ęgritudinuꝫ
qualitatib⁹,artis curã rationabiliter perſcrutatus
eſt. Emperici eni experientiam ſolam ſectantur,lo
gici experientiæ rationẽ adiungunt Metodici nec
elementoꝝ rationẽ obſeruãt,nec tẽpora nec æta=
tes,nec cauſas,ſed ſolas morborũ ſubſtantias.

¶ De quatuor humoribus corporum Cap̄.V.

SAnitas eſt integritas corporis et tẽperan
tia naturæ ex calido et humido,quod eſt
ſanguis vnde et ſanitas dicta eſt, quaſi ſã
guinis ſtat⁹ Morbi generali vocabulo om
nes paſſiones corporis cõtinentur,ꝙ inde veteres
morbum nominauerunt. vt ipſa appellatione mor
tis vim q̃ ex eo naſcitur demõſtrẽt. Inter ſanitateꝫ
aũt et morbum media eſt curatio,quę niſi morbo
cõgruat nõ perducit ad ſanitatẽ. Morbi oẽs ex qua
tuor naſcuntur humoribus.i.ſanguine et felle, me
lancolica & flegmate. Ex ipſis eni reguntur ſani,
ex ipſis leduntur infirmi. Dum enim amplius extra
curſum naturę creuerint,ęgritudines faciunt. Si=
cut aũt quatuor ſunt elementa,ſic & quatuor hu=
mores et vnuſquiſq; humor ſuum elementum imi
tatur,ſanguis aerẽ,colera ignẽ,melencolia terraꝫ
flegma aquã. Et ſũt quatuor humores ſicut quatu
or elementa quę cõſeruant corpora noſtra. Sãguis
ex gręca ętymologia vocabuluꝫ ſumpſit ꝙ vegete
tur et ſuſtentetur et viuat. Coleram gręci vocaue=
runt ꝙ vnius diei ſpacio terminetur. vnde & cole=
ra.i.fellicula nomiata eſt. hoc eſt fellis effuſio. Gre
ci eni fel colẽ dicunt. Melẽcolia dicta,eo ꝙ ſit ex ſã
guinis nigri fece admixta abũdantia fellis. Græci
eni melã nigrũ dicunt. fel aũt colã appellant. San
guis latine vocatus ꝙ ſuauis ſit,vnde et hoĩes qui
bus dñatur ſanguis dulces & blandi ſunt. Flegma
aũt dixerunt ꝙ ſit frigida,gręci enim frigus fleg
monẽ appellant. Ex his quatuor humoribus regũ
tur ſani,ex ipſis leduntur infirmi. Dum enim am=
plius extra curſum naturæ creuerint. egritudines
faciunt. Ex ſanguine aũt et felle acutæ paſſiones
naſcuntur,quas gręci oxias vocant. Ex flegmate
vero et melancolia veteres cauſæ procedunt quas
græci cronia dicunt.

¶ De acutis morbis. Cap̄.Vi.

OXia eſt acutus morbus qui aut cito tranſit
aut celerius interficit,vt pleureſis,phrene=
ſis. Oxi eni acutũ apud gręcos et velocẽ ſi=
gnificat, Chronia eſt prolix⁹ corporis morbus, qui
multis tẽporib⁹ remorat̃,vt podagra phthiſis. Chro
non eĩ apud gręcos tẽpus dicit̃. Quędã aũt paſſio
nes ex ꝓprijs cauſis nomẽ acceperũt. Febris a fer
uore dicta eſt,eſt ei abũdãtia caloris. Phreneſis ap

pellata ſiue ab impedimento mētis,quia gręci mē
tem frenas vocant,ſeu quia dentibꝰ frēdent. Nam
frendere eſt dētes concutere.Eſt aūt perturbatio
cū exagitatione & dementia ex colerica vi effecta
Cardia vocabulū a corde ſumpſit dum ex aliquo
timore aut dolore afficitur.Cor enim græci cardiā
vocāt.Eſt enim cordis paſſio cū formidabili metu
Litargia a ſōno vocata,eſt ei oppreſſio cerebri cū
obliuione & ſōno iugi ve luti ſtertentis.Synancis a
continentia ſpūs et pręfocatione dicta.Græci eni
ſynechi continere dicunt.Qui eni hoc vicio labo-
rant,dolore fauciū pręfocantur.Flegmon eſt fer-
uor ſtomachi cū extenſione atq; dolore.Flegmon
eſt inquietudo cū rubore & dolore & extēſiōe & du
ritia et vaſtitate.Quę cū ceperit fieri , inquietudo
et febris conſequitur. Vnde et dicta eſt flegmon a
po tu phlegō.i.inflāmans,ſic eni ſentitur , et inde
nomē accepit.Pleureſis eſt dolor lateris acutus cū
febre & ſputo ſanguinolēto.Latꝰ enim græce pleu
ra dicit̃.Vnde & pleuretica paſſio nomen accepit
Peripleumonia eſt pulmonis viciū cum dolore ve-
hemēti & ſuſpirio.Gręci eni pulmonē pleumon vo
cant,vnde & egritudo dicta eſt.Apoplexia eſt ſu-
bita effuſio ſanguinis,qua ſuffocati intereunt.Di-
cta aūt apoplexia eo ꝙ ex letali percuſſu repenti-
nus caſus fiat.Græci eni percuſſionē apoplexin vo
cant.Spaſmꝰ græce latine cōtractio ſubita partiū
aut neruorū cū dolore nimio.Quā paſſionē a cor-
de noiatam dixerunt.quia in nobis principatū vi-
goris habet.Fit aūt duobꝰ modis,aut ex repletio
ne aut ex inanitione.Titanus maior eſt contractio
neruoꝝ a ceruice ad dorſum.Telū lateris dolor ē
Dictū aūt ita a medicis,ꝙ dolore corpus tranſuer
beret quaſi gladius.Ileos dolor inteſtinorū , vnde
ilia dicta ſunt.Gręce enim ειλειν obuoluere di-
citur,ꝙ ſe inteſtina præ dolore inuoluant.Hi & tor
minoſi dicūtur.ob inteſtinorū tormenta. Hydro-
phoba.i.aquę metus.Gręci eni hydor aquā vocant
phobon timorē dicunt,vnde et latini hunc morbū
ob aque metum lymphaticū vocāt.Fit aūt aut ex
canis rabidi morſu,aut ex aeris ſpuma in terrā pro
iecta,quā ſi homo vel beſtia tetigerit,aut demen-
tia repletur,aut in rabiē vertit̃.Carbunculus dictꝰ
ꝙ in ortu ſuo rubeꝰ ſit vt ignis,poſtea niger vt car
bo extinctus.Peſtilentia eſt contagiū quod dū vnū
appręhenderit,celeriter ad plures tranſit. Gignit̃
aūt ex corrupto aere & in viſceribꝰ penetrādo mit
titur.Hoc & ſi plerūq; per aereas poteſtates fiat,
tamen ſine arbitrio oipotentis dei omnino non fit
Dicta aūt peſtilentia quaſi paſtulentia ꝙ veluti in
cendiū depaſcat,& toto deſcendit corpore peſtis.
Idē & contagium a contingendo,quia quem teti-
gerit polluit.Ipſa & inguinaria ab inguinum per-
cuſſione. Eadem & lues,a labe & luctu vocata,quę
tanto acuta eſt vt non habeat ſpacium temporis
quo aut vita ſperetur, aut mors,ſed repentinus lan
gor ſimul cum morte venit.

¶De chronicis morbis. Cap̄.vii.

CHronica eſt prolixus morbus qui multis tē
poribꝰ re morat̃ ,vt podagra plithiſis.Chro
nos eni apud gręcos tēpus dicit̃.Cephalea
ex cauſa vocabulum habet,capitis ei paſſio eſt,et
græci cephalin vocāt. Scothomia ab accidēti no-
men ſumpſit ꝙ repētinas tenebras ingerit oculis
cū vertigine capitis.Vertigo aūt eſt quotiēſcūq; vē
tus cōſurgit & terrā in circuitū mittit,ſic & inver-
tice hois,arterię et venæ vētoſitatē ex reſoluta hu
mectatione gignūt,et in oculis gyrū faciūt. Vñ et
vertigo nūcupata eſt.Epilepſia vocabulū ſumpſit
ꝙ mentē appręhendens,pariter etiaȝ corpus poſ
ſideat.Gręci eni apprehenſionē epilepſin vocant.
Fit aūt ex melēcholico humore quotiēs exubera-
uerit,& ad cerebrū cōuerſus fuerit.Hęc paſſio et
caduca vocatur eo ꝙ cadens eger ſpaſmū patiat̃.
Hos etiā vulgus lunaticos vocat ꝙ per lunę curſuȝ
comitet̃ eos inſania dęmonū.Idē & laruatio. Ipſe
eſt morbꝰ & comitiat̃.i.maior & diutinꝰ quo cadu-
ci tenent̃.Curꝰ tāta vis eſt,vt hō valēs cōcidat ſpu-
metq;.Comitialis aūt dictꝰ ꝙ apud gētiles cū co-
mitioꝝ die cuiq̃ accidiſſet,Comitia dimittebātur.
Erat aūt apud romanos comitioꝝ dies ſolemnis
in kal̃.ianuarijs.Mania ab inſania vel furore voca
ta.Nā gręcoꝝ vetuſtas furorē maniā appellabat,
ſiue ab iniquitate,quā gręci maniā vocauerūt.ſiue
a diuinatiōe,quia diuinare gręce mani vocāt. Me
lācolia dicta eſt a nigro felle.Gręci eni nigrū melā
vocāt,fel aūt colē appellāt.Epilepſia aūt i phāta
ſia fit ,melācolia in rōne,mania in memoria.Typi
ſunt frigidę febres q̄ abuſiue typi appellabant̃ ab
herba q̄ i aqua naſcit̃ quę latine forma atq; ſtatꝰ di
cit̃.Eſt ei acceſſionū vel receſſionū reuolutio p ſta
tuta tēpoꝝ interualla.Reuma gręce,latine erup-
tio ſiue fluor appellat̃.Catarrus eſt fluor reumę iu
gis ex naribꝰ,qui dū ad fauces venerit brāchos vo
catur,dū ad thoracē vel pulmonē phthiſis dicitur.
Chotiȝa eſt quotiēs infuſio capitis in oſſa venerit
nariū,& p̄focationē fecerit cū ſternutatiōe vnde &
choriȝa nomē accepit.Brāchos eſt pręfocatio fau
ciū cū frigido humore.gręci ei guttur brāchos di
cūt circa quē fauces ſunt,quas nos corrupte bran
chias dicimus. Raucedo amputatio vocis eſt,Hæc
& artheriaſis vocatur eo ꝙ vocē raucā reddat ab
arteriaꝝ iniuria.Suſpiriū nomē ſumpſit,quia in-
ſpirationis difficultas eſt,quā gręci dyſpniā dicūt.
i. ſuffocationē,Peripleumonia a pulmone nomen
accepit. Eſt pulmonis tumor cū ſpumaꝝ ſangui-
neaꝝ effuſiōe, Emoptois emiſſio ſāguis p os,vñ &
nomē accepit,hęma ei ſanguis dr̃.Phthiſis eſt vlce
ratio & tumor i pulmonibꝰ q i iuuenibꝰ faciliꝰ eue
nire ſolet.Phthiſis aūt apud gręcos dicta ꝙ ſit to-
tiꝰ corporis cōſūptio.Tuſſis gręce ab altitudine vo
cat̃ ꝙ a p̄fūdo pectoris veniat.Cuiꝰ cōtraria ē ſu-
perior i faucibꝰ vbi vua diſtillat.Apoſtema a colle-
ctiōe nomē accepit Nā collectiōes gręci apoſtemas

vocāt. Empis dicta ab apoſtemate intrinſecus vel
in laterevel in ſtomacho cū dolore & febrib⁹&tuſ
ſi,et abūdātibus ſpumis et purulētis. Epatic⁹mor
bus a iecoris paſſione nomē accepit.Gręci enim ie
cur ηπαρ vocāt.Lienoſis a ſplene nomē ſumpſit.
Gręci eni ſplen lien dicūt.Hydropiſisnomē ſūpſit
ab aquoſo humore cutis. Nā gręci hydor aquāvo=
cauerūt. Eſt eni humor ſubcurane⁹, cū inflatione
turgēre,& anhelitu fetido. Nephreſis a renū lāgo
re nomē accepit,renes eni gręci nephraſin dicunt.
Paralyſis dicta a corporis ipenſatiōe facta ex mul
ta infrigidatione,aut in toto corpore aut in parte.
Caxecia nomē ſūpſit a corporis iiuria. Cacexiā ei
malā vexationē gręcivocauerīt. Fit aūt hęc paſſio
ex intēperantia ęgrotātis,vel curatiōe mala medi
caminis.aut poſt ęgritudinē tarda reſūptio.Atro=
phia nomē accipit a diminutione corporis Nā gręci nutrimēti ceſſationē atrophiā dicūt. Eū ei tenui
tas corporis ex cauſis latētib⁹ & paulati conuale=
ſcentib⁹.Sarcian ē ſuperfluū carnis incremētum,
quo vltra modū corpora ſaginātur.gręci eni car=
nē ſarca vocant, Iſchiaſis vocata a parte corporis
quā vexat.Nā vertebroꝝ oſſa,quoꝝſūmitas ilioꝝ
initio terminatur,gręci Iſchiavocāt.Fit aūt de fle
gmate quotiēs deſcēderit in recta oſſa & efficit ibi
glutinatio.Podagrā gręci a retētiōe pedū dicunt
noiatā & a ferialidolore, Sigdē oē quod imite fue
rit,abuſiue agreſtevocam⁹. Arteric⁹morb⁹ ab ar=
ticuloꝝ paſſiōe vocabulū ſumpſit.Calcul⁹, lapis ē
quiiveſica fit,vn̄&nomē accepit.gignī aūt exma
teria flegmatica. Strāguria dicta eſt eo ꝙ ſtringat
vrinaꝝ difficultatē. Satyriaſis iuge deſyderiū ve=
neris cū extēſione naturaliū locoꝝ,dicta paſſio a
ſatyris. Diarria iugisvētris curſus ſinevomitu. Dy
ſenteria eſt diuiſio cōtinuatiōis.i.vlceratio iteſtini
Dyſ.eni diuiſio ē,entera inteſtina. Fit aūt añcedē
te fluore,quā gręci diarriāvocāt. Lynterria dicta
ꝙ cibū tāq̄p lineā inteſtini nullis obſtātib⁹faciat ꝑ
labi.Colica paſſio nomē ſūpſit ab iteſtio,quod gręci colon appellāt. Ragadię dicūtur eo ꝙ fiſſurę ſit
rugis collectę circa orificiū.hęc& hęmorroidę a ſā
guis fluore dictę.gręci ei ſanguinē hęma dicunt.

¶ De morbis qui i ſupficie cutis vidētur. Cap. viii.

ALopecia eſt capillorū fluor circūſcriptis
pilis fuluis aeris qualitatē habētib⁹.voca
ta hoc nomie a ſīitudine aīalisvulpeculę
quā gręci alopeciāvocāt. Parotidæ ſunt duricię vl
collectiōes q̄ ex febrib⁹aut ex aliquo alio naſcunī
i auriūvicinitate,vnde & parotidę ſunt appellatæ
Ota ei gręce auriculę dicūī. Lētigo ēveſtigia ma=
culaꝝ puula i rotūditatē formata,a ſpecie lēticu=
lę dicta. Hieriſipira ē quā latini ſacrū appellāt.i.ex
cecrādū,ꝑ ātifraſim. Sigdē i ſupficie,rubore flam
meo cutes rubeſcūt. Tunc moto rubore quaſi ab
igne vicina inuadūī loco,itavt etiā febris exciteī.
Serpedo ē rubor cutis cū puſtularū extātia,& no=
mē ſūpſit a ſerpēdo,eo ꝙ ſerpat ꝑ mēbra. Impeti=
go ē ſicca ſcabies ꝓminens a corpore,cū aſperita
te & rotūditare formę. Hācvulg⁹ ſarnaȝ appellat.
Prurigo vocata a perurēdo & ardēdo. Myctalmus
ē paſſio q̄ ꝑ diēviſus patentib⁹ oculis denegaī, et
nocturnis irruētib⁹tenebris reddiī,aut verſa vice
vt pleriq;volūt,die reddiī,nocte negaī. Verrucę a
liud ſūt,phthiriaſi s alid̄ verrucę ſigillati ſūt,phthi
riaſisverovna fortior,& circa ipam plures iueniūī
Scabies& lepravtraq; paſſio ē aſpitascutis cū pru
ritu & ſquamatiōe,ſed ſcabies tenuis aſperitas et
ſquamatio ē. Hic deniq; nomē accepit,q̄ ita veluti
purgamēta amittat. Nā ſcabies quaſi ſquamies. le
pra vero cutis aſperitas ſquamoſa lepidę herbę ſi
milis, vn̄ et nomen ſum pſit. Cuius color nunc i ni=
gredinēvertiī,nūc in alborē,nūc i rubore. In cor=
pore hois ita lepra dinoſciī,ſivariati iter ſanas cu
tis partes color diuerſ⁹appareat,aut ſi ita ſe vbiq;
diffundaī,vt oia vni⁹coloris quāuis adulterifaciat
Elephātiacus morb⁹ dr̄ ex ſīitudine elephātis,cu
ius naturaliter dura pelle & aſpera,nomē morbo
in hoibus dedit quia corpis ſupficiē ſimilem facit
elephantorū cui ſiue quia igens paſſio eſt,ſicut a=
nimal ip̄m ex quo deriuatū ducit nomē. Icteris gręci appellāt a cuiuſdā aialis noie,ꝙ ſit coloris fellei
Hūc morbū latini arcutū dicūt a ſimilitudine cæ
leſtis arcus. Auriginēvero Varro appellari ait a co
lore auri. Regiū aūt morbū ide ęſtimāt,dicūtꝙvi
no bono & regalib⁹cibis facili⁹cureī. Cācer a ſimi
litudine maritimi aialis vocatūvuln⁹ſicut medici
dicūt nullis medicamētis ſanabile. Ergo pręcidi ſo
let a corpore mēbrūvbi naſciī, vt aliquātū viuat,
tn̄ inde morteȝ quālibet tardi⁹affuturā. Hordeol⁹
eſt puiſſima ac purulenta collectio in pilis palpe=
brarū cōſtituta,i medio lata & exvtroq; conducta
hordei granū ſimilās,vn̄ & nomē accepit. Furūcu
lus ē tumor i acutū ſurgens dict⁹ꝙ ferueat , quaſi
feruñcul⁹,vn̄ & gręce antrax dr̄ ꝙ ſit igne⁹. Oſce=
do eſt quia ifantū ora exulcerāī,dicta ex langore
oſcitātiū. Frenuſculi vlcera circa rictū oris, ſimilia
his q̄ fiūt iumentis aſpitate frenorū. Vlc⁹ putredo
ip̄a vuln⁹quod ferro fit.quaſivi &vlcus, quod do=
let quaſivlc⁹,vn̄ etvlcera. Puſtula eſt in ſuperficie
corpis turgensveluti collectio. Papula eſtpuiſſima
cutis erectio circūſcripta cū rubore,& ideo papu=
la dicta quaſi papula. Sanies dicta,quia ex ſangui
ne naſciī.excitatio ei calorevulneris ſanguis in ſa
niēvertiī. Nā ſanies nō fit in quocūq; loco,niſi vbi
ſanguis aduenerit.quia om̄e quodputreſcit niſi ca
lidū & humidū fuerit,quod eſt ſanguis putrefieri
nō poteſt. Sanies aūt & tabes ſibi differūt . Fluo=
re eni ſanieviuorū eſt,tabevero mortuorum. Cica
trix eſt obductio vulneris.naturalē colorē ꝑtib⁹ſer
uās,dicta ꝙ obducatvulnera atq; obcæcat.

¶ De remediis et medicaminibus. Cap. ix.

MEdicinę curatio nō eſt ſpernenda. Memi
nim⁹ eni & Eſaiā Ezechię languenti ali=
quid medicinale mendaſſe. & Paul⁹ apo=

ſtolus Timotheo modicũ vinum prodeſſe dixit. Curatio aũt morborum trib⁹ generihus cõſtat. Pharmatia quam latini medicamina vocant. Chirurgia quã latini manuũ operationẽ appellant. manus ei apud græcos chir vocatur. Dieta quã latini regulã nuncupant, eſt eni obſeruatio legis et vitæ. Sũt aũt ois curationis ſpecies tres. Primũ genus dieticũ, ſecundũ pharmaceuticũ, tertium chirurgicum Dieta eſt obſertio legis ac vitę. Pharmacia eſt medicamentorũ curatio. Chirurgia eſt ferramentoꝝ inciſio. Nã ferro incidũtur quæ medicamentorum nõ ſenſerunt medicinã. Antiquior autez medicina herbis tñ et ſuccis erat. Talis enim medendi vſus cępit, deinde ferro & cęteris medicamẽtis. Omnis aũt curatio aut ex cõtrariis aut ex ſimilibus adhibetur. Ex cõtrariis vt frigidũ calido humido ſiccũ ſicut & in hoie ſuperbia ſanari non poteſt niſi humilitate fauetur. Ex ſimilibus vero ſicut ligamẽtũ vel rotundo vulneri rotundũ vel oblongo oblõgũ apponitur. Ligatura ĩpenſa non eadez mẽbris & vulneribus oibus, ſed ſimilia ſimili cooperaṫ, quæ duo etiã ipſa adiutoria nominibus ſuis ſignificant Nã antidotum gręce latine ex contrario datũ dicitur. Contraria eni cõtrariis medicinæ ratione curantur. At cõtra ex ſimili, vt picra quod interpræ tatur amara, quia guſtus eius amarus eſt. Ex conuenienti eni nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine ſolui ſolet. Oia autem medicamenta ex ꝓpriis cauſis habent vocabula. Hiera eni dicta quaſi diuina. Arteriaca ꝙ apta ſint gutturis meatui, & tumores fauciũ et arteriarum leniant. Tiriaca eſt antidotũ ſerpentinum quo venena pelluntur, vt peſtis peſte ſoluatur. Cathertica gręce latine purgatoria dicũtur. Catapodia eo ꝙ modicũ potetur ſeu inglutiatur. Diamoron a ſucco moræ nomẽ ſumpſit ex quo conficitur. ſicut diacodion, quia ex codia id eſt ex papauere fit, ſicut diſpmatõ quia ex ſeminibus cõponitur. Electuariũ vocatuz eo ꝙ molle ſorbeatur. Trochiſcus dictus, quia ĩ modũ rotulę deformatur. Trochos eni græce rota dicitur. Collyria latino ſonant ꝙ vicia oculorũ detergant. Epithema eo ꝙ ſuperponatur aliis adiutoriis pręcedentib⁹. Cataplaſma eo ꝙ inductio ſola fit. Emplaſtrũ eo ꝙ inducatur. Malagma eo ꝙ ſigne igne maceretur et cõpræhẽdatur, Anema gręce latine relaxatio dicitur. Peſſariũ dicta ꝙ int⁹ iniciantur. Medicinã iumentorum chiron quidã græcus inuenit, inde pingitur dimidia parte homo dimidia equus. Dictus autem chiron απο τισ χειρουργικησ, quia chirurgicus fuit appellat⁹. Creticos dies medici vocant, quibus credo ex iudicio infirmitatis hoc nomen impoſitum eſſe, ꝙ quaſi iudicent hominem ex ſententia ſua aut puniant aut liberent.

De libris medicinalibus Cap̃. x.

AForiſmus eſt ſermo breuis integrũ ſenſũ rei propoſitę ſcribens. Prognoſtica pręuiſio ægritudinũ, vocata a prenoſcẽdo. Oportet eni medicũ & p̄terita agnoſcere & p̄ſentia ſcire, & futura præuidere. Dynamidia poteſtas eſt herbarũ. i. vis & poſſibilitas. Nã i herbarũ cura vis ipſa dynamis dicitur. Vnde & dynamidia nũcupatur. vbi eoꝝ medicinę ſcribantur. Butanicũ herbariũ dicitur. ꝙ ibi herbæ notentur.

De inſtrumentis medicorum. Cap̃. xi.

ENchiridion dictũ ꝙ manu ſtringatur, dum plurima cõtineat ferramẽta. Chir eni græce manus vocatur. Flebotomũ ab inciſione vocatũ. Nã iciſio gręce tomi dicitur. Similaria angiſtrũ ſpatomele. guuia quę a latinis a ſimilitudie cucurbitę a ſuſpirio vẽtoſa vocatur. Deniq; animata ſpiritu per igniculũ, dehinc præciſo corpori ſuppoſita. omne quod inter cutem vel altius ęſtuat, ſiue humorẽ ſiue ſanguinẽ vocat in ſuperficiẽ. Cliſtere eſt inſtrumentũ quod anema iniciuntur. Pila a pinſendis ſeminibus. i. terendis. Hinc & pigmenta eo ꝙ in pila & pilo agũtur quaſi piligmenta. Eſt eni pila vas cõcauum & medicorum aptum vſui, in qua proprie tipſanę fieri & pigmenta concidi ſolẽt Varro aũt refert pilumnũ quẽdã in italia fuiſſe, q piſendis præfuit aruis. vnde & pilumni & piſtores Ab hoc ergo pilum & pilã inuenta quib⁹ far pinſiṫ et ex eius nomine ita appellata. Pilũ aũt eſt vnde contunditur quicquid in pila mittitur. Mortarium ꝙ ibi iam ſemina in puluerem redacta & mortua cõdiantur. Citicula eſt in qua circũducta collyria reſoluuntur, erit eni lenis. Nam aſpera frangi potius q̄ reſolui collyrium facit.

De odoribus et vnguentis. Cap̃. xii.

ODor vocat⁹ ab aere. Thymiana lingua gręca vocaṫ ꝙ ſit odorabile. Nã thymo dicitur flos qui odorẽ refert, de quo Virg. Redolẽt q; thymo fragrãtia mella, Incenſũ dictũ, quia igne cõſumiṫ dum offertur. Tetraidos, formulę incenſi in longitudinẽ porrectę, quę fiunt ex quatuor pigmẽtis. Quatuor ei gręce terra, formula idos diciṫ. Stactę eſt incẽſum quod ex preſſura manat, dictũ a grecis απο του σταζειν quod eſt manare ſiue diſtillare. Myrobolanũ quia fit ex glande odorata de quo Orati⁹. Et preſſa tuis balanus capillis. Oleum eſt purũ nulliq; rei admixtũ. Vnguẽtũ vero eſt oẽ quod ex cõmuni oleo confectũ, aliarũ ſpecierũ cõmixtione augetur. odoris iucunditatẽ ſuinẽs, & longi⁹ redolens. Vnguenta aũt quędã dicuntur a locis, vt telinũ. cui⁹ Iulius cęſar meminit dicẽs. corpuſq; ſuaui telino vngimur. Hoc cõficiebatur in inſula telo. quę ẽ vna ex cycladib⁹. Sunt et quędã ab inuẽtoꝝ noie vt amaracinũ. Nã quidã tradũt regium quẽdã puerũ amaracũ noie. cõplura vnguẽtorũ genera ferentẽ caſu prolapſum eſſe & maiorez ex cõmixtione odorẽ creaſſe. vñ nũc optima vnguẽta amaricina dñr. ſunt aũt ex genere florũ. Itẽ alia quę a materię ſuę qualitate dicũtur. vt roſaceũ a roſa, cyprinũ a flore cypri quę proide & ꝓprię ma

teriæ odorẽ referunt. Ex his quędã ſimplicia vn=
guenta ſunt quę ex vna tm̃ ſpecie exiſtũt, vñ & ſuo
noie referunt odoratũ. vt anetinũ, eſt eni ſincerum
ex oleo et aneto tm̃. cõpoſita aũt ſunt, quę a pluri
bus admixtis fiunt. vñ et nois ſui odorẽ non habẽt
quia obtinentib' aliis quę admiſcentur, icertũ odo
rẽ inducũt. vt cerotũ, calcaſticum, marciacum.

¶ De initio medicinę. Cap. xiiii.

QVęritur a quibuſdã quare inter cęteras
liberales diſciplinas medicinę ars non
cõtineatur? Propterea quia ille ſingula
res cõtinent cauſas. iſta vero oim. Nã et
grãmaticã medic' ſcire iubet. vt intelli
gere vel exponere poſſit quę legit. ſimiliter & rhe=
toricã, vt veracibus argumentis valeat diffinire q̃
tractat. necnõ et dyalecticã propter infirmitatum
cauſas rõne adhibita perſcrutandas atq; curãdas
Sic & arithmeticã propter numerũ horaꝝ in ac=
ceſſionib' & periodis dierũ, nõ aliter & geometriã
ꝓpter qualitates regionũ et locoꝝ ſitus in quibus
doceat quid quiſq; obſeruare debeat. Porro muſi=
ca incognita illi nõ erit. Nã multa ſunt q̃ i ęgris ho
minib' p hanc diſciplinã facta legũtur, ſicut de da
uid legit Qui a ſpiritu immũdo Saulẽ arte modu
lationis eripuit. Aſclepiades quoq; medic' phrene
ticũ quendã per ſymphoniã priſtinę ſanitati reſti=
tuit. Poſtremo & aſtronomiã notã habebit, per quã
contẽpletur rationem aſtrorũ et mutationes tẽpo
rum. Nã ſicut ait quidã medicorũ, cũ ipſorũ quali
tatibus et noſtra corpora cõmutantur. hinc ꝙ me
dicina ſecunda philoſophia dicitur. Vtraq; eni di=
ſciplinę totum hominem ſibi vendicat. Nam ſicut
per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

¶ Incipit liber quintus.

¶ De auctoribus legum Cap. I.

MOyſes gentis hebreę primus oim diuinas
leges ſacris literis explicauit. Ptolomæus
rex grecis primus leges iudiciaq; cõſtituit
Mercuri' trimegiſtus primus leges ægyptijs tradi
dit. Solon prim' leges athenienſib' dedit. Licurg'
prim' lacedæmoniis iura legũ ex apollinis aucto=
ritate cõficit. Numa põpili' qui romulo ſucceſſit in
regno prim' leges romanis edidit. Deinde cũ po=
pulus ſeditioſos magiſtratus ferre nõ poſſet decẽ=
uiros legibus ſcribẽdis creauit, qui leges ex libris
Solonis in latinũ ſermonẽ tranſlatas. xii. tabulis
expoſuerũt. Fuerũt aũt hi Appius claudi'. T. ge=
nutius. P. ſeſtius. L. veturius. G. iulius. A. manlius.
P. ſulpiti'. P. curiati. T. remuli'. Sp. poſthumi'. Hi
decẽviri legũ cõſcribendarũ electi ſunt. Leges au
tẽ redigere in libris prim' conſul pompeius inſti=
tuere voluit, ſed non perſeuerauit obtrectatoꝝ me
tu. Deinde cęſar cepit id facere, ſed ante interfect'
eſt. Paulatim aũt antiquæ leges vetuſtate et incuria
exoluerunt, quarũ et ſi nullus iam vſus eſt. noticia
tm̃ neceſſaria videtur. Leges nouæ a Conſtantino
cæſare ceperunt & reliquis ſuccedentib', erantq;
permixtę et inordinatę. Poſtea Theodoſius minor
auguſtus ad ſimilitudinẽ gregoriani & hermoge=
niani codicem factum conſtitutionum a conſtanti
ni temporibus ſub proprio cuiuſq; imperatoris ti=
tulo diſpoſuit, quem a ſuo nomine Theodoſianũ
vocauit.

¶ De legibus diuinis et humanis. Cap. ii.

OMnes autem leges aut diuinæ ſunt aut hu
manę. Diuinæ natura, humanę morib' con
ſtant, ideoq; hæ diſcrepant, quoniam aliæ ali
is gentibus placent. Fas lex diuina eſt. ius lex hu=
mana. Tranſire per agrum alienum fas eſt, ius nõ
eſt.

¶ Quid differunt inter ſe ius leges & mores
Capitulum. iii.

IVs generale nomen eſt. Lex autem iu=
ris eſt ſpecies. Ius autẽ dictum. quia iu
ſtum eſt. Omne autem ius legibus et
moribus conſtat. Lex eſt conſtitutio
ſcripta. Mos eſt vetuſtate probata con
ſuetudo. ſiue lex non ſcripta. Nam lex a legendo
vocata, quia ſcripta eſt. Mos autem longa conſue
tudo eſt, de moribus tantummodo tracta. conſue=
tudo autem eſt ius quoddam moribus inſtitutum
quod pro lege ſuſcipitur cum deficit lex, nec dif=
fert ſcriptura an ratione conſiſtat quando et ratio
legem commendat. Porro ſi ratione lex conſtat, lex
erit omne iam quod ratione conſtiterit, dumtaxat
quod religioni congruat, quod diſciplinæ conue=
niat, quod ſaluti proficiat vocata autem conſuetu
do, quia in cõmuni vſu eſt.

¶ Quid ſit ius naturale. Cap. iiii.

IVs autem naturale eſt, aut ciuile, aut genti
um. Ius naturale eſt comune omnium natio
num eo ꝙ vbiq; inſtinctu naturæ, non conſti
tutione aliqua habetur, vt viri et fœminæ coniun=
ctio, liberorum ſucceſſio et educatio, cõmunis om
nium poſſeſſio, et omnium vna libertas, acquiſitio
eorum quæ cœlo, terra mariq; capiuntur. Item de
poſitę rei vel commodatę pecunię reſtitutio, violẽ
tiæ per vim repulſio. Nam hoc aut ſi quid huic ſi=
mile eſt nunq̃ iniuſtum, ſed naturale ęquumq; ha=
betur.

¶ Quid ſit ius ciuile. Cap. v.

IVs ciuile eſt, quod quiſq; populus vel quęq;
ciuitas ſibi propriũ, humana diuinaq; cau
ſa conſtituit.

¶ Quid ſit ius gentium. Cap. vi.

IVs gentium eſt ſedium occupatio, edifica=
tio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes,
poſtliminia, fędera pacis inducię, legatorũ
non violandorum religio, connubia inter alienige
nas prohibita. et inde ius gẽtium, quia eo iure om
nes fere gentes vtuntur.

¶Quid ſit ius militare. Cap̄.vii.

IVs militare ē belli iferēdi ſolēnitas,fœderis
faciēdi nex⁹,ſigno dato cōgreſſio i hoſtē vł
cōmiſſio itē ſigno dato receptio,Itē flagitii
militaris diſciplina,ſi locus deſeratur.Item ſtipen
diorum modus,dignatum gradus,præmioruꝫ ho
nor,veluti cum corona vel torques donantur.Item
prędę deciſio,& ꝓ perſonarū qualitatib⁹ et labo=
ris iuſta diuiſio,ac principis portio.

¶Quid ſit ius publicum. Cap̄.viii.

¶Ius publicum eſt in ſacris,et in ſacerdotibus,et ī
magiſtratibus.

Quid ſit ius quiritum. Cap̄.ix.

IVs quiritum eſt proprie romanorum,
quod nulli tenent niſi quirites.i.roma=
ni,tanq̄ de legitimis hęreditatib⁹ , de=
cretionibus,de tutelis,de vſucapionib⁹
quę iura apud nullū populū reperiunł
ſed ꝓpria ſunt romanorū & in eoſdem ſolos cōſti=
tuta.Cōſtat aūt ius q̄ritū ex legib⁹ & plebiſcitis &
conſtitutionibus pricipum,et edictis ſiue pruden=
tium reſponſis.

¶Quid lex. Cap̄.x.

LEx eſt cōſtitutio populi,qua maiores na=
tu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt.

¶Quid ſcita plebium. Cap̄.xi.

¶Scita ſunt,quæ plebes tm̄ cōſtituunt, et vocata
ſcita ꝙ ea plebs ſciat,velꝙ ſciſcitał & rogat vt fiāt

¶Quid ſenatuſconſultum. Cap̄.xii.

SEnatuſconſulum eſt,ꝙ tantum ſenatores
populis conſulendo decernunt.

¶Quid cōſtitutio & edictū. Cap̄.xiii.

¶Conſtitutio vel edictum,quod rex vel imperator
conſtituit vel edicit.

¶Quid reſpōſa prudentium. Cap̄.xiiii.

REſpōſa ſunt,quę iuriſcōſulti reſpōdere di
cunł cōſulentib⁹,vn̄ et reſpōſa Pauli dicta
Fuerūt ei quidā prudentes et arbitri æq=
tatis qui cōſtitutiōes ciuiles iuris cōpoſitas edide=
rūt ,quib⁹ diſſidentiū lites contētioneſq; ſopirent.

¶De legibus conſularibus et tribunitiis . Cap̄.xv.

QVędā etiā leges dicunł ab his qui con=
dideȓt.vt cōſulares,tribunitię iulię cor
nelię.Nā & ſub Octauiano cęſare ſuffe
cti cōſules.Papi⁹ & Pōpei⁹ legē tulerūt
q̄ a noibus eorū appellał papia pōpeia
cōtinens patrū pręmia ꝓ ſuſcipiendis liberis. Sub
eodē quoq; iperatore Falcidius tribunus plebis le
gē fęcit,ne quis plus extraneis in teſtamento lega
ret q̄ vt quarta pars ſupereſſet hęredibus,ex cuius
nomine lex falcidia nuncupata eſt.Aquilius quo=
q; legem condidit,quæ hactenus aquilia nūcupał

¶De lege ſatyra. Cap̄.xvi.

SAtyra vero lex eſt,quę de pluribus rebus ſi
mul loquitur.dicta a copia rerū,quaſi a ſa=
tietate,vnde & ſatyrā ſcribere & poemata
varia cōdere,vt Oratii Iuuenalis & Perſii.

¶De legibus rhodis. Cap̄.xvii.

¶Rhodiæ leges naualium commertiorū ſunt ab
inſula Rhodo cognominatæ,in qua antiquit⁹ mer
catorum vſus fuit.

¶De priuilegiis. Cap̄.xviii.

¶Priuilegia autem ſunt leges priuatorum , quaſi
priuatæ leges.Nam priuilegium inde dictum ꝙ in
priuato feratur.

¶Quid poſſit lex. Cap̄.xix.

OMnis aūt lex , aut permittit aliquid,vt vir
fortis petat premiū,aut vetat,vt ſacrarū vir
ginū nuptias nulli petere liceat,aut punit
vt qui cędem fecerit capite plectatur,eius enim p̄=
mio aut pœna vita moderatur humana.

¶Quare lex facta ſit. Cap̄.xx.

FActę ſunt aūt leges vt earū metu humana
coerceatur audacia,tutaq; ſit inter inpro
bos innocentia,et in ipſis improbis formi=
dato ſupplicio refrenetur nocendi facultas.

¶Qualis debeat fieri lex. Cap̄.xxi.

ERit aūt lex honeſta iuſta poſſibilis ſe=
cundū naturā,ſecundū patriæ cōſuetu
dinē,loco tēporiq; cōueniens ,neceſſa=
ria,vtilis,manifeſta quoq;,ne aliquid ꝑ
obſcuritatem in captione cōtineat,nul
lo priuato commodo , ſed pro communi ciuium
vtilitate conſcripta.

¶De cauſis. Cap̄.xxii.

PRagma græcum eſt,quod latine cauſa di
citur,vnde & pragmatica negocia dicunł
et actor cauſarum et negociorum pragma
ticus nuncupatur.

¶De teſtibus. Cap̄.xxiii.

TEſtes ſunt a quibus quæritur veritas in iu
dicio.Quos quiſq; ante iudicium ſibi pla
citis alligat nec cui ſit poſtea liberum aut
diſſimulare,aut ſubtrahere ſe,vnde et alligati ap
pellantur.Item teſtes dicti ꝙ teſtamento adhiberi
ſolent,ſicut ſignatores qui teſtamentum ſignant.

¶De inſtrumentis legalibus. Cap̄.xxiiii

VOluntas eſt generale nomen omnium le=
galium iuſtrumentorum,quæ quia nō vi
ſed voluntate procedit. ideo tale nomen
accepit,Teſtamentum vocatum,quia niſi teſtator
mortuus fuerit, nec confirmari poteſt nec ſciri q̄d
in eo ſcriptum ſit.quia clauſum et obſignatum eſt
inde dictum Teſtamentum quia nō valet niſi poſt
teſtatoris monumentum.vnde et Apoſtolus . Te=
ſtamentum inquit in mortuis confirmatur. Teſta=
mentum ſane in ſcripturis ſanctis non hoc ſolum
dicitur quod non valet niſi teſtatoribus mortuis ſꝫ
omne pactum et placitum teſtamentum vocabant.
Nam laban et iacob teſtamentum fecerunt. quod
vtiq; etiā iter viuos valeret. Et in pſalmis legił,ad
uerſus te teſtamentū diſpoſuerūt.hoc ē pactū & in
numerabilia talia.Tabulę teſtamēti ide appellatę
ſunt quia aū chartę & mēbranarū vſum in dola=

tis tabulis nō ſolum teſtamenta,ſed etiam epiſtola
rū alloquia ſcribebantur. Vnde & portitores earū
tabellarii vocarētur. Teſtamentū iuris ciuilis eſt
quinq; teſtim ſignis ſubſcriptione firmatū Teſta=
mentū iuris prętorij eſt ſeptem teſtiū ſignis firma
tū,ſed illud apud ciues fit,inde ciuile illud ad præ
tores inde iuris p̄torij. Teſtamentū autem ſignare
notare eſt.i.vt notum ſit ꝙ ſcriptum eſt. Hologra=
phū teſtamentū eſt manu auctoris totum conſcri=
ptum,atq; ſubſcriptum. vnde et nomē accepit Gręci
eni holon totum,graphin literam vocant, Irritū
teſtamentū eſt,ſi is qui teſtatus eſt,capite diminu=
tus eſt,aut ſi non rite factum ſit, Inofficioſum teſta
mentū eſt,quod fruſtra liberis exheredatis ſine of
ficio naturalis pietatis in extraneas perſonas reda
ctum eſt. Ruptū teſtamentum inde vocatum eo ꝙ
naſcente poſthumo,neq; exheredato nominatim,
neq; hærede inſtituto dirūpitur. Suppreſſum teſta
mentū eſt,quod in fraude heredum vel legatario=
rū ſeu libertorum non eſt palam prolatum , quod
ſi non latet,tamen ſi prædictis perſonis non profe
ratur,ſupprimi tñ videtur, Nuncupatio eſt quū in
tabulis cerisq; teſtator recitat,dicēs. Hæc vt in ta=
bulis cęrisq; ſcripta ſunt,ita dico,ita lego,itaq; vos
ciues romani mihi teſtimoniū perhibere & hoc di
citur nūcupatio. Nuncupare eni eſt in palam noia
re & cōfirmare. Ius liberorū eſt coniugium ſine li=
beris inuicem pro loco pignoꝝ hęreditatis alter=
na conſcriptio. Codicillum,vt veteres aiunt ſine du
bio ab auctore dictum, qui hoc ſcripturæ genus in
ſtituit. Eſt aūt ſcriptura,nulla indigens ſolennita=
te verboꝝ,ſed ſola teſtatoris voluntate,qualiſcun
q; ſcripturæ ſignificatione expreſſa. Cuius benefi
cio voluntatibus defunctorum cōſtat eſſe ſubuētū
propter legalium verborum difficultatē,aut certe
propter neceſſitatem adhibendorū ſolemniū , ita
vt qui ſcribit titulū eiuſdē ſcripturę codicillum vo
cet. Sicut aūt codicillus fit vice teſtamenti,ita epi=
ſtola vice codicillorum. Cretio eſt certus dierū nu=
rus,in quo inſtitutus hæres aut adit hæreditatem
aut finito tēpore creationis excluditur,nec liberū
eſt illi vltra capiendę hæreditatis. Crecio appella=
ta eſt quaſi decretio.i.decernere vel conſtituere,vt
puta ille hæres mihi eſto. additurq;,cernitoq; ifra
dies tot. Adeundarū autem hæreditatum centeſi
mus ſtatutus erat dies quibus non eſt crecio addi=
ta. Fideicommiſſum dictum,vt fiat quod a defun=
cto cōmittitur. Nam fides dicta eo ꝙ fiat, quod ta
men non directis verbis,ſed præcatiuis expoſcitur
Pactū dicitur inter partes ex pace cōueniēs, ſcrip
tura,legibus,ac moribus cōprobata,& dictum eſt
pactū quaſi ex pace factū,ab eo ꝙ eſt pango,vñ &
pegigit fœdus. Placitū quoq; ſimiliter ab eo ꝙ pla
ceat. Alii dicūt pactum eſſe quod volens quiſq; fa=
cit,placitū vero etiā nolēs cōpellitur,veluti quan=
do quiſq; paratus ſit in iudicio ad reſpondendum
ꝙ nemo poteſt dicere pactum ſed placitum. Man
datum dictum ꝙ olim in cōmiſſo negocio alter al
teri manum dabat. Ratum vero quaſi rationa=
bile & rectū,vnde & qui pollicetur dicit ratum me
eſſe profiteor,hoc eſt firmum atq; perpetuum,rite
aūt eſſe non recte,ſed ex more. Chirographū,cau
tio vel conſcriptio duarum inſtar chartarum,græ
ce enim manu ſcriptum dicitur cautio. Emptio &
venditio eſt rerū commutatio atq; contractus , ex
conuenientia veniens. Emptio autē dicta,ꝙ a me
tibi fit,venditio quaſi venūdatio.i.a nundinis. Do
natio eſt cuiuſlibet rei tranſactio, Dictum autē di=
cunt donationem,quaſi doni actionem, & dotem
quaſi do item. Pręcedente enim in nuptiis donatio
ne,dos ſequitur. Nam antiquus nuptiarum erat ri=
tus,quo ſe maritus et vxor inuicem emebant,ne vi
deretur vxor ancilla,ſicut habemus in iure. Inde ē
ꝙ præcedēte donatione viri,ſequitur dos vxoris.
Donatio vſufructuaria ideo dicitur,quia donator
ex ea vſumfructum adhuc retinet,ſeruato cui do=
natum eſt iure. Donatio directa ideo nuncupatur,
quia & iure & vſu ſtatim tranſit in alterū,nec vltra
aliquid inde ad ius donatoris retorquetur . Condi
tiones propriæ teſtium ſunt,& dictę conditiones a
cōdicendo quaſi condictiones,quia nō ibi teſtis v=
nus iurat,ſed vel duo vel plures. Nō enim in vnius
ore,ſed in duorum aut trium teſtiū ſtat omne ver
bum, Item conditione ꝙ inter ſe conueniat ſermo
teſtium quaſi cōdictiones. Stipulatio eſt promiſſio
vel ſponſio. vnde et promiſſores ſtipulatores vocā
tur. dicta autem ſtipulatio a ſtipula. Veteres enim
quando ſibi aliquid promittebant,ſtipulam tenen
tes frangebant,quam iterum iungentes ſponſio=
nes ſuas agnoſcebant,ſiue ꝙ ſtipulum iuxta Pau=
lum iuridicum firmum appellauere. Sacramētum
eſt pignus ſponſionis,vocatum autem ſacramen=
tum quia violare quod quiſq; promittit perfidiæ
eſt.

ℭ De rebus. Cap.xxv.

HEreditas eſt res quę morte alicuiꝰ ad quē=
piā puenit,vel legato teſtō vel poſſeſſione
retēta. Dicta aūt hęreditas a rebꝰ aditis,ſi
ue ab ęre quia qui poſſidet agrū & cēſum ſoluit, in
de & res. Res ſunt quæ in noſtro iure conſiſtunt.
Iura autē ſunt,quę a nobis iuſte poſſidentur,nec a
liena ſunt, Dicta autem res a recte habendo,ius a
iuſte poſſidendo. Hoc enim iure poſſideť quod re=
cte,hoc recte quod bene. Quod autem male poſſi
deť alienum alienum eſt. Male autem poſſidet q
vel ſuis male vtiť. vt aliena pręſumit. Poſſidet au=
tem iuſte,qui non irriteť cupiditate. Qui autē cu=
piditate teneť poſſeſſus eſt,nō poſſeſſor. Bona ſūt
honeſtorum ſeu nobilium,quę proinde bona dicū
tur,vt non habeant turpē vſum,ſed ea hoīes ad
res bona vtantur. Peculium proprie minoꝝ ē per
ſonarū ſiue ſeruorum. Nam peculiū eſt quod pa
ter vel dñs filiū ſuū vel ſeruū pro ſuo iure tractare
patitur, Peculium autē a pecudibus dictum, in qui

buſveterũ conſtabat vniuerſa ſubſtantia. Bonorũ
poſſeſſio eſt ius poſſeſſionis,certo ordine certoq; ti
tulo acquiſita.Inteſtata hereditas eſt,quę teſtamẽ
to ſcripta nõ eſt,aut ſi ſcripta ſit,iuretamen nequa
q̃ eſt edita.Caduca inde dicuntur,quia eius here=
des ceciderunt. Familiæ herciſcundę eſt diuiſio hę
reditatis inter heredes.Herciſcundę eni apudvete
res diuiſio nũcupatur.Cõmuni diuidundo eſt inter
eos quibus cõmunis res eſt,quæ actio iubet poſtu
lantibus his arbitrũ dari,cuius arbitratu res diui
dantur.Finium regundorum actio dicta eo ꝙ per
eam regantur fines vtriq; ne diſſipẽtur, dũ modo
non anguſtiore quinq; pedũ loco ea controuerſia
ſit.Locatio eſt res ad vſu m data,cũ diffinitõe mer
cedis.Conductio eſt res invſum accepta cum cõſti
tuta mercede.Res credita eſt quę in obligationeʒ
ita deducta eſt.vt ex tempore quo contrahebatur
certũ ſit eam deferre.Vſura eſt incrementuʒ feno
ris,abvſu eris crediti nuncupata.Cõmodum eſt id
quod noſtri iuris eſt,et ad alios tẽporaliter tranſla
tum eſt,cum modo tẽporis quãdiu apud euʒ ſit.vn
de et cõmodũ dictũ eſt Precarium eſt dũ prece cre
ditor rogatus permittit debitorẽ in poſſeſſione fũ
di ſibi obligati demorari,et ex eo fructus capere.
Et dictum precarium.quia prece auditur,quaſi ꝓ
cadium r pro d litera cõmutata.Mutuum appella
tum eſt.quia id quod a me tibi datur ex meo tuum
fit Depoſitum eſt pignus cõmendatum ad tempus
quaſi diu poſitum.Deponere autem quis videtur
cum aliquid metu furti incendii, naufragii, apud
alium coſtodiæ cauſa deponit.Intereſt autẽ in lo=
quendi vſu inter pignus et arram.Nam pignus eſt
quod datur ꝓpter rem creditã quę dum redditur
ſtatim pignus aufertur.Arra vero eſt quę primum
pro re bonefidei cõtractu empta ex parte datur &
poſtea cõpletur.Eſt eni arra cõplenda, nõ auferẽ
da.vnde qui habet arram non reddit ſicut pignus
ſed deſyderat plenitudinẽ,& dicta arra a re ꝓ qua
tradiꝛ.Itẽ inter pign⁹ et fiduciã et hypothecã. hoc
itereſt.Pignus eni eſt quod ꝓpter rem debitã obli=
gatur.cuius rei poſſeſſionẽ ſolam ad tempusconſe
quitur creditor,ceterum dñium penes debitorem
eſt.Fiducia eſt.cũ res aliqua ſumẽdę mutuę pecu=
niæ gratia vel mãcipatur,vel in iure crediꝛ.Hypo
theca eſt,cũ res aliqua cõmodatur ſine depoſitio
ne pecunię vel pignoris.pacto vel cautione ſola i
terueniente.Momentũ dictum a tẽporis breuitate
vt tam cito quã ſtatim ſaluo negocio reformetur.
nec in vllam moram produci debeat quod repetiꝛ
ſicut nec vllũ ſpaciũ eſt momenti,cuius taʒ breuis
eſt temporis punctus vt in aliquã morã nullo mo=
do producaꝛ.Inſtrumentũ eſt vnde aliquid cõſtrui
mus vt cultrus/calamus/aſcia.Inſtructũ quod per
inſtrumentũ efficiꝛ.vt baculus,codex,tabula. Vſ⁹
quo in re inſtructa vtimur.vt in baculo inniti.in co
dice legere.in tabula ludere,ſed & ipſe fruct⁹ agro
rũ quia eo vtimur vſus vocatur.Hęc ſunt illa tria.

Vſufructus aũt vocatur quia ſolo vſu habetur eius
fructus,manẽte apud alium iure.Vſucapio eſt adẽ
ptio dominij,per cõtinuationem iuſtę poſſeſſionis
vt biennii aut alicui⁹ temporis.Mancipatio dicta ẽ
quia manu res capitur.Vnde oportet eum qui mã
cipium accipit,cõprehendere idipſuʒ quod de mã
cipio datur.Ceſſio eſt proprię rei cõceſſio ſicut eſt
illud,cedo iure propinquitatis.Cedere eni dicun⁹
quaſi concedere.i.quę propria ſunt Nam ſi aliena
reſtituim⁹,non cedim⁹,Nam cedere proprie diciꝛ
quiſ cõtra veritatẽ alteri conſentit.vt Cicero. Ceſſit
inquit ampliſſimi viri auctoritati vel potius paruit
Interdũ eſt quod a iudice non imperpetuũ ſed pro
reformando momẽto ad tẽpus,interim dicitur,fal
ua propoſitione actionis ei⁹.Preciũ vocatum eo ꝙ
prius illud dam⁹,vt pro ei⁹ vice,rem quam appeti
mus poſſidere debeam⁹.Cõmertiũ dictũ a merci=
bus quo nomine res venales appellamus. Vnde et
mercat⁹ dicitur cetus multorũ hominũ, qui res vẽ
dere vel emere ſolent, Integri reſtitutio eſt cauſę
vel rei reparatio.Cauſa redintegratur,quę vi pote
ſtatis expleta non eſt,Res redintegratur,quę vi po
teſtatis ablata atq; exorta eſt.

De criminibus in lege conſtitutis. Cap̃.xxvi.

CRimen a carendo nomen habet vt furtuʒ
falſitas & cętera quę nõ occidũt,ſed infa=
mãt. Facin⁹ dictũ a faciẽdo malũ quod no
ceat alteri. Flagitiũ a flagitando corruptelã libi
dinis qua noceat ſibi.Hęc ſunt duo genera omniũ
peccatorũ.Vis eſt virtus poteſtatis,per quam cau=
ſa ſiue res vel aufertur vel extorquetur.Vis priua
ta eſt ſi quiſq; ante iudiciũ armatis hoib⁹ quẽqueʒ
a ſuo deiecerit vel expugnauerit.Vis publica eſt ſi
quis ciuẽ ante populũ vel iudicẽ vel regem appel=
lantẽ necauerit,aut torſerit ſiue verberauerit, vel
vinxerit. Dolus ẽ mẽtis calliditas,ab eo ꝙ deludat
Aliud enim agit,& aliud ſimulat.Petronius aliter
eſtimat dicens.Quid eſt iudicis dolus? Nimirũ vbi
aliquid factum eſt,quod legi dolet,habetis dolum
accipite nunc malum.Calumnia eſt iurgium alie=
nę litis,a caluendo.i.decipiendo dicta. Falſitas ap
pellata a fando aliud q̃ʒ verum eſt.Iniuria eſt iniu
ſticia.Hinc eſt illud Virgilij.Cum turni iniuria ma
trẽ admonuit.Iniuria eſt qui audet aliquid contra
ordinẽ iuris.Seditio dicitur diſſentio ciuium,ꝙ ſe
orſum alij ad alios eunt.Nam hi maxime turbatio
ne rerum & tumultu gaudent.Sacrilegiũ proprie
eſt ſacrarum rerum furtum,poſtea & in idolorum
cultu heſit hoc nomen. Adulterium eſt illuſio alie
ni coniugij,ꝙ quia alter alterius thorum comma=
culauit,adulterij nomẽ accepit.Stuprum,rapt⁹ ꝓ
prie ẽ illicit⁹ coitus,a corrũpẽdo dictus Vnde Vir=
gilius.Rapto potiꝛ.i.ſtupro fruitur.Homicidij vo=
cabulũ compoſitum eſt ex homine & cede.Qui ei
cedẽ in hominẽ feciſſe compertus erat homicidaʒ
veteres appellabãt.Parricidii actio nõ ſolũ i eũ da
batur qui parentẽ.i.qui patreʒ vel matrẽ interemiſ

ſet,ſed et in eum qui fratem occiderat, et dictum
parricidiũ quaſi parentis cędium.Interneciei iudi
ciũ in eum dabatur.qui falſum teſtamentum fece
rat et ob id hominem occiderat.Accuſatorem eiuſ
bonorũ poſſeſſio ſequebatur.Interneciei autem ſi
gnificatio eſt quaſi hominis quędam enecatio.Nã
prępoſitionem interpręponebant ne.Neui⁹.Ma=
re interbibere.et Plautus.Interluere mare.i.ebibe
re & eluere.Furtũ eſt rei alienæ clandeſtina cõtre
ctatio,a furuo.i.fuſcovocatũ,quia in obſcuro fit.
Furtũ autem capitale crimen apud maiores fuit,
ante pœnã quadrupli.Perſuaſio eſt rei alienæ ma
nifeſta pręſumptio.Furtũ aũt earundem rerũ fit,
quæ de loco in locũ trãſferri poſſunt,perſuaſio au
tem et earũ quę tranſferuntur et earũ quæ immobi
lia ſunt.Inficiatio eſt negatio debitę rei cũ a credi
tore depoſcitur.Idem et adiuratio.i.rei creditę ne
gatio.Ambitus iudiciũ in eo eſt q largitione hono
rem capit & ambit,amiſſurus dignitatem quã mu
nere inuadit.Peculatus iudiciũ i eos datur q frau
dē ærario faciũt,publicãq;pecuniam interuertũt
Nam pecunia peculatum eſt iudicium. Non au=
tem ſi iudicatur furtum rei publicæ ſicut rei priua
tæ.Nam ille ſic iudicatur vt ſacrilegus,quia fur eſt
ſacrorũ.Repetundarum accuſatus qui pecunias
a ſocijs cępit.In hoc iudicio reus ſi ante moriatur
in bona eius iudiciũ redditur.Inceſti iudiciũ in vir
gines ſacratas vel propinquas ſanguine conſtitu=
tũ eſt.Qui enim talibus miſcentur inceſt.i.incaſti
habentur.Maieſtatis reatu tenentur hi qui maie=
ſtatem regiam leſerũt vel violauerunt.vel qui rem
publicam prodiderũt,vel cũ hoſtibus conſenſerũt
Piaculũ dictum pro eo q expiari poteſt,commiſ=
ſa ſunt enim quę erant quoquo ordine expianda.
❡ De pœnis in legibus conſtitutis. Cap.xxvii.

DVpliciter malũ appellatur, vnũ quod
homo facit,alterũ quod patit. Quod
facit peccatũ eſt, quod patitur pœna.
Malum aũt tunc plenum eſt cum et pr=
teritũ eſt.et impeditvt ſit et dolor&me
tus.Pœna dicta q puniat.Eſt aũt epitheton nomẽ
et ſine adiectione non habet plenũ ſenſuꝫ,adiicis
pœnam carceris,pœnam exilij,pœnam mortis et
imples ſenſum,Suppliciũ proprie dicitur non qui
quoquo modo punitur,ſed qui ita damnãturvt bo
na eius conſecrantur,et in publicũ redigẽtur. Nã
ſupplicia dicebantur ſupplicamenta,et ſuppliciũ
dicitur de cuius dãnatione delibatur aliquid deo,
vnde et ſupplicare.Octo genera pœnarũ inlegib⁹
contineri Tullius ſcribit.i.damnũ,vincula,verbe=
ra,talionem.ignominiũ,exilium,ſeruitutẽ.et mor
tem.His namq;pœnis vt indicatur omne perpetra
tũ peccatum.Damnum a diminutione rei vocatuꝫ
Vincula a vinciendo.i.artando dicta.eo q conſtri
gant,atq; retineant,vel qui a vi ligant colla Com=
pedes dicti,quia continent pedes.Pedicę ſunt laq̃i
quibus pedes illaqueantur,dictę a pedibus capiẽ=
dis.Catenæ autem q capiendo teneant vtraq; ve
ſtigia ne progredientur.Item catenę q ſe capien=
do teneant plurimis nodis. Manicæ ſunt vincula
quibus manus capiuntur,licet et manicę tunicaꝝ
ſint.Neruus eſt ferreũ vinculum,quo pedes vel eti
am ceruices impediũtur.Boia eſt torques damna
torũ quaſi iugum bouum,ex genere vinculorũ eſt
Carcer eſt in quo cuſtodiũtur noxii,et dict⁹ carcer
q eo hoies coerceantur,includanturq;, quaſi ar=
cer ab arcendo.ſ.Locum aũt in quo ſeruantur no
xii carcerem didicimus numero tantũ ſingulari.
vnde vero emittũtur quadrigę carceres vocamus.
numero tantũ plurali.Verbera dicta,quia cũ agi=
tantur aerem verberant.Hinc flagra et plagæ et
flagella,quia cũ flatu et ſtrepitu in corpore ſonãt
Nam plagæ quaſi flagæ,ſed plagæ et flagra pri
mę poſitionis ſunt,flagella aũt per diminutioneꝫ
dicta.Anguilla eſt qua cohercentur in ſcholis pue
ri,quę vulgo ſcutica dicitur.Fuſtes ſunt quibus iu=
uenes pro criminibus feriuntur,appellati q pręfi
xi in foſſis ſtent quos palos ruſtici vocant. Vectes
dicti q manibus vectẽtur,vnde oſtia ſaxaq; vellun
tur,ſed hi ad pœnas legum non pertinent. Virgæ
ſunt ſummitates frondiũ arborumq;,dictę q viri=
des ſint,vel q vim habeant arguendi,quæ ſi lenis
fuerit virga eſt,ſi certe nodoſa vel aculeata, ſcor=
pio rectiſſimo nomine vocatur,quia arcuato vulne
re in corpus infigitur.Ictus proprie flagelloꝝ ſũt.
ab agitando vocati.Vngulę dictę q effodiant.Hę
et fidiculę,quia his rei in aculeo torquentur vt fi=
des inueniatur.Ecule⁹ aũt dictus q extẽdat. Tor
menta vero q torquendo mentem inueniãt.Eſt et
lautumnũ ſupplicii genus ad verberandum aptũ
inuentũ a tarquinio ſuperbo ad pœnas ſcelerato
rũ.Iſte enim prior lautumnas tormenta,fuſtes,me
talla atq; exilia adinuenit,et ipſe prior ex regibus
exiliũ meruit.Talio eſt ſimilitudo vindictę vt aliter
quis patiatur vt fecit.Hoc cum et natura et lege&
inſtitutum,vt ledentem ſimilis vindicta ſequatur.
vnde et illud eſt legis.oculum pro oculo , dentem
pro dente.Talio autem non ſolum ad iniuriam re
ferendam,ſed etiam pro beneficio reddendo po=
nitur.Eſt enim communis ſermo et iniuriæ et bẽ=
neficentiæ.Ignominium dictum eo q deſinat ha=
bere honeſtatis nomen is qui in aliquo crimine de
pręhenditur.Dictum autem ignominium quaſi ſi=
ne nomine,ſicut ignarus ſine ſcientia,ſicut ignobi
lis ſine nobilitate.Hoc quoq; et infamium,quaſi ſi
ne bona fama.Fama autem dicta,quia fando.i.lo
quendo peruagatur,per traduces linguaruꝫ,& au
rium ſerpens.Eſt autem nomen et bonarum rerũ
et malarum.Nam fama felicitatis interdum eſt,
vt illud eſt.Illuſtris fama,q laus eſt malarum. vt
Virgilius. Fama malum quo non aliud veloci=
us vllum.Famæ autem nomen certi locum mini=
me hꝫ,quia plurimũ mendax ẽ adiiciẽs multa vel
demutãs de veritate,quę tandiu viuit,q̃diu nõ pro

baſ. Atvbi ꝓbaueris eſſe fama ceſſat, & exide res noiaſ, nõ fama. Exiliũ dictũ, quaſi extra ſolũ. Nã exul dicitur, qui extra ſolũ eſt. Vnde poſtliminio redeũtibus hoc eſt de exilio reducẽdis, qui ſicut eiecti in iniuriã ideſt extra limĩ patriæ. Diuiditur aũt exiliũ in relegatis & deportatis. Relegatus ẽ quẽ bona ſua ſequũtur. deportatus quẽ nõ ſequuntur. Proſcriptio exilij ꝓcul dãnatio, quaſi porro ſcriptio. Itẽ proſcript⁹ quia palã ſcript⁹. Metallũ eſt vbi exules deputanſ ad eruendã venã, marmoraq; ſecanda in cruſtis. Seruit⁹ a ſeruando vocata apud antiquos eni qui in bello a morte ſeruabanſ, ſerui vocabãtur. Hęc eſt ſola maloꝝ oĩm poſtrema, quę liberis oĩ ſupplicio grauior eſt. Nã vbi libertas perijt, vna ibi perierũt & oĩa mortiũ vero diuerſi caſus, ex quib⁹ crux vel patibulũ in quo hoies appenſi cruciãſ vel patiunſ, vnde & noia habent, patibulũ eni vulgo furca diciſ, quaſi ferens caput, ſuſpenſum eni & ſtrangulatũ hęc exanimat. ſed patibuli minor pœna q̃ȝ crucis. Nã patibulũ appenſos ſtati exanimat. crux aũt ſuffixos diu cruciat. vnde et in euãgelio latronib⁹ vt morerenſ et de ligno ante ſabbatũ deponerenſ crura cõfracta ſunt quia ligno ſuſpẽſi cito mori nõ poterãt. In ìſpo quoq; gñe necis differũt. Crudeli⁹ eſt eni in aqua ſpm̃ torquẽtis extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canib⁹ et beſtijs exponi. Nã ferro mori, ętas quoq; maior optauit. Gladius eni ſine grauiori cruciatu cõpendioſa morte vitã finire nouit. Culleũ eſt parricidale vaſculũ ab occulẽdo. i. claudẽdo dictũ. Eſt aũt vter ex corio factus, in quo parricidę cuȝ ſimia & gallo & ſerpẽte incluſi in mare pręcipitanſ. Oĩȝ aũt iſtaꝝ mortiũ gen⁹ aĩaduerſio noiaſ. Aĩaduerſio eni eſt, quãdo iudex reũ punit, et dr̃ aĩaduertere. i. animũ illucveſcere, intẽdere vtiq; ad puniendũ reũ quia iudex eſt. Ideo aũt romani aquam et ignẽ interdicebãt quibuſdã dãnatis, quia aer et aqua cũctis patẽt, et oĩb⁹ data ſunt, vt illi non fruerentur quod omnibus per naturam conceſſum eſt.

ℂ De chronicæ vocabulo. Cap. xxviij.

CHronica grece dicitur quę latine tẽporum ſeries appellatur, quale apud grecos euſebius ceſarienſis epiſcop⁹ edidit & Hieronym⁹ preſbyter in latinã linguã cõuertit. Chronos eni grece latine tempus imterpretatur.

ℂ De momentis et horis. Cap. xxix.

TEmpora aũt momẽtis, horis, diebus, mẽſib⁹, annis, luſtris, ſeculis, ętatib⁹ diuidunſ. Momẽtũ eſt minimũ atq; anguſtiſſimũ tẽpus, a motu ſyderũ dictũ. Eſt ei extremitas horæ i breuib⁹ interuallis, cũ ſol aliquid ſibi cedit atq; ſuccedit. Hora grecũ nomẽ eſt et tamen latinũ ſonat. Hora eni finis eſt temporis, ſicut et orę ſunt fines maris, fluuiorum et veſtimentorum.

ℂ De diebus. Cap. xxx.

DIes eſt p̃ſentia ſolis, ſiue ſol ſuper terras, ſicut nox ſol ſub terris. Vt eni dies aut nox ſit, cauſa eſt, q̃a aut ſupra terram ſol, aut ſub terris. Dies legitim⁹. xxiiij. horarũ eſt, vſq; dũ dies et nox ſpacia ſui curſus ab oriente vſq; ad aliũ orientalem ſolẽ cęli volubilitate concludat. Abuſiue aũt dies vnus eſt, ſpacium ab oriente ſole vſq; ad occidentem. Sunt aũt diei ſpacia duo, interdianum atq; nocturuũ et eſt dies quidem horarum. xxiiii. ſpaciũ autem horarum. xii. Vocatus autem dies, a parte meliore. vnde et in vſu eſt vt ſine commemoratione noctis, numerũ dicamus dierum ſicut et i lege diuina ſcriptũ eſt, factum eſt veſpere et mane dies vnus. Dies ſecũdum ægyptios inchoabat ab occaſu ſolis, ſecũdum perſas ab ortu ſolis, ſecundum Athenienſes a ſexta hora diei, ſecũdum romanos a media nocte. Vnde et tunc galliciniuȝ eſt quorum vox diei oſtendiſ, pręconium quando et meſonyctius afflatus fit. Dies dicti a diis, quoꝝ nomina romanis quibuſdam ſyderibus ſacrauerunt. Primũ enim diem a ſole appellauerunt, qui princeps eſt omniũ ſydernm, ſicut et idem dies caput eſt cunctorum dierũ. Secundum a luna quæ ſoli et ſplendore et magnitudine proxima eſt, et ex eo mutuat lumen. Tertiũ a ſtella martis, quæ veſper vocatur. Quartũ a ſtella mercurij, quam quidem candidum circulum dicũt. Quintum a ſtella iouis, quam phætontem aiũt. Sextum a veneris ſtella, Quam luciferum aſſerũt, quę inter omnia ſydera plus lucis habet. Septimũ a ſtella ſaturni, quæ ſexto cælo locata. xxx. annis fertur explere curſum ſuũ. Proinde autem ex his. vii. ſtellis nomina diebus gentiles dederũt, eo ꝙ per eoſdem aliquid ſibi effici æſtimarent, dicentes habere a ſole ſpiritũ a luna corpus, a mercurio ingenium et linguam, a venere voluptatem, a marte ſanguinem, a ioue tẽperantiam, a ſaturno humorem. Talis quippe extitit gentilium ſtulticia, qui ſibi finxerũt tam ridicula figmenta. Apud hæbreos auteȝ dies prima, vna ſabbati dicitur, qui apud nos dies dominic⁹ eſt quẽ gentiles ſoli dedicauerũt. Secunda ſabbati, ſecunda feria quem ſæculares diem lunæ vocant. Tertia ſabbati, tertia feria, quem illi diem martis vocãt. Quarta ſabbati, quarta feria, qui mercurii dies dicitur a paganis. Quinta ſabbati, quinta feria eſt. i. quint⁹ a die dominico, qui apud gentiles iouis vocatur. Sexta ſabbati, ſexta feria eſt, qui apd̃ eoſdem paganos veneris nuncupatur. Sabbatum autem ſeptimus a dominico die eſt quem gentiles ſaturno dedicauerunt et ſaturnum nominauerũt Sabbatum autem ex hebreo in latinum requies i terpretaſ, eo ꝙ deus in eo requieuiſſet ab omnib⁹ operib⁹ ſuis. Meli⁹ autem in vocabulis dierũ deo re Chriſtiano ritus loquendi eccleſiaſtic⁹ procedit. Tamen ſi quem forte conſuetudo traxerit vt illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes de quorũ nominib⁹ appellati ſunt hi dies, hoies fuiſſe & propter beneficia quædã mortaliũ quia plurimũ potuerũt et eminuerũt i hoc ſęculo

delati ſunt eis ab amatoribꝰ ſuis diuini honores & in diebus & in ſideribus, ſed primum a nominibus hominum ſidera nūcupata, & a ſideribꝰ dies ſunt appellati. A fando autem ferię nuncupatę ſunt ꝙ in eis nobis ſit tempus dictionis. i. in diuino / vel humano officio fari, ſed ex his feſti dies hominū cauſa inſtituti ſunt, feriati cauſa diuinorum ſacrorū. Partes diei tres ſunt, mane. meridies & ſuprema. Mane lux matura & plena / nec iam crepuſculum. Et dictum mane a manu, manum enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce? Alij mane exiſtimant vocari a dijs manibus, quorū conuerſatio a luna ad terrā eſt. Alij putant ab aere quia manus. i. rarus eſt / atq; pſpicuus. Meridies dictus quaſi medidies. hoc eſt medius dies / vel quia tunc purior dies eſt. Merum eni purum dicitur. In toto eni die nihil clarius meridie, qn̄ ſole medio cælo rutilat. & omnem orbem pari claritate illuſtrat. Suprema eſt poſtrema pars diei, quando ſol curſum ſuū in occaſum vertit, dicta eo ꝙ ſupereſt ad partē vltimam diei. Serum vocatum a clauſis feris, quando iam nox venit, vt vnuſquiſq; ſomno tutior ſit. Hodie quaſi hoc die / & quotidie non cotidie, vt ſit quot diebus. Cras quod eſt poſtea. Heſternum eſt pridie, & dictum heſternum ab eo ꝙ iam dies ipſe ſit a nobis extraneus & pretereundo alienus. Pridie autem quaſi priori die. Perendie. i. per ante die vel in anteceſſu. i. prius.

De nocte. Cap. xxxj.

NOx a nocendo dicta. eo ꝙ oculis noceat. Quæ iccirco lunæ / ac ſiderum lucem habet ne indecora eſſet, & vt conſolarent̄ homines nocte operantes, & vt quibuſdam animantibus quæ lucem ſolis ferre nō poſſunt. ad ſufficientiam tēperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter viciſſitudinem dormiendi vigilādiq; effecta eſt, & vt operis diurni laborem / noctis requies temperaret. Nocte autem fieri / aut quia longo itinere laſſatur ſol, & cum ad vltimum cęli ſpacium peruenerit elangueſcit / ac tabefactus efflat ſuos ignes / aut quia eadem vi ſub terras cogit, qua ſuper terras protulit lumen / & ſic vmbra terrę noctē facit. Vnde & Virgilius. Ruit oceano nox inuoluēs vmbra magna terrāq; polūq;. Noctis partes ſeptē ſunt. i. veſper crepuſculum / conticinium / intempeſtum / gallicinium / matutinum / diluculum. Veſpera ſtella occidentali vocatur / quę ſolem occiduum ſequit̄, & tenebras ſequētes pręcedit. De qua Virgilius. Ante diem clauſo cōponit veſper olympo. Tenebras aūt dictas ꝙ teneant vmbras. Crepuſculum eſt dubia lux. Nam creperū dubium dicimus / hoc eſt inter lucem & tenebras. Conticinium eſt. quando omnia ſilent. Conticeſcere enim ſilere eſt. Intēpeſtum eſt medium & inactuoſum noctis tempus, quando agi nihil poteſt & omnia ſopore quieta ſunt. Nam tēpus per ſe non intelligitur niſi per actus humanos, medium autem noctis actu caret.

Ergo intēpeſta inactuoſa quaſi ſine tēpore hoc eſt ſine actu per quē dignoſcit̄ tp̄s, vnde eſt. Intēpeſtiue veniſti. Ergo intēpeſta dicitur, quia caret tp̄e. i. actu. Gallicinium ꝓpter gallos lucis p̄nūcios dictū. Matutinū eſt inter abceſſum tenebrarū & aurore aduentū, & dictum matutinū ꝙ hoc tp̄s inchoāte mane ſit. Diluculū, quaſi iam incipiens parua diei lux. Hęc et aurora quæ ſolē pręcedit. Eſt aūt aurora diei clareſcētis exordiū, et primus ſplēdor aeris qui gręce eoos dicit̄, quē nos per deriuationē auroram vocamus, quaſi eurorā. Vnde eſt illud. Et letus eois eurus equis. Et iterum. Eoaſq; acies.

De hebdomada. Cap. xxxij.

HEbdomada dicta a nūero dierū ſeptē quorum repetitione et mēſes et anni et ſæcula peragunt̄. Hepta eni græci ſeptē dicū hāc nos ſeptimanā vocamus. quaſi ſeptē luces. Nā mane lux eſt. Octauus aūt dies. i. primus eſt. ad quē redditur, et a quo rurſus hebdomadis ſeries orditur.

De menſibus. Cap. xxxiij.

MEnſibus nomen eſt gręcū de lunę nomine tractum. Luna eni mene græco ſermone vocatur. Vnde & apud hebreos menſes legitimi nō ex ſolis circulo, ſed ex lunę curſu enumerātur, quod eſt de noua ad nouam. Egyptij autem primi ꝓpter lunæ velociorem curſum, & ne error cōputationis eiuſve locitate accideret. ex ſolis curſu diem menſis adinuenerūt. quo tardior ſolis motus facilius poterat cōprehendi. Ianuarius menſis a iano dictus, qui fuit a gentilibus cōſecratus / vel quia limes & ianua ſit anni. Vnde & bifrons idē ianus pingit̄, vt introitus anni & exitus demonſtret̄. Februaris nuncupatur a februo. i. plutone. cui eo menſe ſacrificabatur. Nam ianuariū dijs ſuperis / februarium dijs manibus romani cōſecrauerunt. Ergo februarius a februo. i. a plutone, non a febre id eſt ægritudine nominatur. Martius appellatur propter martem romanę gētis auctorem / vel ꝙ eo tempore cuncta animantia agantur ad marem & ad concubendi voluptatē. Idem appellatur & mēſis nouorum quia anni initium menſis eſt martius. Idem & nouum ver indicijs. ſ. germinum. quia in eo vireſcentibus fructibus nouis tranſactorum ꝓbatur occaſus. Aprilis pro venere dicit̄, quaſi aphroditi, græce enim aphroditi venus dicitur / vel quia hoc menſe omnia aperiūtur in florem, quaſi aperilis. Maius dictꝰ a maia matre mercurij / vel a maioribus natu, qui erant principes reipublice. Nam hunc mēſem maioribus, ſequentē vero minoribus romani cōſecrauerūt, vnde & iunius dicitur. Ante eni populus in cēturias ſeniorū & iuniorū diuiſus erat. Iulius vero & auguſtus de honoribus hominū iulij & auguſti cęſarum nūcupati ſunt. Nam prius quintilis & ſextilis vocabant̄, quintilis, qa quintus erat a martio, quē principē anni teſtant̄ eſſe romani, ſextilis ſilr ꝙ ſextus ſit. Septēber nomen habet a numero & imbre, qa ſeptimus eſt a martio & im=

bres habet. Sic & October / nouēber / atq; decēber ex numero & imbribus acceperunt vocabula, quē numerum decurrētem decēber finit, pro eo ꝙ denarius numerus pręcedentes numeros claudit. Calendas autem & nonas / & idus propter feſtos dies romani inſtituerunt / vel propter officia magiſtratum. In his enim diebus cōueniebatur in vrbibus. Quidam autem calendas a colendo appellari exiſtimant. Apud veteres enim omnium menſium principia colebātur, ſicut & apud hebreos. Idus autem plęriq; latinorum ab edendo dictum putant, ꝙ hi dies apud veteres epularum eſſent. Nonę a nūdinis vocatę, nundinę enim ſunt publicę conuentiones / ſiue mercimonia.

¶ De ſolſticijs & equinoctijs. Cap̄.xxxiiij.

Solſticium dictum quaſi ſolis ſtatiū, ꝙ tūc ſole ſtante creſcāt dies / vel noctes. Equinoctium appellatū ꝙ tunc dies & nox horarum ſpacio ęquali conſiſtunt. Duo ſunt autem ſolſtitia, vnum eſtiuum octauo kalendas iulias, de quo tēpore remeare ſol ad inferiores incipit circulos / aliud hyemale, octauo kalēdas ianuarias, quo tempore ſol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis ſolſticij dies minimus ſicut eſtiui maximus inuenitur. Item duo ſunt equinoctia, vnum vernale / & aliud autūnale. quæ græci ισομεριασ vocant. Sunt autem hæc equinoctia die octauo kalēdas aprilis, & octauo kalēdas octobris, quia annus olim in duas partes tantum diuidebatur, hoc eſt in eſtiuū & in hyemale ſolſtitium et in duo hemiſperia.

¶ De temporibus anni. Cap̄.xxxv.

Tempora anni ſunt quattuor, ver / ęſtas / autūnus / & hyems. Dicta ſunt autem tempora a cōmunionis tēperamēto, ꝙ inuicem ſe humore ſiccitate, calore & frigore temperent. Hęc & curricula dicuntur, quia non ſtant / ſed currunt. Conſtat autem poſt factum mundum ex qualitate curſus ſolis tempora inter nos menſes fuiſſe diuiſa. Quorum tēporum talem veteres diſcretionem faciunt, vt primo menſe ver nouum dicatur / ſecundo adultū / tertio pręceps. Sic & ęſtas in ſuis tribus menſibus / noua / adulta / & præceps, ſic & autūnus / nouus / adultus / & pręceps. Item hyems noua / adulta / & præceps / ſiue extrema. Vnde eſt illud Virgilij. Extremę ſub caſum hyemis. Ver autem dictum ꝙ vireat. Tunc eni poſt hyemē veſtitur tellus herbis, & in florem cuncta prorūpunt. Eſtas dicitur ab eſtu. i. a calore, & ęſtas quaſi veſta. i. exuſta & arida, nam calor aridus eſt. Autūnus a tēpeſtate vocatus, quando & folia arborum cadunt & omnia matureſcunt. Hyemē autem ratio hemiſperij nūcupauit, quia tunc breuiori ſol ſoluitur circulo. Vnde & hoc tempus bruma dicitur quaſi βραχειαημερο. i. breuis dies / vel a cibo, ꝙ maior tūc ſic veſcendi appetitus. Edacitas eni gręce bruma appellatur. Vnde & imbrumari dicunt̄ quibus faſtidium eſt ciborū. Hibernus aūt inter hyemem & vernum eſt, quaſi hiuernus qui plęrūq; a parte totam hyemē ſignificat. Hec tēpora. ſinguli etiā cęli partibus aſcribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tūc ex terris omnia oriūtur. æſtas vero meridiano, eo ꝙ pars eius calore flagrantior ſit. hyems ſeptētrioni eo ꝙ frigoribus & perpetuo gelu torpeat. Autūnus occiduo. eo ꝙ graues morbos habeat. Vnde & tunc omnia folia arborum defluūt. Vt autem autūnus abundet morbis, facit hoc confinium frigoris & caloris / & compugantia inter ſe contrariorum aerum.

¶ De annis. Cap̄.xxxvj.

Annus eſt ſolis anfractus, cum peractis trecentis. lxv. diebus ad eadē loca ſiderū redit. Annus aūt dictus, quia menſibus in ſe recurrētibus voluitur. Vnde & annulus quaſi annuus. i. circulus ꝙ in ſe redeat, vt Virgilius. Atq; in ſe ſua per veſtigia voluitur annus. Sic enim apud ęgyptios indicabatur ante inuentas litteras, picto dracone. caudam ſuā mordēte, quia in ſe recurrit. Alij annum dicunt απο του ανανεουσ θαι. i. ab innouatione, renouatur eni ſemper. Tria ſunt autem genera annoꝝ. Aut eni lunaris annus eſt. xxx. dierum / aut ſolſtitialis qui. xij. cōtinet menſes / aut magnus omnibus planetis in eūdem locum recurrentibus, qui fit poſt annos ſolſtitiales plurimos. Era ſingulorum annorum conſtituta eſt a cæſare auguſto quando primum cenſu excogitato romanum orbem deſcripſit. Dicta aūt ęra ex eo ꝙ omnis orbis ęs reddere profeſſus eſt reipublicę.

¶ De olympiadibꝰ & luſtris & iubileis. Ca.xxxvij.

Olympias apud gręcos cōſtituta apud elidē gręcię ciuitatem, elijs a gētibus agonem & quinquēnale certamē, quattuor medijs annis vacātibus & hoc ob elidum certaminis tempus olympiadem vocauerunt, quadriēnio in vna olympiade ſupputato. Luſtrum vero eſt pēteteris, id eſt quinquēnium, quod quinto anno dicitur cōdi propter olympiadas a romanis, adhuc enim cōſules / adhuc æra nondum erant. Eſt enim quinquēnale tēpus. Ideo vero ſic vocat̄ eo ꝙ cenſu per quinquēnium in republica peracto vrbs roma luſtrabatur. Iubileus interpretatur remiſſiōis annus. Eſt enim hebraicus & ſermo & numerus qui ſeptēnis annorum hebdomadibus. i. xl. & . ix. annis texitur in quo clāgebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua poſſeſſio, debita reſoluebantur / confirmabantur libertates. Hunc numerum etiā in diebus pentecoſtē & ipſi celebramus poſt domini reſurrectionem remiſſa culpa, & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi / ſuſcipientes aduenientem in nos gratiam ſpiritus ſancti.

¶ De ſęculis & ętatibus. Cap̄.xxxviij.

Secula generationibus cōſtant, & inde ſęcula ꝙ ſequant̄. Abeūtibus eni alijs alia ſuccedūt. Huic quidā quinquageſimum an-

num dicũt,quem hebrei iubileũ vocant. Ob hanc
cauſam & ille hebręus qui ꝓpter vxorẽ & liberos
amans dñm ſuũ, aure pertuſa / ſeruitio ſubiunga-
tus / ſeruire iubetur in ſęculũ,hoc eſt vſq; ad annũ
quinquageſimum. Etas plęrũq; dicitur & pro vno
anno vt in annalibus / & pro. 7. vt hominis / & pro
centũ / & pro quouis tẽpore. Vnde & ætas tempus
quod de multis ſeculis inſtruiť. Et dicta ętas quaſi
ęuitas.i.ſimilitudo ęui. Nam æuũ eſt ætas perpe-
tua,cuius neq; initiũ / neq; extremũ noſcitur.quod
græci vocant enoas / quod aliquãdo apud eos pro
ſęculo / aliquãdo pro ęterno ponitur. vnde,& apud
latinos eſt deriuatum. Etas autem ꝓprie duobus
modis dicitur / aut eni hominis , ſicut infantia / iu-
uentus ſenectus / aut mũdi,cuius prima ętas eſt ab
adam vſq; ad noe / ſecunda a noe vſq; ab abrahã /
tertia ab abraham vſq; ad dauid / quarta a dauid
vſq; ad trãſmigrationem iudæ in babylonẽ / quin-
ta deinde vſq; ad aduẽtum ſaluatoris in carnem /
ſexta quę nũc agitur vſq;quo mũdus iſte finiatur.
Quartũ decurſus per generationes & regna. pri-
mus ex noſtris iulianus africanus ſub imperatore
marco aurelio antonino ſimplicis hiſtorię ſtilo eli-
cuit. Dehinc euſebius epiſcopus cæſarienſis / atq;
ſanctę memorię. Hieronymus preſbyter chronico-
rum canonẽ multiplicem ediderunt, hiſtoriam re-
gnis ſimul / & temporibus ordinatam. Dehinc alij
atq; alij,inter quos precipue victor turoneñ.eccle-
ſie epiſcopus recenſitis priorum hiſtorijs,geſta ſe-
quentiũ etatum vſq; ad conſulatũ iuſtini iunioris
imperatoris expleuit. Horũ nos temporũ ſummã
ab exordio mũdi ad auguſti Eraclij imperatoris /
vel ſumptilani regis gotthorum , quãta potuimus
breuitate notauimus tẽpora,adiacẽte e latere de-
ſcendente linea temporum , cuius indicio ſumma
preterita ſęculi cognoſcatur.Quarũ decurſus per
generationes & regna ita inſpicitur.

¶ De diſcretione temporum. Cap̃.xxxix.

PRima ętas cõtinet in exordio ſui crea-
tionem mũdi. Primo eni die deus in lu-
cis nomine cõdidit angelos.Secũdo in
firmamenti appellatione cęlos. Tertio
in diſcretionis vocabulo ſpeciem aqua-
rum & terrę. Quarto luminaria cęli. Quinto ani-
mantia ex aquis. Sexto animantia ex terra & ho-
minem quem appellauit Adam.

ADam anno. 230. genuit Seth. a quo filij
dei. 230. Seth an. 205. genuit Enos.qui
primus cepit inuocare nomen dñi. 435.
Enos an.190.genuit caynan. 625.Caynã an.170.
genuit malaleel. 795.Malaleel an.165.genuit ia-
reth. 960.Iareth an.162.genuit enoch qui tranſ-
latus eſt.1122.Enoch an.165.genuit matuſalam.
1287. Matuſalã an.167. genuit lamech.1454.
Lamech an.188.genuit Noe. Archa edificať.16-
42. Noe aũt an. 600.factũ eſt diluuium. 2242.

¶ Secunda ętas.

SEm poſt diluuium.11.anno genuit arfaxat
a quo chaldei. 2244. Arfaxat an.135.ge-
nuit ſala a quo antiqui ſamarite & indi fue-
rũt. 2379.Sala an. 10.genuit heber a quo hebrei.
2509.Heber an.134.genuit falech.Turris edifi-
catur. 2643.Falech an.130.genuit ragau.Dij pri-
mum adorantur. 2773.Ragau an.132.genuit ſe-
ruch.Regnum inchoat ſcytharum. 2905.Seruch
an.130. genuit nachor. Regnum egyptiorum na-
ſcitur.3035. Nachor an.79.genuit tharam. Re-
gnum aſſyriorum ſycimorũq; exoritur.3114.Tha-
ra an. 70. genuit abraham. Zoroaſtes magicam
repperit.3184.

¶ Tertia ętas.

ABraham an.c.genuit Yſaac ex Sara libe-
ra.Nam prius & Iſmael,a quo & Iſmaeli-
te.3284.Yſaac an.60.genuit iacob.Ar-
giuorum regnum inchoat.3344.Iacob an.91.ge-
nuit ioſeph. Phoroneus græcie leges dedit.3435.
Ioſeph an.110. vixit. Gręcia ſegetes habere cepit.
3545.Hebreorum ſeruitutis in ægypto an.144.
Athlas aſtrologiam inuenit.3689. Moyſes anno.
40. rexit populum in heremo. Hebrei legem &
litteras habere ceperunt. 3729. Ioſue anno. 27.
Erichthonius in troia primus quadrigam iunxit.
3756. Othoniel an. 40. Cadmus litteras græcis
dedit.3796.Aoth an. 80. Fabule ficte ſũt.3876.
Delbora an.40. Apollo medicine artem inuenit
et cytharam repperit.3916.Gedeon an.40. Mer-
curius liram repperit & orpheo tradidit. 3856.
Abimelech an.3. Chorus in græcia inuentus eſt.
3959.Tola an.22.Priam⁹ regnauit i troia.3981.
Iair an. 22. Carmentis latinas litteras repperit.
4003. Iepte an.6. Hercules flammis ſe iniecit.
4009.Abeſſan an.7. Alexãder helenam rapuit.
4016. Abdon an. 8. Troia capta eſt, & æneas in
Italiam venit.4024.Sanſon an. 20. Aſcanius al-
bam condidit ciuitatem aqua albani. 4044.He-
li ſacerdos an.40. Archa teſtamenti capitur. 40-
84.Samuel & Saul an.40. Homerus fuiſſe puta-
tur.4124.

¶ Quarta ętas.

DAuid an.4.Carthago a didone conditur.
Gad Nathan & Aſaph prophetauerunt.
4164.Salomõ an.40. Tẽplũ hieroſoly-
mis edificať.4204.Roboã an.17. Regnũ iſrael
& iuda diuiditur. 4221. Abia an.3. ſub quo achi-
melech pontifex fuit.4224. Aſa an.41. Achias
amos iehu iohel & azarias ꝓphetauerunt. 4265.
Ioſaphat an.25.Prophetauit helias & heliſeus ab-
dias & micheas. 4290.Ioram an. 8. Prophetauit
helias & heliſe⁹.4298.Ochozias an.1. Helias ra-
piť.4299.Athalia an.7.Ionadab fili⁹ rachab ſa-
cerdos clarauit & ioiada põtifex 4306.Ioas an.40
Zacharias ꝓpheta occidiť iter tẽplũ & altare.He-
liſeus moriť.4346.Amaſias an.29.Carthaginẽ

quidam hoc tempore aſſerunt conditam, alij non vt ſupra. 457. Ozias an. 52. Olympias a græcis inſtituitur, aſſyriorũq; regnum in medos transfertur. 4427. Ioathan an. 16. Remus & Romulus naſcuntur. 4443. Achaz an. 16. Roma cõditur. 4459. Ezechias an. 29. Senatus romę fit. 4488. Manſſes an. 55. Sibila ſamia claruit. 4543. Amon an. 12. Cenſus primum agitur. 4555. Ioſias an. 32. Thales philoſoph⁹ agnoſcitur. 4587. Ioachim an. 11. Nabuchodonoſor iudeam capit. 4598. Sedechias an. 11. Templum hieroſolymis incenſum eſt. Sapho mulier diuerſo poemate claruit. 4609.

Quinta ętas.

Hebreorum captiuitas an. 70. Iudith hiſtoria conſcribitur. 4679, Darius an. 34. Iudeorũ captiuitas reſoluitur. 4713. Xerxes an. 20. Sophocles & euripides tragędi celebrant̃ inſignes. 4733. Arta xerxes an. 20. Eſdras incenſam legẽ renouat. 4773. Darius q & nothus an. 19. Hęc ętas habuit platonẽ & gorgiã primũ rhetorẽ, 4792. Artaxerxes an. 40. Heſter hiſtoria ſcribit̃. 4832. Artaxerxes q & ochus an. 26. Demoſthenes & ariſtoteles predicant̃. 4858. Xerxes an. 4. Xenocrates illuſtris habet̃. 4862. Darius an. 6. Alexãder hieroſolymã cepit. 4868. Alexãder magn⁹ an. 5. Aſiã obtinuit. 4873. Ptolemęus an. 40. Machabeorũ liber inchoat primus. 4913 Philadelphus an. 38. Septuaginta interp̃tes agnoſcunt̃. 4951. Euergetes an. 26. Ieſus ſapiẽtiæ librum cõpoſuit. 4977. Philopater an. 17. Ab iſto iudęi prelio victi. 40. milia corruerũt armatorum 4994. Epiphanes an. 24. Machabeorꝫ ſecũda libri hiſtoria cõponit̃. Romani gręcos obtinuerũt 5018. Philometor an. 35. Scipio africã vicit 5053. Euergetes an. 29. Brut⁹ hiſpaniã ſubegit. 5082. Sother an. 17. Thraces romanis ſubijciũt̃. 5099. Alexãder an. 10. Syria romanis ſubiecta eſt. 5109. Ptolemęus an. 8. Rhetorica ars romę cępit. 5117. Dionyſi⁹ an. 30. Põpeius iudęã capit. 5147. Cleopatra an. 2. Egypt⁹ romanis ſubdit̃. 5149. Iulius cæſar an. 5. Hic primus monarchiã tenuit. 5154.

Sexta ętas.

Octauianus an. 56. Chriſtus naſcit̃. 5210. Tiberius an. 23. Chriſtus crucifigitur. 5233. Caius galicula an. 4. Mattheus euangeliũ ſcripſit. 5237. Claudius an. 14. Marcus euãgeliũ edidit. 5251. Nero an. 14. Petrus & Paulus necantur. 5265. Veſpaſianus an. 10. Hieroſolyma a tito ſubuertit̃. 5275. Titus an. 2. Hic facũdus & pius fuit. 5277. Domitian⁹ an. 16. Ioãnes in pathmos relegatur. 5293. Nerua an. 1. Ioãnes epheſum redijt. 5294. Traianus an. 19. Ioãnes apoſtolus requieſcit. 5313. Adrian⁹ an. 21. Aquila interpres habetur. 5334. Antoninus pius an. 22. Valẽtinus & Marcion agnoſcũtur. 5356. Antoninus verus an. 19. Catafrigarum hereſis oritur. 5375. Cõmodus an. 13. Theodocion tertius interpres habet̃. 5388. Elius pertinax an. 1. Nihil habet hiſtoriæ. 5389. Seuerus an. 18. Simmachus interpres quartus habetur. 5407. Antoninus caracalla an. 7. Quinta editio hieroſolymis inuenit̃. 5414. Macrinus an. 1. Huius breuitas vitæ nihil geſtorũ habet. 5415. Aurelius antoninus an. 4. Sabellij hereſis oritur. 5419. Alexander an. 13. Origenes inſignis habetur. 5432. Maximus an. 3. Iſte germanos vicit. 5435. Gordianus an. 7. Iſte de parthis & perſis triumphauit. 5441. Philippus an. 7. Hic primus chriſtianus imperator fuit. 5448. Decius an. 1. Antonin⁹ monachus claruit 5449. Gallus an. 2. Nouatus hereſim condidit. 5451. Valerianus an. 15. Cyprianus martyrio coronatur. 5466. Claudius an. 6. Iſte gotthos ab illirico expulit. 5468. Aurelianus an. 5. Iſte chriſtianos pſequit̃ 6474. Tacitus an. 1. Huius breuitas vitæ nihil habet hiſtorię. 5475. Probus an. 6. Manich eorum hereſis orta eſt. 5481. Carus an. 2. Iſte deperſis triumphauit. 5483. Diocletianus an. 20. Iſte diuinis libris aduſtis martyria facit. 5503. Galerius an. 2. Huius breuitas vitæ nihil dignum hiſtorię contulit. 5505. Conſtantinus an. 30. Nycena ſynodus congregatur. 5535. Conſtantius an. 24. Antropomorphitarum hereſis oritur. 5559. Iulianus an. 2. Hic ex chriſtiano paganus effectus eſt. 5561. Iouinianus an. 1. Iſte iterum chriſtianus effectus eſt. 5562. Valens an. 14. Gotthi heretici efficiuntur. 5576. Gratianus an. 6. Priſcillianus agnoſcitur. 5582. Valentinianus an. 7. Hieronymus in bethleem predicatur. 5589. Theodoſius an. 3. Ioãnes anachorita claruit. 5592. Archadius an. 13. Ioannes chriſoſtomus floruit. 5605. Honorius an. 15. Auguſtinus epiſcopus claruit. 5620. Theodoſius an. 27. Neſtorius hereſiarches extitit. 5647. Marcianus an. 6. Calcedonenſis ſynodus agitur. 5653. Leo maior an. 16. Egyptus errore dioſcori latrat. 5669. Zenon an. 17. Acephalorum hereſis orta eſt. Corpus Barnabæ apoſtoli & euangelium Matthei repertum eſt. 5686. Anaſtaſius an. 27. Fulgentius epiſcopus predicatur. 5713. Iuſtinus an. 8. Acephalorum hereſis abdicatur. 5721. Iuſtinianus an. 29. Vvandali in africa a Beliſario extinguntur. 5760. Iuſtinus an. 11. Armeni fidem Chriſti ſuſcipiunt. 5771. Tiberius an. 7. Longobardi Italiam capiunt. 5778. Mauritius an. 21. Gotthi catholici effecti ſunt. 5799. Focas an. 8. Romani ceduntur a perſis. 5807. Eraclius an. 27. Huius quinto & quarto religioſiſſimi principis ſiſeputi in hiſpania iudęi baptizãtur. Reſiduũ ſextę ætatis tempus ſoli deo eſt cognitum. 5857.

Incipit liber ſextus.

ℭ Incipit liber ſextus.

ℭ De veteri et nouo teſtamento.' Cap.I.

VEtus teſtamentũ ideo dicitur,quia
veniẽte nouo ceſſauit. De quo apo
ſtolus meminit dicẽs. Vera tranſie
rũt,et ecce oia noua facta ſũt. Te-
ſtamẽtũ aũt nouũ ideo nũcupatur
quia innouat. Non eni illud diſcũt
niſi hoies renouati ex vetuſtate p gratiã,et ptinẽ-
tes iam ad teſtamentũ nouũ,quod eſt regnũ cęlo-
A. rũ.Hebrei aũt vet⁹ teſtamẽtũ Eſdra auctore iux-
ta numerũ litterarũ ſuarũ in.xxii.libris accipiũt.
diuidentes eos in tres ordines.legis.ſ.et propheta
I rũ et agiographorũ.Prim⁹ ordo legis in quinq; li-
bris accipitur, quorũ primus ẽ breſith quod eſt ge
neris.ſcd̃s eleſmoth,quod eſt exodus.tertius vage
cra,quod eſt leuiticus.quart⁹ vagedaber, quod eſt
numerus.quītus elleaddabari,qd̃ ẽ deuteronomiũ.
Hi ſũt quiq; libri moyſi,quos hebręi thorat vocãt
latini legẽ appellãt,Proprie aũt lex appellatur,qa
II. per moyſem data eſt.Scd̃s ordo eſt pphetarum in
quo cõtinẽtur libri octo,quorũ prim⁹ ioſue bennũ
q latine ieſu naue dicitur.ſecũdus ſopthi.quod eſt
iudicũ.tertius ſamuel.q eſt regũ prim⁹.quart⁹ ma
lachim,qui eſt regũ ſecũdus,quitus eſaias, ſextus
hieremias.ſeptim⁹ ezechiel.octau⁹ tareſra,q dicit
III 12.prophetarũ qui libri quia ſibi p breuitate ad
iũcti ſũt pro vno accipiũtur.Tertius eſt ordo agio
graphorũ.i.ſancta ſcribentiũ, in quo ſũt libri no-
uẽ,quorũ prim⁹ iob.ſecũdus pſalteriũ.terti⁹ maſ-
loth/quod eſt puerbia ſalomonis.Quart⁹ coeleth
quod eſt eccleſiaſtes.quintus ſyrraſirim, quod eſt i
cantica cãticorũ.ſextus daniel. ſeptimus dabreia
min,quod eſt verba dierũ hoc eſt paralypomenon
qui eſt criſtonicon.q in duos libros diuiditur apud
gręcos et latinos.octau⁹ eſdas.non⁹ Heſter,qui ſi
mul oẽs.5.8.&.6.fiũt.22.ſicut ſuperius cõprehẽ-
ſi ſũt. Quidam aũt ruth et cinoth,quod latino di-
citur lamẽtatio hieremie,agiographis adiiciũt &.
24. volumina teſtamẽti veteris faciũt iuxta. 24.
IIII. ſeniores q ante cõſpectũ dñi aſſiſtũt.Quart⁹ eſt a-
pud nos ordo veteris teſtamẽti eorũ librorũ q i ca
none hebraico non ſũt.Quorũ prim⁹ ſapientiæ li
ber eſt ſecũdus eccleſiaſtic⁹.terti⁹ tobie.quart⁹ iu
dith.quint⁹ et ſextus machabeorũ,quos licet iudęi
inter apocrypha ſeparet,eccleſia tñ xp̄i inter diui
B. nos libros & honorat et pręthe dicat.In nouo aũt teſta
a. mẽto duo ſũt ordines.prim⁹ euãgelic⁹, in quo ſũt
b. matthe⁹,marcus,lucas,et Ioannes.ſecũdus apoſto
licus,in quo ſũt paulus in.14.epiſtolis.petr⁹ i duo
bus.ioannes in tribus.iacobus et iudas in ſingulis
actus apoſtolorũ et apocalypſis ioanis Sũma aũt
vtriuſq; teſtamẽti trifarie diſtiguitur ideſt in hiſto
ria,in morib⁹,in allegoria, Rurſus iſta tria multifa
rie diuidũtur, ideſt qd a deo,qd ab angelis vel ab
hoibus geſtũ dictũq; ſit.quid a prophetis nũciatũ
de criſto et corpore eius,quid de dyabolo et mem-
bris ei⁹.quid de veteri et nouo populo, qd de præ
ſenti ſæculo et futuro regno atq; iudicio

ℭ De ſcriptorib⁹ et vocabulis ſctõꝝ libroꝝ,Ca.ii.

VEteris teſtamenti ſecũdũ hebreorũ traditio
nẽ hi perhibẽtur auctores.Prim⁹ moyſes diui
nę hyſtorię coſmographiã in quiq; voluminib⁹ edi
dit,quod pentateucũ noiatur Pentateucum autẽ
a quinq; voluminib⁹ dicitur.Pẽta eni gręce quinq;
teucen volumẽ vocatur Geneſis liber inde appel-
latur,eo ꝙ exordiũ mũdi et generatio ſęculi in eo
cõtineaṫ.Exod⁹ vero exitũ ab ęgipto vel egreſſũ
populi iſrael digerit,et ex ea cauſa nomen accepit
Leuitic⁹ appellatur eo ꝙ leuitarũ miniſteria et di
uerſitatẽ victimaꝝ exequiṫ,totuſq; in eo ordo leui
ticus annotaṫ Numerorũ liber vocaṫ eo ꝙ egreſſæ
de egypto trib⁹ dinumerãtur,et.xl.duarũ per he-
remũ mãſionũ in eo deſcriptio contineṫ. Deutero
nomiũ gręco ſermone appellaṫ, quod latine inter
pretatur ſecũda lex ideſt repetitio et euãgelicę le
gis p̄figuratio,q̃ ſic ea habet quę priora ſunt vt tñ
noua ſint oia q̃ in eo replicãṫ, Ioſue liber nomẽ ac
cepit a ieſu filio naue cui⁹ hiſtoriã cõtinet, ſcripto
rẽ vero ei⁹ eũdẽ ioſue hebręi aſſeuerãt,in cui⁹ tex
tu poſt iordanis trãſitũ regna hoſtiũ ſubuertũtur,
terra victori populo diuidiṫ et per ſingulas vrbes
viculos mõtes atq; cõfinia eccleſię celeſtiſq; hieru
ſalẽ ſpiritualia regna p̄figurantur Iudiciũ noiaṫ
a principib⁹ populi,q pręfuerũt in iſrael poſt moy
ſen et ioſue anteq̃ dauid & cęteri reges exiſterent
Hũc librũ et ruth, edidiſſe creditur ſamuel Liber
ſamuel eiuſdẽ ſamuelis natiuitatẽ et ſacerdotiũ et
geſta deſcribit, iccirco et ab eo nomen accepit Et
quis hic liber ſaul et dauid hiſtoriã cõtineat vtriq;
tñ ad ſamuel referunṫ,qa ipſe vnxit ſaul in regnũ
ipſe dauid in regẽ futurũ. Cuius libri primã partẽ
cõſcipit idẽ ſamuel,ſequẽtia vero eius vſq; ad cal-
cem ſcripſit dauid Malachim liber pinde appel-
latur eo ꝙ reges iudę iſrahelitiçę gentis geſtaq; eo
rũ per ordinẽ digerat tempoꝝ.Malachiꝫ enim he
braice latinę regũ interpretatur. Hũc librũ hiere
mias prim⁹ in vnũ volumẽ coegit.Nã antea ſpar-
ſus erat per ſingulorũ regũ hiſtorias.Paralypome
nõ grece dr̃ ꝙ nos p̄termiſſorũ vel reliquorũ dice
re poſſumus,qa ea quę in lege vel regũ libris, vel
omiſſa,vel nõ plene relata ſũt in iſto ſummatim et
breuiter explicantur.Librum iob quidam moyſen
ſcripſiſſe arbitrãtur,alii vnũ ex prophetis nonnul
li vero eundem iob poſt plagã ſue paſſionis ſcripto
rẽ fuiſſe exeſtimãt, arbitrantes,vt q certamina ſpe
cialis pugne ſuſtinuit,ipſe narraret quas victorias
expediuit. Principia aũt et fines libri Iob apud he
breos proſaica oratione texta ſũt,media aũt ipſi⁹
ab eo loco i quo ait.peat dies i qua nat⁹ ſũ,vſq; ad
eũ locũ.Iccirco ego me rep̄hẽdo et ago penitẽtiã.
oia heroico metro diſcurrunt. Pſalmoꝝ liber grę-
ce pſalteriũ.hebraice nablũ,latie organũ dicitur.

Vocatus aũt liber pſalmoꝝ ꝙ vno ꝓpheta canẽ-
te pſalteriũ chor⁹ cõſonãdo reſpõderit. Titul⁹ aũt
in pſalmis hebraicis ita eſt. quod
interpretatᷣ volumen hymnoꝝ. Auctores aũt pſal
moꝝ ſunt quæ ponuntur in titulis moyſes.ſ. & Da
uid, & Salomõ, aſaph. ethan, & iditũ & filij choræ
heman ezraite & reliquorũ, quos eſdras vno volu
mine cõprehendit. Oẽs autẽ pſalmi apud hebreos
metrico carmine cõſtant eſſe cõpoſiti. Nã in more
romani flacci & græci pindari, nũc alij iãbo currũt
nũc elegiaco pſonã, nunc ſapphico nitẽt trimetro
vel tetrametro pede incedẽtes. Salomon fili⁹ Da-
uid regis iſrael iuxta numerũ vocabuloꝝ ſuorum
tria volumina edidit, quorum primus eſt hebraice
maſloth, quẽ græci parabolas, latini ꝓuerbioꝝ no
minãt, eo ꝙ in ĩpo ſub cõparatiua ſĩĩtudine figu-
ras verboꝝ & imagines veritatis oſtenderit, ipam
aũt veritatẽ ad intelligẽdum legẽtib⁹ reſeruauit.
Scd͂m librũ coelethvocauit, q̄ græce eccľiaſten di-
citᷣ, latine cõcionator, eo ꝙ ſermo ei⁹ nõſpecialiter
ad vnũ ſicut in ꝓuerbijs, ſed ad vniuerſos gñaliter
dirigatᷣ, docẽs oĩa quę in mũdo ſunt caduca eſſe &
breuia, & ob hoc minime appetenda. Tertiũ librũ
ſiraſirim p̄notauit, q̄ in latina lingua vertitᷣ cãtica
cãticoꝝ, vbi p epitalamiũ carmẽ cõiũctionẽ xp̄i &
eccľię myſtice canit. Dictũ aũt cãticũ canticoꝝ eo
ꝙ oĩbus canticis p̄feratur quæ in ſcripturis ſacris
habentur, ſicut quędã in lege dicuntᷣ ſancta, quib⁹
ma ora fuit ſancta ſanctoꝝ. Horum aũt trium li-
brorũ Carmina, Hexametris, & pẽtametris verſi-
bus apud ſuos cõpoſita phibentur, vt Ioſephus &
Hieronymus ſcribunt. Eſaias euangeliſta potius
q̄ ꝓpheta edidit librũ ſuum, cuius & oĩs textus elo
quẽtiæ ꝓſa incedit, canticũ vero hexametro & pẽ
tametro verſu diſcurrit. Hieremias ſimiliter edi-
dit librũ ſuũ cũ threnis ſuis, quos nos lamẽtavoca
mus, eo ꝙ in triſtioribus reb⁹ funeribuſq; adhibeã
turᷣ, in quibus quadruplex diuerſo metro cõpoſuit
alphabetũ. Quoꝝ duo prima quaſi ſapphico me-
tro ſcripta ſunt, q̄a tres verſiculos qui ſibi nexi ſũt
et ab vna tm̃ littera incipiũt, heroicũ cõma cõclu-
dit. Tertiũ alphabetũ trimetro ſcriptũ eſt. & a ter-
nis litteris.i. terni verſus incipiũt. Quartũ alpha-
betũ ſimile primo & ſecũdo habetur. Ezechiel &
Daniel a viris, quibuſdã ſapiẽtibus ſcripti eſſe phi
bentᷣ, quorũ Ezechiel principia & fines, multis ha
bet obſcuritatibus inuoluta. Daniel vero claro ſer
mone regna orbis ꝓnũciat & tp̄s aduẽtus xp̄i ma
nifeſtiſſima p̄dicatione annotat. Hi ſunt quattuor
prophetę qui maiores vocantᷣ quia ꝓlixa volumi-
na cõdiderunt. Liber aũt. 12. ꝓphetarũ auctorum
ſuoꝝ noĩbus p̄notatᷣ, qui ꝓpterea dicuntᷣ minores,
quia ſermones eorum breues ſunt. Vnde & cõnexi
ſibimet inuicẽ in vno volumine continẽtur, quorũ
nomina ſunt, oſee / iohel / amos / abdias / ionas / mi
cheas / naũ / abachuc / ſophonias / / aggeus / zacha
rias / & malachias. Eſdræ liber auctoris ſui titulo
prenotatur, in cuius textu eiuſdẽ eſdræ neemięq;
ſermones pariter cõtinentur. Nec quẽq̄ moueat ꝙ
vnus eſdræ dicitᷣ liber, quia ſecũdus terti⁹ & quar
tus nõ habentur apud hebreos, ſed inter apocry-
phos deputãtur. Heſter librũ eſdras creditur con-
ſcripſiſſe, in quo eadem regina ſub figura eccleſię
dei populũ a ſeruitute & morte eripuiſſe ſcribitur
atq; interfecto hoſte aman qui interpretatᷣ iniqui-
tas, diei celebritas in poſteros mittitᷣ. Liber ſapien
tię apud hebreos nuſq̄ eſt, vnde & ipſe titulus græ
cam magis eloquentiã redolet. Hunc iudęi philo-
nis eſſe affirmãt, qui ꝓinde ſapiẽtię nominatᷣ, quia
in eo xp̄i aduẽtus qui eſt ſapientia patris & paſſio
eius euidenter exprimitᷣ. Librum aũt eccleſiaſticũ
certiſſime Ieſus filius ſyrach hieroſolymita nepos
Ieſu ſacerdotis magni cõpoſuit, cuius meminit &
zacharias, qui liber apud latinos ꝓpter eloquij ſi-
militudinẽ ſalomonis titulo prenotatᷣ. Dictus autẽ
eccleſiaſticus eo ꝙ de totius eccleſiæ diſciplina re
ligioſęq; conuerſationis magna cura & ratione ſit
editus. Hic liber apud hebreos reperitur, ſed inter
apocryphos habetᷣ. Iudith vero & tobias ſiue ma-
chabeorũ libri, quibus auctorib⁹ ſcripti ſint mini-
me cõſtat. Habent aũt vocabula ex eorũ nomini-
bus, quorum geſta ſcribuntur. ℂ Quattuor libros
euangeliorũ quattuor euãgeliſte ſingulariter con
ſcripſerũt. Primus mattheus cõſcripſit euangeliũ
litteris hebraicis & ſermonibus in iudæa, initians
euangelizare ab humana xp̄i natiuitate, dicẽs. Li
ber generationis Ieſu xp̄i filij dauid filij abraham
ſignificans deſcendiſſe corporaliter ex ſemine pa-
triarcharum xp̄m, ſicut ꝓmiſſum erat in ꝓphetis
per ſpiritũ ſanctũ. Secũdus marcus plenus ſpiritu
ſancto ſcripſit euangeliũ xp̄i eloquio græco in Ita-
lia, ſecutus petrũ vt diſcipulus. Is initium a ſpiritu
prophetali fecit, dicẽs. Vox clamãtis in deſerto pa
rate viã dñi, & reliqua, vt oſtenderet xp̄m poſt aſ-
ſumptionẽ carnis, euangeliũ predicaſſe in mũdo.
Ipſe eni xp̄s & propheta dictus eſt, ſicut ſcriptum
eſt. Et ꝓphetam in gentibus poſuite. Tertius lu-
cas inter oẽs euangeliſtas græci ſermonis eruditiſ-
ſimus, quippe vt medicus in græcia euãgeliũ ſcri-
pſit theophilo ep̄o, initiãs a ſacerdotali ſpiritu, di
cens. Fuit in diebus herodis regis iudeæ ſacerdos
quidam noĩe zacharias, vt manifeſtaret xp̄m poſt
natiuitatẽ carnis & predicationẽ euãgelij hoſtiam
fuiſſe effectũ pro ſalute mũdi. Ipſe eſt eni ſacerdos
de quo dictũ eſt in pſalmis. Tu es ſacerdos in ęter-
num ſcd͂m ordinem melchiſedech. Vbi em̃ xp̄s ad
uenit ſacerdotiũ iudęorum obmutuit, lex & ꝓphe
tia ceſſauit. Quartus Ioãnes ſcripſit euangeliũ vl
timus in Aſia. incipiẽs a verbo, vt oſtẽderet eundẽ
ſaluatorẽ q̄ pro nobis dignat⁹ eſt naſci & pati, ip̄m
ante ſęcula dei verbũ eſſe ipſum a cęlo veniſſe, &
poſt mortẽ iterũ ad cælũ remeaſſe. Hi ſunt quat-
tuor euangeliſtæ / quos per ezechielẽ ſp̄s ſanctus
ſignificauit in quattuor aĩalibus. Propterea autem

quattuor aïalia,qa per quattuor mundi partes fides xp̄ianę religionis, eorũ predicatione diſſeminata eſt. Animalia aũt dicta ſunt,qm̃ ꝓpter aïam hoïs per eos predicatur euangeliũ Chriſti. Nam & oculis plena erãt intus & foris,qm̃ preuidẽt ea euãgelica quę dicta ſunt a ꝓphetis,& quę ꝓmiſerãt in priori tp̄e. Cura aũt eoꝝ recta,quia nihil prauum in euãgelijs eſt. Et alas ſenas tegentes crura & facies ſuas,reuelata ſunt eni q̃ tegebanť in aduentu xp̄i. Euangeliũ autem interpretatur bona annunciatio. Gręce enim eu bonũ,angelium diciť annũciatio. vnde & angelus nũcius dicitur. Paulus apoſtolus ſcripſit epiſtolas. 14. e quibus nouẽ ſeptem ecclijs ſcripſit,reliquas diſcipulis ſuis, Timotheo, Tito & Philemoni. Ad hæbreos autem epiſtola a plæriſq; latinis eius eſſe incerta eſt propter diſſonantiam ſermonis,eandẽq; alij Barnabam cõſcripſiſſe, altj a Clemente ſcriptam fuiſſe ſuſpicantur. Petrus ſcripſit duas nominis ſui epiſtolas quæ canonicæ,ideo nominantur,quia non vni tantum populo vel ciuitati, ſed vniuerſis gentibus generaliter ſcriptæ ſunt. Iacobus & Ioannes & iudas ſuas ſcripſerunt epiſtolas. Actus apoſtolorum primordia fidei chriſtianę in gẽtibus & naſcentis eccleſiæ hiſtoriam digerit. Actuũ apoſtolorum ſcriptorem Lucam eſſe conſtat euangeliſtam in quo opere naſcentis eccleſiæ infantia texitur, & apoſtolorũ hiſtoria continetur. Vnde & actus apoſtolorum dicitur. Apocalipſin librum Ioannes euangeliſta ſcripſit eo tẽpore quo ob euangelij predicationẽ in inſula pathmos traditur relegatus. Apocalypſis aũt ex gręco in latinũ reuelatio interpretatur Reuelatio eni diciť magnifeſta eorũ quę abſcondita erãt iuxta qđ et ipſe Ioãnes dicit, Apocalipſin ieſu xp̄i quã dedit illi deus palam facere ſeruis ſuis. Hi ſũt ſcriptores ſacrorũ librorũ qui per ſpiritũ ſãctũ loquentes ad eruditionẽ noſtrã,et pręcepta viuendi et credendi regulã cõſcripſerũt. Preterea hęc alia volumia apocripha nõcupãtur. Apocripha aũt dicta.i.ſecreta,qa i dubiũ veniũt. Eſt eni eorũ occulta origo,nec patet partib⁹ a qb⁹ vſq; ad nos auctoritas veraciũ ſcripturarum certiſſima et notiſſima ſucceſſiõe ꝑuenit. In his apocriphis, et ſi iueniť aliqua veritas,tamen propter multas falſa nulla ẽ in eis canonica auctoritas quę recte a prudentib⁹ idicantur non eſſe eorum credẽda quibus aſcribunť Nam multa et ſub nominibus prophetarum,et recentiora ſub nominibus apoſtolorum ab hereticis proferuntur, quæ omnia ſub nomine apocriphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota ſunt.

¶ De bibliothecis. Cap.iii.

BIblioteca a gręco nomẽ accepit,eo ꝙ ibi recõdantur libri. Nã biblio librorũ, the cate poſitio interpretatur. Bibliothecaꝫ veteris teſtamẽti eſdras ſcriba poſt inceñſam legeꝫ a chaldeis dum iudęi regreſſi fuiſſẽt in hieruſalẽ,diuino afflatus ſpiritu reparauit,cunctaq; legis ac phophetarum volumina quę fuerũt a gẽtibus corrupta correxit,totumq; vetus teſtamentuꝫ in. 22. libros conſtituit,vt tot libri eſſent in lege quot habebantur et litteræ. Apud græcos autem bibliothecam primus inſtituiſſe Piſiſtratus creditur athenienſium tyrãnus,quã deinceps ab athenienſibus auctã Xerxes incẽſis athenis euexit in perſas,lõgoq; poſt tp̄e Seleucus nicanor rurſus in gręciam rettulit. Hinc ſtudiũ regibus vrbibuſq; cęteris natum eſt comparandi volumina diuerſarum gentium,et per interpretes in gręcã linguam vertendi. De hinc magnus Alexander vel ſucceſſores eius inſtruendis oïuꝫ librorũ bibliothecis aïuꝫ intenderunt,maxime Ptolemęus cognomẽto Philadelphus,omnis litteraturę ſagaciſſimus,cũ ſtudio bibliothecarum Piſiſtratũ emularetur, non ſolum gentiũ ſcripturas,ſed etiã et diuinas litteras in bibliothecam ſuam contulit Nam. 70. milia librorũ huius temporibus alexãdrię inuenta ſunt.

¶ De interpretibus. Cap.iiii

HIc etiã et Eleaꝫaro pontifice petẽs ſcripturas veteris teſtamenti,in gręcã vocẽ ex hebraica lingua per ſeptuaginta interpretes trãſferre curauit,quas ĩ alexãdria bibliotheca habuit. Si quidẽ ſinguli ĩ ſingulis cellulis ſeparati,ita oïa per ſpiritũ ſãctũ iterpretati ſũt,vt nihil in aliacuius eorũ codice inuentũ eſſet qđ ĩ cęteris vel in verborũ ordine diſcreparet. Fuerunt et alii interpretes,q̃ ex hebraica ligua in gręcũ ſacra eloquia trãſtulerũt ſicut aquila,ſimachus et theodotio,ſicut etiã et vulgaris illa interpretatio, cuius auctor nõ apparet.et ab hoc ſine noïe interpretis quinta editio nũcupatur. Prętereа ſextam et ſeptimã editionẽ. Origenes miro labore repperit.et cũ cęteris editionĩb⁹ cõparauit, Pręſbyter quoq; Hieronim⁹ triũ linguarũ peritus,ex hebręo in latinum eloquiuꝫ eaſdẽ ſcripturas cõuertit eloquẽterq; trãſfudit. Cuius interpretatio merito cęteris antefertur, Nã eſſet verborum tenatior,et per ſpicuitate ſententię clarior,atq; vt pote xp̄iana iterpretatio verior.

¶ De eo qui primum romam libros aduexit. Cap.v.

ROme primus librorũ copiam aduexit Emilius paul⁹,perſę macedonuꝫ rege deuicto deinde Lucill⁹ epõtica pręda. Poſt hos cæſar dedit marco varroni negocium cauſa maxime bibliothecæ cõſtruendæ Primũ aũt romę bibliothecas publicauit. Pollio gręcas ſimul atq; latinas additis auctoruꝫ imaginibus in atrio quod de manubijs magnificentiſſimum inſtruxerat.

¶ Qui apud nos bibliothecã inſtituerũt Ca.vi.

APud nos quoq; Pãphilus martyr,cuius vitam Euſebius ceſarienſis conſcripſit Piſiſtratum in ſacrę bibliothecę ſtudio primus adequare contendit. Hic enim in bibliotheca ſua ꝓpe, 30. voluminũ

milia habuit. Hyeronimus quoq; ac Gennadius ec
cleſiaſticos ſcriptores toto orbe quęrentes ordine
proſecuti ſunt, eorumq; ſtudia in vno voluminis in
diculo comprehenderunt

¶ Qui multa ſcripſerunt. Ca.vii.

MArcꝰ terētius varro apud latinos innume
rabiles libros ſcripſit. Apud gręcos quoq;
calciterꝰ miris attollitur laudibꝰ ꝙ tātos
libros edidit quantos qſq; noſtrū alienus ſcribere
ꝓpria manu vix poſſit. De nr̄is quoq; apd̄ græcos
Origenes i ſcripturarū labore tā gręcos q̄ latinos
operū ſuorū numeros ſeparauit. Deniq; Hieroni-
mus ſex milia librorum eius legiſſe fatetur Horuꝫ
tñ oiꝫ ſtudia Auguſtinꝰ ingenio vel ſcientia ſua vi
cit. vñ tāta ſcripſit vt diebus ac noctibꝰ nō ſolū ſcri
bere libros eiꝰ qſq̄, ſed nec legere quidē occurrat.

¶ De generibus opuſculolorum. Cap.viii.

OPuſculorum genera ſūt tria. Primum genꝰ
excepta ſunt, quę gręce ſcholia nūcupātur
in quibus ea que vidētur obſcura vel diffici
lia, ſūmatim ac breuiter perſtinguntur. Secunduꝫ
genus omelię ſunt quas latini verbū appellāt q̄ ꝓ
ferunt in populis. Tertiū tomi, quos nos libros vel
volumina nūcupamꝰ. Omelię autem ad vulgus lo
quuntur, tomi vero. i. libri maioris ſūt diſputatiōis
Dialogus eſt collatio duorum vel plurimorū, quē
latini ſermonē dicūt. Nam quos gręci dialogos vo
cāt, nos ſermones vocamus. Sermo autē dictꝰ quia
inter vtrūq; ſeritur Vnde et i Virgilio. Multa inter
ſerebāt. Tractatus eſt vniꝰ rei multiplex expoſitio
eo ꝙ trahat ſēſū in multa ſētiēdi cōtrectādo ſecū.
Differt autem ſermo. tractatus, et verbum. Sermo
enim altera eget perſona, tractatus ſpecialiter ad
ſeipſum eſt, verbū autem ad oēs. Vnde et dicitur.
Verbum fecit ad populum. Cōmentaria dicta qua
ſi cum mēte. Sunt enim interpretationes, vt com-
menta iuris, commenta euangelij. Nam quicquid
breuiter componitur cōmentarium dicitur, quod
vero elongatur expoſitio nominatur. Apollogeti-
cum eſt excuſatio in quo ſolent quidā accuſantibꝰ
reſpondere. In defentione enim aut negatione ſo-
la poſitum eſt, et eſt nomen gręcuꝫ. Panegyricum
eſt licentioſum et laſciuioſum genus dicēdi in lau
dibus regum in cuius compoſitione homines mul
tis mendacijs adulantur. Quod maluꝫ a gręcis ex
ortum eſt, quorum leuitas inſtructa dicendi facul-
tate et copia incredibili multas mendatiorum ne
bulas ſuſcitauit. Faſtorum libri ſunt, in quibus re-
ges vel conſules ſcribūtur a faſtibus dicti. i. pote-
ſtatibus. Vnde et Ouidii libri factorum dicuntur,
quia de regibus et conſulibus editi ſunt. Proęmia
eſt initium dicendi. Sunt enim proęmia principiū
librorū, quę ante cauſę narrationem ad inſtruēdas
audientiū aures coaptantur cuius nomen plerią;
latinitatis periti ſine tranſlatione poſuerunt. Hoc
autem vocabulum apud nos interpretatum præ-
fatio nuncupatur, quaſi prelocutio. Præcepta ſunt
quæ aut quid faciēdum, aut quid non faciendum,
ſit docens. Quid faciendum, vt dilige dominum
deum tuum, et honora patrem tuū et matrē tuaꝫ.
Quid non faciendum, vt non męchaberis, non fur
tum facies. Similiter et gentilium pręcepta vel iu
bent vel vetant, Iubent faciendum, vt nudus ara,
ſere nudus. Vetant vt neue inter vites coriluꝫ ſere
neue flagella, ſumma pete. Primus autē pręcepta
apud hebræos moyſes ſcripſit, apud latinos mar-
tiusvates primus precepta cōpoſuit. Fx quibus eſt
illud, poſtremus dicas, primus taceas. Parabolę et
problemata nominibus ſuis indicant alterius ſe ꝑ
ſcrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei ſi
militudinem præſegerit, quo licet ſit vocabulum
gręcum, iam tamen pro latino vſurpatur. Et notū
eſt ꝙ in parabolis que dicūtur per rerum ſimilitu
dines rebus de quibus agitur cōparantur. Proble-
mata autem quę latine appellātur propoſitiones,
quęſtiones ſunt habentes aliquid quod diſputatio
ne ſoluendum ſit. Quęſtio autem eſt cum quęritur
an ſit, an quid ſit, aut quale ſit. Argumentum vero
dictum quaſi argutum, vel ꝙ ſit argute inuentum
ad comprobandas res, Epiſtolā proprie gręci vo-
cant, quod interpretatur latine miſſa. Stola enim
ſiue ſtoli, miſſa vel miſſi. Antochartę et membra-
narum vſum in dolatis ex ligno codicillis epiſtola
rum eloquia ſcribebātur, Vnde et portitores earū
tabellarios vocauerunt.

¶ De cęris. Cap.ix.

CEręlitterarum materies paruulorū nutri-
ces, ipſę dant ingeniū pueris primordia ſē
ſus, quarum ſtudium primi gręci tradidiſ-
ſe produntur Gręci enim et tuſci primum ferro in
cęris ſcripſerūt, poſtea romani iuſſerūt ne graphi-
um ferreum quis haberet. Vnde et apud ſcribas di
cebatur, Cęram ferro ne cędito. Poſtea inſtitutum
eſt vt cęram oſſibus ſcriberēt ſicut indicat atta, in
ſatyra dicens, Vertamus vomerē in cęram mucro
neq; aremus oſſeo. Graphium autem gręce, latine
ſcriptoriū dicitur. Nam graphi ſcriptura dicitur.

¶ De chartis. Cap.x.

CHartarum vſum primuꝫ ęgyptus miniſtra
uit. cęptū apud mēphiticā vrbem. Mēphis
enim ciuitas ęgyptiorū eſt vbi chartę vſus
inuentus eſt primum. ſicut ait Lucanus, Conficitur
bibula mēphitis charta papyro. Bibulā autē papy
rum dixit, ꝙ humorē bibat. Charta autē dictat ꝙ
capti papyri tegmē decerptum glutinatur. Cuius
genera q̄ plura ſūt. Pria et ꝑcipua auguſtea regia
maioris formę in honorē Octauiani auguſtini ap-
pellata. Secūda libyana ob honoreꝫ libyę prouin
tię. Tertia hieratica dicta eoꝙ ad ſacros libros eli
gebatur. ſimilis auguſteę ſed ſubcolorata. Quar-
ta teneotica a loco alexandrię qui ita vocatur vbi
ſiebat. Quinta ſaltica ab oppido ſalo. Sexta cor-
neliana a Cornelio gallo prefecto ęgypti primum

cõfecta. Septima emporitica ꝙ ea merces inuoluũtur cum ſit ſcripturis minus idonea.

❡ De pergamenis. Cap.xi.

PErgameni reges cũ cartha indigerẽt mẽbrana primi excogitauerũt. Vnde & pgamenarũ nomen hucuſq; tradẽte poſteritate ſibi ſeruatũ eſt. Hęc & mẽbrana dicunt quia ex mẽbris pecudũ detrahũtur. Fiebant eni primum coloris lutei.i.crocei. Poſtea vero romę cãdida mẽbrana reperta ſunt, ꝙ apparuit inabile eſſe, ꝙ & facile ſordeſcãt, acieq; legẽtium ledant, cũ peritiores architecti neq; aurea lacunaria ponẽda in bibliothecis putent / neq; pauimenta alia q̃ caryſteo marmore. ꝙ auri fulgor hebetat, & caryſti viriditas reficiat oculos. Nam & qui nũmulariã diſcunt denariorum formis in myrteos pãnos ſubijciũt, & gẽmarum ſculptores, ſcarabeorum terga quibus nihil eſt viridius ſubinde reſpiciunt, & pictores idẽ faciunt, vt laborẽ viſus eorum viriditate recreent. Membrana autẽ aut candida / aut lutea / aut purpurea ſunt. Candida naturaliter exiſtunt. Luteum membranum bicolor eſt, quod cõfectore vna tingitur parte.i.crocaſ, de quo Perſius. Iam liber & poſitis, bicolor mẽbrana capillis. Purpurea vero inficiuntur colore purpureo in quibus aurũ & argentum liqueſcens pateſcat in litteris.

❡ De libris conficiendis. Cap.xij.

QVędam genera librorũ apud gẽtiles certis modulis conficiebãtur, breuiore forma carmina atq; epiſtolę. At vero hiſtorię maiore modulo ſcribebãtur, & nõ ſolum in cartha vel mẽbranis, ſed etiã & in momẽtis elephãtis textilibuſq; maluarũ folijs atq; palmarũ. Cuius generis Cinna ſic meminit. Hęc tibi areteis multũ inuigilata lucernis. Carmina quis ignes nouim⁹ aereos, Leuis in aridulo malue deſcripta libello. Pruſiaca vexi munera nauicula. Circũcidi libros ſicilię primum increbuit. Nam initio pumicabãtur, vnde & Catullus ait. Cui dono lepidum nouũ libellum, arido modo pumice expolitum.

❡ De librorum vocabulis. Cap.xiij.

COdex multorũ librorũ eſt, liber vnius voluminis. Et dictus codex p tranſlationẽ a codicibus arborum ſeu vitium, quaſi caudex ꝙ in ſe multitudinẽ librorꝝ quaſi ramorꝝ cõtineat Volumẽ liber eſt a voluẽdo dictus, ſicut apud hebreos volumina legis, volumina ꝓphetarũ. Liber eſt interior tunica corticis q̃ ligno cohæret, in qua antiqui ſcribebãt, de quo Virgilius ſic, alta liberaret in vlmo. Vnde & liber dr̃ in quo ſcribim⁹, quia ante vſum chartę vel mẽbranarũ de libris arborũ volumina fiebãt.i.cõpaginabãtur, Vnde & ſcriptores a libris arborũ librarios vocauerunt.

❡ De librarijs & eorum inſtrumẽtis. Cap.xiiij.

LIbrarios conſtat ante bibliopolas dictos. Librum eni greci biblum vocãt. Librarij aũt idem & antiquarij vocanſ, ſed librarij ſunt qui & noua & vetera ſcribunt, antiquarij qui tantũmodo vetera, vnde & nomen ſumpſerunt. A ſcribẽdo autẽ ſcriba nomen accepit, officiũ exprimens vocabuli qualitate. Inſtrumẽta ſcribę, calamus / & pẽna. Ex his eni verba paginis infigũtur, ſed calamus arboris eſt, pẽna auis. cuius acumẽ in duo diuidiſ, in toto copore vnitate ſeruata, credo propter myſterium, vt in duobus apicibus vetus & nouũ teſtamentũ ſignaretur, quibus exprimiſ verbi ſacramentũ ſanguine paſſionis effuſum. Dictus aũt calamus ꝙ liquorẽ ponat, vnde & apud nautas calare ponere diciſ. Pẽna aũt a pendẽdo vocata.i.volãdo. Eſt eni vt diximus auium. Folia autẽ librorum appellata / ſiue ex ſimilitudine foliorum arborũ / ſeu quia ex follibus fiũt.i.ex pellibus quæ de occiſis pecudib⁹ detrahi ſolẽt, cuius partes paginę dicunſ, eo ꝙ ſibi inuicẽ cõpingantur. Verſus aũt vulgo vocati, quia ſic ſcribebant antiqui ſicut aratur terra. A ſiniſtra eni ad dextrã primum deducebãt ſtilum, deinde conuertebãtur ab inferiore, rurſus ad dextram verſus, quos & hodie ruſtici verſus vocãt. Scheda eſt quod adhuc emendatur, et necdum in libris redactum eſt, & eſt nomẽ græcum, ſicut & tomus.

❡ De canonibus euangeliorum. Cap.xv.

CAnones euangeliorum Ammonius alexandrię epiſcopus primus excogitauit, quem poſtea Euſebius cęſarięſis ſecutus plenius cõpoſuit. Qui ideo facti ſunt, vt per eos inuenire & ſcire poſſemus qui reliquorũ euãgeliſtarum ſimilia / aut ꝓpria dixerunt. Sunt aũt numero decem, quorum primus cõtinet numeros in quibus quattuor eadẽ dixerunt, Mattheus / Marchus / Lucas / et Ioãnes. Secundus in quib⁹ tres, Mattheus / Marchus / Lucas. Tertius in quib⁹ tres, Mattheus / Lucas / & Ioãnes. Quartus in quib⁹ tres, Mattheus / Marchus / Ioannes. Quintus in quibus duo, Mattheus / Lucas. Sextus in quibus duo, Mattheus / Marchus. Septimus in quib⁹ duo. Mattheus / Ioãnes. Octauus in quib⁹ duo, Lucas / Marchus. Nonus in quib⁹ duo, Lucas / Ioãnes. Decimus in quibus ſinguli eorum ꝓpria quædã dixerũt, quorum expoſitio hæc eſt. Per ſingulos eni euãgeliſtas numerus quidã capitulis affixus adiacet, quibus numeris ſubdita eſt æra quedã, minio notata que indicat in quoto canone poſitus ſit numer⁹, cui ſubiecta eſt æra, verbi gratia. Si eſt æra prima in primo canone / ſi ſecũda in ſecũdo / ſi tertia in tertio / et ſic per ordinẽ vſq; ad decimũ perueniens. Si igitur aperto quolibet euãgelio placuerit ſcire qui reliquorum euãgeliſtarum ſimilia dixerunt aſſumes adiacẽtem numerũ capituli, & requires ipſum numerum in ſuo canone quem indicat, ibiq; inuenies qui & quid dixerũt, & ita demũ in corpore inquiſita loca quę ex ipſis numeris indicãtur per ſingula euangelia, de eiſdem dixiſſe inuenies.

❡ De canonibus conciliorum. Cap.xvj.

CAnon autẽ gręce latinæ: regula nuncapatur. Regula aũt dicta ꝙ recte dicit, nec aliquãdo aliorſum trahit. Alij dixerunt regulam dictã vel ꝙ regat / vel ꝙ normam recte viuẽdi prebeat / vel ꝙ dictorũ paruũq; quid corrigat. Canones aũt generaliũ cõciliorum a tẽporibus conſtantini cęperũt. In pręcedẽtibus nãq; annis perſecutione feruẽte, docendarũ plebiũ minime dabat̃ facultas. Inde chriſtianitas in diuerſas hereſes ſciſſa eſt, quia nõ erat licẽtia epiſcopis in vnũ cõuenire niſi tpe ſupradicti imperatoris. Ipſe enĩ dedit facultatẽ xp̃ianis libere cõgregari. Sub hoc etiã ſancti patres cõcilio. Niceno de omni orbe terrarum cõuenientes iuxta fidẽ euangelicã & apoſtolicam, ſcd̃m poſt apl̃os ſymbolũ tradiderũt. Inter cętera aũt cõcilia quattuor eſſe ſcimus venerabiles ſynodos quę totam principaliter fidẽ cõplectunt̃, quaſi quattuor euãgelia / vel totidem paradiſi flumina. Harũ prima nicea ſynodus. 318. ep̃orũ cõſtantino auguſto imperãte pacta eſt. In qua arrianę pfidiæ cõdẽnata blaſphemia. quã de inęqualitate ſanctæ trinitatis idẽ arrius aſſerebat, cõſubſtãtialem deo patri deum eadem ſancta ſynodus per ſymbolum diffiniuit. Secunda ſynodus. 150. patrum ſub theodoſio ſeniore conſtantinopoli congretata eſt quæ macedonium ſpiritum ſanctum deum eſſe negantem condẽnans, conſubſtantialem patri et filio ſpiritum ſanctum demonſtrauit, dans ſymboli formam quam tota gręcorum et latinorum confeſſio in eccleſiis prædicat. Tertia ſynodus epheſina prima ducentorum epiſcoporum ſub iuniore theodoſio auguſtino edita eſt. quæ neſtorium duas perſonas in chriſto aſſerentem iuſto anathemate condẽnauit, oſtendens manere in duabus naturis vnam domini noſtri ieſu chriſti perſonam. Quarta ſynodus calcedonenſis. d.c.xxx. ſacerdotũ ſub martiano principe habita eſt in qua euticen conſtantinopolitanum abbatem verbi dei et carnis vnam naturam pronunciantem, et eius defenſorem dioſcorum quondam alexendrium epiſcopum, et ipſum rurſum neſtorium cum reliquis hereticis vna patrum ſententia prędamnauit prędicans eadem ſynodus, chriſtum dominum de virgine ſic natum, vt in eo ſubſtantiam diuiuæ et humanæ confiteamur naturæ. Hæc ſunt quattuor, ſynodi principales, fidei doctrinam pleniſſime prædicantes. ſed et ſi qua ſunt conſilia que ſacti patres ſpiritu dei pleni ſanxerunt, poſt iſtarum quattuor auctoritatem omni manẽt ſtabilita vigore, quorum geſta in hoc opere condita continentur Synodum autem ex gręco interprętari comitatum vel cœtum. Concilũ vero nomen tractum ex more romano. Tempore enim quo cauſe agebantur, conueniebant omnes in vnum communiq; intentione tractabant. Vnde et concilium a communi intentione dictum quaſi cõſilium. Nã cilia occulorũ ſũt, vnde et cõſiliũ, id eſt cõſiliũ. d. in. L. litteram tranſeunte. Cœtus vero cõuentus eſt vel congregatio a coeundo, id eſt conueniendo in vnum vnde et conuentus eſt nuncupatus, ſicut a conuentu cetus, ita & concilium a ſocietate multornm in vnum.

De cyclo paſcali. Cap.xvii.

PAſcalem cyclum hyppolitus epiſcopus tẽporibus alexandri imperatoris primus cõſcripſit. Poſt quam probatiſſimi auctores Euſebius cæſarienſis, theophilus alexandrinus proſper quoq; natione aquitanus atq; victorinus amplificatis eiuſdem feſtiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt. Cuius quidem rationẽ beatiſſimus Cyrillus alexandrinæ vrbis epiſcopus in nonaginta quinq; annos, per quinquies decennouies calculans, quoto kalendas vel luna debeat paſcalis ſolẽnitas celebrari ſumma breuitate notauit. Cyclus autem vocatus eo ꝙ in orbe digeſtus ſit, et quaſi in circulo diſpoſitum ordinem complectatur annorum ſine varietate et ſine vlla arte Vnde factum eſt vt cuiuſq; materię carmina ſimplici formitate facta, cyclica vocarẽtur. Hinc et latinæ cyclum dictũ ꝙ ordinem habeat ſtratũ annorum.

Primus cyclus.

B	c.2.idus	aprilis	20.
	c.6.kal̃.	aprilis	16.
	E.16.kal̃.	maij	17.
	c.6.idus	aprilis	20.
B	c.9.kal̃.	aprilis	15.
	E.2.idus	aprilis	16.
	c.2.non̄.	aprilis	19.
	E.8.kal̃.	maii	20.
B	c.5.idus	aprilis	16.
	c.2.kal̃.	aprilis	18.
	E.12.kal̃.	maij	19.
	c.non̄.	aprilis	15.
	c.5.kal̃.	aprilis	17.
B	E.16.kal̃.	maii	18.
	c.6.idus.	aprilis	21.
	c.9.kal̃.	aprilis	17.
	c.idus	aprilis	17.
B	c.2.non̄.	apülis	20.
	E.8.kal̃.	maii	21.

Secundus cyclus

	c.5.idus	aprilis	18.
B	c.2.kal̃.	aprilis	20.
	E.12.kal̃.	maii	21.
	c.non̄.	aprilis	17.
	c.5.kal̃.	aprilis	20.
B	E.16.kal̃.	maii	20.
	c.kal̃.	aprilis	16.
	E.11.kal̃.	maii	17.
	c.idus	aprilis	20.
	c.5.kal̃.	aprilis	15.
B	E.15.kal̃.	maii	16.
	c.5.idus	aprilis	19.

	c.8.kal.	aprilis	15.
B	E.idus	aprilis	15.
	c.noñ.	aprilis	18.
	c.5.kal.	aprilis	21.
	E.4.idus	aprilis	15.
	c.kal.	aprilis	17.
B	E.11.kal.	maii	18.
	Tertius	cyclus	
	c.8.idus.	aprilis	15.
	c.4.kal.	aprilis	18.
B	E.15.kal.	maij	18.
	c.5.idus	aprilis	21.
	c.8.kal.	aprilis	17.
	E.18.kal.	maij	18.
B	c.noñ.	aprilis	20.
	E.7.kal.	maij	21.
	c.4.idus	aprilis	17.
	c.4.noñ.	aprilis	20.
B	E.11.kal.	maij	20.
	c.8.idus	aprilis	16.
	c.4.kal.	aprilis	19.
	E.14.kal.	maij	20.
B	c.4.noñ.	aprilis	15.
	c.8.kal.	aprilis	18.
	E.18.kal.	maij	19.
	c.3.kal.	aprilis	15.
B	E.14.kal.	maij	15.
	Quartus	cyclus	
	c.3.idus	aprilis	19.
	c.7.kal.	aprilis	15.
	E.17.kal.	maii	16.
B	c.8.idus	aprilis	18.
	c.4.kal.	aprilis	21.
	E.3.idus	aprilis	16.
	c.3.noñ.	apiilis	18.
B	E.10.kal.	maii	18.
	c.18.kal.	maij	21.
	c.3.kal.	aprilis	17.
	E.13.kal.	maij	18.
B	c.4.idus	aprilis	20.
	c.7.kal.	aprilis	16.
	E.17.kal.	maii	17.
	c.7.idus	aprilis	20.
B	c.11.kal.	aprilis	15.
	E.3.idus	aprilis	16.
	c.3.noñ.	aprilis	16.
	E.9.kal.	maij	20.
	Quintus	cyclus	
B	c.7.idus	aprilis	16.
	c.3.kal.	aprilis	19.
	E.13.kal.1	aimj	20.
	c.2.noñ.	aprilis	16.
B	c.7.kal.	aprilis	17.
	E.17.kal.	maij	19.
	c.2.kal.	aprilis	15.
	E.12.kal.	maij	16.
B	c.3.idus	aprilis	18.
	c.3.noñ.	aprilis	21.
	E.16.kal.	maii	15.
	c.6.idus	aprilis	18.
B	c.3.kal.	aprilis	20.
	E.13.kal.	maii	21.
	c.2.noñ.	aprilis	17.
	c.6.kal.	aprilis	20.
B	c.17.kal.	maii	20.
	c.2.kal.	aprilis	16.
	E.12.kal.	aprilis	17.

A Conditione mūdi vſq; ad hunc nouiſſimum cyclum cōputantur anni. 5920. Poſt cuius expletionē ad primum exordium recurrendū eſt. Antiquitus eccleſia paſca.14. luna cum iudeis celebrabat quocūq; die occurreret. Quem ritū ſancti patres in nicena ſynodo ꝓhibuerunt, cōſtituentes nō ſolū lunam paſchalē & menſem inquirere, ſed etiā & idem reſurrectionis dñicæ obſeruare, & ob hoc paſca.14.luna vſq; ad.21.extēderūt, vt dies dñicus nō omitteretur. Paſcę aūt vocabulum nō gręcum, ſed hebraicū eſt / nec a paſſione, qm̄ paſchin gręce dicit pati, ſed a trāſitu hebreo verbo paſca appellatum eſt, eo ꝙ tunc populus dei ex ęgypto trāſierit. Vnde & in euāgelio, cū vidiſſet inquit Ieſus quia venit hora, vt trāſiret de mūdo ad patrē. Cuius nox ideo peruigil ducitur ꝓpter aduentum regis ac dñi noſtri, vt tēpus reſurrectionis eius nos non dormiētes, ſed vigilātes inueniat, cuius noctis duplex ratio eſt / ſiue ꝙ in eadē tūc vitā recepit cū paſſus eſt / ſiue ꝙ poſtea eadē hora qua reſurrexit ad iudicādum venturus eſt. Eo aūt modo agimus paſca, vt non ſolū mortem & reſurrectionem chriſti in memoriā reuocemus, ſed etiā cætera quę circa eum atteſtat ad ſacramentorum ſignificationē inſpiciamus. Propter initiū eni nouę vitę, & ꝓpter nouum hominē quem iubemur induere & exuero veterē, expurgamus vetus fermētum vt ſcimus noua cōſperſio, qm̄ paſca noſtrū immolatus eſt Chriſtus. Propter hāc ergo vitæ nouitatē primus mēſis nouorum in anni mēſibus celebrationi paſcali myſtice attributus eſt, ꝙ vero tertiæ ebdomadæ die paſca celebrat.i.qui dies occurrit a quintadecima luna vſq; in viceſimā primā, hoc ſignificat, quia in toto tēpore ſæculi quod ſeptenario dierū numero agitur, nūc tertiū tēpus hoc in ſacramētum apparuit. Primum eni tēpus eſt ante legē. Secūdum ſub lege. Tertiū ſub gratia, vbi iam manifeſtatum eſt ſacramētum prius occultū in ꝓphetico enigmate. Ideo & ꝓpter hęc tria ſęculi tēpora reſurrectio dñi triduana eſt, ꝙ vero a quartadecima luna vſq; ad 21.per dies. 7.paſcalis dies queritur, hoc fit ꝓpter ipſum numerū ſeptēnariū quo vniuerſitatis ſignificatio ſępe figurat, qui etiā ipſi eccleſiæ tribuitur propter inſtar vniuerſitatis, vnde & Ioānes apoſtolus i apocalypſi ad ſeptē ſcribit eccleſias. Eccleſia

vero in iſta adhuc mortalitate carnis cõſtituta ꝓ-
pter ipſam mutabilitatē lunę nomine in ſcripturis
ſignificatur. Varia aũt obſeruãtia opinionũ paſca
lis feſtiuitatis, interdũ errorem gignit. Latini nãq;
a.3.noñ.martias vſq; in.3.noñ. Aprilis primi mēſis
lunam inquiruut, et ſi.15.luna die dñico ꝓuenerit
in alio die dñico paſca ꝓtrahunt. Greci primi men
ſis lunam ab.8.idus martias vſq; in diē noñ. apri-
lis obſeruãt, et ſi.15.luna die dñico incurrerit, ſan
ctum paſoha celebrant. Huiuſmodi ergo diſſenſio
inter vtroſq; paſcalē regulã turbat. Cõmunis an-
nus dicitur qui.12.tantum lunationes hoc eſt dies
cccliiij.habet. Dictus aũt cõmunis, quia ſæpe duo
ita cõiuncti incedũt, vt inuicē ſe in paſcali ſolēnita
te ſequãtur. Nam emboliſmus annus eſt ſemp ſo-
lus. Emboliſmus annus eſt qui.13.mēſes lunares.i.
ccclxiiij.dies habere monſtrat̃. Ipſe eſt annus ſan-
cto Moyſi diuinitus reuelatus, in quo iubentur hi
qui longius habitãt, in ſecũdo mēſe paſca celebra
re. Emboliſmus aũt nomen grecũ eſt, quod inter-
pretat̃ latine ſuper augmentum, eo ꝙ expleat nu-
merum annorũ cõmunium quibus.xj.lunares dies
deeſſe cernunt̃. Emboliſmi autē anni et cõmunes
ſic inueniũtur. Si enĩ a.14.luna paſce precedentis
vſq; ad.14.ſequētis.ccclxiiij.dies fuerint. Embo-
liſmalis annus eſt, ſi.cccliiij.cõmunis. Biſſextus eſt
poſt annos.4.vnus dies adiectus. Creſcit enim per
ſingulos annos quarta pars aſſis. At vbi quarto an
no aſſem cõpleuerit biſſextilem annũ facit. Dictus
autem biſſextus quia bis ſexies ductus aſſem facit
quod eſt vnus dies, ſicut quadrãtem ꝓpter quater
ductũ quod eſt biſſextus, quē ſuper dierũ curſum
in annũ ſol facit / ſiue ꝙ nequeat annũ ſub introdu
cere niſi biſſexto noñ.mar.cõputaueris, hoc eſt et
primo die ſexto noñ. mar. et addito bis ſexto alio
die ſexto noñ.mar.iteraueris. A ſexto autem noñ.
mar. vſq; in diē pridie kal̃.ianuarias in lunæ curſu
biſſextus apponit̃ / atq; inde detrahitur. Intercala
res aũt dies iccirco vocant̃, quia interponũtur, vt
ratio lunæ ſoliſq; cõueniat. Calare enĩ ponere dici
tur, intercalare interponere. Epactas greci vocãt,
latini adiectiones annas lunares, quę vndenarium
numerũ vſq; ad tricenariũ in ſe reuoluunt̃. Quas
ideo ęgyptij adijciũt, vt lunaris emēſio rationi ſo-
lis equetur. Luna enĩ iuxta curſum ſuũ.29. ſemis
dies lucere dinoſcit̃ et fiũt in annum lunares dies.
cccliiij.remanēt ad curſũ anni ſolaris dies.xj.quas
ægyptij adijciunt, vnde et adiectiones vocantur.
Abſq; his nõ inuenies lunam quota ſit in quolibet
anno et mēſe et die. Iſte epacte ſemp.xj.kal̃.aprilis
reperiunt̃ in eadē luna quę fuerit in eo die. Conti-
nentur aũt circulo decēnouenali, ſed cum ad.29.
epacta ꝑuenerint, qui & circulus decēnouenalis,
iam ſequenti anno nõ addes ſuper.29.xj.vt.x.an-
nuncies detractis.30.ſed inde reuerteris, vt.xj.ꝓ-
nuncies.

¶ De reliquis feſtiuitatibus. Cap̃.xviij.

Feſtiuitas dicta a feſtis dieb⁹, quaſi feſtiditas,
eo ꝙ in eis ſolares diuina fit. Quibus cõtra-
rij ſunt faſti in quibus ius fatur.i.dicit̃. Solēnitas a
ſacris dicit̃ ita ſuſcepta, vt mutari ob religionem
non debeat a ſolito.i.firmo atq; ſolido noiata / vel
ex eo ꝙ ſoleat fieri in anno. Celebritas aũt nomi-
nat̃ ꝙ nõ ibi terrena, ſed cęleſtia tm̃ agant̃. Paſca
feſtiuitatũ omniũ prima eſt, de cuius vocabulo iã
ſuperius dictũ eſt. Pentecoſtes ſicut & paſca apud
hebreos celebris dies erat quod poſt quinq; deca-
das paſche celebrat̃, vnde et vocabulum ſumpſit.
Penta enĩ gręce quinq;, in quo die ſcd̃m legem pa
nes ꝓpoſitionis de nouis frugib⁹ offerebãt. Cuius
figuram annus iubileus in teſtamēto veteri geſſit,
quę nũc iterũ per figurã repromiſſionis ęternã re-
quiem pręfigurat̃. Epyphania gręce latine appa-
ritio / ſiue manifeſtatio vocat̃, eo enĩ die Chriſtus
ſideris indicio magis apparuit adorandus. Quod
fuit figura primitiæ credentiũ gentiũ. Quo die et
dñici baptiſmatis ſacramentũ, et permutatę in vi
num aquę factorũ per dñm ſignorũ principia exti
terũt. Duæ ſunt aũt epyphaniæ, prima in qua na-
tus eſt Chriſtus et paſtoribus hebreorũ angelo nũ
ciãte apparuit, ſecũda in qua ex gentium populo,
ſtella indice, perſepis cunabula magis adoraturis
exhibuit. Scenophegia ſolēnitas hebreorũ de grę·
co in latinũ tabernaculorũ dedicatio interpretat̃,
quę celebrat̃ a iudeis, in memoriã expeditionis cũ
ab ęgypto ꝓmoti in tabernaculis agebãt / et ex eo
ſcenophegia. Sceno enĩ gręce, latine tabernaculũ
dicit̃. Quę ſolēnitas apud hebreos ſeptēbrio mēſe
celebrabat̃. Neomenia apđ kalēde, apud hebreos
aũt quia ſcd̃m lunarem curſum mēſes ſupputant̃,
et gręce mene luna appellat̃, inde neomenia.i.no-
ua luna. Erant enĩ apud hebreos ipſi dies kalēda-
rum, ex legali inſtitutione ſolēnes, de quib⁹ in pſal
terio dicit̃. Canite in initio menſis tuba, in die inſi-
gnis ſolēnitatis veſtræ. Encenia aũt eſt noua tēpli
dedicatio. Gręce enĩ cenon dicit̃ nouũ. Quãdo enĩ
aliquid nouũ dedicat̃ encenia dicitur. Hanc dedi-
cationis tēpli ſolēnitatem iudei octobrio mēſe ce-
lebrabãt. Dies palmarũ ideo dicit̃, quia in eo dñs
et ſaluator noſter ſicut ꝓpheta cecinit hieruſalem
tendēs aſellũ ſediſſe perhibet̃. Tunc gradiēs, cum
ramis palmarũ multitudo plebiũ obuiã ei clama-
uerũt. Oſanna, benedictus qui venit in nomine dñi
rex iſrael. Vulgus aũt ideo hũc diem capitaliuium
vocat, quia in eo tũc mos eſt lauandi capita infan-
tium, qui vngēdi ſunt, ne obſeruatione.xl.ſordida-
ta ad vnctionem accederēt. Hoc aũt die, ſymbolũ
confitentibus tradit̃, ꝓpter cõfinem dñicę paſche
ſolēnitatem, vt qui iam ad dei gratiã percipiēdam
feſtinant, quam confiteãtur fidem agnoſcãt. Cæna
dñica dicta eſt. eo ꝙ in eo die ſaluator paſca cum
ſuis diſcipulis fecerit, quod & vſq; hodie ſicuti eſt
traditũ celebrat̃, ſanctũq; in eo chriſma cõficitur.
Sabbatũ ab hebreis ex interpretatione vocabuli

ſui requies nominatur, ꝙ deus in ipſo perfecto mũ
do requieuiſſet. Siquidẽ & eo die requieuit dñs in ſe
pulchro vt quietis illiꝰ myſteriuꝫ cõfirmaret, quod
iudęis obſeruandũ, in vmbra futuri pręceptum eſt
Sed poſtq̃ Chriſtus in ſepultura ſua eius figurã ad
ĩpleuit, obſeruatio eius quieuit, Dominicꝰ dies ꝓin
de vocatur, quia in eo reſurrectiõis dñi noſtri gau=
diũ celebraẽ. Qui dies nõ iudęis ſed Chriſtianis in
reſurrectione domini declaratus eſt, & ex illo habe
re cepit feſtiuitatẽ ſuã. Illis enim ſolũ celebranduꝫ
ſabbatũ traditũ eſt, qui erant antea requies mor=
tuorũ, reſurrectio aũt illiꝰ erat qui reſurgẽs a mor
tuis iã nõ moreręẽ. Poſtq̃ aũt facta eſt talis reſurre
ctio ĩ corpore dñi, vt pręiret ĩ capite eccleſię, quod
corpus eccleſię ſperaret ĩ fine. iam dies dominicus
i. octauus, qui et primus celebrari cœpit.

¶ De officijs. Cap. xix.

OFficiorũ plurima genera ſunt, ſed pręcipu
um illud, quod ĩ ſacris diuiniſq; rebꝰ habeẽ.
Officiũ autem ab efficiẽdo dictum quaſi ef
ficiũ, propter decorem ſermonis vna mutata lite=
ra, vel certe vt quiſq; illa agat quæ nulli officiant.
ſed proſint omnibus. Veſpertinum officium eſt in
noctis initio, vocatum a ſtella veſpere, quæ ſurgit
oriente nocte. Matutinum vero officium eſt in lucis
initio, a ſtella lucifero appellatũ, quę oritur incho
ante mane, Quorum duorũ temporum ſignifica=
tione oſtenditur vt die ac nocte ſemper deus lau=
detur. Miſſa tempore ſacrificii eſt, quando cathe=
cumini foras mittũtur. clamante leuita, ſi quis ca=
thecuminus remãſit exeat foras & ide miſſa, quia
ſacramentis altaris intereſſe nõ poſſunt qui non=
dum regenerati noſcuntur. Chorus eſt multitudo ĩ
ſacris collecta, & dictus chorus ꝙ initio in modum
coronę circũ aras ſtarent, & ita pſallerent. Alii cho
rũ dixerunt a concordia, quę in charitate conſiſtit
quia ſi charitatem non habeat, reſpõdere conue=
nienter non poteſt. Cũ autem vnus canit, gręce mo
nodia, latine ſinciniũ dicitur. cum vero duo canũt,
biciniũ appellatur. cum multi chorus. Nam cho=
rea ludicrũ cantilenę, vel ſaltationes claſſium ſũt
Antiphora ex gręco, interpręte vox reciproca.
duobus. ſ. choris alternatim pſallantibꝰ ordine cõ
mutato, ſiue de vno ad vnum. Quod genus pſallẽ
di gręci inueniſſe tradũtur. Reſponſorios itali tra
diderũt. Quos inde reſpõſorios cantus vocant, ꝙ
alio deſinẽte, id alter reſpondeat. Inter reſponſo=
rios aũt & antiphonas hoc differt, ꝙ in reſponſo=
riis vnus verſum dicit, in antiphonis aũt verſibꝰ al=
ternant chori. Lectio dicitur, quia non cantatur vt
pſalmus vel hymnus, ſed legitur tãtũ. Illic eniꝫ mo
dulatio. hic ſola pronunciatio quæritur. Canticum
eſt vox cantantis in lęticia. Pſalmus autem dicitur
quia cãtatur ad pſalteriũ, quo vſũ eſſe Dauid pro=
phetã in magno myſterio ꝓdit hiſtoria. Hæc autẽ
duo in quibuſdã pſalmorũ titulis. iuxta muſicã ar=
tem, alternatim ſibi apponuntur. Nam canticum
pſalmi eſt cum id quod organum modulatur, vox
poſta cantãtis eloquitur. Pſalmus vero cãtici, quod
humana vox pręloquiẽ, ars organi modulantis imi
tatur. Pſalmꝰ aũt a pſalterio dicitur, vnde nec mos
eſt ex alio opere eum componi. Tres autem gradꝰ
ſunt in cantãdo, primus ſuccentoris, ſecundus in=
centoris, tertius accentoris. Diapſalma quidã he=
breum verbũ eſſe volunt. quo ſignificatur ſemper. i.
ꝙ illa quibus hoc interponitur, ſempiterna eſſe cõ
firmet. Quidã vero gręcuꝫ verbũ exiſtimant quo ſi
gnificatur interuallũ pſallẽdi. vt pſalma ſit quod
pſallitur. diapſalma vero interpoſitũ in pſallendo
ſilentiũ, vt quemadmodum ſimpſalma diciẽ vocis
copulatio in cantando, ita diapſalma diſiunctio ea
rum. vbi quędã requies diſtincta continuatiõe oſtẽ
diẽ. Vnde & illud probabile eſt, non contingendas
ſentẽtias in pſallendo vbi diapſalma iterpoſita fu
erit, quia ideo interponitur, vt cõuerſio ſenſuuꝫ vel
perſonarũ eſſe noſcatur. Hymnus eſt canticũ lau=
dantiũ, quod de gręco in latinũ laus interpręta
ꝓ eo ꝙ ſit carmẽ leticię & laudis. Proprie aũt hym
ni ſunt cõtinentes laudem dei. Si ergo ſit laus & nõ
ſit dei, nõ eſt hymnus. ſi ſit & laus & dei laus & nõ
canteẽ, nõ eſt hymnꝰ. Si ergo & in laudẽ dei dr̃, &
cãtatur, tũc eſt hymnꝰ. Cui cõtrarium eſt threnum
quod eſt lamẽti carmen & funeris. Alleluia duoruꝫ
verborum interpretatio eſt, hoc eſt laus dei, et eſt
verbũ hebreũ. iã eni vnũ eſt de. x. noibus quibꝰ a=
pud hebręos deus vocatur. Amen ſignificat vere ſi
ue fideliter, quod & ipſum hebręũ eſt. Quæ duo
verba, amen & alleluia, nec gręcis nec latinis nec
barbaris licet in ſuã linguã omnino tranſferre vel
alia lingua annunciare. Nã quãuis iterpręetari poſ
ſint, ꝓpter ſanctiorẽ tñ auctoritatẽ, ſeruata eſt ab
apoſtolis ĩ his ꝓprię linguę antiqtas Tãto enim ſa
cra ſunt noĩa. vt etiã ioãnes in apocalypſi referat
ſe ſpũ reuelãte vidiſſe & audiſſe vocẽ cęleſtis exer=
citꝰ, tãquã vocẽ aquarũ multarũ & tonitruũ valido
rũ dicentiũ amẽ & alleluia. ac p hoc oportet ĩ ter=
ris vtraq; dici ſicut ĩ cęlo reſonãt. Oſanna ĩ alteriꝰ li
guę iterp̃tationẽ in toto trãſire nõ põt, Oſi eni ſal=
uifica interpretatur. anna interiectio eſt, motum a
nimi ſignificãs ſub deprecãtis affectu. integre aũt
diciẽ oſianna, quod nos corrupta media vocali li=
tera & eliſa dicimus oſanna, ſicut fit in verſibꝰ quã
do ſcandimus. Litera eni prima verbi ſequẽtis ex
tremam prioris verbi veniens excludit, & dr̃ hebra
ice oſanna quod interprætatur ſaluifica. ſubaudiẽ
do vel populũ tuũ vel totum mundũ. Offertorium
tali ex cauſa ſumpſit vocabulũ. Fertũ eniꝫ dicitur
oblatio quæ in altari offerẽ & ſacrificaẽ a põtifici=
bus a quo offertoriũ noiatum, quaſi ꝓpter fertum
Oblatio vocatur quia offerẽ. Dona ꝓprie dei dicun
tur. munera hominũ. Nam munera dicuntur obſe
quia quę pauperes diuitibus loco munerũ ſoluunt
itaq; munus homini datur. donũ deo. vnde etiã in
tẽplis donaria dicimus. Munera aũt vocãtur, quia

manibusvel accipiuntur vel dantur. Duo ſunt aũt
1. quę offerũtur,donũ & ſacrificiũ,Donũ dicitur qc
quid auro argẽtoq; aut qualibet alia ſpecie efficiť
2. Sacrificiũ aũt eſtvictima,& quęcũq; in ara ponũť
ſeu cremantur.Oẽ aũt quod deo datur,aut dedica
tur,aut cõſecratur.Quod dedicatur dicẽdo datur.
vnde & appellatur,vnde & errãt qui dedicationẽ
cõſecrationẽ putant ſignificari.Immolatio ab an=
tiquis dicta,eo ꝙ in mole altaris poſitavictima cæ
dereť,vnde & mactatio poſt imolationeꝫ eſt,nunc
aũt imolatio panis & calicis conuenit.Libatio aũt
tm̃modo calicis oblatio eſt.Hinc eſt illud. Et liba=
uit de ſanguinevuę,ſicut et ſeculariũ quidã poeta
rũ,nunc inquit pateras libate ioui.Libare eni pro
prie fundere eſt,ſumptũq; nomen de libero quodã
qui in gręciavſum repperitvitis.Hoſtię apudvete=
res dicebãtur ſacrificia quę fiebant anteq̃ ad hoſtẽ
pergerent Victimęvero ſacrificia,quę poſtvictoriã
deuictis hoſtib⁹imolabãtur.Et erantvictimę maio
ra ſacrificia,q̃ hoſtię.Aliȷvictimã dictã putauerunt
quia ictu percuſſa cadebat,vel quiavincta ad aras
ducebatur.Holocauſtũ illud eſt,vbi totũ igne cõ=
ſumitur quod offertur.Antiqui eniꝫ cũ maxima ſa
crificia adminiſtrarent,ſolebãt totas hoſtias in ſa=
crorum cõſumere flãma.et ipa erant holocauſto=
mata.Holo eni græce totũ dicitur,cauſtisincenſio
et holocauſtũ totũ incenſus.Cerimoniæ apud lati
nos dicũtur ſacrę oĩa quę apud grecos orgiavocã
tur.Proprie aũt viſum eſt doctorib⁹a carendo a p=
pellaricęrimonias quaſi carimonias,eo ꝙ ea quæ
in ſacris diuinis offeruntť,in ſuovſu his carerẽt ho=
mines,quod etiã nomen invſu eſt ſanctarũ literaꝝ
Alii cerimonias ꝓprie obſeruationibus iudęorum
credũt,abſtinentiã ſcꝫ quarundã eſcarum,ſecũdũ
veterem legẽ eo ꝙ obſeruantes carebant his reb⁹
quibus ſe abſtinuerũt.Sacrificiũ dictũ quaſi ſacrũ
factũ.quia prece myſtica conſecratur,in memoriã
ꝓ nobis dñicę paſſionis.Vñ hoc eo iubente corpus
Chriſti & ſanguinẽ dicimus.quod dũ ſit ex fructi=
bus terræ,ſanctificatur & fit ſacramentũ,operan=
te inuiſibiliter ſpũ dei.cuius panis & calicis ſacra=
mentũ gręci euchariſtiã dicunt,quod latine bona
gratia interpręratur,Et quid melius corpore & ſã
guine Chriſti?Sacramentũ eſt in aliqua celebratio
ne,cũ res geſta ita fit vt aliquid ſacrificare intelli=
gať,quod ſancte accipiendũ eſt.Sunt aũt ſacramẽ
ta,baptiſmũ & Chriſma,corpus et ſanguis Chri=
ſti quę ob id ſacramenta dicunť,quia ſub tegimen
to corporaliũ rerũ,virtus diuina ſecretius ſalutem
eorũdẽ ſacramentorũ operatur.Vnde & a ſecre=
tis virtutib⁹ vel ſacris ſacramenta dñr.Quę iõ fru
ctuoſe pœnes eccleſiã fiunt.quia ſanctus in ea ma
nens ſpũs,eorũdẽ latenter ſacramentorũ operať
effectũ.vnde ſeu per bonos,ſeu p malos miniſtros
intra dei eccleſiã diſpenſeť,tñ quia ſpiritus ſanct⁹
myſtice illa viuificat,qui quõdã apoſtolico in tẽpo=
re,viſibilibus apparebat operib⁹,nec bonorũ me
ritis diſpenſatoruꝫ amplificãtur hęc dona,nec ma
lorum attenuantur,quia neq; q plãtat eſt aliqd ne
q; qui rigat,ſed qui incrementum dat deus. Vnde
et græce myſterium dicitur quod ſecretam et re=
conditam habeat diſpenſationem.Baptiſmuꝫ gręce.
latine tinctio interprætatur,quæ iccirco tinctio
dicitur quia ibi homo ſpiritu gratiæ in melius im=
mutatur,& longe aliud q̃ erat efficitur.Prius enim
deformitate peccatorum fœdi eramus.in ipſa in
tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum.
Vnde in canticis ſcribitur canticoruꝫ.Quæ eſt iſta
quæ aſcendit dealbata?Cuius myſterium non ali=
ter niſi ſub trinitatis deſignatione id eſt patris et
filii & ſpiritus ſancti cognominatione completur.
dicente domino ad apoſtolos.Ite docete omnes gẽ
tes baptizantes eos in nomine patris & filii et ſpiri
tus ſancti. Sicut enim in tribus teſtibus ſtat om=
ne verbum.ita hoc ſacramentum confirmat terna=
rius numerus nominum diuinorum.ꝙ autem per
aquam baptiſmum datur,hæc ratio eſt,Voluit eni
dominus vt res illa inuiſibilis per congruentem,ſꝫ
profecto contrectabilem rem viſibile impendere=
tur elementum,ſuper quod etiam in principio fe=
rebatur ſpiritus ſanctus,ſicut aqua purgatur exte
rius corpus ita latenter eius myſterio per ſpiritum
ſanctum purificatur et animus.Cuius ſanctificatio
ita eſt.Inuocato enim deo deſcendit ſpiritus ſan=
ctus de cęlis & medicatis aquis ſanctificat eaſde ſe
ipſo,& accipiunt vim purgationis vt in eis et caro
et anima delictis inquinata mundetur. Chryſma
græce latine vnctio nominatur,ex cuius nomine et
Chriſtus dicitur & homo poſt lauacrum ſanctifica
tur.Nam ſicut in baptiſmo peccatorum remiſſio
datur,ita per vnctionem ſanctificatio ſpirit⁹ adhi
betur,& hoc de priſtina diſciplina,qua vngi in ſa=
cerdotium & in regnum ſolebant,ex quo & aaron
a moyſe vnctus eſt.Quę dum carnaliter fit,ſpiri=
tualiter proficit, quomodo et in ipſa baptiſmi gra
tia viſibilis actus eſt ꝙ in aqua mergimur,ſed ſpi=
ritalis effectus quod delictis mundamur.Hoc ſigni
ficat illud vnguentum,quod peccatrix mulier ſu=
per pedes & ea quę dicitur nõ fuiſſe peccatrix ſuꝑ
caput Ieſu fudiſſe deſcribitur.Manus ipoſitio ideo
fit vt per benedictionem aduocatus inuitetur ſpiri
tus ſanctus,Tunc enim ille paraclytus,poſt mun=
data et benedicta corpora libens a patre deſcen=
dit.& quaſi ſuper baptiſmi aquam tanq̃ꝫ ſuper pri
ſtinam ſedem recognoſcens requieſcit.Nam legi=
tur ꝙ in principio aquis ſuperferebatur ſpiritus ſã
ctus.Exorciſmus græce latine coniuratio ſiue ſer=
mo increpationis eſt,aduerſus diabolum vt diſce=
dat,ſicut in zacharia.Et oſtẽdit mihi Ieſum ſacer
dotem magnum ſtantem coram angelo domini,&
ſathan ſtabat ad dextris eius vt aduerſaretur ei.&
dixit Dominus ad ſathan.Increpet Dominus in te
ſathan,et increpet Domin⁹ in te qui eligit hieruſa
lẽ.Hoc eſt exorciſm⁹,icrepare & cõiurare aduer=

ſus diabolū. Vnde ſciendū ꝙ nō creatura dei in in
fantib⁹ exorcizatur aut exſufflatur, ſꝫ ille ſub quo
ſunt oēs qui in pc̄tō naſcūtur. Eſt enim priceps pec
catorū. Symbolū per linguam grecā ſignuꝫ vel co
gnitio interpretatur. Diſceſſuri eni apoſtoli ad e-
uangelizādū in gētibus, hoc ſibi p̄dicatiōis ſignū
vel indiciū poſuerunt. Continet eni confeſſionē tri
nitatis & vnitatē eccleſie, & oē chriſtiani dogma-
tis ſacramentū. Quod ſymbolū fidei & ſpei noſtre
nō ſcribitur in charta et atramento, ſed in tabulis
cordis carnalibus. Oratio, petitio dicitur Nā orare
eſt petere, ſicut exorare ipetrare. Conſtat aūt ora-
tio loco et tēpore. Loco, quia nōvbiq; cū prohibe
amur a Chriſto orare in publico, ſed vbi oportuni-
tas dederit, aut neceſſitas iportauerit. Neq; ei con
tra preceptū reputatur ab apoſtolis factū, quia in
carcere audientibus cuſtodib⁹ orabant et canebāt
deo. De tēpore vero dictum eſt, ſine intermiſſione
orare, ſed hoc ſingularibus. Nā eſt obſeruatio qua
rūdam horarū cōmunium, que diei interſpacia ſi
gnant. tertia, ſexa. nona. ſimiliter & noctis, ſed ideo
he orandi hore diuiſe ſunt, vt ſi forte aliquo fueri-
mus opere detēti, ipſum ad nos officiū temp⁹ ad
moneat, que tēpora in ſcripturis inueniunt. Primū
enim ſpiritus ſanctus cōgregatis diſcipulis hora
tertia infuſus eſt. Petrus qua die viſionē cōmunica
tionis in illo vaſculo expertus eſt, ſexta hora oran
di gratia aſcenderat. Idem etiā cum Ioanne hora
nona templū adiit, quando clauduꝫ ſanitati refor
mauit. Sed et Danielem legimus hæc tēpora i ora
tione abſeruaſſe, et vtiq; ex iſraelis diſciplina vt ne
minus q̄ꝫ ter in die adoremus. Debitores enim ſu-
mus triū perſonarum, patris et filii & ſpiritus ſan-
cti, exceptis vtiq; et aliis legitimis orationibus que
ſine vlla admonitione debentur i ingreſſu lucis ac
noctis, ſiue vigiliarum, ſed et cibum nō prius ſume
re q̄ interpoſita oratione debemus. Priora eni ha-
benda ſunt ſpiritus refrigeria quia priora celeſtia
q̄ terrena. Qui aūt vult orationem ſuam volare ad
dn̄m faciat illi duas alas ieiunium et elemoſynam
et aſcēdet celeriter & exaudietur. Ieiunium ē parſi
moniæ victus, abſtinētiaq; ciborum, cui nomen eſt
inditū ex quadam parte viſcerum tenui ſemper et
vacua. quod vulgo ieiuniū vocatur. vnde ieiunii no
men creditur deriuatū, ꝙ ſui inedia viſcera vacua
et exinanita exiſtant. Ieiuniuꝫ aūt et ſtatio dicitur
Statio aūt de militari exemplo nomen accepit, ꝓ
eo ꝙ nulla leticia obueniēs caſtris ſtationē militū
reſcindat. Nā leticia libētius triſticia ſollicitius ad
miniſtrat diſciplinā. Vn̄ & milites nūq̄ꝫ imemores
ſacramēti magis ſtationibus parēt. Diſcernūt aūt
quidā inter ieiuniū & ſtationē. nā ieiuniū eſt indif-
ferēter cuiuſlibet diei abſtinētia nō ſecūdū legē ſꝫ
ſecūdū ꝓpriā volūtatē. Statio aūt eſt obſeruatio
ſtatutoꝝ dierū vl̄ tēpoꝝ. Dierū, vt quarte ferie &
ſexte ieiuniū, ex veteri lege preceptū, de qua ſtatio
ne in euāgelio dixit ille, ieiuno bis in ſabbato id ē
quarta et ſexta ſabbati. Temporum aūt quæ lega
libus ac ꝓpheticis inſtitutionibus terminatis tēpo
ribus ſtatuta ſunt. vt ieiuniū quarti quinti ſeptimi
& decimi menſis, vel ſicut in euangelio. Dies illi in
quibus ablatus eſt ſpōſus, vel ſicut obſeruatio qua
drageſime quæ in vniuerſo orbe inſtitutione apo-
ſtolica obſeruatur, circa cōfinium dn̄ice paſſionis
His tertiū genus quidā adiiciunt, quam xeropha-
giā dicūt abſtinentiā ſcilicet ciboꝝ humentiū. Vn
de et nomen hoc datū, eo ꝙ ſiccis quidam eſcis v-
tantur. Penitentia appellata quaſi punitentia, eo
ꝙ ipſe homo in ſe penitēdo puniat quod male ad
miſit. Nam nihil aliud agūt quos veraciter pœni-
tet, niſi vt id quod male fecerunt impunitū eſſe nō
ſignant. Eo quippe modo ſibi non parcentibus il-
le parcit, cuius altū iuſtumq; iudicium nullus con
tēptor euadit. Perfecta eſt autem pœnitentia pre
terita deflere & futura non admittere. Hæc ſecun
da in ſimilitudine fontis eſt, vt ſi forte impugnan-
te diabolo aliquod peccatū irrepſerit, huius ſatiſ-
factione purgetur. Satiſfactio autē eſt, cauſas pec
catorum et ſuggeſtiones excludere, et vltra pecca
tum non iterare. Recōciliatio vero eſt que poſt cō-
plementū penitentie adhibetur. Nā ſicut concilia
mur deo, quando primum a gentilitate conuerti-
mur, ita reconciliamur quando poſt peccatum poe
nitendo regredimur. Exomologeſis græco voca-
bulo dicitur, quod latine confeſſio interpretatur,
cuius nomininis duplex ſignificatio eſt. Aut enim in
laude intelligitur confeſſio ſicut eſt, confiteor tibi
pater dn̄e celi et terræ, aut dum quiſq; confitet̄ ſua
peccata ab eo indulgenda, cuius indeficiens eſt mi
ſericordia. Ex hoc ergo græco vocabulo, exprimi
tur et frequentatur exomologeſis, qua delictū no
ſtrum dn̄o confitemur, non quidē vt ignaro, cui⁹ co
gnitioni nihil occultū eſt, ſed confeſſio eſt rei ſcili-
cet eius quæ ignoratur profeſſa cognitio. Vtile ei
ſibi ac iocūduꝫ quiſq̄ eē exiſtimauerat, rapere adul
terari, furari, ſed vbi hec æternæ dānationi obno
xia eſſe cognouit, cognitis his confitetur errorem
Confeſſio autem erroris, profeſſio eſt deſinendi.
Deſinendum ergo a peccatis eſt dum confeſſio eſt
Cōfeſſio aūt an̄cedit, remiſſio ſeq̄t̄. Ceterū extra
veniā ē q̄ pc̄tm̄ cognoſcit, nec cognitū cōfitet̄. Itaq;
exomologeſis ꝓſternēdi & hūilificādi hoīs diſciplia
ē hitu atq; victu, ſacco & cinere icubare, corp⁹ ſor-
dib⁹ obſcurare, aīm merorib⁹ deiicere illa q̄ pecca
uit triſti tractatiōe mutare. Letanie greco noīe ap
pellāt̄, q̄ latine dicūt̄ rogatiōes. Inter letanias ve-
ro & exomologeſin hoc differt, ꝙ exomologeſis ꝓ
ſola cōfeſſiōe pc̄tōꝝ agit̄, letanie vero dicūtur ꝓp-
ter rogādū dn̄m & ipetrādū in aliquo miſericordi
am ei⁹ Sꝫ nūc iā vtrūq; vocabulū ſub vna ſignifica
tiōe habet̄, nec diſtat vulgo vtrū letanie, an exomo
logeſis dicāt̄. Supplicatiōis aūt nomeꝫ quodāmō
ex gētilitate retinet̄. nā ferie aut legitime erāt apd̄
eos, aut idicte. Indicte aūt qa pauptas antiqua ro-

manorũ,aut ex collatione ſacrificabat ,aut certe
de bonis damnatorum Vnde ſupplicia dicunẽ ſup
plicationes quę fiebant de bonis paſſorum ſuppli
cia.Sacrę enim res , de rebus execrandoꝝ fiebãt.

¶ Explicit liber ſextus.

¶ Incipit liber ſeptimus.

¶ De deo. Cap.I.

Beatiſſimus Hieronymusvir eruditiſſimꝰ
& multarũ linguarũ peritus hebræoruꝫ
noim interpretationẽ primus in linguaꝫ
latinã cõuertit. Ex quibus ꝓ breuitate ꝑ
termiſſis multis,quędã huic operi adiectis interp=
tatiõibus interponẽda ſtudui. Vocabuloꝝ eniꝫ ex=
poſitio ſatis indicat quidvelint intelligi. Habẽt eni
quędã ex ꝓprijs cauſis noim rationẽ. In principio
aũt decẽ noia ponimꝰ,quibꝰ apud hebręos deꝰ vo
catur.Primũ apud hebręos dei nomẽ El dr̃, quod
alij deũ,alij æthymologiã eius exprimentes Iſchy
rios.i.fortẽ interpretati ſunt.iõ ꝙ nulla infirmitate
pręmitur,ſed fortis eſt & ſufficiẽs ad oia ꝑpetrandа.
Secundũ nomen Eloi eſt.Tertiũ Eloe,qđ vtrũ
ꝗ in latinũ deus dicitur. Eſt aũt nomẽ in latinũ, &
græca appellatiõe tranſ latũ.Nã deus gręce The
os dr̃,quaſi Deos,id eſt timor,vñ tractũ eſt nomẽ
deus,ꝙ eũ colentibus ſit timor. Deus aũt ꝓprie no
men eſt trinitatis pertinẽs ad patrẽ & filiũ & ſpiri=
tũſctm̃,Ad quã trinitatẽ etiã reliqua ꝗ in deo inſra
ſunt poſita vocabula referũtur.Quartũ nomẽ dei
dr̃ ſabaoth,quodvertitur in latinũ exercituũ ſiue
virtutũ,de quo i pſalmo ab angelis dr̃. Quis ẽ iſte
rex gloriæ,dñs virtutũ. Sunt aũt in huiuſmodi or
dinatione virtutes multę,vt angeli,archãgeli,pri=
cipatus,& poteſtates,cunctiqꝫ cęleſtismilitię ordi=
nes quoꝝ tñ ille eſt dñs.Oẽs eni ſub ipſo ſunt, eiuſ
ꝗ dominatui ſubiacent.Quintũ nomen Elion qđ
interꝑtatur in latinũ excelſus,quia ſupra cęlos eſt,
ſicut ſcriptum eſt de eo. Excelſus dñs, ſupra cęlos
gloria eius. Excelſus aũt dictus ꝓ valde excelſus.
Ex eni provalde ponitur,ſicut eximis quaſi valde
eminens.Sextũ nomen Eieie id eſt qui eſt. Deꝰ eni
ſolũ quia æternus eſt,hoc eſt,quia exordiũ non ha
bet.eſſentię nomẽvere tenet. Hoc enim nomen ad
ſanctũ Moyſen ꝑ angelũ eſt delatũ.Querẽti enim
quod eſſet nomẽ eiꝰ qui eũ ꝑgere ꝑcipiebat ad po
pulũ ex ægypto liberãdũ,rñdit. Ego ſum qui ſum
& dices filijs iſrael q ẽ miſit me advos,tanꝗ i eiꝰ cõ
parationẽ,quivere ẽ,quia icõmutabilis ẽ,ea ꝗ com
mutabilia facta ſunt,quaſi nõ ſint.Quod eniꝫ dicit
fuit,non eſt,& quod dr̃ erit, nõdũ eſt. Deus aũt eẽ
tm̃ nouit,fuiſſe & futurũ eſſe nõ nouit. Solus enim
pater cũ filio & ſpiritu ſancto veraciter eſt. Cuius
eſſentię cõparatũ eſſe noſtrũ,nõ eſſe eſt. Vñ& i col
loquio dicimꝰ . Viuit deꝰ /qa eſſentiavita viuit,quã
mors nõ habet. Septimum adonay,quod gñaliter
dñs iterꝑtaẽ,ꝙdomineẽ creaturę cũctę,vel ꝙ crea
tura ois dñatui eiꝰ deſeruiat. Dñs ergo & deꝰ vel ꝙ
domineẽ oibꝰ,vel ꝙ timeaẽ a cũctis. Octauum la ,
quod in deo tantũ ponitur quod etiã in alleluya in
nouiſſima ſyllaba ſonat.Nonuꝫ Tetragrãmaton,
hoc eſt quatuor literaꝝ,quod ꝓprie apud hebræ=
os in deo poniẽ,iode iode.i.duabꝰ ia.ꝗ duplicata i
effabile illud & glorioſũ dei nomẽ efficiũt. Dicitur
aũt ineffabilis,non quia dici nõ põt,ſed quia finiri
ſenſu & intellectu hũano nullatenus poteſt, & ideo
quia de eo nihil dignũ dici poteſt,ineffabilis ẽ. De
cimũ Saddai.i.oipotens. Vocatus aũt oipotẽs, eo
ꝙ oia poteſt,ſed a faciẽdo ꝙ vult,non a patiendo
quod nõvult.Quod ſi ei accideret,nequaꝗ eſſet oi
potens,facit eni quicquidvult,& inde oipotẽs. Iteꝫ
oipotẽs,quia ipſius ſunt oia ꝗvbiqꝫ ſunt. Solꝰ eni to
tius mũdi habet iperiũ. Dicũtur aũt & alia ꝗdam
in deũ ſubſtãtialiter noia,vt imortalis,incorrupti=
bilis,icõmutabilis,æternus. vñ & merito cunctę ꝑ=
ponitur creaturæ. Immortalis ſicut de eo ſcriptuꝫ
eſt qui ſolꝰ habet imortalitatem ,quia in eiꝰ natura
nulla eſt cõmutatio. Nã ois mutabilitas nõ incon=
uenienter mortalitas dicitur. ſecũdũ quã & anima
mori dr̃,nõ quia in corpꝰ vel i aliquã alterã ſubſtã=
tiã mutaẽ & vertiẽ,ſꝫ in ipa ſua ſuſtãtia qcqd alio
mõ nũc ẽ aut fuit. ſecũdũ id quod deſtitit eẽ qđ e=
tat mortalisvtiqꝫ deꝑhẽdiẽ,ac ꝑ hoc ſolꝰ deꝰ dr̃ im
mortalis quia ſolꝰ icõmutabilis. Incorruptibilis ap
pellaẽ quia corrũpi & diſſolui non põt nec diuidi.
quicqd ei capit diuiſionẽ & interitũ capit. Ille nec di
uidi põt nec iterire,ide icorruptibilis ẽ. Incõmuta=
bilis ẽ,quia ſẽp manet & mutari neſcit. Nec ꝓficit
quia ꝑfectꝰ ẽ.nec deficit quia ęternꝰ. Eternꝰ ẽ,quia
ſine tpe ẽ. Nõ eni habet initiũ neqꝫ finẽ. Hic & ſẽpi
ternꝰ,eo ꝙ ſit ſemꝑ ęternꝰ. A qbuſdã ęternꝰ ab æ=
there crediẽ dictꝰ,qm̃ cęlũ ſedes eiꝰ habeẽ,vñ ẽ illđ
Cęlũ cęli dño.& hęc iſta quatuor vnũ ſignificãt.nã
vna eadẽqꝫ res dr̃,ſiue dicaẽ ęternꝰ deꝰ ſiue imorta
lis ſiue icorruptibilis,ſiue imutabilis. Inuiſibilis dr̃
quia nũꝗꝫ ꝑ ſubſtãtiã ſuã apparuit oculis mortaliũ
trinitas,niſi ꝑ ſpeciẽ ſubiectę creaturę eiuſdẽ cor=
porę. Nã nemo põt ipam maieſtatẽ eſſentię dei vi
dere & viuere,ſicut & dictũ eſt moyſi. Vñ & Ioan=
nes i epl̃a ſua dicit. Deũ nemo viditvnꝗ. Res ẽ ei in
uiſibilis iõqꝫ nõ oculo ſꝫ corde ꝗrẽdꝰ ẽ. Impaſſibilis
eſt,quia nullis ꝑturbatiõibꝰ afficiẽ,quibꝰ fragilitas
humana ſuccũbit. Nõ ei attingũt eũ vllę paſſiones
vt libido / iracũdia / cupiditas / timor / meror iuidia
& cętera. quibus hũana mens turbaẽ,ſed cũ diciẽ
deꝰ iraſci / aut ʒelare / aut dolere / noſtro vſu dicitur
Apud eũ ꝑturbatio nulla ẽ,apud quẽ trãqllitas ſũ
ma ẽ. Simplex dr̃ / ſiue nõ admittẽdo quod habet /
ſeu quia nõ aliud ẽ ipe / & aliud qđ i ipo ẽ / ſicut in
hoĩe,cuiꝰ aliud ẽ eẽ,aliud ſapere. Nã & eẽ põt / & ſa
piẽs nõ eẽ. Deꝰ aũt habet eſſentiã / habet & ſapiẽ=
tiã / ſꝫ quod habet / hoc & ẽ / & oia vnꝰ ẽ,ac ꝓinde ſi
plex ẽ,quia nõ i eo aliqd accidẽtis eſt / ſꝫ quod ẽ / et
quid i ipo eſt eſſentialiter ẽ,excepto ꝙ relatiue ad
quãcũqꝫ perſonaꝫ eſt. Summe bonus,quia incõmu
tabilis eſt. Creatura vero bonũ / ſed nõ ſummuꝫ eſt

quia mutabilis ē.et dū ſit qdē bonū,nō tñ eē pōt &
ſummū.Incoporeus aūt vel incoporalis ideo dicit
De⁹,vt ſpūs credat vel intelligatur eē,nō corpus.
Nā dū dr ſpūs,ei⁹ ſignificatur ſubſtātia. Immēſus,
quia cūcta cōcludit & ipē a nullo cōcluditur,ſʒ oia
intra eius oipotētiā coartant.Perfect⁹ dr, quia ni=
hil ei poſſit adijci. Attñ de cōſummatōe alicui⁹ fa=
cti,perfectio dr.Deus aūt q nō eſt factus,quō eſt p
fectus/ſed hoc vocabulū de vſu noſtro ſumpſit hu
mana iopia ſicut & reliqua verba,quaten⁹ id quod
ineffabile eſt vtcūq; dici poſſit,qm̄ de deo nihil di=
gne humanus ſermo dicit,ſicut ſunt & alia. Crea=
tor dict⁹,pro totius mūdi rebus ab ipō creatis. Ni
hil eni eſt,quod nō originē a deo traxerit. Ipſe etv
nus,quia diuidi nō pōt,vel quia nihil aliud eſſe nō
pōt,propter quod tantūdē capiat poteſtatis. Hæc
igitur quæ de deo dicta ſunt,ad totā pertinent tri=
nitatē,propter vnā & coæternā ſubſtantiā/ſiue in
patre/ſiue in filio vnigenito in forma dei/ſiue i ſpi
ritu ſancto. qui vnus ſpūs eſt dei patris & filij eius
vnigeniti. Sūt aūt et quedā vocabula ex vſu noſtro
ad deū ſūpta de mēbris noſtris,ſiue de inferiorib⁹
et quia in ꝓpria natura inuiſibilis et incorporeus
eſt,ꝓ efficientijs tñ cauſarū in ipō rerū ſpecies a=
ſcribunt,vt more locutiōis noſtræ facilius ſeipſuʒ
inſinuet,vt quia oia videt,dicatur oculus/propter
ꝙ audit oia,dicat auris,pro eo aūt ꝙ aduertit,am
bulat,ꝓ eo ꝙ expectat,ſtat,ſic & i cæteris hoꝝ ſi=
milib⁹ ab humanis mētib⁹ trahit ſimilitudo ad de
um,ſicut eſt obliuiſcēs et memorās. Hinc eſt quod
ꝓpheta dicit. Iurauit dñs exercituū per animā ſuā,
nō ꝙ animā deus habeat,ſed hoc noſtro narrat af
fectu. Nā et facies dei in ſcripturis ſanctis non ca=
ro ſed diuina cognitio intelligit/eadē ratione qua
per faciē cōſpectā quiſq; cognoſcit. Hoc eni in ora
tione dr deo. Oſtēde nobis faciē tuā/ac ſi dicat, da
nobis cognitionē tuā. Sic & veſtigia dei dicūt,quia
nūc deus per ſpeculū agnoſcit. Ad perfectū vero
oipotēs reperiet.dū in futuro facie ad faciē qbuſ=
q; electis preſentabit,vt ipſam ſpeciē cōtēplemur
cuius nūc veſtigia cōphendere conātur,hoc quem
videre p ſpeculū dñr. Nā & ſitus & habitus & loc⁹
& tēpus,in deo nō ꝓprie,ſed per ſimilitudinē trāſ
latiue dicūt. Quippe ſedere ſup cherubin dr quod
eſt ad ſitū,& abyſſus tanq̄ veſtimētū amict⁹, quod
eſt ad habitū,& anni tui nō deficiēt,quod ad tēp⁹
ptinet,& ſi aſcēdero i cælū tu ibi es.quod ad locuʒ
Nā et in propheta Plauſtri portātis fœnum,ſpeci=
es ad deū ducit. Et hæc oiā per figuraʒ deus quia
nihil eſt hoꝝ ad proprietatem ſubſtantiæ eius.

¶ De filio Dei. Cap. II.

MVltis etiā modis Chriſtus appellari i ſcri=
pturis inuenit diuinis. Nā ipſe dei patris
vnigenitus filius dū eſſet æqualis patri,ꝓ
pter ſalutē noſtrā formā ſerui accepit. Proindeque
dā noia in illo ex diſpēſatiōe ſuſceptę hūanitatis
aſſūpta ſunt. Chriſtus nāq; a chriſmate eſt appella
tus,hoc eſt vnctus. Prçceptū ei fuerat iudæis, vt ſa
crū cōficerent vnguentū, quo perungi poſſent hi
qui vocabātur ad ſacerdotiū vel ad regnū.et ſicut
nūc regib⁹ indumentū purpuræ inſigne eſt regiæ
dignitatis,ſic illis vnctio ſacri vnguenti nomen ac
Poteſtatē regiā cōferebat,et iñ Chriſti dicti a chriſ
mate quod eſt vnctio. Nā chriſma gręce,latine vn=
ctio nūcupatur.quæ etiaʒ dño accōmodauit,facta
ſpiritalis quia ſpū vnctus eſt a deo patre,ſicut dici
tur in actibus apoſtolorū. Collecti ſunt eni in hac
ciuitate aduerſus ſanctū filiū tuū quē vnxiſti, non
vtiq; oleo viſibili,ſed gratię dono ꝙ viſibili ſignifi=
catur vnguento. Nō eſt aūt ſaluatoris propriū no
mē Chriſtus,ſed cōmunis nūcupatio ꝑtātis. Dum
eni dr Chriſtus,cōmune nomen dignitatis eſt. Dū
Ieſus Chriſtus,ꝓpriū eſt vocabulū ſaluatoris. Chri
ſti eni nomē nuſq̄ʒ alibi oino nec in aliqua gēte fu
it niſi tñ in illo regno vbi Chriſtus ꝓphetabatur &
vnde vēturus erat. Meſſias aūt hebraice dicit, gręe
ce Chriſtus. latina aūt locutiōe vnct⁹. Ieſus habrai
ce,gręce ſother,latine aūt ſalutaris.ſiue ſaluator i
terpręetatur,pro eo ꝙ cunctis gentib⁹ ſalutifer ve
nit. Ethimologiā eni nois huius etiā euangeliſta ſi
gnificat dicēs. Vocabis nomē ei⁹ ſaluator.quia ipē
ſaluū faciet populū ſuū. Sicut eni Chriſtus ſignifi
cat regē,ita Ieſus ſignificat ſaluatorē. Nō itaq; nos
ſaluos facit quicūq; rex , ſed rex ſaluator. Quod
verbū latina lingua ante a nō habebat ſed habere
poterat,ſicut potuit quādo voluit. Emanuel ex he
bræo in latinū ſignificat nobiſcū de⁹.ſcʒ quia per
virginē natus de⁹ hoibus in carne mortali appa=
ruit,vt terrenis viā ſalutis ad cælū aperiret. Ad di=
uinitatis aūt ſubſtantiā quę pertinēt ſunt iſta, dñs
& deus. Deus aūt dictus ꝓpter vnitā cū patre ſub
ſtantiā. Dñs aūt propter ſeruientē creaturā. Deus
aūt & homo,quia verbū et caro.. Vnde et bis geni
tus dr ſiue quia p eū genuit ſine matre in æternita
te,ſiue quia mater ſine patre in tēpore. Vnigenit⁹
aūt vocatus ſecundū diuinitatis excellentiā , quia
ſine fratrib⁹ primo genitus eſt ſecundū ſuſceptio=
nē hois,in qua per adoptionis gratiā fratres habe
re dignatus eſt,quib⁹ eſſet primogenit⁹. Omouſiō
patri,ab vnitate ſubſtātiæ appellatus. Subſtantia
eni vel eſſentia gręce vſia dicit,omo vnū. Vtrunq;
igitur coniunctum ſonat vna ſubſtantia. Hoc enim
vocatur omouſion,quod eſt ego et pater vnum ſu
mus,hoc eſt eiuſdem cum patre ſubſtantię. Quod
nomen et ſi ſcriptum in ſanctis literis non inuenia
tur,in aſſertione tamen totius trinitatis defendi=
tur,quia datur ratio vnde recte dici oſtendatur ſi=
cut et pater in illis libris nuſq̄ʒ ingenitus legitur,
ſed tamen dicendus eſſe atq; credendus non du=
bitatur. Omouſion ſimilis ſubſtantiæ, quia qualis
Deus,talis eſt et imago eius. Inuiſibilis Deus , et
imago eius inuiſibilis. Principium ſine fine eo ꝙ
ab ipſo omnia,et quia ante eū nihil. Finis ſine pri
cipio.vel quia dignatus eſt in fine tēporum humi=

liter i carne naſci & mori,& iudiciũ nouiſſimũ ipſe
ſuſcipere.vel quia quicquid agim⁹ ad illũ referim⁹
Et cũ ad eũ peruenerimus,vltra quod q̃ram⁹ non
habebimus.Os dei eſt,quia verbũ ei⁹ eſt.Naꝫ ſicut
ꝑverbis quę per linguã fiũt ſępe dicim⁹,illa et illa
lingua,ita & ꝑ dei verbis os ponitur.quia mos ē vt
ore verba formētur.Verbũ aũt ideo dicitur,quia ꝑ
eũ pater oia condidit ſiue iuſſit.Veritas,quia non
fallit,ſed tribuit quod promiſit.Vita quia creauit.
Imago dei,propter parē ſimilitudinē patris. Figu
ra eſt,quia ſuſcipiens formã ſerui,operũ virtutũq;
ſimilitudinē patris in ſe imaginē atq; imenſaꝫ ma
gnitudinē deſignauit.Manus dei eſt,ꝙ oia per ip
ſum facta ſunt.Hinc & dextera,propter effectũ o-
ris totius creaturę quę per ipꝫ formata eſt.Brachi
um,quia ab ipo oia cōtinãtur.Virtus pro eo ꝙ om
nē poteſtatē patris in ſemetipſo habet,& oēm cęli
terręq; creaturã gubernet,cōtineat,atq; regat. Sa
pientia pro eo ꝙ ipſe reuelat myſteria ſcientiæ et
archana ſapiētiæ.Sed tñ cũ ſit pater et ſpũſſc̃tũs
ſapiētia & virtus & lumen & lux,ꝓprie tñ his noi-
bus filius nũcupatur,Splēdor aũt appellaẽ prop-
terꝙ manifeſtat.Lumen quia illuminat.Lux,quia
veritatē cōtemplandã,cordis oculos referat . Sol,
quia illuminat oēs.Oriens,quia luminis fons & il-
luſtrator ē rerũ,& ꝙ oriri nos faciat ad vitã eternã
Fons,quia rerũ oim origo eſt,vel ꝙ ſatiat ſitiētes.
Ipſe quoq; alpha et o,Alpha eni litera nulla pręce
dit.Prima eſt eni literarũ ſicut & filius dei. Ipſe ei
ſe principiũ iudæis interrogantib⁹ eſſe reſpondit.
Vñ et Ioannes in apocelypſi proprie ipſam literaꝫ
ponens ait.Ego ſum alpha & o,prim⁹ & nouiſſim⁹
Primus,quia añ eũ nihil eſt.Nouiſſimus,quia no-
uiſſimũ iudiciũ ipſe ſuſcipiet.Mediator,quia inter
deũ & hominē medi⁹ cōſtitutus eſt vel vt homineꝫ
ad deũ ꝑduceret.Vnde & illũ gręci meſiten vocãt
Paraclytus,id eſt aduocatus,quia pro nobis inter-
cedit apud patrē,ſicut & de eo dicit Ioannes . Ad
uocatum habemus apud patrē Ieſum Chriſtum iu
ſtum.Paraclytus aũt gręcũ eſt,quod latine dicitur
aduocatus.Quod nomen et filio & ſpiritui ſancto
aſcribitur,iuxta ꝙ & dominus in euãgelio ait. Ro
gabo patrē et aliũ paraclytũ dabit vobis. Interceſ
ſor aũt ideo vocatur,quia pro culpa noſtra remo-
uēda curã gerit,et pro abluendis noſtris crimini-
bus curã ipēdit.Sponſus quia deſcendens de cęlo
adheſit eccleſiæ,vt pace noui teſtamēti eſſēt duo
in carne vna.Angelus dicitur propter annũciatio-
nē paternę ac ſuę volũtatis. Vñ et apud prophetã
magni cōcilij angelus legiẽ,dũ ſit deus et dñs an-
geloꝝ.Miſſus diciẽ,eo ꝙ apparuit huic mũdo ver
bũ caro factũ,vnde & idē dicit.Ego a patre exiui,
& veni in hũc mũdũ.Hō aũt dr̃ quia nat⁹ ē.Prophe
ta,quia futura reuelauit.Sacerdos,quia pro nobis
hoſtiã ſe obtulit.Paſtor,quia cuſtos Magiſter,quia
oſtenſor.Nazarenus vero a loco.Nazarenus a me
rito,id eſt ſanctus ſiue mundus,quia peccatũ nō fe

cit.Siquidē et de aliis inferioribus rebus nominuꝫ
ſpecies ad ſe trahit Chriſtus vt facilius itelligatur.
Diciẽ eni panis,quia caro.Vitis,quia ſanguine ip-
ſius redēpti ſum⁹.Flos,q̃a elect⁹,Via,q̃a per ipꝫ ad
dñm imus.Oſtiũ,quia per ipſum ad dñm ingredi-
mur.Mōs,quia fortis,Petra,quia firmitas eſt cre-
dētiũ.Lapis ãgularis,vel q̃a duos parietes e diuer
ſo.i.de circũciſione et præputio venientes in vnam
fabricã eccleſiæ iungit.vel ꝙ pacē in ſe angelis &
hominibus facit.Lapis offenſionis.quia veniēs hu
milis offenderunt in eũ increduli hoies,& fact⁹ eſt
petra ſcandali,ſicut dicit Apoſtol⁹ Iudęis quidem
ſcandalũ. Fundamētũ aũt ideo vocaẽ,quia fides in
eo firmiſſima eſt,vel quia ſuꝑ eũ catholica eccle-
ſia cōſtructa eſt.Nã & Chriſtus agnus ꝑ innocen-
tia,& ouis ꝓpter patiētiã,& aries ꝓpter pricipatũ
& hędus propter ſimilitudinē.carnis peccati.& vi-
tulus propter ꝙ pro nobis eſt imolatus.& leo ꝑ re
gno et fortitudine,& ſerpens pro morte et ſapien-
tia.Idē & vermis,quia reſurrexit. Aquilla propter
ꝙ poſt reſurrectionē ad aſtra remeauit.Nec mirũ
ſi vilib⁹ ſignificationib⁹ figuretur quiuſq; ad noſtra
rũ paſſionũ,ſeu carnis cōtumelias deſcēdiſſe co-
gnoſcitur.Qui cũ ſit coætern⁹ dei patris añ ſecula
filius poſtq̃ venit plenitudo tēporis propter ſalutē
noſtrã formã ſerui accipiēs.& factus eſt fil⁹ dei fi-
lius hois.Inde quędã de illo i ſcripturis ſanctis ſe-
cundũ formã dei,quędã ſecundũ formã ſerui dicũ
tur.Quoꝝ exēpli gratia duo quędã cōmemoranẽ.
vt ſingula ad ſingula referantur.Secũdũ formam
dei,de ipſo dixit.Ego et pater vnũ ſum⁹,ſecũduꝫ
formã ſerui.Qm̃ pater maior me eſt.Hoies auteꝫ
minus intelligētes quid pro quo dicaẽ,ea quę pro
pter formã ſerui dicta ſunt,volũt tranſferre ad for
mã dei,et rurſus ea q̃ dicta ſunt vt ad ſe inuicē per
ſonæ referantur.volunt oia eſſe naturæ atq; ſubſtã
tię,et faciunt errorem in fide.Sic aũt de filio con-
iuncta eſt humana natura,vt ex duabus ſubſtãtijs
fieret vna perſona.Solus igitur homo pertulit cru
cē,ſed propter vnitatē perſonę & de⁹ dicitur pertu
liſſe.Hic eſt quod ſcribiẽ.Si eni cognouiſſent,nũq̃
dñm glorię crucifixiſſent Filiũ ergo dei crucifixũ
fatemur,nō ex virtute diuinitatis,ſed ex infirmita
te humanitatis,non ex ſuę naturæ permanſione,
ſed ex noſtra ſuſceptione.

De ſpiritu ſancto. Cap̃.iij.

SPiritus ſanctus ideo prędicaẽ de⁹,quia ex
patre filioq; procedit,& ſubſtantiã eorum
habet.Neq; eni aliud de patre procedere
potuit q̃ quod ipſe eſt pater.Spiritus ſan-
ctus aũt dict⁹,ſecũdũ id quod ad aliquid refertur
ſpirãs.Spirans vtiq; ſpiritu iſpiratus eſt,& ex eo ap
pellat⁹ ſpiritus eſt.Proprio aũt mō quodaꝫ dicitur
ſpiritus ſc̃tũs ſecundũ quod refertur ad patrē & fi
liũ quod eoꝝ ſpiritus ſit.Nã et hoc nomē quod ſpi
ritus dr̃ non ſemꝑ ſecundũ id quod refertur ad a-
liquid ſed ſecundũ id quod aliquã naturã ſignifi-

cat intelligitur. Omnis eni incorporea natura ſpi=
ritus in ſcripturis ſacris appellatur. Vñ non tantũ
patri et filio & ſpiritui ſancto. ſed omni rationali
creaturæ & animæ hoc vocabulũ congruit. Ideo
igitur ſpũs dei ſanctus vocatur, quia patris & filij
ſanctitas eſt. Nã cũ ſit & pater ſpũs, & fili⁹ ſpiritus
& pater ſanctus, & filius ſanctus, proprie tñ ipẽ vo
catur ſpiritus ſanct⁹, tanq̃ȝ ſanctitas coeſſentialis
et cõſubſtantialis amborũ. Spiritus ſanct⁹ ideo nõ
dr̃ genitusne duo in trinitate filii ſupplicẽtur. Ideo
nõ prædicatur ingenitus ne duo patres in ipſa tri=
nitate credant̃, Procedens aũt dicitur teſtionio do
mi dicẽtis: Multa adhuc habeo quę vobis loquar
ſed nõ poteſtis illa mõ audire. Veniet aũt ſpũs ve=
ritatis, q̃ a patre procedit, et de meo accipiet, ille vo
bis indicabit oĩa. Hic aũt non ſolũ natura proce=
dit. ſed ſemp̃ ad peragenda opera diuinitatis inde
ficienter procedit. Hoc aũt intereſt inter naſcentẽ
filiũ & procedentẽ ſpiritũ ſanctũ, q̃ fili⁹ ex vno na
ſcit̃ ſpũs ſanctus ex vtroq; procedit. & ideo dicit a
poſtolus. Qui aũt ſpm̃ Chriſti nõ habet, hic nõ eſt
eius, Spũs ſanctus ex opere etiã angelus intelligit̃
Dictũ eſt eni de illo. Et quę ventura ſunt, annũcia
bit vobis. Et vtiq; angelus gręce, latine nuncius in
terpretatur. Vnde duo angeli apparuerũt Loth, i
quibus dñs ſingulariter appellat̃, quos intelligi=
mus filiũ & ſpiritũ ſanctum. Nã pater nunq̃ȝ legit̃
miſſus, Spũs ſanctus quod dicit̃ paraclytus a cõſo
latione dr̃. Paraclyſis eni gręce, latine cõſolatio ap
pellat̃. Chriſtus eni eũ apoſtolis lugẽtib⁹ miſit poſt
q̃ȝ ab eoꝝ oculis ipſe in cęlũ aſcẽdit. Cõſolator ei
triſtibus mittitur, ſecundũ illã eiuſdẽ dñi ſententiã
Beati lugẽtes, qm̃ ipſi cõſolabũtur. Ipſe etiã dixit
Tunc lugebunt filii ſponſi cũ ablatus ab eis fuerit
ſponſus. Item paraclytus pro eo q̃ conſolationem
preſtet animab⁹, quę gaudium tẽporale amittunt
Alij paraclytũ latine oratorẽ vel aduocatũ interp̃
tantur. Ipſe enim ſpiritus ſanctus dicit. Ipſe docet,
per ipſum datur ſermo ſapientiæ, ab ipſo ſancta
ſcriptura inſpirata eſt, Spiritus ſanctus ideo ſepti=
formis nuncupatur propter dona quę de vnita ei⁹
plenitudine particulatim recipientes quiq; vt di=
gni ſunt conſequi promerentur. Ipſe eni ſpirit⁹ ſa
pientiæ & itellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis
ſpũs ſciẽtię et pietatis, ſpiritus timoris dñi. Spirit⁹
aũt pricipalis in pſalmo quinquageſimo legitur,
vbi quia tertio ſpiritus repetitur, nonulli trinitatẽ
intellexerunt in deo, quia ſcriptum eſt. De⁹ ſpũs ẽ
Quqd eni nõ ẽ corpus & tñ eſt, videt̃ reſtare vt ſpi
ritus ſit. intelligũt ergo ibi nõnulli trinitatẽ ſignifi
cari in ſpiritu principali patrẽ, in ſpiritu recto filiũ
in ſpiritu ſancto, ſpm̃ ſanctũ: Spiritus ideo donum
dicitur. eo q̃ datur A dando eni donuȝ eſt nuncu=
patum. Notiſſimum eſt eni dñm ieſum Chriſtum
cum poſt reſurrectionẽ a mortuis aſcẽdiſſet in cę=
lum dediſſe ſpiritum ſanctum, quo credentes ĩple=
ti linguis oĩm gentiũ loquebantur. intantum autẽ
donum dei eſt, inquãtum datur eis, qui per eũ dili
gunt deum. Apud ſe autẽ deus eſt, apud nos auteȝ
donũ eſt. ſed ſempiterne ſpiritus ſanctus donũ eſt,
diſtribuens ſingulis gratiarũ dona pro vt vult. naȝ
& p̱phetias quibus vult impartit, & peccata quib⁹
vult dimittit. nã pc̃tã ſine ſpiritu ſancto non domã
tur. Spiritus ſanctus inde p̱prie charitas nũcupat̃
vel quia naturaliter eos a quib⁹ p̱cedit cõiungit &
ſe vnum cũ eis eſſe oſtẽdit, vel quia i nobis id agit,
vt in deo maneam⁹, & ipſe in nobis. Vñ et in donis
dei nihil eſt maius charitate, et nullũ maius eſt do
nũ dei q̃ȝ ſpiritus ſanctus. ipſe eſt et gratia, q̃ quia
nõ meritis noſtris ſed voluntate diuina gratis dat̃
inde gratia nũcupatur. Sicut autẽ vnicum dei ver=
bum p̱prie vocamus nomine ſapientię, cum ſit vni
uerſaliter et ſpũs ſanctus & pater ipẽ ſapiẽtia, ita
ſpiritus ſanctus p̱prie nuncupatur vocabulo cha=
ritatis cum ſit pater et filius vniuerſaliter charitas
Spiritus ſanctus digitus dei eſſe in libris euange=
liorum aptiſſime declaratur. Cũ eni vnus euãgeli
ſta dixiſſet, in digito dei eijcio dęmonia, alius hoc
idẽ ita dixit. in ſpiritu dei eijcio dęmonia. vnde et
digito dei ſcripta lex eſt data die quinquageſimo
ab occiſiõe agni. et die quinquageſimo a paſſione
domini venit ſpiritus ſanctus. ideo autẽ digit⁹ dei
dicitur, vt eius operatoria virtus cum patre et filio
ſignificetur. vnde et Paul⁹ ait. Hęc aũt oĩa operat̃
vnus atq; idẽ ſpirit⁹ diuidẽs ſingulis p̱out vult.
Sicut autẽ p̱ baptiſmum in Chriſto morimur. & re
naſcimur, ita ſpiritu ſignamur, quod eſt digit⁹ dei
et ſpeciale ſignaculum, ſpiritus ſanctus icciroo in
columbę ſpecie veniſſe ſcribitur. vt natura eius per
auẽ ſimplicitatis & innocentię declaretur. Vnde &
dñs. Eſtote inquit ſimplices ſicut columbę. Hęc ei
auis corporaliter ipõ felle caret, habemus tantum
innocentiã & amorẽ. Spiritus ſanctus inde nomi=
ne ignis appellat̃. p̱pter q̃ in actibus apoſtoloruȝ
p̱ diuiſionẽ linguarum, vt ignis apparuit qui & in
ſedit ſup̱ vnumquẽq; eoꝝ. Propterea aũt diuerſaꝝ
linguaꝝ gratiã apoſtolus dedit, vt idonei efficeren
tur fidelium eruditione populorum. Quod vero ſu
pra ſingulos ſediſſe memoratur, id cauſę eſt, vt in=
telligatur p̱ plures non fuiſſe diuiſus ſed manſiſſe
in ſingulis totus ſicut fere ignibus mos eſt. Hãc ei
naturã habet ignis accenſus vt quanti ad crinem
purpurei ſplendoris aſpexerint, tantis viſuȝ ſuę lu
cis imp̱tiat, tantis miniſterium ſui muneris tribuat
& ipẽ nihilominus in ſua integritate p̱maneat, ſpi
ritus ſanct⁹ noĩe aquę appellatur in euangelio. do
mino clamante & dicente. ſi quis ſitit veniat ad me
et bibat. Qui credit in me flumina aquę viuę fluẽt
de vẽtre eius. Euãgeliſta autẽ expoſuit vnde dice
ret. ſecutus enim ait. Hoc autem dicebat de ſpiritu
quem accepturi erant credentes in eum, ſed aliud
eſt aqua ſacramenti, aliud aqua quę ſignificat ſpi
ritum dei. Aqua enim ſacramenti viſibilis eſt aqua
ſpiritus ſancti inuiſibilis eſt. iſta abluit corp⁹ & ſi=

tatur ignis dei,ſicut legimus apparuiſſe ignem in
rubo.Legimus etiā ignem miſſum eſſe de ſuper &
impleſſe quod p̄ceptum eſt.Throni autem et do=
minationes & principatus et poteſtates &virtutes
quibus vniuerſam cęleſtē ſocietam apoſtolus com
plectitur,ordines angelorū et dignitates intelligū
tur.& pro hac ipſa diſtributiōe officioruꝫ,alii thro
ni,alij dominationes,alij principatus, alij poteſta
tes dicūtur.pro certis dignitatibꝰ quibus inuicem
diſtingūtur.Virtutes angelicę quędā miniſteria ꝑ=
hibentur per quę ſigna & miracula in mūdo fiunt.
ꝓpter quod etvirtutes dicuntur.Poteſtates ſunt q
busvirtutes aduerſę ſubiectę ſunt,et inde poteſta
tū nomine nuncupantur,quia maligni ſpiritꝰ eoꝝ
poteſtate coercentur,ne tm̄ mundo noceant,quā=
tū cupiunt.Principatu ſſunt hi qui angelorū agmi
nibus preſunt.Qui pro eo ꝙ ſubditos angelos ad
explandū miniſterium diuinum diſponunt, princi
patusvocabulum acceperūt Nā alij ſunt qui admi
niſtrant,alij qui aſſiſtunt,ſicut per Danielē dicitur
Milia miliū miniſtrabant ei &decies milies cētena
milia aſſiſtebant ei.Dn̄ationes ſunt hi,qui etiāvir=
tutibus & principatibꝰ p̄eminēt,qui ꝓ eo ꝙ cęte=
ris angeloꝝ agminibus dominantur,dominatiōes
vocātur.Throni ſunt agmina angelorū qui latino
eloquio ſedes dicūtur.&vocati throni,quia illis cō
ditor p̄ſidet& per eos iudicia ſua diſponit.Cheru=
bin aūt & ipſi ſublimes cęloꝝ poteſtates,& ange=
lica miniſteria ꝑhibentur,qui ex hebręo in linguā
noſtrā interpretantur ſcientiæ multitudo.Sūt aūt
ſublimiora agmina angelorū,qui pro eo ꝙvicinꝰ
poſiti,diuina ſciētia cęteris amplius pleni ſūt. che
rubin plenitudo ſcientię appellātur.Ipſa ſunt duo
illa aialia ſupra propiciatoriū archæ ficta ex me=
tallo,ꝓpter ſignificandum angelorum pręſentiaꝫ
in quoꝝ medio oſtenditur deus.Seraphin quoq; ſi
militer multitudo eſt angelorū,qui ex hebreo i la
tinū ardētes vel incendentes interpretantur. Qui
iccirco ardentes vocātur,quia inter eos & deū nul
li alij conſiſtunt tanto magis claritate diuini lumi
nis inflammantur.Vnde et ipſivelāt faciē& pedes
ſedētis in throno dei,et iccirco cętera anglorū tur
ba videre dei eſſentiā plene nonvalet,quoniā ſera
phin eā tetigit.Hæc igiturvocabula agminū an=
geloꝝ,ita ſūt ſpecialia ordinū ſingulorūvt tm̄ ſint
ex parte cōia oim.Nam dum troni ſedes dei i quo
rundam angelorum ordine ſpecialiter deſignētur
tm̄ per pſalmiſtam,qui ſedes ſuper cherubin, dicit
Sed ideo iſti ordines angelorum priuatis nomini=
bus appellātur,quia hocipſuꝫ officiū in ꝓprio or=
dine plenius acceperunt. Et cum ſint oibus cōmu
nia ꝓprie tamen hæc noia ſuis ordinibus deputā
tur.Vnicuiq̄ etiā ſicut prędictuꝫ eſt,propria officia
ſunt iniūcta.quę eos ꝓmeruiſſe in mundi cōſtat ex
ordio.nam quia angeli et locis & hominibus p̄ſūt
per prophetam teſtatur angelus dicens. Princeps
regni perſarum reſtitit mihi . Vnde apparēt nul=
lum eſſe locū cui angeli nō præſint. Pręſunt enim
& auſpicijs operum oim.Hic eſt ordo vel diſtinctio
angelorum qui poſt lapſum malorū in cęleſti vigo
re ſteterunt.nā poſtq̄ꝫ apoſtatę angeli ceciderunt.
hic ꝑſeuerantia ęternę beatitudinis ſolidati ſunt.
Vnde et poſt cęli creationē in principio repetit̄.fi=
at firmamentum,et vocatum eſt firmamentum cę
lum,nimirū oſtendēs ꝙ poſt ruinā angeloꝝ malo
rū,hi qui ꝑmāſerūt, firmitatē æternæ perſeueran
tiæ cōſecuti ſunt,nullo iam lapſu aduerſi,nulla ſu
ꝑbia cadētes,ſed firmiter mundi amore et cōtem=
platiōe manentes,nihil aliud dulce habent,niſi eū
a quo creati ſunt.ꝙ aūt duo ſeraphin in Eſaia le=
guntur.figuraliter veteris et noui teſtamenti ſigni
ficationē oſtēdūt.Faciēvero et pedes operiunt dei
quia p̄terita añ mundum,& futura poſt mundum
ſcire nō poſſumꝰ,ſed media tm̄ eoꝝ teſtionio cōtē
plamur.Singulis ſenasalas habent,quia fabricam
tm̄ mundi,quę in ſex diebus facta eſt,in pręſenti ſę
culo nouimus ꝙ clamant ter ſanctus,alter ad alte
rū trinitatis in vna diuinitate demōſtrat myſteriū,

Ⅽ De hominibus qui quodam præſagio nomen
acceperunt. Cap.VI.

PLæriq̄ primoruꝫ hoim ex proprijs cau
ſis originem noim habent. Quibus ita
prophetice indita ſuntvocabula,vt aut
futuris,aut pręcedentibus eorum cau=
ſis cōueniant.In quibus tm̄ manēte ſpe
ciali ſacramento nunc tantum ad literam intelle=
ctum hiſtorię proſequimur.Vbi autē ęthymologię
interp̄tationem nō attingimus,ſolam ipſam ęthy
mologiā in latinum ponimus.ꝙ autemvnum nom
hebraicū,aliterq; aliter interpretatur.hoc ſecun=
dum accentuum & literarum euenit diuerſitatem
vt invarijs ſignificationibꝰ noia cōputātur. Adam
ſicut beatus Hieronymus tradit,homo terrenus ſi
ue terrę rubra interp̄tatur.Ex terra eni facta ē ca
ro,et humus hoīs faciendi materies fuit. Eua iter
prętatur vita,ſiue calamitas ſiueve.vita quia ori=
go fuit naſcendi/calamitas etve/quia ꝑ p̄uarica=
tionē cauſa extitit moriendi.A cadendo eni nomē
ſumpſit calamitas.Alij autem dicunt ob hoc etiā
vita & calamitas appellatā/ quia ſępe mulier vi=
ro cauſa ſalutis eſt/ſępe calamitatis & mortis ori
go/quod eſtve.Cain poſſeſſio interp̄tatur,vñ ęthy
mologiam ipſius exprimens pater eius ait.Cain.i.
poſſedi hoiem per deū.Idem & lamentatio/eo ꝙ
pro interfecto abel interfectus ſit/& poenā ſui ſce
ris dederit.Abel luctus interp̄tatur,quo noie pręfi
gurabatur occidendus.Idem & vanitas/quia cito
ſolutus eſt atq; ſubtractus. Seth interp̄tatur reſur
rectio/eo ꝙ poſt fratris interfectioneꝫ natus ſit/ q̄
ſi reſurrectioneꝫ fratris ex mortuis ſuſcitaret. Idē
& poſitio/quia poſuit eū deus pro abel. Enos iux
ta proprię linguęvarietatē/homo vel vir dr̄. Et cō
grue hocvocabulum habuit.de eo enim ſcriptuꝫ ē
Tunc eni initium fuitvocandi nomen dn̄i/licꝫ plę

riq; hebręorũ arbitrentur ꝙ tunc primum in noïe
domini & ſimilitudine eius fabricata ſunt idola.
Enoch dedicatio. In ipſius enim noïe ciuitatẽ poſt
ea edificauit. Cain Cainã, lementatio vel poſſeſſio
eoꝝ. ſicut enim cain poſſeſſio, ita deriuatiuum no
mẽ quod eſt cainam facit poſſeſſio eorum Matuſa
lẽ interprętatur mortuus eſt. Euidens æthymolo
gia nois, quidam enim eum cum patre tranſlatum
fuiſſe & diluuiũ prætериſſe putauerunt. Od hoc ſi=
gnanter transfert, mortuus eſt. vt oſtenderetur eũ
nõ vixiſſe poſt diluuium. ſed in eodem cataclyſmo
fuiſſe defunctũ. Soli enim octo homines in archa
euaſerunt diluuiũ. Lamech, percuciens. Iſte enim
pcuſſit & interfecit cain. Quod etiã ipſe poſtea p=
petraſſe vxoribus cõfitetur. Noe requies interprę
taẽ, pro eo ꝙ ſub illo oïa retro opera quieuerunt p
diluuiũ. Vnde et pater eius vocans nomen ei⁹ noe
dixit. Iſte requieſcere nos faciet ab oĭbus operib⁹
noſtris. Sem dr̃ nominatus, eo ꝙ nomen ex poſteri
tatis præſagio accepit. Ex ipſo eni patriarchæ et
prophetæ & populi & apoſtoli dei. Ex eius quoq;
ſtirpe & Chriſtus, cuius ab ortu ſolis vſq; ad occa=
ſum magnũ eſt nomen in gentibus. Cham calidus
quia ipſe ex præſagio futuri cognominatus ẽ. Po=
ſteritas eni eius eam terræ partem poſſedit, quę vi
cinio ſole calentior eſt. Vnde ægyptus vſq; hodie
ægyptiorum lingua cham dicit. Iaphet, latitudo.
Ex eo eni populus gentiũ naſcitur, et quia lata eſt
ex gentibus multitudo credẽtium ab eadẽ latitu=
dine iaphet dictus eſt. Chanaan filius cham inter=
prętatur motus eoꝝ. Quod quid eſt aliud niſi op⁹
eorũ? Pro motu enim patris. i. pro opere eius male
dictus eſt. Arfaxat, ſanans depopulationẽ. Chus he
braice ethiops interpretat, a poſteritate ſui gene=
ris nomen ſortitus. Ab ipſo eni ſunt propagati æ=
thiopes. Nẽbroth interpretatur tyrannus. Iſte eni
prior arripuit inſuetã in populos tyrannidem & ip
ſe aggreſſus eſt aduerſus deũ impietatis ędificare
turrẽ. Heber trãſitus, Etymologia eius myſtica eſt
ꝙ ab ei⁹ ſtirpe trãſiret deus, nec perſeueraret i eis
tranſlata in gẽtibus gratia. Ex ipſo enim ſunt ex=
orti hebrei. Falech, diuiſio, cũi pater propterea ta
le nomen impoſuit, quia tunc nat⁹ ẽ quãdo per lin
guas terra diuiſa eſt. Thara exploratio aſcenſiõis.
Melchiſedech rex iuſtus, rex quia ipe poſtea impe
rauit ſalẽ, iuſtus pro eo ꝙ diſcernens ſacramenta
legis et euãgelij, nõ pecudũ victimas, ſed oblatio=
nẽ panis et calicis in ſacrificiũ obtulit. Loth, decli
nans, factis eni ſodomoꝝ nõ conſenſit, ſed eorum
illicita carnis incendia declinauit. Moab ex patre
totũ nomen æthymologiã habet. Concepit eni eũ
primogenita filia de patre. Ammõ cuius cauſa no
men reddit, fili⁹ populi mei, ſic deriuat vt ex pte ſẽ
ſus nois, ex parte ipſe ſit ſermo. Ammi eni a quo di
cti ſunt ammonite, vocat populus meus. Sarai in=
terprętat princeps mea, eo ꝙ eſſet vnius tm̃modo
domus materfamilias. Poſtea cauſa nois immuta=
ta, ablata de fine i litera dicit ſara. i. princeps. Oĭm
quippe gentium futura princeps erat. ſicut et dñs
pollicitus fuerat abraham. Dabo tibi ex ſara filiũ,
& benedicã ei, & erit in gentes, ſed & reges populo
rũ erunt ex eo. Agar, aduena vel cõuerſa. Fuit eni
ægyptia cõplexui abrahe diuina cauſa generandi
data quę poſt cõtẽptum angelo increpante cõuer
ſa eſt ad ſarã. Cethura. thymiama interprętat. Iſ=
mael, interprætat auditio dei, ſic eni ſcriptum eſt.
Et vocauit nomẽ eius iſmael. quia exaudiuit eum
deus. Eſau trinomi⁹ eſt / & ex ꝓpriis cauſis varie nũ
cupat. Dr̃ enim Eſau. i. ruffus ob coctionẽ. ſ. rufę lẽ
tis. ita appellatus cui⁹ edulio primogenita ꝑdidit.
Edõ aũt ob ruborẽ copis dict⁹ ẽ, quod latine ſan=
guineus dr̃. Seir vero ꝙ fuerit hiſpidus & piloſ⁹ qñ
eni nat⁹ ẽ / tot⁹ ſicut pellis piloſus erat, atq; idẽ trib⁹
noib⁹ appellat. Eſau. i. rufus. Edom. i. ſanguineus.
Seir. i. piloſus, quia nõ habuit lenitatẽ Rebecca pa
tientia / ſiue q̃ multuȝ accepit. Lia, laborioſa vtriq;
generãdo. Plurimos eni dolores q̄ȝ rachel fecũdi=
tate pariendi expta eſt. Rachel interp̃tat ouis, ꝓ
ea eni iacob pauit oues laban. Zelpha, os hiãs. Ba
la, inueterata. Dina trãſfert i cauſaȝ. Iurgij ei in ſi
chimis cauſa extitit. Thamar, amaritudo pro viris
mortuis. Eadẽ & cõmutans. Mutauit eni ſe in ha=
bitũ meretricis quãdo cũ ſocero ſuo cõcubuit. Pha
res, diuiſio, ab eo ꝙ diuiſerit mẽbranulã ſecũdarũ
diuerſoris. i. phares ſortit⁹ eſt nomẽ. Vñ & phariſei
qſe quaſi iuſtos a pplo ſeparabãt diuiſi appellabãt
zara frater ei⁹ in cui⁹ manu erat coccinũ, interp̃ta
tur oriẽs, ſiue quia prim⁹ apparuit, ſiue quia pluri
mi ex eo iuſti nati ſunt, vt in libro paralypomenõ
cõtinet, zara. i. oriẽs appellatus eſt. iob, in latinum
vertit dolens, & recte dolens ꝓpter pcuſſionẽ car=
nis & paſſiões dolorũ Calamitates eni ſuas nois
ęthymologia p̃figurauit. Pharao nomẽ eſt non ho
minis ſed honoris ſicut et apud nos auguſti appel
lant reges, cũ ꝓprijs noib⁹ cenſeantur. Exprimit
aũt in latinũ pharao, denegãs eũ, vtiq; deuȝ / ſiue
diſſipator ei⁹. Populi eni dei fuit afflictor. iamnes /
marin⁹ ſiue vbi eſt ſignũ ei⁹, Ceſſit eni & deficit ſi=
gnum eius corã ſignis moyſi. vñ & dixerunt magi.
Hic digit⁹ dei eſt. Mãbres / mare pelliciuȝ ſiue ma
re in capite. Moyſes deniq; interp̃tatur ſumpt⁹ ex
aqua. inuenit ei eũ ad ripã fluminis expoſitũ filia
pharaonis / quẽ colligẽs adoptauit ſibi / vocauitq;
nomen ei⁹ moyſes / eo ꝙ de aqua ſũpſiſſet eũ. Aa=
ron / mõs fortitudinis interp̃tatur, ꝓpter ꝙ thuri=
bulũ accipiẽs in medio ſupſtitũ & interẽptorũ ob
uiã ſtetit & ruinã mortis quaſi quidã mõs fortis ex
cluſit. Eleazar / dei adiutoriũ. Balach / p̃cipitãs ſi=
ue deuorãs. Balaã / vanus populus. Finees / ori p=
cens / trãſfixit eni pugiõe zãbricũ ſcorto madiani
tide & dñi furorẽ placauit vt pceret / zãbri / ſtella la
ceſſiens vel amaricãs. Proprie eni nomen ab ama=
ritudine vocatuȝ ꝙ peccãdo amaricauerit populũ
Raab / latitudo vel fames ſiue ipetus. ioſue interp̃

taꝶ ſaluator. Ipſe eni in figura Chriſti populū a de
ſerto ſaluauit, & in terrā repromiſſiōis induxit. Ca
lech. quaſi cor aut canis. Gothoniel tēpus ei⁹ deus
vel reſpōſio dei. Aoth / glorioſus. Berach / fulgurās.
Delbora / apis, vel loquax. Apis / quia fuit ad bellū
prōptiſſima, dimicans aduerſus ſiſarā, quo perem
pto cecinit Canticū inde loquax. Iſachel / aſcenſio.
Gedeon / experimentū iniquitatis eoꝝ. Frequenti
bus ei documētis informatus eſt quali pręſagio cō
tra hoſtes futurā victoriā expediret, ex quo futuro
expimento ęthymologiā nois ſumpſit. Abimelech
pater meus rex. Thola vermicul⁹, vel coccinū. Iair
illuminās. Iepte apetiēs vel apert⁹. Eſebon, cogi-
tatio ſiue vinculū meroris. Abdo, ſeruus ei⁹ Samſō
ſol eoꝝ vel ſolis fortitudo. Fuit eni virtute clarus &
liberauit iſrael de hoſtib⁹ eoꝝ. Dalida paupcula
vel ſitula. Booz in fortitudine, ſiue in quo robur.
Noemi, quā interprętari poſſumus conſolatā, eoꝙ
marito & liberis peregre mortuis, nurū moabiti-
dē in cōſolatione ſua tenuit. Ruth interp̄taꝶ feſti-
nans. Alienigena ei erat ex populo gentili, quę re-
licta patria feſtinauit trāſire in terrā iſrael, dicens
ſocrui ſuę. Quocūqꝫ pꝛexeris pergā. Anna gratia
ei⁹ iterp̄taꝶ, quia dum eſſet prius ſterilis natura, po
ſtremo dei gratia fœcūdata eſt. Heli, deus me⁹. Of
ni, diſcalciatus. Filius ei fuit heli electus i miniſte-
riū ſacerdotis, cui⁹ amiſſionē ſuo expreſſit vocabu
lo Apoſtolus eni ait. Calciati pedes in præparatio
nē euāgelij pacis. Et ꝓpheta, q̄ꝫ ſpecioſi pedes qui
annūciāt pacē. Iſte ergo diſcalciatus interprætaꝶ,
vt eius noie veteris teſtamenti ſacerdotiū a veteri
populo ſignificareꝶ ablatū. Finees frater ofni, os
mutuū interp̄taꝶ quo ſignificatur ſacerdotij vete-
ris & doctrinę ſilentiū. Samuel nomen eius Deus.
Ieſſe, in ſole ſacrificiū vel incenſum. Saul, petitio i
terp̄tatur. Notū eſt ei quomō hebræorum popul⁹
eū ſibi regē petierit, & accepit nomē, nō ſecūdum
deū, ſed ſecundū ſuā voluntatē. Dauid, fortis ma-
nu interp̄tatur, quia fortiſſimus in prælijs fuit. Ipſe
et deſiderabilis, in ſtirpe. ſ. ſua, de quo dixerat pro
pheta. Veniet deſideratus cūctis gentibus. Salo-
mon tribus noibus fuiſſe perhibetur. Primū voca-
bulū eius ſalomon dr̄. i. pacificus, eo ꝙ in regno ei⁹
pax fuerit, Secundū nomē idida, eo ꝙ fuerit dile-
ctus & amabilis dño. Tertiū vocabulū eius coleth
quod grece appellaꝶ eccleſiaſtes, latine conciona-
tor, ꝙ ad populū loqueretꝶ. Ionatham, colūbę do-
nū. Abſalon, patris pax p antiphraſin, eo ꝙ bellū
aduerſus patrē geſſiſſet. ſiue ꝙ in ipſo bello dauid
placatus fuiſſe legiꝶ filio, adeo vt etiā magno cum
dolore extinctū plāgeret. Roboā, latitudo populi,
& ipm per antiphraſin ꝙ decē tribubus ab eo ſe-
paratis, duę tantū ei relictę ſint. Abia pater domi-
n⁹, vel pater fuit. Aſa, tollēs ſiue ſuſtollēs. Ioſaphat
dñi iudiciū. ioram qui eſt excelſus. Ocbozias, ap̄p
hendens dñm. Athalia, tēpus dñi. ioab, ſpirās, vel
dñi robur. Aazias, populū tollēs. Ozias, fortitudo
Dñi. Azarias, auxiliū dñi. Ozias aūt ipſe eſt qui &
azarias duplici noie, ipſe eſt qui illicitū ſibi ſacer-
dotiū vēdicare conatus, lepra in frōte pcuſſus eſt.
ioathan / eſt perfect⁹ pulchrā ęthymologiā nois ha
bet. Fecit eni rectū in cōſpectu dñi & portā templi
ędificauit excelſam. Achaz, ap̄phendēs. Ezechias
fortis dñs, Manaſſes, obliuioſus. Per multa eni ſce
lera & ſacrilegia reliquerat, & oblitus fuerat dñi:
ſiue ꝙ oblitus deus peccatoꝝ illi⁹. Amon fidelis vl̄
honeſtus. ioſias / vbi eſt incēſum dñi. Propria ęthy
mologia nois. iſte eſt eni qui ſimulachra cōbuſſit.
ioachā / robuſtus / ioachim, vbi eſt pręparatio Elia
chim / dei reſurrectio. iechonias / p̄paratio domini.
Sedechias / iuſtus dñi. Hieroboā, iudicatio domini
ſiue cauſa populi vel vt quidā aiūt diuiſio iterp̄taꝶ
ꝓ eo ꝙ in regno eius diuiſus ſit populus iſrael / &
pręciſus a regno ſtirpis dauid. Diuiſionis ei popu
li cauſa iſte extitit, zambri pſalmus / vel canticum
meū vel hymnū. Amri criſpans me⁹. Achab / frater
patris. iezabel / fluxus ſanguinis vel fluēs ſanguie,
ſed meli⁹ vbi eſt ſterquiliniū. Pręcipitata eni deor
ſum, comederūt carnes ei⁹ canes, ſicut p̄dixerat he
lias. Et erūt inquit carnes iezabel ſicut ſterc⁹ ſuper
faciē terrę. Ochozias, ap̄phendēs deū. ieſu ipſe ve
ro eſt. ioathan robuſtus. Sella / vmbra ei⁹ vel peti
tio. Manaen cōſolās. Phaceas, aperiēs. Nabugodo
noſor, ꝓpheta lagunculę anguſtę, ſiue ꝓphetans
iſtiuſmōi ſignū ꝓ ſomnio. ſ. futurorū quod vidiſſe
narraꝶ & daniel interp̄tatus eſt, ſiue ſeſſio in agni-
tione anguſtię ꝓ his qui in captiuitatē ab eo ducti
ſunt. zorobabel apud hebræos ex tribus integris
noibus traditur eē cōpoſitus. zo, iſte, ro, magiſter.
babel ꝓprie babiloniū ſonat / & efficitur nomē zo
robabel, iſte magiſter de babylone. in babilone ei
ortus eſt, vbi et princeps gentis iudeæ extitit.

¶ De patriarchis. Cap. vij.

QVorundā patriarchaꝝ æthymologiæ
notandę ſunt. vt ſciam⁹ qd in ſuo voca
bulo reſonent. Nā plęriqꝫ eoꝝ ex cau-
ſis ꝓpriis noia acceperūt. Patriarcha
interp̄tatur patrum priceps. Archos ei
gręce princeps eſt. Abraā primū vocatus eſt, pa-
ter videns populū ꝓpter iſrahelitas. ſ. tm̄. poſtea
appellatus eſt Abrahā, quod trāſſertur pater mul
tarum gentiū / quod erat adhuc p fidem futurum.
Gentiū aūt nō habetur in noie. ſed ſubauditur / iu
xta illud. Erit nomē tuū Abraā / quia patrem mul
tarū gentiū poſuite. iſaac / ex riſu nomē accepit.
Riſit enī pater quādo ei pmiſſus admiratus i gau
dio. Riſit & mr̄ quādo p illos tres viros ꝓmiſſus eſt
dubitās in gaudio. Ex hac ergo cā nomē accepit.
iſaac interpratur riſus. Sciēdū aūt ꝙ quatuor i ve
teri teſtamēto abſqꝫ vllo velamine noibus ſuis an-
teq̄ꝫ naſcerētur vocati ſunt. iſmael. iſaac. ſalomon
& ioſias Lege ſcripturas. iacob / ſupplātator inter
p̄tatur / ſiue ꝙ in ortu plātā naſcētis fratris ap̄p-
hēderit / ſiue ꝙ poſtea fratrē arte deceperit / vñ &

Eſau dixit. Iuſtevocatū eſt nomen eius iacob, ſup
plantauit.n.me. ecce ſecūdo. iſrahel vir vidēs deū
Tūc eni hoc nomen accepit qñ tota nocte luctatꝰ
vicit in certamine angelū, & oriēte lucifero bene-
dictus eſt. iude ꝓptervisionē dei iſrael appellatꝰ ē.
ſicut & ipe ait. Vidi dñm facie ad faciē & ſalua fa-
cta eſt aia mea. Ruben interp ratatꝛ viſionis filius,
ſiuevidēs filiū. Sic eni qñ eū peperit lya vocauit no
men eius ruben dicēs. quia vidit deus humilitatem
meā. Symeō interꝑtatꝛ auditio dei. Sic ei dixit lya
qñ eū peperit. quia exaudiuit me deꝰ. Leui additꝰ
Dixit ei lya, qñ peperit eū non ābigens de amore
viri. Nūc mecū eritvir meus. quia peperi ei tres fi-
lios. Iuda cōfeſſio dꝛ. qñ eni eū peperit lya, laudeꝫ
dño retulit dicens. Nūc ſuper hoc cōfitebor domi
no. & ob id vocatus eſt iuda. A cōfeſſiōe itaqꝫ nom
eius eſt dictū, quod eſt gratiaꝝ actio. Iſachar inte r
ꝑtatꝛ ē merces. is quippe dꝛ eſt, achar merces . hoc
aūt ideo. quia mādragoris filij ruben, introitū viri
qui racheli debebatꝛ ad ſe emerat lya, vnde & dū na
tus eſt dixit lya. Dedit deus mercedē meā. Zabulū
interꝑtatꝛ habitaculū. Sextū eni hunc filiū genue
rat lya, ꝓpterea iā ſecura dixit. Habitabit mecum
vir meus. Vnde & filius eiꝰ vocatus eſt habitaculū.
Neptali, de cōuerſatione ſiue cōparatiōe, cā nois
eius eſt. vnde & dixit rachel, cū eū peperiſſet ancil
la eius bala, Habitare me fecit deus habitatiōe cū
ſorore mea. Dan interꝑtatꝛ iudiciū. Bala dū eū pe
periſſet, dixit rachel dña eius, iudicauit me dñs et
exaudiēs dedit mihi filiū. Cauſaꝫ nois expreſſit. vt
ab eo ꝙ iudicaſſet dñs, filio ancillę iudicii nomē i-
poneret. Gad ab euētu ſiue ꝓcinctu vocatꝰ eſt. qñ
ei eū peperit zelfa, dixit dña eius lia, in fortuna. i.
qd dꝛ in procinctu vel euentu. Aſer, beatus dꝛ. Dū
eni peperiſſet eū zelfa dixit lia. Beata ego, & bea-
tificant me mulieres. & ab eo ꝙ beata dꝛ ex ęthy-
mologia nois beatū vocauit, Ioſeph ab eo ꝙ ſibi a
liū filiū addi mater optauerat. vocauit augmentū
Hūc pharao ſapheneth appellauit quod hebrai-
ce abſcōditorū reptorē ſonat. ꝓ eo ꝙ obſcura ſom
nia reuelauit et ſterilitatē prędixit. Tñ quia hoc no
men ab ęgyptio ponitꝛ, ipſius linguę debet habere
rationē. Interpretatꝛ ergo ſaphaneth ęgyptio ſer-
mone, ſaluator mūdi eo ꝙ orbē terrę ab imminen
te famis excidio liberaret. Beniamin interpretatꝛ fi
lius dexterę, quod eſt virtutis. Dextera eni appel-
latur iamin. Mater quippe eius moriens, vocaue-
rat nomē eius bēnoni. i. filiꝰ doloris mei. Pater hoc
mutauit, filiū dextrę noians. Manaſſes dictus ab
eo ꝙ ſi pater eius oblitꝰ laborū ſuoꝝ, Ita enim he-
braice vocatꝛ obliuio. Effraim eo ꝙ auxerit eū de
us & ex hoc vocabulo in linguam noſtrā transfer
tur augmentum.

¶ De prophetis Cap. viij.

Qvos gētiles vates appellant / hos noſtri ꝓ
phetas vocāt, quaſi prefatores, quia por-
ro fantur & de futuris vera prędicūt. qui
aūt a nobis ꝓphete in veteri teſtamento videntes
appellabātur, quia videbāt ea quę cęteri non vide
bāt. & proſpiciebāt ea quę in myſterio abſcondita
erāt. Hinc ē quod ſcriptū eſt in ſamuele. Eamꝰ ad vi
dentē. Hinc Eſaias. Vidi inquit dñm ſedentem ſu
ꝑ ſolium excelſū & eleuatū. Et ezechiel. Apti ſūt
cæli & vidit viſiones dei. Quorundā aūt propheta
rū æthymologię noim ānotādę ſunt. Vocabula ei
eoꝝ ſatis oſtendunt quid in futuris factis dictiſqꝫ
ſuis ꝓnunciaſſent. Helias interꝑtatur dominꝰ deꝰ.
Ex futuri igitꝛ pręſagio ſic vocatꝛ. Nā dū altercare
tur in ſacrificio cū quadringētis ſacerdotibꝰ baal,
inuocato noie dñi, deſcēdit de cęlo ignis ſuper olo
cauſtū. Quod cū vidiſſet ois populus cecidit in fa-
ciē ſuā & ait. Dñs ipe eſt deus. Ex hac igitꝛ cā tale
prius nomē accepit, ꝓ eo ꝙ per eū poſtea cogno-
uerit populus dominū deū. Idē & fortis dominus i
terpretatur, vel ꝓpter ꝙ interfecit eoſdem ſacer-
dotes vel ꝓpter ꝙ achab aduerſitatem tollerauit.
Heliſeus domini ſalꝰ iterꝑtatꝛ. vocabulū aūt & idē
ex futuri pręſagio ſuſcepit. Deniqꝫ & multas virtu
tes fecit, & famē pellēs populuꝫ a morte ſaluauit.
Nathan, dedit ſiue dātis. Eſaias interꝑtatur ſalua
tor domini. & merito. ſaluator ē ei vniuerſaꝝ, gētiū
eiuſqꝫ ſacramēta āplius ꝙ cęteri prędicauit. Hiere
mias / excelſus domini, ꝓ eo ꝙ dictū eſt ei. Ecce cō
ſtitui te ſup gētes & regna. Ezechiel fortitudo dei
Daniel iudiciū dei. ſiue quia in preſbyterorū iudi-
cio ſentētiā diuinę examinatiōis exhibuit dū rep
ta eoꝝ falſitate ſuſannā ab interitu liberauit. ſiue
ꝙ viſiōes & ſomnia quibꝰ ꝑ ſingula quędā enigma
ta futura monſtrabātꝛ, ſagaci mēte diſcernēs ape-
ruit. Hic & deſyderioꝝ vir appellatus eſt, quia pa
nē deſyderij nō māducauit, & vinū cōcupiſcētię nō
bibit. Oſeę ſaluator aut ſaluās. Dū eni irā dei i po
pulū iſrael ob crimē idolatrię ꝓphetaſſet, domui
iudę ſalutē ꝓnūciauit. Propter quod ezechias rex
iuda ſublatis idolis quę ꝑcedētes reges cōſecraue
rāt, tēplum domini purgaſſe ac purificaſſe mōſtra
tur. Iohel dominꝰ deus, ſiue icipiēs deo vel fuit dei
Hoc eni eius vocabulum reſonat æthymologia in
certa. Amos populus auulſus. Prophetia enim eiꝰ
ad populum fuit iſrael, quia iā auulſus erat a do-
mino, & aureis vitulis ſeruiebat. ſiue auulſus a re-
gno ſtirpis Dauid. Naū, germē ſiue cōſolator. In-
crepat ei ciuitatē ſanguinuꝫ, & poſt euerſionē illiꝰ
cōſolatꝛ ſyon dicēs, Ecce ſup mōtes pedes euāgeli
zātis & ānunciātis pacē. Abachuc āplexās. quia vꝉ
ex eo ꝙ amabilis domino fuit vocatur āplexatio,
vel ꝙ in certamē cum deo cōgreditꝛ, āplexantis. i.
luctantis fortitꝰ ē nomē. Nullus eni tam audaci vo
ce auſus eſt deū ad diſceptationē iuſticiæ ꝓuoca-
re / cur in rebus humanis & mundi iſtius tanta re-
rum verſaretꝛ iniquitas. Micheas / quis hic vꝉ quis
iſte. Cōminatꝛ ſamariæ ob cauſam ſimulachroruꝫ
illo mō de quo heliu dꝛ. Quis ē iſte iuoluēs ſenten
tias? Sophonias ſpeculum vel archanum domini i

terp̄taꝛ,vtrūq; ad ꝓphetā cōuenit.Ipſi enī ſciunt
myſteria dei.Vn̄ ad Ezechielē dr̄.Speculatorē te
poſui domui iſraꝛ.Et alibi.Nō facit dn̄s quicq̄ niſi
reuelauerit ſeruis ſuis ꝓphetis.Abdias ſeruus dn̄i
ſicut ei moyſes famulꝰ dn̄i,& ap̄ſus ſeruus Chriſti,
ita iſte legatꝰ ad gētes miſſus,videt& p̄dicat quę ꝓ
phetali digna ſunt myſterio & ſeruitute,inde ſer=
uus dn̄i.Ionas interp̄tatur colūba ſiue dolēs.Colū
ba ꝓ gemitu,qn̄ ivētre ceti triduo fuit.Dolēs autē
vel ꝓpter triſticiā quā habuit de ſalute niniuitaꝝ
vel ꝓpter hederē ſubito areſcētē,cuiꝰ vmbraculo
tepebatur cōtra ſolis ardorē.iſ̄e ē & amathi ſatep
tanęviduę filiꝰ,vt iudęi affirmāt quē ſuſcitauit He
lias,matre poſtea ad eū dicēte.Nunc cognoui qm̄
vir dei es tu,&verbū dn̄i i ore tuovetum ē.ob hāc
cām ipſum amathivocatū.Amathi eni ex hebræo
ī latinā linguāveritas dr̄,& ex eo ꝙ verū helias lo=
cutus eſt,ille qui ſuſcitatus ē filius nūcupatus ēve=
ritatis.zacharias memoria dn̄i.lxx ei annodeſola=
tiōis tēpli cōpleto zacharia p̄dicāte memoratus ē
dn̄s populi ſui,iuſſuq; darij reuerſus ē dei populus
& reędificata ēvrbs & tēplū.Aggeus,i latinū feſti
uus & lętus reſonat.Deſtructū eni tēplū ędificādū
ꝓphetat,& poſt luctū captiuitatis,regreſſionis læ
ticiā prędicat.Malachias interp̄tatur angelus do
mini.i.nūcius.Quicquid ei loquebaꝛ quaſi adomi
no eſſent mādata ita credebātur.& inde ita nomē
eiꝰ.lxx.tranſtulernnt dicētes.Aſſumptio verbi dn̄i
ſup iſrael,i manu angeli eiꝰ.Eſdras adiutor. Nee
mias cōſolator a dn̄o.Quodā eni p̄ſagio futuri no
mina iſta ſortiti ſunt.Fuerūt ei i adiutoriū &con=
ſolationē oī illi populo redeunti ad patriā.Nā& tē
plū dn̄i iidē reędificauerūt,& muroꝝ ac turriū o=
pus iſ̄i reſtaurauerūt.Anania gr̄a dei interpretaꝛ
Idē & ſidrach,lingua chaldęa,quod iterp̄taꝛ deco
rus meus.Azarias auxiliū dn̄i.Ideȝ & abdenago,
quod i latinū vertiꝛ,ſeruiēs taceo.Miſael qui popu
lus dn̄i,Ipſe & miſach,quod iterp̄tatur riſꝰ vl̄ gau
dium.Azia,frater meus.Semei,audiēs dn̄m.Aſah
cōgregās.Idithū trāſiliēs eos,ſiue ſaliēs eos.quoſ
dā ei iherētes humo,curuatos in terrā& eaq̄ i imo
ſunt cogitātes,& in rebus trāſeūtibꝰ ſpē ponentes
trāſiliuit canēdo iſte quivocaꝛ trāſiliēs.Eman,acci
piēs,vel formido eorum. Ethā robuſtꝰ.Barachia
benedictus dn̄i,vel benedictus dominus.Olda di=
ſtrictio ſiue diuerticulū.Iudith,laudēs vel cōfitens
dn̄o.Heſter,abſconſa.zacharias,memoria dn̄i.ob
hoc quia canit,memoriale teſtamēti ſui ſancti. Ioā
nes baptiſta.dn̄i gr̄a,eo ꝙ ſit lunes ꝓphetię,p̄nun
cius gratię,ſiue initiū baptiſmatis,per quod gra=
tia miniſtratur.Hi ſunt ꝓphetęveteris nouiq; teſta
mēti,quoꝝ finis Chriſtus,cui dr̄ a patre.Et ꝓphe=
tā in gentibus poſui te.⸿Propheriæ autē genera
ſunt ſeptē.Primū genus extaſis,quod eſt mētis ex
ceſſus ſicutvidit petrusvas illud ſummiſſum de cę
lo in ſtupore mētis cūvarijs aīalibus.Secunduȝ ge
nusviſio,ſicut apud Eſaiā dicentē.Vidi dn̄m ſedē
tem ſup ſolium excelſum.Tertium genus ſomniū,
ſicut iacob ſubnixam in cęlo ſcalam dormiens vi=
dit.Quartum genus per nubem,ſicut ad moyſen,
& ad iob poſt plagam loquitur deus.Quintum ge
nusvox de cælo/ſicut ad abraham ſonuit dicens.
Ne iniicias manum tuā ſuper puerū.Et apud ſau=
lum invia.Saule ſaule quid me perſeq̄ris? Sextum
genus,accepta parabola,ſicut apud ſalomoneȝ in
prouerbijs/& apud balaam,cum euocaretur a ba
lach.Septimum genus/repletio ſancti ſpiritus/ ſi
cut pene apud omnes prophetas.Alii tria genera
viſionum dixerunt eſſe. Vnum ſecundum oculos
corporis/ſicutvidit abrahaȝ tresviros ſub ilice mā
bre/&moyſes ignem in rubo et diſcipuli tranſfigu
ratum dominum in monte inter moyſen & heliam
et cętera huiuſmodi.Alterū ſecundū ſpiritū quo
imaginamus ea quę per corpus ſentimus/ſicutvi=
dit Petrus diſcum illum ſummitti de cælo cumva=
riis animalibus , & ſicut eſaias deum in ſede al=
tiſſima non corporaliter ſed ſpiritualiter vidit.Nō
enim deum forma corporea circumterminat/ ſed
quem admodum figurate/non proprie multa di=
cuntur/ita etiam figurate et multa monſtrantur.
Tertiū genusviſiōis eſt quod neq;corporeis ſenſi=
bus,neq;vlla parte animę qua corporaliū reꝝ ima
gines capiūtur,ſed per intuitū mentis.quo intelle
cta conſpicitur veritas,ſicut daniel prędituſ mēte vi
dit qd̄ balthaſar viderat corpe . Sine quo genere,
illa duo vel īfructuoſa ſunt,vel etiā in errorē mit=
tunt.Oia tn̄ hæc genera ſpiritus ſanctus moderaꝛ
Habere autē prophetiā,nō ſolū bonus,ſed etiam
malus poteſt.Nā inuenimus ſaulem regeȝ prophe
taſſe.Perſequebaꝛ enim ſanctum dauid,et imple=
tus ſancto ſpiritu prophetare cępit.

⸿De apoſtolis. Cap̄.ix.

APoſtoli miſſi interpræt antur. Hoc enī
eoꝝ nomē indicat. Nā ſicut gręce an=
geli,latine nūcijvocāꝛ,ita gręceapoſto
li,latine miſſi appellātur.Ipos eni mi=
ſit Chriſtus euāgelizare per vniuerſuȝ
mundū,ita vt quidam perſas indoſq; penetrarent
docētes gentes et faciētes i noīe chriſti magna & i
credibilia miracula,vt atteſtātibus ſignis & prodi
gijs crederetur illis,in his quę dicebāt et viderant.
Habēt ei plęriq; eoꝝ ex his cauſas ſuorū vocabu=
lorū.Petrꝰ a petra nomē accepit,hoc eſt a Chriſto.
ſup quē fundata eſt eccleſia.Non ei a petro petra
ſed petrus a petra nomen ſortitus eſt,ſicut nō chri
ſtus a Chriſtiano,ſed Chriſtianus a chriſto vocaꝛ.
ideoq; ait dn̄s.Tu es petrus & ſuper hanc petram
ędificabo eccleſiā meā,qa dixerat petrꝰ Tu es chri
ſtus filiꝰ dei viui.Deide ei dn̄s,ſup hanc inqt petrā
quā cōfeſſus es ædificabo eccleſiā meā.Petra eniȝ
erat chriſtus,ſup quod fundamētū etiā iſ̄e ædifi=
catus eſt petrus.Cephas dictus,eo ꝙ in capite ſit
cōſtitutꝰ apoſtolorū Cephalin ei gręce caput dicīꝛ

et ipſum nomē in petro ſyrum eſt. Simon bariona i
linguā noſtrā ſonar filius colūbæ,& eſt nomē ſyrū
pariter & hebreū. Bar quippe ſyralingua fili⁹ ione
hebraice colūba,vtroq; ſermone dr̄ bariona. Alij
ſimpliciter accipiūt,q̄ ſimon.i.petrus filius ſit ioā
nis,iuxta illā interrogationē. Simon ioānis diligis
me,& volūt ſcriptorū vicio deprauatū, vt pro bar
ioāna hoc ē filio ioānis,bariona ſcriptū ſit,vna de
tracta ſyllaba. Ioanna aūt interp̄ratur dn̄i gratia.
Et fuiſſe cōſtat petrū trinomiū,petrū,cephā,& ſi=
mon bariona. Simon aūt hebraice interp̄rat̄ audi
ens. Saulus hebraico ſermone tētatio dictus eo q̄
prius in tētatione eccleſiæ ſit verſatus. Perſecutor
eni erat,inde nomē habebat iſtud,qn̄ pſequebatur
Chriſtianos. Poſtea mutato noie de ſaulo factus eſt
Paulus,quod iterp̄rat̄ mirabilis ſiue electus. Mira
bilis,vel quia multa ſigna fecit,vel quia ab oriēte
vſq; ac occaſum euāgeliū Chriſti in oibus gentib⁹
prædicauit. Electus ſicut in actibus apoſtolorum
ſpūs ſanctus dicit,ſegregate mihi barnabā & pau
lū ad opus ad quod elegi eos. Latino aūt ſermone
paulus a modico dictus. vnde & ipſe ait Ego ſum
minimus oim apoſtolorū. Quādo eni ſaulus, ſup=
bus elat⁹,qn̄ paulus,humilis,modicus. Ideo ſic loq
mur paulo poſt videbo te.i.poſt modicū. Naʒ quia
modicus factus eſt,ipſe dicit. Ego ei ſuʒ nouiſſim⁹
oim apoſtoloꝝ,& mihi minima oim ſanctoꝝ data
eſt gr̄a. Cephas aūt & ſaulus,ideo mutato nomine
ſunt vocati,vt eſſent etiā ip̄o noie noui ſicut abra=
hā et ſara. Andreas frater petri carne, & coheres
gratia. ſecundū hebraicā æthymologiā interp̄rat̄
decorus ſiue reſpōdēs,ſermone aūt græco, a viro
virilis appellatur, Ioannes quodā vaticinio ex me=
tito nomē accepit,interptatur ei,in quo eſt gratia
vel domini gratia. Amplius eni eū cæteris apoſto=
lis dilexit Ieſus. Iacobus zebedej a patre cognomi
natur,quē relinquens cū ioanne,verū patrē ſecuti
ſunt. Hi ſunt filij tonitrui,qui etiā boanarges ex fir
mitate & magnitudine fidei nominati ſunt. Hic eſt
iacobus filius zebedei frater ioannis,qui poſt aſcē
ſionē dn̄i ab herode manifeſtat̄ occiſus. Iacob⁹ al=
phei ob diſtinctionem prioris cognominat⁹ qui dr̄
filius zebedei,ſicut iſte filius alphei. Cognomentū
igit̄ ambo a patre ſūpſerunt. Iſte eſt iacobus mior
qui i euāgelio frater dn̄i noiatur,quia maria vxor
alphei,ſoror fuit matris dn̄i,quā mariā cleophę io
annes euāgeliſta cognominat. a patre ſiue a genti
litate familiæ,aut quacūq̄ alia cā ei nomē iponēs.
Alpheus aūt hebreo ſermone in latinū exprimit̄
milleſimus ſiue doctus. Philippus os lāpadorū,vel
os manuū. Thomas, abyſſus vel geminus,vn̄ græ
ce didymus appellatur. Bartholomeus,filius ſuſpē
dentis aquas,vel filius ſuſpendētis me, ſyrum eſt
non hebreū. Matheus in hebreo donatus exprimi
tur. Idē & appellatus leui ex tribu a qua ortus fuit
In latino autem ex opere publicani nomen acce=
pit,quia ex publicanis fuit electus & in apoſtolatū
tranſlatus. Simon chananeus,ad diſtinctionē ſimo
nis petri,de vico galileę chana,vbi aquas dn̄s mu=
tauit in vinum ipſe eſt qui in alio euengeliſta ſcribi
tur zelotes. Chana quippe zelus iterp̄ręrat̄. Iudas
Iacobi qui alibi appellatur lebbeus,figuratum no
men habet a corde,quod nos diminutiue corculū
poſſumus appellare, ipſe in alio euangeliſta. Tha
deus ſcribitur,quē eccleſiaſtica tradit hiſtoria,miſ
ſum edeſſem ad abagarū regē, Iudas ſcariotis,vel
a vico in quo ortus eſt,vel ex tribu iſachar vocabu
lū ſūpſit quodā præſagio futuri in condemnatio
nem ſui. Iſachar enim interpretatur merces,vt ſi=
gnificaretur precium proditoris quo vendidit do=
minum ſicut ſcriptum eſt. Et apprehēderunt mer
cedem meam.xxx.argenteos, precium quod ap=
preciatus ſum ab eis. Mathias qui inter apoſtolos
ſine cognomine ſolus habetur. interpretat̄ dona=
tus,vt ſubaudiatur pro iuda,ipſe enim in locū ei⁹
elect⁹ eſt ab apoſtolis,cum pro duob⁹ ſors mittere
tur. Marcus. excelſus mandato,vtiq; propter euā=
gelium altiſſimi quod prædicauit. Lucas ipſe con
ſurgens,ſiue ipſe eleuans,eo q̄ eleuauerit prædi=
cationem euangelij poſt alios. Barnabas, fili⁹ p
phetæ,vel filius conſolationis.

¶ De reliquis in euangelio nominibus. Cap.x.

MAria illuminatrix ſiue ſtella maris Genu=
itrix lumen mundi,ſermone aūt ſyro ma
ria dn̄a nuncupatur,& pulchre.quia do=
minū genuit. Helizabeth dei mei ſaturitas,vel do
mini mei iuramentū. Magdelena turris. Martha,
irritans,vel prouocans vel p̄uocās,ſermone autē
ſyro interpræratur dominās. Nathanael, donum
dei,quia deus.i.ſimulatio,dono dei in eo non fuit,
Zebedeus,donatus ſiue fluēs iſte. zacheus,iuſtus
ſiue iuſtificatus,ſiue iuſtificandus,ſyrū eſt nomen
non hebreū. Lazarus adiutus,eo q̄ ſit a morte re
ſuſcitatus. Herodes,pelliceus, vel glorioſus clara
ęthymologia. Cayphas,iueſtigator aut ſagax,aut
vomēs ore, Iniquo ei ore ſuo iuſtū cōdēnauit, q̄uis
hoc myſterio prophetali annūciaſſet. Pōti⁹, decli
nans cōciliū,vtiq; iudęorū. Accepta eni aqua, la=
uit man⁹ ſuas dicēs. Innocēs ego ſū a ſanguine iu=
ſti hui⁹. Pylatus os malleatoris,quia dū Chriſtum
ore ſuo & iuſtificat & cōdēnat,morte malleatoria
vtraq; ferit. Barrabas filius magiſtri eoꝝ. abſq; du
bio iudeoꝝ magiſtri qui ē diabolus,homicidioruʒ
auctor,qui vſq; hodie regnat in eis.

¶ De martyribus. Cap.xi.

MArtyres græca lingua,latine teſtes dicun
tur vnde et teſtimonia græce, martyria
nuncupātur. Teſtes aūt ideo vocati ſunt.
quia propter teſtimoniū Chriſti paſſiones ſuſtinue
runt,et vſq; ad mortem pro veritate certauerunt.
Quod vero nos non teſtes,quod latine vtiq; poſ=
ſumus dicere, ſed græce martyres appellamus
familiarius eccleſiæ auribus hoc græcum verbum
ſonat. Sicut multa græca nomina quibus pro

latinis vtimur. Martyrũ primus in nouo teſtamen
to ſtephanus fuit, qui hebreo ſermone interpræta
tur norma, ꝙ prior fuerit in martyrio ad imitatio
nẽ fideliũ. Idẽ aũt ex græco ſermone i latinũ verti
tur coronat⁹, & hoc ꝓphetice, vt quod ſequeretur
in revaticinio quodã futuri, prius invocabulo re ſo
naret. Paſſus eſt ei & quodvocabatur accepit. Ste
phanus eni corona dr̃, humſliter lapidat⁹, ſed ſub
limiter coronatus. Duo aũt ſunt martyrii gñа, v=
num in aperta paſſiõe, alterũ in occulta animivir=
tute. Nã multi hoſtis iſidias tollerãtes, & cũctiscar
nalibus deſyderijs reſiſtẽtes, per hoc ꝙ ſe oi potẽ=
ti deo in corde mactauerũt, etiã pacis tẽpore mar
tyres facti ſunt, qui etiam ſi perſecutionis tempus
exiſteret, martyres eſſe potuerunt.

¶ De clericis. Cap̃. xii.

CLeros & clericos hinc appellatos, quia ma
thias ſorte elect⁹ eſt, quẽ primũ per apoſto
los legim⁹ ordinatũ. Cleros eni grẹce ſors
vł hereditas latine dr̃. Propterea ergo dicti ſũt cle
rici qui de ſorte ſunt dñi, vel quia dñi partẽ habẽt
Gñaliter aũt clerici nũcupantur oẽs qui i eccleſia
Chriſti deſeruiunt. quoꝝ gradus & noia hæc ſunt.
Oſtiarius / pſalmiſta / lector / exorciſta / acolyt⁹ / ſub
diaconus / diacon⁹ / preſbyter / epiſcop⁹. Ordo epi
ſcopoꝝ quadripartitus eſt. i. in patriarchis / archie
piſcopis / metropolitanis, atq; epiſcopis. Patriar=
cha grẹca lingua ſummus patrũ interprẹtat̃, quia
primũ. i. apoſtolicũ retinet locũ, & ideo quia ſum=
mo honore fungitur, tali noie cenſetur, ſicut roma
nus, anthiochenus & alexandrinus. Archiepiſcop⁹
grẹcovocabulo ꝙ ſit ſummus epiſcopoꝝ. Tenet
eni vicẽ apoſtolicã & prẹſidet tã metropolitanis q̃
ep̃is cẹteris. Metropolitani aũt a mẽſura ciuitatũ
vocãtur. Singulis eni prouinciis prẹeminẽt, quoꝝ
auctoritati et doctrinæ & poteſtati cẹteri ſacerdo
tes ſubiecti ſunt, ſine quib⁹ nihil reliquos ep̃os age
re licet, ſollicitudo eni totius ꝓuincię ipie ep̃is cõ
miſſa eſt. Oẽs aũt ſuperius deſignati ordines vno
eodẽq; vocabulo ep̃i nominãtur, ſed ideo priuato
noie quidãvtuntur ꝓpter diſtinctionẽ poteſtatum
quã ſingulariter acceperunt. Patriarcha patrum
princeps. Archon eni princeps. Archiep̃s princeps
ep̃orum, ſicut metropolitanus a menſura ciuitatũ
Ep̃at⁹ aũt vocabulum inde dictũ, ꝙ ille qui ſuper
efficitur. ſupor intendat, curam. ſ. gerens ſubditoꝝ
ſcopin enim græce latine intendere dicitur. Epi=
ſcopi aũt grẹce latine ſpeculatores inteprætãtur.
Nã ſpeculator eſt prẹpoſitus in eccleſia dict⁹ eoꝙ
ſpeculet̃ atq; pſpiciat populoꝝ ifra ſe poſitorum
mores & vitã. Põtifex princeps ſacerdotũ ẽ, quaſi
via ſeqnentiũ. Ipẽ & ſumm⁹ ſacerdos, ipẽ & ponti
fex maximus nũcupat̃. Ipſe eni efficit ſacerdotes
atq; leuitas, ipſe oẽs ordines eccleſiaſticos diſpo=
nit, ipſe quid vnuſquiſq; facere debeat oſtendit.
Antea autem pontifices reges erant. Nam maio=
rum hæc erat conſuetudo, vt rex eſſet etiam ſacer
dos et pontifex, Vnde et romani imperatores pon
tifices dicebantur. Vates a vimẽtis appellatos cu
ius ſignificatio multiplex eſt. Nam modo ſacerdo
tem modo prophetam ſignificat, modo poetã. An
tiſtes ſacerdos dictus, ab eo ꝙ ante ſtat. Primus eſt
enim in ordine eccleſiæ, et ſupra ſe nullum babet.
Sacerdos autem nomen habet compoſitũ ex grẹ
co et latino, quaſi ſacrum dans, ſicut enim rex a re
gendo ita ſacerdos a ſacrificandovocatus eſt. Con
ſecrat eni et ſanctificat. Sacerdotes autem genti=
lium flaminesvocabantur. Hi in capite habebant
pileum in quo erat breuis virgula deſuper habẽs
lanæ aliquod. quod cum per æſtum ferre non poſ
ſent, filo tantum capita religare ceperunt, Naꝫ nu
dis eos penitus capitibus incedere nefas erat, vñ=
de a filo quo vtebãtur flamines dicti ſunt, quaſi fi=
lamines, verum feſtis diebus filo depoſito pileum
imponebãt pro ſacerdotii emiuẽtia. Preſbyter grẹ
ce latine ſenior, interpretat̃, nõ pro etate vel decre
pita ſenectute, ſed propter honoreꝫ & dignitatem
quã acceperunt, preſbyteri nominentur. Vnde et
apudveteres idem ep̃i et preſbyteri idem fuerunt.
quia illud nomen dignitatis eſt, hoc ætatis. Ideo
aũt & preſbyteri ſacerdotesvocãtur, quia ſacrum
dant / ſicut et ep̃i / qui licet ſint ſacerdotes, tamẽ põ
tificatus apicẽ nõ habent, quia nec chriſmate fron
tẽ ſignant, nec paraclytũ ſpiritũ dant, quod ſolis
deberi epiſcopus lectio actuũ apoſtoloꝝ demon=
ſtrat, leuitẹ ex noie auctoris vocati. De leui ei leui
tẹ exorti ſunt, a quibus in templo dei myſtici ſacra
mẽti miniſteria explebãtur. Hi grẹce diaconi, lati
ne miniſtri dicuntur, quia ſicut in ſacerdote cõſe=
cratio, ita in diacono miniſterii diſpẽſatio habetur.
Hypodiacones grẹce quos nos ſubdiaconos dici=
mus, q ideo ſic appellãtur, quia ſuhiacent prẹceptis
tis & officiis leuitarũ. Oblatiões ei in tẽplo dei a fi
delib⁹ ipi ſuſcipiũt, & leuitis ſuperponẽdas altari
bus deferũt. Hi apud hebrẹos nathinneivocantur
Lectores a lẹgẽdo, pſalmiſtẹ a pſalmis canẽdis vo
cati, Illi eni prẹdicãt popolis quid ſequãtur, iſti ca
nunt vt excitẽt ad cõpunctionẽ animos audientiũ
licet & quidã lectores ita miſerãter pronũcient, vt
quoſdã ad luctum lamentationẽq; cõpellant. Ideꝫ
etiã & pronunciatores vocantur, ꝙ porro annun=
cient tãta ei & tã clara erit eorũ vox, vt q̃uis longe
poſitorũ aures adipleant. Cantor aũt vocatus, q a
vocẽ modulat̃ in cãtu. Hui⁹ duo gñа dicũt̃ in arte
muſica, ſicut ea docti hoies latine dicere potuerũt
præcẽtor et ſuccentor. Prẹcentor. ſ. qui vocem præ
mittit in cãtu. Succentor aũt qui ſubſequenter ca
nendo reſpõdet. Concentor aũt dicitur quia cõſo=
nat qui aũt non conſonat, nec concinit, nec cantor
nec cõcentor erit. Acolythi grẹce latine ceroferа=
rii dicuntur a deportãdis cẹreis qñ euangelium le
gẽdum eſt aut ſacrificium offerẽdum. Tunc ei ac=
cenduntur luminaria ab eis et deportãtur, non ad
effugãdas tenebras, dũ ſol eodẽ tẽpore rutilet, ſed

ad ſignū leticię demōſtrādū, vt ſub typo luminis corpalis illa lux oſtēdat. De qua i euāgelio legitur Erat lux vera q̄ illuminat oēm hoiem veniētē i hūc mūdū. Exorciſtę ex greco i latinū adiurātes ſiue icrepātes vocāt. Inuocāt ei ſup cathecuminos vſſu p eos qui habēt ſpm̄ imūdū, nomē dn̄i Ieſu. adiurātes p eū vt egrediat ab eis. Oſtiarij idē & ianitores, q i veteri teſtamēto electi ſunt ad cuſtodiā tēpli vt nō egrederet eū imūdus i oi re. Dicti aūt oſtiarij, q̄ pręſint oſtijs tēpli. Ipſi eni tenētes clauē oia int⁹ extraq; cuſtodiūt, atq; iter bonos & malos habentes iudiciū, fideles recipiūt, & reſpuūt ifideles.

De monachis. Cap. xiii.

Monachus greca ęthymologia vocatus eo q̄ ſit ſingularis. monas ei grece ſingularitas dr̄. Ergo ſi ſolitari⁹ iterp̄tatur vocabulū monachi, quid facit i turba qui ſol⁹ ē? Plura autē ſūt gn̄a monachoꝝ, Cęnobitę, quos nos i cōeviuētes poſſum⁹ appellare. Cęnobiū eni plurimorū eſt. Anachoritę ſunt, qui poſt cęnobialē vitā deſerta petūt, & ſoli habitāt p deſerta, & ab eo q̄ pcul ab hominib⁹ receſſeit, tali noie nūcupāt, ſʒ anachoritæ heliā & ioannē, cęnobitę apoſtolos imitant. Heremitę hi ſunt q & anachoritę ab hoim cōſpectu remoti heremū & deſertas ſolitudines appetentes, Nā heremū dr̄ quaſi remotū. Abba aūt ſyrū nom̄ ſignificat i latinū pater quod Paul⁹ romanis ſcribēs expoſuit dicēs. In quo clamam⁹ abba pater. in vno noie duabus vſus linguis. Dicit ei abba ſyro noie patrē, & rurſus latine noiat itidem patrem.

De ceteris fidelibus nominibus Cap. xiiij.

Chriſtianis quātū interp̄tatio oſtēdit de vnctiōe dr̄ ſiue de noie auctoris & creatoris. A Chriſto ei chriſtiani ſūt cognomiati, ſicut a iuda iudęi, De magiſtri quippe noie cognomē ſectatorib⁹ datū ē. Chriſtiani aūt oli a iudęis q̄ſi ob opprobriū nazarei vocabāt, p eo q̄ dn̄s nr̄ atq; ſaluator a vico quodā galileę nazaren⁹ ſit appellatus. Nō ſe aūt glorieť chriſtianū, q nomē hʒ & facta nō hʒ. vbi aūt nomē ſecutū fuerit op⁹, certiſſie ille ē chriſtian⁹, quia ſe factis oſtēdit chriſtianū, ambulās ſicut & ille ābulauit a quo & nomē traxit. catholic⁹ vniuerſalis ſiue generalis iterp̄tat. Nā gręci vniuerſalē catholicō vocāt. Orthodoxus ē recte credēs, & vt credit recte viuēs. Ortho ei gręce recte dr̄, doxo glorię, hoc ē vir recte glorię. Quo noie nō pōt vocari, q aliter viuit q̄ credit. Neophyt⁹ gręce latine nouell⁹ & rudis fidelis vel nup renat⁹ iterp̄tari pōt. Cathecumin⁹ dict⁹ p eo q̄ adhuc doctrinam fidei audit, necdū tn̄ baptiſmū pcepit. Nā cathecumin⁹ gręce auditor dr̄. Cōpetēs vocatur qui poſt inſtructionem fidei cōpetit gratiā chriſti, idē & a petēdo cōpetētes vocati ſunt. Laicus popularis. Laos eni gręce populus dr̄. Proſelytus. i. aduena & circūciſus, quia miſcebatur populo dei, græcum eſt.

Incipit liber octauus.

De eccleſia et ſynagoga. Cap. I.

Eccleſia gręcū eſt, quod in latinū vertit cōuocatio, pter q̄ oēs ad ſe cōuocet. Catholica vniuerſalis κατaολov, id eſt ſecūdū cotū. Nō eni ſicut cōuēticula hereticoꝝ i aliquib⁹ regionū ptibus co artat, ſed per totū terraꝝ orbē dilatata diffundit. Quod etiā apoſtolus approbat ad romanos dicēs. Gratias ago deo meo p oīb⁹ votis, quia fides veſtra ānūciat i vniuerſo mūdo, ſiue q̄ i vnitatē cunctos cōiūgit credētes. Hic & vniuerſitas ab vno cognomiata ē, pter quod i vnitatē colligit. Vn̄ dn̄s i euāgelio. Qui mecū nō colligit ſpargit. Cur autē eccleſia cū vna ſit a ioanne. vii. ſcribunt niſi vt vna catholica ſeptiformi plena ſpū deſignet, ſicut et de dn̄o nouim⁹ dixiſſe ſalomonē. Sapiētia edificauit ſibi domū, & excidit colūnas ſeptē, q̄ tn̄ ſeptē vna eē nō ambigit, dicēte apoſtolo. Eccleſia dei viui q̄ eſt colūna & firmamentū veritatis. Inchoauit aūt eccleſia a loco vbi venit de cœlo ſpūs ſanct⁹ & ipleuit vno loco ſedētes Pro peregrinatiōe aūt pręſenti eccleſia ſyon dicit, eoq; ab hui⁹ peregrinationis lōgitudine poſita, promiſſionē rerū cęleſtium ſpeculet, & iccirco ſyon. i. ſpeculatio nomē accepit Pro futura vero patrię pace, hieruſalē vocat. Nam hieruſalē viſio pacis iterp̄tat. Ibi eni abſorpta oi aduerſitate. pacē quę eſt Chriſtus præſenti poſſidebit obtutu. Synagoga grece latine cōgragatio dr̄ quod pprīū nomē iudęoꝝ populus tenuit. Ipſorū ei pprie ſynagoga dici ſolet, q̄uis & de eccleſia dicta ſit. Noſtrā vero apl̄i nūq̄ ſynagogā dixerūt, ſʒ ſemp eccleſiā, ſiue diſcernēdi cā, ſiue q̄ iter cōgregationē, vn̄ ſynagoga, & cōuocationē vn̄ eccleſia nomen accepit, diſtet aliquid q̄. ſ. cōgregari & pecora ſolēt, quoꝝ et greges proprie dicimus, cōuocari autem magis eſt vtentium ratione. ſicut ſunt homines.

De religione et fide. Cap. ii.

Dogma a putando philoſophi noiauerūt, id eſt hoc puto eſſe bonū, hoc puto eſſe verū. Religio appellata q̄ per eā vni deo religamus aias noſtras ad cultū diuinū, vinculo ſeruiendi. Quod verbū cōpoſitum eſt a religēdo. i. eligendo. vt ita latinum videbatur religio, ſicut eligo. Tria ſunt aūt quę religionis cultu ad colēdum deū in hoibus perquirunt. i. fides, ſpes, charitas. In fide quid credēdum, in ſpe quid ſperandū in charitate quid ſit amādū. Fides ē qua veraciter credim⁹ id quod neq̄q̄ videre valeam⁹. Nā credere iā nō poſſumus quod videmus. Proprie aūt nomen fidei inde eſt dictum, ſi omnino fiat quod dictum ē aut promiſſuʒ. Et inde fides vocata, ab eo q̄ fit illud quod inter vtroſq; placitum eſt quaſi inter deum et hominem hinc et fœdus. Spes vocata q̄ ſit pes pgrediēdi q̄ſi ē pes. vn̄ ecōtrario deſpatio. de ē ei ibi pes, nullaq; pgrediēdi facultas ē, q̄a dū q̄ſq; peccatū amat futurā gloriā non ſperat. Charitas

greçe latine dilectio interp̃tatur, q̄ duos in ſe liget. Nã dilectio a duobus incipit, quod eſt amor dei et proximi. de qua apoſtolus. Plenitudo inquit legis eſt dilectio. Maior eſt aũt hęc omnibus, quia qui diligit, & credit & ſperat. Qui aũt non diligit q̃uis multa bona faciat, fruſtra laborat. Oĩs autem dilectio carnalis, non dilectio ſed magis amor dici ſolet. Dilectionis aũt nomen tantum in melioribꝰ rebus accipi ſolet.

¶ De hereſi & ſciſmate. Cap. iij.

HEreſis grece ab electione vocat̃, q̄ .ſ. vnuſquiſq; id ſibi eligat quod melius ſibi eſſe videt̃ vt philoſophi peripatetici, academici, epicurei, & ſtoici, vel ſicut alijqui peruerſũ dogma cogitantes arbitrio ſuo de eccleſia receſſerũt. Inde ergo hereſis dicta grçca voce ex interpretatiõe electiõis, quia quiſq; arbitrio ſuo ad inſtituẽda ſiue ad ſuſcipienda quęlibet ip̃e ſibi eligit. Nobis vero nihil noſtro ex arbitrio inducere lz, ſz nec eligere quod aliq̄ de arbitrio ſuo iduxerit, apoſtolos dei habemus auctores, qui nec ip̃i quicq̃ ex ſuo arbitrio quod inducerẽt elegerũt, ſed acceptã a Chriſto diſciplinã fideliter nationibus aſſignarũt. Itaq; ſi etiã angelus de cęlis aliter euãgelizauerit, anathema vocabit̃. Secta a ſequendo & tenẽdo noĩata. Nã ſectas dicimꝰ habitꝰ aioꝝ, ac inſtituta circa diſciplinã vel ꝓpoſitũ quẽ tenendo ſequunt̃, lõge alia in religionis cultu opinãtes q̃z cęteri. Sciſma a ſciſſura aiorũ nomẽ accepit. Eodẽ eñi cultu eodẽq; ritu credit vt cęteri, ſolo cõgregationis delectat̃ diſcidio. Fit aũt ſciſma cũ dicũt hoĩes nos iuſti ſumus, nos ſctificamus imũdos & cętera ſimilia. Superſtitio dicta eo q̄ ſit ſupflua aut ſupſtatuta obſeruatio. Alij dicũt a ſenibus, quia multis annis ſuperſtites p̄ ętatẽ delirant & errãt ſupſtitiõe quadã, neſciẽtes q̃ vetera colãt, aut q̃ veterũ ignari aſciſcunt. Lucretiꝰ aũt ſupſtitionẽ dicit ſupſtantiũ rerũ .i. cęleſtiũ & diuinoꝝ q̄ ſup nos ſtant, ſed male dicit, hereticorũ aũt dogmata vt facile poſſit agnoſci, cauſas eorum vel nomina demonſtrare oportuit.

¶ De hereſibus iudæorum. Cap. iiii.

IVdæi cõfeſſores interprętant̃. Multos ei ex his ſequitur cõfeſſio, quos antea pſidia poſſidebat. Hebræi trãſitores dicunt̃. Quo noie admonẽtur, vt de peioribus ad meliora tranſeaut & priſtinos errores relinquãt. Phariſei & ſaducęi inter ſe contrarii ſunt. Nã phariſei ex hebręo in latinũ interp̃tãtur diuiſi, eo q̄ traditionũ & obſeruationũ ſuaꝝ quas illi deuteroſis vocãt. iuſticiã pręferũt, vñ et diuiſi vocãtur a populo quaſi p̄ iuſticiã. Saducęi interp̃tantur iuſti, vendicant enim ſibi q̄ non ſunt, corporis reſurrectionẽ negãt, & aiam interire cũ corpore prędicãt, Hi quiq; tm̃ libros legis recipiunt, ꝓphetaꝝ vaticinia reſpuunt. Eſnei dicũt ip̃m eſſe Chriſtũ, q̄ docuit illos omnẽ abſtinẽtiã. Morbonei dicũt ip̃m eſſe Chriſtũ, qui docuit illos in oĩ re ſab batizare. Geniſtæi dicti eo q̄ de gñe abrahe eſſe ſe gloriant̃. Nã cũ in babyloniã veniſſet populus dei pleriq; reliq̃ntes vxores ſuas, babylõicis mulieribꝰ adheſerũt. Quidã aũt iſraeliticis tm̃ cõiugiis contenti, vel ex eis geniti dũ reuerſi eſſent de babylonia, diuiſerũt ſe ab oĩ populo & aſſũpſert ſibi hoc nomẽ iactãtię. Meriſtęi appellati eo q̄ ſeparẽt ſcripturas, non credẽtes oĩbus ꝓphetis, dicẽtes alijs & alijs ſpiritibꝰ illos ꝓphetaſſe. Meris ei gręce latine pars dicit̃. Samaritę dicti q̄ legẽ ſolaz cuſtodiant. Nã prophetas nõ recipiunt. Himero baptiſtę eo q̄ quotidie veſtimenta ſua et corpora lauant.

¶ De hereſibus Chriſtianorum. Cap. v.

QVidã etiã heretici qui de eccleſia receſſerunt ex noie auctoꝝ ſuorũ nuncupãtur, quidã vero ex cauſis quas eligentes inſtituerunt. Simoniani dicti a ſimone magicę diſciplinę perito cui petrus i actibus apoſtolorũ maledixit ꝓ eo q̄ ab apoſtolis ſpiritus ſancti gratiã pecunia emere voluiſſet. Hi dicũt creaturã nõ a deo, ſed a virtute quadã ſuperna creatã. Menãdrini, a menãdro mago diſcipl'o ſimonis nuncupati, qui mũdũ non a deo, ſed ab angelis factũ eſſe aſſeruit. Baſilidiani a baſilide appellati, qui inter reliquas blaſphemias paſſum ieſum abnegauit. Nicolaitę dicti a nicolao diacono eccleſię hieroſolimorũ, qui cũ ſtephano & cęteris cõſtitutus eſt a petro, qui propter pulchritudinem relinquens vxorẽ dixerat vt qui vellet ea vteretur & verſa eſt in ſtuprũ talis conſuetudo vt inuicẽ cõiugia cõmutarent̃. Quæ ioannes in apocalypſi improbat dicẽs. Sed hoc abes quia odiſti facta nicolaitarũ. Gnoſtici ꝓpter excellẽtiã ſcientię ſe ita appellare voluerũt. Animã naturã dei eſſe dicunt, bonũ & malũ deũ ſuis dogmatibus fingunt. Carpocratiani a carpocrate quodã vocat̃, q̄ dixit Chriſtũ hoiem fuiſſe tm̃ & de vtroq; ſexu ꝓgenitum. Chirintiani a chirintho quodã nũcupati. Hi inter cetera circũciſionẽ obſeruant mille annos poſt reſurrectionẽ in voluptate carnis futuros prędicant. Vnde et gręce ciliaſte latine miliciaſtæ ſũt appellati. Nazarei dicti qui dũ Chriſtũ qui a vico nazarenꝰ eſt appellatꝰ, filiũ dei cõfiteantur, oia tñ veteris legis cuſtodiũt. Ophitę a colubro noiati ſunt. Coluber enim gręce ophi dicit̃. Colunt enim ſerpentez dicẽtes ipſum in paradiſum induxiſſe virtutis cognitionẽ. Valentiniani a valentino quodam platonico ſectatore vocati, qui Conas id eſt ſecula quædam in originem dei creatoris iduxit. Chriſtũ quoq; de virgine nihil corporis aſſempſiſſe ſed per eaz quaſi per fiſtulam tranſiſſe aſſeruit. Apellitę quoꝝ Apelles princeps fuit, qui creatorẽ angelũ neſcio quẽ glorioſum, ſuperioris dei faciẽs deũ legis iſrael, illũ igneũ affirmãs, Apellitę quorũ auctor apelles, qui dixit Chriſtũ nõ deum in veritate, ſed hominem in fantaſia apparuiſſe. Archonciaci a principibus appellant̃, qui vniuerſitatẽ quam deꝰ cõdi

dit opa eſſe archãgelorꝫ defẽdũt. Adamiani vocati q̧ ade imitantur nuditatẽ. vnde & nudi orant, & nudi inter ſe mares fęmineq; cõueniũt. Cainani ꝓpide ſic appellati q̃m cain adorãt. Sethiani nomẽ acceperunt a filio adã qui vocatus eſt ſeth, dicẽtes eũ dein eſſe Chriſtũ. Melchiſedechiani vocati ꝓ eo q̧ melchiſedech ſacerdotẽ dei no hoiem fuiſſe ſꝫ virtutẽ dei eſſe arbitrantur. Angeli vocati, quia angelos colũt. Apřici hoc ſibi nomen io p̃ſumpſerunt q̧ nihil poſſidẽtes propriũ nequaq̃ recipiãt eos qui aliquid in hoc mundo vtunť. Cerdoniani a cerdone quodã noiati, quia duo contraria principia aſſeřt. Marcioniſte a marcione ſtoico philoſopho appellati. qui cerdonis dogma ſecutus alterũ bonũ, alterum iuſtũ deũ aſſeruit, tanq̃ duo principia creatoris & bonitatis. Atroterite ab oblatione vocati. Panã enĩ & caſeum offerunt, dicentes primis hominibus oblationẽ a fructib⁹ terrę, & a fructibus ouium fuiſſe celebratã. Aquarij appellati, eo q̧ aquã ſolã offerũt in calice ſacramenti. Seueriani a ſeuero exorti, vinũ non bibũt, vetus teſtamentũ et reſurrectionẽ non recipiunt. Taciani a taciano quodã vocati qui & encreatite dicti, quia carnes abominanť Alogij vocantur, tanq̃ꝫ ſine verbo. Logos enĩ gręce verbũ dř. Deũ ei verbũ non credunt, reſpuantes ioannis euangeliũ & apocalipſim. Catafrigis nomẽ ꝓuincia catafrigia dedit, quia ibi extiterũt auctores eorꝫ mõtanus priſca & maximilla fuerunt. Hi aduentũ ſancti ſpũs, nõ apoſtolis ſed i ſe traditũ aſſerũt. Catharoe ꝓpter mundiciã ita ſe nominaueřt. Gloriãtes enĩ de ſuis meritis negãt pœnitentib⁹ veniã peccatorꝫ. Viduas ſi nupſerint tanq̃ꝫ adulteras dãnant. Mũdiores ſe cęteris predicant. Qui nomen ſuũ ſi cognoſcere vellent, inmũdanos ſe potius q̃ mũdos vocarẽt. Pauliani a paulo ſamoſateno exorti ſunt, qui dixit nõ ſemp fuiſſe Chriſtũ ſed a maria ſũpſiſſe initiũ. Hermogeniani ab hermogene quodã vocati qui materiã non natã introducẽs deo nõ nato eã cõparauit, matrẽq; elementorꝫ et deaꝫ aſſeruit. quos apoſtolus iprobat elemẽtis ſeruientes. Manichei a quodã p̃ſa extiterunt qui vocat⁹ eſt manes. Hic duas naturas & ſubſtãtias introduxit. i. bonã & malã, & aias ex deo quaſi ex aliquo fonte manare aſſeruit, teſtamentũ vetus reſpuit, nouũ ex ꝑte recepit. Canomiani. i. latine ſine lege dicunť Antropomorphitę dicti ꝓ eo q̧ ſimplicitate ruſtica deũ habere hũana mẽbra q̃ i diuinis libris ſcripta ſunt arbitrãť. Antropos enĩ gręce latine homo interp̃tatur. ignorãtes vocẽ dñi qui ait. Spũs ẽ de⁹ Incorporeus eſt enĩ nec mẽbris diſtinguiť, nec corporis mole cenſeť. Hęraclitę ab auctore hæraclio exorti. Monachos tm̃ recipiũt, cõiugia reſpuũt, regna cęlorũ paruulos habere nõ credũt. Nouatiani a nouato romę vrbis preſbytero exorti, qui aduerſus corneliũ cathedrã ſacerdotalẽ conatus iuadere hereſim inſtituit, nolẽs apoſtatas ſuſcipere, & rebaptizãs baptiȝatos. Mõtani heretici dicti, q̧ tempore p̃ſecutionis in mõtibus latuerunt, qua occaſiõe ſe a catholicę eccl̃ię corpore diuiſerũt Ebionitæ ab ebiõe dicti, ſiue a pauptate. Chriſtũ ei p ꝓuectũ ſolũ verũ iuſtũ putant. effectũ. Vñ cõpetenter ebionei ꝓ paupertate intelligẽtiæ appellati ſunt. Hi ſemi iudęi ſunt, & ita tenẽt euangeliũ vt legem carnaliter ſeruẽt, aduerſus quos ad galatas apoſtolus ſcribens inuenitur. Fotiniani a fotino gallogręcie ſyrmie ep̃o nuncupati, qui ebionatarũ hereſim ſuſcitãs aſſeruit Chriſtũ a maria p ioſeph nuptiali coitu fuiſſe cõceptũ. Aeriani ab aerio quodaꝫ nũcupati ſunt. Hi offerre ſacrificiũ pro defunctis ſpernunt. Ethiani ab ethio ſunt vocati. Idẽq; eunomiani ab eunomio quodã dialectico ethii diſcipulo, ex cuius noie magis innotuerũt. diſſimilẽ patri aſſerentes filiũ & filio ſpm̃ ſanctũ. Dicũt etiã nullum iputari pctm̃ in fide manentium. Origeniani ab origene auctore exorti ſunt. dicẽtes q̧ nõ poſſit filius videre patrẽ nec ſpũs ſanctus filium. Animas quoq; in mundi principio dicũt peccaſſe & pro diuerſitate pctõrꝫ e cęlis vſq; ad terras lapſas diuerſa corpora quaſi vincula meruiſſe, eaq; cauſa factũ fuiſſe mundũ. Noetiani a quodã noetio vocati qui dicebãt Chriſtũ eundẽ eſſe & patrem & ſpiritũ ſanctũ, ipſamq; trinitatẽ in officiorꝫ noibus non in perſonis accipiunt. Vñ & patripaſſiani vocãť, quia patrẽ paſſum dicat. Sabelliani ab eodẽ noetio pullulaſſe dicũtur, cuius diſcipulũ perhibẽt fuiſſe ſabelliũ, ex cuius noĩe maxime innotuerũt, vnde et ſabelliani vocati ſunt. Hi vnã p̃ſonã patris & filij & ſpiritus ſancti aſtruunt. Arriani ab arrio alexandrino p̃ſbytero orti ſunt, qui coęternũ patri filiũ non agnoſcens, diuerſas in trinitate ſubſtãtias aſſeruit cõtra illud quod ait dñs. Ego & pater vnũ ſumus. Macedoniani a macedonio cõſtantinopolitano epiſcopo dicti ſunt, negãtes deũ eſſe ſpiritũ ſanctuꝫ Apollinariſtę ab apollinare vocati ſũt, dicẽtes Chriſtuꝫ corpus tm̃mõ ſine aia ſuſcepiſſe. Antidicomaritę appellati ſunt, ꝓ eo q̧ Mariæ virginitati cõtra dicũt aſſerẽtes eã poſt Chriſtũ natã viro ſuo cõmixtã fuiſſe. Metãgiſmonitę ideo tale nomen acceperť quia angios gręce vas dř. Aſſerunt enĩ ſic eſſe in patre filiũ tanq̃ꝫ vas minus intra vas mai⁹. Patriciani a quodã patricio nũcupati ſũt qui ſubãꝫ hũanę carnis a diabolo cõditã dicunt. Coliuthiani a quodaꝫ coliuthio noiati qui dicũt deũ nõ facere malũ contra illud quod ſcriptuꝫ eſt. Ego dñs creans mala. Floriani a florino qui ecõtrario dicũt deũ creaſſe mala, cõtra id quod ſcriptũ eſt. Fecit deus oia bõa Donatiſtę a donato quodã afro nũcupati, qui numidia veniens totã pene africã ſua perſuaſione decepit, aſſerẽs minorẽ patre filiũ & minorẽ filio ſpiritũ ſctm̃. & rebaptizãs catholicos. Bonoſiani a bonoſo quodã ep̃o exorti ꝓdũtur, qui Chriſtũ filium dei adoptiuũ nõ proprium aſſerunt. Circũcelliões dicti eo q̧ agreſtes ſunt, quos cotopitas vocant, ſupradictę hereſis habẽtes doctrinã. Hi amote mar

tyrij ſemetipſos perimunt. vt violenter de hac viſta diſcedētes martyres nominanť. Priſcilianiſtæ a priſcilino vocati. qui in hiſpania ex errore gnoſticorū & manicheoꝝ pmixtum dogma cōpoſuit. Luciferiani a lucifero ſyrmię ep̄o exorti qui ep̄os catholicos qui cōſtātii pſecutiōe perfidię arrianoruꝫ cōſentiētes erāt & poſtea correpti, redire in catholicā delegerunt, dānantes ſiue quod crediderāt, ſiue quod ſe credidiſſe ſimularent, quos eccleſia catholica materno recipit ſinu tanq̄ petrū poſt fletū negatiōis. Hanc illi matris charitatē ſupbe accipiētes, eoſq; recipere nolētes a cōione receſſerunt. & cū ipſo lucifero auctore ſuo qui mane oriebať cadere meruerunt. Iouinianiſtę a iouiniano quodam monacho dicti, aſſerentes nullā nuptiarū & virginū eſſe diſtātiā nullūq; inter abſtinētes, & ſimpliciter epulātes eſſe diſcrimē. Eluidiani ab eluidio nominati, qui dicunt poſt natuꝫ Chriſtum alios mariā filios de viro ioſeph peperiſſe. Paterniani a paterno quodā exorti, qui inferiores corporis partes a diabolo factas opinanť. Arabici nuncupati eo ꝙ in arabia exorti ſunt. dicētes aiam cū corpore mori atq; in nouiſſimo vtrūq; reſurgere. Tertulianiſtę dicti a tertuliano preſbytero africanę prouincię ciuitatis carthaginēſis, aiam imortalē eē, ſꝫ corporeā p̄dicātes, & aias hoim pctōꝝ poſt mortē in dæmōes verti putātes. Teſſereſdecaditę dicti qd. xiiii. luna paſcha cū iudęis obſeruādū cōtendūt. Nam teſſeres quatuor deca decē ſignificat. Nyctages a ſomno nuncupati, ꝙ vigilias noctis reſpuant, ſupſtitionē eſſe dicentes, iura temerari diuina qui noctē ad requiem tribuit. Pelagiani a pelagio monacho exorti. Hi liberum arbitriū diuinę gratię anteponūt, dicētes ſufficere voluntatē ad iplenda iuſſa diuina. Neſtoriani a neſtorio conſtantinopolitano ep̄o nuncupati, quia beatam virginē Mariam non dei, ſed hois tm̄mō aſſeruit genitricē, vt aliam pſonam carnis, aliam faceret deitatis, nec vnū Chriſtū in verbo dei & carne credidit ſed ſepatim atq; ſeiūctim alterū filium dei, alterum filium hoinis p̄dicauit. Euticiani dicti ab eutice cōſtātinopolitano abbate, qui Chriſtum poſt humanam aſſumptionem negauit exiſtere in duabus naturis. Sed ſolam i eo aſſeruit diuinam naturam eſſe. Acephali dicti. i. ſine quē ſequunť heretici. Nullus eni eoꝝ reperitur auctor a quo exorti ſint. Hi trium chalcedonēſiuꝫ capituloꝝ ipugnatores duorum in Chriſto ſubſtātiarum ꝓprietatē negant, & vnam i eius pſonā naturam p̄dicant. Theodoſiani & gaianitę appellati a theodoſio & gaiano, qui tēporib⁹ Iuſtiniani principis i alexandria populi pverſi electione vno die ſunt ordinati ep̄i. Hi errores euticetis & dioſcori ſequētes chalcedonēſe cōcilium reſpunt ex duabus vnam in Chriſto naturā aſſerunt, quam theodoſiani corruptam gaianitę incorruptam eſſe contendunt. Gnoitę et tritoitæ a theodoſianis exorti ſunt. ex quib⁹ gnoitę ab ignorantia dicti quia perverſitate a qua exorti ſunt id adijciunt. ꝙ Chriſti diuinitas ignoret futura q̄ ſunt ſcripta de die & hora nouiſſima, nō recordātes Chriſti pſonaꝫ i eſaia loquētis, dies iudicij in corde meo. Tritoitę vero vocati ꝙ ſicut tres pſonas i trinitate, ita quoq; tres aſtruunt deos eē, cōtra illud ſcriptuꝫ eſt. Audi iſrael dn̄s de⁹ tu⁹, deus vnus eſt. Sunt & alię hereſes ſine auctore & ſine noibus ex quib⁹ alię triformē putāt deum eſſe, alię Chriſti diuinitatem paſſibilem dicunt, aliæ Chriſti de patre natiuitati initium tēporis dant, aliæ liberationē hoim apud inferos factā Chriſti deſcēſione nō credunt, aliæ aiam imaginē dei negant, aliæ aias cōuerti in dęmones & in quęcunq; aialia exiſtimant, aliæ de mundi ſtatu diſſētiunt, alię innumerabiles mundos opinanť, aliæ aquam deo coęternam faciunt, alię nudis pedibus ambulant, aliæ cum hoibus non manducant. Hæ ſunt hereſes aduerſus catholicam fidē exortę & ab apoſtolis & ſc̄tis patrib⁹ vel cōcilijs p̄damnatę quę dum in ſe multis erroribus diuiſę, inuiceꝫ ſibi diſſentiunt cōi tn̄ noie aduerſus eccleſiam dei cōſpiraut. Sed & quicunq; aliter ſcripturam ſanctam intelligit, q̄ ſenſus ſpiritus ſancti flagitara quo conſcripra eſt, licet de eccleſia nō receſſerit tamen hereticus appellari poteſt.

ℭ De philoſophis gentium. Cap̄. vi.

Philoſophi græca appellatiōe vocāntur qui latine amatores ſapiētię interp̄tanť. Eſt eni philoſophus q diuinaꝝ & humanarum rerum ſcientiam habet. & oēm bene viuēdi tramitē tenet. Nomē philoſophorum primum a pythagora ferť exortum. Nā dum antea gręci veteres ſophiſtas. i. ſapiētes aut doctores ſapiētię ſemetip̄os iactantius noiarent, iſte interrogatus quid ꝓfitereť, verecūdo noie philoſophū i. amatorē ſapiētię ſe eē rn̄dit, qm̄ ſapientē profiteri arrogantiſſimum videbať. Ita deinceps poſteris placuit. vt quantalibet de rebus ad ſapientiam ptinentibus doctrina quiſq; vel ſibi vel alijs videretur excellere, nō niſi philoſophus vocaretur. Idem aūt philoſophi triplici genere diuiduntur. Nā aut phiſici, ſūt aut æthici, aut logici. Phyſici dicti quia de naturis tractant. Natura quippe phyſis græce vocatur. Ethici quia de moribus diſputant. Mos enim apud græcos ęthis appellatur. Logici auteꝫ quia in naturis et morib⁹ rationē adiungunt. Rō ei gręce logos dr̄. Diuiſi ſunt autē & hi in hereſib⁹ ſuis, habētes quidē noia ex auctorib⁹. vt platonici epicurei, pythagorici, alij a locis cōuenticuloꝝ et ſtationum ſuarum, vt peripatetici. ſtoici, achademici. Platonici a platone philoſopho dicti. Hi eni aiarum creatorem eſſe deum, corporum angelos aſſerunt, et poſt multos annorum circulos in diuerſa corpa redire aias dicunt. Stoici a loco dicti. Porticus eni fuit athenis, quam piſianactia appellabant. In qua picta erant geſta ſapientium atq; viro

rum fortiũ hiſtoriæ. In hac porticu ſapientes philo
ſophabantur, ex qua & ſtoici dicti ſunt. Græce enĩ
porticus ſtoa dr̃. Hanc ſectã primus ʒeno inſtituit.
Hi negãt ſine virtute effici quẽq̃ʒ beatum. Oẽ pec
catũ vniforme eſſe aſſerũt dicentes ſic, ille nocens
erit qui paleas ſuratus fuerit q̃ʒ qui aurũ. qui mer
gũ occiderit q̃ qui equũ. Nõ eni aial crimen ſed a=
nimus facit. Hi etiã aiam cum corpore perire di=
cunt. Aiam quoq; virtutẽ cõtinentiæ eſſe negant,
affectant gloriam æternã cũ ſe fateantur non eſſe
æternos. Achademici appellati a villa platonis a=
chademia athenarũ vbi idẽ plato docebat. Hi om
nia incerta opinãtur. Sed ſicut fatendũ eſt, multa ĩ
certa & occulta eẽ q̃ voluit deus excedere hois itel
ligentiã, ſic tã plurima eſſe quę poſſint & ſenſ⁹ pe=
netratione cõprẹhendi. Hãc ſectã archeſilaus cy=
renaicus philoſoph⁹ repperit, cui⁹ ſectator fuit de
mocritus, qui dixit tanq̃ in puteo alto, ita vt fund⁹
nullus ſit, ita in occulto iacere veritatẽ. Peripateti
ci a deambulatiõe dicti eo q̄ Ariſtoteles auctor eo
rũ deãbulans diſputare ſolitus eſſet. Hi dicũt quã
dam particulã aiæ eſſe ęternaʒ, de reliquo magna
ex pte eſſe mortalẽ, Cinici ab imundicia ipudẽtiæ
nũcupati. Cõtra humanam enĩ verecundiam i pro
patulo coire cũ cõiugibus eis mos erat, cenſentes
licitũ honeſtũq; eſſe palã cũ vxoribus cõcumbere
quia cõiugiũ iuſtũ eſt, publice id prędicantes agẽ=
dũ eẽ. vt canes in vicis vel plateis. Vñ & a canibus
quorũ vitam imitabant̃ etiaʒ vocabulũ nomẽq; tra
xerũt. Epicurei dicti ab Epicuro quodam philoſo
pho amatore vanitatis nõ ſapiẽtiæ. quẽ etiam ipſi
philoſophi porcũ noiauerũt, quaſi volutãs in ceno
carnalẽ voluptatẽ corporis ſummũ bonum aſſerẽs
qui etiã dixit nulla ꝓuidentia diuina inſtructũ eẽ
aut regi mundũ ſed originẽ rerũ atomis. i. inſeca=
bilib⁹ ac ſolidis corporib⁹ aſſignauit, quorum for=
tuitis cõcurſionib⁹ vniuerſa naſcant̃ & nata ſint.
Aſſerunt aũt deũ nihil agere oia cõſtare corpori=
bus, aiam nihil aliud eẽ q̃ corpus. Vnde & dixit. nõ
ero poſtea q̃ʒ mortuus fuero. Gymnoſophiſtæ nu=
di per opacas indię ſolitudines phibentur philoſo
phari, adhibẽtes tm̃ genitalibus tegmina Gymno
ei ex eo dictũ eſt, q̄ iuuenes nudi exercerentur in
campo, vbi pudẽda ſola tantũ operiunt, Hi & a ge
nerando ſe cohibent, Theologi aũt idẽ ſunt qui &
phyſici. Dicti aũt tgeologi q̃m in ſcripturis ſuis de
deo dixerunt, quorũ varia cõſtat opinio quid deus
eſſet, dũ querẹrent. Q uidam ei corporeo ſẽſu hũc
mundũ viſibilẽ ex quatuor elemẽtis, deũ eẽ dixerũt
vt Dionyſius ſtoicus. Alij vero ſpiritaliter intellexe
rũt mentẽ eẽ deum, vt Thales mileſius. Q uidam
aim in oibus cõmanentem & lucidũ vt pythago=
ras. Q uidam deũ ſine tẽpore incõmutabilẽ, vt pla
to. Q uidam mentẽ ſolutam vt Cicero. Q uidam &
ſpm̃ & mentem, vt Varro. Inuentuʒ enĩ ſolũmodo
deũ nõ vt inuenerunt expoſuerunt, quia euanuerũt
in cogitatiõib⁹ ſuis. Dicentes eni ſe eẽ ſapiẽtes ſtul

ti facti ſunt. Itẽ platonici quidem deum curatoreʒ
& arbitrũ & iudicem aſſerunt. Epicurei ocioſuʒ &
inexercitatũ. De mũdo aũt platonici affirmant in
corporalẽ ſtoici corporalẽ. Epicurus atomis, py
thagoras ex numeris, heraclitus ex igne, vñ & Var
ro ignẽ mũdi aim dicit, ꝓinde q̄ i mũdo ignis om
nia gubernet, ſicut animus in nobis, q̃ʒ vaniſſime,
qui cum eſt inquit in nobis, ipſi ſumus, cum exit e=
morimur. Ergo & ignis cũ de mundo per fulgura
proficiſcitur, mũdus emorit̃. Hi philoſophorũ er=
rores etiam apud eccleſiam iduxerunt hereſes. In
de æonas & formæ, neſcio quę inde apud arriũ tri
nitas nois, & apud valẽtinũ platonicus furor. Inde
marcionis deus melior de tranquillitate, a ſtoicis
eni venerat. & vt aia interire dicatur, epicurus ob=
ſeruat̃, & vt carnis reſurrectio neget̃. de vana oim
philoſophorũ ſchola ſumit̃, & vbi materia cũ deo
equatur Zenonis diſciplina ẽ, & vbi quid de igneo
deo legit̃. heraclit⁹ iteruenit. Eadẽ materia apud
hereticos & philoſophos volutatur, idem et tra=
ctatus implicantur.

¶ De poetis. Cap. vii.

POetæ inde ſunt dicti, ſicut ait tranqllus
Cũ primum homines exuta feritate rõ
nẽ vitæ habere cæpiſſent, ſeq; ac deos
ſuos noſſe, cultũ modicum ac ſermonẽ
neceſſariuʒ cõmẽti ſibi vtriuſq; magni
ficentiam ad religionẽ deorum ſuorum excogita=
uerunt. Igit̃ vt tẽpla illis domib⁹ pulchriora & ſimu
lachra corporib⁹ ampliora faciebant, ita eloquio
etiam quaſi auguſtiore honorandos putauerunt,
laudeſq; eorum & verbis illuſtrioribus & iocundio
ribus numeris extulerunt. Id gen⁹ quia forma qua
dam effícit̃, quæ poeies dicitur, poema vocitatum
eſt, eiuſq; fictores poetæ, Vates a vi mentis appel=
latos Varro auctor eſt, vel a viendis carminibus,
id eſt flectẽdis, hoc eſt modulandis, & proide poe=
tæ latine vates, oli ſcripra eorum vaticinia dicebã
tur, q̄ vi quadã & quaſi veſania i ſcribendo cõmo
uerẽtur vel q̄ modis verba cõnecterent̃, viere⁹ enĩ
ãtiqs pro vicire ponentibus, etiã p furorẽ diuini eo
dẽ erãt noie, quia & ipſi quoq; plęraq; verſib⁹ effe=
rebãt. Lyrici poetæ dicti a potu lyrin. i. a varieta=
te carminum. Vñ & lyra dctã. Tragœdi dcti q̄ ini
tio canẽtibus p̃mium erat hircus, quẽ gręci tragos
vocãt. Vñ & Orati⁹. Carmie q̃ tragico vilẽ certa=
uit ob hircum. Iã dehic ſequentes tragici multum
honorem adepti ſunt, excellẽtes i argumẽtis fabu
larũ ad veritatis imaginem fictis. Comœdi appel=
lati ſiue a loco quia circa pagos agebãt, quos græ
ci comas vocãt, ſiue a cõmeſſatiõe. Solebãt eni p⁹
cibuʒ hoies ad eos audiendos venire. Sʒ comici pri
uatorum hoim p̃dicãt acta, tragici vero res publi=
cas & regum hiſtorias. Itẽ tragicorum argumẽta
ex rebus luctuoſis ſunt, comicorum ex rebus lętis
Duo ſunt autẽ genera comicorꝫ. i. veteres et noui.
Veteres q̃ et ioco ridiculares extiterunt vt Plaut⁹

actius & Terentius. Noui qui et ſatyrici a quibus gn̄aliter vicia carpuntur, vt Flacc⁹, Perſius, Iuuenalis & alij. Hi ei vniuerſoꝝ delicta corripiūt, nec vitabaſ eis peſſimū quēq; deſcribere, nec cuiuſlibet pc̄tā moreſq; rep̄hendere. Vn̄ & nudi pinguntſ eo ꝙ p eos vicia ſingula denudāſ. Satyrici aūt dicti, ſiue ꝙ pleni ſint oī facūdia ſiue a ſaturitate & copia. De pluríb⁹ eni ſimul rebus loquūtur, ſeu ab illa lāce quę diuerſis frugū vel pomoꝝ generibus ad tēpla gentiliū ſolebat deferri, aut a ſatyris nomen tractū, qui multa habēt ea q̄ p vinolentiā dicūtur. Q uidā aūt poetę theologi dicti ſunt, qm̄ de diis carmina faciebāt. Officiū aūt poetę ī eo eſt vt ea q̄ vere geſta ſunt, in alias ſpecies obliquis figurationibus cū decore aliquo cōuerſa trāſducant. Vn̄ & Lucanus iō ī numero poetaꝝ nō ponitur quia videtur hiſtorias cōpoſuiſſe nō poema Apud poetas aūt tres characteres eē dicēdi, vnū in quo tantum poeta loquitur, vt eſt in libris Virgilij georgicoruꝫ Alium dramaticum in quo nuſq̄ poeta loquitur. vt eſt ī comedijs et tragędijs. Tertiū mixtū, vt eſt ī eneide. Nā poeta illic & itroductę pſonę loquunſ.

Ⅽ De ſibyllis. Cap̄. viii.

SIbyllę gn̄aliter dn̄r oēs fœmine vates lingua gręca. Nā ſyos eloico ſermone Deus belen gręci mentē nuncupāt quaſi dei mētē. Proinde igitur quia diuinā voluntatem hoibus iterp̄tari ſolebāt. ſibyllę noiatę ſunt. Sicut eni oīs vir ꝑphetans vel vates dicitur vel propheta. ita oīs fœmina prophetās ſibylla vocatur. Q uod nomē ex officio nō ex ꝓprietate vocabuli eſt. Decē aūt ſibyllę a doctiſſimis auctorib⁹ fuiſſe traduntur Q uaꝝ prima de pſis fuit. Secunda libyca. Tertia delphica, in tēplo apollinis delphi genita, quæ ante troiana bella vaticinata eſt, cuius plurimos verſus operi ſuo homerus iſeruit. Q uarta cimmeria ī italia. Q uinta erythrea noīe eriphyla, ī babilōe orta, quę gręcis iliū petentib⁹ vaticinata eſt, perituraā eſſe troiā & Homerū mendacia ſcripturum. Dicta aūt erythrea quia in eadē inſula ei⁹ iuēta ſunt carmina. Sexta ſamia quę phemonoe dicta ē a ſamo iſula, vnde fuit cognomiata. Septima cumana nomine amalthea quę nouē libros attulit Tarquinio priſco in quibus erāt decreta romana conſcripta. Ipa eſt et cymea, de qua Virgili⁹ Vltima cymei venit iā carminis ętas. Dicta aūt cumana a ciuitate cumas, quę eſt ī cāpania, cui⁹ ſepulchrum in ſicilia adhuc manet. Octaua helleſpontia ī agro troiano nata q̄ ſcribitur Solonis & Cyri fuiſſe tēporib⁹. nona phrygia quę vaticinata ē ancyre. Decima tyburtina noīe albunea. Q uaꝝ oīm carmina efferūtur, ī quib⁹ de deo et de Chriſto et de gētib⁹ multa ſcripſiſſe manifeſtiſſime cōprobātur. Celebrior aūt inter cęteras ac nobilior erythrea perhibetur.

Ⅽ De magis. Cap̄. ix.

MAgorū primus zoroaſtes rex bactrianorū quē Ninus rex aſſyriorū pręlio interfecit de quo Ariſtoteles ſcribit ꝙ vicies centū milia verſuū ab ipſo cōdita indicijs voluminū eius declarētur. Hanc artem multa poſt ſæcula Democritus āpliauit quando & hypocrates medicinę diſciplina effloruit. Apud aſſyrios autē magicę artes copioſæ ſunt teſtāte Lucano. Q uis noſcere fibra facta queat, quis ꝓdat aues quis fulgura cæli ſeruet & aſſyria ſcutetur ſidera cura. Itaq; hæc vanitas magicaꝝ artium, ex traditione angeloꝝ maloruꝫ in toto terrarū orbe plurimis ſęculis valuit, et per quādā ſcientiam futuroꝝ et infernoꝝ & inuocationes eoꝝ inuenta ſunt auſpicia / augurationes, et ipſa quę dicuntur oracula & necromātia. Nec miruꝫ de magoꝝ preſtigijs, quoꝝ intātum prodiere maleficioꝝ artes, vt etiā moyſi ſimillimis ſignis reſiſterent vertētes virgas in dracones, aquas in ſanguinē. Fertur et quędā maga famoſiſſima Circe q̄ ſocios Vlixis mutauit in beſtias. Legitur et de ſacrificio quod Archades deo ſuo lycęo immolabat, ex quo quicūq; ſumerēt, in beſtiarū formas cōuertebātur. Hic apparet nō eſſe ī totuꝫ dubiū qd̄ nobilis ille poeta ſcripſit de quadā fęmina, q̄ magicis artibus excellebat. Hęc inquit ſe carminibus promittit ſoluere mētes. Q uas velit aſt alijs duras immittere curas. Siſtere aquā fluuijs & vertere ſidera retro. Nocturnoſq; ciet manes, mugiī videbis ſub pedibus terrā, & deſcēdere mōtibus hornos. Q uid plura? Si credere fas eſt de phitoniſſa vt prophetę Samuelis animā de iferni additis euocaret, et virorum pręſentaret cōſpectibus. ſi tn̄ aiam prophetæ fuiſſe credamus et nō aliquā fantaſmaticā illuſionē ſathanę fallacia factā. Prudētius quoq; de mercurio ſic ait. Traditur hic extinctas ſumpto moderamine virge. In lucē reuocaſſe aias, Aſt alios damnaſſe neci. Et poſt paululū adiecit. Murmure naꝫ magico tenues excire figuras. Atq; ſepulchras ſcire icātare fauillas. Vita itidē ſpoliare alios ars noxia nouit Magi ſunt qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinē nūcupatur. Hi et elemēta cōcutiunt, turbant mentes hominum, ac ſine vllo veneni hauſtu violētia tantum carminis inteīmunt. vnde & Lucanus. Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni incātata perit. Demonibus eniꝫ accitis audēt ventilare, vt quiſq; ſuos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam ſanguine vtuntur & victimis, & ſępe cōtingunt corpora mortuoꝝ. Necromātii ſunt quoꝝ pcātationibus vidētur reſuſcitati mortui diuinare & ad interrogata reſpōdere. Necro ei græce mortuus, mātia diuinatio nuncupatur, ad quos ſuſcitādos cadaueri ſanguis adiicitur. Naꝫ amare dęmones ſanguinē dicunt. Ideoq; quotiēs necromātia fit, cruor aqua miſcetur colore ſanguinis facilius ꝓuocentur, Hydromātij ab aqua dicti. Eſt ei hydromātia in aquę inſpectione vmbras dæmonū euocare. & imagines vel ludificatiōes eoꝝ videre, ibiq; aliqua ab eis audire, vbi adhibito ſanguine etiā inferos p̄hibentur ſuſcitari. Q uod genus diui

nationis a perſis dr̃ alatũ. Varro dicit diuinationis
quatuor eẽ gña, terrã, aquã, aerẽ, & ignẽ. Hic geo-
mentiã, hydromantiã, aeromantiã, piromantiã di-
ctã cõſtat, diuini dicti, quaſi deo pleni. Diuinitate
ei ſe plenos eſſe ſimulãt, & aſtutia quadã fraudulẽ-
tia hoibus futura cõiectãt. Duo ſũt aũt gña diuina-
tiõis, ars & furor. Incãtatores dicti ſunt qui artem
verbis peragũt. Arioli vocati ꝓpter quod circa a-
ras idolorũ nefarias preces emittũt & funeſta ſa-
crificia offerũt, hiſq; celebritatibus dæmonũ reſ-
põſa accipiunt. Aruſpices nuncupati quaſi hora-
rũ inſpectores, Dies ei & horas in agẽdis negociis
operibuſq; cuſtodiunt, & quid per ſingula tẽpora
obſeruare debeat hõ intẽdunt. Hi etiã exta pecu-
dũ inſpiciunt, & ex eis futura prędicunt. Augures
vero ſunt qui volat⁹ auiũ & voces intendũt, aliaq;
ſigna rerũ vel obſeruatiões iprouiſas hoib⁹ occur-
rẽtes. Idẽ & auſpices. Nã auſpicia ſunt quę iter fa-
ciẽtes obſeruãt. Dicta ſũt aũt auſpicia quaſi auiũ
auſpicia. & auguria quaſi auiũ garria, hoc eſt auiũ
voces & linguas. Item auguriũ quaſi auigeriũ qd
aues gerũt. Duo ſunt aũt gña auſpiciorum, vnum
ad oculos. alterũ ad aures ptinens. Ad oculos. ſ. vo-
latus, ad aures vox auiũ. Phytones a phytio apolli-
ni dicti, ꝙ is auctor fuerit diuinãdi. Aſtrologi dicti
eo ꝙ in aſtris augurãtur. Genediaci appellati pro-
pter nataliũ cõſideratiõnẽ dierũ. Geneſes eni ho-
minũ ꝑ duodeci cęli ſigna ſcribunt, ſyderũq; curſu
naſcẽtiũ mores actus & euẽtus prędicare conãtur
i. quis quali ſigno fuerit natus, aut quẽ effectũ ha-
beat vitę qui naſcit̃. Hi ſunt qui vulgo mathemati-
ci vocãtur. cui⁹ ſupſtitionis genus cõſtellatiões lati-
ni vocãt, idẽ notatiões ſyderũ, quomõ ſe habet cũ
quiſq; naſcit̃, Primũ aũt idẽ ſtellarum interpretes
magi nũcupabãtur, ſicut de his legit̃ qui in euãge-
lio natũ Chriſtũ annũciauerũt. poſtea hoc noie ſo-
li mathematici. Cuius artis ſciẽtia vſq; ad euãgeliũ
fuit cõceſſa, vt Chriſto edito nemo exinde natiuita-
tẽ alicuius de cęlo interpretaret̃. Horoſcopi dicti,
ꝙ horas natiuitatis hoim ſpeculãtur diſſimili & di-
uerſo fato. Sortilegi ſunt, qui ſub noia fictę religio-
nis per quaſdã quas ſanctorũ ſortes vocãt. diuina-
tiõis ſcientiã profitent̃, aut quarũcũq; ſcripturarũ
inſpectiõe futura ꝓmittunt. Saliſatores vocati ſũt
q̃ dũ eis mẽbrorũ quęcũq; partes ſalierit, aliqd ſi-
bi exinde ꝓſperũ ſeu triſte ſignificare prædicunt.
Ad hęc aũt oia ptinent & ligare execrabiliũ reme-
diorũ q̃ ars medicorũ cõdẽnat, ſiue in p̃cãtatiõib⁹
ſiue i caracteribus vel in quibuſcunq; rebus ſuſpẽdẽ-
dis atq; ligãdis. in quib⁹ oibus ars dæmonũ eſt ex
quadã peſtifera ſocietate hoim et angelorũ malo-
rũ exorta. Vñ cuncta vitãda ſunt a Chriſtiano & oi-
penit⁹ execratiõe repudiãda atq; dãnãda. Auguri-
a aũt auiũ, phryges primi iuenerunt. Priſtigiũ ve-
ro mercurius primus dr̃ iueniſſe. Dictũ aũt pſtigiũ
ꝙ p̃ſtingat aciẽ oculorũ. Aruſpicinę artẽ primus e-
truſcis tradidiſſe dr̃ quidã ſages, hic ex horis aru-
ſpicine dictauit, & poſtea nõ apparuit. Nã dr̃ fabu-
loſe arãte quodã ruſtico ſubito hũc ex glebis exi-
luiſſe & aruſpicinã dictaſſe qua die & mortuus eſt
Quos libros romani ex etruſca ligua in propriam
mutauerunt.

¶ De paganis Cap. x.

PAgani ex pagis atheniẽſiũ dicti vbi ex-
orti ſunt, ibi ei in locis agreſtib⁹ ex pa-
gis gẽtiles lucos idolaq; ſtatuerũt. & ta-
li initio vocabulũ pagani ſortiti ſunt.
Gẽtiles ſunt qui ſine lege ſunt & nõdũ
crediderunt. Dicti aũt gẽtiles quia ita ſunt vt fue-
runt geniti. i. ſicuti i carne deſcẽderunt ſub pecca-
to. id eſt idolis ſeruiẽtes & nedũ regenerati. Proin-
de gẽtiles primitus nuncupãt̃, ipi dicuntur gręce
ethnici. Ethnici eni ex gręco i latinũ iterpretãt̃ gẽ-
tiles. Ethnos eni gręce gẽs dr̃. Poſt fidẽ aũt nõ de-
bere vocari gẽtes ſiue gẽtiles eos qui ex gentibus
credunt, ſicut poſt fidẽ dici iã nõ poteſt iude⁹, teſtã-
te apoſtolo, & dicẽte iã Chriſtianis. Q̃n cũ gentes
eſſetis, hoc eſt ifideles. Apoſtatę dñr qui poſt bap-
tiſmum Chriſti ſuſceptum ad idolorum cultum &
ſacrificiorum contaminationes reuertuntur. Eſt
autem nomen græcum.

¶ De diis gentium. Cap. xi.

QVos aũt pagani deos aſſerunt, hoines
oli fuiſſe ꝓdunt̃, & ꝓ vniuſcuiuſq; vita
vel merito coli apud ſuos poſt mortem
cœperunt, vt apud ęgyptum iſis, apud
cretã iouis, apud mauros iuba, apd la-
tinos faunus. apud romanos quirin⁹ Eodẽ quoq;
mõ apud athenas minerua, apud ſamũ iuno. apd
paphũ ven⁹, apud lẽnos vulcan⁹. apud naxos liber
apud delos apollo. in quorũ etiã laudib⁹ acceſſe-
runt et poetę, et cõpoſitis carminib⁹ i cęlũ eos ſu-
ſtulerunt. Nã quorundã adiuẽtiões artium cultuz
peperiſſe dicuntur, vt eſculapio medicina, vulca-
no fabrica. Ab actibus autẽ vocãt̃, vt mercurius ꝙ
mercibus pręeſt, liber a libertate. Fuerunt etiã et
quidã viri fortes aut vrbium cõditores, quib⁹ mor-
tuis hoies deos dilexerunt, ſimulacra finxerunt vt
haberent aliquod ex imaginum cõtẽplatiõe ſola-
tium, ſʒ paulati hunc errorẽ pſuadẽtibus demoni-
bus ita in poſteris cõſtat irrepſiſſe, vt quos illi pro
ſola nois memoria honorauerunt, ſucceſſores de-
os exiſtimarẽt atq; colerẽt, Simulacrorum vſus ex-
ortus eſt, cum ex deſyderio mortuorum cõſtituerẽ-
tur imagines vel effigies tãq̃ʒ i cęlum receptis, pro
quibus ſe i terris dęmones colẽdi ſuppoſuerunt, & ſi-
bi ſacrificari a deceptis & ꝑditis pſuaſerunt. Simu-
lachra autẽ a ſimilitudine nuncupata eo ꝙ manu
artificis ex lapide aliaue materia eorũ vultus imi-
tãt̃. i quorum honore fingunt̃. Ergo ſimulachra vl̃
ꝓ eo ꝙ ſunt ſimilia, vel pro eo ꝙ ſimulata atq; cõ-
ficta, vñ & falſa ſunt. Et notãdũ ꝙ latinus ſermo
ſit & nõ hebreus. Apud eos. n. idolum ſiue ſimula-
chrum ſemel dr̃. iudęi dicunt ꝙ iſmael prim⁹ ſimu-

lacrũ luto fecerit.Gẽtiles aũt primũ ꝓmetheuȝ ſi
mulacra hoim̃ de luto finxiſſe ꝑhibẽt,ab eoq; na⸗
tã eẽ artẽ ſimulacra & ſtutuas fingẽdi.Vñ & poetę
ab eo hoies primũ factos eẽ cõfingũt figurate, ꝓ
pter effigies.Apudgręcos aũt cecrops,ſub quopri
mũ ĩ arce oliua orta ẽ.& atheniẽſiũ vrbs ex miner
uę appellatiõe nomẽ ſortita ẽ.Hic prim⁹ oim̃ iouẽ
appellauit,ſimulachra repperit,arẽ ſtatuit, victi⸗
mas imolauit,neq̃q̃ iſtiuſmoĩ reb⁹ gręcia vnq̃ viſis
Idolatria idoloꝝ ſeruit⁹ſiue cultura iterpretatur.
Nã latria gręce,latine ſeruit⁹ dr̃.q̃ quãtũ adveraȝ
religionẽ attinet,nõ niſi vni et ſoli deo debeť. Hãc
ſicut ipia ſupbia ſiue hoim̃ ſiue dęmonũ ſibi exi⸗
beri vel iubet vel cupit,ita pia hũilitas vel hoim̃ vř
angeloꝝ ſanctoꝝ ſibi oblatã recuſat & cui debeť
oſtendit.Idolũ aũt eſt ſimulacrũ quod hũana effi⸗
gie factũ & cõſecratũ ẽ iuxta vocabuli iterp̃tatio
nẽ.idos ei gręce formã ſonar & ab eo p diminutio
nẽ idolũ deductũ,ęque apud nosformulã facit.igi
tur ois formavel formula idolũ ſe dici expoſcit.in
de idolatria ois circa oẽ idolũ famulat⁹& ſeruitus.
Quidãvero latini ignorãtes gręce iperite dicunt
idolũ ex dolo ſũpſiſſe nomẽ,quo diabol⁹creaturæ
cultũ diuini nois iuexit. Dęmones a gręcis dictos
aiũt,quaſi Δαιμονασ.i.peritos ac rerũ pręſcios
Pręſciũt ei futura multa.Vñ&ſolẽt reſpõſa aliqua
dare.ineſt eni illis cognitio rerũ plus q̃ infirmitati
hũanę pti ſubtilioris ſenſ⁹ acumie,pti expentia lõ
giſſimevitę,pti p dei iuſſũ p angelica reuelatiõe.hi
corporũ aereorũ natura vigẽt.Ante trãſgreſſionẽ
qdẽ cęleſtia corpa gerebãt lapſivero i aereã qual
tatẽ cõuerſi ſunt,nec aeris illi⁹puriora ſpacia, ſed
iſta caliginoſa tenere pmiſſi ſunt,q eis q̃ſi carcer ẽ
vſq; ad tẽpus iudicij.Hi ſunt p̃uaricatores angeli.
quoꝝ diabol⁹ priceps ẽ.Diabol⁹hebraice dr̃ deor
ſum fluãs.qa qetus i cęli culmie ſtare cõtẽpſit, ſed
ſupbie põdere deorſuȝ corruẽs cecidit.Grȩcevero
diabolus criminatur vocať,vel qꝛ crimina i q̃ ipe il
licit ad deũ referat,vel quia electoꝝ inocẽtiã cri⸗
minib⁹ fictis accuſet.Vñ & i apocalypſi voce ange
lica dr̃.Proiect⁹ẽ accuſator fratrũ noſtroꝝ q accu⸗
ſabat illos i cõſpectu dei nr̃i die ac nocte. Satha⸗
nas i latinũ ſonat aduerſari⁹ſiue trãſgreſſor.ipe ẽ
ei aduerſari⁹ qui ẽveritatis iinucus.& ſp ſctõꝝ vir
tutib⁹ cõtraire nitiť.ipſe & trãſgreſſor qa p̃uarica
tor effectus,iveritate q̃ cõdit⁹ẽ nõ ſtetit.idẽ &tẽta⸗
tor,qa tẽtandã iuſtoꝝ inocẽtiã poſtulat,ſicut i iob
ſcribiť.Antichriſtus appellať,qa cõtra Chriſtũ vẽ
turusẽ,nõ quomõ qdã ſimplices itelligũt/antichri
ſtũ iõ dictũ qꝛ añ Chriſtũ vẽtur⁹ſit.i.poſt eũ veniat
xp̃s.Nõ ſic ſȝ antichriſtus gręce dr̃ quod eſt latine
cõtrari⁹ Chriſto.Anti eni gręce i latinũ cõtra ſigi
ficat Chriſtũ ei ſe mẽtieť dũvenerit & cõtra eũ di
micabit & aduerſabiť ſacramẽtis Chriſti vt verita
tis eius euãgeliũ ſoluat.Nã & tẽplũ hieroſolymis
repare & oẽsveteris legis cerimoniasreſtaurare tẽ
tabit.Sȝ & ille antixp̃s ẽ qui negat eẽ dñm Chriſtũ

Cõtrarius ei Chriſto ẽ.Oẽs ei q exeũt de eccleſia/
& abvnitate fidei p̃cidunť & ipſi antixp̃i ſunt. Bel
idolũ babyloniũ ẽ.quod iterp̃taťver⁹.Fuit eni hic
belus pater nini prim⁹rex aſſyriorũ quẽ quidã ſa⸗
turnũ appellãt/quod nomẽ & apud aſſyrios & a⸗
pud afros poſtea cultũ ẽ.Vñ & lingua punica Bal
deus dr̃.Apud aſſyrios aũt belvocať quadã ſacro⸗
rũ ſuoꝝ roe/et ſaturn⁹et ſol.Beelphegor iterp̃tať
ſimulachrũ ignominię,idolũ ei fuit moab cogno⸗
mẽto Baal ſup mõtẽ phogor quẽ latini priapũ vo
cãt deũ hortoꝝ.Fuit autẽ de lãpſaco ciuitate hel
leſpõti de qua pulſus ẽ & ꝓpter virilis mẽbri ma⸗
gnitudinẽ i numerum deoꝝ ſuoꝝ eũ gręci trãſtu
lerunt & i noie ſacrauerit hortoꝝ.Vñ & dr̃ pręeſſe
hortis ꝓpter eoꝝ fœcunditatẽ.Beelzebub idoluȝ
fuit accaron,quod iterp̃taťvir muſcaꝝ.zebub eni
muſcavocať.Spurciſſimuȝ igr̃ idoluȝ/iõ vir mu⸗
ſcaꝝ vocať/ꝓpter ſordes idolatrię ſiue ꝓpter im⸗
mundiciã.Belial ſine iugo.Belial hebraice bel dr̃
idolũ niniuitaꝝ.Behemoth ex hebrea voce i lati⸗
nã liguã aial ſonat/ꝓpter qꝛ de excelſis ad terre⸗
na cecidit/& p merito ſuo vt aial brutuȝ effectus
ſit.ipe ẽ & leuiathan.i.ſerpẽs de aquis/quia i hui⁹
ſęculi marivolubili verſať aſtutia.Leuiathan autẽ
iterp̃tať adimẽtuȝ eoruȝ quorum.I.niſi hoim̃ qb⁹ĩ
padiſo ſemel p culpã p̃uaricatiõis itulit morteȝ &
hãcvſq; ad ęterni mortẽ quotidie pſuadẽdo adij⸗
cit vel extẽdit.Quędã aũt noia deorũ ſuorum gẽ⸗
tiles pvanas fabulas ad roes phyſicas conanť tra
ducere.eaq; i cauſis elemẽtoruȝ cõpoſita eẽ iterp̃⸗
tanť.ſȝ hoc a poetis totuȝ fictuȝ eſt/ vt deos ſuos
ornarẽt aliqb⁹figuris quos pditos ac dedecoris i⸗
famia plenos fuiſſe hiſtoriæ cõfitẽť.Omnino enim
fingẽdi locus vacat vbiveritas ceſſat.Saturn⁹ ori⸗
go deoruȝ & toti⁹poſteritatis a paganis deſignať
Hunc latini a ſatu appellatum ferunt.quaſi ad ip
ſum ſatu oim̃ ptineat rerum.vel a tẽporis lõgitu⸗
dine qꝛ ſaturetur annis.Vñ et eum gręci cronosno
mẽ habere dicunt.i.tẽpus/qꝛ filios ſuos ferť deuo
raſſe/hoc ẽ annos quos tẽpus ꝓduxerit i ſe reuol⸗
uerit/vel eo qꝛ ſemia vñ oriuntur iterum redeunt.
Hunc cęli patris abſcidiſſe genitalia dicunt/qa ni
hil i cęlo de ſeminib⁹naſcitur. Falcẽ tenet iqunt p
pter agriculturã ſignificãdãvel ꝓpter tẽpora &an
nos qꝛ i ſe redeãt.vel ꝓpter ſapiẽtiã qꝛ it⁹ acuta ſit
in aliqb⁹autẽ ciuitatib⁹ſaturno liberos ſuos genti
les imolabãt/qꝛ ſaturnuȝ poetę liberos ſuos deuo
raſſe ſolituȝ tradiderunt.iouis fertur a iuuãdo di⸗
ctus/&iuppiter q̃ſi iuuãs pr̃/hoc ẽ oib⁹ p̃ſtas.hunc
& priuato titulo iouẽ optimuȝ dixerit/duȝ fuiſſet ĩ
ceſtor i ſuis/ipudic⁹i extraneis/quẽ mõ tm̃ fingũt
ꝓpter europę raptuȝ/fuit ei i naui cui⁹ iſigne erat
taur⁹,mõ danaes p ibrẽ aureuȝ appetiſſe cõcubi⸗
tuȝ,vbi itelligitur pudicitiã mulieris ab auro fuiſ⸗
ſe corruptã,mõ i ſimilitudinẽ aqlę fuiſſe, ꝓpter qꝛ
pueruȝ ad ſtupruȝ rapuerit/mõ ſerpẽtẽ/ qa repta
uerit/et cygnuȝ qa cãtauerit.Et iõ nõ figurę iſtæ

ſunt,ſed plane de veritate ſcelera. Vñ turpe erat tales deos credi,quales hoïes eē nõ debeãt.ianum dicunt quaſi mundi vel cęli vel menſiũ ianuã. Duas iani facies faciũt propter orientem et occidentẽ.Cũ vero faciũt eũ quadrifrontẽ & ianũ geminũ appellãt,ad quatuor mũdi partes hoc referũt vel ad quatuor elemẽta ſiue tpa. Sꝫ dũ hoc fingũt mõſtrũ nõ deũ faciũt.Neptunũ aquas mũdi ꝓdicant & dictus ab eïs neptũnus quaſi nube tonãs. Vulcanũ volũt ignẽ,& dictus vulcanus quaſi volãs cãdor vel quaſi volican⁹,ꝙ p aerem volet.ignis ei de nubib⁹ naſcit̃ vñ etiã homer⁹ dicit eũ ꝓcipitatũ de aere i terras ꝙ oē fulmẽ de aere cadit.icirco autem vlcanus de femore iunonis fingit̃ nar⁹ ꝙ fulmina de imo aere naſcunt̃.Claudus aũt dr̃ vulcan⁹,quia ꝑ naturã nũq̃ ẽ rect⁹ ignis,ſꝫ quaſi claud⁹,eiuſmõi ſpẽm motũq; habet.iõ aũt i fabrorũ fornace eundẽ vulcanũ auctorẽ dicũt,qa ſine igne nullũ metalli genus fundi extẽdiq; põt. Plutõ græce latine dieſpiter vel dis pater,quẽ alij orcũ vocãt quaſi receptorẽ mortiũ.Vñ & orca nũcupatur vas quod recipit aquas.ipſe & gręce charõ.Liberuꝫ a liberamento appellatũ volũt.ꝙ quaſi mares i coeundo ꝑ ei⁹ bñficiũ emiſſis ſeminib⁹ liberent̃ quod idẽ liber muliebri & delicato corꝑe pingit̃.Dicũt ei mulieres ei attributas,& vinũ ꝓpter excitãdã libidinẽ.Vñ & frõs ei⁹ pãpino cingitur,ſed iõ coronã vitteã & cornu habꝫ,quia cũ grate & moderate vinũ bibitur,leticiã ꝓſtat,cũ vltra modũ,excitat lites.i. quaſi cornua dat.idẽ aũt & lieus apo tu lyin.i. ab hac diſſolutiõe,ꝙ multo vino mẽbra ſoluãtur. iſte & gręce dionyſius,a mõte indię nyſo,vbi dr̃ eē nutritus.Cęterũ ẽ & nyſa ciuitas i qua colitur ideꝫ liber,vñ & nyſeus dictus ẽ.Mercurius ſermo interꝑtatur.Nã iõ mercurius quaſi medius currens dicitur appellat⁹ꝙ ſermo currat iter hoïes medi⁹ ideo & hermes gręce ꝙ ſermo vel iterꝑtario quę ad ſermonẽ vtiq; ꝑtinet hermenia dr̃.iõ & mercib⁹ ꝑeſſe, qa inter vẽdentes & emẽtes ſermo fit medius. Qui iõ fingitur habere pẽnas,quia citius verba diſcurrũt,vñ & velox et errãs inducitur.Alas ei⁹ i capite et in pedib⁹,ſignificare volucrẽ fieri p aera ſermonẽ.Nũciũ dictũ,qm̃ p ſermonẽ oïa cogitata enunciãtur.iõ aũt hũc furti magiſtrũ dicũt,qa ſermo animos audiẽtiũ fallit.Virgã tenet qua ſerpẽtes diuidit.i.venena.Nã bellãtes ac diſſidẽtes iterꝑtum oratiõe ſed itur,vñ & ſecũdũ Liuiũ, legati pacis caduceatores dicuntur.Sicut ei p feciales bella indicebãtur.ita pax p caduceatores fiebat. Hermes aũt gręce dr̃ apo tes hermias,latine iterpres q ob virtutẽ multarũq; artiũ ſcientiã trimegiſtus.i. ter maxim⁹ noïatus eſt.Cur aũt eũ capite canino fingunt,hęc rõ dr̃,ꝙ iter oïa aïalia canis ſagaciſſimũ genus & ꝑſpicax habeatur.Martẽ deũ belli eē dicunt,& martẽ appellatũ,quia ꝑ viros pugnatur,vt ſit mars quaſi mas lꝫ et tria ſint genera cõſuetudinũ ſicut ſcytharũ,vbi et fœminę et viri i pugnam eunt.Amazonũ,vbi ſolę fœminę.Romanorũ aliarũq; gẽtiũ,vbi ſoli mares.itẽ martẽ dicũt,quaſi effectorẽ mortiũ.Nã a marte mors nuncupatur. Vñ et adulterũ dicũt quia belli gerãtib⁹ icertus ẽ ꝙ vero nudo pectore ſtat,vt bello ſe qſq; ſine formidine cordis obiiciat.Mars aũt apud gręcos gradiu⁹ dr̃ eo ꝙ i bello gradũ iferãt q pugnãt,aut ꝙ impigre gradiãtur.Apollinẽ q̃uis diuinatorẽ et medicũ vellent,ipꝫ tñ ſolẽ etiã dixerũt,quaſi ſolũ ipm̃ tãtã qſi vnũ ex titãnis q aduerſuꝫ iouẽ nõ fecit.ipm̃ phebũ quaſi ephebũ,hoc ẽ adoleſcentẽ. Vnde et ſol puer pigitur,eo ꝙ quotidie oriatur et noua luce naſcatur.Pythium quoq; eundẽ apollinẽ vocari aiunt. a pythone imẽſę molis ſerpẽte cui⁹ nõ magis venena q̃ magnitudo terrebat.Hunc apollo ſagittarum ictib⁹ ſternẽs / nois quoq; ſpolia reportauit,vt pythius vocaretur. Vnde et ob hoc iſigne victorię pythia ſacra celebrãda cõſtituit.Dianã quoq; ſororẽ eius ſimiliter lunã et viarum ꝓſidẽ aiunt. Vnde et virginẽ eã volunt,ꝙ via nihil pariat,et iõ ãbo ſagittas habere finguntur,ꝙ ipa duo ſydera de cęlo radioꝝ vſq; ad terras emittunt.Dianã autẽ vocatã,quaſi duanã.ꝙ luna die ac nocte appareat.ipaꝫ et lucinã aſſeuerãt,eo ꝙ luceat. Eãdẽ et triuiã eo ꝙ trib⁹ figatur figuris.De qua virgili⁹,tria virginis ora dianę,qa eadẽ luna eadẽ diana et eadẽ ꝓſerpina vocatur. Sed cuꝫ luna fingitur,ſub luſtri ſplendet amictu,cum ſuccicta iacit calamos latonia virgo eſt cum ſubnixa ſedet ſolio plutonia cõiunx. Latonia autẽ diana,eo ꝙ latonis fuerit filia.Cererẽ.i. terrã a creãdis frugib⁹ aſſerunt dictã,appellãtes eã noïbus plurimis. Dicunt etiã eã et opẽ,ꝙ opere melior fiat terra.Proſerpinã,ꝙ ex ea proſerpãt fruges Veſtã ꝙ herbis vel variis veſtita ſit reb⁹ vel avi ſua ſtãdo. Eãdem et tellurẽ,et matrẽ magnã finguut. turritã cum tympano et gallo et ſtrepitu cymbalorum. Matrẽ vocatã ꝙ plurima pariat.magnã ꝙ cibum gignat.almã quia vniuerſa aïalia fructib⁹ ſuis alit. Eſt ei alimẽtoruꝫ nutrix terra.ꝙ ſimulacrũ ei⁹ cum claui fingitur qa tellus hyeme clauditur vere aperitur.vt fruges naſcãtur.ꝙ tympanum habet ſignificare volunt orbẽ terrę ꝙ curru vehitur. dr̃ q a ipſa ẽ terra q̃ pendet i aere.ꝙ ſuſtinetur rotis quia mundus rotatur et volubilis ẽ.ꝙ leones illi ſubiũcunt mãſuetos vt oſtendãt nullum genus eē terrę tã ferum ꝙ nõ ſubigi poſſit aut ſupari ab ea.ꝙ i capite turritã geſtat coronã oſtẽdit ſuppoſitas terrę ciuitates qſi iſignitas turrib⁹ cõſtare.ꝙ ſedes finguntur circa eã quia cum oïa moueãtur ipſam nõ moueri.ꝙ coribãtes ei⁹ miniſtri cum ſtrictis gladiis eſſe fingũtur vt ſignificetur oẽs ꝓ terra ſua debere pugnare.ꝙ gallos huic deæ vt ſeruirent fecerit.ſignificãt qui ſemĩe idigeãt terrã ſequi oportere. in ea quippe oïa reperire / ꝙ ſe apud eã iactãt / pręcipitur inquiunt / vt qui terrã colunt / ne ſedeãt / ſemꝑ ei eſſe quod agãt.Cymbalorum aũt æreoruꝫ ſonit⁹ ferramentoꝝ crepit⁹ i colendis agris. et iõ ęre

ꝙ terrã antiqui colebant ære prius q̃ ferrum eſſet
inuentũ. Eandemveſtam & ignem eſſe perhibent,
quia terrã ignem habere non dubium eſt, vt ex ęt-
na vulcanoq; datur intelligi. Et ideo virginẽ putãt,
quia ignis inuiolabile ſit elementum. nihilq; naſci
poſſit ex eo quippe qui oia quę arripuerit aſſumat
Ouidius i faſtis. Nec tu aliquid veſtã q̃ viuam intel
lige flammã. Nataq; de flamma corpora nulla vi-
des. Propterea & virgines ei ſeruire dicũtur, eo ꝙ ſi
cut ex virgine, ita nihil ex igne naſcat̃. Iunonem di
cunt quaſi ianonẽ. i. ianuam pro purgationib⁹ fœ
minarũ, eo ꝙ quaſi portas matronarum pendat &
naturas nubentiũ maritis, ſed hoc phi. Poetę autẽ
iunonẽ iouis aſſerunt ſororem et coniugem. Igneꝫ
eni & aerem iouem. aquam et terram iunonem in-
terprętantur. Quorũ duorum permixtione vniuer
ſa gignuntur. Et ſororẽ dicunt, ꝙ mũdi pars ẽ. Cõ
iugem. ꝙ comixta corda tundit. Vnde et Virgilius
Tũ pater oipotens fœcundit imbribus æther. Cõ-
iugis in gremiũ lęte deſcendit. Minerua apud græ
cos athena dr̃. i. fœmina. apud latinos autẽ miner
uã vocatam quaſi deam, & munus artium variarũ.
Hanc eni inuentricẽ multorum ingeniorum perhi
bent, & inde eã artem & rationem interprętantur
quia ſine ratione nihil poteſt cõtineri. Quæ ratio
quia ex ſolo aio naſcitur, animũq; eſſe in capite pu
tant, & in cerebro, ideo eã dicunt de capite iouis eſ
ſe natã, quia ſenſus ſapientis qui inuenit oia in ca-
pite eſt. In cuius pectore ideo caput gorgonis fingi
tur, ꝙ illic eſt ois prudentia quę confundit alios, &
imperitos ac ſaxeos cõprobat, quod & in antiquis
imperatorũ ſtatutis cernimus in medio pectore lo
ricę propter iuſinuandã ſapientiã et virtutem. hęc
miuerua & tritonia dicit̃. Triton enim africę palus
eſt circa quã fertur virginali apparuiſſe ętate, pro
pter quod tritonia nuncupata eſt. Vñ & tanto pro
cliuius dea credita eſt. minus origo eius innotuit.
Pallas aũt dictavr̃ ab inſula pallente in thracia in
qua nutrita eſt. vel apo tu palleinto dory. i. ab ha-
ſtę cõcuſſione vel ꝙ pallantẽ gygantam occiderit.
Venerẽ exinde dicunt nuncupatã ꝙ ſine vi fœmi-
na eſſe virgo non deſinat. Hanc gręci aphroditi vo
cant, propter ſpumã ſanguinis generantẽ. Aphros
eni gręce ſpuma vocatur, ꝙ aũt fingunt ſaturnum
celio patri genitalia abſcidiſſe, & ſanguinẽ fluxiſ-
ſe in mari, atq; eo ſpuma maris concreta venus na
ta eſt, illud aiunt. ꝙ per coitum ſalſi humoris ſub-
ſtantia eſt, et inde aphroditi venerem dici, ꝙ coitus
ſpuma eſt ſanguinis, quę ex ſucco viſcerum liquido
ſalſoq; conſtat. Ideo aũt venerem vulcani dicunt v
xorẽ, quia venereũ officium non niſi calore conſi-
ſtit, vnde eſt. Frigidus in venerẽ ſenior, Nã ꝙ ſatur
nus dr̃ celio patri virilia amputaſſe quę i mare ca
dentia venerẽ creauerũt ideo fingitur, quia niſi hu
mor de cęlo in terrã deſcenderit, nihil creatur. Cu-
pidinẽ vocatũ ferunt propter amorem. Eſt eniꝫ dę
mon fornicationis. Qui ideo alatus pingitur. quia
nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur
Puer pingitur quia ſtultus eſt et irrationalis amor
Sagittã & facẽ tenere fingitur, ſagittã quia amor
cor vulnerat, facẽ quia inflammat. Pan dicunt grę
ci, latini ſiluanũ deum ruſticorum quam in naturę
ſimilitudinẽ formauerunt. Vnde & pan dictus eſt. i
omne. Fingunt eni eum ex vniuerſali elementoruꝫ
ſpecie, Habet eni cornua in ſimilitudinem radioꝝ
ſolis & lunę. Diſtinctã maculis habet pellem, prop
ter cęli ſidera. Rubet eius facies, ad ſimilitudinem
ætheris. Fiſtulã ſeptem calamoruꝫ geſtat, propter
harmoniam cęli in qua ſeptem ſunt ſoni & ſeptem
diſcrimia vocũ. Villoſus eſt quia tellus conueſtita ẽ
et agitur ventis. Pars eius inferior fœda eſt, prop-
ter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas
habet, vt ſoliditatẽ terrę oſtendat, quã volunt rerũ
et totius naturæ deum, vnde et pan quaſi oia di-
cunt. Iſis lingua ægyptiorũ terra appellatur, quaꝫ
iſim volunt eſſe, Fuit eni iſis regina ægyptiorũ ina
chi regis filia quę de gręcia veniens ęgyptios litte
ras docuit. et terras colere inſtituit, propter quod
& terrã eius nomine appellauerunt. Serapis omni
um maximus ęgyptiorũ deus. Ipſe eſt apis rex ar-
giuorũ qui nauibus traſuectus in ęgyptũ cũ ibidẽ
mortuus fuiſſet. ſerapis appellat⁹ eſt ꝓpterea quia
archa in qua mortuus ponitur, quã ſarcophagũ vo
cant, ſoros gręce dicitur. et ibi eum venerari, ſepul
tũ cœperunt prius q̃ templũ eius eſſet inſtructũ, ve
lut ſoros. Sed apis ſorapis primo, deinde vna litte
ra cõmutata ſerapis dictus eſt. Apis fuit apud ęgy
ptios taurus ſerapi conſecratus et eo ita cogno-
minatus. quã ęgyptii inſtar numinis colebãt, eo ꝙ
de futuris daret quędã manifeſta ſigna. apparebat
eni in mẽphis. Quẽ centũ antiſtites proſequebant̃
et repẽte velut lyphatici pręcinebant. Huius capi-
tis imaginem ſibi in heremo videri fecerunt. Fau-
ni a fando velut apo tes phones dicti, ꝙ a voce non
ſignis oſtendere viderentur futura. In lucis eni cõ
ſulebantur a paganis, et reſponſa illis nõ ſignis ſꝫ
vocibus dabant. Genium dicunt ꝙ quaſi vim habe
ant omnium rerum gignendarum, ſeu a gignen-
dis liberis. Vnde et geniales lecti dicebantur a gẽ
tibus, qui nouo marito ſternebãtur. Hęc et alia ſũt
gentilium fabuloſa figmenta quę interprętata ſic
habentur vt ea non intellecta damnahiliter tamẽ
adorant. Fatum autem dicunt eſſe quicquid dii fã
tur. quicquid iuppiter fatur. A fando igitur fatum
dicunt. i. a loquendo. Quod niſi hoc nomen iam in
alia re ſoleret intelligi quo corda hominum volu-
mus inclinare, rationabiliter poſſemus a fando fa
tum appellare. Non enim abnuere poſſumus eſſe
ſcriptum in literis ſanctis ſemel locutus eſt deus.
duo hæc audiui, et cetera quod enim dictum eſt, ſe
mel locutus eſt, intelligitur immobiliter, hoc eſt im
cõmutabiliter eſt locutus, ſicut nouit incõmutabili
ter omnia quę futura ſunt et quæ ipſe facturus eſt.
Tria autem fata fingũt i colo, & fuſo, digitiſq; fila

ex lana torquentib⁹,propter tria tēpora,pręteritū
quod infuſo iam netū atq; inuolutū eſt, pręſēs, qđ
inter digitos nentis traijcitur,futurū in lana quæ
colo implicata eſt,& quod adhuc per digitos nētis
ad fuſum tanq̄ pn̄s ad pręteritū traiiciendum eſt.
Parcas dicūt cata antiphraſin appellatas,ꝙ mini
me parcāt.Quas tres eſſe voluerunt,vnā quę vitā
hoīs ordiatur,alterā quę cōtexat,tertiā quę rūpat
Incipimus ei cū naſcimur,ſumus cum viuimus, de
ſinimus cū interimus. Fortunā a fortuitis nomē ha
bere dicunt.quaſi deā quādā res humanas diuer=
ſis caſibus & fortuitis illudentē. Vn̄ et cœcā appel
lant,eo ꝙ paſſim in quoſlibet incurrēs ſine vllo ex
amine meritoꝝ & ad bonos & ad malos venit. Fa=
tum aūt a fortuna ſeparāt,& fortunā quaſi ſit i his
quę fortuitu veniūt,nulla palā cauſa, Fatū vero
appoſitū ſingulis et ſtatutū aiunt. Aiunt & tres fu
rias fœminas crinitas ſerpētibus propter tres effe
ctus qui in animis hominū multas perturbationes
gignunt. & interdū cogunt ita delinquere,vt nec
famę nec periculi ſui reſpectū habere permittant.
Ira quę vindictā cupit,cupiditas quę deſiderat o=
pes,libido quę appetit voluptates. Quæ iō furiæ
appellātur ꝙ ſtimulis ſuis mentē feriant,& quietā
eſſe non ſinant. Nymphas deas aquarum putant,
dictas a nubibus. Nā ex nubibus aquę,vnde deri=
uatum eſt,nymphas aquarum deas,quaſi numina
lympharū. Ipſas aūt dicūt & muſas,quas & nym=
phas,nec immerito. Nā aquę motus muſicen efficit.
Nympharum apud gentiles varia ſunt vocabula.
Nymphas quippe montium oreades dicunt,ſilua=
rum dryades,fontiū hamadryades,cāpoꝝ naides
maris nereides, Heroas dicunt a iunōe traxiſſe no
mē. Gręce eni iuno hera appellaṫ. Et ideo neſcio,
quis ſecundū gręcorū fabulā heros fuit nūcupat⁹
hoc videlicet velut myſticū ſignificante fabula ꝙ
aer iunoni deputetur vbi volunt heroas habitare.
Quo nomine appellāt alicuius meriti animas de=
functorum quaſi heroas id eſt viros aereos & cœlo
dignos ꝓpter ſapiētiā & fortitudinē. Penates gēti
les dicebāt oēs deos quos domi colebāt. Et pena=
tes dicti ꝙ eſſent i penetralib⁹.i.in ſecretis. Hi dii
quomō vocabāṫ vel q̄ noīa habuerint ignoraṫ. Ma
nes dicūtur deos mortuoꝝ quoꝝ poteſtatē iter lu
nā & terrā aſſerūt,a qb⁹ et mane dictū exiſtimāt ꝙ
putāt habere,quia manus.i.rar⁹ eſt. Manes dictos
ſiue quia late manāt p auras,ſiue qa mites ſunt,im
manibus ecōtrario noīe hoc appellatos. Apuleius
aūt ait eos cata antiphraſin dici manes,hoc eſt mi
tes ac modeſtos cū ſint terribiles & imanes,vt par
cas,vt eumenides. Laruas ex hoībus factos dęmo
nes aiūt,qui meriti mali fuerit. Quaꝝ natura eſſe
dr̄,terrere paruulos & in angulis garrire tenebro
ſis. Lamias quas fabulę tradūt infantes corripere
ac laniare ſolitas,a laniēdo ſpecialiter dictas. Pilo
ſi qui gręce panite,latine icubi appellātur, ſiue in
ui ab ineundo paſſim cū aīalib⁹. Vn̄ & incubi dicū
tur ab incubando hoc eſt ſtuprando. Sępe enim i=
probi exiſtunt etiam mulieribus & earū peragunt
cōcubitum,quos dęmones galli duſios nuncupāt
quia aſſidue hanc peragunt immundiciā. Quē au
tē vulgo incubonē vocāt,hunc manſ faunū ficarium
dicunt. ad quē Oratius dicit. Faune nympharū fu
giētiū amator per meos fines,& aprica rura lenis
incedas. Hunc alij ſatyrum vocant.

Incipit Liber nonus.

De linguis gentium. Cap. I

Linguarū diuerſitas exorta eſt in ędifica=
tione turris poſt diluuium. Nā priuſq̄ ſup
bia turris illius in diuerſos ſignorū ſonos
humanā diuideret ſocietatem vna omniū
nationū lingua fuit quę hebrea vocatur,qua patri
archæ & prophetę vſi ſunt,non ſolum in ſermoni=
bus ſuis,verumetiā in literis ſacris. Initio autem
quot gentes,tot linguæ fuerunt. Deinde plures gē
tes q̄ linguę,quia ex vna lingua multę gentes ſunt
exortę. Linguę autem dictę in hoc loco pro verbis
quę per linguam fiunt genere locutionis illo quo
is qui efficit per id quod efficitur nominatur, ſicut
os dici ſolet pro verbis,ſicut man⁹ pro literis. tres
ſunt autem linguę ſacrę,hebrea,gręca,latina,quę
toto orbe maxime excellunt. His enim tribus lin=
guis ſuper crucem domini a pilato fuit cauſa eius
ſcripta. Vn̄ et propter obſcuritatem ſanctarū ſcri=
pturarū,harum trium linguarum cognitio neceſ=
ſaria eſt,vt ad alteram recurratur,dum ſi quē du=
bitationē nominis vel interpretationis ſermo vni⁹
linguę attulerit Greca autem lingua inter cęteras
gentium clarior habetur. Eſt eni & latinis & omni
bus linguis ſonantior,cuius varietas in quinq; par
tibus diſcernitur. Quarum prima dicitur cœnedo
id eſt mixta,ſiue communis, qua omnes vtuntur.
Secunda attica,videlicet athenienſis,qua vſi ſunt
omnes gręcię auctores. Tercia dorica quam ha=
bent ægyptii & ſyri. Quarta ionica. Quinta ęolia
Qua ſe ęoliſti locutos dixerunt et ſunt in obſerua
tione gręcę linguę eiuſmodi certa diſcrimina. Ser
mo enim eorum ita eſt diſpartitus. Latinas autem
linguas quatuor eſſe quidam dixerunt. id eſt pri=
ſcam,latinam,romanam,mixtam. Priſca eſt qua
vetuſtiſſimi italię ſub iano et ſaturno ſunt vſi incō
dita,vt ſe habent carmina ſaliorum. Latina quam
ſub Latino et regibus Tuſciæ cæteri in latino ſunt
locuti ex qua fuerunt.xii.tabulæ ſcriptæ. Roma=
na quæ poſt reges exactos a populo romano cœp
ta eſt,quem Neuius Plautus, Ennius, Virgili⁹ poe
tæ,et ex oratoribus. Graccus,Cato,et Cicero, vel
cæteri oratores et poetæ effuderunt. Mixta q̄ poſt
imperium latius promotum ſimul cum moribus &

hominibus in romanã ciuitatem irrupit, integrita
tẽ verbi per ſoloeciſmos et barbariſmos corrũpẽs
Omnes aũt orientis gentes in gutture linguam et
verba collidunt, ſicut hebręi et ſyri. Omnes medi-
terraneę gentes in palatũ ſermones feriunt ſicut
gręci et aſiani. Oẽs occidentis gentes verba in dẽ
tibus frangunt, ſicut itali et hiſpani. Syrus et chal
deus, vicinus hebręo eſt in ſermone conſonans in
pleriſq; et literarum ſono. Quidã autem arbitran
tur linguam ipſam eſſe chaldeã, quia abrahaȝ de
chaldeis fuit. ꝙ ſi hoc recipit̃, quomodo in Danie-
le hebrei pueri linguã quã non nouerant doceri iu
bentur? Omnem autem linguã vnuſquiſq; hominũ
ſiue gręcã ſiue latinã ſiue cęterarũ gentiũ, aut au
diendo poteſt tenere, aut legendo, aut ex pręcep-
tore accipere. Cum autem omnium linguarũ ſciẽ-
tia difficilis ſit cuiq̃, nemo tamen tã deſidioſus eſt
vt in ſua gente poſitus ſuę gentis linguaȝ neſciat.
Nã quid alius putandus eſt, niſi animalium bruto
rum deterior? Illa enim propriæ vocis clamorẽ ex-
primunt, iſte deterior qui proprię lingue caret no-
ticia. Cuiuſmodi autem lingua locutus eſt Deus in
principio mundi cum diceret, fiat lux difficile eſt i
uenire. Nondum enim erãt lingue. Item qua ligua
inſonuit poſtea exterioribus hominuȝ auribus ma
xime ad primum hominẽ loquens vel ad prophe-
tas, vel dũ corporaliter inſonuit vox dicentis dei,
tu es filius meus dilectus. vbi a quibuſdã credit̃ il-
la lingua vna et ſola quę fuit anteq̃ eſſet linguarũ
diuerſitas. In diuerſis aũt gentibus credit̃ ꝙ eadẽ
lingua illis deus loquatur qua ipſi hoies vtunt̃ vt
ab eis intelligat̃. Loquitur autem deus hominibꝰ
non per ſubſtantiã inuiſibilẽ, ſed per craturã cor-
poralẽ per quã etiã & hominibꝰ apparere voluit q̃n
locutus eſt. Dicit etiã apoſtolus. Si linguis hoiȝ lo
quar & angeloꝝ, vbi queritur qua lingua angeli lo
quant̃, & non ꝙ angelorum aliquę linguę ſint, ſed
per exaggerationẽ dr̃. Item quęritur, qua ligua ho
mines in futurum loquãt̃, nuſq̃ reperitur. Nam di-
cit apoſtolus. Siue linguæ ceſſabunt. Ideo autem
prius de linguis ac deinde de gentibus poſuimus,
quia ex linguis gentes, nõ ex gentibus linguę exor
tæ ſunt.

ℭ De gentium vocabulis. Cap̃. ii.

GEns eſt multitudo ab vno principio orta, ſi
ue ab alia natione, ſecundum propriã col-
lectionem diſtincta, vt gręciæ aſiæ. Hinc &
gentilitas dicit̃. Gens autem appellata propter ge
nerationẽ familiarum. i. a gignendo ſicut natio a
naſcendo. Gentes aũt a quibus diuiſa eſt terra. xv
ſunt. De iafeth. xxx. & vna. de chã. xvii. de ſem. xxi.
quę fiunt. lxxiii. vel potius vt ratio declarat. lxxii.
totidẽq; linguę per terras eſſe cœperunt queq; cre
ſcendo prouincias & inſulas impleuerũt. Filii ſem
quinq; ſingulariter gentes ſingulas procreauerũt
Quorum primus elã, a quo elamitę principes per
ſidis. Secundus aſſur, a quo aſſyriorum pullulauit
imperiũ. Tertius arfaxat, a quo gens chaldeorum
exorta eſt. Quartus lydi, a quo lydij. Quintus arã
a quo ſyri. quorum metropolis fuit damaſcus. Fi-
lii arã nepotes ſem. iiii. hus et vl & gether & meſa.
Hus traconitidis conditor qui inter paleſtinã & ce
leſyriam tenuit principatum. vnde fuit iob, ſecun-
dũ quod ſcriptum eſt Vir erat in terra hus nomine
iob. Secũdꝰ vl a quo armenii. Tertiꝰ gether a quo
carmeni ſiue carie. Quartus meſa a quo ſunt hi q
vocantur meones. Poſteritaȝ arfaxat filii ſem he-
ber nepos arfaxat, a quo hebrei ſunt. Iectan filius
heber, a quo gens indorum orta eſt. Sale filius ie-
ctan, a quo bactriani, licet eos alii ſcytharum exu
les ſuſpicentur. Iſmael filius abraam, a quo iſma-
helitę, qui nunc corrupto nomine ſaraceni quaſi a
ſara, & agareni ab agar. Nabaioth filius iſmael, a
quo nabathei qui ab eufrate in mari rubro inhabi-
tãt. Moab et ammon filii loth a quibus moabitæ,
et ãmonitę. Edom filius eſau, a quo idumei. Hæ
ſunt gẽtes quę de ſem ſtirpe deſcendunt, poſſiden
tes terrã meridianã. ab ortu ſolis vſq; ad fœnices,
Filij cham quatuor, ex quibus ortæ ſunt gẽtes hæ
Chus a quo æthiopes progeniti. Meſraim, a quo ę
gyptij perhibentur exorti. Futh a quo libij. Vnde
& mauritaniæ fluuius vſq; in pręſens futh dicitur,
omniſq; circa eum regio futenſis. Chanaan a quo
afri et fœnices & chananeorum decem gentes. Itẽ
ex nepotibus cham. Filij chus nepotis cham ſex.
Filij chus ſaba & euilath ſabatha rema ſaba cuca
Saba, a quo progeniti & appellati ſabęi, de quibꝰ
Virgilius. Solis eſt thurea virga ſabeis. Hi ſunt et
arabes. Euilath, a quo getuli in parte remotiris a-
fricę heremo cohęrentes. Sabatha, a quo ſabate-
ni qui nunc aſtabari nominant̃. Rema vero & ſaba
& cuza paulati antiqua vocabula perdiderunt & q̃
nunc a veteribus habeant ignoratur. Filii rema
ſaba et dadã. Hic autem ſaba per ſin literam ſcri-
bitur in hebreo. ille autẽ ſuperior ſaba per ſamech
a quo appellantur ſabęi vocatur autem nunc ſaba
arabia. Dadan a quo gens eſt æthiopię in occiden
tali plaga. Filii meſraim. Labi a quo libij qui quõ
dam futhei vocabantur. Cefloim. a quo philiſtiim
quos veteres allophilos, nos modo corrupte pale-
ſtinos appellamus. De allophilis ceteræ ſex gẽtes
ignotæ ſunt, quæ bello æthiopico ſubuerſæ vſq;
ad obliuionem præteritorum nominum peruene-
runt, Filii chanaan vndecim. ex quo chananeoruȝ
decem gentes, quorum terram his expulſis iudæi
poſſederunt. Quorum primogenitus ſidon, a quo
ſidones. vnde vrbs eorum in fœnicę ſidon vocatur.
Secundus eth, a quo ethei. Tertius iebus, a quo ie
buſei, quorum fuit hieruſalem. Quartus amorre-
us, a quo amorrei. Quitus gergeſeus, a quo gerge
ſei, Sextus eueus. a quo euei. Ipſi ſunt gabaonitę a
ciuitate gabaon qui in ſupplices venerunt ad Ie-
ſum. Septimus aracheus, qui archas condidit op-
pidum contra tripolim in radicibus libani ſitum.

Octauus aſeneus a quo aſenei. Nonus aradi⁹ a quo
aradei ſunt. qui aradũ inſulã poſſederũt. anguſto
freto a fœcis littore ſeparatã. Dicimus amareus a
quo ſirię nobilis ciuitas quę vocaꝛ cœlis. Vñ cimus
amatheus. Hę ſunt gentes de ſtirpe chã quę a ſido
ne vſq; ad gaditanũ fretũ oẽm meridianã partẽ te
nent. Itẽ tribulus filiorũ iafeth. Filii aũt iafeth. vii.
nominãtur. Gomer, ex quo galathę. i. galli. Magog
a quo arbitrãꝛ ſcythas et gotthos traxiſſe origmẽ
Madai a quo medos exiſtere putãt. Iauan a quo io
nes, qui et gręci. vñ & mare ioniũ. Tubal a quo hi=
beri qui et hiſpani, licet quidã ex eo et italos ſuſpi
cẽtur. Moloch, ex quo capadoces ſunt. Vñ et vrbs
apud eos vſq; hodie maleca dicitur. Tiras ex quo
traces, quoꝝ nõ ſatis imutatũ vocabulũ eſt. quaſi
traces. Filii Gomer nepotes iafeth. aſſenes a quo
paphlagones. Gotorma, a quo ſunt friges. Filii ia
uan, eliſa a quibus gręci eliſei qui vocãtur eolides.
Vñ et lingua quinta gręce eolis appellaꝛ. Tarſis a
quo cilices vt ioſephus arbitratur. Vñ et metropo=
lis ciuitas eoꝝ tarſis dr̃. Cethin, a quo cithei. i. cypri
a quib⁹ hodie & vrbs cithiũ noiatur. Dodani, a quo
rhodii. Hę ſunt gentes de ſtirpe iafeth. quę a tauro
mõte ad aquilonẽ mediã partẽ aſiæ & oẽm europã
vſq; ad oceanũ britannicũ poſſident. noia & locis
& gẽtib⁹ reliquentes, de quib⁹ poſtea imutata ſunt
plurima, cętera pmanẽt vt fuerũt. Nã multarũ gẽ
tiũ vocabula parti manſerũt, ita vt hodie appare=
at vñ fuerant deriuata ſicut ex aſſur aſſyrii, ex he
brei, parti tẽporis vetuſtate ita mutata ſũt vt vix ho
mines doctiſſimi antiquiſſimas hiſtorias pſcrutan
tes, nec oim, ſʒ nec aliquaꝝ ex iſtis origines gentiũ
potuerint reperire. Nã ꝙ ex filio chã qui vocabaꝛ
meſraim ægyptii ſint exorti, nulla hoc reſonat ori
go vocabuli, ſicut nec æthiopũ, qui dñr ad eũ filiũ
chã pertinere qui chus appellatus eſt. Et ſi oia cõ
ſiderenꝛ, plurima tñ gentiũ mutata q̃ manẽtia vo=
cabula apparẽt, quib⁹ poſtea noia diuerſa, diuerſa
dedit rõ. Nãq; indi ab ido flumie dicti ſunt, qui ab
occidẽtali parte eos includit. Seres a proprio oppi
do nomẽ ſortiti ſunt, gẽs ad oriẽtẽ ſita, apud quos
de arborib⁹ lana cõtexiꝛ, de quib⁹ ẽ illud. Ignoti fa
cie ſed nõ vellere ſeres. Gãgaridę populi ſunt inter
aſſyrios idoſq; inhabitãtes circa Gãgem fluuium
vñ etiã gãgaridę nũcupati ſunt. Hircani dicti ſunt
a ſilua hyrcania vbi ſunt plurimę tygres. Bactria=
ni ſcythę fuerũt q ſuoꝝ factione a ſedibus ſuis pul
ſi iuxta bacton orientis fluuiũ cõſederunt, ex cui⁹
vocabulo & nomẽ ſortiti ſunt. Huius gẽtis rex fuit
zoroaſtes inuẽtor magicę artis. Parti quoq; et ipſi a
ſcythis originẽ trahunt fuerunt eni eoꝝ exules, qd
etiã vocabulo eoꝝ manifeſtaꝛ. Nã ſcythico ſermo=
ne exules parti dicũꝛ. Hi ſimiliter vt bactriani do
meſticis ſeditionibus ſcythia pulſi ſolitudinẽ iux=
ta hyrcaniã primũ furti occupauerunt, deinde plę
raq; finiũ etiã virtute obtinuerunt. Aſſyrii ab aſſur
filio ſem vocati, gẽs potẽtiſſima, quę ab eufrate vſ
q; ad indoruʒ fines oẽm in medio tenuit regionem
Medi a rege ſuo cognominati putantur. Nãq; ia=
ſon peliaci regis frater. a peliæ filius theſſalia pul=
ſus eſt cũ medea vxore ſua cuius fuit priuignus me
dus rex athenienſium, qui poſt mortẽ iaſonis oriẽ
tis plagã perdomuit, ibiq; mediã vrbem condidit.
gentemq; medorum nomine ſuo appellauit, Sed i
uenimus in geneſi, ꝙ madai auctor gentis medoꝝ
fuit. a quo et cognominati vt ſuperius dictum eſt,
Perſæ a perſeo rege ſunt vocati. qui e græcia aſiã
trãſiens ibi barbaras gentes graui diuturnoq; bel
lo perdomuit. Nouiſſime victor, nomẽ ſubiectę gẽ
ti dedit. Perſæ aũt ante cyrũ ignobiles fuerunt. &
nullus inter gẽtes loci habebãtur. Medi ſemp po=
tentiſſimi fuerunt. Caſdei qui nunc caldei vocãtur
a caſeth filio nachor fratris abrahę cognominati
ſunt. Sabęi dicti απο τουσηυεσθαι quod eſt ſup
plicare et venerari quia diuinitatem per ipſorum
thura veneramur. Ipſi ſunt et arabes, quia in mon
tibus arabiæ ſunt. qui vocãtur libanus et antiliba=
nus vbi thura colliguntur, Syri ab ſirim vocati p=
hibenꝛ, qui fuit nepos abrahã ex cethura. Quos
autem veteres aſſyrius, nunc nos vocamus ſyros
a parte totum appellantes. Hebrei vocati ſunt ab
heber. qui pronepos fuit ſem, iſrahelitę vero ab iſ
rael filio yſaac. Nam patriarcham hebreoruʒ con
ſtat fuiſſe iſrael, a quo. xii. iudæorum tribus iſrae=
lis vocabulũ ſortiti ſunt. Iudæis auteʒ ſciſſura de=
cem tribuũ nomina impoſuit. Nã ãtea hebrei ſiue
iſraelitę nũcupabãtur ex quo aũt i duo regna dei
populus diuiſus eſt tunc duę trib⁹ quę de ſtirpe iu=
da reges habebãt iudeoꝝ nomen ſortiti ſunt. Reli
qua pars decem tribuum que in ſamaria ſibi regẽ
conſtituit ob populi magnitudinẽ priſtinum nomẽ
retinuit iſrael. Samaritanorum gens ſumpſit exor
diũ ab aſſyriis qui trãſmigrati habitauerũt in ſa=
maria. qui latine interpretãtur cuſtodes, eo ꝙ cap
tiuato iſrael iſti in terrã regionis eorum ad cuſto=
diã collocati ſunt. Fęnix cadmi frater de thebis æ
gyptioꝝ in ſyriã profectus apud ſidonẽ regnauit.
eoſq; populos ex ſuo nomine fęlices, eãq; prouin=
ciã fęniciã nuncupauit. Sidones aũt a ciuitate quę
vocaꝛ ſidoa traxiſſe vocabulũ phibẽꝛ. Saraceni di
cti vel quia ex ſara genitos ſe p̄dicẽt, vel ſicut gen=
tiles aiũt. ꝙ ex origine ſyroꝝ ſint quaſi ſyrigenę.
Hi per ãplã ſolitudinẽ habitãt. Ipſi ſunt & iſmahe
litę vt liber geneſeos docet, ꝙ ſint ex iſmahele. Ip
ſi cedareni a cedar filio iſmahelis. Ipſi agareni ab
agar, q vt dixim⁹ puerſo noie ſaraceni vocãꝛ, qa ex
ſara ſe genitos gloriãtur, Philiſtęi ipſi ſunt paleſti=
ni, quia. p. literã ſermo hebreus non habet. ſed pro
eo phi gręco vtũtur. Inde philiſtęi ꝑ paleſtinis di=
cũtur a ciuitate vtiq; ſua. Idẽ & allophyli. i. alieni=
genę ob hoc quia ſemp fuerũt inimici iſrael & lon
ge ab eoꝝ genere ac ſocietate ſaparati. Chananei
appellati de chanaã filio chã quoꝝ terrã iudęi poſ
ſederunt. Ex cui⁹ origine fuit emor pr̃ ſichẽ a quo

amorrei ſũt nũcupati.egygtii ab ęgypto quodã re
ge ſuovocati ſunt. Nã ãtea aerei dicebãt.Interp̃tã
tur aũt lingua hebraica ægyptij afflıgẽtes,eoq; af
flixerint dei populũ prius q̃ diuino auxilio libera=
rentur.Armenius ex theſſaliavn⁹de numero ducũ
iaſonis,qui ad colchos ꝓfecti ſunt,recollecta mul=
titudine quę admiſſo rege iaſone paſſim vagabaẽ
armeniã cõdidit.gẽtiq; ex ſuovocabulo nomẽ de=
dit.Limes ẽ pſicus qui ſcythas ab eis diuidit, ſcy=
thia cognominat⁹ a quo limite ſcythæ a quibuſdã
perlubenẽvocati,gẽs antigſſima ſemp habita. Hi
prhos bactrianoſq;.fœminę aũt eorũ amazonũ re
gna cõdiderũt.Maſſagetęex ſcytharũ origine ſũt
Et dicti maſſagetę quaſi graues.i.fortes getę. Nã
ſic Liui⁹ argẽtũ graue dicit.i.maſſas.Hi ſunt qui i
ter ſcythas atq; albanos ſeptẽtrionalibus iugis in
habitgnt .amazones dictæ ſunt q; aduſtis dexte=
riorib⁹mãmis eſſent ne ſagittarũ iactus ipedireẽ,
quaſi ανευμαζου.Nudabãt eni quaz aduſſerant
mãmã Has tirianus vnimãmas dicit.Nã hoc eſt a=
mazon,quaſi aneſmozoin.i.ſine mãma.Has iã nõ
eſſe q; eaꝝ gentes partim ab hercule partim ab a
chille vel ab alexãdro vſq; ad internitionẽ deletæ
ſunt i partes aſiatice.Scythic gentes q̃ poſteros ſe
iaſonis credũt albo crine naſcũẽ ab aſſiduis niuib⁹
& ipſius capilli color gẽti nomẽ dedit & inde dicũ
tur albani.Hoꝝ glauca oculis.i.picta ineſt pupilla
adeo vt nocte plus q̃ die cernãt,albani aũt vicini a
mazonibus fuerunt.Vgnos antea hunnos vocam⁹
poſtremo a rege ſuo abares appellatos,qui prius i
vltima meotide iter glacialẽ tanaim & maſſageta
rũ immanes populoshabitauerũt.Deinde pnicib⁹
equis caucaſi rupib⁹feras gẽtes alexãdri clauſtra
cohibente ruperunt et orientẽ.xx.annis tenuerunt
captiuũ,& ab ægyptijs atq; æthiopib⁹ annuũ ve=
ctigal exegerũt.Troianorũ gens antea dardana a
dardano rege noĩata.Nã dardanus et iaſi⁹fratres
e gręcia ꝓfecti ex his iaſius ad thraciã,dardan⁹ad
frigiã puenit,ibiq; primus regnauit.Poſtquẽ filius
eius ericthoni⁹,deinde nepos eius tros,a quo tro=
iani nũcupati ſunt.Galathę galli eẽ noſcunẽ,ga i
auxiliũ a rege bithynie euocati regnum cum eo p
actavictoria diuiſerunt,ſicq; deide gręcis admixti
primũ gallogręci,nũc ex antiquo galloꝝ noĩe ga
lathę nũcupanẽ.Gręci añ theſſali a theſſallo, po=
ſtea a gręco rege gręci ſunt nũcupati.Nã gręci ꝓ=
prie theſſali dicti ſunt.Lapithas aũt gẽtẽ theſſalie
fuiſſe aiũt circa peneon amnẽ oli ihabitãtẽ.a lapi
tha apollis filia nuncupatos.Sicyonii gręci ſũt nũ
cupati a ſicyonio rege.Hiprimũ agialeivocabanẽ
a rege agileo q primus ſicyoniis iperauit,a quo &
agialea ciuitas nũcupata eſt,quę nũc pelopõneſ⁹
vocaẽ a pelope rege ſuo.Ipſi ſunt & archades ab
archade rege iouis & caliſtę filio dicti Danai a da
nao regevocati.Idẽ & argiui,ab argo cõditore co=
gnominati.Poſtq̃ aũt rex gręcorũ apis mortu⁹ eſt.
huic filius argus ſucceſſit i regnũ, & ex eo argiui

appellati ſunt,qui etiã ab eis poſt obitũvt deus ha
beri cœpit,tẽplo et ſacrificio honoratus . Achiei q
& achiui,ab acheo iouis filio dicti. Pelaſgi noĩati,
quia cũvelis ſpãſisverno tp̃e aduenıſſe italiamviſi
ſunt vt aues.Primo eni eos Varro italiaz appuliſſe
cõmemorat.Gręcivero pelaſgos a pelaſgo iouis&
lariſſe filio perhibẽt dictos.Myrmidones fuerũt a
chillis ſocij dolopes pyrri.Dicti aũt ſunt myrmido
nes ꝓter aſtuciã quaſi myrmicę.i.formicę. Erato=
ſthenes aũt dicit dictos myrmidones a myrmido=
ne duce iouis et eury medusę filio,Cecropi athenı
enſiũ regi ſucceſſit agranus,cuius filia athis noie
& regioni et genti nomẽ dedit.Et ex ea attici co=
gnominati,qui ſunt athenienſes. Ion vir fortis ex
ſuo noie,eoſdẽ athenıẽſesvocauit iones. Macedo
nes a noie emacionis regis antea emaci nũcupati
ſunt,poſtea macedones dicti a macedõe rege deu
calionis materno nepote.Epyrotę a pyrro achillis
filio prius pyrridę.poſteavero a pyrro rege ad ita
liã trãſire pręſumpſerunt.Dorus neptuni et elle=
pis fili⁹fuit.vñ dori originẽ et nomen ducũt. Sunt
aũt pars gręcię gẽtis exquib⁹etiã cognominata eſt
tertia lingua gręcoꝝ,quędorica appellaẽ,Lacedę
mones a lacedęmone ſemelę ac iouis filio dicti, hi
diu perſeuerãtes in bello cõtra meſſenios veriti ne
diuturnitate prelij ſpem prolis perderent,pręcepe
runt vt virgines eorũ cũ iuuenibus domi relictiscõ
cũberẽt,ſicq; ex promiſcuovirginũ & maritorũ cõ
cubitu,iuuenes de incertis parentibus nati ſunt &
ex nota materni pudoris ſpartanivocati ſunt.nam
ip̃os eſſe ſpartanos quos et lacedęmones Sparta=
nos vero ꝓpter repentinos aduẽtus aduerſus cad
mũ.quaſi de terra contractos,et ex oĩ parte cõfluẽ
tos itavocatos. Traces ex filio iafeth quivocat⁹ eſt
tiras,et orti et cognominati vt ſuperius dictum eſt
perhibẽtur,licet gentiles eos ex morib⁹ ita dictos
exiſtimẽt q; ſint truces. Seuiſſimi eni omniũ gen=
tiũ fuerunt. Vnde et multa de eis fabuloſa memo=
rantur.q; captiuos diis ſuis litarent.et humanum
ſanguinem in oſſibus capitum potare ſoliti eſſent.
de quibus Virgilius. Heu fuge crudeles terras,fu=
ge littus auarum,quaſi crudeliũ et auarorũ. Iſtro
rum gens originem a colchis ducit,qui miſſi ad ar
gonautas perſequendos,vt a ponto intrauerunt i=
ſtrum fluuium,a vocabulo amnis,quo a mari receſ
ſerant appellati ſunt. Romani a romuli nomine
nuncupati qui vrbem romam condidit gentiq; &
ciuitati nomen dedit. Hi ante a ſaturno ſaturnij,a
latino latinivocati ſunt.Nam latinus italiæ rex fu
it,qui ex ſuo nomine latinos appellauit.qui poſtea
romani nuncupati ſunt.Hi & quirites dicti.quia q
rinus dictus eſt romulus,q; ſemper haſta vtebatur
quæ ſabinorum lingua quiris dicitur.Italus quoq;
et ſabinus et ſicanus fratres fuerunt,ex quibus no
mina populis impoſita et regionibus ſunt. Nam
ab italo itali a ſabino ſabini.a ſicano ſicani,qui et
ſiculi cognominati ſunt.

ſes. Tuſci italiæ gens eſt a frequẽtia ſacroꝝ & thu
ris vocata.i. ἀπὸ τοῦ θύειν Vmbri italię gẽs ẽ,ſʒ
galloꝝ veterum ꝓpago q apẽninon mõtẽ incolunt
de quib⁹ hiſtorię pℓibent,eo q᷑ tẽpore aquoſe cla=
dis ibribus ſuperfuerint & ob hoc vmbrios græce
noiatos. Marſi gẽs italię,dicta a comite liberimar
ſia qvſum illis vitiũ oñdit.& ob hoc illi ſtatuã fece
runt,quã poſtea romani victis marſis tulerũt. Mar
ſos aũt gręci tuſcos vocãt, quaſi ὀφιούχους.ꝙ
multos ſerpẽtes habeat,& ὄφις ſerpẽs dicatur,il
lęſos aũt eẽ carminũ maleficijs ihabitãt aũt plagã
apennini mõtis ſimul cũ vmbris. Gotthi a magog
filio iafeph noiati putãtur,de ſimilitudine vltimæ
ſyllabę quos veteres magis geſtas q̃ gotthos voca=
uerũt,gens fortis & potẽtiſſima corpoꝝ mole ar=
dua,armoꝝ genere terribilis. De quib⁹ Luca. Hic
dacus pręmat,inde getes occurrat hiberis. Daci
aũt gotthoꝝ ſoboles fuerũt,& dictos putãt dacos
quaſi dagos,quia de gotthoꝝ ſtirpe creati ſunt. de
quib⁹ ille. Ibis arctos ꝓculvſq; dagos. Beſſi barba=
ri fuerũt qui a multitudine boũ ſic vocati credunt.
De quib⁹ quidã. Qui colit terrę medio vel ille diui
tis multo boue pilleat⁹ accola ripę. Gipedes pede=
ſtri prælio magis q̃ equeſtri ſunt vſi,& ex hac cauſa
ita ſunt vocati. Sarmatę patentibus cãpis armati
inequitabant priuſq̃ eos lẽtulus danubio prohibe=
ret,atq; inde ob ſtudiũ armorũ ſarmatę nuncupa
ti exiſtimantur. Lanus fluui⁹ fertur vltra danubiũ
a quo alani dicti ſunt. ſicut & populi ihabitãtes iux
ta lemãnũ fluuiũ alemãni vocãtur. De q̃bus Luca
nus. Deſeruere cauo tentoria fixa lemanuo. Lon=
gobardos vulgo ferũt noiatos a ꝓlixa barba & nõ
q tõſa. Vãdelic⁹ ãnis ab extremis gallię erũpẽs,iux
ta quẽ fluuiũ ihabitaſſe,& ex eo traxiſſe nomẽ vã
dali phibẽt. Germanię gẽtes dictę ꝙ ſint immania
corpora inaneſq; natiões,ſeuiſſimis durare frigo
rib⁹,qui mores ex ipo cęli rigore traxerũt,feroces
animi & ſẽper indomiti raptu venatuq; viuẽtes. ho
rũ plurimę gẽtes varie armis diſcolores habitu,li
guis diſſonę,et origine vocabuloꝝ icertę vt tolera
tes. ſamſi,vari,quadi,tungri, marcomãni, bruteri
camaſi,blãgiani,tũbãtes,quoꝝ imanitas barba=
rie etiã in ipſis vocabulis horrorẽ quẽdã ſignificat
Sueui pars germanoꝝ fuerũt i fine ſeptẽtriõis,de
quibus Luca. Fundit ab extremo flauos aquilone
ſueuos, Quoꝝ fuiſſe centũ pagos & populos mul
ti tradiderũt. Dicti aũt ſueui putant a mõte ſueuo
qui ab ortu initiũ germaniæ facit cuius loca inco
luerũt burgũdiones quõdã a romanis ſubacta ite
riore germania p caſtroꝝ limites poſiti a tyberio
ceſare in magnã cõualuerunt gentẽ,atq; ita nomẽ
ex locis ſũpſerunt,quia crebra per limites habita
cula cõſtituta burgos vulgo vocãt. Hi poſtea rebel
les effecti romanis,plus q̃ octoginta milia armato=
rũ ripę rheni fluminis iſeruerũt & nomẽ gẽtis obti
nuerũt, Saxonũ gẽs i oceani littorib⁹ & paludib⁹
inuijs ſita virtute atq; agilitate habilis. vñ & appel
lata ꝙ ſit durũ & validiſſimũ genus hoim,& p̃ſtãs
cęteris piraticis. Frãci a quodã ꝓprio duce vocari
putãtur. Alij eos feritate moꝝ nuncupatos exiſti=
mãt. Sunt eteni in illis mores icõditi,naturalis fe=
rocitas aioꝝ. Britãnos quidã latine noiatos ſuſpi=
cant,eo ꝙ bruti ſint,gẽs intra oceanũ iterfuſo ma
ri,q̃ſi extra orbẽ poſita,de quibus Virgilius. Toto
diuiſos orbe britãnos. Scoti ꝓpria ligua nomẽ ha
bent a picto corpore eo ꝙ aculeis ferreis cũ atra=
mẽto variaꝝ figuraꝝ ſtigmate annotẽt. Galli a cã
dore corporis nũcupati ſunt. Galla ei gręce lac di
cit. Vñ & virgili⁹ ſic eos appellat,cũ ait de his. Tũ
lactea colla aura innectũtur. Secundũ diuerſitatẽ
eni cęli & facies hoim & colores,& corporũ quãti
tates & aioꝝ diuerſitates exiſtunt. Inde romanos
graues,gręcos leues,afros verſipelles. gallos na=
tura feroces atq; acriores ingenio peruidemus, q̃d
natura climatũ facit. Galli aũt ſenones antiquitus
xenones dicebãtur,ꝙ liberũ hoſpitio recepiſſent,
poſtea.x.i.s. lr̃am cõmutata eſt. Vacca oppidũ fuit
iuxta pyreneũ a quo ſunt cognomiati vaccei. de q=
bus credit dixiſſe poetã. Lateq; vagãtes vaccei. hi
pyrenei iugis p amplã mõtis hitant ſolitudinẽ. Idẽ
et vaſcones quaſi vaccões.c.in.s. litera demutata.
quos Cneus põpeius edomita hiſpania & ad trium
phũ venire feſtinãs de pyrenei iugis depoſuit,& in
vnũ oppidũ cõgregauit. Vñ & cõuenarũ vrbs no=
mẽ accepit. Hiſpani ab hibero amne,primũ hibe=
ri. poſtea ab hiſpalo hiſpani cognomiati ſunt. Gal
lici a cãdore dicti,vnde & galli. Reliq̃s ei hiſpaniæ
populis cãdidiores exiſtunt. Hi gręcã ſibi originẽ
aſſerunt. Vnde & naturali igenio callẽt. Si quidem
poſt finẽ troiani belli teucrũ mortẽ aiacis fratris i=
niſum patri telamoni dũ non reciperet in regnum
cyprũ cõceſſiſſe,ibiq; vrbẽ noie antiquę patrię ſa=
lamınã cõdidiſſe ide galletiã ꝓfectus expoſitis ſe=
dib⁹ ex loco nomẽ gẽti dediſſe. Aſtures gẽtes hiſ=
panię vocati eo ꝙ circa iſturã flumẽ ſepti mõtibus
ſiluiſq; crebris inhabitãt. Cãtabri gẽs hiſpaniæ a
vocabulo vrbis. & hiberi amnis cui inſidũt appella
ti. Hoꝝ aimus ptinax & magis ad latrocinandum
& ad bellandũ,vel ad perperiẽdũ verbera ſemper
parati. Celtiberi ex gallis,celticis fuerũt,quoꝝ ex
noie appellata eſt regio celtiberia. Nã ex flumine
hiſpaniæ hibero vbi cõſederunt,et ex gallis q celti
ci dicebãtur,mixto vtroq; vocabulo celtiberi nun=
cupati ſunt. Afri appellati ab vno ex poſteris abra
hæ qui vocabatur afer qui dr̃ duxiſſe aduerſus liby
am exercitũ,et ibi victis hoſtibus cõſediſſe, eiuſq;
poſteros ex noie attaui & afros & africã nuncupaſ
ſe. Pęni aũt carthaginenſes ſunt a phœnicibus nũ
cupati qui cũ didone profecti ſunt. Tyrios vero a
tyria vrbe phœnicũ nuncupatos,de qua ꝓfecti ſũt
& i africę littus venerunt. Getuli getę dr̃ fuiſſe,q i
genti agmine a locis ſuis nauib⁹ cõſcendẽtes loca
ſyrtiũ in libya occupauerunt,& quia ex getis vene
rãt deriuato noie getuli cognominati ſunt. Vñ et

opinio eſt aqud gotthos ab antiqua cognatione
mauros cōſanguinitate ꝓpinquos ſibivoca re. afri
cā aūt iitio habuere libyes,deide,afri.poſt hoc ge
tuli,poſt remū mauri & numides.Mauri & numi=
de vt afri putant,ſic ſūpſerunt et exordiū et voca
bulū. Nā poſtq̄ in hiſpania hercules iteriit,& exer
citus ei⁹cōpoſitus exvarijs gētib⁹amiſſo duce paſ
ſim ſibi ſedes q̄rebāt & ex eo numero medi& per=
ſæ & armeni nauib⁹i africā trāſuecti ꝓxima mari
loca occupauere,ſ3perſæ dū materiā in agris pro
cōſtruendis domicilijs nō iuenirēt,& ignara ligua
cōmertiū ꝓhiberēt,per patētes agros et diuerſas
ſolitudines vagabāť,& a papulationibus vagabū
dis ſemetipōs ꝓpria ligua numides appellauerūt
i.ſine oppido vagos& errātes.Medi aūt cūlibuiſſe
miſcuerāt,qui ꝓxima hiſpania habitabāt quoru3
nom̄ paulati libyes corrupere barbara ligua mau
ros ꝓpter medos appellātes l3 mauri ob colore3 a
grecis vocarēť.Greci eni nigrū mauronvocant. E
ſtifero quippe calore afflati ſpē3atricoloris ducūt
Maſſylia ciuitas africę ē nō lōge ab atlāte & hor=
tis heſperidū et a qua ciuitate maſſylivocati ſunt,
quos nos corrupte maſſulos vocamus,de quib⁹vir
gilius. Hinc mihi maſſyliæ gentis mōſtrata ſacer=
dos.Gaulalū gentes ſunt a meridie vſq; occeanu3
heſperium peruagātes.His nomē gauloen inſula
dedit quę eſt iuxta æthiopiā,vbi nec ſerpēs naſciť
necviuit.Garamātes populi africę ſunt ꝓpe cire=
nas ihabitātes,a garamāte rege apollinis filio no
minati qui ibi ex ſuo noie garama oppidū cōdidit
Sūt aūt ꝓximi gētibus æthiopū. De quib⁹virgili⁹
Extremi garamātes. Extremi aūt quia ſeui & a cō
ſortio humanitatis remoti. Heſperijvero ſunt q cir
ca hiſpani i cōmorantur,Nā hiſpania heſperia dť
Ethiopes dicti a filio cham quivocatus eſt chus.ex
quo originē trahunt.Chus eni hebraica ligua ęthi
ops iterptať. Hi quondā ab indo flumine conſur=
gētes.iuxta ægyptum inter nylū et occanū.i meri
die ſub ip̄a ſolis vicinitate inſederūt,quorum tres
ſunt populi,heſperi. garamantes.et indi. Heſperi
ſunt occidentis,garamātes tripolis, indi orientis.
Trogoditæ gētes ęthiopū ideo nūcupati ꝙ tanta
celeritate pollent,vt feras curſu pedū aſſequanť.
Panphagij & hi i æthiopia ſunt,quib⁹eſca eſt quic
quid mādi pōt,et oia fortuitu gignētia,vñ& appel
lati. Ictiophagi ꝙ venādo in mari valeant,et piſci
bus tātū alāť. Hi poſt idos mōtanas regiōes tenēt
quos ſubactos alexāder magnus,piſcibus veſci ꝓ=
hibuit. Antropophagi gēs aſperrima,ſub regione
ſyricu3 ſita,qui quia humanis carnib⁹ veſcunť , iō
antropophagi noianť ,Itaq; ſicut his,ita et ceteris
gētibus p ſæcula aut a repibus,aut a locis , aut a
moribus,aut ex quibuſlib3 aliis cauſis imutata vo
cabula ſunt,ita vt prima origo nois eoꝶ tēporum
vetuſtate nō pateat. Iāvero hi q antipodæ dñr eo
ꝙ cōtrarij cēveſtigijs noſtris putāť,vt quaſi ſub ter
ris poſiti aduerſa pedib⁹noſtris calcētveſtigia,nul
la rōne credendū eſt,quia nec ſoliditas patiť , nec
centrū terrę,ſed neq; hoc vlla hiſtoriæ cognitione
firmať,ſed hoc poetę quaſi rōcinādo coniectāt. Ti
tanas aūt quoſdā in gręcia ferunt fuiſſe robuſtos,
et excellētes virib⁹ populos quos ferunt fabulę ob
irata cōtra deos terra ad eiusvltionē creatos. Vn=
de et titanes dicti ſunt id eſt abvltio
ne ꝙ quaſi vlciſcendę matris terrę cauſa i deos ar
mati exiſterent, Quos fabulæ a ioue bello fuiſſe
ſuperatos atq; extinctos fingunt,propter ꝙ e cęlo
iactis fulminibus interierunt.

¶ De regnis et militię vocabulis. Cap.III.

REgnū a regibus dictū. Nā ſicut reges a re
gendo vocati,ita regnum a regibus. Re=
gnū vniuerſę natiōes ſuis queq; tēporibus
habuere,vt aſſyrij,medi,pſę,ægyptij,gręci,vel ro
mani,quoꝶ vices ſors tēpoꝶ ita volutauit alteru3
ab altero ſoluereť.iter oia aūt regna terrarū duo
regna ceteris glorioſa tradūtur, aſſyriorū primo,
deiñ romanor9vt tēporib⁹ et locis iter ſe ordinata
atq; diſticta ſunt. Nā ſicut pri⁹,et hoc poſteri⁹ , ita
illud i oriente. hoc in occidente exortū eſt. Deniq; i
illi⁹fine,hui⁹ initiū cōfeſtim fuit. Regna cetera cæ
teriq; reges velut appēdices iſtoꝶ habenť. Reges
a regendo vocati,ſicut eni ſacerdos a ſanctifican=
do,ita et rex a regendo. Nō aūt regit qui nō corri
git. Recte igitur faciēdo regis nomen tenetur,pec
cādo amittiť. Vñ et apud veteres tale erat ꝓuerbi
um. Rex eris ſi recte facias,ſi non facias nō eris. re
giæ virtutes p̄cipuę duę,iuſtitia/et pietas. Plus aūt
in regibus laudať pietas. Nā iuſtitia p ſe ſeuera ē.
Cōſules appellati a cōſulendo. ſicut reges a regen
do,et ſicut leges a legendo Nā cum romani regu3
ſupbā dñationē nō ferrenť,ānua imperia binoſq;
cōſules ſibi fecerunt. Nā faſtus regius. nō beniuo=
lētia cōſulentis,ſed ſupbia dominātis erat. Hinc
igiť cōſules appellati,vel a cōſulendo ciuibus vel
a regendo cuncta cōcilio. Quos tñ ideo mutandos
per ānos ſingulos elegerunt,vt nec iſolēs diu ma=
neret/et moderatior cito ſuccurreret. Inde autem
duo partes,quia vnus rē ciuilē/ altor rem militare3
adminiſtrabat, Regnauerūt autem ānis quadrin
gētis ſaxaginta ſeptē. Procōſules ſubiecti erant cō
ſulibus/et dicti procōſules eo ꝙ vice cōſulis funge
renť ſicut ꝓcurator curatoris. i. actoris. Excōſules
autē dicti ꝙ iā a cōſulatu exierint,ſiue diſceſſerint
peracto vicis ſuæ āno. Dictatores quinto āno poſt
reges expulſos romani ſibi creauerunt. du3 gener
tarquinij ad iniuriā ſocerivindicādā igentē aduer
ſus romā collegiſſet exercitum. Hi quinquennij tē
poris iperiovtebāť. Plus eni erāt honore q̄ conſu=
les q ānuas poteſtates tenebāt. et dicti dictatores
quaſi pricipes et pręceptores. Vnde et magiſtri
populi noiabāť. vnde et edicta dicuntur. Cęſaru3
nomen a Iulio cœpit. qui bello ciuili cōmoto pri=
mus romanorum ſingularē obtinuit principatum
Cęſar autem dictusq; cęſo mortuæ matris vtero

prolatus eductuſq; fuerit, vel ꝙ cũ cęſariæ nat⁹ ſit a quo & imperatores ſequẽtes cęſares dicti eoꝙ co mati eſſent. Qui eni ex ſectovtero eximebanť cęſo nes & cęſares appellabãtur. Iulius aũt dictus. quia a iulio æneę filio originẽ duxit, vt cõfirmat virgili⁹ a magno demiſſum nomen iulo, Imperatorũ autẽ nomen apud romanos eoꝝ tantũ prius fuit, apud quos ſumma rei militaris conſiſteret, et ideo impe ratores dicti ab ĩperãdo exercitui, ſed dum diu du ces titulis ĩperatoriis fungerentur, ſenatus cenſuit vt auguſti cęſaris hoc tm̃ nomen eſſet. eo ꝙ is diſti gueretur a cęteris gentiũ regibus quod & ſequẽtes hactenus vſurpauerũt. Solet eni fieri vt primi re- gis nomen etiã reliqui poſſideant, ſicut apud alba nos ex ſiluij noie oẽs reges albanorũ ſiluii appella ti ſunt. ſicut & apud perſas arſacidæ, apud ægyp- tios ptolomęi, apud athenięſes cęcropide. Auguſt⁹ ideo apud romanos nomẽ ĩperij eſt, eo ꝙ oli auge rent rẽpublicã amplificãdo. Quod nomen primit⁹ ſenatus octauiano cęſari tradidit, vt quia auxerat terras, ipſo noie et titulo cõſecraretur. Dum autẽ idẽ octauianus iam cęſar & imperator appellareť. vel auguſtus, paſtea vero dum ludos expectaret, & pronunciatũ eſſet illi a populo vt vocareť et domi nus, ſtatim manu vultuq; aduerſo indecoras adula tiones repreſſit et dñi appellationẽ vt homo decli- nauit, atq; in ſequẽti die oẽm populũ grauiſſimo e dicto corripuit dñmq; ſe poſt hæc appelllari, ne a liberis quidẽ ſuis permiſit. Fuit eni filius acrię quę nata eſt de ſorore Iulii cęſaris. Reges aũt ob hanc cauſam apud gręcos baſilei vocãtur, ꝙ tanq̃ ba- ſes populũ ſuſtinent. Vñ et baſes coronas habent Quãto ei quiſq; magis pręponitur tãto ãplius pon dere laborum grauatur. Tyranni grece dicunť idẽ latine et reges. Nã apud veteres inter regẽ et tyrã nũ nulla diſcretio erat. Pars mihi pacis erat dex- trã tetigiſſe tyrãni. Fortes eni reges tyranni voca- bãtur. Nã tyro fortis de quibus dñs loquiť dicens. per me reges regnãt & tyrãni per me tenent terrã. Iam poſtea in vſum accidit tyrãnos vocari peſſimos atq; improbos reges luxurioſę dñationis cupidita tẽ et crudeliſſimã dñationẽ in populis exercentes. Princeps et dignitatis mõ ſignificatur & ordinis ſi cut eſt illud virgilianũ. Prĩnceps ardentez coniecit lãpada turn⁹ pro primus, aut dictus princeps a ca piendi ſignificatione ꝙ primus capiat, ſicut muni ceps ab eo ꝙ munia capiat. Dux dict⁹, eo ꝙ ſit du ctor exercitus, ſed non ſtatim quicunq; principes vel duces ſunt, etiã reges dici poſſunt. In bello aũt melius ducẽ nominari cõuenit q̃ regez Nã hoc no men exprimit in pręlio ducentẽ. Vnde et Virgilius Ducis euãdri. Saluſtius. Quo cupidi⁹ i ore ducis ſe ſe quiſq; bonũ. Non dixit in ore cõſulis. Monarchę ſunt qui ſingularem poſſident principatuz, qualis fuit alexander apud græcos, & iulius apud roma- nos. Hic et monarchia dr̃ Monos quippe ſingulari tas græco noie, archia pricipatus eſt. Tetrarchæ ſunt quartã ptem regni tenentes. Nã tetra quatu- or ſunt qualis fuit apud iudæã philippus. Patricij ſi de vocati ꝑ eo ꝙ ſicut patres filijs, ita prouideant reipublicæ. Prefecti dicti ꝙ pretoria poteſtate prę ſint. Pretores idem qui et prefecti quaſi prępoſito- res. Prędes vero dicti, quia alicui⁹ loci tutelã pręſi dialiter teneut. Tribuni vocati ꝙ militibus ſiue ple bibus iura tribuunt. Chiliarchę ſunt qui mille præ ſunt militibus, quos nos millenarios nũcupamus. & eſt grecũ nomen. Cẽturiones dicti eo ꝙ centũ ꝑ ſunt militibus, ſicut quinquagenarii qui in capite ſunt quinquaginta militũ ſicut decani ab eo ꝙ de cẽ militibus ꝑſunť. Miles dictus, quia mille erãt ãte in numero vno vel quia vnus eſt ex mille elect⁹ Romulus aũt primus ex populo milites ſumpſit & appellauit. Liber vero primus militię ordinem do cuit. Miles aut ordinarius dr̃, aut extraordinarius Ordinarius eſt qui pordinẽ militat nec adhuc ali- quẽ cõſecutus eſt gradũ honoris. Eſt eni gregari⁹ i. humilis militię. Extraordinarius eſt qui ob virtu tẽ ꝑmouetur ex ordine. Emeriti dicũtur veterani ſolutiq; militia, qui iã in vſu prelii nõ ſunt, quia me reri militare dr̃, a ſtipendiis ſcilicet quę mereť. Idẽ & veterani dñr, quia iã in vſu prælii nõ ſunt, ſz poſt multos militię labores quietis ſuffragiũ conſequũ tur. Equeſtres milites dicti, eo ꝙ equo ſedeãt. Itez militat ille in equeſtri ordine. Tyrones dicũtur for tes pueri ꝙ ad militiã delegãtur atq; armis geren dis habiles exiſtunt. Hi enim non ex ſola profeſſio ne natiuitatis, ſed ex aſpectu et valitudine corpo- ris exiſtimãtur, Vnde et tyrones dicti qui quiq; an- teq̃ ſacramento ꝓbati fuerint milites nõ ſunt. Ro- manę aũt militię mos fuit puberes primo exerceri armis. Nam ſextodecimo anno tyrones militabãt, quo etiã ſolo ſub cuſtodibus agebãt, de quib⁹ Vir- gilius. Et primo flore iuuẽtus. Seruos ſane nũq̃ mi litaſſe conſtat, niſi ſeruitute depoſita, excepto hã- nibalis tempore, cum poſt cãnenſe præliũ in tãta neceſſitate fuiſſent romani, vt ne liberãdorum qui dem ſeruorũ daretur facultas. Deſertores vocati, eo ꝙ deſertis militarib⁹ officiis euagãtur. Hi in ali os numeros militię nomen dare ꝓhibenť, ſed ſi nõ magni tẽporis culpã cõtraxerint, cęſi numeris ſuis reſtituuntur. ſed et qui deſerũt exercitũ ad hoſtes trãſeuntes, & ipſi deſertores vocãtur. Cõſcripti mi lites dicũtur, quia in tabulis cõferuntur ab eo qui eos ducturus eſt, ſicut trãſcripti vocãtur, cũ de alia in aliã legionẽ trãſeunt et inde trãſcripti, quia no- mine dãt vt trãſcribãtur. Optiones dicti ꝙ ſint ele cti. Nã optare eligere eſt, ſicut eſt illud. Optauitq; locum regno. i. elegit. Excubitores dicuntur, ꝑ eo ꝙ excubias ſemper agunt. Sunt eni ex numero mi litum, & in porticibus excubãt propter regalẽ cu- ſtodiã. Excubiæ aũt diurnę ſunt, vigilię nocturnæ vnde & vigiles. Velites erãt apud romanos genus militię, a volitãdo vocati. Lecti enim agilitate iu- uenes cũ armis ſuis poſt terga equitum conſede-

bāt,et mox cum ad hoſtes ventū eſſet,equis deſiliebāt,et continuo pedites ipſi ex alia parte equitibus per quos aducti fuerāt dimicātibus,hoſtem ꝑturbabāt. Ab his igitur velitibus elephāti quandā hānibalis retroacti cum regi iā a ſuis non poſſent, fabrili ſcalpro inter aures adacto necabātur. Caſtra ſunt vbi milites ſteterint. Dicta aūt caſtra quaſi caſta,eo ꝙ illi caſtraretur libido. Nā nunq̄ his intereat mulier. Militia autē a militibus dicta,aut a multis quaſi multitia,quaſi negociū multorū, aut a mole rerū,quaſi moleatia. Legio ſex miliū armatorū eſt,ab electo vocata quaſi lecti.i. armis electi, ꝓprie aūt ligua macedonuȝ phallanx,gallorū caterua,noſtra legio dr̄. Legio aūt habet ſexaginta centurias.manipulos.xxx.cohortes.xii.turmas ducentas,choros.xv. Centuria eſt pars exercitus i cētenos milites diuiſa. Vnde et qui his præſunt cēturiones dicuntur. Succenturiati ſunt,non qui in prima ſed qui in ſecunda centuria ſunt,quaſi ſub prima centuria,tamen ſtructi etiā ipſi & in ſpeculis poſiti in bello ſunt,vt ſi prima defecerit, iſti quos ſub ſe diximus,laborantibus primis ſubueniāt. Vñ & ad inſidiandū ponitur ſuccentariarus,quaſi armis doloſis inſtructus. Manipulus ducentorū ē militū. Manipuli aūt dicti ſunt milites,ſiue quia bellū primo manu icipiebāt,ſiue ꝙ anteq̄ ſigna eſſēt manipulos ſibi.i.faſciculos ſtipulę vel herbę alicui⁹ pro ſignis faciebāt a quo ſigno manipulares milites cognominati ſunt,de quib⁹ Lucanus. Conuocat armatos exemplo ad ſigna maniplos. Turma xxx.equites ſunt. Romani enim equites in vna tribu trecenti fuerunt. De ſingulis enim centuriis decem dabantur,et fiebat turma, Cohors quingētos milites habet. Tria ſunt militiæ genera,ſacramentum,euocatio,coniuratio. Sacramētū in quo poſt electionem iurat vnuſquiſq; miles ſe non recedere a militia niſi poſt completa ſtipendia.i. militię tempora,& hi ſunt qui habent plenam militiam. Naȝ viginti et quinq; annis tenentur. Euocatio dum ad ſubitum bellum,non ſolum milites,ſed et cæteri euocātur. Vnde etiā conſul ſolebat dicere. Qui rempublicā ſaluā eſſe vult me ſequatur. Coniuratio,quę fit in tumultu qñ vicinū vrbis periculū ſingulos iurare non patitur,ſed repēte colligitur multitudo et tumultuoſa in ira cōflatur. Hęc et tumultuatio dr̄. In aciæ aūt iſtę fere formę ſunt. Exercitus claſſis,nodus,cune⁹,alę,cornua,agmē quę formas et noīa ab ipſis rebus de quibus trāſlata ſunt mutuantur. Acies dicta ꝙ ferro armata ſit & acumine gladiorum. Exercitus multitudo ex vno genere,ab exercitatione belli vocata. Claſſes dictæ, propter diuiſiouem exercitus, qui poſtea manipuli dicti ſunt,vnde et Virgilius. Claſſibus hic loc⁹ eſt hic acies certare ſolebāt. Nā poſtea & claſſi canauium dicta. Nodus proprie eſt denſa peditū multitudo,ſicut turma equitum. Nodus aūt dictus ꝓ difficultate ꝙ vix poſſit reſolui. Cuneus eſt collecta in vnum militum multitudo. Vnde propter ꝙ in vnum coit, & ipſa coitio in vnum cuneus nominatus eſt quaſi conneus,eoꝙ in vnum omnes cogunt Alæ in exercitu.xxx.equites eſſe dicuntur. Alę autem equites ob hoc dicti,quia tegunt pedites alarū vice. Cornua vocantur extremitas exercitus ꝙ intorſa ſit, Agmen dicitur cum exercitus iter facit ab agendo vocatum.id eſt eundo. Plautus. Quo te agis & ipſe. Eſt enim exercitus ambulans. Nā agmen dr̄,ꝙ in longitudine directum eſt, qualiter ſolet eſſe cum exercitus portis procedit,quicquid fuerit aliud abuſiue dicitur.

¶ De ciuibus. Cap.iiii.

DE imperiis militiæq; vocabulis experte dictum eſt.deinceps ciuium nomina ſummatī ſubiungimus. Ciues vocatiꝙ in vnum coeuntes viuat & vt vita cōis et ornatior fiat & tutior. Domus vnius familiæ habitaculum eſt,ſicut vrbs vnius populi ſicut orbis domicilium totius generis humani. Eſt autē domus genus familię ſiue coniunctio viri & vxoris. Incipit aūt a duobus.et eſt nomen græcum. Familia eſt liberi legibus ſuſcepti a femore. Gen⁹ autem a gignendo et progenerando dictum,aut a diffinitione certorum prognatorum,vt nationes q̄ propriis cognationibus terminatę gentes appellātur. Populus eſt humanę multitudinis iuris cōſenſu et concordi cōmunione ſociatus. Populus autē eo diſtat a plebibus ꝙ populus vniuerſi ciues ſunt connumeratis ſenioribus ciuitatis. Plebs autē reliquum vulgus ſine ſenioribus ciuitatis. Populus ergo tota ciuitas eſt, vulgus vero plebs eſt. Plebs aūt dicta a pluralitate,maior eſt eni numerus minorū q̄ ſeniorum. Populus vero dicitur

id eſt cętus. vnde populus dictus eſt. Gręce autem populus laos dicitur a lapidibus. Vulgus eſt paſſim inhabitās multitudo quaſi quiſq; quod vult. Tribus dicuntur tāq̄ curię & congregatiōes diſtinctæ populorum,et vocatę tribus ab eo,ꝙ in pricipio romani trifarię fuerunt a romulo diſpartiti,in ſenatoribus,militibus et plebibus. Quę tm̄ tribus nūc multiplicatę,nomen priſtinum retinent.. Senatui nomen ętas dedit ꝙ ſeniores eſſent. Alii a ſinendo dictos accipiunt ſenatores. Ipſi enim agendi facultatem dabāt. Senatuſconſultus a conſulendo & tractādo eſt dictus,ꝙ ſic fit vt conſulat & nocere non poſſit. Patres autem vt Saluſtius dicit a curę ſimilitudine vocati ſunt. Nā ſicut patres filios ſuos ita & illi rempublicā alebāt. Patres conſcripti,quia duȝ romulus decem curias ſenatorum elegiſſet,nomina eorum pręſente populo in tabulas aureas contulit,atq; inde patres conſcripti vocati. Primi ordines ſenatoruȝ dicunť illuſtres.ſecundi ſpectabiles tertij clariſſimi.Iā inferius quartum aliquod gen⁹ non eſt,q̄uis autem ſenatoria quiſq; origine eſſet, vſq; ad legitimos ānos eques romanus erat, deinde accipiebat honorem ſenatorię dignitatis. Cen

ores apud veteres romanos erant. Eſt enim nomē
cenſoris dignitas iudicialis. Cenſere enim iudica-
re eſt. Item cenſores ſunt patrimoniorū iudices a
cenſu ęris appellati. Iudices dicti quaſi ius dicētes
populo. ſiue q iure diſceptent. Iure autem diſcep-
tare, eſt iuſte iudicare. Non eſt aūt iudex, ſi non eſt
in eo iuſticia. Pręſides rectores prouincię ſunt di-
cti q pręſunt. Pretores autē quaſi preceptores ci-
uitatis et principes. Idem et quæſtores quaſi quæ
ſitores, eo q queſtionibus pręſunt. Cōſilium eni et
cauſa apud eos eſt. Proceres ſunt principes ciuita
tis, quaſi procedes, q ante omnes honore præce-
dāt. Vnde et capita trabium quæ eminēt extra pa
rietes proceres dicunẗ. eo q primo procedāt. Hic
autem ad primores facta trāſlatio q a cetera mul
titudine prominent. Tribuni dicti q plebi vel iura
vel opē tribuant. Conſtituti ſunt autez ſexto anno
poſt reges exactos. Dum enim plebs a ſenatu et cō
ſulibus prymeretur, tunc ipſa ſibi tribunos quaſi p
prios iudices et defenſores creauit, qui eorum li-
bertatem tuerentur. & eos aduerſus iniuriā nobili
tatis defenderent. Vnde et defenſores dicti, eo q ſi
bi plebem commiſſam cōtra inſolentiā improbo-
rum defendāt. At contra nunc quidam euerſores
non defenſores exiſtunt. Numerarij vocati ſunt q
publicum numerum ærariis inferunt. Functi ab eo
q fungantur offico et honore aliquo dicti. Hinc et
defūctos mortuos dicimus qui compleuerunt vitæ
officia. Nihil enim iam faciunt. Municipes in eodē
municipio nati ab officio munerum dicti, eo q pu
blica munia accipiunt, Munia eni officia ſunt. vñ
immunes dicunẗ qui nullum gerunt officium. Mu
nicipales originales ciues et in loco officium gerē
tes. Decuriones dicti, q ſint de ordine curiæ. Offi-
cium enim curiæ adminiſtrāt, vnde non eſt decu-
rio qui ſummam non intulit vel curiam participa-
uit. Curiales autem idem et decuriones. Et dicti cu
riales, quia ciuilia munera procurant et exequunẗ
Principales & magiſtratus. & duumuirales, curia
lium officiorum ordines ſunt. Principales dicti q p̄
ſint magiſtratibus. Magiſtratus vero q maiores
ſint reliquis officijs. Duūuirales autem qui ſuper
duos viros habent poteſtatem. Tabellio vocatus
eo q ſit portitor tabellarum. Idem exceptor, idem
& ſcriba publicus, quia ea tātum quę geſtis publi-
cātur ſcribit. Burgarij a burgis dicti, quia crebra p
limites habitacula conſtituta burgos vulgo vocāt
vnde et burgundionum genti nomen inheſit, quos
quondam ſubacta germania romani per caſtra di
ſpoſuerunt, atq; ita nomen ex locis ſumpſerunt.
Collegiati dicuntur, eo q eorum collegio cuſtodi
iſq; deputentur qui facinus aliquod commiſerunt.
eſt enim ſordidiſſimum genus hominum patre in
certo progenitum. Priuati ſunt extranei ab officiis
publicis. Eſt enim nomen magiſtratum habenti
contrarium & dicti priuati, q ſint ab officijs curiæ
abſoluti. Mercēnarij ſunt qui ſeruiūt accepta mer
cede. idem et barones greco nomine q ſint fortes
in laboribus. Baris enim dicitur grauis q ſit for-
tis. Cui contrarius eſt leuis, id eſt infirmus. Publica
ni appellantur conductores vectigalium fiſci vel
rerum publicarum, ſiue qui vectigalia publica exi
gunt, vel qui per negocia ſęculi lucra ſectantur. vn
de & cognominati ſunt. Villicus proprię villę gu-
bernator eſt. Vnde et a villa villicus nonen acce-
pit. interdum autem villicus non gubernatorē vil-
lę, ſed diſpenſatorem vniuerſę domus. Tullio iter
pretante ſignificat, quod eſt vniuerſaruz poſſeſſio
num & villarum diſpenſatorem. Actores idem &
curatores ab agendo & curando vocati. Procurato
res vero eo q vice curatoris fungātur, quaſi prop-
ter curatores, ſicut proconſul proconſule. Coloni
ſunt cultores aduenę dicti a cultura agri. Sunt eni
aliunde venientes atq; alienum agrum locatum te
nentes ac debentes conditionem genitali ſolo pro
pter agriculturam ſub dominō poſſeſſoris pro eo
q his locatus eſt fundus. Coloni autem quattuor
modis dicuntur. Nam coloni aut romani ſunt, aut
coloni latini, aut coloni auxiliares, aut coloni ruris
priuati. inquilini vocati quaſi incolētos aliena. Nō
enim habent propriam ſedem, ſed in terra aliena
inhabitant. Differt autem inter inquilinum & ad-
uenam. inquilini enim ſunt qui emigrant et non
perpetuo permanent. Aduenę autem vel in-
colę aduenticij perhibentur ſed permanentes, & ī
de incolę, quia iam habitatores ſunt, ab incolēdo
indigenę ſunt inde geniti, & in eodem loco nati vbi
inhabitant. incola autem non indigenam ſed ad-
uenam indicant. Peregrini dicti eo q ignorantur
eoſdem parentes a quibus exorti ſunt, ſunt eniz de
longinqua regione. Vrbani vocanẗ qui romę habi
tabant. Qui vero in cęteris locis, oppidani. Nā ſo-
la roma vrbs. cętera oppida. Famuli ſunt ex pro-
pria ſeruorum familia orti. Serui autem vocabu-
lū inde traxerūt q hi qui iure belli poſſint occidi a
victorib' conſeruabanẗ et ſerui fiebant. a ſeruan-
do. ſ. ſerui appellati. Ancillę a ſuſtentaculo vocatę
Ancon enim gręce cubitus dicit, Vnde et ancone
dicim'. Mācipiū eſt quicqd manu capi ſubdiq; po
teſt, vt homo, equ', ouis. Hęc enim animalia ſtatiz
vt nata ſunt, mancipiū eſſe putanẗ. Nam et ea quę
in beſtiarū nūero ſūt, tūc videnẗ mancipiū eſſe qñ
capi ſiue domari cœperunt. ingenui dicti. quia ī ge
nere habent libertatem; non in facto ſicut liberti.
Vnde et gręci eos eugenes vocant q ſint boni ge-
neris. Libert' aūt vocat' quaſi liberat'. Erat eniz
pri' iugo ſeruitutis addict'. Liberorū aūt filij apd
antiquos libertini appellabāẗ, quaſi de libertis na
ti. Nūc vero libertin', aut a liberto fact' aut poſſeſ
ſus. Manumiſſ' dicit quaſi manu emiſſ'. Apud ve-
teres enim quotiens manumittebant, alapa percuſ
ſos circūagebant et liberos confirmabant, vnde &
manumiſſi dicti eo q de manu mitterenẗ. Dediti-
tij primū a deditione ſūt nūcupati. Deditio eni qñ

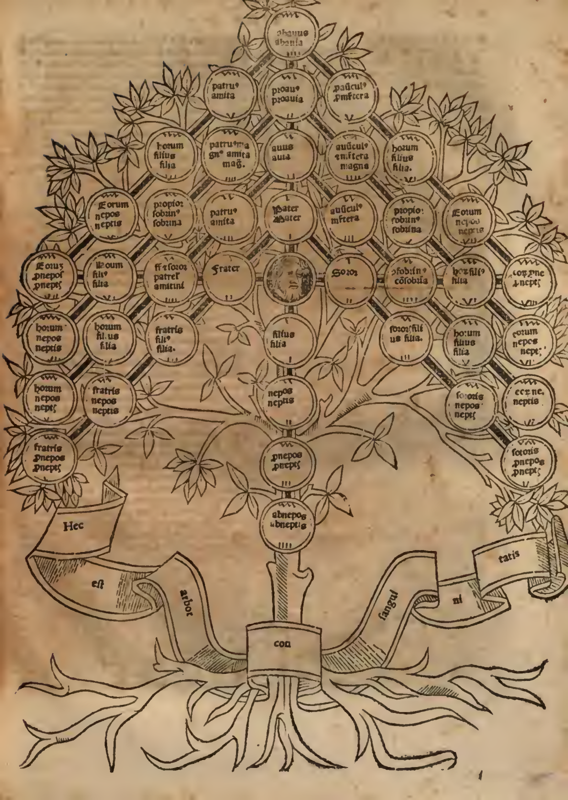
ſevicti autvincendi hoſtes victoribus tradunt.qui-
bus hęc origo nominis fuit,dum quondam aduer
ſus populum romanum ſerui armis ſumptis dimi-
caſſent,victi ſe dederunt,compræhenſiq;varia tur
pitudine affecti ſunt. Ex his quidaʒ poſtea a domi
nis manumiſſi propter ſuppliciorū notas quasma
nifeſte perpeſſi ſunt,ad dignitatem ciuium roma-
norum non peruenerunt. Latini ante Romam cō
ditam apud Latinosfiebant,nunq̄ per teſtamentū
ſed per epiſtolam libertatem ſumentes. Inde quia
per teſtamentum non fiebant , nec ex teſtamento
aliquid capere,nec ſuos heredes facere poterant.
Ciues romani poſtea ſub conſulibus per teſtamen
ta invrbe romana effecti ſunt. Dicti auteʒ ciues ro
mani,quia teſtamento liberi effecti,in numero ro-
manorum ciuium rediguntur. His primnm aditus
erat in vrbe roma commorari,cęteris autem liber
tis prohibebatur, ne vel invrbe roma vel infra ſep
timum abvrbe miliarium commanerent.

¶ De affinitatibus et gradibus. Cap.v.

HEredis nomen impoſuit ſenſus eris , ſoluit
enim tributum auctoris. In hoc enim voca-
bulo prima ſucceſſio eſt hereditatis et ge-
neris,vt ſunt filij et nepotes. Prohæres eſt qui loco
hæredis fungitur quaſi pro hærede. Eſt enim aut
inſtitutus,aut ſuſtitutus. Pater eſt a quo naſcit̄ ini-
tium generis. Itaq; his paterfamilias vocitat̄. Pa-
tratione peracta filium procreet. Patratio eniʒ eſt
reivene ree conſummatio. Lucretius. Et bene pa-
tratio patrum. Gegnitores autem a gignendo , et
parentes quaſi parientes. Idem et creatores. Cre-
mentum enim eſt ſemen maſculi,vnde animalium
et hominum corpora concipiuntur,hinc creatores
parentes dicuntur. Mater dicitur ꝙ exinde efficia
tur aliquid. Mater enim quaſi materia,nam cauſa
pater eſt. Paterfamilias autem dictus ꝙ omnibus i
familia ſua poſitis ſeruis,tanq̄ pater filijs patria di
lectione conſulit,ſeruorumq;conditionem a filioꝝ
affectu non diſcernit,ſed quaſi vnum membrū am
plectitur. Hinc enim exortum eſt nomen paterfa-
milias. Qui autem inique dominātur in ſeruis hoc
ſe nomine nequaq̄ reputent appellari. Materfami
lias indevocatur quia per quandam iuris ſolemni
tatem in familiam tranſit mariti. Tabulæ eni ma-
trimoniales inſtrumenta emptionis ſuę ſunt. Alias
ſicut matrona eſt et mater primi pueri,id eſt quaſi
mater nati,ita materfamilias illa eſt quę plures e-
nixa eſt. Nam familia ex duobus eſſe incipit. Auus
pater patris eſt,abeuo dictus,ideſt ab antiquitate.
Proauus aui pater eſt,quaſi prope auum. Abauus
proaui pater,iam longe ab auo. Atauus,abaui pa
ter. Tritauus,ataui pater,quaſi tretau⁹,ideſt quar
tus ſupra abauum. Sed tritauus vltimuʒ cognitio
nis nomen eſt Familia autem oritur a patre,termi
natur in tritauo. Filius et filia a familia dicti ſunt,
ipſi enim primi in ordine naſcentium exiſtunt. Vn
de et cornelia familia ſtirps ipſa omnis a cornelio
orta. Familię autem femore,femur enim genus ē,
et ſtirps oſtenditur. Nam familia pro ſeruis abuſi-
ue non proprie dicitur. Stirps ex longa generis ſi-
gnificatione vocatur. Gnatus dictus quia genera-
tus. Vnde et per g ſcribitur. Soboles,eo ꝙ ſubſti-
tutio ſit generis. Quadripartitus eſt autem ordo fi
liorum ita. Vnigenitus,primo genitus medius, no
uiſſimus. Vnigenitus ꝙ ſit vnicus,nec āte nec poſt
vllus. Primogenitus,ante quem nullus. Medius in
ter omnes. Nouiſſimus poſt omnes. Idem et mini-
mus,a monade. Nouiſſimus autem propter ꝙ no
uus,quia ceteri pręcedendo antiquiores exiſtunt.
Quattuor enim modis filij appellātur,natura, imi
tatione,adoptione,doctrina. Natura veluti cum di
cuntur filij abrahę iudęi. Imitatione vt ipſius abra
hę fidem imitantes ex gentibus, dicente euāgelio
Potens eſt deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios a
brahę,vel ſicut eoſdem iudęos dominus filios eſſe
dicit diaboli,a quo non nominati vel non nati,ſed
quem fuerant imitati. Adoptione quoq; quod hu-
mana conſuetudine nulli licet neſcire vel ſicut nos
deo non natura,ſed adoptione dicimus,pater no-
ſter qui es in cęlis. Doctrina , ſicut apoſtolus filios
ſuos appellat eos quibus euangelium prędicauit.
Filii autem ideo in legibus liberi appellantur , vt
iſto vocabulo ſecernentur a ſeruis,quia ſicut ſeru⁹
in poteſtate domini eſt,ſic filius in poteſtate eſt pa
tris. Inde etiam filio fit emancipatio. vt ſit liber a
patre. ſicut fit ſeruo manumiſſio,vt ſit liberatus a
domino. item liberi dicti,quia ex libero ſunt matri
monio orti. Nam filii ex libero et ancilla ſeruilis cō
ditionis ſunt. Semper enim qui naſcitur deteriorē
parentis ſtatum ſumit. Naturales autem dicuntur
ingenuarum concubinarum filii quos ſola natura
genuit,non honeſtas coniugii. idem et pueri a pu-
be. Adoptiuus filius eſt qui aut patre iuſto aut auo
aut proauo cuius poteſtate per emancipationem ē
traditus in alienam poteſtatem quivtriuſq;fert no
men,vt flautus ęmilius vel ſcipio paulus. Gemini
ſunt non duo tantum ſimul nati,ſed etiam plures.
De geminis auteʒ vno abortiuo,alter qui legitime
natus fuerit vopiſcus nominatur. Poſthumus voca
tur eo ꝙ poſt hūationem patris naſcitur ideſt poſt
obitum. iſte et defuncti nomen accepit,ſic eniʒ lex
voluit vt qui de defuncto naſcitur defuncti nomi-
ne appelletur. Nothus dicitur qui de patre nobili
et matre ignobili gignitur,ſicut ex concubina .eſt
autem hoc nomen gręcum et in latinitate deficit.
Huic contrarius eſt ſpurius qui de matre nobili &
de patre ignobili naſcitur. Item ſpurius patre icer
to matre vidua genitus velut tantum ſpurii filius
quia muliebrē naturam veteres ſpurium vocabant
velut απο τουσ πορου hoc eſt ſeminis non pa-
tris nomine. Eoſdem et fauonios appellabāt,quia
quędam animalia fauonio ſpiritu hauſto concipe-
re exiſtimantur. Vnde et hi qui non ſunt de legiti-
mo matrimonio matrem potius q̄ patrem ſequun

tur. Latini autem ſpurii quaſi extra puritatem. i. quaſi immundi. Nepos eſt qui ex filio natus eſt. Dictus autem nepos quaſi natus poſt. Primum enim filius naſcitur, deinde nepos. Gradus enim ſubſtitutionis eſt. Hinc et poſteritas quaſi poſtera ætas. Nepos autem vtriuſq; ſexus eſt. Nam vt nepotis dicamus in iure eſt propter diſcretionem ſucceſſionis admiſſum. Pronepos eſt qui ex nepote conceptus natuſq; eſt. Et dictus pronepos quaſi nat⁹ porro poſt. Ex hoc quoq; gradu incipit vocari & progenies, quaſi porro poſt geniti. Nam filii et nepotes non ſunt progenies, quia non eſt in eis lõga poſteritas. Sicut autem inferius longe editi progenies dicuntur, ita ſuperius proaui attauiq; progenitores appellantur, quaſi porro generantes. Pronepos dictus quia propter nepotem. Abnepos, quia ſeiungitur a nepote, eſt enim inter illum et nepotẽ pronepos, Adnepos abnepotis filius. Trinepos adnepotis filius, quia poſt nepotem. quartus in ordine eſt quaſi tetranepos. Minores autem non dicimus niſi quotiens gradum deficit nomen vt puta filius nepos pronepos abnepos adnepos trinepos. Vbi iſti gradus defecerint, merito iam dicimus minores, ſicut et maiores dicimus poſt patris aui proaui abaui attaui tritauiq; vocabulum.

HOc loco neceſſarium eſt exponere quemadmodum gradus cognationis numerentur, Qua in re imprimis admonendi ſumus ꝙ cognationum alię ſupra numerantur, aliæ infra aliæ ex tranſuerſo, quæ etiam a latere dicuntur. Superior cognationem parentum, inferior liberorum. Ex tranſuerſo fratrum ſororumve, eorumq; qui ex his progenerantur, et conſequenter patrui amitæ, auunculi, materteræ. Et ſuperior quidem & inferior cognatio a primo gradu incipit, at ea q̃ ex tranſuerſo numeratur a ſecundo. Primo gradu eſt ſupra pater, infra filius filia. Secundo ſupra auus auia, infra nepos neptis. Ex tranſuerſo frater et ſoror. Tertio ſupra proauus proauia, infra pronepos proneptis. Ex tranſuerſo fratris ſororiſq; filius filia. et conſequenter patruus amita auunculus matertera. Patruus eſt patris frater, qui græce πατρος vocatur. Auunculus eſt matris frater, qui apud græcos propie μητρως appellatur et ꝑmiſcue θειος dicitur. Amita eſt patris ſoror, matertera vero eſt matris ſoror, vtraq; θεις vel apud quoſdam γηθις appellatur. iiii. gradu ſupra abauus abauia, infra abnepos abneptis. Ex trauſuerſo fratris ſororiſq; nepos neptis, et conſequenter patruus magnus, amita magna. i. aui frater & ſoror. Conſobrinus conſobrina. i. qui quæve ex fratribus aut ſororibus progenerantur. Sed quidam recte conſobrinos eos proprie putant dici qui ex duabus ſororibus progenerantur. quaſi conſororinos. Eos vero qui ex duobus fratribus progenerantur proprie patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus ſorores naſcantur. ſorores patrueles vocantur. At eos qui ex fratre et ſorore progenerantur amitinos proprie dici. Amitę tuę filii conſobrinum te appellant, tu illos amitinos. Quinto gradu ſupra atauus atauia, infra atnepos atneptis, ex tranſuerſo fratris ſororiſq; pronepos pronepotis, & cõſequenter propatruus proamita. i. proaui frater et ſoror. proauunculus promatertera. i. proauiæ frater & ſoror. Itẽ fratris patruelis ſororis patruelis conſobrini et conſobrinæ, amitini et amitinæ, fili⁹ filia, propior ſobrinus ſobrina. Hi ſunt patrui magni, amitę magnę, auunculi magni. materterę magnæ, filius filia. Sexto gradu ſunt ſupra, tritauus tritauia, infra trinepos trineptis. Ex tranſuerſo fratris ſororiſq; abnepos abneptis. et conſequenter abpatruus, abamita. i. ab aui frater et ſoror, ab auunculus abmatertera. i. abauiæ frater et ſoror. Item ſobrini ſobrineq;. i. qui quæve ex fratrib⁹ ſororibus vel patruelibus vel conſobrinis vel amitinis progenerantur. Hactenus oſtendiſſe ſufficiat quemadmodum gradus cognationis numerantur Namq; ex his palam eſt intelligere quemadmodum vlterius quoſq; gradus numerare debemus. Quippe ſemper narrata quæq; perſona gradum adiiciat, vel longe facilius ſit reſpondere quoto quiſq; gradu ſit q̃ propria cognationis appellatione quemq̃ denotari. Agnationis gradus eodem modo numerentur. Sed cum magna veritas occulata fide q̃ per aures animis hominum infigitur, ideo neceſſarium duximus poſt narrationem graduũ etiã eos in præſenti libro inſcribi quatenus poſſint et ex auribus et ex oculorum inſpectione adoleſcẽtes perfectiſſimam graduum doctrinam adipiſci. Stemmata dicuntur ramuſculi quos aduocati faciunt in genere cum gradus cognationum partiũtur, vt puta ille filius ille pater. ille auus, ille attauus et cæteri quorum figuræ hæ ſunt.

abauus abauia
patru9 amita
proau9 proauia
auus auia
horum filius filia
Eorum nepos neptis
patru9 amita
Pater Mater
Frater
Soror
filius filia
nepos neptis
pnepos pneptis
abnepos abneptis
fratris filius filia.
horum nepos neptis
fratris nepos neptis
fratris pnepos pneptis
horum filius filia
sororis nepos neptis
sororis pnepos pneptis
Hec
est
arbor
con
sangui
ni
tatis

Eſt eni nomen primę poſitionis,quod facit in dimi
nutione maſculus,& deriuatione marit⁹. Spōſus a
ſpōdēdo vocatus. Nā ante vſum tabellarū matri-
monii cautiōes ſibi inuicē emittebant in quib⁹ ſpō
debāt ſe inuicem conſentire in iura matrimonii,&
fideiuſſores dabant. Vnde et admiſſum eſt vt ſpon
ſum dicamus virū a ſpondendo & ſpōſā ſimiliter.
Cęterū proprie ſpōdere velle eſt. Ergo ſpōſus non
quia promittitur.ſed quia ſpōdet & ſponſores dat.
Arrabo dicta,quaſi a rrabona. Quod eni datur ꝓ
cōiugio,bñ datur coniugiū bonum eſt,quod vero
cauſa fornicationis aut adulterii,malū eſt,iccirco
arrabo nō eſt. Dicta aūt arra a re proqua traditur
Eſt aūt arra nō ſolum ſponſio coniugalis,ſed etiā
pro qualibet ꝓmiſſa re data vt cōpleatur. Proci nu
ptiaꝝ petitores a precādo et petendo dicti. Pronu
ba dicta eo ꝙ nubētibus pręeſt.quęq; nubentē vi-
rū cōiungit,& ipſa eſt & paranympha,nā nympha
ſponſa in nuptiis,& nympha pro lauationis officio
quod et ad nomē nubētis alluditur. Cōiuges appel
lati ꝓpter iugū quod imponitur matrimonio coiū
gendis. Iugo ei nubētes ſubiici ſolent propter futu
rā concordiā ne ſeparenť. Cōiuges aūt verius ap-
pellātur a prima deſpōſatiōis fide,q̄uis adhuc iter
eos ignoreť cōiugalis cōcubitus,ſicut ioſeph ma-
rię coiunx vocatur,inter quos nec fuerat nec futu-
ra erat carnalis vlla cōmixtio. Nuptę dictę ꝙ vult⁹
ſuos velēt.tranſlatū nomē a nubib⁹ quib⁹ tegitur
cęlum. Vñ & nuptię dictę dñrꝙ ibi primū nubētiū
capita velantur. Obnubere ei cooperire eſt. Cui cō
traria innuba hoc eſt innupta,quę adhuc vultū ſu
um nōvelat. Vxores vocatę quaſi vnxiores. Moris
eni erat antiquitus vt nubentes puellę ſimul veni-
rent ad limen mariti,& poſtes anteq̄ ingrederenť
ornarent laneis vittis,& oleo vngerētur. Et iñ vxo
res dictę quaſi vnxiores,quę ideo vetabātur limina
calcare,ꝙ illic ianuę et coeant & ſeparētur. Matro
na eſt quę iam nupſit,& dicta matrona quaſi ma-
ter nati,vel ga iā mater fieri poteſt vñ et mr̄imoni-
um dictū. Diſtinguitur aūt iter matronā et matreꝫ
matrēq; familias. Nā matronę,quia iā in matrimo
nio cōuenerunt.matres quia genuerūt, matreſfa-
milias quia iā per quādā iuris ſolēnitatē in familiā
mariti trāſierunt. Monogam⁹ dictus qui vni tantū
nupſit. Mono eni apud gręcos vnū dr̄,gamos nup
tię interpretātur. Bigamus aūt et trigam⁹ a nūe-
ro vxorū vocatus,quaſi duaꝝ vel triū marit⁹. Vi-
dua vocata ꝙ cū viro vno fuerit,nec circa cōſortiū
alterius viri poſt mortē primi cōiugis adheſerit.nā
q̄ alteri poſt mortē prioꝝis viri nupſerint, viduę nō
dñr. Itē vidua dicta ꝙ ſola ſit,nec circa cōſortiū al
terius viri coniugalia iura cuſtodiat. Fratris vxor
fratriſſa vocatur. Mariti frater leuir dr̄. Duoꝝ iter
ſe fratrū vxores ianitrices vocātur,quaſi eandē ia
nuā terētes,vel ꝑ eādē ianuā iter habentes. Viri ſo
ror glos appellať. Sororis vir ſpeciale nomē nō hꝫ
nec vxoris frater. Matrimoniū eſt nobiliū iuſta cō
uentio & cōditio. Cōiugiū eſt legitimarū perſona
rū inter ſe coeūdi et copulandi nuptiæ. Cōiugium
eſt dictū quia coniuncti ſunt,vel a iugo quo in nup
tiis copulētur,ne reſolui aut ſeparari poſſint. Con
nubiū aūt nō a nupta ſed a nubēdo formatū. Dici
tur aūt cōnubiū,cū ęquales i nuptiis coeunt,vt pu
ta ciues romani,pari vtiq; dignitate. Cōnubiū autē
nō eſt cū ciuis romanus cū latina iungiť. Quotiēs
aūt cōnubiū nō ē filii patrē nō ſequūť. Hymenęus
dr̄ a quodā hymenęo qui prim⁹ ꝓſpere viſus ē nup
tus,vel apo tu hymenęos,quę mēbranę virginita
tis ē clauſtrū. Cōtuberniū ē ad tēpus coeundi con-
uentio vñ et tabernaculū quod mō huc mō illuc ꝑ
figitur. Repudiū eſt quod ſub teſtimonio teſtiū vel
preſenti vel abſenti mittiť,diuortiū eſt quotienſcū
q; diſſoluto matrimonio,alter eoꝝ alteras nuptiaſ
ſeqtur. Diuortiū aūt dictū a flexu viarū,hoc ē vias
in diuerſa tēdentes. Friuolum eſt cū eo aio ſeparā
tur vt rurſum ad ſeinuicem reuertentur. Nā friuo
lū eſt velut quaſſę mētis & fluxę nec ſtabilis. Pro-
prie aūt friuola vocātur,fictilia vaſa inutilia. Tres
aūt ob cauſas ducitur vxor. Prima eſt cauſa prolis
de qua legitur in geneſi,et bñdixit eis dicens. Cre
ſcite & multiplicamini. Secūda cauſa adiutorii,de
qua ibi in geneſi dicitur. Non eſt bonum hominē
eſſe ſolū,faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Ter-
tia cauſa innoſcētię. Vñ dicit apoſtol⁹,vt qui ſe nō
continet nubat. In eligēdo marito quatuor ſpecta
ri ſolent,virtus,genus,pulchritudo,ſapientia. Ex
his ſapiētia potētior eſt ad amoris effectū. Refert
hęc quatuor Virgilius de ęnea ꝙ his dido impulſa
eſt in amorē eius. Pulchritudine.quē ſeſe ore ferēs
Virtute,q̄ forti pectore et armis. Oratione,heu q-
bus ille iact⁹ fatis quę bella exhauſta canebat. Ge
nere,Credo ęquidem nec vna fides genus eſſe deo
rum. Itē in eligēda vxore quatuor res impellūt ho
minē ad amorē,pulchritudo,genus,diuitię,mores
Melius tñ ſi in ea mores querātur q̄ pulchritudo.
Nunc aūt illę quęruntur,quas diuitiæ aut forma,
non quas probitas morū cōmēdat. Ideo aūt fœmi
nę ſub viri poteſtate conſiſtuut,quia leuitate animi
plęrūq; decipiuntur. Vnde et ęquum erat eas viri
auctoritate reprimi. Proinde et veteres voluerunt
fœminas innuptas q̄uis perfectę ętatis eſſent,pro-
pter ipſam animi leuitatē in tutela conſiſtere.

¶ Finit liber nonus.

¶ Incipit liber decimus de quibuſdam vocabulis
nominum per alphabetum diſtinctis.

ORigo quorūdā noim.i. vnde veniant nō pe
ne oibus patet. Proide quędā noſcendi gra
tia,huic operi interiecimus. Licet origo no
minum,vnde veniant,a philoſophis eaꝫ teneat ra
tionem,vt per dominationem homo a bhumanita
te,ſapiens a ſapientia nominetur,quia prius ſapiē
tia deinde ſapiens,tamen claret alia ſpecialis in
origine quorumdā noim cauſa,ſicut homo ab hu-

mo. vnde proprie eſt appellatus ex quibus exempli gratia quędam in hoc opere poſuimus.

AEros vir fortis et ſapiēs. Auctor ab augēdo dictus. Auctorē fœminino gñe dici nō poſſe. Nā quędā ſunt quę in fœminino genere poni non poſſunt vt curſor. actor ab agendo. Alūnus ab alendo vocatus, licet & qui alit & qui alitur alūnus dici poſſit. i. & qui nutrit & qui nutrit̄, ſed melius tñ qui nutritur. Amicus per deriuationē quaſi animi cuſtos. Dictus aūt proprie amicꝰ ab hamo. i. a cathena charitatis, vñ & hami ꝙ teneāt Amator turpitudinis, quia amore torq̄tur libidis. Amabilis aūt ꝙ ſit amore dignus. Amaſius eo ꝙ ſit pronus ad amorē, Aſtutus ab aſtu vocatus, qđ ē callidi & cauti hois, qui poſſit ſine periculo fortiter aliqd facere, Argutus quia argumentū cito inuenit in loquendo. Acer, in vnāquāq; formā vegetꝰ ac nimius. Alacer a velocitate et curſu, quaſi diceret aliger. Armiger ꝙ arma gerat. Alacris, letus, alacriter geſtiēs, & nullius rei nouitate turbatꝰ. Agilis ab agēdo aliqd celeriter. ſicut docilis. Aemulꝰ, eiuſdē rei ſtudioſus, quaſi imitator & amabilis, alias inimicus inuenitur. Aequus eſt ſecūdū naturā iuſtus, dictus ab ęqualitate hoc eſt ab eo ꝙ ſit ęqualis, vñ & ęquitas appellata ab ęqualitate quadā ſcʒ. Aequus, eo ꝙ ſit alteri ęqualis euo. i. coetaneus. Arrogans, eo ꝙ multū rogetur, & ille multū faſtidioſus ſit. Audax proprie pro arrogāte ponit̄. Animoſus, eo ꝙ ſit aīs et viribus plenus. Animatꝰ quaſi aīo auctus, & quaſi aīo firmatus. Aelatus. ꝓ eo ꝙ ſeipſum ſuper menſurā eleuet, dū magnus ſibi videtur de his quę agit. Attollens ꝙ ſe eleuet et erigat. Ambitioſus ꝙ honores ambiat. Auidus dictus ab auēdo, auere eni cupere eſt. Hinc et auarꝰ Nā quid eſt auarum eſſe? progredi vltra q̄ ſufficit. Auarus ex eo dictus ꝙ ſit auidus auri et nunq̄ opibus expleatur, et quantū plus habuerit tantū plꝰ cupiat. Flacci ſuper hoc cōcordante ſententia, qui ait, Sēper auarus eget. & Saluſtius ꝙ neq; auaricia copia neq; inopia minuatur. Amarus a ſapore tranſlatū nomen habet. Eſt ei inſuauis, nec nouit quēq; ad conſortiū ſuum aliqua inuitare dulcedine. Adulter violator maritalis pudoris, eo ꝙ alterius thorū polluit. Anceps huc illucq; fluctuens ac dubius iſtud an illud capiat, & in qua parte declinet anxius. Atrox ꝙ ſit tetris moribus. Abſtimius a temeto. i. vino quaſi abſtinēs a vino. Ablactatꝰ, ꝙ ſit a lacte ablatus. æger ꝙ agatur infirmitate vel triſticia ad tēpus. ægrotus ꝙ ſit ęger frequentius, ſicut iratus & iracundus. ærūnoſus, a rumine dictꝰ ꝙ per inopiā miſer factus eſuriat et ſitiat. Auſpex eo ꝙ auium auſpicia intendat. ſicut auceps, et aues capiat. Aſtroſus ab aſtro dictus quaſi malo ſyderenatus. Aenormis eo ꝙ normā & menſuraʒ excedat. abactor eſt fur iumentorum et pecorū queʒ vulgo abigeū vocāt, ab abigendo. ſ. atramus & albatus, ille a veſte nigra, iſte ab alba. aduena eo ꝙ aliunde adueniat, alienigena, qui ex alia gente genitus eſt, et non ex ea vbi eſt. Itē alienigena ꝙ ex aliene regionis ſit et non eiꝰ vbi eſt. accola eo quod adueniens terrā colat, agricola a colendo agro, ſicut ſiluicola, aſſecla eo quod ſequatur aliquē lucri cauſa. aſſiduus dicebatur apud antiquos, qui aſſibus ad ærariū expenſum conferendis pręerat, et ī negociis quoq; publicis frequens, vñ et per ſ nō ꝑ d ſcribendum eſt. apparitor nominatus quod appareat vt videatur, & pręſto ſit ad obſequiū. attentus vt aliquid audiens teneat, attonitus veluti furore quodā inſtinctus atq; ſtupefactus. Dictus aūt attonitus a tonitrui ſtrepitu quaſi tonitruo ſtupefactus & vicino fulgore aut tactu proximus. allectus quod ſit palā electus. abactus, quod ſit ab actu remotus. abortiuus eo quod non oritur, ſed aboriat̄, et excidat. adoptiuus qui eſt palā adoptatꝰ in filiū. ambo, ab eo quod eſt αμφω nomen de gręco latinū factū litera tercia demutata. alius de multis dicitur. alter vero e duobus vocatur, æquimanus appellatur q vtraq; manu gladio incunctanter vtitur.

BEatus dictus, quaſi bene auctꝰ. ſ. ab habēdo quod vult, et nihil patiendo quod nolit. Ille aūt vere beatus qui habet oia quę vult bona, et nihil vult mali. Ex his eni duobus beatus homo efficitur Bonus a venuſtate corporis creditur dictꝰ, poſtea et ad aīm traſlatum nomen. eū autem dicimus bonum cui non pręualet malum cumq; optimum qui peccat minimum. Benignus eſt vir ſponte ad benefaciendum paratus et dulcis alloquio. Non aūt multum diſtat benignus a bono, quia et ipſe ad benefaciendum videtur expoſitus. Sed in hoc diſtat quia poteſt bonus eſſe et triſtior, & bene quidē facere et pręſtare quod poſcit̄, non tñ ſuauis nouit eſſe conſortio. Beniguus autē ſua cunctos nouit inuitare dulcedine. Beneficus a bñfaciendo alteri dictus. Vnde et beneficiū vocatur quia proximo prodeſt. Beniuolus, quia bñ vult. Nō tñ dicimus beneuolus, ſicut nec maleuolus. ſæpe eni ex duabus artibus cōpoſitum nomen, aut prioreʒ aut ſequentem literā corrumpit. Nam beneuolentia abſurdum ſonat, Blādus dulcis et inuitans ad familiaritatem ſui. Brutus, quaſi obrutus, quia ſenſu caret. Eſt enim ſine ratione, ſine prudētia Vnde et ille Iunius brutꝰ ex ſorore tarquinii ſuperbi genitus cum eundem caſum timeret quē frater inciderat, qui ob diuitias et prudentiam ab auunculo fuerat occiſus, vtilem temporis ſtulticiaʒ ſimulauit. Vnde etiam Brutus eſt cognominatus. dum vocaretur Iunius. Balbus a ballando potiusq̄ a loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde et bleſus quia verba frangit. Bucco garrulꝰ, qđ cęteros oris loquacitate non ſenſu exuperet. Biloſus quod ſit ſemper triſtis ab humore nigro qui bilis vocatur. Barburrus. ſtultus ineptus. Biothanatus quod eſt bis mortuus. Thanatos eniʒ gręco ſermone mors dicitur.

CLarus a cœlo ꝙ ſplēdeat. Vnde & clara di
es ꝓ ſplēdore cœli. Cęlitus a cęlo dict⁹ ꝙ ſit
ſublimis & altus quaſi cęleſtis. Caſt⁹ primū
a caſtratione nuncupatus, poſtea placuit a veteri=
b⁹ etiā eos ſic nominari, qui perpetuā libidinis ab
ſtinentiā pollicebātur. Cęles dict⁹, quia iter ſibi fa
cit ad cęlū. Cęlebs cōnubii expers qualia ſunt noia
in cęlo quę abſq; cōiugibus ſunt. Et cęlebs dr̄, qua
ſi cęlo beatus. Cęlicola, eo ꝙ cęlū colat. Eſt ei āge
lus. Continens nō ſolū in caſtitate dicitur, ſed in ci
bo & potu, in ira quoq; et vexatione mentis et de=
trahendi libidine. Et cōtinēs dr̄ qui ſe a multis ma
lis abſtineat. Clemēs miſericors ab eo ꝙ cluat. i. ꝓ=
tegat & tueatur, ſicut ſolet patronus clientē. Con=
cors a cōiunctione cordis eſt appellatus. Naȝ ſicut
cōſors dicitur qui ſortem iungit. ita ille concors di
citur qui corde iungitur. Cōcionator, multitudinis
allocutor. Cōſolator vnius allocutor, Et inde dict⁹
cōſolator, ꝙ ſoli ſe applicet cui loquitur, et ſolitu=
dinē leuat alloquio. Hinc et ſolatiuȝ. Conſult⁹ eſt
qui conſulitur, cui cōtrarius eſt incōſultus, qui non
accipit cōſilium. Cōſtans dictus, ꝙ vndiq; ſtat, nec
in aliquā partē declinari pōt. Confidens ꝙ ſit i eū
ctis fiducia plenus. Vñ et Cicilius. Si cōfidētiaȝ ha
bes cōfide oia. Cautus a cauēdo dictus. Callidus,
fraudu lentus quia celare nouit et male perit⁹. cal
lidū aūt veteres non pro aſtuto tm̄ ſed etiā ꝓ aſtu=
te docto ponebāt. Hunc & verſutū ab eo, ꝙ animū
cito vertat. Cupidus a cupiendo multū. i. accipien=
do vocatus. Clamoſus quaſi calamoſus, a calamo.
ſ. ꝙ ſonet. Calūniator falſi criminis accuſator, a cal=
uando. i. fruſtrando et decipiendo dictus. Calcula=
tor a calculis. i. lapillis minutis, quos antiqui in ma
nu tenētes nūeros cōponebāt. Compilator qui alie
na dicta ſuis permiſcet, ſicut ſolent pigmētarii i pi
la diuerſa mixta contundere. Hoc ſcelere quondā
accuſabatur māntuanus ille vates cū quoſdā verſ⁹
Homeri transferēs ſuis permiſcuit, et cū cōpilator
veterū ab ęmulis diceretur, ille reſpōdit magnarū
eſſe virium clauē herculi extorquere de manu. Con=
tumax ab eo ꝙ contēnat. Chromaticus, quia nō cō
funditur nec colorē mutat. Græce eni chroma co=
lor vocat̄. Cōtumelioſus. quia velox eſt & tumet in
verbis iniurię. Cōtentioſus ab intentione vocatus
qui nō ratione aliqua, ſed ſola pertinacia vindicat
Contēptibilis, vel quia cōtēptui habilis, vł quia cō
temptus & vilis id eſt ſine honore, Crudelis, hoc ē
crudus, quem gręci homon appellant, per trāſla=
tionē quaſi non coctus nec vſui habilis. Eſt eni aſp
& arduus. Carnifex ꝙ carnē afficiat. Cruciarius eo
ꝙ ſit cruce dignus, Collega a colligatione ſociatis
& āplexu amicitiæ dict⁹. Coętaneus, quaſi cōpar
ętatis. Cōplex qui vno pctō vel crimine alteri eſt ap
plicatus ad malū. Ad bonū vero nunq̄ dicimus cō=
plicē, Cōſors eo ꝙ ad eū pars pertinet, Nā ſortem
veteres pro parte ponebant. Cōſors ergo ꝙ ſit cō
munis ſorte. Celer appellatus a celeritate, quia qđ
vſus exigit velocius facit. Cōfinialis ab eo ꝙ ſit ge
nere vel loco affinis. Colon⁹ a Colonia. vel ab agro
colendo dictus. curator ꝙ corā ferat pueris qui ad
huc eius ętatis ſunt, vt negocia ſua ſatis admini=
ſtrare non poſſint. cognitor a cognoſcēdo cauſam
dictus. clientes, prius colētes dicebātur a colendis
patronis. captus. captiuus dr̄ quaſi capite diminu
tus ingenuitatis, fortuna eni ab eo excidit, vnde &
a viris peritis capite diminutus dr̄. colonus a colū
na vocatus, eo ꝙ erectus et firmiſſimus ſit. cōptus,
a coma dictus, ꝙ ſit formoſus capillis vel quia co=
mā nutrit. calamiſtratus a calamiſtro. i. acu ferreo
in calami ſimilitudine facto i quo crines obtorquē
tur, vt criſpi ſint, quē i cinere calefacere ſolēt q ca
pillos criſpunt, vt calamiſtrati ſint. corpulētus ꝙ
ſit corpore validus, & lētis carnib⁹. craſſus a ſagi=
nato corpore, a creando carnes. comeſſor a come
dendo ſatis. Eſt eni gulę ac vētri imoderate dedi=
tus. peſſimus de vino aquā faciens. candidus, can⁹
dictus a cādore, & cādidus quaſi cādori datus. Stu
dio eni accedit cādor. Nā album vocari naturę eſt
elodus, curuus, criſpus. cęcus appellatus ꝙ careat
viſu eſt eni luminibus amiſſis. cęcus eſt qui vtroq;
oculo nō videt. caduc⁹ a cadendo dictus. i. lunatic⁹
eo ꝙ certo lunę tēpore patiatur. cōfuſus a cōfuſio
ne ſceleris appellatus. Inde cōfuſio. cōuulſus dicit̄
cui ſua vi aliqua adimunt̄. Vñ & cōuulſ⁹ nauis cui
eminētia vi tēpeſtatis adimunt̄. Vñ & Virgili⁹. Vix
ſeptē cōuulſæ vndis, quaſi mutilatę. cōſumpt⁹ to=
tus ſumptus & deuorans. cōſiliatrix ob ſocietateȝ
flagitioſæ cōſenſionis dicta eo ꝙ intercurrat alie
nūq; nūdinet corpus. Hāc etiā & lenonem vocant.
circōforanus qui aduocationuȝ cauſa circū fora &
cōuentus vagatur. collegiatus. carpentarius.

DOminus ꝑ deriuationem dictus quod do=
mui ꝑſit & cūctę familię dominet̄. Diſer=
tus doctus a diſſerēdo dictus, diſpoſite ei
diſſerit, doct⁹ a dicēdo vñ & doctor. Doci=
lis nō quod ſit doctus, ſȝ quia doceri pōt, eſt ei īge
nioſus et ad diſcendū aptus. Diſcipulus a diſcipli=
na dictus. Diſciplina aūt a diſcēdo vocatur. Diſpē
ſator vocatur cui creditur adminiſtratio pecunia=
rū & iō diſpēſator, quia pri⁹ qui dabāt pecuniā nō
numerabāt eā ſȝ appēdebāt. Diues ab ære vocat⁹
vel diu deſcēs. Decorus perfectus a decē dr̄. Dul=
cis. Decēs cōpoſit⁹ a nūero decē dr̄. Hic & decorus
& decibilis. Direct⁹ eo quod in rectū venit. dilectus
a diligētia. Hęc ſūt ei ſigna diligēdi. Diligēs. Deli
but⁹ de oleo vnct⁹ vt atletę ſolēt, vel i ceromate pu
eri. Hic & Delibutū gaudio. i. ſupfluū vel plenum.
Delicat⁹, quod ſit delitiis paſtus, viuēs in ępulis, et
nitore corporis. Deſeſſus, ſemp infirmus quaſi diu
feſſus. Debilis quod per bilem fact⁹ ſit fragilis. bi
lis enim humor eſt afficiens corpus. Decolor quod
deſit ei color, Deſperatus vulgo vocatur mal⁹, ac
perditus, nec iam vllius proſperæ ſpei. Dicitur au=
tem per ſimilitudinem ægrorum qui affecti et ſine

dentes et comprimat. Fremens ideſt cũ furore voci
ferans. Ferox ab eo quod ferocitatẽ exerceat vt be
ſtia. Fur a furuo dictus eſt. i. a fuſco. Naꝫ nocturno
vtitur tẽpore. factioſus inter opprobria cũ ſeditio
ſum accipi volumus, cum vero gratioſum, potentẽ
et quaſi magnę factionis. facinoroſus a facti com
miſſo nominatꝰ, facit eni quod alteri nocet. femel=
larius fęminis deditus, quem antiqui mulierariuꝫ
appellabant. flagitioſus eo quod frequentius fla=
gitet atq; appetat libidinẽ. furcifer dicebatur oliꝫ
qui ob lene delictum cogebatur a dominis igno=
miniæ magis q̃ ſupplicii cauſa furcã circa viã fer=
re, prędicãs peccatum ſuum, & monere cęteros ne
quid ſimile peccarent. futilis vanus ſuperflus lo=
quax. Et eſt methaphora vaſis fictilibus quę caſſa
et rimoſa nõ tenent ea quę inieceris. fornicatiꝰ. for
nicatrix eſt, cuius corpus publicũ et vulgare ẽ. hęc
ſub arcuatis proſternebatur, quę loca fornices di=
cuntur vnde & fornicarię. Virgiliꝰ atq; aduerſo for
nicę. fęcunda a fętu dicta quaſi fętu abũda. Eſt ei
partu frequẽs. fęta pręgnans. Flens quaſi lachry=
mas fluens. fugitiuus nemo recte dicitur, niſi q do
minum fugit. Nã ſi paruulus puer a nutrice aut a
ſcholis diſceſſerit, fugitiuus non eſt.

GLorioſus, a frequẽtia claritatis dictus pro c
g littera cõmutata. Glorioſus a laurea di=
ctus que datur victoribꝰ. Gnarus ſciens, cui
cõntrarius eſt ignarus neſciens. Grauis venerabi=
lis. Vñ & cõtemptibiles leues dicimus. Grauis pro
cõſilio & conſtãtia dictus, qui nõ leuia motu diſſi=
lit, ſed fixa cõſtãtie grauitate cõſiſtit. Grãdis. Gra
cilis. Grãdeuus quod ſit grãdis ęuo. Gratus, graci
am ſeruans. Sed tñ & aĩo & corpore dr̃. Gratificꝰ
ab eo quod gratis faciat bonũ. Gratioſꝰ quod plꝰ
vnicuiq; q̃ meretur tribuit. Garrulus proprie dicit
qui vulgo verboſus appellatur accedẽte lętitia nec
valens nec volẽs tacere ſumptũ nomen a graculis
auibꝰ quę importuna loquacitate ſemper ſtrepũt,
nec vnq̃ quieſcũt. Ganeo luxurioſus, et tanq̃ in oc=
cultis locis & ſubterraneis. quę ganea gręci vocãt
Glutto a gula, id eſt guloſus.

HVmilis quaſi humo accliuis. Honorabilis q̃
ſi honore habilis, hoc eſt aptus. Honeſtꝰ ꝙ
nihil habeat turpitudinis. Nã quid eſt ho=
neſtas, niſi honor perpetuus: id eſt quaſi honoris
ſtatus. Humanus quod habeat circa hoĩes amorẽ
& miſerationis affectuꝫ. vnde & humanitas dicta.
qua nos inuicẽ tuemur. Habilis quod ſit ad haben
dũ cõmodus atq; aptus. Honeroſus plus q̃ bonera
tus, ſicut ſceleroſus pluſq̃ ſceleratus. Hirſutus ab
eo quod ſit hirtus & pilis horridus. Hypocrita grę
co ſermone. in latinũ ſimulator interp̃taẗ. Qui dũ
intus malus ſit bonũ ſe palã oſtendit. Hypo ei fal=
ſum, criſis iudiciũ interprętatur. Nomen aũt hy=
pocritę tractũ ẽ a ſpecie eoꝝ qui in ſpectaculis cõ
texta facie incedunt, diſtinguentes vultuꝫ ceruleo
minioq; calore et cęteris pigmẽtis habentes ſimu
lacra foris linthea, gypſata et vario colore diſtin=
cta nonnũq̃ et colla et manus creta perungentes vt
ad perſonę colorẽ peruenirent et populũ dum i lu
dis agerent fallerent. modo in ſpecie viri modo in
fœminæ, mõ tonſi, modo criniti ani i & virginali
cęteraq; ſpẽ ętate ſexuq; diuerſo vt fallant populũ
dum in ludis agunt. Quę ſpẽs argumenti tranſla=
ta eſt in his, qui falſo vultu incedunt, & ſimulãt qđ
non ſunt. Nam hypocritę dici non poſſunt ex quo
foras exierint. Humatus quod ſit humo tectus id ẽ
ſepultus.

INgenioſus dictus ꝙ intus vi habeat gignẽ=
di glibet artẽ. Inuentor dictus ꝙ in ea q̃ que
rit venit. Vnde et ipſa quę appellatur inuẽ
tio ſi verbi originem retractemus, quid aliud reſo=
nat niſi quia inuenire ẽ in id venire quod queritur.
Interpres ꝙ inter partes medius ſit duarum lĩgua
rum dum tranſfert. Sed et qui inter deũ quem in=
terpretatur & homines quibus diuina indicat my
ſteria intepres vocatur. Iuridicus quia legũ iura di
cit. Indolis proprie eſt imago quędã futurę virtutis
Iuſtus dictꝰ quia iura cuſtodit & ſcd̃m legem viuit.
innox ꝙ nõ noceat. innocuus cui nocitũ nõ ſit, ſed
apud veteres vtrumq; indifferens eſt. ilaris gręcuꝫ
nomẽ eſt. iocũdus eo ꝙ ſit ſemp iocis aptus, & ila=
ritati, a frequẽtia, ſicut iracũdus. iocoſus iocis vſus
inclytus gręcum nomen eſt, Nã clyton gręci glori
oſum dicũt. illuſtris nomẽ lętitię eſt ꝙ claret mul
tis ſplendore gñis, vel ſapientiæ vel virtutis cui cõ
trarius eſt obſcure natus. idoneus quaſi duplũ ha=
bens donũ. incolumis a colũna nomen habet, qua
ſi erectus fortis & ſtabilis. immarceſſibilis incorru
tus & ſempiternꝰ, ꝙ ſit ſine marcore atq; lĩguore,
intemeratus incorruptus & nulla temeritate viola
tus. infirmus, quia ſine forma id eſt ſine calore. im=
becillis, quaſi ſine baculo fragilis et incõſtans. ina
nis, leuis, inconſtans, quia nõ eſt ſtabilis, ſed quod
placet ei rurſus diſplicet. iactans vel arrogans ẽ q
maiorum inſtitutis non acquieſcit, ſed propriã quã
dã viam iuſticiæ & ſanctitatis inquirit. iracundꝰ di=
ctus, qui accenſo ſanguine in furorẽ cõpellit. Vt eĩ
flãma dicitur, et ira inflammat. incentor ab eo ꝙ ĩ
cendat atq; inflãmet. incentor quia praua ſugge=
ſtione ad vicia cor aliorum ſuccendit et perſuaden
do inflammat. inexpiabilis ꝙ nunq̃ expietur, nunq̃
purgetur. inlaudabilis, non quia laudatus non ſit
ſed quia laudari non meruit. iratus, ira actus. impi
us, quia ſine pietate religionis eſt. iniquus proprie
dictus quia non eſt equus, ſed inęqualis, inter im=
pium autem et iniquum hoc diſtare nonnunq̃ ſolet
quia omnis impius iniquus, non tamen omnis ini=
quus eſt impius. impius nanq; pro infideli ponitur
& dictus impius ꝙ ſit a pietate religionis alienus.
iniquus vero dicitur pro eo ꝙ non eſt ęquꝰ ſed pra
uis operibus maculatur ne chriſtianitatis nomine
cenſeatur. inimicus quia non eſt amicus, ſed eſt ad
uerſarius. Duæ autem res inimicos faciunt.

fraus et terror. Terror quod timẽt. Fraudis malū
quod paſſi ſunt. Inuidus dictus ab iuidẽdo felicita
ti alteriꝰ. Inuidioſus eſt qui ab alio patiť inuidiã. In
uiſus, odioſus, ab inuidia & zelo dictꝰ. Inteſtabilis
cuius teſtimoniũ nõ valet, & quod dixerint irritum
improbatũq; ſit. Infamis nõ bonę famę. Improbꝰ
dictꝰ quod inſtat etiã prohibenti. Importunus inge
tus, quia non habet portũ, ideſt quietẽ, Vnde et im
portuni quaſi in naufragiũ cito feriũtur. Infrenis,
hoc eſt qui frenis nõ regitur vt numidę infreni. In
frendẽs proprie eſt inter ſe cõprimens dẽtes. Nam
& frendere ſignificat dẽtibus frãgere. Vñ nefrẽdes
infantes qui nec dũ dentes habent. Ingluuioſus a
gula & voracitate dictus. Inglorioſus quod ſit ſine
gloria, ideſt ſine triũphis, Itẽ iglorius imemor glo
riæ. Informis, ingẽs nõ quod nõ habeat formã, ſed
quod vltra formã magnitudinẽ habeat. Inuetera=
tus, eo quod ſit multi veteriſq; vſus in malicia. Im=
manis, quia nõ bonus, ſed crudelis et terribilis. ma
nũ eni bonũ dř. Vñ & cata antiphraſin, dii manes
minime boni. Immunis minime munificus vt eſt in
prouerbio veteri. Immunẽ ciues odere ſui. Itẽ imu=
nis qui nõ facit munia. i. officio nõ fungiť. eſt ei om
ni priuilegio vacuus. Indẽnis, eo quod ſine dãno vi
uat & ſine vlla culpa atq; periculo. Iners ſine arte
& ob hoc ne operi quidẽ vlli aptus. Inermis vel ſine
armis, vel ſine viribꝰ. Nã ſemp arma ꝓviribꝰ acci=
piuntur. ignauus ignarus vię. i. ratiõis et vitę. igna
rus nõ gnarus, ideſt inſciꝰ hoc ẽ ſine naribꝰ, olfeciſ
ſe eni veteres ſciſſe dicebãt. ignarus aũt duo ſigni
ficat. vel qui ignorat, vel qui ignoratur. immemor
qui oblitus eſt, perdit eni memoriã. inſcius quia ſi
ne ſciẽtia eſt. idiota iperitns gręcũ eſt, imperitus ſi
ne peritia. incõſultus ab eo quod nõ accipiat con=
ſiliũ. itẽ incõſultus, quia ẽ ſine conſilio & inſcius re
rũ atq; ignarus. ineptus apto cõtrarius eſt, quaſi i
aptus. inops qui ſine terra eſt. opẽ ei terrã intelligi
mus, quia opẽ fert fructificando. Alii inopem intel
ligunt, nõ ſepultum, inhumatum, cui nec animam
mane habẽti ſurrexit tumulꝰ. ignobilis, eo quod ſit
ignotus et vilis & obſcuri gñis, cuiꝰ nec nomẽ qui=
dẽ ſciť. ircoſus, qa ſudore corporis fętido pudet. i=
gnotus ignobilis, vel ex improuiſo veniẽs. improui
ſus dictus eo quod ſubito ſit & nõ potro ante viſus
index proditor, ab indicãdo. indigena vocatus, qđ
inde ſit genitus. i. i eodẽ loco natus. impudens ab
eo quod pudor & pudicitia procul abeſt. impudicꝰ
a pudice vocatꝰ. Pedorẽ ei & fetorẽ dicit. inceſtꝰ ꝓ
pter illicitã cõmixtionẽ vocatus, quaſi incaſtus, ſi=
cuti qui virginẽ ſacrã vel affinitati ſuę proximam
ſtuprauerit, internecida ẽ, qui falſũ teſtamentũ fe=
cit & ob id hominem occidit. inficiator negator q̃
nõ fatetur ſed cõtra veritatẽ mẽdaciũ nititur. im=
poſtor mendax commendator. iterceptor proprie
dicitur qui inter duos de medio tolliter. inſidioſus
quod inſideat. Nã proprie iſidere eſt doloſe aliquẽ
expectare. Vñ & inſidię noiatę ſunt. incicta id eſt ſi
ne cinctu, quia precingi fortiter vterus non permit
tit. inueſtis id eſt ſine veſte, nondum eniꝫ habet ſto
lam quod eſt ſignum maritalis virginitatis, iſcur=
ra vocatur quia cauſa eſcę quemlibet conſectatur.

¶ Katholicus, vniuerſalis. Gręcum enim nomen ẽ
Karus gręcum nomen eſt, ſicut et karitas. Vnde et
eukariſtia ſacrificium. i. bona gratia.

LVculentus ab eo quod ſit lingua carus &
ſermone ſplendidus. Lector dř a legendo
id eſt percurrendo, Vñ et nauis dř legere
quicquid tranſit. Nã legit, tranſit pręterit vt cre=
bris legimus freta concita terris. item lector a col
ligendo animo quę legit quaſi collector, ſicut illud
Qui legitis flores. Loquax non eſt eloquens. Locꝰ
a latitudine. Locuples. quaſi loculis plenus. et poſ
ſeſſionum plurimarum poſſeſſor quemadmodum
docet Tullius de re publica in libro ſecundo, mul=
ta quæ editione ouium et boum, quod tũc erat res
in pecore & in locorum poſſeſſionibus ex quo pe=
cunioſi et locupletes vocabãtur. Liberalis dictus
ab eo quod libenter donet nec murmuret. Largus
abundans affluens. Longus a linea dictus propter
quod ſit porrectus. Longęuus quaſi lõgi æui & lõ
gi temporis. Longanimis ſiue magnanimis eo qđ
nullis paſſionibus perturbatur, ſed aduniuerſa ſu
ſtinenda patiens ẽ. Cui cõtrariꝰ eſt puſillanimis an
guſtus & in nulla tribulatione ſubſiſtens. De quo
ſcribiť. Puſillanimis vehementer inſipiens. Leuis
ob in cõſtantiam vagationis appellať, quia leui mo
tu mẽtis nunc iſta nunc illa deſiderat. Lubricꝰ ab
eo quod labitur. Labẽs iterdũ velox vt labere nym
pha polo, & labere pennis. Curſus eni lapſu cele=
rior eſt. Latro inſeſſor ẽviarũ, a latẽdo dictꝰ. Meliꝰ
aũt latro quaſi latero a latere inſidiator vię. Lani
ſta gladiator . i. carnifex, tuſca ligna appellatꝰ a la
niando, ſcilicet corpora. Laceſſitor per tranſlatio=
nẽ dictꝰ a canibꝰ vel a feris, quæ ſolent lacerãdo ꝓ
uocare. Leno conſiliator ſtupri eo quod mẽtes mi
ſerorũ blandiat, & deliniendo ſeducat. Libidinoſꝰ
ab eo quod faciat quod libet. Libidinoſꝰ a libero q
puellarũ corpore pingitur. Luxurioſꝰ quaſi ſolutꝰ
i voluptates, vñ et membra loco mota, luxa dicũť.
Laſciuꝰ dictꝰ quod ſit luxꝰ. ideſt ſolutꝰ et vanꝰ. Lym
phaticꝰ quod aquã timeat quẽ gręci hypodropho
bam vocant. Lymphaticꝰ proprie dř, qui viciũ ex a
qua cõtrahit. cuiꝰ viciũ ẽ huc atq; illuc currere, aut
a furore aq̃ ſũpto vicio. Sed poetæ in hoc genꝰ no=
minis pro furioſis vſurpãt. Luridꝰ q̃ ſit pallidꝰ, a lo
ro dictꝰ quod hmõi habeat cutẽ. Leproſꝰ a pruritu
nimio ipſiꝰ ſcabiei dictus. vñ & per. p. ſcribi debet.
Luſcus quod lucẽ ex parte ſciat, ſicut luſcicioſus q
veſpere nihil videt. Luſcos coclites dixerunt anti=
qui. Vnde et cyclopas coclites legimꝰ dictos quod
vnum oculum habuiſſe perhibentur. Lotus, laua=
tus, ideſt mundus. Lupa meretrix a rapacitate vo
cata quod ad ſe rapiat miſeros et apprehendat

Miſericors a cōpatiendo alienę miſeriæ vocabulū eſt ſortitus. & hinc appellatā miſericordiā quod miſerū cor faciat dolentis alienā miſeriā. Non aūt occurrit vbiq; hæc æthymologia. Nā eſt in deo miſericordia ſine vlla cordis miſeria. Mactus magis auctus gloria, et ē nomen tractū a ſacris. Quotiens eni thus aut vinum ſuper victimam fundebatur dicebāt mactus ē taurus vino vel thure, hoc ē, cumulata eſt hoſtia & magis aucta. Munificus dicitur, quia alicui munera multa dat, vel quia munus ſuū, id eſt officiū quod debet adimplet, ſic et munifex, quia munera fert. Magnanimus ab eo quod ſit magni animi et magnæ virtutis. Cui cōtrarius eſt puſillanimis. Manificus a magna faciendo vocabulū traxit. Māſuet⁹ mitis vel dñs quaſi manu aſſuetus Modeſtus a modo dictus & tēperie, nec plus quicq̄ nec minus agēs Mitis lenis & māſuetus & cedens. improbitatibus et ad ſubſtinendā iniuriā quaſi tacens et mut⁹. Mutus quia vox eius non eſt ſermo niſi mugitus. Vocalem enim ſpiritū per nares quaſi mugiens emittit. Memor vel qui memoriā tenet. vel qui memoria tenetur. Magiſter maior in ſtatione. Nā ſteron gręce latine ſtatio dicitur. Miniſter, minor in ſtatione, ſiue quia officium debitū manib⁹ exequit̄. Maior, minor, minimus a numero monadis, quod eū non ſit alter. Maxim⁹ aut meritis, aut ętate, aut honore, aut facūdia, virtute. aut oīb⁹ magis eximius. Modic⁹ puus ſed abuſiue cęterū rationabilis. Moderat⁹ a modo. ſcʒ & tēperamēto. Mediocris quod modicū illi ſufficiat. Miſer proprie eo quod omnē felicitatē amiſerit. Secūdū aūt Ciceronē proprie mortuus, qui in tuſculanis miſeros mortuos vocat propter quod iam amiſerūt vitā. Miſerabilis quod ſit miſeriæ habilis. Meſtus naturaliter triſtis nō caſu. Eſt ei a natura mētis & animi, vñ & meſtus. Mēdicus dictus, quia minus habet vnde vitā degat, ſiue quia mos erat apud antiquos os claudere egenū & manum extendere quaſi manu dicere. Mendax quod mentē alterius fallat. Malignus quia malicię votū ad opus peragit. Malus appellatus a nigro felle, quod grçci melan dicūt vnde et melācolici appellātur homines, qui et conuerſationē hūanā refugiunt, & amicoꝝ carorum ſuſpecti ſūt. Malicioſus deterior malo, quia frequenter mal⁹. A malo aūt peior dr̄, a bono deterior. Melior dictus quaſi mollior, nō durus aut ferreus, nam melius quaſi mollius. Minax a facie oculorum quando furioſe ardeſcunt, vt amplius vidēs pertimeſcat. Minator & monitor. Sed monitor dicitur cū pręnunciat bona, minator cū pręnunciat aduerſa. mulctator, eo quod blandis verbis mulceat ad declinandū animum. tranſlatio a mulſo id eſt quod acetum lenire ſolet fauces dolentis, aut oppletum ſordib⁹ ſtomachū. Metatores appellātur qui caſtra deſignāt a metiendo, ſcilicet vt Lucanus. Heſperios audax veniam metator in agros. mollis quod vigorē ſex⁹ eneruati corporis dedecoret, & quaſi mulier emolliatur. Macer a macie, & macies a macia, eo quod immoderata libido macros faciat ſiue a maceratione, Mācus manu ancus. Moribūdus morientiſſimilis, ſicut vitabūdus vitanti ſimilis. Quando eni dicimus moriturus eſt, moribundus aūt nō vere, ſʒ vere ſimilis morienti eſt. Meretrix dicta quod preciū libidinis mereatur. Inde et meritorię tabernæ Nā et milites cū ſtipendia accipiunt mereri dicūtur. Morior a morte vocatus eo quod nō vigeat intellectu. Mulio dictus a mulis eo quod pręſidet iiſ dē vehiculis. manifeſtū dr̄ qd̄ in manu ē promptū.

Nobilis non vilis, cuius et nomē & genus ſcitur. Nubilis ad nubendū habilis. Nemo ab homine tractū eſt, ideſt ne homo. quod eſt pro nullo. Nullus aūt quaſi ne vllus. Nihil cōpoſitum eſt ex ne et ilo. Hilū aūt varro ait. ſignificare medullam eius ferulę quam grçci ασφοδελον vocant, & ſic dici apud nos nihilum quomodo apud græcos ουδετερυ. Neq̄ a malo plęriq; diſtingunt, aliū pernicioſū, aliū nugas exiſtimantes vt ait monatius. Hic adoleſcens nequaq̄ nō malus id eſt nugas pernicioſus. Alii cōfundunt quaſi vtrūq; vnū ideq; ſignificēt. Nequitiam ex eo quod nihil ſit veteres dictum eſſe voluerunt. Neuter neq; ille neq; iſte, quaſi diceret nec vterq;. Nefarius non dignus farre, quo primo cibi genere vita hoim ſuſtātabatur. Nefandus id eſt nec nominandus quidem nec dicendus. Nutritor quaſi neuter eruditor. Nūcius eſt et qui nunciat et quod nunciatur. id eſt angelus. καιηαλλεδειϭ ſed nunci⁹ ipſe homo genere maſculino id vero quod nūciatur genere neutro. vt hoc nuncium & hæc nuncia. Nazareus ideſt ſanctus dei. Nazareus olim dicebatur qui ſanctā comam nutriebat. et nihil contaminatum accipiebat, abſtinens ſe a vino, omniq; ſicera quæ mentē ab integra ſanitate peruertit. Nugas autem hebręum nomen eſt. Ita enim in prophetis eſt expoſitum, vt dicit Sophonias. Nugas qui a lege receſſerant vt noſſe poſſimus linguam hebraicam omnium linguarum eſſe matrem. Nugigerulus appellatus ab eo quod ſit turpis nuncius. Negligens quaſi nec legens. Nepos dictus a genere quodam ſcorpionum qui natos ſuos conſumunt excepto eo qui dorſo eius inſederit. Nam rurſus ipſe qui ſeruatus fuerit conſumit patrem. Vnde homines qui bona parentum per luxuriam conſumunt nepotes dicūtur. Hinc quoq; nepotatio pro luxuria ponit̄, qua certe quæq; res conſumuntur. Niger quaſi nubiger quia non ſerenus ſed fuſco coopertus eſt, vnde et nubilū diem tetrū dicimus.

Orthodoxus rectę gloriæ. Orator ab ore vocat⁹ / a perorādo noīatus. i. dicēdo. Nā orare dicere ē. Obaudiēs ab aure eo ꝙ audiat i

perantē.Oſpes q̄inſerat oſtiis pedes.Oſpes facilis
aptus et oſtio patēs. Vnde et oſpitalis homo dicit̃
Oſor inimicus ab odio dict⁹,ſicut amator ab amo
re et eſt gn̄is cōis.Odibilis odio habilis.Obſit⁹ ob
ſeſſus.ideſt vndiq; inſidus cōuallat⁹.Obſcenus ipu
re libidinis a vicio obſcuro dictus.Obtunſus hebe
tior& obclusior,quaſi ex omni parte tunſus. Obni
xus cōtraniſus & conabūdus dr̃.Obnoxius ga obli
gatus eſt nexibus culpę.Oblectator quaſi cū lacte
& fraude,vt terētius. niſi me lactaſſes amantē, vn̄
et oblectare dictū eſt.Obtrectator malignus &qui
obſtringillādo,officiendoq; nō ſinat quēpiā ꝓgre
di et augeſcere.Orbus qui liberos non habet, qua
ſi oculis amiſſis.Opifex q̄ opus faciat aliquod.O=
pilio cuſtos ouium quaſi ouilio.

PRudens quaſi porrovidens,perſpicax eſt
eni & incertorū prępuidet caſus,Patiēs di
ctus a pauēdo,Pauere eni ferire eſt,percu
titur eni et tollerat.Perfect⁹cui nihil iam
adipiſci poteſt.Huic nomini apud grāmaticos cō
paratio nō adiicitur,quia ſi dixeris ille perfectior
eſt,iſte perfectus non erit.Pulcher a ſpecie cutis di
ctus q̄ ē rubēs pellis.poſtea trāſiit hoc nomē i ge=
nus.Nā pulchritudo hois aut invultu eſt,vt os hu
meroſq; deo ſimilis,aut in capillis,vt nanq;ipſe de
corā cęſariē.aut i oculis,vt lętos oculis afflarat ho
nores,aut in candore,vt quale manus addūt ebo
ri decus,aut in liniamētis,vt te multo plus figura
et liniamenta hoſpitis delectabant,aut in proceri
tate,vt turnusvertitur in mediis,et tota vertice ſu
pra eſt,Pellex a pelliciēdo. Perſpicax ſplendidus,
eo q̄ pluceat.Perpetuusperēnis.Perennis ab eoq̄
ſit ꝑpetuus annis.Pręſulvocatus qui pręeſt ſollici
tudine,Prępoſitus appellatus eo q̄ ſit ſubiectoru3
ac famulantiū ordinator vel rector.Patroni a pa=
tribus dicti ſunt,q̄ hmōi affectū clientib⁹ exhibe=
ant,vt quaſi patres illos regāt.Pedagogus eſt cui
paruuli aſſignātur.Gręcn̄ nomē eſt,& eſt cōpoſi=
tū ab eo q̄ pueros agat.i.doceat,& laſciuientē re
frenet ætatē.Pręſens dictus q̄ ſit p̄ ſenſibus.i.co=
rā oculis,qui ſenſus ſunt corporis.Prior q̄ primus
ſit ordine & primus quaſi pręeminens.Prim⁹. Po=
ſterior.Poſtremus.Potens rebus late patens. vnde
& poteſtas q̄ pareat illi quaquavelit,et nemo iter
eludat,nullus obſiſtereyaleat.Pręopimus pręcęte
ris opib⁹copioſus.Pecunioſus. Tulli⁹primū eos di
ctos refert qui plurimā habuiſſent pecuniā.i.peco
ra.Ita ei et antiqui eos appellabāt. Paulati aūt ꝑ
abuſionē in nomen aliud deuolutū ē,Peruicaxpro
prie dicitur qui in propoſito ſuo ad victoriam per
ſeuerat.Antiqui enivicia dicebāt,quam nos victo=
riam,credo q̄ inde dicatur herbavitia.i . victoria=
lis.Pernix a pernitendo tractumeſt. i.in conatibus
perſeuerendo.Alii pernicem velocē intelligūt pe=
dibus.Nam pernicitas pedū eſt,vt pernicib⁹ignea
plantis,ſicut celeritas.pennarū eſt, vt celeriq; fu=
ga ſub ſydera lapſæ.Piger quaſi pedibus ęger. eſt
eni tardus ad incedendū,quod nomen pervſū trā
ſit ad animū.Pernox peruigilans nocte . Perſeue=
rens,ardens.ſtrenuus laborioſus.Pertinax impu=
dēter tenens quaſi pertinens.Petulans nunc qui=
dē pro audace et improbo ponitur,oli autē acerbi
flagitatores et proprie argētariorum coactorum
pueri q̄ precia rerū crebrius et aſperius exigebāt
a petendo petulātesvocati ſunt.Procax proprie i=
dē quod petax.Nā procare eſt petere. Vnde et nu
ptiarū petitores proci dicūtur.Prodigus ſumptuo
ſus atq; conſumptor qui oia porro agit et quaſi ꝓ
licit.Profugus proprie dicitur qui procul a ſedib⁹
ſuis vagatur.quaſi porro fugatus.Peregrinus lon=
ge a patria poſitus,ſicut alienigena. proiect⁹ qua
ſi longe et,procul iactus ſicut et ꝓduxit.quaſi por
ro illū duxit,& prouocauit quaſi illū porro voca=
uit.proiectus quaſi pręiectus ac proiectatus. Vn=
de & proiectaq; ſaxa pachynni.i.porro iactata.ꝓ=
ſcriptus cuius bona palam et aperte ſcribunt̃ bo=
niſq; fiſci agglomerantur,pręſcriptus ordinem ſi=
gnificat,ſicut et pręſcriptiones apud iuriſconſul=
tos.procinctus expeditus et armatus. Vnde & i ꝓ
cinctu.i.cum belli cauſa arma ſumebant. præcin=
ctus eo q̄ ante ſe ponat aliquid quo pręcingit̃. Vn
de q̄ de Dn̄o dictū eſt,præcinthus eſt lintheo & la
uit pedes diſcipulorū ſuorum.prædo eſt qui popu
lando alienā inuadit prouinciam.prædo a b abigē
do prædas dictus,et prędo qui pręda̅ habet. præ=
dator hic eſt cui de præda debetur aliquid. plagi
ator apo tu plagio,ideſt obliquo.q̄ non certa via
gradiatur,ſed pelliciendo doliſ. pirratæ ſunt præ
dones maritimi ab incendio nauium tranſeuntiū,
quas capiebant dicti,Nam pyrra ignis eſt.pugilla
tor,qui de manu in manum nummorū aliquid ſub
trahit.peculator,pro eo q̄ ſit pecuniæ publi :ę de
fraudator.proditor,pro eo q̄ detegit.Item prodi=
tor perditor.vt vnius ob iram prodimur.perfidus,
quia fraudulentus eſt et ſine fide,quaſi perdens fi
dem.periurus,quia perpere iurat,ideſt male iurat
periurus autem inverbo non habet.Nam peiero ,
et deiero dicimus.præuaricator,male fidei aduo=
catus,et qui vel in accuſando nocitura vel in defe
rendo profutura prætereat,aut inutiliter dubieq;
ponat mercedis gratia licet corruptus. Cicero. q̄d
enim tam preuarnm ,ideſtvaldevarum.pellax,do
loſus et fallax a pelle,ideſtvultu. Foris enim vt fal
lax arridet.ſed nequitiam intus gerit,profan⁹ qua
ſi porro a fano.Sacris enim illi non licet intereſſe.
parricida proprie dicitur interſector parentis q̄=
uis quidam veteres hunc parenticidam dixerunt,
qui hominem occiderat,quoniam parricidium et
homicidium in quocumq; intelligi poſſit,cum ſint
homines hominibus pares. Perſecutor non ſem=
per pro malo intelligitur.Vnde perſecutor perfe=
cte ſecutus. publicanus eſt ille qui vectigalia pu=
blica exigit,vel eſt ille qui publica negocia ſæcu=
li lucra ſectatur , Vnde et cognominatus eſt.pec=

cator a pellice.ideſt meretricevocatus,quaſi pelli
cator,quod nomēapud antiquos tm̄ flagitioſuȝ ſi
gnificabat,poſtea trāſiit hoc nomē in appellatio=
nē oim ſiquorū,Peccator item pectoris caterua co
gnominatus,pro eo inhibi oculta delictoꝝ cōdun
tur.Proſtituę meretrices a proſiliendo in meritori
is i fornicibus.Pellex apud gręcos ꝑprie dr̄ in lati
nis cōcubavel cōcubina.Dicta aūt a fallacia,id eſt
verſutia ſub doloſitatevel mēdacio.Procuruus,q̄=
ſi per lōgū curuus.Pauidus ē quēvexat trepidatio
mētis habet eni cordis pulſationē, cordis motum.
Nā pauere ferire eſt,vn̄ et pauimentū.Petrę autē
et rupes a duricia ſaxoꝝ nominātur. Puſillanimis
a puſillo aio.Petulcus dictus ab appetēdo.Vn̄ etiā
& meretrices petulcasvocamus. Productus quaſi
porro ductus.Piſinnus a puſione dictus. Pellican⁹
vir ſanctus ſolitudini deditus.

QVęſtor a quęrēdo dictus quaſi q̄ſitor.Quę
ſtuoſus,q̄rimonioſus Querulus,quia qūæ
relā ifert.Quietus ꝙſit ipſe ſibi aio ſecur⁹
neminem tangens.

REligioſus ait Cicero a relegēdo appellaē̄g
retractat quaſi relegit ea q̄ ad cultūdiuinū
ꝑtineāt.Hi ſunt dicti religioſi ex relegēdo
tanq̄ ex eligēdo eligētes,ex diligēdo diligētes. Ra
tiocinator dictus vir magnus,quia de oibus rebus
quas eſſe mirabiles cōſtat poſſit reddere rationeȝ
Retractator repetitor.Nā retractare eſt repetere
quod omiſeras.Reſipiſcens eo ꝙ mētē quaſi poſt
inſaniā recipiat,aut quia reſapit qui ſapere deſie=
rat.Caſtigat eni ſeip̄m demētiæ & cōſirmat aiȝ ſu
um ad recti⁹ viuēdū. Cauens ne iterū corruat.Re
pentinus a repēte. Repēte aūt & aduerbiū & nom
pōt eē.Robuſt⁹fortis , validus a fortitudine robo=
ris arboris appellatus.Rapidus velox pedib⁹. Ra
ptor eo ꝙ corruptor.Inde & rapta,eo ꝙ corrupta
eſt.Reus a re de qua obnoxius eſt,& reatus a reo
eſt nuncupatus.Reus maieſtatis primū dict⁹ q ad
uerſus rēpublicā aliquid egiſſet aut quicūq; hoſti
busconſēſiſſet.Dictus aūt reus maieſtatis.quia ma
ius eſt ledere patriā q̄ ciuē vnū.Poſtea aūt& hi rei
maieſtatis dicti ſunt qui aduerſus maieſtatē prin=
cipis egiſſevideretētur,vel qui leges iutiles reipubli
cę detulerāt,velvtiles arrogauerāt.Rixoſ⁹ a rictu
canino dictus.Semper enim ad cōtradicendū pa=
ratus eſt.& iurgio delectatur,et prouocat conten=
dentē,Ruſtic⁹dict⁹ꝙrus operetur ideſt terram.

SApiens dictus a ſapore,quia ſicut guſtus a
ptus ē ad diſcretionē ſaporis ciboꝝ,ſic ſa=
piēs ad dignoſcētiā rerū atq;cauſaꝝꝙvnū
quodq; dignoſcat atq; ſenſu veritatē diſcernat cui
cōtrarius eſt inſipiens ꝙ ſit ſine ſapore,nec alicu=
ius diſcretionis vel ſenſus,Studioſus quaſi ſtudiis
curioſus.Sanctus a veteri conſuetudine appellat⁹
eo ꝙ hi q purificari volebāt ſanguine hoſtię tange
bātur & ex hoc ancti nomē acceperunt. Sincerus
quaſi ſine corruptiōe. Cui cōtrarius eſt inſincerus
viciatus corruptus. Supremus,ſummus ab eoꝙſu
pereminent.vn̄ & ſup̄me pater diximus. Suauis.
ſublimis ab altitudine vocatus honoris.Nam pro
prie ſublime dr̄ quod in alto ē,vt ſublimēq;ferēsad
ſydera cęli.Specioſus a ſpecievel ab aſpectu , ſicut
formoſus a forma.Solers ꝙ ſit ſollicitus in arte et
vtilis.Solers eni apud antiquos dicebatur q erat
oi bona arte inſtructus.Terentius. Adoleſcentē ſo
lertē dabo.Sup̄ſtitioſus ait Cicero appellat⁹,ꝙ to=
tos dies precabatur et immolabat vt ſibi ſui li=
beri ſuperſtites eſſent. Sollicitus qui ſolers& citus
atq; irrequietus.Sedulus familiareverbū Terentii
hoc eſt ſine dolo.Alias aſſiduus. Sodales dn̄r q ad
ſymbolū cōuenire cōſuerunt.quaſi ſuadētes,alias
ſodales ꝙ ſimul ſedeant,Socii dn̄r propter pericu
li aut operis ſocietatē,quaſi invna caligav r̄in vno
veſtigio manētes. Stultus hebetior corde,ſicut qui
dā ait.Ego meip̄m ſtultū eſſe exiſtimo,fatuū eſſe
nō opinor.ideſt obtuſis quidē ſenſibus,nō tn̄ nulliſ-
ſtultus eſt qui per ſtuporē nō mouetur iniuria ſe=
uitiā eni ꝑfert,necvltus eſt,necvlla ignominia cō=
mouetur ad dolorē. Segnis.i.ſine igne. ingenio ca
rens.Se aūt ſine ſignificat,vt ſedulus ſine dolo.Se
curus quaſi ſine cura.i.frigidus,per quos iutilesac
cepimus.Stupidus ſæpius ſtupēs.Suphus dict⁹,q̄=
ſi ſuper vultvideri q̄ eſt.Qui eivult ſupergredi qd̄
eſt,ſuperb⁹ ē.Suſurro de ſono locutiōis appellatus
quia nō in facie alicui⁹,ſed in aure loquitur de al=
tero detrahēdo.Seditioſus qui diſſentionē aioꝝ fa
cit,& diſcordias gignit,quē gręci diaſtiſin dicunt.
Seuerus,quaſi ſatisverus.tenet eni ſine pietate iu
ſticiā. Simulator dr̄ a ſimulacro.Geſtat eni ſimili=
tudinē eius quod nō eſt ipſe.Suaſor decipiēs.i.i ſu
am ſortē trahens.Scrupuloſus animi minuti & a=
ſperi.Scrupo ē ei harena durior.Sacrilegus dicit̄
ab eo ꝙ ſacra legit.i.furatur,Sicariusvocat̄ q ad
perpetrandū ſcelus telis armatus eſt. Sica eni gla
dius eſt,a ſecando vocatus. Scęuus ſiniſter atq; p=
uerſus.i.a peruerſitate.Eſt eni peſſimi & crudelis
animi. Scœnicus q in theatro agit. Theatrum eniȝ
ſcœna ē.ſcorta q̄ a gręcis quoq; ſcythę vocabātur
quo defricātur pelles,quibuscorruptela fit.ſpurc⁹
ꝙ ſit ipurus ſceleroſus ſceleribus plenus vt lapido
ſus locus et harenoſus.Plus aūt ſceleroſus q̄ ſcele
ratus.ſator ſeminator vel pater a ſemine. ſcurra q
ſectari quēpiā ſolet cibi gratia,a ſequendo igit̄ in
ſcurras cōſtat appellatos.Idē aſſecla a ſequendo.
ſatelles ꝙ adhæreat alteri,ſiue a lateris cuſtodia
ſuffectus in loco alterius ſuppoſitus. quaſi ſuffat⁹
Tn̄ et cōſulē ſuffectū dicimus eū qui pro alio ſub=
ſtituit̄.ſecūdus quia ſecus pedes,& tractus eſt ſer=
mo a ſequētibus ſeruis pediſequis.Vn̄ et ſecunda
fortuna dr̄,ꝙ ſecūdū nos eſt.i.prope nos. Inde et
res ſecūdę.i.proſperę.ſecūdę aūt a ſequēdo ſunt.
dictę.ſtipulator promiſſor.ſtipulari eni promittere
eſt,exverbis iuriſperitoꝝ qui etiā ſtipulū firmū ap
pellauerūt.ſanus a ſanguine,quia ſine pallore eſt

Soſpes ſalutis hoſpes. Salus a ſale nomen accepiſ ſe putatur. Subtilis ab extenuatiõe dictus. Seqſter dr̃ qui certantib⁹ medius interuenit, qui apud grę cos meſus dr̃, apud queꝫ pignora deponi ſolent. quod vocabulũ ab obſequẽdo factũ eſt ꝙ eius q e- lectus ſit vtraqꝫ pars fidẽ ſequaẗ. Seſſilis. ꝙ nõ vide tur ſtare ſꝫ ſedere. Surdus a ſordibus humoris au- re cõceptis, & q̃uis multis caſibus accidat nomen, tñ ęger ex prędicto vicio retinet. Siccus ꝙ ſit exeu ſatus. ſiue per antiphraſin ꝙ ſit ſine ſucco. Sepul- tus dictus eſt, eo ꝙ ſit ſine palpatione vel ſine pul- ſu. i. ſine motu. ſagio ab exigẽdo dictus. ſutor a ſuẽ dis pellib⁹ nommatur. ſubulcus porcorũ paſtor ſi- cut bubulcus a cura boum.

Tutor qui pupillũ tueẗ, hoc eſt intuetur, de quo i cõſuetudie vulgari dr̃. Quid me mo nes & tutorẽ & pedagogũ olim obrui. Te ſtes ꝙ teſtamẽto adhiberi ſolẽt ſicut ſignatores ꝙ teſtamẽtũ ſignẽt. Tetricus mõs i ſabinis aſperri- mus. vñ & triſtes hoies tetricos dicim⁹. Taciturn⁹ i tacẽdo diuturn⁹. Trutinator examinator, ex iudi cii libra perpendẽs recta trãſlatiõe a trutina quę ẽ gemina põderũ lancis. Triſtis. Tenax, nũmi cupi- dior, ꝙ teneat interdũ et pertinax. Truculẽt⁹, tor- uus terribilis, eo ꝙ ſit toruo vultu & turbulento a- ſpectu vt torua leęna, & cernim⁹ aſtãtes nec quicqꝫ lumine toruo. Turbidus terribilis. Teter ab obſcu ra tenebroſaqꝫ vita. Teterrim⁹ pro fero nimiũ. Te- trũ eni veteres pro fero dixerunt, vt enni⁹. Tetroſ qꝫ elephãtes. Terribilis quia timorẽ habet et timeẗ Tergiuerſator ꝙ aim quaſi tergũ vertat huc & il- luc nec facile qualis ſit intelligitur. Temulẽtus a temeto. i. vino ductus. Timidus ꝙ timeat diu a ſan guine, nã timor ſanguinẽ gelat, qui coactus gignit timorẽ. Turpis ꝙ ſit informis et torpeat.

Vir a virtute. Vtilis ab vtendo bñ ſua vel ꝙ bñ quid vti poſſit, ſicut docilꝫ ꝙ doceri poſ ſit. Verus a veritate. Hic & verax maior ẽ veritas q̃ verus quia nõ veritas a vero, ſꝫ verus a ve- ritate deſcẽdit. Veridicus quia verũ dicit, & verita tis aſſertor eſt. Verecũdus quia verũ factũ erube- ſcit. Viridis vi et ſucco plenus quaſi vi rudis. Venu ſtus pulcher, a venis. i. ſanguine. Viuẽs. i. viuus. Va rius, quaſi nõ vnius vię, ſꝫ incertę mixtęqꝫ ſententię Verſutus, eo ꝙ eius mẽs in quolibet actu ad quãli bet fraudẽ facile vertiẗ. Vñ & verſutia dr̃ contorta ſentẽtia. Plautus. Verſutior eſt q̃ rota figularis. Vi- lis a villa, nullius eni vrbanitatis eſt. Verſipellis eo ꝙ in diuerſa vultũ & mẽtẽ vertat. iñ & verſut⁹ & cal lidus. Violẽtus quia vim infert. Vecors mali cordis & malę cõſcientię. Vagus quia ſine via. Vanus a ve nere ęthymologiã trahit. Itẽ vanus inanis falſ⁹, eo ꝙ ſine memoria euaneſcat. Veſanus porro ſanus. Vmolẽtus q & ſatis bibit & difficile inebriaẗ. Vexa tus. i. portatus, ab eo ꝙ eſt veho vexo vecto vt ve- xaſſe ſit portaſſe. Veneficus eo ꝙ venenum mortis cauſa parauit aut pręſtitit, aut vẽdidit. Vector qua ſi vehitor. Eſt aũt vector & qui vehit & qui vehitur Venator quaſi venabulator a venatione. ſ. quę be- ſtias pręmit. Quatuor auteꝫ ſunt venatorũ officia veſtigatores. indagatores, illatores, preſſores.

Incipit liber vndecimus.

De homine et partibus eius. Cap. I.

Natura dicta ab eo ꝙ naſci aliquid faciat. Gignendi eni & faciendi potẽs eſt. Hunc quidã deũ eſſe dixerũt, a quo oia creata ſunt & exiſtũt. Genus a gignendo dictũ cui deriua tũ nomẽ a terra ex qua oia gignũtur. Ge ei grȩce terra dr̃. Vita dicta propter vigorẽ, vel ꝙ vi tene- at naſcẽdi atqꝫ creſcẽdi. vñ & arbores vitã habere dicũtur, quia gignũtur et creſcũt. Homo dict⁹, qa ex humo factus eſt, ſicut in geneſi dr̃, et creauit de us hominẽ de limo terrę. Abuſiue aũt prõũciaẗ ex vtraqꝫ ſubſtãtia tot⁹ hõ. i. ex ſocietate aię et cor- poris. Nã ꝓprie hõ ab humo, Gręci aũt hoieꝫ ãtro pũ appellauerũt, eo ꝙ ſurſum ſpectet ſubleuatus ab humo ad cõtẽplationẽ artificis ſui. Quod Oui- dius poeta deſignat cũ dicit. Pronaqꝫ cõſpectant aialia cętera terrã. Os homini ſublime dedit, cęlũ qꝫ videre iuſſit, & erectos ad ſydera tolleẽ vultus. Qui iõ erectus cęlũ aſpicit, vt deũ quęrat, nõ vt ter rã intẽdat, veluti pecora, quę natura ꝓna & vẽtri o bedientia finxit. Duplex eſt aũt hõ, interior & ex- terior, Interior hõ aia, exterior hõ corpus. Aia aũt a ventis nomẽ accepit, eo ꝙ vẽtus ſit. Vnde et vent⁹ grȩce aios dr̃, quod ore trahẽtes aerẽ viuere videaẗ ſed apertiſſime falſum ẽ, quia multo prius gigniẗ aia quã cõcipi aer ore poſſit, quia iã in genitricis v tero viuit. Nõ eſt igitur aer aia, quod putauerũt q- dã qui nõ potuerũt incorporeã eius cogitare natu rã. Spm̃ idẽ eſſe quod aiam euãgeliſta prõũciat dicẽs. Poteſtatẽ habeo ponẽdi aiam meã, & rurſus poteſtatẽ habeo ſumẽdi eã. De hac quoqꝫ ipſa dñi aia paſſiõis tẽpore memoratus euãgeliſta ita ꝓtu lit dicẽs, et inclinato capite emiſit ſpm̃. Quid ẽ ei emittere ſpm̃ niſi quod aiaꝫ ponere, Sed aia dicta ꝓpter quod viuit, ſpũs aũt vel pro ſpirituali natu- ra vel pro eo quod ſpiret in corpore, Itẽ aim idem eſſe quod aiam, ſed aia vitę eſt, aius cõſilii. Vñ di- cũt phi etiã ſine aio vitã manere, & ſine mente ai- mã durare, vñ & amẽtes, nã mẽtẽ vocari vt ſciat, a nimũ vt velit. Mẽs aũt vocata quod emineat i aia vel quod meminit. Vñ & imemores amẽtes dicunẗ quapropter nõ oia ſꝫ quod excellit i aia mens vo- caẗ, tanq̃ caput ei⁹ vel oculus. Vñ & ipe homo ſecũ dũ mẽtẽ imago dei diciẗ. Ita aũt hęc oia adiuncta ſunt aię vt vna res ſit. Pro efficientiis ei cauſarũ di uerſa noia ſortita eſt aia, Nã & memoria mens eſt vñ & imemores amẽtes, dũ ergo viuificat corpus aia eſt, dũ vult aius eſt, dũ ſit mẽs ẽ, dũ recolit me- moria ẽ, dũ rectũ iudicat rõ ẽ, dũ ſpirat ſpũs ẽ, dũ aliqd ſenſit ſenſus eſt, Nã m̃ aius ſenſus dr̃, p his q̃ ſentit, vñ & ſentẽtia nomen accepit. Corpus dr̃ eo

ꝙ corruptum petit. Solubile enim atq; mortale eſt
et aliquando ſoluendum. Caro autem a creando ē
appellata. Crementum enim ſemen eſt maſculi. vn
de animalium et hominum corpora concipiuntur
Hinc et parentes creatores vocantur. Caro autem
ex quatuor slementis compacta eſt. Nam terra in
carne eſt, aer in habitu, humor in ſanguine, ignis
in calore vitali. Habent enim in nobis elemēta ſu
am queq; partem, quibus quid debetur compage
reſoluta Caro aūt & corpus diuerſa ſignificant. In
carne ſemper corpus eſt, non ſemper ī corpore ca
ro. Nam caro eſt quæ viuit, idem et corpus. Corpus
quod non viuit, id eſt non caro. Nam corpus dici=
tur aut quod poſt vitam eſt mortuum, aut ſine vita
eſt conditum. Interdum et cum vita corpus et non
caro, vt herba et lignum. Senſus corporis quinq;
ſunt vt viſus, auditus, odoratus, guſtus, & tactus.
Ex quibus duo apęriuntur et clauduntur, duo ſem
per patentes ſunt. Senſus dicti, quia per eos ani=
ma ſubtiliſſime totum corpus agitat vigore ſenti=
endi. Vnde et pręſentia nuncupantur ꝙ ſint præ
ſenſibus, ſicut præ oculis quæ præſto ſunt oculis.
Viſus eſt qui a philoſophis humor vitreus appel=
latur. Viſum autem fieri quidam aſſeuerant aut ex
terna æthera luce, aut interno ſpiritu lucido per te
nues venas a cerebro venientes atq; penetratis tu=
nicis in aerem exeuntes, et tunc commixtione ſimi
lis materiæ viſum dantes. Viſus dictus ꝙ viuacior
ſit cęteris ſenſibus ac præſtantior ſiue velocior.
ampliuſq; vigeat quantum memoria inter cætera
mentis officia. Vicinior eſt enim cerebro, vnde om
nia manant, ex quo fit vt ea quæ ad alios pertinēt
ſenſus videre dicamus, veluti cum dicimus. Vide
quomodo ſonat, vide quomodo ſapit, ſic & cętera
Auditus appelatus ꝙ voces hauriat, hoc eſt aere
verberato ſuſcipiat ſonos. Odoratus quaſi aeris o
dore attactus, tacto enim aere ſentitur, ſic & olfa=
ctus ꝙ odoribus afficiatur. Guſtus a gutture dict⁹
Tactus eo ꝙ pertractet & tangat, et per omnia mē
bra ſtigorem ſenſus aſpergat. Nam tactu proba=
mus quicquid cæteris ſenſibus iudicare non poſſu
mus Duo autem tactus genera ſunt. Nam aut ex=
trinſecus venit quod feriat, aut intus in ipſo corpo
re oritur. Vnicuiq; autez ſenſui propria natura da
ta eſt. Nā quod vidēdū eſt, oculis capitur, quod au
diendum eſt auribus, mollia & dura tactu æſtimāt
ſapor guſtu, odor naribus dicitur. Prima pars cor=
poris caput, datumq; illi hoc nomen eo ꝙ ſenſ⁹ et
omnes & nerui inde initium capiant, atq; ex eo oīs
vigendi cauſa oriatur. Ibi enim omnes ſenſus ap=
parent. Vnde ipſius animæ quæ conſulit corpori,
quodammodo perſonaz gerit. Vertex eſt pars qua
capilli capitis colliguntur & in qua cæſaries verti=
tur, vnde et nuncupantur. Caluaria ab oſſibus cal
uis dicta per defectionem, et neutraliter pronun=
ciatur. Occipitum capitis pars poſterior, quaſi con
tra capitium, vel ſit capitis retrorſum. Capilli vo=
cati quaſi capitis pili facti, vt in decorem pręſtent
& cerebrum aduerſns frigus muniant, atq; a ſole
defendant. Pilli autem dicti a pelle de qua prode=
unt ſicut et pilum dicitur a pila vbi pigmentum
contunditur, Cæſaries a cædendo vocata, ideoq;
tantum virorum eſt. Virum enim tonſum decet mu
lierem non decet. Comæ ſunt proprie non cæſi ca
pilli, et eſt grecus ſermo. Nam comas græci cai=
mos a ſecaudo nominant. Vnde et cirin tondere
dicunt, vnde et cirri vocantur quod etiam idē græ
ci mallonem vocant. Crines proprie mulierum ſūt
Dicti autem crines eo ꝙ vittis diſcernentur. Vnde
et diſcriminalia dicuntur a quibus diuerſi religā=
tur. Tempora ſunt quæ caluarie dextra lęuaq; ſub
iacent Quæ ideo ſic nuncupantur, quia mouentur
ipſaq; mobilitate quaſi tempora quibuſdam inter
uallis mutautur. Facies dicta ab effigie ibi eſt enī
facta tota figura hominis et vniuſcuiuſq; perſonæ
cognitio. Vultus vero dictus, eo ꝙ eum voluntas
oſtenditur animi, ſecundum voluntatem enim in
varios motus mutatur. Vnde et differunt ſibi vtra
q;. Nam facies ſimpliciter accipitur de vniuſcuiu
q; naturali aſpectu, vultus autem animorum quali
tates ſignificat. Frons ab oculorum foraminibus
nominata eſt, hęc imago quędam animi mentiſq;
motum ſpecie ſua exprimit, dum vel lęta vel triſtis
eſt. Oculi vocati, ſiue quia eos ciliorum tegmina oc
cultant, ne qua incidentis iniurię offenſione lędan
tur, ſiue quia lumen occultum habent, id eſt ſecre
tum vel intus poſitum. Hi inter omnes ſenſus vici=
niores animę exiſtunt. In oculis enim omne men=
tis indicium eſt, vnde et animi perturbatio vel hi=
laritas in oculis apparet. Oculi autem idem et lu=
mina. Et dicti lumina ꝙ ex eis lumen manat, vel ꝙ
ex initio ſui clauſam teneant lucem, aut extrinſe=
cus accepta viſui proponendo refundant. Pupilla
eſt medius punctus oculi in quo vis eſt videndi, v=
bi quia paruę imagines a nobis videntur, propte=
rea pupillę appellantur. Nam paruulli pupilli di=
cuntur. Hanc plęriq; pupillam vocant. Vocatur au
tem pupilla ꝙ ſit pura atq; impolluta vt ſunt puel
lę. Phyſici dicunt eaſdem pupillas quas videmus
in oculis, morituros ante triduum non habere, qui
bus non viſis certa eſt deſperatio. Circulus vero
quo a pupilla albę partes oculi ſeparantur diſcre
ta nigrediue, corona dicitur, ꝙ rotunditate ſui or=
net ambitum pupillę. Voluos autem quidam ap=
pellant ipſos vertices oculorum ex ſimilitudine vol
uorum. Palpebrę ſunt ſinus oculorum, a palpita=
tione dictę, quia ſemper mouentur. Concurrunt e=
nim inuicem aut aſſiduo motu reficiant obtutum.
Munitę ſunt autem vallo capillorum vt et aper=
tis oculis ſi quid inciderit repellatur et ſono conni
bentibus tanquam inuoluti quieſcant latentes.
In ſummitate autem palpebrarum locis quibus ſe
vtræque clauſę contingunt, extant adnoti ordine
ſeruato capilli tutelam oculis miſtrantes, ne ir=

ruētes facile iiurias excipiāt,& ex eo noceāt,vtpul
uer is vł cuiuſcūq; craſſioris materię arceāt tactū
aut ipſum quoq; aerē concidendo mirificēt,quo te
nuē atq; ſerenum faciant viſum. Lachrymas qdā;
a laceratione mentis putant dictas,alii exiſtimant
ideo quia greſſi daſſiria vocāt.Cilia ſunt tegmina,
quibus cooperiuntur oculi,& dicta cilia ꝙ celēt o⸗
culos regētq; tuta cuſtodia. Supercilia dicta quia
ſuperpoſita ſunt ciliis,quę iccirco pilis veſtita ſunt
vt oculis munimēta prætendāt,& ſudorem a capi
te defluentem depellāt.Interciliumvero eſt mediū
illud inter ſupercilia,quod ſine pilis eſt.Genæ ſūt
inferiores oculorum partes,vnde barbę inchoant.
Nā gręce genos barbę.Hinc & genęꝙ inde incipi
ant gigni barbę.Malę ſunt eminentes ſub oculis p
tes ad protectionem eo℞ ſuperpoſitæ.Vocate aūt
malę ſiue ꝙ infra oculos promineāt in rotundita⸗
te,quę græci mella appellāt,ſiue ꝙ ſint ſupra ma
xillas.Maxillę per diminutionem a malis,ſicut pa
xillus a palo,taxillus a talo.Mādibullę ſunt maxil
larum partes ex qua et nomen factum.Barbā vete
res vocauerunt ꝙ virorum ſit non mulierū. Aurib⁹
inditum nomen a vocibus hauriendis.vnde & Vir⸗
gilius.Vocēq; his auribus hauſit,aut quia vocē ip⸗
ſam greci audenliden vocāt ab auditu.Per immu⸗
tationem eni litterę aures quaſi audes nuncupatę
ſunt.Vox ei repercuſſa per anfractus earum ſonū;
facit,quo ſenſum excipiāt audiendi,Pinnula ſum⸗
ma pars auris,ab acumine dicta.Pinnū enim anti
qui acutum dicebāt.vnde & bipēnis & pinna.Na⸗
res iccirco nominātur quia per eas vel odor vel ſpi
ritus manare nō deſinit,ſiue quia nos odore admo
nent vt nouerimus aliquid,ac ſciam⁹. vnde ecōtra
inſcii ac rudes ignari dicuntur.Olfeciſſe enim vete
res ſciſſe dicebāt.Terentius.Ac nō notis ex menſi
bus prius olfeciſſent q̄ ille quicq̄ cęperit.Nariū; re
cta pats,propter ꝙ ęqualiter ſit in longitudine et
rotunditate porrecta colūna vocatur extremitas
eius pyrula a formula pomi pyri.Quę vero dextra
lęuaq; ſunt,pinnulę ab alarum ſimilitudine,medi
um autem interfinium.Os dictū; ꝙ per ip̄m quaſi
per oſtium & cibos intus mittimus & ſputum foris
proiicimus,vel qui ibi ingrediuntur cibi inde egre
diuntur ſermones.Labia a lambando nominata,
quod autem ſuperius eſt,labium dicimus,quod i
ferius eo ꝙ groſſius ſit labrum.Aliivirorum labra
mulierum labia dicuntur.Lingue a lingendo cibū
putat Varro nomen impoſitum.Alii ꝙ per articu⸗
latos ſonos verba ligat ſicut enim plectrum cor⸗
dis.ita lingua illiditur dentibus & vocalem efficit
ſonū.Dentes greci oduntes vocant,et inde in lati⸗
num nomen trahere videntur.Horū primi p̄ciſo⸗
res dicuntur,quia omne quod accipitur ipſi prius
incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum
duo in dextra maxilla,& duo in ſiniſtra ſunt. Et di
cti canini,quia ad ſimilitudinem caninorū exiſtūt

& canis ex ipſis oſſa frangit ſicut & homo,quia qđ
non poſſunt priores præcedere illis tradunt vt cō
fringāt.Hos vulgus pre longitudine et rotundita⸗
te colomellos vocant.Vltimi ſunt molares,qui con
ciſa a prioribus atq; confracta ſubigunt,et molūt
atq; immaſſant,vnde et molares vocati ſunt. Den
tium autem numerum diſcernit qualitas ſexus.nā
in viris plures,in fœminis pauciores exiſtunt. Cin
giuę a gignendis dentibus nominatæ.Factæ ſunt
autem etiam ad decorem dentium,ne nudi horro
ri potius q̄ ornamento exiſterent. Palatum noſtrū
ſicut cęlum ſurſum eſt poſitum,et inde palatum a
polo per deriuationem,ſed græci ſimiliter palatū
vranon appellant,eo ꝙ pro ſui concauitate cæli ſi
militudinem habeat. Fauces a fundendis vocibus
nominatę,vel ꝙ per eas famur voces.Arterię voca
tæ,ſiue ꝙ per eas a pulmone aer,hoc eſt ſpirit⁹ fer
tur,ſeu ꝙ arctis & anguſtis meatibus ſpiritum vita
lem retineant,vnde vocis ſonos emittunt ,qui ſoni
vno modo ſonarent,niſi linguę motus diſtantis vo
cis efficeret.Toles gallica lingua dicūtur,quas vul
go per diminutionem tuſillas vocant,quæ in fauci
bus turgeſcere ſolent.Mentum dicitur ꝙ inde mē
dibulę oriantur,vel ꝙ ibi iungantur. Gurgulio a
gutture nomen trahit,cuius meatus ad aures per
tendit,habens viam qua vox ad linguam tranſmit
titur vt poſſit verba collidere.Vnde & garrire di⸗
cimus.Rumen proximum gurgulioni quo cibus &
potio deuoratur.Hinc & beſtiæ quę cibum reuo⸗
cant ac remandūt,ruminare dicuntur. Sublingui
um,operculium gurgulionis,quaſi parua lingua,
quæ foramen linguę recludit operitq;.Collum di⸗
ctum ꝙ ſit rigidum et rotundum.vt columna baiu
lans caput & ſubſtentans,quaſi capitolium, cuius
anterior pars gula vocatur.poſterior ceruix. Cer⸗
uix autem numero ſingulari membrum ipſum ſi⸗
gnificat.Nam pluraliter contumaciā; ſępe demō
ſtrat Cicero in verrinis.Pręторem tu accuſas fran⸗
gere ceruices.Humeri dicti quaſi armi.ad diſtictio
nem hominis a pecudibus mutis vt hi humeros,il⸗
li armos habere dicuntur.Nam proprie armi qua
drupedi ſunt. Ala ſummi humeri pars poſterior.
Brachia a fortitudine nominata ſunt.Bari eni gręce
ce graue et forte ſignificat.In brachiis enim thori
lacertorum ſunt , & inſigne muſculorum robur
exiſtit . Hi ſunt thori ideſt muſculi,& dicti tho⸗
ri ꝙ illic viſcera torta videantur.Cubitus dictus ꝙ
ad cibos ſumendos in ipſo cubamus .Vlna ſecun⸗
dum quoſdam vtriuſq; manus extenſio eſt,ſecun⸗
dum alios eſt cubitus,quod magis verum eſt, quia
græce olonos cubitus dicitur.Alæ autem ſub bra
chia ſunt appellatæ,eo quod ex eis in modum ala
rum motus brachiorum inchoet,quas quidam aſ⸗
cellas vocant,quod ex his brachia cillentur ideſt
moueantur ora. Nam cillere eſt mouere. Hos qui⸗
dam ſub hircos vocant,propter ꝙ in plęriſq; homi

nibus hircoꝝ fetoreꝫ reddant. Manus dicta ſit to
tius corporis munꝰ. Ipſa ei cibũ ori miniſtrat, ipſa
operatur oĩa atq; diſpenſat, per eaꝫ accipimꝰ & da
mus. abuſiue aũt manus etiam ars vel artifex. vñ
et manus precium dicimus. Dextra vocatur a dan
do ipſa ei pignus pacis datur ipſa fidei teſtis atq;
ſalutis adhibetur. & hoc eſt illud apud Tullium.
Fidẽ publicã iuſſu ſenatu dedi id eſt dextrã. Vn=
de apoſtolus dicit. Iacobus & Ioannes dextras de=
derunt mihi, & reliqua. Leua ꝙ aptior ſit ad leuã
dũ. Siniſtra aũt vocata quaſi ſine dextra, ſiue ꝙ rẽ
fieri ſinat. A ſinẽdo enim ſiniſtra eſt nũcupata. Pal
ma eſt manus expanſis digitis ſicut contractis pu=
gnus. Pugnus aũt a pugillo dictus ſicut palma ab
expanſis palmę ramis. Digiti nuncupati, vel quia
decẽ ſunt, vel quia decẽter iuncti exiſtant. Nã ha=
bent in ſe & numerum perfectũ & ordinem decen
tiſſimum. Primus pollex vocatus eo ꝙ iter cæteroſ
virtute polleat et poteſtate. Secundus index & ſa
lutaris ſeu demõſtratorius, quia eo fere ſalutamus
vel aliquid demõſtramus. Tertius ĩpudicus, ꝙ plę
rumq; per eum probra iſectatio exprimitur. Quar
tus annularis in eo ꝙ in ipſo ãnulus geritur. Idẽ &
medicinalis ꝙ eo trita collyria a medicis colligunẽ
Quintus auricularis pro eo ꝙ eo aurẽ ſcalpimus.
Vngulas ex gręco vocamꝰ, illi ei has onices dicunt
Truncus media pars corporis a collo vſq; ad igui=
na. De quo Nigidius. caput collo vehitur, truncꝰ ſu
ſtinetur coxis & genibꝰ cruribuſq;. Thorax a græ=
cis dr̃ anterior pars trunci a collo vſq; ad ſtomachũ
quã nos dicimus archã, eo ꝙ ibi archanũ ſit. i. ſe=
cretũ quo cęteri arceantur. Vñ et archana & ara di
cta quaſi res ſecretę cuiꝰ eminẽtes pulpæ mãmillę
dicũtur. Inter quas pars illa oſſea pectus dr̃, ad ex
tra aũt leuaq; coſtæ. Pectus vocatum ꝙ ſit pexũ in
ter eminẽtes mãmillarum partes, vnde & pectinen
dicimꝰ ꝙ pexos capillos faciat Mãmillę vocatę, qa
rotondę ſunt quaſi mallę per diminutionem. ſ. Pa=
pillę capita mãmarum ſunt, quas infantes ſuggen
tes cõpręhendunt. & dictę papillę ꝙ eas infantes q̃
ſi papant dum lac ſugunt, proinde mãmilla eſt om
nis eminentia vberis papilla vero breue illud vnde
lac trahitur. Vbera dicta, vel quia lacte vberta, vel
quia vuida, humore. ſ. lactis in morem vuarum ple
na. Lac vim nominis a colore trahit ꝙ ſit albus li=
quor. Leucos enim græce album dicunt, cuius na=
tura ex ſanguine commutatur. Nam poſt partum
ſi quid ſanguinis nondum fuerit vteri nutrimento
conſumptũ, naturali meatu fluit in mammas & ea
rum virtute albeſcens lactis accipit qualitatem. Cu
tis eſt quę in corpore prima ẽ appellata, ꝙ ipſa cor
pori ſuperpoſita inciſionem prima patitur. Cutis
enim græce inciſio dicitur, eademq; pellis & exter
nas iniurias corporis tengendo pellat pluuiaſq; et
ventos ſoliſq; ardores perferat. Pelliſ autem mox
detracta ſubacta iam corium dicitur. Corium autẽ
per deriuationem caro appellatur ꝙ eo tegatur, ſꝫ

hoc in brutis animalibus proprium eſt. Pori cor=
poris gręco nomine appellãtur, qui latine proprie
ſpiramenta dicuntur, eo quod per eos viuificꝰ ſpi=
ritus exterius miniſtretur. Arvina eſt pinguedo cu
ti adhęrens. Pulpa eſt caro ſine pinguedine, dicta
quod palpitet, reſilit enim ſæpe. Hanc plæriq; et vi
ſcum vocant, propter quod glutinoſa ſit. Membra
ſunt partes corporis. Artus quibus colligan̄t mem
bra, ab arando dicti. Nerui græca deriuatione ap
pellata, quos illi neura vocant. Alii latine vocatos
neruos putant eo quod artuum coniunctiones in=
uicem his inhæreant. Maximam autem viriũ ſub=
ſtantiam neruos facere certiſſimum eſt. Nam quã
to fuerint denſiores tanto propenſius augeſcere
firmitatem. Artus dicti quod colligati inuicem ner
uis artantur. i. ſtringantur quorum diminutiua ſũt
articuli. Nam artus dicimus mẽbra maiora vt bra
chia, articulos minora membra vt digitos. compa=
gia capita ſunt oſſiuꝫ dicta eo quod ſibi compacta
neruis velut glutino quodam adhæreant Oſſa ſũt
corporis ſolidamenta. In his enim poſitio omnis
roburq; ſubſiſtit. Oſſa autem ab vſto dicta propter
quod cremarentur ab antiquis ſiue vt alii putant
ab ore eo quod ibi pateant. Nam vbiq; cute viſce=
ribuſq; abtecta celantur. Medullę appellatæ quod
madefaciant oſſa. Irrigant enim et confortãt. Ver
tibula ſunt ſummæ oſſium partes, nodis craſſiori=
bꝰ cõglobata, dicta eo quod ad inflexionẽ mẽbroꝝ
illa vertantur. Cartillagines oſſa mollia & ſine me
dulla, quod genus auriculę & narium diſcrimen &
coſtarum extremitates habent, ſiue opercula oſſi
um quę mouentur. Et dictę cartillagines quod leni
atritu careant dolore dum flectantur. Coſtas ap=
pellari quidam putant quod ab ipſis interiora cu=
ſtodiantur, et toto mollicies ventris vallata ſalue=
tur. Latus quia iacentibus nodis latet. Eſt enim le
ua pars corporis, dextro autem lateri habilior mo
tus eſt, lęuo fortior, & honeri ferendo accommoda
tior. Vnde et lęua nuncupata quod aptior ſit ad le
uandum aliquid et portandum. Ipſa enim geſtat
clypeum, enſem pharetram et reliqua onera. vt ex
pedita ſit dextra ad agendum. Dorſum eſt a ceruí
ce vſq; ad renes. Dictum autem dorſuꝫ quod ſit ſu
perficies durior corporis in moduꝫ ſaxi fortis & ad
portandum & ad perpetiendum. Terga quia in ea
ſupini iacemus in terra quod ſolus homo poteſt.
Nam muta animalia tantum aut in ventre aut la=
tere iacent. vnde in animalibus terga abuſiue di=
cuntur. Scapula a ſcandendo dicitur, interſcapili=
um ſpacium quod inter ſcapulas eſt. vnde & nomí
natum. Palæ ſunt dorſi dextra lęuaq; eminẽtia mẽ
bra, dicta quod in luctando ęas pręmimus, q̇d græ
ci palin dicũt. Spina eſt iunctura dorſi dicta eo q̇d
habeat radiolos acutos, cuius iuncturæ ſpondilia
appellantur propter partem cerebri, quę fertur ꝑ
eos lõgo tractu ad cęteras corporis partes. Sacra
ſpina ẽ ima ꝑpetue ſpinę, quã gręci ironoſtoi vocãt

quoniã primũ infante cõcepto naſcitur, ideoq; et hoſtia id primũ a gentib⁹ diis ſuis dabatur vnde et ſapientia ſancta dr̃. Renes ait Varro dictos ꝙ riui ab his obſcęni humoris naſcãt. Nãvenę et medullę tenuẽ liquorẽ deſudãt in renibus. qui liquor rurſus a renib⁹ calore venereo reſolut⁹ decurrit. Lũbi ob libidinis laſciuiã dicti, quia in viris cauſa corporeę voluptatis in ipſis eſt, ſicut i vmbilico, fęminis. Vñ & ad iob in exordio ſermonis dictũ eſt. Accinge ſicut vir lũbos tuos vt in his eſſet reſiſtendi præparatio, i quib⁹ libidinis eſt vſitata dominãdi occaſio. Vmbilicus eſt medius locus corporis, dict⁹ ꝙ ſit vmbus ilioꝝ. Vñ & vmbo appellatur locus i medio clypei a quo depẽdet. Ex eo ei infans in vtero pendet, ex eo etiã & nutrit̃. Iliũ gręco ſermone appellatũ, ꝙ ibi obuoluam⁹ nos. gręce ei ilios obuoluer̃ dr̃. Clunes vocatę, ꝙ ſint iuxta collũ quod eſt lõgaõ, Nates ꝙ in ip̃is initimur dũ ſedem⁹. Vñ & cõglobata ẽ i eis caro, ne p̃mẽti corporis mole oſſa dolerent. Genitalia, corporis partes ſunt, vt nomẽ ip̃m docet, gignendæ ſobolis acceperũt vocabulum ꝙ his procreat̃ & gignit̃, Hęc & pudẽda pro verecundia ſiue a pube. Vñ & indumẽto operiunt̃. Dñr autẽ iſta & inhoneſta, quia nõ habẽt eã ſpeciẽ decoris, ſicut mẽbra quę in promptu locata ſunt. Idẽ & veretrũ quia viri eſt tm̃ ſine ꝙ ex eo virus emittit̃: Nã virus proprie dr̃ humor fluẽs a natura viri. Teſticuli per diminutionẽ a teſtibus dicti quoꝝ nũerus icipit a duob⁹. Hi ei ſemẽ calamo miniſtrant, quod ab ſpinę medulla & renibus & lũbis ſuſcipiunt ad graciã procreandi. Viſcus eſt pellis in quo teſticuli ſũt. Poſteriora vero vocata quod retro ſũt & a vultu aduerſa ne dũ aluũ purgam⁹ inquinaremur aſpectu. Meatus inde appellatus, quia p eũ meãt. i. egerũt̃ ſtercora. Femora dicta ſunt ꝙ ea parte a fœmina ſexus viri diſcrepet. Sunt aũt ab iguinib⁹ vſq; ad genua. Fęmina aũt per deriuationẽ femorum partes ſunt, quibus in equitando tergis equoꝝ adhærem⁹. Vñ & pręliatores oli ſub fœminibus equos amiſiſſe dicebãtur. Coxę quaſi cõiunctę axes. In ipſis ei femora mouẽtur, quoꝝ concaua vertebra vocãtur, quia in eis capita femorũ vertũtur. Suffragines, quia ſubtus frãguntur. i. flectũtur, nõ ſupra ſicut in brachiis. Genua ſunt cõmiſſiones femorũ & cruriũ, & dicta genua eo ꝙ in vtero ſint genis oppoſita. Cohęrent ei ſibi ibi, & cognata ſunt oculis lachrymaꝝ indicib⁹ & miẽ. Nã a genis genua dñr. Deniq; cõplicatũ gigni formariq; hominẽ dicunt, ita vt genua ſurſũ ſint quib⁹ oculi formãtur, vt caui, ac rotondi fiant. Ennius. Atq; genua ſe proſternunt ſtati lachrymãtur. Voluit ei eos natura vterũ maternũ rememorari, vbi quaſi i tenebris cõſedebant anteq̃ ad lucẽ venirent. Crura dicta, quia his currim⁹ & greſſum facimus. Sũt autẽ ſub genibus vſq; ad ſuras. Tibię vocatę quaſi tubę. ſunt enim et longitudine et ſpecie ſimiles. Talus dictus a tolo, Nã tolus eſt eminens rotunditas.

Vnde et faſtigium templi rotundi tolus vocat̃. Talus autẽ ſub crure eſt. ſub talo calcanei. Pedes ex græca æthymologia nomen ſortiti ſunt. Hos eniꝫ gręci podas dicunt, quia alternis motibus ſolo fixi incedũt. Plantę a planicie nuncupatę, quia nõ rotundę vt in quadrupedib⁹ ne ſtare non poſſit bipes homo ſed planę atq; longiores formatę ſunt vt ſtabilius corpus efficerẽt. Sunt aũt plãtę anteriores partes, quę etiã ex multis oſſibus cõſtant. Calcis prima pars plãtæ, a callo illi nomen impoſituꝫ, quod terrã calcamus, Hinc & calcaneus, ſolum inferior pars pedis, dictũ quia eo terræ veſtigia iprimimus ſed et ſolũ dicitur oẽ quod aliquid ſuſtinet quaſi ſolidũ, vñ & terra ſolũ pedis ꝙ totã corporis moleꝫ portat. Viſcera non tm̃ inteſtina dicimus, ſed quicquid ſub corio eſt, a viſco quod eſt inter carnẽ & cutẽ. Item viſcera vitalia. i. circũfuſa cordis loca, quaſi viſcoſa, eo ꝙ ibi vita. i. aĩa cõtinetur. Itẽ viſcera capita neruorum, ex ſanguine & neruis copulata. eadẽ lacerti ſiue mures, quia ſic in ſingulis mẽbris cor diſloco ſunt, vt cor in media parte totius corporis appellãturq; a noie ſimilium aialium ſub terra delitefcẽtiũ. Nam inde muſculi a murium ſimilitudine. Idẽ etiã & tori, ꝙ illic viſcera torta videãt̃. Cor a gręca appellatiõe deriuatũ. quod illi cardiã dicũt ſiue a cura. In eo enim oĩs ſollicitudo & ſcientię cã manet. Quod iõ pulmoni vicinum eſt, vt cuꝫ ira accenditur, pulmonis humore tẽperetur. Huius duæ arterię ſunt, de quibus ſiniſtra plus ſanguinem habet dextra plus ſpm̃, vnde & in dextro brachio pulſum inſpicimus. Pręcordia ſunt loca cordis vicina quib⁹ ſenſus percipitur, & dicta pręcordia eo ꝙ ibi ſit principium cordis et cogitationis, Pulſus vocatus ꝙ palpitet, cuius indicio aut infirmitatem itelligimus, aut ſalutẽ. Huius duplex eſt motus, aut ſimplex, aut cõpoſitus. Simplex eſt qui ex vno ſaltu cõſtat. Cõpoſitus eſt qui ex pluribus moribus inordinatus & inęqualis exiſtit. Qui motus certa habent ſpacia, dactylicũ percuſſum q̃diu ſine vicio ſunt. ſi quando vero citatiores ſunt, vt dorcadazontes, ãt leuiores, vt mirmicizontes mortis ſigna ſunt. Venæ dictę eo ꝙ viæ ſunt natantis ſanguinis atq; riui per corpus omne diuiſi quib⁹ vniuerſa membra irrigantur. Sanguis ex gręca æthymologia nomẽ duxit quod vegetetur et ſubſtantetur et viuat. Sanguis autem eſt dum in corpore eſt, effuſus vero cruor dicitur eo ꝙ effuſus decurrit, vel ab eo ꝙ currẽdo corruat. Alii autem cruorem iterpretantur ſanguinem corruptum qui emittitur. Alii autem vocatum ſanguinem ꝙ ſuauis ſit. Sanguis autem nõ eſt integer niſi in iuuenibus Nã dicunt phyſici minui ſanguinem per ętatem, vnde in ſenibus tremor ẽ. Proprie autem ſanguis animæ poſſeſſio eſt. Inde genas lacerare mulieres in luctu ſolent. Vñ & purpureæ veſtes & flores purpurei mortuis p̃bẽt̃. pulmo ex gręco trahit vocabulũ. Græci enim pulmonem pleumon vocant, eo ꝙ cordis flabellum ſit in

quo pneuma.i.ſpũs ineſt,per quod & agitantur et
mouẽtur. Vñ & pulmones vocati ſunt. Nam gręce
pneuma ſpũs dr̃,qui flẽdo & exagitãdo aerẽ emit
tit & recipit,a quo moueẽ pulmões& palpitãt ad a
periẽdo ſe vt flatũ capiãt,reſtringẽdo ſe vt eiiciant
Eſt ei organũ corpis.Iecur nomẽ habet eo ꝙ ignis
ibi habeat ſedẽq in cerebro ſubuolat,iñ ad oculos
cęteroſq; ſenſ⁹ & mẽbra diffundiẽ,et calore ſuo ad
ſe ſuccũ ex cibo tactũ vertit in ſanguinẽ quẽ ad v-
ſum paſcẽdi nutriẽdiq; ſingulis mẽbris prebet. In
iecore aũt cõſiſtit voluptas & cõcupiſcentia, iuxta
eos qui de phyſicis diſputãt. Fibrę iecoris ſunt ex
tremitates.ſicut extremę ptes filioꝝ ſiue quaſi lin
guę eminẽtes. Dictas aũt fibras quod apud gẽtiles
ĩ ſacris ad phœbi aras ferebãtur ab ariolis,qb⁹ ob
latis atq; ſuccẽſis reſpõſa acceperũt. Splen dict⁹ a
ſupplemẽto,ex cõtraria parte iecoris ne vacua exi
ſteret.Quẽ qdã etiã riſus cã factũ exiſtimãt. Nam
ſplene ridem⁹,felle iraſcimur,corde ſapim⁹ ieco-
re amam⁹.Quib⁹ quatuor elemẽtis cõſtãtib⁹ inte
grũ eſt aĩal. Fel appellatũ ꝙ ſit folliculũ geſtãs hu
morẽ q vocatur bilis. Stomachus gręce os vocatur
eo ꝙ oſtiũ vẽtris ſit,& cibũ excipiat,atq; in iteſtina
trãſmittat.Inteſtina dñt,eo ꝙ corporis interiore p
te cohibẽtur,quę iccirco lõgis nexib⁹ in circuloruꝫ
ordinata ſunt modũ vt ſuſceptas eſcas paulati di-
gerãt,& ſuperadditis cibis nõ ipediant. Omẽtum
mẽbranũ quod cõtinet inteſtinoꝝ maiorẽ parteꝫ
quod epitholin gręci vocãt.Diſſeptũ inteſtinuꝫ qd
diſcernit vẽtrẽ & cętera inteſtina a pulmone vel a
corde.Cęcũ inteſtinũ ꝙ ſit ſine foramine & exitu,
quod gręci tiſonenteron dicunt.Ieiuna tenue inte
ſtinũ,vñ & ieiunium dr̃.Vẽter aũt & aluus & vter⁹
inter ſe differũt.Vẽter ẽ q acceptos cibos digerit,
& apparet extriſecus, pertinetq; a pectore ad in-
guinẽ,& dict⁹ vẽter ꝙ per totũ corpus vitę alimen
ta trãſmittat.Alu⁹ ẽ q cibũ recipit,& purgari ſolet
Saluſtius,Simulãs ſibi aluũ purgari.Et vocaẽ al-
uus ꝙ abluaẽ.i.purgeẽ,Ex ipo ei ſordes ſtercoruꝫ
defluũt.Vterũ ſolę mulieres habẽt,in quo cõcipi-
unt ad ſimilitudinẽ caliculi.Tñ auctores vterũ pro
vtriuſq; ſexus ventre plerũq; ponũt nec poetę tm̃-
mõ,ſed & ceteri.Vocat⁹ aũt vterus ꝙ duplex ſit,&
a bvtraq; i duas ſe diuidat partes,quę i diuerſũ dif
fuſę ac replexe circũplicãtur in modũ cornu arie-
tis,vel quod iterius ipleaẽ fętu.Hic & vter ꝙ aliqd
intrinſecus habuerit.vt mẽbra & viſcera.Aqualicu
lus aũt proprie porci eſt,hinc ad vẽtrẽ tranſlatio.
Matrix dr̃ ꝙ fętus in ea generetur,ſemen enim re
ceptũ cõfouet cõfotum corporat,corporatũ in mẽ
bra diſtiguit. Vulua vocata,quaſi valua.i.ianua vẽ
tris,vel ꝙ ſemẽ recipiat,vel ꝙ ex ea fętus proce-
dat. Veſica dicta quaſi vas aquę,quia ſicut vas a-
qua,ita de renibus vrina collecta cõpleẽ & humo
re diſtiguiẽ.Cuius vſus involucrib⁹ nõ habeẽ. Vri-
na aũt dicta ſiue quod vrat,ſiue quia ex renib⁹ ege
ritur.Cuius inditio & ſalus & egritudo mõſtratur.

Qui humor vulgo lotiũ dr̃,eo ꝙ lota.i.munda ve-
ſtimenta efficianẽ,Semẽ eſt quod iactũ ſumiẽ aut
a terra aut ab vtero ad gignendũ vel fruct⁹ vel fæ
tus.Eſt ei liquor ex cibi & corporis decoctione fa-
ctus ac diffuſus per venas atq; medullas. qui inde
deſudat⁹ in modũ ſentinę cõcreſcit in renibus eie-
ctuſq; p coitũ & in vtero mulieris ſuſcept⁹ , calore
quodãmõ viſcerũ,& mẽſtrualis ſanguinis irrigatio
ne formaẽ in corp⁹.Mẽſtrua ſupuacuus mulieruꝫ
ſanguis.Dicta aũt mẽſtrua ꝓpter circuitũ lunaris
luminis,quo ſolet hoc euenire profluuiũ. Luna ei
gręce mene dr̃,hęc & muliebria nũcupãẽ.Nã mu-
lier ſolũ mẽſtruale aĩal eſt.Cuius cruoris contactu
fruges nõ germinãt,aceſcũt muſta,moriunẽ her-
bę,amittũt arbores fętus, ferrũ rubigo corrũpit,
nigreſcũt ęramẽta.Si qui canes iñ ederit in rabieꝫ
efferunẽ.Glutinũ aſphalti,quod nec ferro nec aqs
diſſoluiẽ,cruore ipſo pollutũ ſpõte diſpergiẽ.Poſt
plurimos aũt dies mẽſtruos iõ ſemen nõ eſt germi
nabile,quia iã nõ ẽ mẽſtrualis ſanguis a quo pfu-
ſum irrigeẽ.Tenue ſemen locis mulierib⁹ nõ hęre
re.Labitur ei nec habet vi hęrẽdi.Similiter & craſ
ſum vi nõ habet gignẽdi.quia muliebri ſãguini mi
ſceri nõ põt,ꝓpter nimiã ſui ſpiſſitudinẽ.Hic & ſte
riles mares & fœminas dicunt fieri.vel per nimiaꝫ
ſeminis vel ſanguinis craſſitudinẽ,vel ꝓpter nimiã
raritatẽ.Primũ aũt aiunt cor hois fingi in eo ꝙ ſit
& vita hominis & ſapientia,deinde quadrageſimo
die totũ corpus expleri quod ex obortionibus vt fe
rũt collectũ eſt.Alii fętus a capite dicũt ſumere ex
ordium.Vñ & in auiũ fętibus primum oculos fingi
in ouis videmus. Fętus aũt nominatus ꝙ adhuc ĩ
vtero foueatur.Cuius fęcunde dicuntur folliculus
qui ſimul cum infante naſcitur cõtinetq; eũ. Dict⁹
ita,quia eũ cum editur ſequitur.Naſci aũt patri-
bus ſimiles aiunt.ſi paternũ ſemen valid⁹ ſit ,ma-
tribus,ſi matris,hac ratione ſimiles exprimit vult⁹
Qui aũt vtriuſq; parentis figurã reddunt,equali-
ter mixto paterno maternoq; ſemine cõcipiuntur
Auorum proauorũ ſimiles fieri,quia ſicut in terra
multa ſemina occulta,ita & in hoibus ſemina ce-
lãtur figuras parẽtũ reddituга. Ex paterno aũt ſe
mine puellas naſci & ex materno pueros,quia om
nis partus cõſtat ex duplici ſemine cuius pars ma
ior cum inualuerit,occupat ſimilitudinẽ ſexus. In
corpore noſtro quędã tm̃ vtilitatis cauſa facta ſunt
vt viſcera,quędã & vtilitatis & decoris vt ſenſus in
facie et in corpore manus ac pedes.Quorum mẽ-
broꝝ & vtilitas magna eſt et ſpecies decentiſſima
Quędam tm̃ decoris,vt mãmillę in viris et in vtro-
q; ſexu vmbilicus.Quędã diſcretionis vt in viris ge
nitalia barba prolixa,pectus amplum,in mulieri-
bus lenes genæ et anguſtum pectus,ad concipien
dos autem et portandos fętus renes et latera dila
tata.Quod ad hominem et ad partes attinet cor-
poris ex parte dictum eſt,conſequenter ętates ei⁹
ſubiungam.

¶ De ætatibus hominis. Cap̄.II.

GRadus ætatis ſunt ſex, infantia, pueritia, adoleſcentia, iuuentus, grauitas. atq; ſenectꝰ Prima ętas infantia eſt pueri naſcētis ad lucem quę porrigit̃ in ſeptē annos. Secūda ętas pueritia. i. pura & nec dū ad generādū apta, tēdēs vſq; ad. xiiii. annū. Tertia adoleſcētia ad gignēdū, adulta quę porrigitur vſq; ad. xxviii. annos. Quarta iuuentus firmiſſima oīm etatū finiēs i quinquageſimo anno. Quīta ętas ſenioris. i. grauitas quę eſt declinatio a iuuētute in ſenectutē nōdū ſenectus, ſed iā nō iuuētus, quia ſenioris ętas eſt quā græci preſbyten vocāt. Nā ſenex apud gręcos non preſ byter ſʒ geron dr̃. Quę ętas a quinquageſimo anno incipiens ſeptuageſimo terminatur. Sexta ętas eſt ſenectus, quę nullo annoꝝ tēpore finitur, ſed poſt qnq; illas ętates quātūcūq; vitę eſt, ſenectuti deputat̃ Seniū aūt pars eſt vltima ſenectutis, dictaq; ſit terminus ſextę ætatis. In his ergo ſex ſpaciis philoſophi vitā deſcripſerūt humanā, i quibꝰ mutat̃ & currit & ad mortis terminū peruenit. Pergamus ergo breuiter per pręd ictos gradus ætatū, ętymologias eaꝝ i hoīe demonſtrantes. infans dicitur hō primę ætatis. Dictꝰ aūt infās qa adhuc fari neſcit. i. loq nō poſſit. Nōdū ei bñ ordinatis dētibus minus eſt ſermonis expreſſio. Puer a puritate vocatus, quia purus eſt, & necdū lanuginē floręq; genaꝝ habēs. hi ſunt ephebi. i. a phębo dicti, necdū viri, ſʒ adoleſcētuli lenes. Puer aūt tribꝰ mōis dr̃, pro natiuitate, vt Eſaias. Puer natus ē nobis, ꝑ ętate, vt octenis decēnis. Vñ et illud iā puerile iugū tenera ceruice gerebat, ꝑ obſequio & fidei puritate, vt dominus ad ꝓphetā. Puer meꝰ es tu, noli timere. dū iā Hieremiaſ lōge pueritię exceſſiſſet ānos. Puella eſt paruula q̄ſi pulla. Vñ & pupillos non pro conditione, ſʒ ꝑ ętate pueríli vocamꝰ. Pupilli aūt dicti, quaſi ſine oculis hoc ē a parētibus orbi. Hi aūt vere pupilli dñt quorū patres añ deceſſerūt q̄ ab eis nomē acciperent Cęteri orbi vocāt̃. Orphani idē qui & pupilli, illud eni gręcū nomē ē, hoc latinū. Nā & i pſalmo vbi legitur. Pupillo tu eris adiutor, gręcus habet orphano. Puberes a pube. i. a pudēdis corporis nūcupati. ꝙ hęc loca tūc primū lanuginē ducūt, Quidam aūt ex annis pubertatē, exiſtimāt. i. eū puberē eſſe qui. xiiii. annos expleuerit q̄uis tardiſſ:e pubeſcat. Certiſſimū aūt puberē eē qui & ex habitu corporis pubertatē oſtendit & generare iā poſſit. Puerpere ſunt quę annis puerilibꝰ pariūt, vñ & Horatiꝰ. Laudat̃ in primo prole puerpera nato. Et dictę puerperę, vel ꝙ primo partu grauātur, vel quod primū pueros pariant. Adoleſcēs dictꝰ eo ꝙ ſit ad gignendū adultꝰ, ſiue a creſcere et augeri. Iuuenis vocatꝰ ꝙ iuuare poſſe incipiat. vt in bobus iuuēci cū a vitulis diſceſſerint. Eſt ei iuuenis i tp̄o ętatis icremēto poſitꝰ, & ad auxiliū ꝑparatꝰ. Nā iuuare hoīs eſt opꝰ aliquod cōſitētis, ſicut aūt triceſimꝰ pfectę ętatis ē annus i hoibꝰ, ita in pecudibꝰ ac iumētis tertiꝰ robuſtiſſimus eſt. Vir nūcupatus ꝙ maior in eo vis eſt q̄ in fœminis, vñ et virtus nomē accepit, ſiue ꝙ vi agat fœminā. Mulier vero a mollicie tāq̄ molier detracta littera vel mutata appellata eſt mulier. Vtriq; ei fortitudine & ibecillitate aīoꝝ vel corporū ſeparant̃. Sʒ iō virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiens viro eſſet. ſ. ne fœminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere, aut i aliū ſexū proruere. Dr̃ igit̃ mulier ſcdʒ fœmineū ſexū nō ſcdm corruptionē integritatis & hoc ex lingua ſacrę ſcripturę. Nā Eua ſtati facta de latere viri ſui nondū cōtacta a viro mulier appellata eſt, dicente ſcriptura. Et formauit eā in mulierē. Virgo a viridiore ętate dicta eſt, ſicut & virga, ſicut & vitula. Alias ab īcorruptione quaſi virago, ꝙ ignoret fęmineā paſſionē. Virago vocata quia vt vir agit, hoc ē opera virilia facit, & maſculini viroris ē. Antiqui eī fortes fœminas ita vocabāt. Virgo aūt nō recte virago dr̃, ſi nō viri officio fungitur. Mulier vero ſi virilia opera facit recte virago dr̃, vt amazona. Quæ vero nūc fęmina antiquitꝰ vira vocabat̃, ſicut a ſeruo ſerua, ſicut a famulo famula, ita a viro vira. hic & virginis nomē quidā putāt, fęmina vero a partibꝰ fęmoꝝ dicta vbi ſexꝰ a viro diſtiguit̃. Alii græca æthymologia fęminā ab ignea vindictā putant, qa vehemēter cōcupiſcit. Libidinoſiores ei viris fęminę ſunt, tā i mulieribꝰ q̄ in aialibꝰ. Vñ nimiꝰ amor apud antiquos fœminęus vocabatur. Senior ē adhuc viridior. Oui. in ſexto li. Senior iter iuuenēq; ſenēq;. Terentius. Quo iure ſumus. Adoleſcētior nō vtiq; magis ē adoleſcēs, ſed minꝰ vt ſenior minus ē ſene. vbi cōparatiuus gradus minus ſignificat a poſitiuo. Ergo ſenior nō ſatis ſicut iuuenior inter iuuenem & ſenem, ſicut pauperior inter pauperē Senes dictos quidā putant a ſenſus diminutiōe eo ꝙ iā pro vetuſtate deſipiāt. Nā phyſici dicūt homines ſtultos eſſe frigidioris ſanguinis prudentes calidi. Vñ & ſenes in quibꝰ necdū calet, minus ſapiunt. Inde eſt quod cōuenit ſibi infantū ætas & ſenū. Senes ei per nimiā ętatē delirāt, pueri ꝑ laſciuiam & infantiā ignorāt quod agāt. Senex aūt tantū maſculini gñis ē. ſicut anus fęminini. Nā anꝰ dr̃ ſola mulier. Anus aūt appellata a multis ānis, quaſi annoſa. Nā ſi cōmune eſſet nomē, cur diceret. Terentius ſenē mulierē. Hinc et vetula quia vetuſta. Sicut aūt a ſene ſenectus, ita ab anu anilitas noiata eſt. Canicies aūt vocata a cādore, quaſi candicies, vñ eſt illud. Florida iuuentus, lactea canicies, prout diceret candida. Senectus aūt & multa bōa ſecū affert, & mala, Bona, quia nos a potentiſſimis dñis liberat, voluptatibus iponit modū, libidis frāgit ipetus, auget ſapientiā, dat maturiora cōſilia. Mala aūt quia ſeniū miſerrimū eſt debilitate et odio. ſubeūt eni morbi triſtiſq; ſenectus. nā duo ſūt quibꝰ minuūtur corporis vires. ſenectus et morbuſ Mors dictaq; ſit amara vel a marte qui eſt effector mortiū ſiue a morſu hoīs primi quo ille vſu pomi

mortē meruit. Tria ſunt aūt gn̄a mortis acerba, i=
matura, naturalis. Acerba infantiū, i matura iuue=
nū, matura. i. naturalis ſenū. Mors aūt ex qua par
te orationis declinetur incertū eſt. Nā ſicut ait cæ
ſar, nō pōt mortuꝰ aliqua facere poſt mortē ſuam.
ita hō nō pōt ſcire eius originē. i. mortuus ab eo ꝙ
eſt morior. i participio pręteriti tēporis intus exire
debuit per vnū. ſ. u nō per duo. Nā vbi geminata eſt
litera u nomē eſt non participiū, vt fatuus arduus.
Cōuenienter itaq; factū eſt vt queadmodū id quod
ſignificat nō pōt agēdo, ita et ipſū nomē non poſ=
ſit loquendo declinari. Ois aūt mortuus aut funꝰ ē
aut cadauer. funus eſt ſi ſepeliat̄. Et dictū funꝰ a fu
nibꝰ accēſis, quos añ pheretrū papyris cæra circū
datis ferebāt. Cadauer aūt ē ſi inſepultū iacet. naꝫ
cadauer noiatur a cadendo. quia iā ſtare nō poteſt
Quod dū portat̄ exequias dicimꝰ, crematū relig=
as, cōditū iā ſepultū, corpus aūt cōſuetudine vt il=
lud. Tū corpora luce carentū. Defunctus vocatus
quia cōpleuit vitæ officiū. Nā dicimꝰ defunctos of=
ficio, quia officia debita cōpleuerūt, vñ eſt et hono
ribus functus. Hic ergo defunctus ꝙ ab officio vitę
ſit depoſitꝰ, ſiue ꝙ ſit die functꝰ. Sepultus aūt di-
ctus eo quod iam ſine pulſu & palpitatione eſt id
eſt. ſine motu. Sepelire aūt eſt condere corpus.
Nā humare obruere dicimꝰ hoc ē humuꝫ inicere.

ℭ De portentis. Cap. III.

POrtenta eſſe ait Varro quę cōtra natu
rā nata vidētur, ſed nō ſunt cōtra natu=
rā quia diuina volūtate fiunt, cū volun
tas creatoris cuiuſq; cōditę rei natura
ſit. Vñ & ipſi gētiles deū mō naturā mō
deū appellāt. Portētū ergo fit nō cōtra naturā, ſed
cōtra quā eſt nota natura. Portenta aūt & oſtenta
mōſtra atq; prodigia ideo nūcupant̄, quod porten
dere atqꝫ oſtēdere mōſtrare atq; prędicere aliqua
futura vidētur. Nā portenta dicta perbibēt̄ a por=
tendo. i. pręoſtēdendo. Oſtēta aūt quod oſtendere
quicq̄ futurū videant̄. Prodigia quod porro dicant
id eſt futura predicāt. Mōſtra vero a monitu dicta
quod aliquid ſignificandū demonſtrent ſiue quod
ſtatī monſtrent quid appareat, & hoc ꝓprietatis ē,
abuſione tñ ſcriptoꝝ plerūq; corrūpitur. Quędaꝫ
aūt portentoꝝ creationes in ſignificationibus fu=
turis cōſtituta vidēt̄. Vult ei deus interdū vētura ſi
gnificare per aliqua naſcentiū noxia. ſicut & p ſō=
nos et per oracula qua ꝑmoneat et ſignificet qui=
buſdā vel gentibꝰ vel hoibus futurā cladem, quod
plurimis etiā experimētis probatū eſt, vt in tēpori
bus Xerxis regis. Tūc quippe lepus ex equa crea
ta, diſſolui regnū eius portēdit. Alexādro ex mulie
re mōſtrū creatū eſt, quod ſuperioris corporis par
tes hois, ſed mortuas habuerit, inferiores diuerſa
rū beſtiaꝝ, ſed viuētes ſignificaſſe repentinā regis
interfectionē, ſuperuixerāt ei deteriora melioribꝰ
Sꝫ hæc mōſtra quę in ſignificatiōibꝰ dātur, nō diu
viuūt, ſed cōtinuo vt nata fuerit occidūt. Inter por
tentum aūt et portentuoſum differt. Nā portenta
ſunt quę transfigurantur, ſicut fertur in vmbria mu
lierē pepeiſſe ſerpentē. Vñ Luca. Matrēq; ſuꝰ cō=
terruit infans. Portētuoſa vero leuē ſumūt mutati
onē. exēpli cauſa cū ſex digitis nati. Portenta igit̄
vel portētuoſa exiſtūt alia magnitudine ne totius
corporis vltra cōmunē hoim modū quātus fuit titi
on in nouē iugeribꝰ iacens Homero teſtāte. Alia p
uitate totius corporis, vt nani, vel quos gręci pyg=
meos vocāt, eo quod ſit ſtatura cubitales. Alia ma
gnitudine partiū, veluti capite informi, aut ſuper
fluis mēbroꝝ partibus, vt bicipites et trimani vel
ſclnoduntas quibus gemini procedūt ordinę den
tes. Alia defectu partiū in quibꝰ altera pars pluri=
mū deficit ab altera, vt manꝰ a manu vel pes a pe
de. Alia diſciſſione, vt ſine manu, aut capite gene=
rata quos gręci ſtereſios vocāt. Alia per mmeria,
qñ ſolū caput aut crus naſcit̄. Alia quę i parte trāſ
figurāt̄ ſicut qui leonis hñt vultū, vel canis vel tau
rinū caput aut corpus, vt ex paſiphæ memorat ge
nitū minotaurū, quod gręci etheromorphiā vocāt
Alia q̄ ex oī parte tranſſigurant̄ in alienæ creatio
nis portētū, vt ex muliere vitulū dicit hiſtoria gene
ratū. Alia q̄ ſine trāſfiguratione mutationē habēt
locoꝝ, vt oculos in pectore vel in frōte, aures ſupra
tēpora vel ſicut Ariſtoteles tradidit quēdā in ſini=
ſtra parte iecur, i dextera ſplen habuiſſe. Alia ſcdꝫ
cōnaturationē, vt in alia manu digiti plures cōna
turati et coherētes reperiūt̄ in alia minus ſiue in
pedibus. Alia ſecundū imaturā & itēperatā crea=
tionē, ſicuti hi qui dētati naſcuntur ſiue barbati vł
cani. Alia cōplexu plurimaꝝ differentiaꝝ. ſicut il
lud qđ pręduximꝰ in alexādro multiforme porten
tū. Alia cōmixtione generis vt androgyni & her=
maphroditę vocāt̄. Hermaphroditę aūt nuncupa
ti eo quod in eis vterq; ſexꝰ appareat. Herma quip
pe apud gręcos maſculꝰ ē, aphrodi fœmina nūcu
pat̄. Hi dextrā māmillā virilē / ſiniſtrā muliebrā ha
bētes viciſſim coeundo & gignūt & pariunt. Sicut
aūt i ſingulis gētibus quędā mōſtra ſunt hominuꝫ
ita in vniuerſo gn̄e hūano q̄dā mōſtra ſunt gētium
vt gigātes cinocephali cyclopes &c. Gigantes di=
ctos iuxta gręci ſermonis ęthymologiā qui eos ge
gines exiſtimāt. i. terrigenas eo quod eos fabuloſe
pariēs terra imenſa mole & ſimiles ſibi genuerit.
Ge ei terra appellatur genis genus licet & terræ fi
lios vulgus vocet. quoꝝ genus incertū eſt. falſo au
tē opinat̄ q̄dā iperiti de ſcripturis ſacris pręuarica
tores angelos cū filiabꝰ hoim añ diluuiū cōcubuiſ
ſe / et exinde natos gigātes. i. nimiū grandes & for
tes viros / de q̄bꝰ terra cōpleta eſt. Cenocephali ap
pellāt̄ / eo quod canina capita habeāt / quoſq; ipſe
latratꝰ magis beſtias q̄ hoies cōfitet̄. hi i idia naſcū
tur. Cyclopes quoq; eadē idia gignit. & dicti cyclo
pes eo quod vnum oculū in fronte media habere
perhibēt̄, Hi & agriophagite dn̄r propter quod ſo
las feraꝝ carnes comedunt, Lemnias in libya cre

dunt truncos ſine capite naſci,& os & oculos ha-
bere in pectore. Alios ſine ceruicibus gigni oculos
habētes i humeris. In vltimo aūt orientis mōſtruo
ſæ gētiū facies ſcribūtur. Aliȩ ſine maribus ȩqua-
li totius oris planicie informes habētes vultꝰ. Aliæ
labro ſubteriore adeo prominēti, vt i ſolis arbori-
bus totā eiꝰ eo faciē contegāt dormiētes. Aliis con
creta ora eſſe modico tantū foraminis calamis a-
uenaꝝ paſtus haurietes. Nōnulli ſine linguis eē di
cuntur inuicē ſermonis vtētes nutu ſiue motu. Pa-
nothioſi apud ſcythā eſſe feruntur tā diffuſa auri
um magnitudine vt oē corpꝰ ex eis cōtegant. Pan
ei grȩco ſermone oē othi aures dñr. Artabatitȩ in
æthyopia pronivt pecora ābulare dñr. quadrage
ſimū eni annū nullꝰ ſupgreditur. Satyri homūtio
nes ſunt aduncis naribꝰ, cornua in frontibꝰ habēt,
& caprarum pedibus ſimiles qualē in ſolitudie an
tonius ſanctꝰ vidit. Qui etiā interrogatꝰ a dei ſer-
uo reſpōdiſſe fertur dicēs. Mortalis ego ſum vnus
ex accolis Heremi quos vario deluſa errore genti
litas faunos ſatyroſq; colit. Dñr quidā & ſilueſtres
hoies quos nōnulli faunos ficarios vacāt. Sciopodū
gens fertur eſſe in ȩthiopia ſingulis cruribꝰ & cele
ritate mirabili, quos iñ ſciopodas grȩci vocāt, eoꝙ
per æſtū in terra reſupini iacētes pēdū ſuoꝝ ma-
gnitudine adūbrenſ. Antipodes in libya plātas ver
ſas habēt poſt crura & octenos digitos i plātis. ypo
dopes in ſchitia ſunt humanā formā & equinos pe
des habētes, In india ferūt eſſe getēq macrobii nū
cupātur. xii. pedū ſtatura habētes. Eſt & gens ibi
ſtaturæ cubitalis, quos grȩci a cubito pygmȩos vo
cāt, de qua ſupra dicimus. Hi mōtana Indiæ tenēt
quibꝰ ē vicinꝰ oceanus. Perhibēt & in eadē india eē
gentē fȩmineaꝝ quȩ quiquennes cōcipiuūt & octa
uum vitæ annū nō excedunt. Dñr autē & alia hoiʒ
fabula portēta quȩ nō ſunt, ſʒ ficta et in cauſis re-
rum iterprȩtantur vt geryonē hiſpaniȩ regē tripli
ci forma proditum. Fuerunt ei tres fratres tantæ
cōcordiæ vt in tribꝰ corporibus quaſi vna aia eſſet.
Gorgones quoq; meretrices crinitas ſerpētibꝰ quȩ
ferunt aſpicientes ſe conuertere in lapides. haben
tes vnum oculum quo inuicē vtebātur. Fuerūt aūt
tres ſorores vnius pulchritudinis, qua ſi vniꝰ oculi ꝗ
ita ſpectatores ſuos ſtupeſcere faciebāt vt vertere
eos putarētur in lapides. Sirenas tres ferunt fuiſſe
ex parte virgines & ex parte volucres habētes alas
et vngulas, quaꝝ voce altera tibiis tertia lyra cane
bat. Quȩ illectos nauigātes ſub cātu in naufragia
trahebāt. Secundū veritatē autē meretrices fuerſt
quȩ trāſeuntes qm̄ ad egeſtatē deducebāt. his fictȩ
ſunt inferre naufragia. Alas autē habuiſſe & vngu
las, quia amor & volat & vulnerat. Quȩ inde in flu
ctibꝰ cōmoraſſe dñr, quia fluctꝰ venerē creauerunt
Scyllā quoq; ferunt fȩminā capitibꝰ ſuccīctā cani-
nis cum latratibꝰ magnis ꝓpter fetū ſiculi maris i
quo nauigātes verticibꝰ i ſe cōcurrentium vndaꝝ
exterriti, latrare exiſtimēt vndas quas ſorbentes æ
ſtus vorago collidit. Fingunt et mōſtra quȩdā irra
tionabilium animātium, vt cerberuʒ inferoruʒ ca
nē tria capita hebentē, ſignificantes per eum tres
ætates per quas mors hominē deuorat. i. infantiaʒ
iuuentutē, & ſenectutē. Quē quidā iō dictum cerbe
rum putāt quaſi creoboros. i. carnē vorās. Dicunt
et hydrā eſſe ſerpentē cum nouē capitibus quȩ la-
tine ſcedera dr̄, quod vno cȩſo tria capita excreſce
bāt. Sʒ cōſtat hydrā locum fuiſſe euomentē aquas
vaſtātē vicinā ciuitatē, i quo vno clauſo meatu mul
ti erumpebāt. Quod Hercules vidēs, loca ipſa ex-
uſſit, et ſic aquȩ clauſit meatꝰ. Nā hydra ab aqua
dicta eſt. Huius mētionē facit Ambroſiꝰ i ſimilitu
dine hereſum dicēs. Hereſis ei velut ꝗdā hydra fa-
bulaꝝ vulneribꝰ ſuis creuit, et dum ſȩpe reciditur
pullulauit ignis debito icendio peritura. Fingunt
et chymerā triformē beſtiā, ore leo, poſtremis par
tibꝰ draco, media caprea. Quā quidā philoſophi ñ
aial ſed ciliciȩ mōtē eē aiūt, quibuſdā locis leones
et capras nutriētē, quibuſdā ardētē, quibuſdā ple-
nā ſerpētibꝰ. Hunc bellerephōtes habitabilē fecit
vñ chymerā dr̄ occidiſſe Cētauris. i. hoibus equo
mixtis ſpēs vocabuluʒ dedit, quos quidē fuiſſe eq-
tes theſſalorum dicunt, ſed pro eo ꝙ diſcurrentes
in bello velut vnum corpus equoꝝ et hoim viderē
tur, inde cētauros fictos aſſeruerunt. Porro mino-
taurum nomē ſumpſiſſe ex tauro et hoie, qualē be
ſtiā dicunt fabuloſe in labyrintho incluſam fuiſſe.
De qua Ouid. Semibouēq; virum, ſemiuirumq; bo
uē. Onocentaurum autem vocari eo ꝙ media ho-
minis ſpecies, media aſini eſſe dicatur, ſicut et hy
pocentauri, ꝙ equorum hominumq; in eis natura
coniuncta fuiſſe putatur.

❡ De tranſformatis. Cap. iiii.

SCribuntur autem et quædam mōſtruoſæ
hoiʒ trāſformatiōes & cōmut iōes i beſti
as, ſicut de illa maga famoſiſſima circe ꝗ
ſocios quoq; vlixis mutaſſe fertur i beſtias
et de archadibꝰ qui ſorte ducti trāſnabāt quoddaʒ
ſtagnuʒ, atq; ibi cōuertebātur i lupos. Nā et Dio-
medis ſocios i volucres fuiſſe cōuerſos, nō fabulo-
ſo mendacio, ſed hiſtorica affirmatione cōfirmāt.
Sed et quidā aſſerunt ſtripas ex hoinibus fieri. Ad
multa ei latrocinia figuræ ſceleratoꝝ mutanſ , et
ſiue magicis cātibꝰ ſiue herbaꝝ veneficio totis cor
poribꝰ in feras trāſeunt. Sequidem et per naturaʒ
plȩraq; mutationem recipiunt, et corrupta in di-
uerſas ſpecies tranſformātur, ſicut de vituloꝝ car
nibꝰ putridis apes, ſicut de equis ſcarabei, de mu-
lis locuſtȩ, de cancris ſcorpiones. Ouid. Cōcaua lit
torei ſi demas brachia cācri, Scorpiꝰ exhibit, cau
daq; minabitur vnca.

❡ Incipit liber duodecimus.

❡ De pecoribus et iumentis Cap. I.

OMnibus animātibus Adā primus vocabu-
la indidit, appellās vnicuiq; nomen ex præ
ſenti inſtitutione, iuxta cōditionem natu-

ræ cui ſeruiret gentes aũtvnicuiq; aialium et pro=
pria lingua dederũtvocabula. Non aũt ſecunduꝫ
latinã linguã atq; grecã aut quarũlibet gẽtiũ bar=
barorũ noia illa impoſuit Adã, ſed illa lingua quę
ante diluuiũvna fuitquę hebręa nũcupaꝰ. Latine
aũt aialia ſiue animantia dicta ꝙ animãturvita&
moueanꝰ ſpiritu. Quadrupedia vocata, quia qua=
tuor pedibꝰ gradianꝰ, quę dũ ſunt ſimilia pecoribꝰ
tñ ſub cura hamana nõ ſunt, vt cerui, dãmę, ona=
gri &c. ſed neq; beſtię ſunt, vt leones, neq; iumen=
ta, vt vſus hoim iuuare poſſint. Pecus dicimus om
ne quod hũana lingua & effigie caret. Proprie aũt
pecorũ nomẽ his aialibus accõmodari ſolet q̃ ſũt
aut adveſcendũ apta vt oues& ſues, aut vſui hoim
cõmodavt equi et boues. Differt aũt inter pecora
et pecudes, nãveteres cõiter in ſignificatione oim
aialiũ pecora dixerunt, pecudes aũt tm̃ illa aialia
quę edunꝰ, quaſi pecuedes. Gñaliter aũt omẽ aial
pecus a paſcendovocatũ. Iumenta inde noia tra=
xerunt, ꝙ noſtrum laboreꝫvel onus ſuo adiutorio
ſubuectandovel arãdo iuuent. Nã bos carpẽta tra
hit& duriſſimas terræ glebasvomerevertit. Equꝰ
et aſinus portãt onera, & hoim in gradiendo labo
rẽ tẽperant. Vñ & iumẽta appellãꝰ eo ꝙ iuuent ho
mines, ſunt ei magnaꝝvirium aialia. Eadẽ quoq;
armẽta, vel ꝙ ſint apta armis. i. bello, vel ꝙ his in
armisvtimur. Alii armẽta tm̃ boues intelligũt ab
arando, quaſi aramentavel ꝙ ſint cornibus arma
ta. Diſcretio eſt aũt inter armenta & greges. Naꝫ
armẽta equoꝝ & bouum ſunt. gregesvero capra=
rũ et ouiũ. Ouis molle pecus lanis, corpore iner=
me, aio placidũ, ab ablatione dictũ, eo ꝙ veteres ĩ
initio nõ tauri, ſed oues in ſacrificio mactarentur.
Ex his quaſdã bidẽtesvocãt eo ꝙ inter octo dẽtes
duos altiores habẽt, quas maxime gẽtiles in ſacri
ficiũ offerebãt. Veruex vel a viribus dictꝰ quod cæ
teris ouibus ſit fortior, vel quod ſitvir. i. maſculus,
vel quod vermẽ in capite habeat, quorum excitati
pruritu inuicẽ ſe cõcutiunt et pugnãtescũ magno
ĩpetu feriũt. Ariesvel apo tu areos. i. a mare voca=
tus vñ apud nos in gregibus maſculimares dicũꝰ
ſiue quod hoc pecus a gẽtilibꝰ primũ aris eſt imo=
latũ. Aries quod aris iponeretur. Vñ eſt illud. Ari=
es mactatur ad arã. Agnũ q̃q̃ et gręcivocẽt apo tu
agno, quaſi piũ, latinitñ ideo hoc nomen habere
putãt eo quod pre cęteris animãtibus matrẽ agno
ſcat, adeo vt etiã ſi in magno grege errauerit, ſtati
balatu recognoſcatvocẽ parentis. Edi ab edendo
vocati. Parui ei pinguiſſimi ſunt et ſaporis iocundi
vñ et edere, inde et eduliũ vocaꝰ. Hircus laſciuiuꝫ
aial et petulcũ et feruensſemper ad coitũ cuiꝰ ocu
li ad libidinẽ in tranſuerſum aſpiciunt. Vñ et nom̃
traxit. Nã hirci ſunt oculoꝝ anguli ſcd̃m Suetoni
um, quia natura adeo calidiſſima eſt, vt adaman=
tẽ lapidẽ quẽ nec ignis nec ferri domare valet ma
teria, ſolus huius cruor diſſoluat. Maiores hirci ei
niſi dñr a fluuio cinife in lybiavbi grãdes naſcunꝰ
Capros et capras a carpẽdisvirgultis quidã dixerũt
Alii quod captent aſpera. Nõnulli a crepitu crurũ
vñ eas creas vocitatas, quæ ſunt capræ agreſtes,
quas gręci pro eo quod acutiſſime videant απο
του λερκεσθαι. i. dorchas appellauerunt. Morã
tur ei in excelſis mõtibꝰ, et q̃uis de longiquo, vidẽt
tñ oẽs quiveniũt. Eędẽ aũt et capreę eędẽ ibices,
quaſi auices, eo quod inſtar auiũ ardua et excelſa
teneãt, et in ſublimibꝰ ihabitent, ita vt de ſublimi=
tatevix humanis obtutibuspateant, vñ et meridia
na pars ibi auesvocat quinili fluentis inhabitant.
Hæc itaq; animalia vt diximꝰ i petris altiſſimis cõ
moraꝰ, vt ſi qñ feraꝝ vel hoim aduerſitatẽ perſen
ſerit de altiſſimis ſaxoꝝ cacuminibꝰ ſeſe pręcipitã
tes in ſuis ſe cornibꝰ illęſas ſuſcipiũt. Cerui dicti a
po ton ceratou. i. a cornibus. Cerata eni gręce cor
nua dñr, hi ſerpentiũ inimici, cũ ſe grauatos infir=
mitate perſenſerint, ſpũ nariũ eos extrahũt de ca
uernis et ſuperata perniciev eneni eoꝝ pabulo re=
paraꝰ. Dictamũ herbã ipſi prodiderunt. Nã ea pa
ſti excutiunt acceptas ſagittas. Miratur aũt ſibilũ
fiſtulaꝝ, erectis auribus acute audiunt, ſummiſſis
nihil, ſi qñ imẽſa flumina vel maria tranſnatãt, ca
pita clunibus præcedẽtiũ ſuperponũt ſibiq; inui=
cẽ ſuccedẽtes, nullũ laborẽ ponderis ſentiũt. Tra=
gelaphi a gręcis noiati qui dñ eadẽ ſpẽ ſint, vt cer
uivilloſos tñ habent armos, vt hirci et mẽta ꝓmiſ=
ſis hirta barbis, qui nõ alibi ſunt q̃ circa phalidem
Hinnuli filii ſunt ceruorũ ab innuere dictiquia ad
nutũ matris abſcõdũꝰ. Dammula vocata quod de
manu effugiat, timidũ aial et ibelle, de quo Mar=
tialis. Dente timetur aper, defendũtcornua ceruũ
Imbelles dãmę, quid niſi p̄da ſumus. Lepus quaſi
leuipes, quia velociter currit. Vñ et græce ꝓ curſu
lagos dicitur. velox eſt aial& ſatis timidum. Cuni=
culi genus aialium agreſtium, dicti quaſi caniculi,
eo ꝙ canum indagine capiantur, vel excludantur
a ſpeluncis. Sus dicta ꝙ paſcua ſubigat. id eſt ter=
ra ſubacta eſcas inquirat. Vertes ꝙ grandes habe
at vires. Porcus quaſi ſporcus. Ingurgitat eni ſe cę
no, luto immergit, limo illinit. Hora. Et amica luto
ſus. hinc etiã ſpurcicia vel ſpurius nũcupatur. Por
corum pilos ſetasvocamus. & ſetas a ſue dictas, a
quibus & ſutoresvocantur ꝙ ex ſetis ſuant. i. con=
ſuant pelles. Aper a feritatevocatus ablata. f. litte
ra & ſubrogata p. Vñ et apud gręcos ſyagros. i. fe
rus dꝰ. Omne ei quod ferum eſt et immite abuſiue
agreſtevocamus. Iuuencus dictus ab eoquod iuua
re incipiat hoĩmvſus in excolenda terra, vel quia a
pud gentiles ioui ſempervbiq; iuuencus imolaba
tur, nunq̃ taurus. Nã in victimis etiam ætas conſi=
derabatur. Taurus græcum nomen eſt, ſicut & bos
Indicis tauris color fuluus eſt, volucris pernicitas,
pilis in contrariumverſis, caputcircũ flectunt flexi
bilitate qua volunt, tergi duricia oẽ telum reſpuũt
immiti feritate. Bouem græci boeten dicunt. Hũc
latini trionemvocant eo ꝙ terram terat quaſi te=

rionem. Neuius. Trionũ hic moderator ruſticus,
cuius latitudo pelliũ a mento ad crura. Palearia
dñr a pelle ipſa, quaſi pellearia, quod eſt generoſi
tatis in boue ſignum. Boũ in ſociis eximia pietas.
Nã alter alterum inquirit cũ quo ducere collo ara
tra conſueuit, & frequenti mugitu piuʒ teſtatur af
fectum ſi forte defecerit. Vacca dicta quaſi boaca.
Eſt enim ex qualitate mobiliuʒ noim, ſicut leo leę
na, draco, dracęna. Vitulus et vitula a viriditate vo
cati. i. ætate viridi, ſicut virgo. Vitula aũt parua eſt
& nondũ enixa. Nã enixa iuuenca eſt aut vacca.
Bubali vocati per deriuationem quod ſint ſimiles
bouʒ, adeo idomiti vt prę feritate iugũ ceruicib⁹
nõ recipiãt. Hos africa ꝓcreat. Vri agreſtes boues
ſunt in germania habẽtes cornua intm̃ protenſa.
vt regiis menſis inſigni capacitate ex eis gerulę fi
ant. Camelis cauſa nomen dedit, ſiue quod qñ one
rãtur vt breuiores & humiliores fiãt accubãt. quia
græci cami hũile & breue dicũt. ſiue quia curu⁹ ẽ
dorſo. Cam⁹ ei verbo gręco curuũ ſignificat. Hos lʒ
& aliæ regiones mittãt, ſed arabia plurimos, Diffe
runt aũt ſibi, nã arabici bina tubera in dorſo hñt,
reliquaꝶ regionũ ſingula. Dromeda genus came
loꝶ eſt minoris quidẽ ſtaturæ, ſed velocioris curſus
vñ & nomen hʒ. Nã dromos gręce curſus & veloci
tas appellarur. Centum eni & ãplius milliaria vno
die pergere ſolet. Quod aial ſicut bos & ouis & ca
melus ruminat. Ruminatio aũt dicta eſt a rumine,
eminẽte gutturis pte, per quã dimiſſus oibus a cer
tis aialibus reuocatur. Aſinus & aſellus a ſedendo
dictus, quaſi aſedus. ſed hoc nomẽ quod magis eqſ
cõueniebat, iõ hoc aial ſumpſit, quia priuſq̃ equos
caperent hoies huic pręſidere cęperũt. Aial quip-
pe tardũ & nulla tõne renitens, ſtatiʒ vt voluit ſibi
hõ ſubſtrauit. Onager interp̃tatur aſinus fer⁹. On
quippe gręci aſinũ vocãt, agriã ferum. Hos africa
habet magnos & idomitos, & in deſerto vagantes
Singuli aũt fęminaꝶ gregibus pręſunt. Naſcenti-
bus maſculi ʒelãt & teſticulos eoꝶ morſu detrun-
cãt, quod cauentes matres eos in ſecretis locis oc-
cultãt. Aſini archadici dicti eo quod ab archadia
primũ vecti ſint magni & alti. Minor aũt aſell⁹ ona
gro plus neceſſarius eſt, quia & laboreʒ tollerat &
negligentiã prope modũ non recuſat. Equi dicti,
eo quod qñ quadrigis iungebãtur eq̃bãtur. pareſ-
q; forma & ſimiles curſu copulabãtur. Caballus a
cauẽdo dictus, propter quod gradiens vngula im-
preſſa, terrã cõcauet, quod reliq̃ aialia non habent
Inde & ſonipes quod pedibus ſonat. Viuacitas e-
quoꝶ multa, exultãt eni in cãpis, odorãtur bellum
excitãtur ſonitu tubę ad pręliũ, voce accẽſi ad cur
ſum prouocãtur. Dolent eni cum victi fuerint, exul
tãt cũ vicerint. Quidã hoſtes in bello ſentiũt, adeo
vt aduerſarios morſu petẽt. Aliqui auteʒ proprios
dños recognoſcunt, obliti mãſuetudinis ſi mutenť
aliqui pręter dñm nullũ dorſo recipiunt. Interfe-
ctis vel morientibus dñis multi lachrymas effũdũt

Solius equi eſt propter hominẽ lachrymari & do-
loris affectũ ſentire. Vñ & in centauris equorum &
hoim natura permixta eſt. Solent etiã ex equoruʒ
meſticia vel alacritate euentũ futuruʒ dimicaturi
colligere. Etas longęua equis perſicis vgnicis epi
roticis ac ſiculis, in ãnis vltra quinq̃ginta, breuior
aũt hiſpanis, ac numidis & gallicis frequeus opi-
nio eſt. in generoſis equis, vt aiunt veteres, ꝗquatu-
or expectãtur. forma / pulchritudo / meritũ / atq; co
lor. Forma, vt ſit validũ corpus & ſolidum robori.
cõueniens altitudo, latus lõgum ſubſtrictũ, maxi-
me & rotundę clunes, pectus late patens, corp⁹ oẽ
muſculorũ denſitate nodoſum, pes ſiccus & cornu
cõcauo cõſolidatus. Pulchrytudo, vt ſit exiguũ ca
put, & ſiccũ, pelle prope oſſibus adherente, aures
breues et argutę, oculi magni, nares patulę, & ere
cta ceruix. coma dẽſa & cauda, vngulaꝶ ſolida-
te fixa rotunditas. Meritũ / vt ſit aio audax, pedi-
bus alacer, tremẽtibus mẽbris quod eſt indiciũ for
titudinis / qu iq; ex ſumma quiete facile cõcitetur /
vel excitata feſtinatione non difficile teneať. Mo-
tus aũt equi in auribus intelligiť, virtus in mẽbris
tremẽtibus. Color hic precipue expectãdus, badi⁹
aureus / roſeus / myrteus / ceruin⁹ / gilu⁹ / glauc⁹ ſcu
tulat⁹ / can⁹ / cãdinus / alb⁹ / guttat⁹ niger. Sequẽ-
ti aũt ordine varius ex badio nigroq; diſtinct⁹, reli
quus vari⁹ color vt cinere⁹ deterrim⁹. Badiũ auteʒ
ãtiqui vadiũ dicebãt / quod inter cętera aialia for
tius vadat. ipſe eſt et ſpadix, quem fenictaũ vocãt.
Glauc⁹ vero eſt veluti pictos oculos habens, et quo
dã ſplendore perfuſus. Nã glaucũ veteres dicebãt
albũ. Gilu⁹ aũt melin⁹ color eſt ſubalbidus. Gutta
t⁹ albus nigris interuenientib⁹ pũctis. Cãdidus aũt
et albus inuicẽ ſibi differunt. Nã albus cũ quodaʒ
palore eſt, cãdidus vero niueus et pura luce perfu
ſus. Canus dict⁹ qui ex cãdido colore et nigro eſt.
Scutulat⁹ vocatus propter orbes quos habet cãdi
dos iter purpureos. Vari⁹ quod varias habeat colo
rũ ipariũ. Qui aũt albos tm̃ pedes habẽt petuliap
pellãť, qui frontẽ albã calidi. Ceruin⁹ eſt quẽ vulgo
guaranem dicũt. Eranẽ idẽ vulgus vocat, quod in
modũ erei ſit coloris. Myrte⁹ aũt eſt preſſusi pur-
pura. Doſin⁹ aũt dict⁹ quod ſit color ei⁹ de aſino, i-
dẽ et cinere⁹. Sũt aũt hi de agreſti gñe orti, quos
eq̃feros dicim⁹, et proinde ad vrbanã dignitatem
trãſire nõ poſſunt. Mauron niger eſt. Nigrũ enim
gręci mauron vocãt. Mãnus vero equus breuior eſt
quẽ vulgo brunicũ vel brunitiũ vocãt. Veredos an
tiqui dixerũt, quod vehęrent thędas. i. ducerẽt, vel
quod vias publicas currãt, per quas et rhędas ire
ſolitũ erat. Equorũ tria ſunt genera. Vnũ genero-
ſum pręliis et onerib⁹ aptũ. Alterum vulgare atq;
gregariũ ad vehendũ nõ ad equitãdũ aptũ. Ter-
tiũ ex permixtione diuerſi generis ortũ, quod etiã
bigenerum dř, quia ex diuerſis naſciť, vt mul⁹. Mu
lus autem a græco tractum vocabulum habet, eo
ſcʒ quod iugo piſtorũ ſubactus tardas molẽdo du

cat in gyrũ molas.Iudęi aſſerunt ꝙ ana abnepos
eſau equarũ greges ab aſinis in deſerto ipſe fece
rit primus aſcendi,vt muloꝝ inde noua cõtra na-
turam aialia naſcerentur.Onagros quoq; ad hoc
admiſſos eſſe ad aſinas,& ipſum iſtuſmodi reperiſ
ſe cõcubitũ,vt velociſſimi ex his aſſini naſcerenť.
Induſtria quippe humana diuerſum aial in coitu
coegit ſicq; adulterina cõmixtione genus aliud ra
perit,ſicut & iacob contra naturam colorum ſimi
litudines procurauit.Nã tales fætus oues illius cõ
cipiebãt,qualesvmbras arietũ deſuper aſcenden
tium in aquarum ſpeculo contẽplabantur. Deniq;
& hoc ipſum in equarum grege fieri fertur,vt ge-
nerosos obiiciant equos viſibus concipientiũ,quo
eoꝝ ſimiles cõcipere & creare poſſint.Nã & colũ-
baꝝ dilectores depictas ponũt pulcherrimas co-
lũbas iiſdẽ locis quibus ille verſanť,quo rapiente
viſu ſimiles generant.Inde eſt ꝙ quidaꝫ grauidas
mulieres iubẽt nullos intueri turpiſſimos aialium
vultus,vt cenocefalos & ſimias,nevisibus occurrẽ
tes ſimiles fœtus pariãt.Hãc ei fœminarũ dicunt
eſſe naturã,vt quales proſpexerint,ſiue mẽte cõce
perint in extremovoluptatis ęſtu dum concipiunt
talẽ ſobolẽ procreant.Et enim aial in vſu venereo
formas extrinſecas int⁹ trãſmittit,eorũq; ſatiata
typis raris ſpecies eoꝝ in propriã qualitatẽ.In ani
mãtibus bigenera dñr quę ex diuerſis naſcunť,vt
mulus ex equa & aſino,burdo ex equo & aſina,hy
bride ex apris & porcis,tityrus ex oue & hirco,mu
ſino ex capra & ariete.Eſt autem dux gregis.

¶ De beſtiis. Cap.ii.

BEſtiarũ aũtvocabulum proprie cõuenit
leonibus pardis,tigribus,lupis,& vulpi-
bus,canibuſq; & ſimiis,& ceteris quę vel
ore velvnguibus ſęuiunt,exceptis ſerpentibus.Be
ſtiæ aũt dictę avi qua ſæuiũt.Ferę appellatę eo ꝙ
naturalivtantur libertate & deſiderio ſuo ferãtur.
Sunt aũt liberę eaꝝ volũtates,& huc atq; illuc va
gãtur.& quo animus deduxerit,eo ferũtur. Leo-
nisvocabulũ ex græca origiue influxũ eſt in lati-
nũ.Gręce eni leon vocatur,& eſt nomen notũ,qa
ex parte corruptũ.Leęnavero totũ gręcũ eſt,ſicut
dracena,Vt aũt leęna lea dicatur,vſurpatuꝫ eſt a
poetis.Leo aũt gręce latine rex interpretať,eo ꝙ
ſit princeps oim beſtiaꝝ,Cuius genus trifariũ dici
tur.E quib⁹ breues,ac iuba criſpa ibelles ſunt,lon
gi & coma ſimplici acriores.Aios eoꝝ frons & cau
da indicat.Virtus eorũ in pectore,firmitas in capi
te.Septi aũt avenatorib⁹ terrã cõtuentur,quo mi-
nus cõſpectis venabulis terreantur.Rotaꝝ timent
ſtrepitus,ſed ignes magis.Cũ dormierint vigilant
oculi.Cũ ambulãt cauda ſua cooperiunt veſtigia
ſua ne eos venator inueniat.Cũ genuerint catulũ
tribus dieb⁹ & trib⁹ noctib⁹ catulus dormire fertur
Tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tre-
mefactus cubilis locus ſuſcitare dr̃ catulũ dormiẽ
tẽ.Circa hoiem leonũ natura eſt benigna,vt niſi lę
ſi neqneant iraſci.Patet enim eorũ mia exẽplis aſ
ſiduis.Proſtratis eni parcunt,captiuos obuios re-
patriare permittũt,hoiem nõ niſi magna fame in
terimũt.de quib⁹ Lucre.Simitſq; leonũ &c.Tigris
vocata propter velocẽ fugã.Ita eni nominant per
ſe & medi ſagittã.Eſt eni beſtia vartis diſtincta ma
culis,virtute et velocitate mirabilis,ex cuius nomi
ne flumen tigris appellatur ꝙ is rapidiſſim⁹ ſit oiꝫ
fluuioꝝ.Has magis hyrcania gignit.Pãther dict⁹
ſiue ꝙ oim aialiũ amicus ſit,excepto dracone,ſi-
ue quia ea ſui generis ſocietate gaudet,ꝙ ad ean
dẽ ſimilitudinẽ quicquid accipit reddit.Pan ei grę
ce oẽ dr̃.Beſtia hæc eſt minutis orbiculis ſuperpi-
cta ita vt oculatis ex fuluo circulis nigra vel alba
diſtinguatur varietate.Hæc ſemel omnino partu-
rit,cuius cauſę ratio magnifeſta eſt.Nã cũ in vtero
matris coaluere catuli,maturiſq; ad naſcendũ viri
bus pollent,odiunt tẽpoꝝ moras,itaq; oneratã fœ
tibus vuluã tanq̃ obſtãtẽ partui vnguibus lacerant
effundit illa partũ,ſeu potius dimittit,dolore coa-
gente.Ita poſtea corruptis et cicatricoſis ſedibus
genitale ſemen infuſum nõ hęret acceptũ,ſed irri
tum reſilit.Nã Plinius dicit aialia cũ acutis vngui
bus frequenter parere non poſſe.Viciãtur eni itri
ſecus ſe mouẽtib⁹ catulis.Pardus ſecũdus poſt pã
therẽ eſt genus varium ac velociſſimum et preceps
ad ſanguinẽ.Saltu eni ad mortẽ ruit. Leopardus
ex adulterio leęne et pardi naſcitur,et terciã origi
nẽ efficit,ſicut et Plinius in naturali hiſtoria dicit
leonẽ cũ parda,aut pardũ cũ leęna cocũbere, et
ex vtroq; coitu degeneres partus creari vt m'ul⁹ &
equa ex aſino.Rhinoceron a gręcis vocat⁹ latine i
terp̃tatur in nare cornu.Idẽ et monoceron.i.vni-
cornis,eo ꝙ vno cornu i media frõte habeat pedũ
quatuor,ita acutũ et validũ vt quicquid ipetierit,
aut ventilet,aut perforet.Nã et cũ elephãtis ſæpe
certamen habet.et in ventre vulneratũ proſternit.
Tãtę aũt eſt fortitudinis vt nulla venãtium virtute
capiatur,ſed ſicut aſſerũt qui naturas aialiũ ſcrip-
ſerũt,virgo puella prępomitur quę venienti ſinum
aperit,in quo ille oi ferocitate depoſita caput po-
nit,ſicq; ſoporatus velut inermis capiť.Elephãteꝫ
græci a magnitudine corporis vocatũ putãt ꝙ for
mã mõtis prępferat.Gręce eni mõs elepho dicitur.
Apud indos aũt a voce barro vocatur.Vnde & vox
eius barritus dr̃,& dẽtes eius ebur,roſtrũ aũt pro-
moſcida dr̃ qm̃ illo pabulũ ori admouet,et eſt an-
gui ſimilis,vallo munitus eburneo.Hos boues lu-
cas vocabãt antiqui romani boues,quia nullũ aĩal
grãdius videbãt,lucas quia in lucania illos primos
pyrrhus in pręlio obiecit romanis.Nã hoc gen⁹ ani
mãtis in rebus bellicis aptũ eſt.In eis ei perſę et in
di ligneis turribus collocatis tanq̃ de muro iaculis
dimicãt.Intellectu aũt et memoria multa vigent.
Gregati icedũt motu quo valent ſalutãt homines
murẽ fugiũt,auerſi coeunt.qñ aũt parturiũt,in a-
quis vel inſulis dimittunt fœtus,propter dracones

quia inimici ſunt et ab eis iplicati necãť. Biẽnio au
tẽ portãt fœtus. nec amplius q̃ ſemel gignunt. nec
plures ſed tñ vnũ. Viuũt aũt annos trecẽtos. Apđ
ſolã africã & indiã elephãti prius naſcebãtur, nũc
ſola eos india gignit. Gryphes vocať, ꝙ ſit aial pẽ
natũ & quadrupes. Hoc genus feraꝝ in hyperbo=
reis mõtibꝰ naſciť, oi parte corporis leones ſunt, a=
lis & facie aquilis ſimiles, equis vehementer infe=
ſti. Nã & hoies viuos diſcerpũt. Cameleon nõ ha=
bet vnũ colorẽ ſed diuerſa varietate cõſperſus vt p
dus. Dictus aũt ita, eo ꝙ cameli ſimilitudinẽ habꝫ
& leonis, huiꝰ cameleontis corpuſculũ ad colores
quos videt facillima cõuerſiõe variať, quod aialiũ
aliorũ nõ eſt ita ad cõuerſionẽ facilis corpulentia
Cameleo pardus dictus quod dum ſit vt pardus di
bis maculis ſuperaſerſus, collo equo ſimilis, pedi=
bus bubalis, capite tñ camelo ſimilis, hunc ęthio=
pia gignit. Linx dictꝰ quia in lupoꝝ genere nume
ratur, beſtia maculis diſtincta terga vt pardus, ſꝫ
ſimilis lupo. Vñ & ille licos, iſte linx. Huius vrinam
cõuerti in duriciẽ pręcioſi lapidis dicũt qui liguriꝰ
appellať, ꝙ & ipos linces ſentire hoc documento
probatur. Nã egeſtũ liquorẽ harenis inquantũ po
tuerint cõtegunt inuidia quadã naturę ne talis ege
ſtio trãſeat in vſum humanũ. Linces dicit Plinius
extra fœtũ vnũ nõ admittere ſecundũ. Caſtores a
caſtrando dicti ſunt. Nã teſticuli eoruꝫ apti ſũt me
dicaminibus ꝓpter ꝙ cũ ꝑ̄ſenſerint venatorẽ ipi ſe
caſtrent & morſibus vires ſuas amputãt, de quibꝰ
Cicero in ſcauriada, redimũt ſe a parte corporis,
ꝓpter ꝙ maxime expectũtur. Iuuenalis. Qui ſe eu
nuchũ ipſe facit, cupiẽs euadere dãna teſticuli. Ipſi
ſunt & fibri qui etiã põtici canes vocãť. Vrſus ferť
dictꝰ quod ore ſuo formet fœtus, quaſi orſus. Nam
aiunt eos iformes generare partꝰ, & carnẽ quãdã
naſci quã mater lãbiendo in mẽbra cõponit. vñ eſt
illud. Sic format lingua fœtũ cũ protulit vrſa. Sed
hoc imaturitas partus facit. Deniq;. xxx. die gene=
rat vñ euenit, vt pręcipitata fœcũditas informis ꝓ
creeť. Vrſoꝝ caput invalidũ, vis maxima in bra=
chiis & in lũbis. Vñ interdũ erecti inſiſtũt. Lupus
gręca determinatiõe in linguã noſtrã trãſferť. Lu=
pos eni illi licos dicũt. Licos aũt gręce a morſibꝰ
appellatur quod rabie rapacitatis quęq; iuenerit
trucidet. Alii lupos vocatos aiunt, quaſi leoposꝰ qđ
quaſi leoni ita ſit illi virtus in pedibꝰ vñ qcquid pe
de ꝑ̄ſerit, nõ viuit. Rapax aũt beſtia & cruoris ap=
petẽs. De quo ruſtici aiunt Vocẽ hoiem perdere ſi
eñ prior lupus viderit Vñ & ſubito tacenti dr̃, lupꝰ
eſt in fabula. Certe ſi ſe per viſuꝫ ſenſerit, deponit
feritatis audaciã. Lupi toto anno nõ ãpliusq̃ diebꝰ
xii. coeunt, famẽ diu portãt, & poſt longa ieiunia
multũ deuorãt. Lupos ęthiopia mittit ceruice iu=
batos, & tãto varios, vt nullũ colorẽ dicãt illis abeſ
ſe. Canis nomẽ latinũ gręcã ęthymologiã videť ha
bere. Gręce eni cinos dr̃, lꝫ eũ quidam a canore la
tratus appellatũ ęſtimẽt, eo quod inſonet, vñ & ca
nere. Nihil aũt ſagacius canibꝰ. Plꝰ eni ſenſus cę=
teris aialibꝰ hñt. Nãq; ſoli ſua noia recognoſcunt,
dños ſuos diligũt, dñorũ tecta defendũt, pro dñis
ſuis ſe mori obiiciũt voluñtarie cũ dño ſuo ad ꝑ̄daꝫ
currũt, corpus dñi ſui etiã mortuũ nõ relinquunt.
Quorũ poſtremo natura eſt externa hoies eſſe nõ
poſſe. In canibꝰ duo ſunt expectãda, aut fortitudo
aut velocitas. Catuli abuſiue dicunť quarũlibet be
ſtiaꝝ filii. Nã catuli ꝓprie canũ ſunt. per diminu=
tionẽ diſticti. Liciſci aũt dicũtur, vt ait Pliniꝰ. Ca=
nes nati ex lupis, & canibꝰ cũ inter ſe forte miſcenť
Solẽt & inde fœminas canes noctu in ſiluis alliga
tas admitti ad tigres beſtias a quibus inſiliri & na
ſci ex eodẽ fœtu canes adeo acerrimos & fortes vt
cõplexu leones ꝓſternãt. Vulpes dicta quaſi volu=
pes. Eſt ei volubilis pedibꝰ & nunq̃ rectis itineribꝰ
ſed tortuoſis anfractibꝰ currit / fraudulẽtũ animal
inſidiiſq; decipiens. Nã dũ habuerit eſcam fingit
mortẽ / ſicq; deſcẽdẽtes quaſi ad cadauer volucres
rapit & deuorat. Simię gręcũ eſt nomẽ. i. preſſis na
ribꝰ vñ & ſimias dicimꝰ / quod ſuppreſſis naribus
ſint / & facie fęda rugis turpiter follicãtibꝰ / licet &
capellaꝝ ſit preſſum habere naſũ. Alii ſimias lati
no arbitrãtur ſermone vocatas eo quod multa in
eis ſimilitudo rationis humanę ſentitur / ſed falſũ
eſt Hę elementorũ ſagaces noua luna exultãt / me
dia & caua triſtãť. Fœtus quos amãt añ ſe geſtant
neglecti circa matrẽ hęrent. Horũ gñа quinq; ſunt
ex quibus circopetici caudas habent. Simia enim
cum cauda eſt quã quidã vocãt. Sfinge villoſę ſunt
comis mãmis ꝓminẽtibꝰ / dociles ad feritatis no=
mẽ. Cenocephali / & ipi ſimiles ſimiis / ſed facie ad
modũ canis vñ & nũcupati. Satyri facie admodũ
grata / & geſticularis moribꝰ iquieti. Callitrices to
to pene aſpectu a cęteris diſtant. Sũt eni in facie ꝓ
ducta barba, & lata cauda. Leõtofonos / beſtia mo
dica / et ex eo ita vocata quia capta exuritur eiuſ=
q; cinere aſperſę carnes & poſitę per cõpita ſemi=
taꝝ leones necãt ſi quãtulũcunq; ex illis ſumpſe=
rint. Strix aial in africa herinacii ſimile / vocatuꝫ a
ſpinaꝝ ſtridore quas tergo laxatas emittit / & ca=
nes inſequentes vulnerat. Enydros beſtiola ex eo
nuncupata quod in aquis verſetur / & maxime in ni
lo. Quę ſi iuenerit dormientẽ crocodilũ volutat ſe
in lutũ primũ et intrat per os eius in ventrẽ et car=
pẽs oia iteriora eiꝰ exit viua de viſceribus crocodili
ipo mortuo. Hic neomon gręce vocatꝰ eo qđ odo=
re ſuo & ſalubria ciborũ et venenoſa ꝓdantur. De
quo Dracontius ait. Prędicit ſuillus vi cuiuſcũq; ve
neneni. Suillus aũt a ſetis eſt nũcupatus. Hic etiã
ſerpẽtes iſeqtur / qui cũ aduerſus aſpidẽ pugnat /
caudẽ erigit / quã aſpis maxie obſeruat / qunſi mi
nãtẽ ad quã cũ vi ſuã trãſfert decepta corrumpiť.
Muſio appellatꝰ qđ muribꝰ iſeſtꝰ ſit. Hũc vulgꝰ ca=
ptũ a captura vocat. Alii dicũt qđ captat. i. videt.
Nã tãto acute cernit vt fulgore luminis noctis tene
bras ſuperet. Vñ & a gręcis venit catꝰ. i. ingenioſꝰ.

απο του καισιν. Furo a furuo dictus vñ & fur. te
nebroſus eni et occultos cuniculos effodit, & eiicit
prędã quã inuenerit. Melo vel ꝙ ſit rotundiſſimo
mẽbro, vel ꝙ fauos petat, & aſſidue mella captet.

¶ De minutis animantibus. Cap. II.

MVs puſillũ aïal, græcum illi nomen ẽ quic
quid vero ex eo trahit latinũ fit, Alii dicũt
mures ꝙ ex humore terræ naſcãtur. Naʒ
mus terra, vnde & humus. His in plenilunio iecur
creſcit, ſicut quædã maritima augentur, quæ rur-
ſus decreſcẽte luna deficiunt, Sorex latinum ẽ eo
ꝙ rodat, et in modum ferrę præcidat. Antiqui enĩ
ſoricẽ ſauricem dicebant, ſicut & clodum claudũ
Muſtella dicta quaſi mus longus. Nã telum a lon-
gitudine dictum. Hæc ingenio ſubdola in domibꝰ
vb nutrit catulos ſuos trãſfert mutatq; ſedẽ. Serpẽ
tes etiam et mures perſequitur. Duo autem gene-
ra ſunt muſtellarum. Alterum enim ſilueſtre eſt, di
ſtens magnitudiue quod gręci ictidas vocãt, alte-
rum in domibus oberrans. Falſo aũt opinanť qui
dicunt muſtellã ore concipere, aure effundere par
tum. Mus araneum cuius morſus araneę, eſt in ſar
dinia animal perexiguum, araneę forma, cuiꝰ mor
ſu prę ſciduntur tecta, quę ſolifuga dicitur, ꝙ dieʒ
fugiat. In metallis argentariis plurima eſt, occulta
reptans, & per imprudentiam ſuperſedentibus pe
ſtem facit. Talpa dicta, ꝙ ſit dãnata cecitate per-
petua & tenebris. Eſt enim abſq; oculis, ſemp ter-
rã fodit, & humum egerit, & radices ſubter frugibꝰ
comedit, quam græci affalã vocãt. Glires dicti ſũt
quia pingues eos efficit ſomnus. Nam gliſcere dici
mus creſcere. Hyeme enim tota dormiunt, & imo-
biles quaſi mortui iacent, tempore æſtiuo reuiui-
ſcunt. Hiricius animal ſpinis coopertum, quod ex
inde dicitur nominatum eo ꝙ ſubrigit ſe quando
ſpinis ſuis clauditur, quibus vndiq; prętectus ẽ con
tra inſidias. Nã ſtatiʒ vt aliquid prę ſenſerit, primũ
ſe ſubrigit. atq; in globum conuerſus, in ſua ſe ar-
ma recolligit. Huius prudentia quędã eſt. Nã duʒ
abſciderit vuã de vitę ſupinus ſe volutat ſuper eam
& ſic eã exhibet natis ſuis. Grillus nomẽ a ſono vo
cis habet. Hic retro ambulat, terram terebrat, ſtri
det noctibus. Venatur eaʒ formica circũligata ca
pillo in cauernã eius cõiecta afflata prius puluere
ne ſe abſcondat, ita formicę cõplexibus trahitur.
Formica dicta eo ꝙ ferat micas farris cuius ſoler-
tia multa. Prouidet ei in futurum, & præparat ęſta
te quod hyeme comedat. In meſſe autem eligit tri
ticum, hordeum non tangit. Duʒ pluit ei ſuper fru
mentum totum eiicit. Dicuntur in ęthiopia eẽ for
micę ad formã canis, quę harenas aureas pedibus
eruunt. quas cuſtodiũt ne quis auferat, captanteſ
q; ad necẽ perſequũtur. Formicoleon ob hoc voca
tus, quia eſt vel formicarum leo vel certe formica
pariter & leo. Eſt enim animal paruuʒ formicis ſa
tis infeſtum, infeſtum quod ſe in puluere abſcõdit,
& formicas frumẽta geſtãtes interficit. Proinde aũt
leo et formica vocatur, quia aliis animalibꝰ vt for
mica eſt, formicis autem vt leo eſt

¶ De ſerpentibus. Cap. III.

ANguis vocabulũ oĩm ſerpentiũ genus
ꝙ plicari & contorqueri poteſt, & inde
anguis & anguloſus ſit, & nunq̃ rectus
Angues aũt apud antiquos pro genꝰ
locorũ erant habiti ſemper, vñ & Per
ſius. Pinge duos angues pueri ſacer eſt lucus. Co-
lubrum conſtat ab eo ꝙ colat vmbras, vel ꝙ in lu-
bricos tractus flexibꝰ ſinuoſis labitur. Nam lubri
cum dicitur quicquid labitur dum tenetur, vt piſ-
cis & ſerpens. Serpens aũt nomẽ accepit, quia oc
cultis acceſſibus ſerpit, nõ apertis paſſibus ſʒ ſqua
marum minutiſſimis niſibus repit. Illa autem quæ
quattuor pedibus nituntur, ſicut lacertę & ſtellio-
nes, non ſerpentes ſed reptilia nominantur. Serpẽ
tes aũt reptilia ſunt, quia ventre et pectore reptãt.
Quorum tot venena, quot genera, tot pernicies,
quot ſpecies, tot dolores quot colores habenť. Dra
co maior cũctoꝝ ſerpentiuʒ ſiue omnium animan-
tium ſup terraʒ. Hunc græci dracontam vocant.
Vnde et deriuatum eſt in latinum vt draco dicere
tur. quia ſæpe a ſpeluncis abſtractus, fertur in aerẽ
concitaturq; propter eum aer. Eſt aũt criſtatꝰ ore
paruo, & arctis fiſtulis, per quas trahit ſpm̃ & lin-
guã exerat. Vim aũt non in dentibus, ſed in cauda
habet, & verbere potius q̃ rictu nocet. Innoxius au
tẽ eſt a venenis, ſed ideo huic ad mortem faciendã
venena non eſſe neceſſaria, quia ſi queʒ ligauerit
occidit. A quo nec elephas tutus ẽ ſui corporis ma
gnitudine. Nã circa ſemitas delitescens per quas
elephanti ſolito gradiuntur, crura eoꝝ nodis illi-
gat, ac ſuffocatos perimit. Gignĩť aũt in æthiopia,
& in india, in ipſo incẽdio iugis æſtus. Baſilicꝰ græ
ce latine interpretatur regulus, eo ꝙ rex ſerpentiũ
ſit, adeo vt eũ videntes fugiãt, quia olfactu ſuo eos
necat. Nã et hominẽ ſi aſpiciat interimit. Siquidẽ
ad eius aſpectum nulla auis volans illęſa tranſit,
ſed q̃uis procul ſit eius ore cõbuſta deuoraẗ. A mu
ſtellis tñ vincitur, quas illic homines inferũt cauer
nis, in quibus deliteſcunt. Itaq; ea viſa fugit quẽ il-
la perſequitur & occidit. Nihil eni parens ille rerũ
ſine remedio conſtituit. Eſt aũt longitudine ſemi-
pedalis albis maculis lineatus. Reguli autẽ ſicut
ſcorpiones arentia quęq; ſectantur, et poſtq̃ ad a-
quas venerint ibiq; aliquẽ momorderit. hydropho
bas et lymphaticos faciunt. Sibilus idem eſt qui &
regulus. Sibilo enim occidit, anteq̃ mordeat vel ex
urat. Vipera dicta ꝙ vi pariat. Nam cum venter eiꝰ
ad partum intumuerit catuli non expectantes ma
turam naturæ ſolutionem corroſis eius lateribus
vi erũpunt cũ matris interitu. Lucanꝰ. Viperei co-
eunt abrupto corpore nati. Fertur aũt ꝙ maſculus
ore inſerto viperę ſemẽ expuat. Illa aũt ex volup-
tate libidinis i rabiẽ verſa caput maris ore receptuʒ
prę cidit. Ita fit vt parẽs vterq; pereat, maſculus dũ

coit,fœmina dū parturit, Ex vipera aūt fiunt pa=
ſtili qui tyriaci vocāť a gręcis. Aſpis vocata ꝙ mor
ſu venena imittat & aſpergat. Ios ei græci venenuꝫ
dicūt. et inde iaſpis ꝙ morſu venenato interimat.
Huius diuerſa genera et ſpecies et diſpares effe=
ctus ad nocendū. Fertur aūt aſpis cū ceperit pati
incantatorē,qui eā quibuſdā carminibus propriis
euocat,vt eā de cauerna producat,illa cum exire
noluerit,vnā aurem in terrā pręmit,alteraꝫ cauda
obturat,& operit,atq; ita voces illas magicas non
audiens non exit ad incantantē. Dipſas gen⁹ aſpi
dis qui latine ſitula dr̄,quia queꝫ momorderit ſiti
perit. Hypnalis gen⁹ aſpidis,dicta ꝙ ſomno necat
Hāc ſibi cleopatra appoſuit,et ita morte quaſi ſō
no ſoluta eſt. Emorrois aſpis nūcupatur ꝙ ſangui
nē ſudet qui ab eo morſus fuerit,ita vt diſſolutis ve
nis quicquid vitę eſt per ſanguinē euocet. Gręce ei
ſanguis hema dr̄. Preſter aſpis ſemp ora patenti &
vaporanti currit. Cuius poeta ſic meminit. Oraq;
diſtendens auidus fumantia preſter. Hic quē per=
cuſſerit diſtenditur,enormiq; corpulentia necatur
extuberatū enim putredo ſequitur. Septa bific⁹ aſ
pis,qui dū momorderit hominē ſtatim eū cōſumit
ita vt liqueſiat totus in ore ſepentis. Ceraſtes ſer=
pens dictus eo ꝙ in capite cornua habeat ſimilia
arietū κεράτα eni gręci cornua vocant,ſunt autē
illi quadrigemina cornicula,quorum oſtentationē
veluti eſcam illiciens ſollicitata aialia perimit, to=
tumq; eius corpus harenis tegit,nec vllum indiciū
ſui prębet,niſi ea ex parte quas inuitatas aues vel
animalia capit. Eſt aūt flexuoſus pluſꝙ alii ſerpē=
tes,ita vt ſpinā habere non videatur. Scitalis ſer=
pens vocatus eſt eo ꝙ tanta prefulget tergi varie=
tate vt notarū gratia retardet aſpicientes, & quia
reptando pigrior eſt,quos aſſequi nō valet miracu
lo ſui ſtupentes capit. Tanti autem feruoris eſt, vt
etiam hyemis tempore exuuias corporis feruentis
exponat. De quo Lucanus. Et ſcitale ſparſis etiaꝫ
nunc ſola pruinis,exuuias poſitura ſuas. Amphi=
bęna dicta eo ꝙ duo capita habeat,vnum in loco
ſuo,alterum in cauda,currens ex vtroq; capite tra
ctu corporis circulato. Hæc ſola ſerpentiū frigori
ſe cōmittit,prima omnium procedens, de qua idē
Lucanus. Et grauis in geminū vrgens caput am=
phybęna. Cuius oculi lucent veluti lucernæ. Eni=
dris coluber in aqua viuens. Græci enim hydor a=
quam vocant. Hydros aquatilis ſerpens,a quo icti
obturgeſcunt,cuius quidā morbū boam dicūt, eo
ꝙ fimo bouis remedietur. Hydra draco multoruꝫ
capitū,qualis fuit in lerna palude prouincię archa
diæ,hec latine excedra dr̄ ꝙ vno cęſo tria capita
excreſcebāt,ſed hoc fabuloſum eſt. Nā conſtat hy
drā locum fuiſſe euomentē aquas vaſtātes vicinaꝫ
ciuitatē,in quo vno meatū clauſo multi erūpebāt.
Quod Hercules videns loca ipſa exuſſit, et aquæ
clauſit meatus. Nā hydra ab aqua dicta eſt. Chely
dros ſerpens quaſi cherſydros dr̄,quia & in aquis
et in terris moratur. Nā χέρσον dicunt gręci ter=
rā, ὕδωρ aquam hic per aquam labitur terrā fu=
mare facit quem ſic Mācer deſcribit. Seu terga ex
pirant ſpumātia virus ſeu terra fumat teter qua la
bitur anguis. et Lucanus. Tractiq; via fumāte che
lydri. Semper eni directus ambulat. Nam ſi torſe
rit ſe dū currit ſtatim crepat. Rinatrix ſerpens a=
quā veneno inficiens. In quocūq; enim fonte fuerit
veneno eū immiſcet. de quo Lucan⁹. Rinatrix vio
lator aquę. Cēcris ſerpens influxuoſa quę ſemper
iter rectū efficit. de qua Lucanus. Et ſemper recto
lapſurus limite cencris. Parias ſerpens quę ſemp ī
cauda ambulat, & ſulcū facere videtur,de quo idē
Lucanus. Quo contēptus iter cauda ſulcare pari
as. Boas anguis Italię immēſa mole perſequiť gre
ges armentoꝝ & bubalos; & plurimo lacte irrigu=
is vberibus ſe innectit, & ſuggēs interimit atq; inde
a boū prolatione boas nomen accepit. Iaculus ſer
pens volans,de quo Lucanus. Iaculiq; volucres. ex
iliunt ei in arboribus & dū aliquod aial obuiū fue
rit iactant ſe ſuper illud et perimunt. Vñ et iaculi
dicti ſunt, In arabia aūt ſerpentes ſunt cum alis ꝗ
ſirenę vocātur quę plus currunt ab equis,ſed etiaꝫ
& volare dñr,quoꝝ tantū virus eſt,vt morſum an
te mors inſequatur ꝗ dolor. Obites dicta ꝙ colorē
harenę habeat,de qua poeta. ꝙ paruis pict⁹ macu
lis thebanus obites cōcolor exutis atq; indiſcret⁹
harenis admotus. Seps exigua ſerpens,que nō ſo=
lum corpus ſed & oſſa veneno cōſumit. Cui⁹ poe=
ta ſic meminit. Oſſaq; diſſoluens cū corpore tabifi
cus ſeps. Dipſas ſerpens tantę exiguitatis fertur,
vt cum calcatur non videatur. Cuius venenum an=
te extinguit,ꝗ ſentiatur,vt facies pręuenta morte
nec triſticiam inducat morituri. de quo poeta. Si=
gniferum iuuenem tyrrheni ſanguinis aulum, tor
tum caput retro dipſas calcata momordit, Vix do
lor aut ſenſus dentis fuit. Salpinga ſerpens eſt quę
nō videtur, Cęcula dicta propter ꝙ parua ſit, & nō
habeat oculos. Centūpeda a multitudine pedum
dicta. Brucus eſt cuius pene totum corpus in ven=
tre colligitur. Lacertus reptilis genus eſt, vocatus
ita ꝙ brachia habeat. Genera lacertorum plura
vt botrax,ſalamādria,ſaura,ſtellio. Bottaca dicta
ꝙ ranę habeat faciem. Nam gręci ranam botracā
vocant. Salamandria vocata,ꝙ contra incēdia va
leat,cuius inter omnia venenata vis maxima eſt.
Cętera enim ſingulos feriunt,hęc plurimos pari=
ter interimit. Nam ſi arbori irrepſerit, omnia po=
ma inficit veneno. & eos qui eos ederit occidit, qui
etiam ſi vel in puteū cadat vis veneni eius potātes i
terficit. iſta contra incendia repugnans. ignes ſola
animalium extinguit. Viuit enim in mediis flāmis,
ſine dolore & conſumptione, et non ſolum quia nō
vritur,ſed extinguit incendium. Saura eſt lacertus
quæ quando ſeneſcit cecantur oculi eius,et intrat
in foramen parietis aſpicientis contra orientem,
et orto ſole intendit et illuminatur. Stellio de

colore inditum nomen habet. Eſt enim tergore pi
ctus lucentibus guttis in modum ſtellaruz,de quo
Ouidius. Apiumq; colori nomen habet,variis ſtel-
lat⁹ corpore guttis. Hic autem ſcorpionibus adeo
cõtrarius traditur vt viſo eo pauorem his afferat &
torporem. Sunt & alia vt ſerpentiuz genera, vt ad
modicę,elephantię.chamedracontes. Poſtremo q̄-
tus noiz tantus mortium numerus. Omnes autem
ſerpentes natura ſua frigidi ſunt,nec percutiũt,ni
ſi qñ caleſcunt. Nam quando ſuut frigidi nullũ tã
gunt. Vnde et venena eorum plus die q̄ nocte no-
cent. Torpent enim noctis algore et merito. qa fri
gidę ſunt nocturno rore. In ſe enim aducunt vapo
rem corporis gelidę peſtis,& natura frigidę. Vnde
& hyeme in nodos torquentur,æſtate ſolluuntur.
Inde eſt ꝙ dum quiſq; ſerpentium veneno percuti
tur,primum obtupeſcit,et poſtea vbi in illo calefa
ctum ipſum virus exarſerit,ſtatim hominem extin
guit. Venenũ autem dictum,eo ꝙ per venas vadit
Infuſa enim eius peſtis per venas vegetatione cor
poris aucta diſcurrit,& animam extinguit. Vñ nõ
põt venenum nocere niſi hominis tetigerit ſangui
nem. Lucanus. Noxia ſerpentium eſt admixtio ſã
guine peſtis. Omne autem venenum frigidum eſt.
& ideo aia quę ignea eſt fugit venenum frigidum.
In naturalibus bonis quę nobis et irrationabilib⁹
animantibus videmus eſſe cõmunia,viuacitate q̄-
dam ſenſus ſerpens excellit. Vnde & legiẽ in gene
ſi. Serpens aũt erat ſapientior omnibus pecorib⁹
terræ. Dicit aũt Plinius ſi crediẽ,ꝙ ſerpẽtis caput
etiam ſi cum duobus euaſerit digitis nihilominus
viuit. Vnde et totum corpus obiicit pro capite fe-
rientib⁹. Anguibus vniuerſis hebes viſus eſt. Raro
in aduerſum contuentur,nec fruſtra,cũ oculos nõ
habeant,ſed in temporibus adeo vt citius audiãt
q̄ aſpiciant. Nullum autem animal in tanta celeri
tate linguam mouet vt ſerpens adeo vt triplicem
linguam habere videatur cum vna ſit. Serpentiuz
humida ſunt corpora,adeo vt quaq̄ eunt viam hu
more diſignent. Veſtigia ſerpentium talia ſunt, vt
cum pedibus carere videantur,coſtis tamẽ & ſqua
marum niſibus repant quas a ſummo gutture vſ-
q; ad imam aluum parili modo diſpoſitas habent
Squamis enim quaſi vnguibus,coſtis quaſi cruri-
bus innituntur. Vnde ſi in qualibet corporis parte
ab aluo vſq; ad caput ictu aliquo collidatur,debi-
lis reddita curſum habere non poſſit,quia vbicũq;
ictus ille inſiderit ſpinam ſoluit per quam coſtarũ
pedes & motus corporis agebantur. Serpentes au
tem diu viuere dñr, adeo vt depoſita veteret uni-
ca ſenectutem deponere,atq; in iuuentutem redi-
re perhibeantur. Tunicę ſerpentum exuuię nuncu
pantur eo ꝙ is quando ſeneſcunt ſeſe exuunt, qui
bus exuti in iuuentutem redeunt. Dicuntur autez
exuuię et induuię,quia exuuntur et induuntur. Py
thagoras dicit de medulla hominis mortui quę in
ſpina eſt ſerpentem creari,quod etiam Ouidius in
metamorphoſeorum libris commemorat dicens.
Sunt qui cuz clauſo putrefacta eſt ſpina ſepulchro
mutari credant humanas angue medullas. Quod
ſi crediẽ merito euenit,vt ſicut per ſepentez mors
hominis,ita et per hominis mortem ſerpens. Fer-
tur autem ꝙ ſerpens hominem nudum non ſit au
ſus attingere.

De vermibus. Cap̃. V.

VErmis eſt animal quod plęrunq; de car-
ne vel de ligno vel de quacũq; re terrena
ſine vllo concubitu gignitur, licet nonnũ
q̄ et de ouis naſcãtur,vt ſcorpio. Sunt autẽ vermes
aut terræ,aut aquę;aut aeris,aut carnium,aut frõ
dium,aut lignorum,aut veſtimentorum. Araneas
vermis aeris,aeris nutrimento cognominata quæ
exiguo corpore longua fila deducit et telę ſemper
intenta,nunq̄ deſinit laborare,perpetuuz ſuſtinẽs
in ſuo labore ſuſpendium. Sanguiſuga vermis a-
quatilis,dicta ꝙ ſanguinem ſugit. Potantibus enĩ
inſidiatur,cunq; illabitur faucibus vel vbi vſpiam
adhęſerit ſanguinem haurit,et cum nimio cruore
maduerit euomit id quod hauſit,vt recentiorẽ de
nuo ſugat. Scorpio vermis terrenus,qui potius ver
mibus aſcribitur non ſerpentibus,animal armatũ
aculeo,et ex eo gręce vocatum,ꝙ cauda figat, &
arcuato vulnere venena diffundat. Proprium eſt au
tem ſcorpionis ꝙ manus palmam non feriat. Can
tareda vermis terrenus qui humano corpore ſtati
vt fuerit applicatus,ſui aduſtiõe veſicas efficit ple
nas humore, Multiplices vermis terrenus,ex mul-
titudine pedum vocatus,qui contra ictum contra-
ctus in globum complicatur. Naſcitur ſub petris
ex humore et terra. Limax vermis limi dictus ꝙ in
luto vel de limo naſcatur. vnde & ſordidus ſem-
per et immundus habetur. Bombix frondium ver
mis ex cuius contextura bombicinium conficitur.
appellatur autem hoc nomine,ab eo ꝙ euacuetur
dum fila generat,& aer ſolus in eo remaneat. Eru
ca frondium vermis oleribus vel pampino inuolu-
ta,ab erodendo dicta,cuius meminit Plautus. Imi
tatus nequam beſtiam et maleficam inuolutam in
pampino, Implicat ſe eadem,nec aduolat vt locu-
ſta,vt huc illucq; diſcurrẽs,ſemipaſta dimittat,ſed
permanet perituris frugibus & tardo lapſu pigriſ
q; morſibus vniuerſa conſumit. Teredonas græci
vocant lignorum vermes ꝙ terendo edant. Hos
nos termites dicimus. Ita enim apud latinos ligni
vermes vocantur quos tempore in opportuno ceſ-
ſæ arbores gignunt. Tinea veſtimentorum vermis
dicta ꝙ teneat,et eo vſq; inſedeat quo erodat. In-
de et pertinax. ꝙ in eandem rem identidem vrge-
at. Vermes carnium emigraneus, lumbricus, aſca
ridę,coſti,pediculi,pulices,ledex,tarmus, ricinus,
vſia,cimex. Emigraneus vermis capitis vocatur.
Lumbricus vermis inteſtinorum,dictus quaſi lu-
bricus, quia labitur,vel quod in lumbis permane
at. Aſcaridæ Coſti. Pediculi vermes cutis a pe-

dibus dicti,vñ & pediculoſi dñr,quibus pediculi i
corpe efferueſcũt.Pulicesvero vocati ſũt ꝙ ex pul
uere magis nutriãtur.Tarmus vermis ẽ lardi.Rici
nusvermis eſt canis, vocatus eo ꝙ hęret in auri=
bus canũ.Cinos eni gręce canis eſt.Vſia vermis ẽ
porci appellata quiavrit.Nãvbi momorderit,ade
o locus ardet,vt ſtati ibiveſicę fiant.Cimex de ſili
tudine cuiuſdã herbęvocat',cuius fetorem habet
Proprie aũtvermis in carne putrefacta naſcitur,
tinea inveſtimẽtis,eruca in olere,teredo in ligno,
tarmus in lardo,vermis nõvt ſerpẽs apertis paſſi=
bus vel ſquamarũ niſibus repit,quia nõ eſt illi ſpi
nę rigorvt colubri,ſed indirectũ corpuſculi ſuiptes
gradati porrigendo .contractas cõtrahẽdo porre
ctas motum explicat ſicq; agitatus perlabitur.

¶ De piſcibus. Cap.vi.

PIſces dicti vñ & pecus a paſcẽdo ſcilicȝ
Reptilia ideo dñr hęc quę natant eo ꝙ
reptãdi habeant ſpeciẽ & naturaȝ,q̃uis
ſe in profundũ imergant,tñ in natãdo
repunt.Vñ et Dauid ait.Hoc mare ma
gnũ & ſpacioſũ manibus illic reptilia quoꝝ nõ eſt
numerus.Anfinia ſunt quędã genera piſciuȝ dicta
ꝙ ambulãdi in terris vſum,& natãdi in aquis offi=
ciũ habant.Anfi eni gręcevtrũq; dicitur.i.qa in a=
quis & in terrisviuuntvt focę,crocodilli,hipotami
hoc eſt equi fluuiales.Pecorib'aũt et beſtiis& vola
tilibus ante hoies noia ipoſuerunt q̃ piſcibus, quia
priusviſa ſunt & cognita.Piſciũvero poſtea paula
lati cognitis gñib'noia i ſtituta ſũt,aut ex ſimilitu
dine terreſtriũ animalium , aut ex ſpecie propria,
ſiue morib',ſeu colorevel figura aut ſexu.Et ſimi
litudine terreſtriũvt ranę,& leones,&vituli,& ni=
gri meruli & paui diuerſo colore dorſo & collo pi=
cti,& turdi albouarii,& cętera,quę ſibi iuxta ſpeci
es terreſtriũ aialiũ noiavendicarunt. Ex moribus
terreſtriũ,vt canes in maria terrenis canibus nun
cupati ꝙ mordeãt,& lupi ꝙ improba voracitate a
lios perſequãtur.A colore,vtvmbrę qa colorevm=
brę ſunt,& auratę.quia in capite auri colorem ha
bẽt,& varii avarietate,quosvulgo tructasvocant.
A figura,vt orbis,quia rotundus eſt,totuſq;in capi
te coſtat,& ſolea ꝙ ſit inſtar calciamentoꝝ ſoliis.A
ſexuvt muſculus ꝙ ſit balenę maſculus.Eius eniȝ
coitu cõcipere hęc belua perhibeť.Hinc & maſcu
li cochleaꝝ quorum lacte concipiunt oſtreę. Bale
nę aũt ſunt immenſę magnitudinis beſtię,ab amit
tendo & fundendo aquas vocatæ.Cęteris eni be=
ſtiis maris altiusiaciunt vndas.βαλλειν eni gręce
ce mittere.Cetę dictę τοκιτοσ και τακητη hoc
eſt ob imanitatẽ.Sunt eni ingentia genera belua=
rũ & equalia mõtium corpora,qualis cętus exci=
pit ionam,cuius aluus tantę magnitudinis fuit, vt
inſtar obtineret inferni,dicẽte propheta. Exaudi=
uit me deventre iferni Equi marini quodprima par
te equi ſunt poſtrema ſoluuntur in piſcem. Bocas
dicunt eſſe boues marinos quaſi boacas.Cerulei a
calore appellati.Nam ceruleum eſt viride cum ni
gro vt eſt mare.Delphines certum habent voca=
bulũ ꝙ voces hoim ſequantur,vel ꝙ ad ſimphoni
am gregati cõueniant.Nihil in marivelocius iſtis
Nã plęrunq; ſalientes naues tranſuolant.Quãdo
aũt pręluduut in fluctibus &vndarũ ſe motib' ſal
tu precipiti ferunt,tẽpeſtates ſignificarevidentur.
Hi proprie ſimones nominãtur.Eſt & delphinum
genus in nilo,dorſo ſerrato qui crocodillos tenera
ventriũ ſecantes interimunt.Porci marini qui vul
govocantur ſuilli,qui dum eſcaȝ quęrũt more ſuis
terrã ſub aquis fodiunt.Circa guttur eni habent o
ris officium,& niſi roſtrum harenis immergãt,pa=
ſtum non colligunt.Corui a cordisvoce dicti, quia
grũniunt pectore,ſuaq;voce proditi capiuntur.Ti
ni gręcũ nomen habent.Hi ingrediunturveris tẽ=
pore,intrant dextro latere,lęuo exeunt,hoc iñ cre
duntur facere ꝙ dextris oculis acutiusvideãt q̃ ſi
niſtris.Gladius dicitur,eo ꝙ roſtro maiori nato ſit
& ob hoc naues perfoſſas mergit. Serra nuncupa
ta quia ſerratã criſtam habet,& ſubter natans na
uẽ ſecat.Scorpio dictus quia ledit dũ manu tolliť.
Tradunt decem cancriſcũ oȝimi manipulo alliga
tis,omnes qui ibi ſunt ſcorpiones ad eum locũ cõ=
gregari. Aranea genus piſcis dictus ꝙ aure fe=
riat.Habet enim ſtimulos de quibus percutit.Cro
codillus a croceo colore dictus gignitur in nilo,a=
nimal quadrupes in terra & in aquis valens, longi
tudine plęrunq; viginti cubitorum,dentium & vn
guium immanitate armatum,tantaq; cutis duri=
cia,vt q̃uis fortiũ ictus lapidum tergo repercuſſus
ſit nõ ſentiat.Nocte in aquis die in humo quieſcit.
Oua in terra fouet,maſculus & fœmina vices ſer=
uant.hunc piſces quidam ſerratam habentes cri=
ſtam tenera ventrium deſecantes interimunt.So=
lus animalibus ſuperiorem maxillam mouere dici
tur.Hippotamusvocatus ꝙ ſit equo ſimilis dorſo
iuba & hinnitu,roſtro reſupinato a primis dentib'
cauda tortuoſavngulis binis.Die in aquis commo
ratur,nocte ſegetes depaſcitur,et hunc Nilus gi=
gnit.Pagrum quem gręci fagrum ideo nuncupãt,
ꝙ duros dentes habeat,ita vt oſtreis in mari ala=
tur.Dentrix pro multitudine et granditate dentiũ
dicitur. Lepus a ſimilitudine capitis nuncupatus
Lupum vt dictum eſt auiditas appellauit piſcem i
captura ingenioſum,deniq; rete circundatus fer=
tur harenas arare cauda atq;ita conditus tranſire
rete. Mullus vocatus ꝙ mollis ſit atq; teneriſſi=
mus cuius cibo tradunt libidinem inhiberi,oculo=
rum autem aciem hebetari,homines vero qui his
ſæpe paſti ſunt,piſcem olent.Mullus in vino neca
tus hi qui inde biberint tediumvini habent.Mugil
lis nomen habet.ꝙ ſit multum agilis.Namvbi diſ
poſitas ſenſerit piſcatorum inſidias,confeſtim re=
trorſum rediens ita tranſilit rete,vtvolare piſcem
videas.Melanurus eo ꝙ nigram caudam habeat
& nigras pẽnas.et in corpore lineas nigras. Melã

ei greci nigrū vocant. Glaucus a colore dictus, eo
ꝙ alb⁹ fit. greci ei albū glaucum dicunt. Hic æsta
te raro apparet, nisi tm̄ in nubilio. Timallus ex flo
re nomē accepit. Timū quippe flos appellatur. Nā
dū se specie gratus & sopore iocūdus tn̄ sicut flos
fragrat, & corpore odores spirat. Escarus dict⁹ eo
ꝙ solus escā ruminare perhibetur. Deniqꝫ alii pi
sces nō ruminant. Tradūt aūt hunc ingeniosum eē.
Nā inclusum nassis nō frōte erumpere, nec infestis
viminib⁹ caput inserere, sed aduersum caudę ictis
b⁹ crebris laxare foras, atqꝫ ita retrorsum redire.
Quē luctatū eius si forte alius escarus extrinsec⁹
videat apprehēsa mordicus cauda adiuuare nis⁹
erūpentis. Sparus a lācea missili nomē accepit ꝙ
eiusdem figuræ sit. Terrestria enim prius inuen
ta sunt ꝙ marina. Nā sparus est telū rusticanū mis
sile a spargēdo dictū. Australis piscis, siue quia a
quas vndā ore susceperit, siue quia tunc hic piscis o
ritur. quo tēpore tēdere in occasum pliades ceperit
Amio saxatilis leua sinistraqꝫ late rib⁹ virgis puni
ceis perpetuis, aliisqꝫ colorib⁹ designatur. dictus a
mio, quia non capitur nisi hamo. Echinus paruus
et semipedalis pisciculus nomē sumpsit ꝙ nauem
adhærēdo retineat. Ruant licet vēti seuiant pcellę
nauis tn̄ quasi radicata in mari stare videt, nec mo
ueri nō retinendo, sed tm̄mō adhęrendo. Hūc lati
ni morā appellauerunt, eo ꝙ cogat stare nauigia.
Vranuscop⁹ vocatur ab oculo quē in capite habet
a quo semp supra intendit. Millago noiatus quia e
uolat sup aquā. Quotiēs aūt cernit extra aquā vo
litās, tēpestates mutari designat. Squatus dict⁹, ꝙ
sit squamis acutis. Vn̄ & eius cute lignum pollitur
Ciuitas syrię quę nūc tyrus dr̄, oli sarra vocabatur
a pisce quodā qui illic abūdat, quē lingua sua sar
appellant, ex quo deriuatū est similitudis huius pi
sciculos sardas sardinasqꝫ vocari. Allec piscicul⁹ ad
liquorē salsamētorum idoneus, vn̄ & nūcupat⁹. Af
forus pisciculus qui propter exiguitatē hamo capi
nō pōt. Anguillę similitudo anguis nomē dedit, o
rigo huius ex limo. Vn̄ & qn̄ capit adeo lenis ē vt
quāto forti⁹ presseris, tanto citius elabitur. Ferunt
aūt orientis fluuiū gangē anguillas tricenis pedi
bus gignere. Anguillę vino necatę qui ex eo bibe
rint tędiū vini habent. Draco marinus aculeos in
brachiis habet ad caudā spectātes, quę dū percus
serit quāꝙ feritvenenū fundit. vn̄ & vocatus. Mure
nā græci mirenā vocāt, eo ꝙ cōplicet se in circulos
hanc fęminini tm̄ sexus esse tradunt & concipere
a serpente. ob id a piscatorib⁹ tāꝙ a serpente sibilo
euocatur & capitur. Ictu aūt fustis difficulter inte
rimitur, ferula protinus aiam in cauda habere cer
tū ē. Nā capite percusso, vix eā interimi. cauda sta
ti exanimari. Congrus anguillę similis sed grādis
moratur in cauernis petrarꝫ sub aqua. Polipus id ē
multipes, plurimos eni nexus habet. Iste ingenios⁹
hamū appetens brāchiis cōplectitur non morsu,
nec prius dimittit ꝙ escam circūroserit. Torpedo
vocata, eo ꝙ corpus torpescere faciat, si eam quis
quiuientē tangat. Narrat Plinius secundus ex indi
co mari torpedo etiā procul & e longiquo, vel si ha
sta virgaqꝫ attingatur quis preualidos lacertos tor
pescere, quālibet ad cursum veloces pedes alliga
re. Tāta enī vis eius est vt etiā aura coporis sui affi
ciat mēbra. Sepia dr̄ quia sepibus interclusa facili
us capitur. In coeundo obscęnū genus, ore ei cōci
pit sicut vipera, Cuius attramenti tāta vis est vt lu
cernę aditū ęthiopū videri, ablato priori lumine ꝙ
dā tradunt. Lulligo, tradūt in oceano mauritaniæ
nō procul a lixo flumine tantā multitudinē lulligi
nū euolari ex aqua vt etiā naues dimergere possit
Cōchæ & cocleæ hac ex cāvocatę, quia deficiente
luna cauantur. i. euacuātur. Qim eni clausorꝫ ma
ris aialium atqꝫ cōcharum incremento lunę mem
bra turgescunt defectu euacuātur. Luna eni cū in
augmēto fuerit auget humorē, cū vero in defectu
venerit humores minuūtur. Hoc ei physici dicunt
Conchæ aūt primę positionis nomen. concle vero
per diminutionē quasi cōculę, Concharꝫ multa ge
nera sunt, inter quas & margariti fore quę celoedi
cuntur in quarū carne ꝑciosus calculus solidatur,
de quibus tradunt hi qui de animantiuꝫ scripsere
naturis, eo ꝙ nocturno tēpore littora appetūt, et
ex cęlesti rore margaritū cōcipiunt vnde et celoe
nominantur. Murex coclea est maris, dicta ab acu
mine & asperitate, quę alio noie cōchiliū nominat
propter quod circūcisa ferro lachrymas purpurei
coloris emittat, ex quibus purpura tingitur, et inde
ostrū appellatū, ꝙ hæc tinctura ex textę humore
elicit. Cancros vocari, quia cōchę sunt crura habē
tes. inimica ostris aialia. Eorꝫ eni carnib⁹ viuūt mi
ro ingenio. Nā quia valida testa eius aperiri nō po
test. explorat qn̄ ostrea clausa testarū apperiat, tūc
cācer latenter lapillū inicit, atqꝫ ipedita cōclusiōe
ostreę carnes corrodit. Tradūt quidā decē cancris
cum ozimi manipulo alligatis oēs qui ibi sunt scor
piones ad eum locum coituros. Duo aūt sunt ge
nera cācrorum, fluuiales & marini. Ostrea dicta ē
a testa quibus mollicies carnis interior munit. gręc
ci eni testū ostrea vocāt. Ostrea aūt neutro, carnes
eius fęminino dicuntur genere. Musculi sunt vt ꝓ
dixim⁹ cocleę aquarꝫ, quorꝫ lacte concipiūt ostreæ
& dicti musculi quasi masculi. Pelorides a peloro
promontorio siciliæ vbi abundant cognominatæ
sunt. Vnde virgilius dicit. Ecce autem boreas an
gusta ab sede pelori. Vngues a similitudine huma
narum vnguium dictę. Testudo dictus eo ꝙ tegmi
ne testæ sit adopertus in cameræ moduꝫ. Sunt au
tem quattuor genera, terrestres, maritimę, lutarię,
i. in cęno & paludibus viuentes. Quarum gen⁹ flu
uiales, quę in dulci aqua viuunt. Tradunt aliqui qd
incredibile ē, tardius ire nauigia testitudinis pedē
dextrū vehentia. Icinus a terrestri icino nomē tra
xit, quē vulgus heritium vocat. Huius testula du
plex spinis aculeata i modū castanearꝫ, quādo ad

huc operte de arboribꝰ cadũt. Caro eius mollis et minio ſimilis. Vris tribꝰ mõis dr̃, vt teſtudo ac pelorus & coclea. Nã & quod edimus & vbi caro ineſt, vtrũq; dr̃ pelorus, Ranæ a garrulitate appellatæ eo ꝙ circa genitales ſtrepunt paludes, & ſonos vocis iportunis clamoribꝰ reddãt. Ex his quędã aquaticę dñr, quędã paluſtres; quędã rubeę ob id quia i vepribꝰ viuũt grãdiores cũctarũ. Alię calamitates vocãtur, qm̃ inter harũdines fructiceſq; viuunt, minimę oĩm & viridiſſimę mutæ & ſine voce ſunt. Agridulę ranæ paruæ i ſicco vel agris morantes, vñ & nũcupatę. Negãt quidã canes latrare quibus in oſſa rana viua fuerit data. Sfũgia a fingere. i. nitidare & extergere dicta afranius. Accedo a te vt tibi ceruicẽ fingã lintheo. i. extergã. Cicero. Et fingebatur ſfungiis ſanguis. i. extergebat, Aial autem eſſe docet cruore inhęrente petris, vñ & dũ abſcidit ſanguinẽ emittit. Nã alia ſunt viuentia in aquis & diſcernũt vt piſces, alia quę ſtant fixa vt oſtreæ icini ſfungię. Ex his alias mares dici, eo ꝙ tenues ſint fiſtulę ſpiſſioreſq;, alias fęminas quę maioribꝰ fiſtulis ſunt ac perpetuis, alias duriores quas græci appellãt tragos, & nos hircoſas dicere poſſumꝰ ob aſperitatẽ ſui. Molliſſimũ genus eaꝝ penicilli vocãtur, eo ꝙ aptę ſint ad oculoꝝ tumores, & ad extergendas lippitudines vtiles. Cãdidæ ſfungiæ cura fiũt. Per ęſtatẽ eni ad ſolẽ ſternuntur, & ſicut cęra punica cãdorẽ bibũt. Aialium oĩm in aquis viuentiũ noĩa. c. xliiii. Plinius ait. Diuiſa in generibꝰ belaꝝ ſerpentiũ cõmuniũ terrę, & aquę, cancrorũ cõcharũ, locuſtaꝝ. pelerodũ, polipporꝝ, ſoleaꝝ, lacertoꝝ & luliginũ, & his ſimilia, ex quibus multa quodã naturę intellectu tẽpoꝝ ſuoꝝ ordinẽ agnoſcũt, quędã vero i ſuis locis ſine mutatione vagant In piſcibus aũt fæminis alię cõmixtiõe maſculi cõcipiũt & pariunt catulos, alię ponũt oua ſine commixtiõne maſculi ſuſcepta, quę iidẽ in ſequenti ſui ſeminis iactu perfundũt, & quę hoc munere fuerit afflata generabilia ſunt, quę vero perfuſa nõ fuerint ſterilia perſeuerant, aut putreſcunt.

¶ De auibus. Cap. vii.

VNum nomen auium, ſed genus diuerſum Nã ſicut ſpecie ſibi differunt, ita & naturæ diuerſitate. Nã alię ſimplices ſunt vt colũbę, alię aſtutę vt perdix, alię ad manũ ſe ſubiiciunt vt accipiter, alię reformidãt, vt garamantes, aliæ hoĩm couerſatione delectãtur, vt hirũdo. aliæ in deſertis ſecretã vitã diligũt vt turtur, alię ſolo ſemine reperto paſcũtur, vt enſer, alię carnes edunt & rapinis intẽdũt, vt miluus, alię incolę, quę manẽt in locis ſemp, vt ſtrutio, alię aduẽticię quę propriis tẽporibꝰ reuertuntur. vt ciconiæ, & hirũdines, alię cõgrege. i. gregatiuolãtes, vt ſturni & coturnices. alię ſoliuagę. i. ſolitarię, ꝑpter iſidias deprędandi vt aquilla, accipiter, & q̃cũq; ita ſunt alię vocibus ſtrepũt vt hirũdo, aliæ cantus edunt dulciſſimos vt cygnus & merula, alię verba & voces hoim imitant vt pſitacus & pica, ſed & alia ſicut genere ita & moribus innumerabilia. Nã volucrũ quod genera ſũt iuenire quęq̃ nõ poſſe. Neq; ei ois idię ęthiopię aut ſcythię deſerta quis penetrare poſſet, qui eaꝝ genus vel differẽtias noſſet. Aues dictę eo ꝙ vias certas nõ habeant, ſed per auia quęq; diſcurrãt. Alites ꝙ alis ad alta tendãt, & ad ſublimia remigio alaꝝ cõſcẽdãt. Volucres a volãdo, nã vñ volare, inde & ambulare dicimꝰ. Vola ei dr̃ media pars pedis ſiue manus, & in auribꝰ vola pars media alarũ quarũ motu pẽnę agitantur. Inde & volucres. Pulli dñr oĩm auiũ nati. Sed & aialiũ quadrupediũ nati pulli dñr, & hõ paruus pullus. Recẽtes igitur nati pulli dñr, eo ꝙ polluti ſunt, vñ & veſtis nigra pulla dicta eſt. Alę ſunt in quibꝰ pẽnę per ordinẽ fixę volandi exhibent vſum. Vocatę aũt alę ꝙ his aues complexos alant, ac foueant pullos. Pẽna a pendendo i. a volãdo dicta, vñ & pẽdere. Volucres eni pẽnarũ auxilio mouẽtur qñ ſe aeri mandãt. Pluma quaſi piluma. Nã ſicut pili in quadrupedũ corpore, ita pluma in auibus. Auiũ noia multa a ſono vocis cõſtãt eſſe cõpoſita, vt grus, coruus, cygnꝰ, pauo, miluus, vlula, cuculus, gracculus &c. Varietas enim vocis eoꝝ docuit hoies qui noiarentur. Aquila ab acumine oculoꝝ vocata. Tãti ei cõtuitus eſſe dicit vt cũ ſup maria imobili pẽna feratur, nec humanis pateat obtutibus. de tãta ſublimitate piſciculos natare videat, ac tormẽti inſtar deſcẽdẽs raptã prędã pennis ad littus pertrahat. Nã & cõtra radium ſolis fertur obtutũ nõ flectere, vñ & pullos ſuos vngue ſuſpenſos radiis ſolis obiicit, & quos viderit imobilẽ tenere aciẽ, vt dignos genere cõſeruat, ſi quos vere inflectere obtutũ, quaſi degenerẽ abiicit. Vultur a volatu tardo noiata putat, magnitudine corporis prępetes volatus non habet. Harũ quidã dicũt concubitum nõ miſceri, & ſine copula concipere et generare natoſq; eaꝝ pene vſq; ad cẽtũ annos procedere, vultures aũt ſicut & aquilæ etiã vltra maria cadauera ſentiunt. Altius quippe volãtes multa quę mõtium obſcuritate celãt ex alto illę cõſpiciunt. Gradipes apud græcos vocat auis apud nos tarda, eo ꝙ grauiuolatu detenta neq̃ q̃ vt cęterę volucres attollitur velocitate pennarum Grues vero nomen de propria voce ſumpſerũt, Tali ei ſono ſuſurrant. Hę aũt dũ properant, vnam ſequuntur ordine litterato de quibꝰ Luca. Et turbata perit diſperſis littera pennis. Excelſa aũt petũt quo facilius videant quas petãt terras. Caſtigat autẽ voce quę cogit ad agmen. At vbi raucęſcit, ſuccedit alia. Nocte aũt excubias diuidunt, & ordinem vigiliarũ per vices faciunt, tenentes lapillos ſuſpẽſis digitis, quibꝰ ſomnos arceant, quod canẽdũ erit clamor, indicat. Etatẽ in illis color prodit. Nã ſenectute nigreſcũt. Ciconiæ vocatę a ſono quo crepitãt, q̃ſi citanię quẽ ſonũ oris potiꝰ eẽ cõſtat q̃ vocis quia eũ quatiente roſtro faciunt. Hę veris nunciæ ſocietatis comites, ſerpentiũ hoſtes, maria tranſuo

lant,in aſiam collecto agmine pergunt.Cornices
duces eas pręcedunt et ipſe quaſi exercitus proſe
quuntur.Eximia illis circa filios pietas. Naʒ adeo
nidos ipẽſius fouẽt,vt aſſiduo in cubitu plumasex
uant.Quãtum aũt tẽpus impenderint in fœtibus
educãdis,tm̃ et ipſe inuicẽ a pullis ſuis alunt.Olor
auis eſt quẽgręci cygnũ appellãt.Olor aũt dict᷒ ꝙ
ſit tot᷒ plumis alb᷒ Null᷒ ei meminit cygnũ nigrũ.
Olon ei gręce totũ dr̃.Cygnus aũt a canendo ẽ ap
pellatus eo ꝙ carminis dulcedinẽ modularis voci
bus fundit.Ideo aũt ſuauiter eũ canere dicũt,quia
collũ longũ et inflexũ habet,& neceſſe eſt eluctan
tẽ vocẽ per longũ et flexuoſum iter varias reddere
modulationes.Ferunt in hyperboreis partib᷒ pręcinẽtibus
citharedis olores plurimos aduolare,ap
teq; admodum cõcinere.Olores aũt latinũ nomen
eſt,nã gręce cygni dñr añ.Nautęvero ſibi hũc bo
nã prognoſim facere dicũt,ſicut Emili᷒ ait.Cygn᷒
in auſpiciis ſemper lętiſſimus ales.Hũc optãt nau
tę,quia ſe nõ mergit in vndas.Strutio gręco nomi
ne dr̃,quod aĩal in ſimilitudine auis pẽnas habere
videtur,tñ de terra altius non cleuatur.Oua ſua fo
uere nigligit.ſed proiecta tm̃mõ fotu pulueris ani
mantur.Ardea vocata quaſi ardua, id eſt propter
altos volatus,Luca.Quodq; auſa volare ardea.for
midat ei imbres,& ſupra nubes euolat,vt procel-
las nubiũ ſentire nõ poſſit.Cũ aũt altius volauerit
ſignificat tempeſtatẽ.Hanc multi tantaluʒ nomi-
nant.Fęnix Arabię auis dicta ꝙ colorẽ fęniceũ ha
beat,vel ꝙ ſit in toto orbe ſingularis et vnica.Nã
arabes ſingularẽ & vnicã fęnicẽ vocãt.Hęc quingẽ
tis et vltra annis viuens.dũ viderit ſe ſenuiſſe, col-
lectis aromatũ virgultis,rogũ ſibi inſtruit,& con-
uerſa ad radiũ ſolis alarũ plauſu voluntariũ ſibi i-
cendiũ nutrit,ſicq; iteruʒ de cineribus ſuis reſurgit
Cinnomolgus & ipſa arabię auis proinde ita voca
ta ꝙ in excelſis nemorib᷒ texit nidos ex fructibus
cinnami,& qm̃ non poſſunt ibi cõſcendere homi-
nes propter ramoꝝ altitudinẽ et fragilitatẽ,eoſdẽ
nidos plũbatis appetunt iaculis,acſi cinnama illa
deponũt,preciis amplioribs vẽdunt,eo ꝙ cĩnamũ
illud magis q̃ alia mercatores probẽt.Pſitacus in i
dię littorib᷒ gignitur colore viridi,torque puniceo
grãdi lingua et cęteris auib᷒ latiore.Vñ et articula
ta verba exprimit,ita vt ſi eã nõ videris hoĩeʒ loqui
putes.Ex natura aũt ſalutat dicens,aue,vel chere
cętera noĩa inſtitutione diſcit,hinc eſt illud. Pſita-
c᷒ a vobis alioꝝ noĩa diſcã.Hoc didici ꝑ me dicere
cęſar aue,Altiõ pelagi volucris dicta quaſi ales o-
ceana eo ꝙ hyeme i ſtagnis oceani nidos facit pul
loſq; eduxit,qua excubãte fertur extento equore
pelagus ſilentib᷒ vẽtis cõtinua ſeptẽ dierũ tranql
litate miteſcere,et eius fętibus educãdis obſequiũ
ipſa rerũ natura prębere.Pellicanus auis ægyptia
habit aus in ſolitudinẽ nili fluminis. vñ et nomen
ſumpſit.Nã canopus ęgyptius dr̃.Fertur ſi verum
ſit eã occidere natos ſuos,eoſq; per triduũ lugere,
deinde ſeipſam vulnerare & aſperſione ſui ſangui
nis viuificare illos.Stymphalidę aues ab ſtympha
dibus inſulis appellatę vbi plurimũ abundãt, ad-
uerſus quas hercules ſagittis eſt vſus.Sunt eniʒ pe
lagi volucres in inſulis habitantes. Diomedias a-
ues a ſociis diomedis appellatas,quos ferunt fabu
lę in eaſdẽ volucres fuiſſe cõuerſos,forma fulice ſi
miles,magnitudine cygnoꝝ colore candidos du-
ris et grandibus roſtris.Sunt aũt circa appulliam
in inſula diomedia inter ſcopulos littorum,& ſaxa
volitãtes,iudicãt inter ſuos et aduenas. Nã ſi græ
cus eſt ꝓpius accedũt et blandiuntur,ſi alienige-
na,morſu impugnãt et vulnerant,lachrymoſiſqua
ſi vocib᷒ dolentes,vel ſuã mutationem vel regis in-
teritũ. Nã Diomedes ab illyriis interemptus ẽ.Hę
aues latine diomedię dicũtur,græci eas herodios
dicũt.Memnonides aues ęgyptię appellatę a loco
vbi mẽnon periit.Nam cateruatim conuolare dñt
ex ęgyto ad iliũ extra mẽnocus ſepulchruʒ,et pro
inde illas ilienſes mẽnonias vocant.Quinto auteʒ
anno ad iliũ veniunt,et cum biduo circũuolauerit
tertia die ineuntes pugnã viciſſim ſe vnguibus ro-
ſtriſq; dilacerãt.Hercynęę aues dictę ab hercynio
ſaltu germanię vbi naſcuntur,quarũ pennę adeoꝑ
obſcurũ emicãt,vt q̃uis nox obtenta dẽſis tenebriſ
ſit ad ꝓſidiũ itineris dirigendi proiectę interluce-
ant,curſuſq; vię pateat indicio plumarũ fulgentiũ
Onocrotalon gręci vocãt roſtro longo.Quorũ duo
genera ſunt,aliud aquatile,aliud ſolitudinis.Ibis a
uis nili fluminis,quę ſemetipſam purgat roſtro in
anũ aquã fundens.Hęc ſerpẽtiũ ouis veſcit,ex eis
eſcã gratiſſimã nidis ſuis deportans.Meropes eoſ
dẽ et gaulos,qui parentes ſuos recõdere atq; alere
dñr.Coredulus genus volatile,quaſi cor edẽs. Mo
nedula auis quaſi monecula,quę cũ aurũ inuene-
rit aufert et occultat.Cicero ꝓ valerio flacco.Non
plus aurũ tibi q̃ monedulę cõmittendũ.Veſperti-
lio ꝓ tẽpore nomen accepit,eo ꝙ lucẽ fugiens cre
puſculo veſꝑtino circũuolat pręcipiti motu acta et
tenuiſſimis brachiorũ mẽbranis ſuſpenſa aĩal mu
riũ ſimile non tã voce reſonans q̃ ſtridore, ſpecie
quoq; volatilis ſimul et quadrupes,quod in aliis a
uibus reperiri non ſolet.Luſcinia inde nomẽ ſump
ſit ꝙ cãtu ſuo ſignificare ſolet diei ſurgentis exor
tũ,quaſi Lucinia.Eadẽ et acredula,de qua Cice-
ro in pręnoſticis. Et matutinos exercet acredula
cantus.Vlula auis απο του ολολυζειν.i.plãctu
et luctu noiata.Cũ eni clamat aut fletum imitatur
aut gemitũ.Vñ et apud augures ſi lamentet triſti
ciã tacens oſtendere fertur proſperitatẽ.Bubo a ſo
no vocis cõpoſitũ nomẽ habet,auis feralis,onuſta
quidẽ plumis,ſed grauis ſemp detenta pigricia in
ſepulchris die noctuq; verſatur,et ſemp cõmorans
in cauernis,de qua Ouid.Fędaq; ſic volucris ventu
ri nuncia luctus.Ignarus bubo dirũ mortalib᷒ omẽ
Deniq; apud augures malũ portendere fert. nam
cũ in vrbe viſa fuerit ſolitudinẽ ſignificare dicunt.

Noctua dicitur ꝓ eo ꝙ nocte circũuolat,& per di
em nõ poſſit videre. Nã exorto ſplendore ſolis viſ⁹
illius hebetat̃. Hanc aũt inſula cretenſis non habꝫ
Et ſi veniat aliuude ſtati moritur. Noctua aũt nõ
eſt bubo,nã bubo maior eſt. Nicticorax ipſa ẽ no-
ctua,quia noctẽ amat. Eſt ei auis lucifuga & ſoleꝫ
videre nõ patitur. Strix noturna auis habens no-
men de ſono vocis. Q̃ñ ei clamat ſtridet. De qua lu
canus. Quod ſtrepitus bubo quod ſtrix nocturna
quęrunt̃. Hęc auis vulgo ãma dr̃ ab amando par-
uulos,vñ & lac pręberे fertur naſcẽtib⁹. Coruus ſi
ue corax nomẽ a ſono gutturis habet ꝙ voce cora
cinet. Fertur hęc auis ꝙ editis pullis eſcã plene ñ
prebeat priuſq̃ in eis per pennarũ nigredinẽ ſimi-
litudinẽ proprii coloris agnoſcat. Poſtq̃ vero eos te
tros plumis aſpexerit,in toto agnitos abũdãti⁹ pa
ſcit. Hic prior in cadauerib⁹ oculoꝝ petit loca. Cor
nix annoſa auis apud latinos gręco noie appellat̃
quã aiunt augures hoim curas ſignificationib⁹ a-
gere,inſidiarum vias monſtrare,futura prędicere.
Magnũ nefas hoc dicere vt deus conſilia ſua cor
nicib⁹ mandet. Huius inter multa auſpicia tribuũt
etiã pluuias portendere vocib⁹. vnde eſt illud Tũc
cornix plena pluuiã vocat improba voce. Graccu-
lus a garrulitate nuncupatus,nõ vt quidã volũt ꝓ
eo ꝙ gregatiuolent,cũ ſit manifeſtum ex voce euꝫ
nuncupari. Eſt aũt loquaciſſimũ genus & vocib⁹ i-
portunũ. Picę quaſi poeticę,ꝙ verba in diſcrimie
vocis exprimãt vt homo. Per ramos eni arborũ pẽ
dulę iportuna garrulitate ſonãtes & ſi linguas in
ſermone nequeũt explicare ſonuꝫ tñ hũanę vocis
imitant̃. De qua cõgrue quidã ait. Pica loquax cer
ta dñm te voce ſaluto. Si me non videas eſſe nega-
bis auẽ. Picus a pico ſaturni filio nomẽ ſumpſit eo
ꝙ in ea auſpicus vtebat̃. Nã ferunt hanc auẽ qui-
dã habere diuinum illo iudicio,quod i quacũq; ar
bore nidificauerit,clauũ vel quicquid aliud fixum
fuerit,diu hęrere nõ poſſit,qui⁹ ſtati excidat,vbi ea
inſederit,iſte eſt picus martius,nã alia eſt pica. Pa-
uo nomẽ de ſono vocis habet,cuius caro tã dura ẽ
vt putredinẽ vix ſentiat,nec facile coquat̃,de quo
quidã ſic ait. Miraris quotiens gẽmantes explicat
alas,ſi potes hunc ſęuo tradere dure coco. Faſia-
nus a faſide inſula gręcię vñ primũ aſportatus eſt
appellatur. Teſtatur id vetus diſticõ illud. Argiua
primo ſum trãſportata carina. Añ mihi notũ nil ni
ſi faſis erat. Gallus caſtratione vocatus. Inter cęte-
ras ei aues huic ſoli teſticuli adimuntur. Veteres
eni abſciſos gallos vocabãt. Sicut aũt a leone leę-
na,& a dracone dracena,ita a gallo gallina. Cui⁹
mẽbra,vt ferunt quidã ſi auro liqueſcenti miſceã-
tur cõſumi. Anas ab aſſiduitate natandi aptũ no-
men accepit. Ex quo gñe quędã germanæ dñr,ꝙ
plus ceteris nutriãt. Anſeris nomen anas dedit per
deriuationẽ vel a ſimilitudine,vel ꝙ & ipſa natan-
di frequẽtiã habeat. Iſte vigilias noctis aſſiduitate
clangoris teſtatur. Nullũ aũt aial ita odorẽ homi-

nis ſentit vt anſer,vñ & clangore eius galloꝝ aſcẽ
ſus in capitolio dep̃henſus eſt. Fulica dicta ꝙ caro
eius leporinã ſapiat. Lagos ei lepus dr̃,vñ apd̃ grę̃
cos lagos dr̃. Eſt ei auis ſtagnẽſis,habens nidũ in
medio aquę vel in petris quas aquę circũdãt, mari
timoq; ſemp delectatur profundo. Quę dũ tẽpe-
ſtatẽ pſenſerint,fugiens in vado ludit. Mergus ab
aſſiduitate mergendi nomẽ habet. Sępe aũt dimiſ
ſo in profundũ capite aurarũ ſigna ob fluctib⁹ col
ligunt,& pręuidẽtes ęquoris tẽpeſtatẽ cũ clamore
ad littora tendunt. Nã in pelago grauiſſimã eſſe tẽ
peſtatẽ cõſtat cũ ad littora mergi cõfugerit. Acci-
piter auis aio plus armata q̃ vngulis, virtutẽ maio
rẽ in minori corpore geſtans. Hęc ab accipiendo.i.
capiendo nomẽ ſumpſit. Eſt ei auis rapiendis aliſ
auib⁹ auida,iõq; vocatur accipiter,hoc eſt raptor,
Vnde & paulus Apoſtolus dicit. Suſtinetis
eni ſi quis vos accipit. Vt ei diceret ſi quis rapit. di-
xit. ſi quis accipit. Fert̃ aũt accipitres circa pullos
ſuos ipios eſſe. Nã dũ viderint eos poſſe tẽtare vo
latus nullas eis prebent eſcas,ſed verberãt pennis
et a nido p̃cipitãt,atq; a tenero cõpellunt ad p̃daꝫ
ne forte adulti pigreſcant. Capus italia lingua di-
citur a capiendo. Hunc noſtri falconẽ vocãt,eo ꝙ i
curuis digitis ſit. Miluus mollis & virib⁹ & volatu,
quaſi mollis auis,vñ & nuncupatus, rapaciſſimus
tñ,& ſemper domeſticis auibus inſidiat̃. Oſſifran-
gus vulgo appellatur auis quę oſſa ab alto dimit-
tit & frãgit. Vñ & a frãgẽdo oſſa nomẽ accepit. tur
tur de voce vocatur auis pudica & ſemp in mõtiuꝫ
iugis & in deſertis ſolitudinibus cõmorans. Tecta
eni hoim & cõuerſationẽ fugit & cõmorat̃ i ſiluis.
Quę etiã hyeme deplumata in truncis arborũ cõ
cauis habitare perhibetur. Cui⁹ ecõtrario colũba
hoſpitia humana diligit,domoꝝ ſemper blãda in
habitatrix. Colũbę dictę ꝙ eaꝝ colla ad ſingulas
cõuerſiones colores mutent,aues mãſuetę et i ho-
minũ multitudine cõuerſantes ac ſine felle, quas
ãtiqui venereas nũcupabãt eo ꝙ nidos frequentẽt
& oſculo amorẽ cõcipiãt. Palũbes eo ꝙ ſint fartæ
pabulo quas vulgus titos vocat,auis caſta ex mo-
ribus appellatur ꝙ comes ſit caſtitatis. Nã dicitur
ꝙ amiſſo corporali cõſortio ſolitaria incedat,nec
carnalẽ copulã vltra requirat. Perdix de voce nomẽ
habet,auis doloſa atq; imunda. Nã maſcul⁹ i ma-
ſculũ inſurgit,& obliuiſcitur ſexũ libido preceps.
Adeo aũt fraudulenta vt alteri oua diripiens foue
at,ſed fraus fructũ nõ habet, Deniq; dũ pulli pro-
prię genitricis vocẽ audierint,naturali quodã inſti
ctu,hãc quę eos fouit relinquunt & ad eãdẽ quę ge
nuit reuertunt̃. Coturnices a ſono vocis dictę,quas
gręci ortygias vocãt eo ꝙ viſę fuerint primũ in or
tygia inſula. Hę adueniendi habent tẽpora. Nam
æſtate depulſa maria trãſmeãt. Ortygometra dici
tur auis quę gregẽ ducit,eã terrę propinquãtẽ ac-
cipiter videns rapit,ac propterea cura eſt vniuer-
ſis ducẽ ſollicitare externi generis per quã caueãt

prima diſcrimia.Cibos gratiſſimos habent ſemi-
navenenorum quã ob cãm easveteresveſci iterdi
xerũt.Solũ ei hoc aial ſicut & hõ caducuꝫ patitur
morbũ.Vpupã greci appellãt eo ꝙ ſtercora hũa-
na cõſideret,& fetẽti paſcatur fimo auis ſpurciſſi-
ma criſtis extãtib⁹ galeata,ſp in ſepulchris & hũa
noſtercore cõmorãs,Cui⁹ ſanguine ſi ſe quiſq; inun
xerit,dormitũ pergens,dęmones ſuffocãtes ſe vi-
debit.Tuquosquoshiſpani cuculosvocãt,a propri
avoce cõſtat noiatos.Hiveniẽdi tẽpus habent. mil
uorũ ſcapulis ſuſcepti,ꝓpter breues & paruos vo
latus ne per longa aeris ſpacia fatigati deficiant,
hoꝝ ſaliuę cicadas gignũt.Oua paſſeris nido rep
ta comedit & ſua obiicit,quę illę ſuſcepta & fouet
& nutrit.Paſſeres ſũt minuta volatilia a paruitate
vocata.vñ & puſilli & parui.Merula antiquit⁹ me
dulavocabaꝛ,eo ꝙ modulꝛ.Alii merulãvocatam
aiunt,quia ſola volat quaſi meravolãs.Hęc cũ i oĩ
bus locis nigra ſit,in achaia cãdida eſt. Hirũdo di
cta quod cibos non ſumat reſidẽs,ſed in aere capi
at eſcas & edat,garrula auis & per tortuoſos atq;
flexuoſos circuitus ꝓuolãs,& in nidis cõſtruendis
educãdiſq; fętibus ſolertiſſima,habens etiã quidã
preſciũ,quod lapſura deſerat,nec appetat culmia
aliis quoq; auibus nõ impetitur,necvnq̃ præda eſt
maria tranſuolat,ibiq; hyeme cõmoraꝛ. Turdi a
tarditate dicti.Hyemis ei confinio ſe referunt.Tur
dela quaſi maior turdus, cuius ſtercore viſcuꝫ ge
nerari putatur.Vñ et prouerbiũ apud antiquos e-
rat,malũ ſibi auẽ cacare. Furfuriovocatusqd pri⁹
farre in farinã redacto paſceretur. Ficedulę dictæ
qd ficus magis edãt.Quod panditur verſiculo ve-
teri illo.Cum me ficus alat cũ paſcar dulcibusvuis
Cur potius nomen nõ deditvua mihi? Carduellus
quod ſpinis & carduis paſcitur.Vñ etiã apud græ
cos achãtis dicta eſt ab achãtis.i.ſpinis quib⁹ aliꝛ.
Augures autẽ dicũt & in geſtu,et motu,et invola-
tu,& invoce auiũ ſigna eſſe cõſtituta. Oſcines a-
ues vocant quę ore cãtuq; auſpiciũ faciunt,vt cor
uus,cornix,picus.Alites q̃ volatu oſtendere futura
videntur,quę ſi aduerſę ſunt inhibę dñr qd inhibe
ant.i.vetãt,ſi proſpere prepetes,et ideo prepetes,
quia oẽs aues priora petuntvolãtes.Tertiã faciũt
ſpeciẽ augurioꝝ in auibus quã cõmunẽvocãt,exv
troq; permixtã.i.cũ aues ex ore et volatu auguria
faciunt,ſed fides non habet.Oĩm aũt gñavolucrũ
bis naſcuntur.Primũ eni oua gignuntur,inde ca-
lore materni corporis formanꝛ et animãtur. Oua
aũt dicta ab eo qd ſintvuida.vñ & vua,eo quod in
trinſecus humore ſint plena.Nã humidũ eſt qd ex
terius humorẽ habetvuidum quod interi⁹, Quidã
aũt putãt ouũ gręcã habere originem noĩs.Illi au
tẽ dicunt oa.u.littera ablata.Oua aũt quędã ina-
nivento cõcipiuntur,ſed non ſunt generabilia niſi
quę fuerint cõcubitu maſculino cõcepta, et ſemi-
nali ſpiritu penetrata.Quoꝝ vi tantã dicunt vt li-
gnum perfuſum ex eo non ardeat,ac ne veſtis qui
dem contacta aduratur.Admixta quoq; calce glu
tinare fertur vitri fragmenta.

¶ Deminutis volatilibus. Cap̃.viii.

APes dictę vel qd ſe pedibus inuicẽ alligẽt,
vel pro eo qd ſine pedib⁹ naſcãꝛ. Nã poſt
ea & pedes & pẽnas accipiunt. Hę ſolerꝫ-
tes i generãdis mellis officio aſſignatas incolunt ſe
des,domicilia inenarrabili arte cõponũt,ex variis
florib⁹ fauũ cõdũt.textiſq; cęris inumera prole ca
ſtra replent,exercitũ & reges habẽt,prælia mouẽt
fumũ fugiũt,tumultu exaſperãꝛ.Has plęriq; exp
ti ſunt naſci de boũ cadauerib⁹. Nã ꝓhis creãdis
vituloꝝ occiſoꝝ carnes verberãꝛ,vt ex putrefacto
cruore vermes creenꝛ qui poſtea efficiuntur apes.
Proprie tñ apes vocãꝛ ortę de bobus ſicut crabro-
nes de equis,fuci de mulis,veſpe de aſinis. Caſtros
græci appellãt,qui in extremis ptib⁹ fauoꝝ maio
res creãtur,quos aliqui reges putãt,dicti qd caſtra
ducãt. Fucus ẽ maior ape,crabrone minor. Dictus
aũt fuc⁹,qd alienos labores edat,quaſi fagus. De
paſciꝛ eni quod nõ laborauit,de quo Virg.ignauũ
fucos pec⁹ a pręſepib⁹ arcet.Crabrones vocati a ca
bo.i.cabalo qd ex his creãꝛ,ſicut aũt crabrones na
ſcũꝛ de equoꝝ carnib⁹ putridis,ita ex eis ſæpe na-
ſcuntur ſcarabei vnde et cognominati ſunt.Tauri
vocanꝛ ſcarabei terreſtres ricino ſimiles . Bupre-
ſtis aial eſt paruũ,ſimillimũ i Italia ſcarabeo lõgi
pedũ. Fallit inter herbas bouẽ maxime,vñ & nom
habet,deuoratũq; tacto felle ita inflãmat vt rum-
pat.Cicendela ſcarabeoꝝ gen⁹ ẽ,eo qd gradiẽs vel
volãs lucet.Blattę a colore nũcupatę ſiquidẽ & cõ
pręhẽſę manũ tigũt vñ & blatteum colorem dicũt.
Hoc aũt aial lucẽ videre nõ patitur cõtraiũ muſcę
Nã muſca lucipeta,et blatta lucifuga eſt. Per no-
ctẽ ei tm̃ ãbulat.Papiliones auiculę ſunt quę maxi
me abũdãt florentib⁹ maluis,quiq; vermiculos ſter
core ſuo faciunt naſci.Locuſta qd pedib⁹ ſit lõgis
veluti haſta.vñ et eã gręci tã maritimã q̃ terreſtrẽ
aſtagon appellãt.Cicades ex culoꝝ naſcunꝛ ſpu
to.Hæ i Italia apud reginos multę ſunt,nec vſq̃ a
libi.Muſca ex gręco venit,ſicut & mus,hęc ſicut &
apes necatę in aqua aliquotiẽs poſt vnius horęſpa
ciũ reuiuiſcũt.Cinomia gręce vocaꝛ.i. muſca cani
na.Nã cinos gręce canis vocatur.Culex ab aculeo
dictus ꝙ ſanguinẽ ſugat.Habet ei in ore fiſtulã in
modũ ſtimuli,qua carnem terebrat vt ſanguinẽ bi
bat.Scinifes muſcę minutiſſime ſunt,ſed aculeis
permoleſtę,quibus tertia plaga ſupbus popul⁹ æ-
gyptioꝝ cęſus eſt.Oeſtrus aial armẽtis aculeis per
moleſtũ.Oeſtrũ aũt græcũ ẽ,qd latine aſilus vul-
go tauan⁹ vocaꝛ.Bibiones ſũt qui i vino naſcuntur
quos vulgo muſciões a muſto appellãt,vñ & Afra
nius.Cũ ad me ſpectas et fabulari incipis,ex ore i
oculis tuis bibiones inuolant.Gurgulio dicitur,qa
pene nihil aliud eſt niſi guttur.

¶ Præfatiuncula in librum ſequentem.

¶ In hoc libello quaſi in quadã breui tabula quaſ-

dā cęli cās ſituſq; terra℞ & maris ſpacia annotauimus, vt in modico lector ea percurrat, et compendioſa breuitate æthymologias eorum cauſaſq; cognoſcat.

¶ Incipit liber tertiuſdecimus.

¶ De mundo. Cap̄. I.

MVndus eſt cęlū, terra mare, & quæ in eis ſunt opera dei, de quo dicit̄. Et mundus per eū factus eſt. Mundus latine a philoſophis dicit̄ q̄ in ſempiterno motu ſit, vt cœluꝫ ſol, luna, aer, maria. Nulla eni requies eius elementis cōceſſa eſt ideoq; ſemper in motu eſt. Vñ & aialia Varroni videntur elemēta qm̄ per ſemetipſa inquit mouētur. Græci vero nomē mundo de ornamēto accōmodauerunt propter diuerſitatem elementorū & pulchritudinem ſiderū. Appellatur ei apud eos coſmos quod ſignificat ornamentū. Nihil eni mundo pulchrius oculis carnis aſpicimus. Quatuor aūt eſſe conſtant climata mundi. i. plagas. orientē & occidentē ſeptētrioneꝫ & meridiē. Oriens ab exortu ſolis eſt nuncupatus. Occidēs, q̄ diem faciat occidere, atq; interire. Aſcondit enim lumen mundo & tenebras ſuperinduxit. Septētrio aūt a ſeptē ſtellis axis vocatur quę in ipſo reuolutę rotantur. Hic proprie et vertex dicit̄, eo q̄ vertitur, ſicut poeta ait. Vertitur interea cælum. Meridies vel quia ibi ſol faciat medium diē quaſi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merū eni purū dr̄. Ianuę cęli duę ſunt, oriens & occaſus, Nā vna porta ſol procedit, alia ſe recipit. Cardines aūt mūdi duo, ſeptētrio & meridies. In ipis eni voluitur cœlum.

¶ De athomis. Cap̄. II.

AThomos philoſophi vocāt quaſdam in mūdo corporū partes tā minutiſſimas vt nec vſui pateant, nec tomen. i. ſectionem recipiant, vñ & athomi dicti ſunt Hi per inane totius mūdi inquietis motibus volitare, & huc atq; illuc ferri dicuntur, ſicut et tenuiſſimi pulueres qui infuſi per feneſtras radiis ſolis videntur, et ex his arbores et herbas & fruges oēs oriri, et ex his ignē & aquā et vniuerſa gigni atq; cōſtare quidā philoſophi gentiū putauerunt, Sunt aūt athomi aut in corpore, aut in tēpore, aut in numero, aut in littera. In corpore vt lapis Diuides eū in partes, & partes ipſas diuides in grana, veluti ſunt harenę rurſumq; ipa harenę grana diuide in minutiſſimū puluerē donec ſi poſſis peruenias ad aliquā minutiā, quę iā nō ſit quæ diuidi vel ſecari poſſit, hoc ē atomus in corporib⁹ In tēpore vero ſic intelligitur atomus. Annū verbi gratia diuides in menſes, mēſes in hebdomodas, hebdomadas in dies, dies in horas, adhuc partes horarū admittūt diuiſionē quouſq; peruenias ad tantū tēporis punctū, & quādā momenti ſtillā, vt p nullam motulā produci poſſit. & iō iā diuidi non pōt, hoc eſt atomus tēporis. In numeris vt puta octo diuiduntur in quatuor, rurſum quatuor in duo. deinde duo in vnū. Vnus aūt atomus eſt, quia inſecabilis eſt. ſic & littera. Nā orationē diuidis in verba, verba aūt i ſyllabas, ſyllabā aūt in litteras. Littera pars minima, atomus eſt, nec diuidi poteſt. Atomus ergo eſt quod diuidi nō pōt, vt in geometria punctus. Nam tomus diuiſio grece dicitur, atomus indiuiſio.

¶ De elementis. Cap̄. iii.

GRæci ylen rerum quandam primam materiam dicūt nullo prorſ⁹ mō formatā, ſꝫ oiꝫ corporaliū forma℞ capacē, ex qua viſibilia hęc elementa formata ſunt, vñ & ex eius deriuatione vocabulū acceperūt. Hāc ylen latini materiā appellauerūt, iō quia oē informe vnde aliqd faciendū eſt, ſemper materia nuncupatur. Proinde et eā poetæ ſiluā noiauerūt. Nec icōgrue, quia materiæ ſilua℞ ſunt. Gręci aūt elementa ſtoixia nuncupāt, eo q̄ ſibi ſocietatis cōcordia & cōmunione quadā cōueniāt. Nā ſic ea iter ſe naturali quadā ratione iuncta dñr, vt mō originē ab igne repetētes vſq; ad terrā, mō a terra vſq; ad ignē, vt ignis quidē in aera deſinat, aer in aquā denſet̄, aqua in terra craſſeſcat, rurſuſq; terra diluatur in aquam, aqua rareſcat in aerē, aer in ignē extenuet̄. Quap pter oia elemēta oibus cōſtat ineſſe, ſed vnūquodq; eo℞ ex eo quod āplius habet accepiſſe vocabulū. Sūt aūt diuina prouidētia proprus animātibus diſtributa. Nā cęlū angelis, aerē volucribus, mare piſcibus, terram hominibus cæteriſq; animantib⁹ creator ipſe impleuit.

¶ De cęlo. Cap̄. iiii.

CElum vocatū eo q̄ tanq̄ cęlatū vas ipreſſa lumina habeat, ſtellarū veluti ſigna. Nam cęlatū dr̄ vas quod ſignis eminētiorib⁹ refulget. Diſtixit ei eū deus claris luminib⁹ & ipleuit ſol̄. ſ. et lunę orbe fulgēti, & aſtro℞ micātiū ſplendētib⁹ ſignis adornauit. Alias aūt a ſuperiora cælādo. Hoc aūt gręce vranus dr̄ απο του οραν. i. a vidēdo, eo q̄ aer perſpicu⁹ ſit, & ad ſpeculandum purior. Cęlū aūt in ſcripturis ſanctis ideo firmamētū vocat̄, q̄ ſit curſu ſyderū & ratis legib⁹ fixiſq; firmatū. interdū et cęlū pro aere accipitur, vbi venti et nubes et procellę et turbines fiunt. Lucretius cęlū quod dicit̄ aer, et pſalmus volucres cęli appellāt, cū manifeſtū ſit aues in aere volare, et nos i cōſuetudine hunc aerē cęlū appellam⁹. Nā cum de ſereno vel nubilo querimus, aliquando dicimus, qualis eſt aer, aliquando quale eſt cęlum.

¶ De partibus cœli. Cap̄. v.

AEther eſt locus in quo ſydera ſunt, & ſigificat eū ignē qui a toto mūdo in altū ſeparat⁹ ē. Sane ęther ē ipm elementū, ęthera vero ſplendor ætheris, et eſt ſermo gręc⁹. Sphæra cœli dicta eo q̄ ſpecies eius i rotundū formata eſt, ſed et quicquid tale eſt a volubilitate ſphęra a gręcis dr̄, ſicut et pilę quib⁹ ludūt infantes. Nā philo-

ſophi dicūt cęlū in ſphęrę figurá vndiq; eſſe cōue
xū, oibus partibus ęqualē concludentē terrá i me
dia mundi mole librată, hunc moueri dicūt. & cū
motu eius ſydera in eo fixa ab oriente vſq; ad occi
dentē circuire, ſeptētrionib⁹ breuiores gyros iuxta
cardinē peragentibus. Axis eſt ſeptētrionis linea
recta, quę per mediā pilā ſphęrę tendit. & dictus a=
xis ꝙ i eo ſphęra vt rota vuluitur, vel quia ibi plau
ſtrū eſt. Cardines extremę partes ſunt axis, & dicti
cardines eo ꝙ per eos vertitur cęlū. Poli ſunt circu
li, qui currūt per axē. Hoꝝ alter eſt ſeptētrionalis
qui nūq̄ occidit, appellaturq; boreus, alter auſtra=
lis qui nūq̄ videt̃, & auſtronotus dicitur. Et dicti po
li ꝙ ſint axiū cycli ex vſu plauſtroꝝ a poliendo ſcʒ
noiati, ſed polus boreus ſemꝑ videtur. auſtronot⁹
nunq̄, quia dextra cęli altiora ſūt preſſa auſtri. Cō
uexa extrema cęli ſunt a curuitate dicta. Nā cōue
xū curuum eſt. & inclinatū et in modū circuli fle=
xū. Lacteus circulus eſt via quę in ſphęra videtur
a candore dicta quia alba eſt, quā aliqui dicūt viā
eſſe qua circuit ſol, et ex ſplendoris ipſius tranſitu
ita lucere.

ℭ De circulis cęli. Cap. vi.

HAbitatio iſta cęli circulorū diſtincta zo=
nis quaſdā partes tēperie ſua incolere ꝑ=
miſit quaſdā negauit enormitate frigoris
aut caloris. zonę autem ipſe quinq; ſunt.
Quę ideo zonę vel circuli appellant̃ eo ꝙ in circū
ductiōe ſphęrę exiſtūt. Quoꝝ prim⁹ circulus ideo
arcticos appellatur eo ꝙ intra eū arcturi ſigna in
cluſa perſpiciūtur, quę a noſtris in vrſaꝝ ſpecie fi=
cta ſeptētriones appellātur. Secūdus circulus ex
eo terinus tropicus dr̃, quia in eo circulo ſol aqui=
lonis finib⁹ ęſtatē faciens vltra eū circulum nō trā
ſit, ſed ſtati reuertitur. et inde tropicus appellatur
Tercius circulus himerinus qui a latinis iō equino
ctialis appellat̃ eo ꝙ ſol cū ad eū orbē peruenerit
ęquinoctiū facit. Himerinus eni grece latine dies
dr̃ atq; nox, quo circulo dimidia ſphęrę pars cōſti
tuta perſpicitur. Quartus circulus antarctic⁹ voca
tur, eo ꝙ cōtrarius ſit circulo quē arcticon noiam⁹
Quintus circulus cimerinus tropicus, qui a latinis
hyemalis ſiue brumalis appellatur, ideo quia ſol
cum ad eum circulum peruenit, hyemē his qui ad
aquilonē ſunt facit, ęſtatē aūt his qui auſtri parti=
bus cōmorantur. zodiacus aūt circulus eſt qui duo
decim continet ſigna ἀπο του ζωων. i. ab anima
libus dictus

ℭ De aere et nube. Cap. vii.

AEr eſt inanitas plurimū habens admixtū
raritatis q̄ cętera elementa de quo Virgi.
Longū per inane ſenectus. Aer dictus ἀ=
πο του αἴρειν, ab eo ꝙ ferat terrā, vel ab eo ꝙ fe
ratur. Hic aūt partiʒ ad cęleſtē parti ad terrenam
materiā pertinet. Nā ille ſubtilis vbi ventoſi ac pro
celloſi motus non poſſunt exiſtere, ad cęleſtē per=
tinet partē, iſte vero turbulentior qui exalationib⁹
humidis corporeſcit terrę deputat̃, quiq; ex ſe mul
tas ſpecies reddit. Nā cōmotus ventos facit, vehe=
mentius concitatus ignes & tonitrua, contract⁹ nu
bila, cōſpiſſatus pluuiā, congelantibus nubib⁹ ni=
uē, turbulentius cōgelātibus dēſiorib⁹ nubib⁹ grā
dinē, diſtentus ſerenum efficit. Nā aerem denſum
nubē eſſe conſtat, nubē rarefactā & ſolutā aerem.
Nubes dictæ ab obnubendo. i. operiendo cælum
vnde & nuptę ꝙ vultus ſuos velent, vnde et neptu
nus ꝙ nubat. i. mare & terram tegat. Nubes auteʒ
aeris denſitas facit Vēti ei aerē cōglobāt, nubēq; fa
ciunt, vñ eſt illud. Atq; in nubē cogitur aer.

ℭ De tonitruo Cap. viii.

TOnitruū dictū ꝙ ſonus eius terreat Nam
tonus ſonus. Quę iō interdū tā grauiter
cōcutit oia, ita vt cœlū diſcidiſſe videatur
quia cū procella vehementiſſimi venti nubibus ſe
repente immiſerit. turbine inualeſcēte exitūq; quę
rente nubē quā excauauit ipetu magno pręſcindit
ac ſic cū horrendo fragore defertur ad aures. Qđ
mirari quis nō debet, cum veſicula q̄uis parua ma
gnū tñ ſonitū diſploſa emittat. Cū tonitruo aūt ſi
mul & fulgura exprimi, ſed illud celerius videt̃, qa
clarū eſt, hoc aūt ad aures tardius peruenire. Lux
aūt quę apparet añ tonitruū alibi fulgetra vocat̃.
Quę vt dicim⁹ iō añ videtur, quia clarum eſt lumē
tonitrum autem tardius ad aures peruenit.

ℭ De fulminibus Cap. ix.

ℭ Fulgur & fulmen ictus cęleſtis iaculi a ferīēdo
dicti. Fulgere eni ferire eſt ac percutere. Fulmina
aūt colliſa nubila faciūt. Nā oim rerū colliſio ignē
creat, vt in lapidib⁹ cernimus vel attritu rotarum,
vel in ſiluis arborū, ſimili mō in nubibus ignis, vñ
& prius nubila ſunt, deide ignis ex vēto aūt & igne
fulmina certū eſt in nubibus fieri & ipulſu ventoꝝ
emitti. Ideo aūt fulminis ignē vi habere maiorem
ad penetrandū, quia ſubtilioribus elemētis factus
eſt q̄ noſter. i. qui nobis in vſu eſt. Tria ſunt aūt eius
noia, fulgur, fulgor, & fulmen. Fulgur quia tangit
fulgor quia incendit, & vrit, fulmen quia findit, i=
deo & cum ternis radiis pinguntur.

ℭ De arcu et nubium effectibus. Cap. x.

ARcus cęleſtis dictus a ſimilitudine curua
ti arcus. iris huic propriū nomen eſt, & di
ctus iris quaſi aeris. i. qđ per aera ad ter=
ras deſcendat. Hic aūt a ſole reſplendet dum ca=
uę nubes ex aduerſo radium ſolis accipiunt & ar=
cus ſpeciē fingunt cui varios colores illa dat res,
quia aqua tenuis, aer lucidus, & nubes caligentes
irradiata iſta varios creāt colores, Pluuię dictę qđ
fluant quaſi fluuię, Naſcuntur eni de terræ & ma=
ris anhelitu, quę cū altius eleuatę fuerint, aut ſolis
calore reſolutę, aut vi ventoꝝ cōpreſſæ ſtillātur in
terris. Nimbus eſt dēſitas nubis intēpeſta & obſcu
ra, & inde nimbus a nube. Sunt aūt nimbi repenti
nę & precipites pluuię. Nā pluuias vocam⁹ lentas
& iuges, quaſi fluuias, quaſi fluentes. imbres autē

et ad nubes & ad pluuias pertinēt,dicta a greco vo
cabulo ꝙ terrā inebrient ad germinandū.Ex his
enim cuncta creātur.Vn̄ & Lucre.Ex igni terra at
q; aia naſcuntur & ibri.eſt aūt nomē grecū.Gran=
do appellata,ꝙ forma eius granoꝝ ſimilitudineȝ
habeat,Hec aūt ventorū rigore durāť in nube,ac
ſolidātur in niuē.ruptoq; aere ſoluuntur.Nix a nu
be vn̄ venit,& glacies a gelu & aqua quaſi glacies
ideſt gelata aqua.Gelu aūt eo ꝙ ſtringatur tellus
Ge quippe terra dr̄.Tunc aūt maiori gelu ſtringiť
terra cū fuerit nox ſerena.Pruina eſt matutini tem
poris frigus,et inde pruinę nomen accepit,quaſi
ſicut ignis vrit.Pyr eni ignis,Vrere vero et ad fri=
gus & ad ſolē pertinet.Nā vno ſermone duo diuer
ſa ſignificātur,pro eo ꝙ vnum effectum habent.Si
milis eni vis eſt & caloris & frigoris,vn̄ & vtraq; ſa
xa rūpunt.Nā et calor vrit vt eſt.Vritur infelix di
do.Itē frigus vrit,vt eſt,aut boreę penetrabile fri=
gus adurat.Ros grecū eſt quod illi droſos dicunt.
Alii ros putāt dictū,quia rarus eſt et non ſpiſſus vt
pluuia.Nebula inde dicta,vn̄ & nubila ab obnubē
do.i.hoc ē operiendo terrā,ſiue quod nubes volās
faciat.Exalant eni valles humidę nebulas et fiunt
nubes,inde nubilū,ide nubes.Nebulę aūt ima pe
tunt cū ſerenitas eſt,ſumma cū nubilū.Caligo vm
bra eſt de ſimilitudine aeris effecta.Et dicta cali=
go ꝙ maxime aeris calore gignať.Tenebræ dicū
tur ꝙ teneant vmbras.Nihil autem ſunt tenebræ
ſed ipſa lucis abſentia tenebrę dicuntur,ſicut ſilē
tium nō aliqua res eſt,ſed vbi ſonus non eſt,ſilētiū
dr̄,ſic tenebrę non aliquid ſunt,ſed vbi lux non eſt
tenebræ dn̄r.Vmbra eſt aer carens ſole,dicta autē
quod fiat cū ſolis obiicimur radiis.Eſt aūt mobilis
& incerta & ex ſolis circuitu & ex motu locorum,
Nā quotiens moueť in ſole nobiſcum moueri vide
tur,quia vbiquoq; loco a radiis ſolis obſiſtimꝰ,pro
inde illi lumē auferimꝰ,ſic & ingredi nobiſcū vm=
bra & geſtus noſtros videtur imitari.Lux ipſa ſub
ſtantia,lumen quod a luce manat.i.candor lucis,
ſed hęc confundunt auctores.

De ventis. Cap.xi.

VEntus aer cōmotus agitatus,& ꝑ diuer=
ſis partibus cęli noia ſortitur diuerſa. Di
ctus aūt ventꝰ quod ſit vehemēs & violē=
tus.Vis eni eius tanta eſt,vt nō ſolū ſaxa & arbo=
res euellat,ſed etiā cęlū terrāq; conturbet,maria
cōmoueat.Ventorū quatuor ſpūs principales ſūt
Quoꝝ primus ab oriente ſubſolanꝰ,a meridie au
ſter,ab occidente fauonius,a ſeptētrione eiuſdem
nois vētus aſpirat,habentes geminos hincinde vē=
toꝝ ſpūs.Subſolanus a latere dextro vulturnum
habet,a leuo eurū.Auſter a dextris euro auſtrum
a ſiniſtris auſtro africū.Fauonīꝰ a pte dextra afri
cū,a lęua chorū,Porro ſeptētrio a dextris circiuȝ
a ſiniſtris aquilonē.Hi duodeci venti mūdi globuȝ
flatibꝰ circūagunt.Quoꝝ noia propriis ex cauſis
ſignata ſunt.Nā ſubſolanꝰ vocatꝰ eo quod ſub or=
tu ſolis naſcatur.Eurus,eo quod ab eo flat.i.ab
occidente.Eſt eni ſubſolano cōiunctus.Vulturnus
quod alte tonat,de quo Lucre.Altitonās vulturnus
& auſter fulmine pollens.Auſter ab hauriendo a=
quas vocatus,vn̄ & craſſum aerē facit & nubila nu
trit.Hic grece notus appellať ꝓpter quod interdū
corrūpat aerē.Nā peſtilentiā quę ex corrupto ae=
re naſciť auſter flans in reliquas regiones trāſmit
tit,ſed ſicut auſter peſtilentiā gignit,ſic aquilo re=
pellit.Euro auſter dictus quod ex vna pte habeat
eurū,ex altera auſtrū.Auſtro africus,quod coniū
ctus ſit hincinde auſtro & africo.Ipſe & libonotus
quod ſit libs hinc & inde notus.zephirus greco no
mine appellatus,eo quod flores et germina eiꝰ fla
tu viuificentur.Hic latine fauonius dr̄,ꝓpter quod
foueat quę naſcunť,vn̄ illud.Et zephyro rutis ſe
gleſta reſoluit.Auſtro aūt flores ſoluūtur,a zephi
ro fiuut.Africus a propria regione vocatus.In afri
ca enim initiū flādi ſumit.Corus eſt quę ab occidē
te eſtiuo flat,& vocatus corus quod ipſe ventoꝝ cir
culū claudat,et quaſi choꝝ faciat. Hic antea cau
rus dictus quē plęriq; argeſtē dicūt,nō vt iprudēs
vulgus agreſten.Septētrio dictus eo quod a circu=
lo ſeptē ſtellarū cōſurgit quę vertēte ſe mundo re=
ſupinato capite ferri videtur.Circius dictꝰ eo quod
choro ſit iunctus.Hunc hiſpani gallicū vocāt,pro
pter quod eis a parte gallicię flat.Aquilo dictꝰ eo
quod aquas ſtringat & nubes diſſipet.Eſt eni geli
dus vētus et ſiccus.Idē et boreus quia ab hyperbo
reis mōtibus flat.inde eni origo eiuſdē vēti eſt,vn=
de et frigidus.natura eni oim ſeptētrionaliū vēto
rū frigida et ſicca eſt.auſtralium humida et calida
ex oibus aūt vētis duo cardinales ſunt,ſeptemtrio
et auſter.Etheſię aūt flabra aquilonis ſunt,quibꝰ
nomen inditū eſt,ꝙ certo anni tēpore flatus age=
re incipiunt.Eniautos eni gręce annus latine dici
tur.Hęc aūt curſum rectū a borea in ęgyptum fe=
runt,quibus auſter cōtrariꝰ eſt Duo ſunt aūt extra
hos vbiq; ſpūs magis q̄ vēti,aura et altanus. Aura
ab aere dicta quaſi aera quod lenis ſit motus aeris
Agitatꝰ eni aer aurā facit,vn̄ et Lucretiꝰ. Aereas
auras. Altanus qui in pelago eſt per deriuationeȝ
ab alto.i.mari vocatus.naȝ alter eſt flatus in ripis
quē diximꝰ aurā.nā aura terra eſt.Turbo eſt volu=
bilitas ventoꝝ,et turbo dictus a ter ra,quotiēs ven
tus cōſurgit et terrā in circuitū mittit.Tēpeſtas au
tē pro tempore dr̄.ſicut vbiq; hiſtoriographi ſolēt
dū dicūt ea tēpeſtate,aut ab ſtatu cęli,quia magni
tudine ſui multis diebꝰ oriť.Verno aūt et autūna=
li tēpore q̄ maxime fiunt tēpeſtatates qn̄ nec ple=
na eſt ęſtas,nec plena hyems vn̄ et mediū et cōfine
vtriuſq; tēporis ex cōiunctione aerū contrariorum
efficiūtur tēpeſtates.Fragor a fractaꝝ reꝝ nomi=
natus eſt ſonitu,quia ſicca queq; et arida facile frā
git.Procella ab eo quod percellat.i.ꝑcutiat et euel
lat.Eſt eni vis venti cum pluuia.Procellę ei aut de
fluminibꝰ,aut de ventis fiunt.nihil aūt velocius vē

tis vnde propter celeritatē tamventos q̄ fulmina a
lata fingunt poete, vt alativiribus auſtri.

¶ De aquis. Cap̄.xii.

AQua dicta ꝙ ſuperficies eius æqualis
ſit. Hinc & æquor appellatū, quia eq̄li
ter ſurſum eſt. Duo aūt ſūt validiſſima
vitę humanę elemēta ignis & aqua. vn
de grauiter dānant quibus ignis et a=
qua interdicitur. Aquarū elementū cęteris omni=
bus imperat. Aquę eni cęlum temperāt, terrā fęcū
dāt, aerem exalationibus ſuis incorporāt, ſcādunt
in ſublime, & cęlum ſibivendicāt, Quid enim mira
bilius aquis in cœlo ſtātibus? Parum ſit in tātā per
ueniſſe altitudinem. Rapiunt & ſecum piſciuꝫ exa
mina, effuſę oim in terra naſcentium cauſa fiunt,
Fruges gignunt, arbores, frutices, herbaſq; produ
cunt, ſordes detergunt, peccata abluunt, potū cū=
ctis animantibus tribuunt.

¶ De diuerſitate aquarum Cap̄.xiii.

AQuarū naturę diuerſitas multa eſt. Aliæ
eni ſalis, aliæ nitri, alię aluminis, alię ſul=
phuris, alię bithuminis, alię curā morbo=
rū adhibentes. Nā iuxta romā albulę aquęvulneri
bus medentur. In italia fons ciceronis oculorū vul
nera curat. In ęthiopia lacus eſt quo perfuſa cor=
poravelut oleo niteſcunt. zame fonsin africa cano
rasvoces facit. Ex clitorio lacu italię qui biberint,
vini tedium habent. in chio inſula fontē eſſe dicūt,
quo hebetes fiunt. In boetia duofontes, alter me=
moriā, alter obliuionem affert. Cizici fons amoreꝫ
veneris tollit. Boetię lacus furialiseſt de quo qui bi
berit ardore libidinis exardeſcit, In cāpania ſunt a
quę ſterilitatē fęminaruꝫ etvirorū inſaniā abolere
dn̄r. In æthiopia fonte rubro qui biberit, lympha=
ticus fit. Lechnus fons archadię abortus fieri non
patitur. In ſicilia fontes ſunt duo vnus ſterilem fœ
cundat, alter fœcundā ſterilem facit. In theſſalia
duo ſunt flumina, exvno bibentes oues nigras fie=
ri ferunt, ex altero albas, exvtroq; varias Clitumn⁹
lacus ivmbria maximos boues gignit. Reatinis pa
ludibus iumentoꝝ vngulas indurari dicunt. In aſ=
phaltide lacu iudeę nihil mergi poteſt quicquid a
nimā habet. In indiis fideꝫvocatur ſtagnum in quo
nihil innatat ſed oia imerguntur. At cōtra in alce
lacu percidamuin oia fluitāt, nihil mergitur. Mar
ſide fons in phrygia ſaxa generat. in achaia aqua
profluit e ſaxis ſtix appellata, quę ilico potata iter
ficit. Celonium ſtagnum ſicilię tetro odore abigit
proximātes. Fons eſt in africa circa tēplum ammo
nis qui humoris nexibus humum ſtringit. Fauillas
etiā in ceſpitem ſolidat. Fons iob in idumęa qua=
ter in anno colorem mutare dicitur. i. pulueruleu=
tum, ſanguineuꝫ, viridem, & limpidum, ternis mē=
ſibus in anno tenens ex his vnam colorem. in tro=
gloditis lacus eſt, ter in die fit amarus, et deinde to
tiens dulcis. Fons ſyloa ad radicem montis ſyon,
non iugibus aquis, ſed in certis horis diebuſq; ebul
lit. in iudęa quondam riuus ſabbatis omnibus ſic=
cabatur. in ſardinia fontes calidi oculos medentur
fures arguunt. Nā cęcitate detegitur eorum faci=
nus. in epiro eſſe ferunt fontem in quo faces extin
guntur accenſę, & accenduntur extintę. Apud ga
ramātes fontem eſſe ita algentem die vt non biba
tur, ita ardentem nocte vt non tangatur. iam vero
in multis locis aquę manāt perpetim feruentes tan
ta vi vt balnea calefaciāt. Quędā enim terræ ſunt
quę multū ſulphuris & acuminis habent. itaq; cuꝫ
per venas calentes aqua frigida venit in vicino ſul
phuris calore contacta excādeſcit, nec talis ab ori
gine effluit, ſed permutatur dum venit. Sulphur e
ni alumenq; ſecum ferunt aquęvtramq; materiam
igne plenam mitiſq; motibus incaleſcentem

¶ De maris nomine. Cap̄.xiiii.

MAre eſt aquarū generaliscollectio. Omnis
eni congregatio aquaruꝫ, ſiue ſalſę ſint
ſiue dulces, abuſiue maria nūcupātur iux
ta illud. Et congregationes aquarum appellauit
maria. Proprie aūt mare appellatum eoꝙ aquę e=
ius amare ſint. Equor autem vocatum, quia ęqua
liter ſurſum eſt, & q̄uis aquę fluentesvelut montes
erigātur ſedatis rurſus tempeſtatibus adequātur.
Altitudo enim maris diuerſa eſt, indiſcreta tn̄ dor
ſi eius ęqualitas. ideo mare incremētū non capere
cum omnia flumina & oēs fontes recipiat. hæc cau
ſa eſt partim ꝙ influentesvndas ipſa magnitudo
eius non ſentiat, deinde ꝙ amara aqua dulce fluē
tum conſumat, vel ꝙ ipſe nubes multū aquarū ad
ſe attrahāt ſiue ꝙ illā partim venti auferāt, partiꝫ
ſol exſiccet, poſtremum ꝙ per occulta quędā ter=
ræ foramina percolatur et ad caput oim fonteſq;
reuolutū recurrat. Maris aūt certum eſſe colorem
ſed pro qualitate ventorum mutari. Nā modo fla=
uum eſt, modo luculentum, modo atrum.

¶ De oceano. Cap̄.xv.

OCeanum græci & latini ideo nominant, eo
ꝙ circuli modo ambiat orbem, ſiue a cele=
ritate eo ꝙ ocius currat. item quia vt cœlū
purpureo colore nitet, oceanus quaſi cianeus. iſte
eſt quæ oras terrarum amplectitur, alterniſq; ęſti=
bus accedit atq; recedit. Reſpirantibus enim in ꝓ
fundum ventis aut remouet maria aut reſorbet.
quiq; a proximis regionibus diuerſa vocabula ſū
pſit, vt gallicus, germanicus, ſcythicus caſpius, hir
canus, atlanticus, gaditanus, Nam gaditanum fre
tum a gadibus dictum, vbi primo ab oceano ma=
ris magni limen aperitur. Vnde et hercules cum
gadibus perueniſſet, columnas ibi poſuit ſperans
illic eſſe terrarum finem.

¶ De mediterraneo mari. Cap̄.xvi.

❡ Mate magnū ē quod ab occaſu ex oceano fluit
& in meridiē vergit, deiñ ad ſeptētrionē tēdit. Qđ
inde magnū appellatur quia cętera maria in cōpa
ratiōe eiꝰ minora ſunt, Iſtud eſt & mediterraneum
quia per mediā terrā vſq; ad orientē ꝑfundit euro=
pā & africā aſiāq; diſterminans. Cuius primę ꝑtis
ſinus qui in hiſpaniis perfundit, hybericus & bale
aricus appellatur. Deinde gallicꝰ qui narbonenſeꝫ
prouinciā aluit. Mox liguſticus qui iuxta ianuā vr=
bē eſt proximus. Poſt hęc tyrrhenus, qui italā attin
git, quē græci ioniū, itali inferum vocāt. Deinde ſi
culis qui a ſicilia vſq; ad cretā vadit. Deinde creti=
cus qui in pāphyliā & ægyptū pertendit. Inde hel
leſpontus qui in ſeptētrionē retorquens anfracti=
bꝰ magnis iuxta gręcias & illyricū in anguſtias ſe
ptē ſtadioꝝ ſtringitur, quo xerxes ponte nauibꝰ fa
cto, in gręciā cōmeauit, ibi eſt abidus. Inde diffuſꝰ
ab ęquore patente rurſus ſtringitur & facit propō
tidē, qui mox in quingentos paſſus coartatur, fitq;
boſphorus thracius quo darius copias trāſporta=
uit, inde ponticus ſinus ampliſſimꝰ a tergo męoti=
dis paludibus. Quod mare ex multitudine flumi=
nū dulcius q̄ cętera nebuloſumq; & breuius eſt. vñ
& pōticū vocatum ꝙ ſit breuius atq; eos præter fo
cas & tynnos atq; delphinos aliaſq; beluas maio=
res nō patitur. Sicut aūt terra dum vna ſit pro di=
uerſis locis variis appellatur vocabulis, ita & pro re
gionibus hoc mare magnū diuerſis noibus nuncu
patur. Nā ibericum & aſiaticū a prouinciis dictuꝫ
Ab inſulis balearicū ſiculū creticū, cypriū, ægeū,
carpaciū. Nā inter tenedum & chiū ſaxū eſt i ma
ri potius q̄ inſula, quod viſentibus procul capræ ſi
mile creditur, quā græci ęga nuncupāt, vñ & ęgeū
mare eſt dictū. ſic & carpatiū mare inter ęgyptum
& rhodū ab iſula carpato illic poſita. A gētibꝰ gal
licū auſoniū, dalmatiū, lubuſticū. Ab oppidis ar=
golicū, corinthiū, tyriū, adriaticū. Nā adria quæ=
dā ciuitas illirico mari proxima fuit, quę adriatico
mari nomē dedit. A poſitione cęli vt ſuperū, infe=
rū, q ſit oriens ſuperior, occidēs inferior. Eſt autē
tuſcū & adriaticū. A memoria ducis vt ionium. Io
nes quippe dux fuit gręcię. Vñ iones athenienſes
Hoc mare & tyrrhenum dictum ſiue ꝙ tuſciā allu
it. i. tyrrhenium, ſiue a tyrrhenis nautis qui ſe i hoc
mare pręcipitauerunt. Et ſciēdū ioniū ſinū eē im
menſum ab ionia vſq; ad ſiciliā, & huius partes eē
adriaticū, achaicū, & epiroticū. A moribus accola
rū, euxinus, axenus antea appellatus eſt. A caſibꝰ
hoim qui ceciderunt in mari, vt helleſpōtū, icareū
myrtoū. Nā myrtoū mare dictū a myrtili lapſu ꝙ
illic ab oenomao pręcipitatū ſit. Icarus vero cretē
ſis vt fabulę ferunt altiora petēs pēnis ſolis calore
ſolutis mari in quo cecidit nomen ipoſuit. Frixus
quoq; cū helle ſorore ſua fugiens inſidias nouerca
les conſcendit nauē ſignum arietis habentē qua li
beratus eſt. Helles autem ſoror eius perpeſſa nau
fragium decidit in mari, & mortua helleſponto
mari nomen dedit. Ab ordine fluenti propontidis
Nā dictum propontidum, quia pontū præuenit. i=
dē & a trāſitu vel anguſtis meatibꝰ boū boſporus
ęgyptius aūt pelagus aſię datur, gallicus europæ
africus lybię. His vt quęq; proxima ſunt venerunt
in partes. Pelagus aūt eſt latitudo maris ſine litto
re & portu gręco noie apo tu plagia. hoc eſt a lati
tudine dictus, vñ & plagia, eo ꝙ ſint importuoſa.

❡ De ſinibus maris. Cap. xvii.

Sinus dicūtur maiores receſſus maris, vt in
mari magno ionius, in oceano caſpius, in
dicus, perſicus, arabicꝰ, qui & mare rubrū
qui oceano aſcribitur. Rubrū aūt mare vocatū, eo
ꝙ ſit roſeis vndis infectū. Non tñ talē naturā habꝫ
qualem videtur oſtendere, ſed vicinis littoribus vi=
ciatur gurges, atq; inficitur, quia ois terra quę cir=
cūſtat pelago rubra eſt & ſanguineo colori proxi=
mo. Ideoq; inde minium acutiſſimum excerpitur,
& alii colores, quibus pictura variatur. Ergo cum
terra hanc habeat naturam, fluctibus ſubinde di=
luitur, & quicquid adhęſum eſt in colorē cadit. Ob
hoc etiā i his littoribus gēmę rubrę inueniunt. La
pillus enim huiuſmodi humo inuolutus cum inter
harenas attritus eſt, et terrę colorē habet & maris
Hoc mare in duos ſinus ſcinditur. Ex his qui ab o=
riente eſt perſicus appellatur, quia ora illius perſæ
inhabitant. Alter vero Arabicus dicitur ꝙ ſit circa
Arabiam.

❡ De æſtibus & fretis. Cap. xviii.

AEſtus ad oceanū pertinet, fretum ad vtrū
q; mare. Nā ęſtus eſt maris acceſſus vel re
ceſſus. i. inquietudo. Vñ & æſtuaria per q̄
mare viciſſim tam accedit q̄ recedit. Fretū aūt ap
pellatū ꝙ ibi ſemper mare ferueat. Nam fretū eſt
anguſtum & qua feruens mare, ab vndarum feruo
re nominatum vt gaditanum vel ſiculum. Nam fre
ta dicta Varro ait, quaſi feruida. i. feruentia & mo
tum feruoris habentia. Fretum ſicilię quod regiū
dicitur. Saluſtius tali ex cauſa vocari ſcribit dicēs.
Italię oli ſiciliam coniunctam fuiſſe et dum eſſet v
na tellus, mediuꝫ ſpacium aut per humiditatē ab=
ruptū eſt aquis, aut per anguſtiā ſciſſum & inde re
gium nominatum, quia grece abruptum hoc no=
mie nūcupat. Eſt aūt artiſſimū triuū milliū ſpacio
ſiciliā ab italia diuidens fabuloſis infame mōſtris
quibus hincinde ſcylla & charybdis oſtēditur. ſcyl
lā acolę ſaxum in mari imminens appellant, ſimile
celebratę formę procul viſentibus. Vnde & mōſtru
oſam ſpeciem fabulę illi dederunt, quaſi formam
hominis capitibus ſuccinctā caninis, quia colliſi i=
bi fluctus latratus videntur exprimere. Carybdis
dicta ꝙ gurgitibus occultis naues abſorbeat. Eſt
eni mare verticoſum, & inde ibi laniata naufragia
profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluctꝰ
et ter abſorbet. Nam accipit aquas vt vomat, vo=
mit rurſus vt accipiat. Syrtes autem ſunt hareno=
ſa in mari loca. Syrtes autē Saluſtius a tractu voca

ri [illegible] dicit q̄ oia ad ſe [illegible] appropinquantes va doſo mari [illegible]. Hę aūt ad mare egyptiū vicinæ ſunt & pariter ad [illegible] cenſur. Vadaver [illegible] ſunt p quæ in mari vel in [illegible] bus ho[illegible]es vel a[illegible]alia pedibus vadūt. [illegible] appellat greci braa[illegible]a.

De [illegible] Cap. xix.

[illegible] Vnt aut̃ [illegible] quędā ma[illegible]a [illegible] non mouent [illegible] oceani [illegible] a[illegible] mari magno, & dicū tur lacus [illegible] ſtagna [illegible] receptacula in qu[illegible] aqua retinetu[illegible], ne[illegible] mouet flumī[illegible] vt [illegible] vel [illegible] be[illegible] & la[illegible] & cæ teri quos græ[illegible] [illegible]nen. [illegible] agnoſs vo[illegible]t. Nā [illegible] b[illegible] in flu[illegible], flumin[illegible] in fr[illegible] di[illegible]currunt Lac[illegible] ſta[illegible] in l[illegible], & d[illegible] locus. La[illegible] a[illegible]al[illegible]. & [illegible] mortuū vocatur, p pter quod [illegible] ex gene reviuentiū. Nā neq; pi[illegible]ces [illegible]bet, ne[illegible] [illegible]ietas a quas & l[illegible]a[illegible]gere [illegible] ſu[illegible] q[illegible] q̄ viuent[illegible]ia mergenda tēta[illegible] di[illegible] merſa [illegible] re[illegible]ſiliunt, & q̄[illegible] vehe[illegible]enter [illegible] c[illegible] feſtim excutiuntur, ſed ne[illegible] te turb[illegible] bitumine, [illegible] ſt[illegible] nauigatio[illegible] patiens eſt, q[illegible] oia [illegible] p fundum [illegible] ntur. ne [illegible] bithum[illegible] [illegible]atur. Luce[illegible] natate, ex[illegible] emergi [illegible] Hoc [illegible] ma[illegible] [illegible] d[illegible], ſue [illegible] eſt in iudea inte[illegible] hieri[illegible]o & zoa[illegible]. L[illegible]g[illegible] q̄ ad [illegible] arab[illegible] d[illegible] [illegible]ctogin[illegible]ta. Latitud[illegible] [illegible]is centū q[illegible] q̄ adviciuiias ſodo[illegible]. Lacus tibe[illegible] ab op[illegible] ti beriade vocatus. quod quondā herodes in [illegible]orē tiberii cæſaris condi[illegible]it. [illegible]ſt aūt in iudea omnibus lacis ſalubrior. & ſan[illegible]atē corporum quodāmo effi cacior. Geneſar lacu[illegible] am[illegible] in iudea longi tudine ce[illegible] q[illegible]d[illegible]agi[illegible]ta extendi[illegible]r [illegible], la[illegible] tudine quadruginta, [illegible] fun[illegible]itur [illegible] b⁹ aquis aurā no[illegible] ven[illegible], ſed de ſe [illegible] bi e[illegible]. V[illegible] ge neſar di græ[illegible] vocat[illegible] gen[illegible] aurā. Deniq; per diffuſiora ſpa[illegible]a lacus fre[illegible] au ris [illegible] ſpi[illegible]tibus agitatu[illegible]. V[illegible] e[illegible] purus haus[illegible]us e[illegible]⁹ & ad potandū dulcis & habi[illegible]s. Benacus lacus Italię in venetia de quo fluui⁹ naſci[illegible]tur minci[illegible], qui lac⁹ magnitudine ſui tēpeſtates [illegible]mitatur marinas. Lu crin⁹ et auernus lac[illegible] c[illegible]pan[illegible] ſunt. L[illegible] dictus, quia olim propter copiam piſ[illegible]um [illegible]ga lia magna pręſtabat. A[illegible] autem [illegible] vocat⁹ q̄ aues i[illegible] ſuperuol[illegible]are non poſſint. Na[illegible] an[illegible]ea ſil uarum denſitate ſi[illegible] ambiebat[illegible]r, vt ex[illegible]lan[illegible]e[illegible] de per an[illegible]ſtias aq[illegible]e [illegible] fet[illegible] grau[illegible] mus ſuper[illegible]olantes aues al[illegible] ſuo necaret. Q[illegible] rem Auguſt[illegible] [illegible]ſar [illegible] d[illegible]e [illegible], e[illegible] pe ſtilentibus a[illegible]na [illegible]eddidi[illegible] loca. L[illegible]cus a[illegible] & ſtagnum v[illegible] c[illegible]ſa aqua [illegible] d[illegible] eſt ſtagnum ab eo q̄ illic aq[illegible]a [illegible]et nec de[illegible]rrat.

De abyſſo Cap. xx.

Abyſſus profunditas eſt aquarum impenetrabi lis, ſiue ſpelunce a[illegible] lat[illegible], de quibus fon tes & flumina pr[illegible]dunt, vel q[illegible] occulte ſubtereunt vnde & abyſſus di[illegible]us. Nā o[illegible] aquas ſiue torrētes per occultas venas ad matricē abyſſum reuertun tur. Fluctus dicti q̄ flati[illegible]s [illegible]ant. Ventorū eni im pu[illegible]u a[illegible]tatæ aquæ fluctuant. Aqua eſt ſtatiua et ſine motu ęq[illegible]lis. Vnda vero eminens liquor qui ſempe[illegible] in motu eſt. Lucretius aereas vndas. i. mo t[illegible] et corpus [illegible]ud quod refluctuat. Nā nec vnda p ſe a[illegible]a eſt, ſed aqua in motu quodam et agitatio ne, [illegible] a[illegible]undo et redeundo vnda vocata. La tex pro[illegible] l[illegible]or f[illegible]tis eſt, et dictus q̄ i venis ter ræ lateat. Gutta eſt quę ſtat, ſtilla quę cadit. Hinc & ſti[illegible]cid[illegible]. qua[illegible] ſt[illegible]a cadens. Stiria enim græ cum eſt. i. gutta, inde fi[illegible] diminutiuum vt dicamus ſt[illegible]a. Dum aūt ſtat aut pend[illegible]t de tectis vel arbori bus, quaſi gl[illegible]ſa gutta eſt, [illegible]um ceciderit ſtilla eſt. Spuma dicta ab eo q̄ ſpuatur, ſordes enim ſūt v[illegible]da[illegible], v[illegible]de et [illegible], et ea quę coquuntur ſpuma purgantur. Hinc et ſputum.

De fluminibus Cap. xxi.

[illegible]ſt aūt fluuius perennis aquarū decur ſus a flue[illegible]do perpetiz dictus. Proprie [illegible]em flumen ipſa aqua, fluuius, cur ſus aquę. Prius aūt flumen q̄ fluuius. ſ. p[illegible]or aqua q̄ decurſus. Duo ſ[illegible]t flumi [illegible] genera vnum torrens, alterum v[illegible], de quo Virg[illegible]. Donec me flu[illegible]ne viuo abluero. Torrēs eſt [illegible]a veniens cum impetu. Dictus autem tor rēs, quia plu[illegible]a creſcit, ſiccitate torreſcit. i. areſcit, de quo Pacuuis. Flammeo vapore torrens torret. cui gręci ab hyeme nomen dederunt, n[illegible]s ab ęſta te[illegible] a t̄pore quo a[illegible] eſ[illegible]it [illegible] a tempare quo ſic catur. A[illegible]s fluuius eſt n[illegible] ac frondibus redi [illegible], [illegible] ex [illegible]p[illegible]a amœnitate amnis vocatur. Decur ſus proprie ſ[illegible]nis curſus [illegible]ue aquar[illegible] [illegible]n ſit ſeu qua [illegible]erum. Riui dicti q̄ deriuentur ad irrigā [illegible] i. a[illegible] [illegible]ucendum aquas in agris. Nam irri gare [illegible]ere eſt. Gurges proprie locus altus ī flu [illegible]. Puteus e[illegible] locus deſo[illegible]us ex quo hauritur a qua, a p[illegible]atione d[illegible]s. Fons caput eſt aquę naſcē tis, [illegible] aquas fundens. Quidam autem fluuiorū pro[illegible] ex [illegible] nomina acceperunt ex quibus [illegible]di ſunt qui in hiſtoriis celebres me morantur. G[illegible]n fluuius de paradiſo exiens atq; v niverſ[illegible]am cing[illegible]ns vocatus hoc nomine q̄ [illegible]mento ſuæ inundationis terram ægypti ir riget. Ge enim grꝛce latine terram ſignificat. Hic apud ægyptios n[illegible]us vocatur, propter l[illegible]um quē tralut q̄ efficit fœcunditatē. Vnde et nilus dictus eſt q[illegible] [illegible]. Nam antea nil⁹ latine melo di cebatur. [illegible]paret autem in [illegible]ide lacu, de quo ime [illegible] excipitur ægypto vbi aquilon[illegible]s flati bus re[illegible]ercu[illegible]is a[illegible]is retro [illegible]ctātibus [illegible]meſcit & [illegible]nem ægypti facit. Ganges fluui⁹ quē ph[illegible]n ſancta ſcriptura [illegible]nomiat, exies de para

diſo pergit ad indię regiones. Dictus aũt phiſon.i caterua qu ia.x.fluminibu [illegible] agnis ſibi adiunctis, ipletur et efficiturvnus.Gãges aũt vocatus a rege gãgaro indię.Fertur aũt n[illegible] modo exaltari & ſuper orientis terras erũpere. Tigris fluui⁹ meſopotamię de paradiſo exurgens& pergeus cotra aſſyrios,& poſt multos circuitus in mare mortuũ influens. Vocatur aũt hoc noie propter velocitatẽ iſtar beſtię tigridis nimia pnicitate currentis. Euphrates fluui⁹ meſopotamię de paradiſo exurgens copioſiſſim⁹ gẽmis qui per mediã ba[illegible]y[illegible]on[illegible]ã influit, hic a frugib⁹ vel abvbertate nomẽ accepit. Nã [illegible]he braice euf[illegible]ata fertilitas interpræta[illegible]. Meſopotamiã eteni ĩn quibuſdã locis ita [illegible]rrigat,ſicut & nil⁹ alexãdriã. Saluſtius a[illegible]t auct[illegible] certiſſimus aſſerit tigri & euphratẽ vno fonte manate [illegible] arme[illegible]ia, q p diuerſa euntes longius diuid[illegible]tur ſpacio medio derelicto multoꝝ milliũ,quę tñ terra quę ab ipſi sãbitur meſopotamia dicit̃. Ex quo Hieronym⁹ aiaduertit aliter de pa[illegible]adiſi flumi[illegible]us intell[illegible]nd[illegible]m Indus fluuius orientis qui rubro mari accipit̃. Iſtaſpes fuit medoꝝ rex ãtiq[illegible]imus,ex quo orientis ãnis nomen accepit,qui nunc idaſpes dicit̃.de quo Luca. Qua medius idaſpes. Ac[illegible]ed[illegible]it pelago plice bi ſurgentis ab igne iã propri[illegible]r q̃ perſis erã[illegible] Qui dũ ſit fluuius perſar[illegible]m,[illegible] tñ c[illegible]tra orientẽ decurrere Araris fluui[illegible]s ge[illegible]aniæ.de [illegible]o Virgil⁹ Aut arariꝫ pat[illegible]ius bi[illegible]t ger[illegible]a[illegible]a tigri. Currit ei per pa[illegible] & [illegible]riã. [illegible] flu[illegible] orientis a rege bactro [illegible] atu[illegible] fertu[illegible],a quo & bactriani & [illegible]bs coꝝ. C[illegible] fl[illegible]u[illegible]s perſarũ vocat[illegible]s corũ lingua ꝙ mirã aquę dulcedinem [illegible]abeat,adeo vt pe[illegible]ici reges q̃diu inter ripas perſidis fuerint ſibi ex eopocula vendicar[illegible]t. Ex hoc ãne q[illegible]idã c[illegible] d[illegible] c[illegible]icię fluuiũ deriuari exiſtimãt. Araxis amnis armenię q ab vno m[illegible]te cum euph[illegible]ate diuerſa ſpecie orit̃ . dictus ꝙ rapacitate cuncta proſternat. Vñ et cũ alexãder eũ trãſgredi vellet p[illegible]e fabricat[illegible] [illegible] vi [illegible] undauit vt p[illegible]ntẽ di[illegible]eret. [illegible]ic b[illegible]ib⁹ interua[illegible]is ab eu[illegible]bratis ortu caput to[illegible],ac de[illegible]de [illegible]p[illegible]m fe[illegible]n [illegible]re[illegible] Fluuius ſ[illegible]iæ [illegible] vo[illegible] orontes iux[illegible] ath[illegible]cl[illegible]æ muros decurre[illegible]s [illegible]ui a ſolis [illegible]rtu orie[illegible]s [illegible]on l[illegible] ab v[illegible]be mari co[illegible]u[illegible] de [illegible]ginis ſu[illegible]es [illegible]ne appe[illegible]a[illegible]e[illegible]t. Cu[illegible]s fluen[illegible]is ex ipſo [illegible]p[illegible]tu f[illegible] & zep[illegible]ris aſſidue ibi ſpirã[illegible]us tota ciuitas mome[illegible]t[illegible]s p pe o[illegible]b[illegible] refr[illegible]eratur. Iorda[illegible]is iudeę flu[illegible] a duobus font[illegible]us noiat[illegible]r,[illegible] alter vocatur ior,alter dan. His igitur proc[illegible]l ſe a di[illegible]itib[illegible]s in vnũ alueũ fœd[illegible]ratis [illegible]a[illegible]s deinceps a[illegible]atu[illegible]. Na[illegible]itur aũt ſub li[illegible]an[illegible] mõte,& diuidit iudęã & arab[illegible]ã.q p m[illegible]t[illegible]s ci[illegible]cu[illegible]is iuxta [illegible]eri[illegible]o in ma[illegible]e [illegible]rtuũ influit. Euſis ca[illegible]ca[illegible]eis m[illegible]t[illegible]us fuſus cũ p[illegible]urib⁹ al[illegible]is in eux[illegible]n[illegible] ſe [illegible]cipitat [illegible]e vnde & n[illegible]. Cydnus amn[illegible] ci[illegible]ciæ a tauro m[illegible]nte progre[illegible]iens mirã aq[illegible]atum [illegible]abe[illegible]s [illegible]ate[illegible]n,[illegible] q[illegible]ia q[illegible] cqd cãdidum eſt,cydnum gen[illegible] lingua ſyri dicunt. Vñ

amni huic nomen datũ quia tumet æſtate , qua[illegible]o niues ſoluuntu[illegible],reliq[illegible]s anni tẽp[illegible] tenu[illegible] e[illegible] & quietus. I[illegible]s fl[illegible]uius aſiæ. Pa[illegible] fluui⁹ aſi[illegible] arenas aureas trahens.de [illegible] V[illegible]rg[illegible] act[illegible]l[illegible] q: irrigat auro q[illegible]ẽ p[illegible]o [illegible]rato [illegible]ore [illegible]c[illegible]ryſoroa vocãt, Frinus [illegible] u[illegible] qui [illegible]m[illegible]rneos ſecat ca[illegible] & ipſe fl[illegible] & [illegible]en[illegible] pl[illegible]us,a quo & ſmyrna vocata eſt. [illegible]cã[illegible]r amnis [illegible]æ ſ[illegible]exuoſu[illegible] qui rec[illegible]rrentib[illegible]s ri[illegible]s inter a[illegible] & [illegible]o[illegible]ia pręc[illegible]ita tur in ſinũ,qui mel[illegible]et[illegible] diuidi[illegible] & pricnẽ . Meander aũt vocatus ꝙ ſit [illegible]cx[illegible]ſus & [illegible] currat r[illegible] de [illegible] Ouidius. Quiq; recuruatu[illegible] ludit meãder i vndis. Ta[illegible]us fuit rex [illegible]cyt[illegible] a quo [illegible]a is fertur [illegible]us qui ex ri[illegible] ſiluis veniens,dirimit europã ab a[illegible]a inter [illegible] p[illegible]tes medi⁹ curre[illegible] q[illegible] p[illegible]tu fl[illegible] a[illegible]haię amnis argoli[illegible]s irrig[illegible]s c[illegible]pos,qu[illegible] ex [illegible]ach[illegible] a ſe no[illegible],qui ex[illegible] [illegible]rgię [illegible] prim[illegible] dedit. I[illegible]i eſt & erymãthus a[illegible] erym[illegible] [illegible]onte dunio[illegible]s Padus [illegible]talię fl[illegible]s a iugis alp[illegible],ex t[illegible] fontibus o[illegible]r ex quibus vni vocab[illegible] eſt padus, qui diffuſus i[illegible]dũ [illegible]gn[illegible] a[illegible] [illegible]rrig[illegible],a [illegible] et padus [illegible]p[illegible].Hic a græ[illegible]ia [illegible]ridanus co[illegible]gnomi[illegible]atur a[illegible] erida[illegible] [illegible]o[illegible]s filio,qué [illegible] c[illegible]t [illegible] f[illegible]e [illegible],[illegible] e[illegible] f[illegible]io d[illegible]e[illegible] eſt [illegible] c[illegible] in[illegible]us. Augetur aũt ex ortu [illegible]s ique[illegible] ti[illegible],& c[illegible] e xxx. fl[illegible]u ci[illegible] Ra[illegible]a in adriaticũ mare deferẽ. Ty[illegible]c[illegible]is Ital[illegible] fluuius,a t[illegible]er[illegible]o rege albanoꝝ dr appe[illegible]a[illegible] in [illegible]iunc [illegible]u[illegible] cecidit,& de exitu ſuo nomen de[illegible] Nã antea albol[illegible] antiquũ nome[illegible]a[illegible] q; niu[illegible]us albus fi[illegible] Ipſe eſt aut tybris & qui[illegible]e ris,ſed tyberis [illegible] quotidiano ſerm[illegible]õe tybr[illegible] dr. D[illegible]ul[illegible] ge[illegible]m[illegible]æ [illegible]s [illegible]ocar[illegible] fertur a [illegible] copia [illegible]⁹ magis augetur. Iſte eſt q[illegible] e[illegible] pa p[illegible] o[illegible]us [illegible]am[illegible] habet.idem & iſter.quia [illegible] innumer[illegible] adit gentes,mutat et nomen, & [illegible] res ſibi ambie[illegible]do c[illegible]igit v[illegible]res. Ori[illegible] a ge[illegible] cis iugibus & occidẽtal[illegible]bus partib⁹ barba[illegible] [illegible]s cõtra orientẽ ſex[illegible]ta i[illegible]e fluuios te[illegible] te oſtiis in pontu i[illegible]ui[illegible]. Rhodanus gallię flu[illegible] o[illegible]pido [illegible]odo cogno[illegible]tus eſt que[illegible]o[illegible] dio[illegible] vocauerũt,[illegible]u[illegible] rapido cõcitus cu[illegible]ſu, [illegible] rheni ęquoris freta [illegible]ndens,nõ modic[illegible] ſæpe [illegible] uig[illegible] facit pericu[illegible],d[illegible] inter ſe maris f[illegible]u[illegible] amnis [illegible]enta decert[illegible]t. Rhen[illegible]s a [illegible]odani [illegible] te fert[illegible]r vocat[illegible]s,[illegible] cum eodeꝫ ex vna pro[illegible] orit[illegible]r. E[illegible]t auteꝫ germanię fluuius inter tres eu[illegible] pæ[illegible]x[illegible] fluuios co[illegible]tatus,qu[illegible] a iugo [illegible] um[illegible] in oceani profunda curſus ſuos dirig[illegible]. ibertus a[illegible]s qui qu[illegible]d[illegible] I[illegible] men dedit. Minius fluuius ga[illegible]ciæ nomen a co[illegible] re pig[illegible]enti [illegible]mpſit,qui [illegible] c[illegible] p[illegible]us [illegible]ue[illegible] Duri[illegible]s a grę cis qua[illegible]i do[illegible] c[illegible]nominatus. T[illegible] g[illegible] q[illegible]oq; fl[illegible]uium Cart[illegible] Hiſpa[illegible]æ [illegible] pau[illegible]t,ex [illegible]ua ortus proce[illegible] fluuius harenis a[illegible] feris valde copioſ[illegible]s, Et ob hoc cæteris o[illegible]

fluuiis hiſpaniarū prelatus. Bethis fluuius q̄ & bethycę prouincię nomen dedit, de quo Martial. Bethys oliuifera criuē redimite corona, aurea qui niſtidis vellera tingis aquis, eo ꝙ ibi lanę pulchro colore tingunt. Bethye aūt dictus eo ꝙ humili ſolo decurrat. Bethin ei græci humile vel merſus vocāt Quędā aūt flumina in diluuio ſoluta mole terrarꝫ pręcluſa ſunt quędā vero quę non erāt abyſſi tunc pręruptis meatibus eruperunt.

¶ De diluuiis. Cap̄. xxii.

Diluuiū dictū ꝙ aquarꝫ clade oīa quę inundauerit deleat. Primū diluuiū extitit ſub noe qn̄ hoim ſceleribus offenſus oīpotēs toto orbe contecto, deletis cunctis, vnum ſpaciū cęli fuit ac pelagi. Cuius hactenus indiciuꝫ videmus in lapidibus quos in remotis mōtibus cōchis & oſtreis concretos, ſępe etiā cauatos aquis videre ſolemus. Secundū diluuium fuit in achaia, iacob patriarchæ, & ogigi tēporibus, qui eleuſine cōditor & rex fuit nomenq; loco & tēpori dedit. Tercium diluuiū in theſſalia moyſi vel amphitriōis tēporibus fuit qui tercius poſt cecropē regnauit, cuius tēporibus aquarꝫ illuuies maiorem partē populorꝫ theſſalię abſumpſit. paucis per refugia mōtiū liberatis, maxime in monte pernaſo, in cui⁹ circuitu deucalion tunc regno potiebatur, qui tūc ad ſe ratibus confugientes ſuſceptos per gemina parnaſi iuga fouit & aluit. A quo propterea gen⁹ hoīꝫ gręcorū fabulę ex lapidibus reparatum ferunt ꝓpter hoim inſcitam cordis duriciam, ſed et flumina cum inſolitis aucta imbribus vltra conſuetudinem vel diuturnitatem vel magnitudinē redondāt multaq; proſternunt et ipſa diluuiū dn̄r. Sciendū autē flumina cū ſupra modū creſcunt, non tm̄ ad præſens iferre dāna, ſꝫ etiā & aliqua ſignificare futura

¶ Incipit liber quartuſdecimus.

¶ De terra. Cap̄. I.

TErra in medio mundi regione poſita omnibus partibus celi in modum centri ęquali interuallo conſiſtēs, quę ſingulari nūero totum orbem ſignificat, plurali vero ſingulas ꝑtes, cuius diuerſa noia dat ratio. Nā terra a ſuperiori parte qua teritur humus, ab inferiori vel humida terra, vt ſub mari, tellus aūt quia fructus ei⁹ tollimus. hęc & ops dicta, eo ꝙ opem fert frugib⁹. Eadem & arua ab arando & colendo vocata. Proprię aūt terra ad diſtinctionem aquę arida nūcupatur, ſicut ſcriptura ait. Quod vocauit deus terram aridam. Naturalis enim proprietas ſiccitas eſt terris. Nā vt humida ſit hoc aquarum affinitate ſortitur. Cuius motū aliī dicunt ventum eſſe in concauis eius qui motus eam mouet. Saluſtius. Venti per caua terrę pręcipitati rupei aliquod montes tumuliſq; ſedere. Alii aquā dicunt generalem in terris moueri & eas ſimul cōcutere, ſicut vas, vt dicit Lucre. Alii σφοττοειλη terram vocant, cuius plęrumq; latentes ruinę ſuperpoſita cuncta concutiunt. Terræ quoq; hiatus aut motu aquę inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus venis.

¶ De orbe. Cap̄. II.

ORbis a rotunditate circuli dictus, quia ſicut rota eſt. Vn̄ breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndiq; ei oceanus circūfluens eius in circulo ambit fines. Diuiſus eſt aūt trifarie. Ex quibus vna pars aſia, altera europa, tertia africa, quę & libya nūcupatur. Quas tres partes orbis veteres non ęqualiter diuiſerunt. Nam aſia a meridie per orientem vſq; ad ſeptentrionem peruenit, europa vero a ſeptentrione vſq; ad occidenteꝫ atq; inde africa ab occidente vſq; ad meridiē. Vnde euidenter orbem dimidium duę tenent europa et africa, alium vero dimidium ſola aſia, ſed iō iſtę duæ partes factę ſunt, quia inter vtramq; ab oceano mare magnum ingreditur, quod eas interſecat Quapropter ſi in duas partes orientis et occidentis orbem diuidas, aſia erit in vna, in altera vero europa et africa.

¶ De aſia. Cap̄. III.

ASia ex nomine cuiuſdaꝫ mulieris ē appellata, quæ apud antiquos imperiuꝫ tenuit orientis. Hæc tertia orbis parte diſpoſita, ab oriente ortu ſolis, a meridie oceano, ab occiduo noſtro mari finitur a ſeptentrione meotide lacu & tanai fluuio terminatur. Habet autem prouincias multas et regiones quarum breuiter nomina et ſitus expediam. Sumpto initio a paradiſo. Paradiſus eſt locus in orientis partibus conſtitutus, cuius vocabulum ex gręco in latinum vertitur hortus Porro hebraicę eden dicitur, quod in noſtra lingua delitię interpretatur, quod vtrūq; iunctum facit hortuꝫ delitiarū. Eſt enim omni genere ligni & pomiferarum ac

variarũ opũ diues,frugibus fertilis,aquis illuſtris
opima balſamis.Vñ ſcd̃m elementorũ graciã ęſti-
mauerunt iudęi eã promiſſam patribus terrã fluẽ-
tẽ lacte et melle,cũ hinc illis dei reſurrectionis præ
rogatiuã pollicetur.Samaria regio palęſtinæ,ab
oppido quodã nomen accepit,quod vocabatur ſa
maria ciuitas quondã regalis in iſrael,quę nunc ab
auguſti noie ſebaſtia nũcupatur.Hęc regio iter iu
dęã et galileã media iacet,incipiens a vico cui no-
men eſt eleas deficiens in terra acrabato.Situs eiꝰ
natura cõſimilis,nec vllo differẽs a iudęa. Galilea
regio palęſtinę vocata ꝙ gignat cãdidiores hoies
q̃ palęſtina.hæc aũt duplex eſt,ſuperior & inferi-
or,ſibi tñ cõnexę ſyrię & phœnici adhęrẽtes.Ter-
ra eaꝝ opima & ferax,& fructibus ſatis fœcunda.
Pãtapolis regio in cõfinio arabię et palęſtinę ſita,
dicta a quinq; ciuitatibꝰ impioꝝ quę cæleſti igne
conſumptę ſunt,terra amplius a hieroſolymis oli
vberrima,nunc aũt deſerta atq; exuſta.Nã ꝓ ſce-
lere incolaꝝ de cœlo deſcendit ignis, qui regionẽ
illã in cineres ęternos diſſoluit.Cuius vmbra quæ
dã & ſpẽs in fauillis et arboribus ipſis etiã adhuc
videtur.Naſcũtur eni ibi poma virentia ſub tanta
ſpẽ maturitatis vt edendi deſyderiũ gignant.ſicar
pas fateſcunt,ac reſoluuntur in cinerẽ,fumũq; ex-
alant,quaſi adhuc ardeãt.Nabathea regio a na-
baioth filio iſmael nũcupata.iacet aũt inter iudęã
& arabiã,et ſurgens ab eufrate in mare rubrũ por
rigitur,et eſt pars arabię.Egyptus quę prius æria
dicebaẽ,ab ægypto danai fratre poſtea ibi regnã
te noiẽ accepit.hęc ab oriente ſyrię ac rubro ma
ri cõiuncta,ab occaſu lybiã habet.a ſeptẽtriõe ma
re magnũ a meridie vero introrſus recedit perten
dens vſq; ad æthiopes,regio cęli ibribus iſueta, et
pluuiaꝝ ignara.Nilus ſolus eã circũfluens irrigat
et inundatiõe ſua fœcundat,Vñ et ferax frugibus
multã partẽ terrarum frumẽto alit,cęteroꝝ quoq;
negocioꝝ adeo copioſa,vt ipleat neceſſariis mer-
cibus etiã orbẽ terrarũ.Finis ęgypti canopea,a ca
nope menelai gubernatore ſepulto in ea inſula q̃
libyę principiũ,et oſtiũ nili facit.Seres oppidũ ori
entis a quo et genus ſericũ et regio nuncupata eſt
hęc a ſcytico oceano et mari caſpio ad oceanũ ori
entalẽ inflectitur,nobilibus frondibus fertilis,a q-
bus vellera decerpũtur quę cęterarũ gẽtiuꝫ ſeres
ad vſum veſtiũ vendũt.Bactrię regioni propriꝰ am
nis batros vocabulũ dedit.Partes eius q̃ plęnę ſũt
propaginis,iugis ambiũtur,quę aduerſę ſunt,indi
fluuii fontibꝰ terminãtur.Reliqua includit occꝰ flu
uius.Mittit bactria fortiſſimos camælos nunq̃ atte
rẽtes pedes.Scythia ſicut et gotthia,a magog filio
iafeth fertur cognomiata,cuius terra oli igẽs fuit.
Nã ab orienti india,a ſeptẽtriõe per paludes meo
tides inter danubiũ et oceanũ vſq; ad germanię fi
nes porrigebatur.Poſtea vero minor effecta a dex
tra orientis parte,qua oceanus ſyricus tenditur vſ
q; ad mare caucaſi iuguꝫ deducta eſt.cui ſubiacet
hyrcania,ab occaſu habens pariter gẽtes multas
propter terrarũ infœcunditatẽ late vagantes. Ex
quibus quędã agros incolunt,quędã portentuoſæ,
ac truces,carnibꝰ hũanis et eorũ ſanguine viuunt.
Scythę plures terrę ſunt locupletes,inhabitabiles
tñ plures.Nã dũ in plęriſq; locis auro et gemmis
affluant,gryphorum imanitate acceſſus hoim ra-
rus eſt.Smaragdis aũt optimis hęc patria eſt. Cia
neus quoq; lapis et cryſtallus puriſſimus ſcythięẽ.
habet et flumina magna oſcoꝝ phaſide atq; ara-
xan.hyrcania dicta a ſilua hyrcania,quę ſcythiæ
ſubiacet,habens ab oriente mare caſpium,a meri
die armeniã,a ſeptẽtrione albaniam,ab occaſu hi
beriã.Eſt aũt ſiluis aſpera,copioſa imanibus feris
tigribus pantheriſq; ac pardis.De qua Virgi. Hyr
canęq; admorũt vbera tigres.Albania a calore po
puli nuncupata,eo ꝙ albo crine naſcãtur. Hęc ab
oriente ſub mari caſpio ſurgens per ora oceani ſe
ptẽtrionalis vſq; ad meotides paludes per deſerta
et inculta extẽditur.Huic terræ canes ingentes ſũt
tantęq; ferocitatis vt tauros prẽmãt, leones peri-
mãt.Armenia nũcupata ab armeno iaſonis theſſa
li comite,qui amiſſo iaſone rege collecta multitu-
dine eius quę paſſim vagabatur armeniã cępit, &
ex ſuo noie nũcupauit.Sita eſt aũt inter taurum &
caucaſum,a capadocia vſq; ad caſpiũ mare pro-
tenſa habens a ſeptẽtrione ceraunios montes , ex
cuius collibꝰ tigris fluuiꝰ naſcitur & in cuius monti
bus archa poſt diluuiũ recediſſe perhibetur. Du-
plex eſt aũt armenia,ſuperior & inferior,ſicut duę
pannoniæ.Hiberia regio eſt aſię prope pontũ ar-
menię iuncta.In hac herbę tincturę vtiles naſcunẽ
Cappadociã vrbs ꝓpria noiauit.Hęc in capite ſy-
rię ſita ab oriente armeniã tãgit,ab occaſu aſiam
minorẽ,ab aquilone mare cimmericũ,& themiſci-
rios cãpos quos habuere amazones,a meridie ve-
ro taurũ montẽ,cui ſubiacet cilicia & iſauria vſq;
ad cilicũ ſinũ qui ſpectat cõtra inſulã cyprũ. Ter-
ra eius añ alias nutrix equorũ.Halys amnis ꝑ eaꝫ
fluit,qui quondã lydyę regna diſiunxit a perſis.A-
ſia minor ab oriente cappadocia cingitur,ab aliis
partibus vndiq; mari circũdatur.Nã a ſeptẽtione
pontũ euxinũ habet,ab occaſu propontidẽ,a me-
ridie ægyptiũ mare.Habet prouincias , bithyniã.
phrygiã,galathyã,lybiã,cariã,pamphiliã,& iſau-
riã lyciã,atq; ciliciã,Prima aſię minoris bithynia ĩ
ponti exordio ad ſolis orientis partẽ,aduerſa thra
cię iacet,multis antea noibus appellata.Nã prius
hebrycia dicta,deinde migdonia, mox a bithyno
rege bithynia nũcupata.Ipſa eſt & maior phrygia
Nicomedia vrbs i ea ẽ,vbi hãnibal fugiens veneni
hauſtu animã expirauit.Galatia dicta a priſcis gal
loꝝ gentibꝰ a quibus extitit occupata.Nã galli in
auxiliũ a rege bithynię euocati regnũ cũ eo pera
cta victoria diuiſerunt ſicq; deinde gręcis admixti
primũ gallogræci,nunc ex antiquo gallorũ nomi
ne galathę dñr,& eoꝝ regio gallacia nuncupatur

Phrygia dicta a phrygia cecropis filia. Hæc & dar
dania a dardano iouis filio dicta. De quo Homerꝰ
ait. Quē primū genuit cœleſti iuppiter arce. hic ei
profectus de corintho ciuitate primꝰ venit in phry
giā. Eſt aūt regio troadis ſuperiecta ab aquilonis
parte galaciȩ, a meridiana vicina eſt lycaoniȩ, ab o
riente lydiȩ adheret, ab occidente helleſpōto ma=
ri, terminatur. Huius regio troia eſt quē ex ſuo no
mine appellauit tros troianoꝝ rex ganymedis pa
ter. Duȩ ſunt aūt phrygiȩ, maior & minor. Maior
phrygia ſmyrnā habet. Minor vero iliū, lycaoniaꝫ
Cariā harinus fluuiꝰ diſcernit a phrygia. Lydia ſe
des antiqua regū quā pactoli vnda extulit in diui=
tias torrentibus aureis. Hęc antea meonia diceba
tur. Quę dū pro breuitate duos fratres reges lydū
& tyrrhenū ferre nō poſſet, hinc et ſorte tyrrhenꝰ
cū ingenti multitudine profectus, loca italiȩ occu=
pauit, & tyrrheniā noiauit. Lydia aūt a lydo regis
fratre qui in ꝓuincia remāſerat cognominata eſt.
Cōiungiꝛ aūt ab occidente minori phrigiȩ, ab or=
tu ſmyrnā vrbē habet, quā melas fluuiꝰ cīgit. Cuiꝰ
cāpos pactolus & herinus circūfluunt, harenis au
reis ditiſſimi. Iſauria ex ſitu loci perhibetur cogno
minata, ꝙ vndiqꝫ apta aurarū flatibꝰ pateat. Me
tropoli vrbē ſeleuciā habet. Cilicia a cilice quodaꝫ
nomē traxit quē ortū fęnice dicūt, antiquiorēqꝫ io
ue fuiſſe aſſerunt. Plurima iacet cāpis, recipiēs ab
occiduo lyciā, a meridie mare pſicū, a tergo mon=
tis tauri iuga. Hāc cydnus amnis interſecat. matrē
vrbiū habet tarſum. In ea & coricus oppidū ē. Vñ
crocū plurimū & optimū venit, ſpiramine flagran
tibꝰ, et colore pulchrius auro. Lycia nūcupata, ꝙ
ab oriente adiuncta ciliciȩ ſit. Nā habet ab ortu ci
liciā, ab occaſu & meridie mare, a ſeptētrione cari
am. Ibi eſt mons chymera quinocturnis æſtibus i=
gnē exalat, ſicut i ſicilia ętna, & veſuuius i cāpania

De europa Cap. iiii.

POſt aſiā ad europā ſtilum vertimus. Eu
ropa quippe agenoris regis lybiæ filia
fuit quā iouis ab africa raptā cretā ad
uexit, & tertiā ptē orbis ex eiꝰ noie ap=
pellauit. iſte aūt agenor lybiȩ filiꝰ ex q̄
& lybia. i. africa fertur cognominata. Vñ apparet
prius libiā accepiſſe vocabulū poſtea europā. Eu=
ropa aūt in tertiā ptē orbis diuiſa incipit a flumie
tanais deſcendēs ab occaſu per ſeptētrionalē ocea
nū vſqꝫ ad fines hiſpaniȩ, cuiꝰ pars orientalis & me
ridiana a ponto cōſurgens tota mari magno con=
iungiꝛ, & inſulis gadibus finiꝛ. Prima europȩ regio
ſcithia inferior, q̄ a męotibus paludibus incipiens
inter danubiū & oceanū ſeptētrionalē vſqꝫ ad ger
maniā porrigitur, quę terra gn̄aliter propter bar=
baras gentes quibus inhabitatur, barbarica diciꝛ.
huius ps prima alania eſt, quę ad męotidas palu=
des pertigit. Poſt hāc dacia vbi & gotbia, deiñ ger
mania vbi plurimā ptē ſueui incoluerunt. Germa=
nia poſt ſcithiā inferiorē, a danubio inter rhenum
oceanūqꝫ cōcluſa cingitur a ſeptētrione & occaſu
oceano, ab ortu vero danubio, a meridie rheno flu
mine dirimitur terra diues viriū, ac populis nume
roſis & imanibus. Vñ & ꝓpter fœcunditatē gignē
doꝝ populoꝝ germania dicta eſt, Gignit aues hir
canias, quaꝝ pēnȩ nocte plucent. Viſontas quoqꝫ
feras & vrſos atqꝫ alces pturit. Mittit & gēmas, cri
ſtallū et ſucinū, callaicū quoqꝫ virilē, & ceraunum
cādidū. Duȩ ſunt aūt germaniȩ, ſuperior iuxta ſe
ptētrionalē oceanū, & inferior iuxta rhenū. Proui
cias aūt quas danubius a barbarico ad mediterra
neū mare ſecludit, prima eſt miſia a meſſiū proue
tu vocata. Vñ et eā veteres cereris horreū nuncupa
bāt. hęc aūt ab oriente oſtiis danubii iungiꝛ, ab eu
ro vero thraciȩ, a meridie macedoniȩ, ab occaſu i=
ſtriȩ copulaꝛ. Poſt miſiā aūt pānoni a eſt. inde nori
cus ager frigidus & ptius fructuoſus. Poſt quē reti
cus ferax frugibꝰ qui excipit galiā belgicā. Tr aciȩ
tiras iafeth filiꝰ veniens nomen dediſſe perhibitur
Alii aſęuitia icolaꝝ thraciā appellatā dixerunt.
huic ab oriente propontis & vrbs conſtātinopolis
oppoſita eſt a ſeptētrione vero iſter obtendiꝛ, a me
ridie vero mari ęgeo adhęret, ab occaſu macedo=
nia illi ſubiacet. Cuius regionē oli beſſoꝝ populū
maſſagetȩ ſarmatȩ ſcithiæ & aliȩ plurimȩ natiōes
incoluerunt. Ampla eſt enī ideoqꝫ plurimas conti
nuit gentes. hebrū fluuiū thraci ꝯfundit, qui etiaꝫ
gentes barbarorū plurimas tāgit. Gręcia a gręco
rege vocata, et qui cunctā eā regionē regno incolu
it. Sunt aūt prouinciȩ gręciȩ ſeptē, quarum prima
ab occidente dalmatia, inde epirus, inde hellas, in
de theſſalia, inde macedonia, inde achia, & duȩ i
mari creta et ciclades. illiricus aūt gn̄aliter omnis
græcia eſt, Dalmatia a delmi maxima eiuſdē pro
uinciȩ ciuitate traxiſſe nomē exiſtimaꝛ. Adhæret
aūt ab oriente macedoniȩ, a ſeptētrione miſiȩ a b
occaſu iſtria terminaꝛ, a meridie vero adriatico ſi
nu claudiꝛ. Epirus a pirrho achillis filio cognomi
nat a cuius ps chaonia quę āte moloſſia dicta eſt a
moloſſo filio pirrhi quē de ādromacha habuit. Sꝫ
poſtq̄ occiſus eſt pirrhus oreſtis inſidiis ādroma=
chā helenus ſuſcepit, tenuitqꝫ regnū priuigni qui
ſucceſſerat patri a quo moloſſia dicta eſt ps epiri,
quā helenus poſtea a fratre chaone quē in venatu
ꝑ ignorātiā dr̄ occidiſſe chaoniā noiauit, q̄ſi ad ſo
latiū fratris extincti. hellas dicta a rege helline de
ucalionis & pirrhȩ filius, a quo et prius græci helli
nes nuncupati ſunt. ipſa eſt & attica terra atta pri
us dicta. Nā g̃ranus quidā gręciȩ idigena fuit, ex
cuius filia attis noie attica terra vocata eſt. hæc in
ter macedoniā et achaiā media iacet, archadiæ a
ſeptētrionali pte cōiuncta. ipſa eſt et vera græcia,
vbi fuit athenas ciuitas mr̄ liberaliū litterarum et
philoſophorū nutrix, qua nihil habuit gręcia cla=
rius atqꝫ nobilius. in ea eſt et marathonius cāpus
opinione quondā prelii cruentiſſimus. helladis a u
tē duȩ ſunt ꝓuinciȩ, boetia et pelopōneſus, Boetia

aūt dicta hac ex cauſa. Dū [illegible]dmus a[illegible]s fili⁹ europā ſororem a ioue raptā ex p[illegible] e[illegible] gerio ris quereret nec reperiret [illegible]atriā [illegible] fir m[illegible]o animo e[illegible]git ex[illegible] b[illegible]uis forte [illegible] ctę ſecutus [illegible] p[illegible] ſe vbi illa [illegible] erat [illegible]q; locū d[illegible] bouis b[illegible]tiā noiauit, vbi & thebas v[illegible] in q[illegible]a o[illegible] ciuilia bella de[illegible]o nuerunt, & v[illegible]i nari[illegible]t apollo ethero[illegible] lesmaior i[illegible]le the[illegible]anu[illegible]. [illegible] vocata a fonte [illegible] apollini & m[illegible]ſis c[illegible]ra[illegible]o qui in eadē bo[illegible] Polopone[illegible] pars [illegible] a pela[illegible]e re gnata atq; v[illegible]ata. Thellalia a thel[illegible] rege [illegible] m[illegible]ata, quę ad meridianā plagā macedon[illegible] iuncta eſt, cui [illegible]a [illegible] g[illegible] ia eſt. Multa [illegible] la flumina & oppida, inter quę precipue th[illegible]lo nica & thebę, [illegible] e[illegible] mons parn[illegible] a pollini conſecratus. Th[illegible]alia patria a[illegible] & o rigo laphit[illegible] [illegible] primo equos frenis d[illegible]muerint [illegible] in theſſalia pri[illegible] di[illegible] [illegible]do rū quoq; equorum vſus p[illegible] Mace donię in exordio ab e[illegible] rege [illegible] erat ſed macedo deu[illegible] q ibi accepit princ[illegible] vocabulū mace donię a ſuo no[illegible] [illegible] con[illegible]nis ab orien te [illegible]geo mari ame[illegible] ab occaſu dalmatię a ſeptētrione [illegible] magni, & regio an[illegible] qua peanitē [illegible] eſt, qui ex celle[illegible] tur [illegible] in cacumine ei⁹ nec [illegible] Achaia [illegible] rege & v[illegible] appellata. Hęc pene inſ[illegible]. N[illegible] quā mace[illegible] gitur, vndiq; ſepta eſt mari. Ab oriente eni[illegible] m[illegible] mare, ab [illegible] meridie io[illegible] a[illegible] af[illegible] o[illegible] a ſola ſepten t[illegible] p[illegible] [illegible]ttic[illegible] [illegible] eſt [illegible] achaię fluuius [illegible] ſinus achaię eſt vi plat[illegible]ani fol[illegible] & [illegible] expoſita, quā arcas iouis et ca[illegible] pe[illegible]agis m[illegible] reda[illegible] ex [illegible] archad[illegible] [illegible] et ſicyon[illegible] a ſicyone rege, a quo et regnū ſicyonio rū eſt dictū. Habet aūt archadia [illegible] magnum erymāthum, abeſton quoq; lapidē qui ſemel ac[illegible] ſus nunq̄ extinguit[illegible] ibi naſcuntur. Pānonia [illegible] alp[illegible] apen[illegible] eſt n[illegible] para quibus ab italia ſec[illegible] reg[illegible] vero f[illegible] & [illegible] duobus [illegible] valſata [illegible]iungitur [illegible] et teria habens ab oriente myſiam [illegible] ab af[illegible] vero al pes ap[illegible]s, ab occaſu g[illegible] be[illegible] a ſeptētrio ne d[illegible] vel lun[illegible], qui g[illegible] ſecernit. iſtri[illegible] amnis vocau[illegible] ter[illegible] it. ipſa eſt d[illegible]. Habet aūt [illegible] a [illegible] pānoniā, italia o[illegible] a gręcis populis oc[illegible]upata [illegible] gna grecia appellata eſt. Deinde a regis noie ſa

turnia mox [illegible] dicta, eo q[illegible] a ioue ſedibus ſuis pulſ[illegible] la[illegible] poſtremo ab [illegible] ſtabulū rege [illegible] a [illegible] ius [illegible] longitudi[illegible] atq; [illegible] cir[illegible] ra ex[illegible] ne ad [illegible] o clau[illegible] terra [illegible] paſ[illegible] auernū atq; [illegible] fluuios, e[illegible] et [illegible] gema[illegible] ſurriū & co[illegible] ſerpent[illegible] [illegible] ſpania [illegible] perię d[illegible] la [illegible] & [illegible] a [illegible] ione [illegible]ernū. Aut eni heſperiā ſola d[illegible] ſignifi[illegible] italiam, aut ad diſv[illegible] et ſ[illegible] occidē tis eſt. Tuſcia pars italię, vm[illegible] vero pars Tuſcię. Tuſcia aūt a frequētia [illegible] vocata ἀπο του θυειν. Vmbria vero di[illegible] ut hiſtorię narrāt eo [illegible] tēpore a[illegible]ſe cladis [illegible] ſuper fuerit, [illegible] hoc vmbria grece co[illegible]ata. Eſt et in iugi[illegible] apen[illegible] ſita in parte it[illegible] a [illegible] H[illegible] a ps i aliq di[illegible] eius [illegible] tende [illegible]tur vſq; ad ripā tyberis quaſi, ετερ[illegible]ος. Nā ateros ſignificat alteros, oros finis v[illegible]tur. Ro mę eni fines ante a vnā tātum tybe[illegible] ti[illegible]ebāt. Alii hetruriā dictā ab hetruſco principe putat. idē et tyrrhenia a tyrrheno lydii fratre, qui ex ſorte cū populi parte de meonia venit ad italiā. Hęc eſt et tuſcia, ſed tuſciā dicere nō debemus, q[illegible]a [illegible] gi[illegible]. Tuſcia aūt a frequentia ſa[illegible] & thuris di cta eſt. απο του θυειν. illic & aruſpicina d[illegible] pe[illegible]. Apulia vero bru[illegible] q[illegible] e[illegible] ducē condiderun[illegible] p[illegible] a[illegible] e[illegible] e[illegible] g[illegible] et [illegible] Gal[illegible]a a c[illegible] po pu[illegible] [illegible]a eſt. Gala [illegible] g[illegible]a [illegible] et [illegible] ab ea[illegible] a[illegible] c[illegible]t, quo [illegible] p[illegible]ru[illegible] col[illegible]. H[illegible] a[illegible] oriente [illegible]ga tuentur, ab oc[illegible] occeanu[illegible], a me[illegible]e prerupta pyrenei, a ſe[illegible] fluē ta atq; g[illegible], [illegible] is aqui tania e[illegible], reg[illegible] gleba [illegible]beri ac pal[illegible] a[illegible]vium [illegible] a[illegible]ta, fl[illegible] iq; e[illegible] irrigua pe[illegible] a[illegible] duo[illegible] magnis rheno et r[illegible]o fluuiis. Belg[illegible] a[illegible]t ci[illegible]tas [illegible] g[illegible] ua be[illegible]ica pr[illegible] cia dicta eſt. C[illegible] a [illegible] ta c[illegible]a a pe[illegible] Traſalpina [illegible] pes [illegible] [illegible]a vero q[illegible] ſit iux ta [illegible]enum. Aqui[illegible] a [illegible] aquis lige ri fl[illegible] appel[illegible]a, [illegible]a ex p[illegible]rima parte termi nus e[illegible] eſt, eaq; pene [illegible] be cigit. H[illegible]pania pri us ab [illegible]bero a[illegible], poſtea ab hiſpal[illegible] pania cognominata eſt [illegible] eſt et vera heſperia ab heſpero ſt[illegible] oc[illegible] ide[illegible] dicta. Sita eſt autē inter [illegible] et ga[illegible]a ſeptētrione pyreneis montibus clauſa, a re[illegible] ptibus vndiq; mari c[illegible]cluſa, ſalu britate cęli equalis, oim frugū gn[illegible]us fęcunda, gē

marũ metallorũq; copiis ditiſſima. Interfluunt eã flumina magna bethys, mineus, iberus, & tag[illegible] au[illegible]rũ trahens vt pactolus, habet prouincias ſex tarraconenſem, carthaginenſem, luſitaniã, galetiã, bethicã & trans fretũ in regione africæ tingitaniam. Duę ſunt hiſpanię, citerior [illegible] ſeptẽtrionali p[illegible]ga a pyreneo vſq; ad [illegible] porrigitur, vlterior quę in meridiem a celtiberis vſq; ad gaditanum fretũ extendit. Citerior aũt et vlterior dicta, quaſi citra et vltra, [illegible] tra terras, & vltra vl[illegible] q; ſit vltima, vel q; non ſit poſt hanc vlla huc eſt alia terra.

¶ De libya Ca[illegible] V.

Libya [illegible] q; inde libs flat, hoc eſt africus. Alii aiunt ep[illegible] iouis filiũ qui memphim in egypto condidit ex [illegible] vxore procreaſſe filiã lybiã, quę poſtea in africa regnũ poſſedit. Cu[illegible] ex noie terra [illegible] appellata. Africã aũt [illegible] putat, quaſi ap[illegible] q; ſit aperta cęlo vel ſole, & ſine horrore frigoris. Alii dicunt africã appellatã a [illegible] vno ex poſteris abrahæ de cethura [illegible] qui vocat[illegible] eſt afer, de qua ſupra memorauimus. Incipit aũt a finib[illegible] egypti pergens iuxta meridiem p[illegible] ęthiopiã, vſq; ad atlãtem montẽ. A ſeptẽtrionali vero parte mediterraneo mari coniuncta clauditur, [illegible] gaditano freto finitur, habens prouincias libyam cyrenenſem, pẽthapolim, tripolim, bizãtiũ, carthaginem, numidiã, mauritaniã ſitifenſem, mauritaniã [illegible]rienſem, mauritaniã tingitanã, et circa ſolis ardorem ęthiopiam. Libya [illegible] cyrenenſis in parte africę prima eſt a cyrene [illegible] metropoli, quę eſt in eius finibus nuncupata. Huic ab oriente ęgyptus, [illegible] ſu ſyrtes maiores et [illegible] a ſeptẽtrione mare libycũ, a meridie ęthiopię et barbarorum [illegible] nes, & ſolitudines inacceſſibiles quę [illegible] ſerpẽtes creãt. Pẽtapolis gręca lingua a quinq; vrbibus nũcupata. i. cyrene, beronice, ceutria, apollonia, ptolomais, ex quibus ptolomais et beronice a regibus noiatę ſunt, [illegible] aut pẽtapolis libyę cyrenenſi ad[illegible] & eius finibus deputata. Tripolitanã quoq; prouinciam [illegible] lingua ſua ſignant de numero triũ ma[illegible], oea, [illegible], leptis magnę. [illegible] habet ab oriente ſyrtes maiores & trogloditas, a ſeptẽtrione [illegible] aticũ, ab occaſu bizãtium, a meridie g[illegible] garamãtas [illegible] ad oceanũ ęthiopicũ pert[illegible] acer a re[illegible] ex duobus nobiliſſimis op[illegible] ex [illegible] bus vnũ adrometus vocatu[illegible] alterũ bi[illegible]. Hæc ſub tripo[illegible] lia, fœcunda oleo & g[illegible] ibi ſemina incre[illegible] fru[illegible] naſcãtur. Zeugis vbi carthago [illegible] ve[illegible] a africa inter [illegible] ſita a ſeptẽtrione mari ſi[illegible] iun[illegible], & a meridie [illegible] ad [illegible]rum regionẽ p[illegible], c[illegible] quæq; frugifera ſunt, vlteriora [illegible] be[illegible] & ſerpe[illegible] plena atq; onagris magnis in deſerto vagã[illegible] us. [illegible]

lia aũt [illegible] ps mediterranea eſt. Numidia a[illegible] co[illegible]s p[illegible] vag[illegible] vocat[illegible] bere[illegible] ſedem. N[illegible] ſedes [illegible] gę n[illegible] dñ [illegible] a [illegible] zeugitanum limite [illegible] hs ab ort[illegible] ſyrtes minores, a ſeptẽtrione mare [illegible], ab occaſu mauritaniã [illegible] gentes regio [illegible] ris. V[illegible] terras educat, v[illegible] & onagros procreat. Eximio etiã marmore prędicatur, quod numidicũ dr. Habet vrbes [illegible] pone, regiũ & ſucica [illegible]. Mauritania vocata a colore populorum. Gręci enim nigrũ mauron vocãt [illegible] g[illegible] a c[illegible]dore [illegible] nomẽ ſortita eſt. Cuius prima prouincia mauritania ſitifenſis eſt, quę [illegible] habuit op[illegible] & vocabulum traxiſſe rigio per[illegible] Mauritania vero cęſarienſis coloniç c[illegible] ciuitas fuit et nomẽ [illegible] ex e[illegible] datũ. Vtręq; igitur [illegible] co[illegible] ab oriente numidiã habent, a ſeptẽtrione mare magnũ, ab occaſu flumen [illegible], a meridie motẽ a[illegible] nit iter [illegible] terra & barenas iacentes, vſq; ad oceanũ. Mauritania tingitana, a [illegible] metropoli tana huius prouincię ciuitate vocata eſt. Hęc vltima africę exurgit a mõtibus ſeptẽ [illegible] ab oriente flumen maluã, a ſeptẽtrione fretũ gaditanũ, ab occiduo oceanũ atlanticum. a meridie gaulalũ g[illegible] vſq; ad oceanũ heſperium per[illegible] tes. regio gig[illegible] feras ſimias dracones & ſtrutiones. Olim etiã & elephãtis plena fuit, quos ſola nunc india [illegible] rit. [illegible] ra mãtis regionis caput garama oppi[illegible] fuit [illegible] a[illegible] inter cyrenenſem et ęthiopiã, v[illegible] eſt [illegible] [illegible] calore diei et ca[illegible] frigore noctis. [illegible] d[illegible] a calore populorum q[illegible] vicinitas torrer[illegible] [illegible] vim ſideris pro[illegible] e[illegible] gis ęſtus. Nã quicquid eius eſt, ſub meri[illegible] a [illegible] de eſt. Circa oc[illegible] aũt montuoſa eſt, [illegible] ſa[illegible] medio, ad ori[illegible] vero p[illegible] gã deſerta. cuius [illegible] tus ab oc[illegible] o atlãtis [illegible] ntis, ad orientẽ vſ[illegible] g[illegible] po[illegible] ig[illegible] a meridie oc[illegible] o a[illegible] o ne nilo flumine [illegible] ur plurimas [illegible] ue[illegible] tu et [illegible] e[illegible] quoq; et ſerpe[illegible] m[illegible] tudi[illegible] e. [illegible] pe[illegible] erota beſtia, et camelopardus, [illegible] d[illegible] te[illegible], ex quorum cerebr[illegible] g[illegible] m[illegible] t[illegible] r. Hyacinthus quoq; et chryſopaſſus [illegible] re[illegible] e[illegible] et [illegible] a [illegible], al[illegible] a c[illegible] a [illegible] an[illegible] a. I[illegible] a [illegible] aũt [illegible] ſ[illegible] eſt [illegible] id[illegible] ç [illegible] c[illegible] a c[illegible] s f[illegible] s f[illegible] a[illegible] ta c[illegible] r. [illegible] [illegible] mauritania eſt, inde num[illegible] ia [illegible] ç o c[illegible] ic[illegible], po[illegible] c[illegible] i, de loca exuſta [illegible] a[illegible] d[illegible] c[illegible] quedã pro[illegible] p[illegible] imu[illegible] d[illegible] [illegible] e[illegible] a ę ſunt, poſtea a prouin[illegible]

men eſt factũ. Nã ab italo italia, & rurſus ab italia
italus & ſicvtimur ipſo noie gentis quomõ fuit ipꝫ
nomen auctoris, vñ deriuarum eſt nomen prouin=
cię. Ex quo accidit exvno hoie nominari & ciuita=
tem & regionẽ et gentẽ, Prouincię aũt ex cauſa vo
cabulum acceperunt. Principatus nãq; gentiũ, qui
ad alios reges pertinebãt, cum in ius ſuum roma=
nivincendo redigerent, procul poſitas regiones ꝓ
uincias appellauerũt. Patria aũt vocata ꝙ cõis ſit
oim qui in ea nati ſunt. Terrã aũt ſignificarivt p̃di
ximus elementũ, terras vero ſingulas partes, vt a=
frica italia. E adem et loca, Nã loca & terrę ſpacia
in orbe terraꝝ multas in ſe cõrinent prouincias, ſi
cut in corpore locus eſt pars vna, multa in ſe con=
tinens mẽbra, ſicut & domus multa in ſe continẽs
cubicula, ſic terræ et loca dñr terrarũ ſpacia, quo=
ruꝫ ptes ſunt prouincię, ſicut in aſia phrygia, i gal
lia retia, in hiſpania bethica. Nã aſia locus eſt. pro
uincia aſię phrygia, troia regio phrygię, iliũ ciui=
tas troię. Item regiones ptes ſunt prouinciaꝝ quas
vulgus conuentus vocat, ſicut in phrygia troia, ſi=
cut in galitia cãtabria aſturia. A rectoribus autem
regio nuncupata eſt, cuius partes territoria ſunt.
Territorũ aũt vocatum, quaſi tauritorium tritum
bob⁹ & aratro. Antiq eũ ſulco ducto & poſſeſſionũ
& territoriorum limites deſignabant.

De inſulis. Cap. vi.

INſulę dictę ꝙ in ſalo ſint. i. in mari Ex
his quęq; notiſſimę et maxię, quas plu
rimi veterũ ſolerti ſtudio indagauerũt
notãdę ſunt. Britãnia oceani inſula in=
terfuſo mari toto orbe diuiſa, a vocabu
lo ſuę gentis cognominata. Hęc aduerſa galliarũ
pte ad proſpectũ hiſpanię ſita eſt. Circuitus ei⁹ qua
dragies octies. lxxv. millia. multa & magna flumi
na in ea, fontes calidi, metallorũ larga & varia co=
pia gagates lapis ibi plurimus et margaritę. Tha
natos inſula oceani, freto gallico a britãnia eſt va=
ria tenuis ſeparata, frumentariis cãpis & gleba v=
beri. Dicta aũt thanatos, a morte ſerpentiuꝫ, quos
dũ ipſa neſciat, aſportata inde terra quoquo gẽtiũ
vecta ſit, angues illico perimit. Tile vltima inſula o
ceani inter ſeptẽtrionalẽ et occidentẽ plagã vltra
britãniã a ſole nomen hñtes, quia in ea æſtiuũ ſol=
ſticiũ ſol facit, & nullus vltra eã dies eſt, vnde et pi
grum et concretũ eſt eius mare. Orchades inſulæ
oceani vltra britãniã poſitę nũero. xxxiii. q̃rũ. xx de
ſertę ſũt. xiii. colũť. Scotia eadẽ et hibernia, proxi
ma britãnię, inſula ſpacio terrarũ ãguſtior, ſed ſi=
tu fecundior. Hęc ab africo in boreã porrigiť. Cu=
ius ptes priores hiberniã et cãtabricũ oceanũ itẽ=
dunt, vnde et hibernia dicta. Scotia aũt ꝙ ab ſco=
torum gentibus collitur appellata. Illic nullus an=
guis, auis rara, apis nulla, adeo vt aduectos iñ pul
ueres ſeu lapillos ſi quis alibi ſpſerit inter aluearia
examina fauos deferãt. Gades inſula in fine bethi
cę prouincię ſita, quę dirimit europaꝫ ab africa, in
qua herculis colũnę viſuntur, et vnde tyrrheni ma
ris faucibus oceani ęſtus imittitur. Eſt aũt a conti=
nenti terra centum. xx. paſſibus diuiſa quã tyru a
rubro mari profecti occupãtes. in ligua ſua gades
id eſt ſeptã noiauerunt, ꝓ eo ꝙ circũſepta ſit mari
Naſcitur in ea arbor ſimilis palmę, cuius gũmis i
fectum vitrũ ceraunium gẽmã reddit. Fortunataꝝ
inſulę vocabulo ſuo ſignificãt oia ferre bona, quaſi
felices & beatę fructuũ vbertate. Suapte eni natu
ra p̃cioſarum poma ſiluaꝝ ꝑturiunt. Fortuitus viti
bus iuga colliũ veſtiuntur. Ad herbarum vicẽ meſ=
ſis et olus vulgo eſt. Vnde gentilium error et ſecu
lariũ carmina poetarum propter ſoli fecunditateꝫ
eaſdẽ eſſe paradiſum putauerũt. Sitę ſunt autẽ in
oceano contra leuã mauritanię occiduo proximæ
& inter ſe interiecto mari diſcrete. Gorgodes inſu=
lę oceani obuerſę promontorio, quod vocatur heſ=
peruceras, quas incoluerunt gorgones fœminę, a=
litę pernicitate, hirſuto et aſpero corpore, et ex his
inſulę cognominatę. Diſtãt aũt a continenti terra
bidui nauigatione. Heſperidũ inſulę vocatę a ciui
tate heſperide quę fuit in finib⁹ mauritanię. Sũt ei
vltra gorgodes ſitę ſub atlãte uꝫ litus in intimis ma
ris finibus, in quarũ hortis fingunt fabulę draco=
nẽ peruigilẽ aurea mala ſeruãtem. Fertur eniꝫ ibi
eſſe maris eſtuariũ adeo ſinuoſis lateribus tortuo
ſum vt viſentibus procul lapſos ãgueos imiteť. Cry
ſe & argire inſulę in indico oceano ſitæ, adeo fecũ
dę copia metallorum vt plęriq; eas aureã ſuperfici
em & argenteã habere prodiderint, vnde et voca=
bula ſortitę ſuut. Taprobana inſula idię ſubiacẽs
ad eurũ, ex quo oceanus indicus incipit. parens in
longitudine octingẽtiſſeptuaginta quinq; millib⁹
paſſuum, in latitudine ſexẽta viginti quinq; milia
ſtadioꝝ, ſcinditur ãni interfluo tota margaritis re
pleta et gẽmis. Pars eius beſtũs et elephãtiꝫ reple=
ta eſt, premvero hoĩes tenent, In hac inſula dicũt i
vno ãno duas eſſe eſtates et duas hyemes, et bis
floribus vernare locũ. Tilos inſula eſt indię ferens
oi tẽpore folia. Hucuſq; oceani inſulę. Item inſulæ
quę ab helleſponto vſq; ad gades in mari magno
conſtitutę ſunt. Cyprus inſula a ciuitate cypro q̃ i
ea eſt nomen accepit, ipſa eſt et paphos veneri cõ
ſecrata i carpathio mari vicina auſtro famoſa quõ
dã diuitiis et maxime eris. Ibi eni prima huius me
talli inuentio et vtilitas fuit. Creta inſula gręcię ps
eſt ingens cõtra pelopõneſum. Hęc primum a tẽ=
perie cœli macaroneſon appellata eſt, deinde cre
ta dicta a crete quodã indigena quẽ aiunt vnũ cre
tarum fuiſſe a quibus iuppiter ibi abſconditus eſt
et enutritus. Eſt aũt inſula gręcię inter ortũ et oc
caſum longiſſimo tractu porrecta a ſeptẽtriõe gręę
cię eſtibus, ab auſtro ęgyptiis vndis perfuſa. Fuit
aũt quondã centum vrbibus nobilis. vnde et heca
tompolis dicta eſt. Prima etiã remis et ſagittis cla
ruit, prima litteris iura finxit, equeſtres turmas pri
ma docuit. Studium muſicum ab ideis dactylis in

ea ceptum,capris copioſa,ceruis eget,lupos & vul
pes,aliaq; ferarꝫ noxia nuſq̄ gignit,ſerpens ibi nul
lus,& noctua nulla,& ſi inueniatur ſtati emoritur.
Larga eſt aūt vitibus & arboribus. Dictamus her=
ba in creta naſcit̄ & alimos quę admorſa diurnam
famē prohibet. Sphalongos aūt venenatos gignit
& lapidem qui ideus dr̄. Abydos inſula in europa
ſuper helleſpōtum poſita,āguſto & periculoſo ma
ri ſeparata,& abydos græce dicta ꝙ ſit introit⁹ hel
leſpōti maris,in quo xerxes pontē ex nauib⁹ fecit,
& in gręciā trāſiit. Coos inſula adiacens prouincię
atticę in qua hippocrates medicus natus eſt, quæ
vt Varro teſtis eſt arte laneficii prima in ornamen
to fœminarum inclaruit. Cyclades inſulę antiqui=
tus gręcię fuerunt,quas inde cyclades autumāt di
ctas,ꝙ licet ſpaciis longiorib⁹ a delo proiectę i or
bē,tñ circa delū ſitę ſunt. Nā orbē. κυκλον gręci
loquuntur. Quidā vero non ꝙ in orbem digeſte ſꝫ
propter ſcopulos qui circa eandē ſunt dictas putāt
cyclades. Hę in helleſponto inter ægeum & male
um mare cōſtitutę circūdātur etiā pelaſgo myrtoo
Sunt aūt oēs numero.liii.tenētes a ſeptētrione in
meridiē milia quinquaginta ab oriente in occaſuꝫ
milia ducēta metropolis earū rhodus. Delos inſu
la,i medio cycladū poſita. Et dicta delos fertur,ꝙ
poſt diluuiū quod ogigi tēporibus notatur,cū or=
bē multis menſibus cōtinua nox inumbraſſet, an=
te oēs terras radiis ſolis illuminata eſt,ſortitaq; ex
eo nomen,ꝙ prima manifeſtata ſit viſibus huma=
nis. Nā Δελον græci manifeſtum dicunt. ipſa ē &
ortygia,eo ꝙ primū ibi viſæ ſunt coturnices aues
quas gręci ortygias vocāt. in hac inſula latona eni
xa eſt apollinem & dianā. Delos aūt & ciuitas dici
tur et inſula. Rhodos cycladum prima ab oriente
in qua roſæ capitoliū dr̄ eſſe inuentū dum ibi ciui
tas condereſ,ex quo & vrbs & inſula rhodos ē ap
pellata. in hac vrbe ſolis coloſſus fuit æreus.lxx.cu
bitorꝫ altitudine. Fuerunt & alii.c.nūero in eadē i
inſula coloſſi minores. Tenedos vna ex cycladibus
ad ſeptētrionē ſita,in qua oli ciuitas a tene quodā
cōdita eſt,vñ nomen vrbis illius, vel potius inſulæ
fuit. Nā tenes iſte infamatus ꝙ cū nouerca ſua cō
cubuiſſet fugiens in hanc inſulā,vacuā cultoribus
obtinuit. Vñ & tenedos inſula dicta eſt,ſic Cicero.
Tenē ipſum cuius ex noie tenedos nominatur. Carpa
thos vna ex cycladibus a meridie poſita contra æ
gyptū,a qua carpathiū mare appellatū eſt,voca=
ta ꝓpter celerē fructuū maturitatē. Eſt eni inter æ
gyptū & rhodū. Ex hac inſula dicunt̄ & carpaſiæ
naues magnæ & ſpacioſæ. Cyterea inſula vna ex
cycladibus a parte occidua ſita,cuius porphyris an
tea nomē fuit. Cyterea aūt vocata,ꝙ ibi venus orta
ſit, Icaria quoq; inſula vna de cycladibus,quæ ica=
reo mari nomen dedit. Hæc inter ſamum & myco
niū procurrentibus ſaxis inhoſpitalis eſt & nullis
finib⁹ portuoſa. Dr̄ aūt icarū cretenſem ibi naufra
gio interiſſe et de exitu hois impoſitū nomeꝫ loco.

Naſos inſula a dionyſio dicta,quaſi dionaxō ꝙ fer
tilitate vitium vincat cęteras,eſt auteꝫ a delo.xviii
milia paſſuū ſeparata,ex qua oli iouis fertur ad=
uerſus titanas fuiſſe profectus. Melos ex nūero cy
cladū vna oim inſularū rotūdiſſima,vñ & nuncu=
pata. Hiſtoria dicit ex iaſone natū fuiſſe filomeluꝫ
& plutū,ex filomelo pariantū genitum,qui de ſuo
noie paron inſulā & oppidū appellauit. prius autē
minoia,deinde paros dicta,de qua Virgi. Niueāq;
paron. Gignit eni marmor cādidiſſimū,quod pari
um dicunt. Mittit & ſordiū lapidē marmorib⁹ qui=
dē pręſtātiorem,et inter gēmas viliſſimū. Chios in
ſula ſyra lingua appellatur,eo ꝙ ibi maſtix gigni
tur. Syri ei maſticē chion vocāt. Samo inſula eſt in
mari ęgeo,vbi nata eſt iuno,ex qua fuit ſybilla ſa=
mia,& pythagoras ſami⁹ a quo philoſophiæ no=
men inuentum eſt. in hac inſula reperta prius ficti
lia vaſa traduntur,vñ et vaſa ſamia appellata ſūt
Sicilia a ſicano rege ſicania cognominata eſt. dei=
de a ſiculo itali ſicilia. Prius aūt trinacria dicta ꝓ=
pter tria acra.i.promontoria,pelorum,pachynum
& lilybeum. Trinacria enim gręcū eſt,quod latine
triquadra dicitur,quaſi i tres quadras diuiſa, Hęc
ab italia exiguo freto diſcreta,africū mare proſpe
ctās terris frugifera,auro abundās,cauernis tñ & fi
ſtulis penetrabilis,ventiſq; & ſulphure plena. Vn=
de et ibi ætnę mōtis extāt incendia. in cuius freto
ſcylla eſt & carybdis,quibus nauigia,aut abſorbē
tur aut colliduntur. Fuit aūt quōdā patria cyclo=
pū,et poſtea nutrix tyrānorum frugum fertilis ac
primū terris oibus cōmiſſis ſeminibus aratro pro
ſciſſa. Principē vrbiū ſyracuſas habet. fontem are=
thuſam,et alpheū fluuiū magnorꝫ gñatorē equo=
rū. in ea inſula primū eſt inuenta comœdia. Acha
tē lapidē ipſa primū ex achate flumine edidit. Par
turit et mare eius coraliū,gignit et ſales agrigen=
tinos in igne ſolubiles crepitātes in aquis. Ois ābi
tus eius claudit̄ ſtadiorū triū miliū. Saluſti⁹ aūt di
cit italię cōiunctā fuiſſe Siciliā,ſed mediū ſpacium
ipetu maris diuiſum et per āguſtiā ſciſſū. Tapſum
inſula ſtadiis.x.a ſicilia remota iacēs et planior,vñ
nūcupata,de qua Virg. Tapſumq; iacentē. Eoliæ
inſulę ſicilię appellatę,ab iolo ippote filio,quē poe
tę finxerunt regē fuiſſe vētorū,ſed vt Varro dicit,re
ctor fuit iſtarꝫ inſularꝫ,et quia ex earuꝫ nebulis et
fumo futuros pręadicebat flatus ventorū,ab iperi=
tis viſus eſt vētos ſua poteſtate retinuiſſe. Eędē iſu=
lę et vulcanię vocātur,ꝙ et ipſe ſicut ętna ardeant.
Sunt aūt nouē hñtes propria noia,quarꝫ primā li
parus quidā liparē vocauit,qui eā añ eolum rexit,
Altera hiera vocatur.ꝙ ſit collib⁹ eminētiſſimis,re
liqua vero .i.ſtrongyle,didyme eriphuſa,pheſtias
phœnicuſa,euonymos,ericodes,phœcicodes, quę
qm̄ nocte ardēt,eoliæ ſiue vulcaniæ dñr. Ex his q̄
dā ab initio nō fuerunt,quędā poſtea mari editę vſ
q; nunc permanēt. Stoechades inſulę maſſilienſiū
lxx,miliū ſpacio a cōtinenti in fronte narbonenſis

prouincię qua rhodanus fluuius in mare exit. Di
ctę aūt græce ſtoechades,quaſi opere in ordinem
ſint poſitę. Sardis hercule ptocreatus,cuȝ magna
multitudine a libya profectus ſardiniam occupa
uit & ex ſuovocabulo inſulę nomen dedit. Hæc in
africo mari facie veſtigii humani in orīteq; in oc
cidente latior prominet,ferme paribus lateribus
quę in meridiem & ſeptētrionē vertunt,ex quo an
te cōmercium a nauigantibus gręcoꝝ ichnos ap
pellata;eſt Tetra patet in longitudine milia.cxl.i la
titudine.xl.In ea neq; ſerpens gignit,neq; lupus.ſȝ
ſolifuga tm̄ aial exiguū hoibus pernicioſuȝ. Vene
nū quoq; ibi nō naſcit niſi herba perſcriptores plu
rimos & poetas memorata apiaſtro ſimilis quę ho
minibus rictus cōtrahit,& quaſi ridentes interimit
Fontes habet ſardinia calidos ifirmis medelā præ
bentes,furibus cecitatē,ſi ſacramēto dato oculos
aquę eius tetigerint. Corſicę inſulę exordiū incolæ
ligures dederūt appellātes eā ex noie ducis. Nam
quędā corſa noie ligus mulier,cū taurū ex grege
quem prope littora tegebat tranſnatare ſolitū,at
q; per interuallum corpore aucto remeare videret,
cupiēs ſcire incognita ſibi pabula.taurū a cęteris
digredientē vſq; ad inſulā nauigio proſecuta eſt.
cui' regreſſu inſulę fertilitatē cognoſcētes ligures
ratibus ibi ꝑfecti ſunt eāq; noie mulieris auctoris
& ducis appellauerunt. Hæc autē inſula gręce cyr
ne dr̄,a cyrno herculis filio habitata.de qua Virg.
cyrneas taxos. Diuiditur aūt ſardinia.xx.miliū,fre
to cincta liguſtici ęquoris ſinu ad proſpectū italiæ
Eſt aūt multis promontoriis anguloſa gignens læ
tiſſima pabula & lapidē quem cacocitem græci vo
cant. Ebiſſus inſula hiſpaniæ dicta ꝙ a zomo non
procul ſit,quaſi ebozos. Nā.lxx.ſtadiis ab ea diſtat
Cuius terrā ſerpentes fugiunt. Huic contraria eſt
colubraria,quę referta eſt anguib'. Baleares inſu
lę hiſpanię duę ſunt,aphroſiades & gymneſide ma
ior & minor. Vñ & eas vulgus maioricā nuncupāt.
In his primū inſulis inuenta eſt funda qua lapides
emittūtur,vñ & baleares dictę. βαλλειν ei gręce
emittere dr̄,vñ & baliſta,quaſi miſſa,& fundibulū
Virgilius. Balearis verbera fundę.

De promontoriis. Cap.vii.

COmmune eſt inſulis vt promineant. Inde &
loca eaꝝ promōtoria dn̄t. ſic Saluſtius de
ſardinia. In oriente latior prominent q̄ i oc
cidente. Sigeum promontorium aſię vbi helleſpō
tus apertius dilatat. Dictū aūt ſigeū propter her
culis taciturnitatē,quia prohibitus hoſpitio a lao
medonte troianorū rege ſimulauit abſceſſum & in
de cōtra troiā cu ſilentio venit,quod dr̄. σιγη. Ma
leū promōtoriū gręce quod intra: mare & per mi
lia quinquaginta protenditur vbi vnda ita ſeua ē,
proſequi nauigantes videatur. Hoc aūt promōto
rium a maleo rege argiuorum nomē accepit. Pelo
rum promontorium ſiciliæ reſpiciens aquilonem,
ſecundum Saluſtium dictum a gubernatore han
nibalis illic ſepulto. Pachynum promontoriū ſici
lię auſtrū ſpectans ab aeris craſſitudine dictū. Nā
παχυσ eſt pinguis & craſſus. Auſtro enim perfla
tur. Lilybeū promontorium ſicilię,ſolis occaſū in
tendens vocatū ab eiuſdē nominis ciuitate,quę ibi
ſita eſt. Borion promontorium numidię, vocatum
ita ꝙ aquilonem intendat. Hoc ipponeregium po
ſtea dictum pro eo ꝙ ſit æquore interruptum. Cal
pis hiſpanię promontorium.

De mōtibus cęteriſq; terrę vocabulis. Cap.viii.

MOntes ſunt tumores terrarū altiſſimi dicti
ꝙ ſint eminentes. Quidā autem propriis
ex cauſis vocati ſunt, ex quibus notandi
ſunt qui opinione maximi celebrantur. Mons cau
caſus,ab india vſq; ad taurum porrectus pro gen
tium et linguarum varietate quoquo verſum va
dit,diuerſis nominibus nuncupatur. Vbi autem ab
orientem in excelſiorem conſurgit ſublimitatem,
propter nimium candorem caucaſus nuncupatur
Nam orientali lingua caucaſum ſignificat candi
dum.i.niuibus denſiſſimis candicantem. Vnde et
eum ſcythæ qui eidem monti iunguntur croaca
ſim vocauerunt. Caſin enim apud eos candor ſiue
nix dr̄. Mons taurus a plæriſq; idem vocatur qui
& caucaſus. Libanus mons phœnicum altiſſimus,
cuius meminerunt prophetæ,dictus a thure, quia
ibi colligitur. Cuius ea pars quę eſt ſuper eum ad
orientalem plagam reſpiciens, antilibanus appel
latur.i.contra libanum. Ararath mons armenię in
quo archam hyſtorię poſt diluuium reſediſſe teſtā
tur. Vnde et vſq; hodie ibidem lignorum eius vidē
tur veſtigia. Acroceraunii montes propter altitu
dinem et fulminum iactus vocati ſunt. Gręce enim
fulmen ceraunios dicitur. Sunt autem inter arme
niam & hiberiam incipientes a portis caſpiis vſq;
ad fontem tigridis fluuii. Hiperborei montes ſcy
thię dicti ꝙ ſupra.i.vltra eos flat boreas. Siphęi mō
tes in capite germanię ſunt a perpetuo ventorum
flatu nominari. Nam ριφη gręce impetus & σεμη
dicitur. Olympus mons macedonię, nimium pre
celſus,ita vt ſub illo nubes eſſe dicantur. De quo
Virgilius. Nubes exceſſit olympus. Dictus autem
olympus quaſi ololampus.i.quaſi cęlum. Hic mōs
macedoniam diuidit a thracia. Athos mons mace
donię & ipſe altior nubibus,tantoq; ſublimis vt in
lemnium vmbra eius pertendat,quę ab eo.lxxxviii
milibus ſeparatur. Parnaſus mons eſt theſſalię iux
ta boetiam,qui gemino vertice eſt erectus in cœlū
Hinc in duo finditur iuga cirrha & niſa,vnde & nū
cupatus,eo ꝙ in ſingulis iugis colebantur apollo
et liber. Hęc iuga a duobus fratribus citheron et
helicon appellantur. Nam helicon dictus ab heli
cone fratre citheronis. Item ceraunii ſunt montes
epiri a crebris dicti fulminibus Gręce eni fulmē ce
raunos dr̄. Apœninus mons appellatus quaſi al
pes,pœnice quia hānibal veniēs ad italiā eaſdē al
pes aperuit,vnde et Virgilius. Alpes imittit aper

tas. Has eni hãnſbal, poſt bella hiſpaniç aceto ru-
pit. Iuuenalis. Et monrẽ rupit aceto. Et inde loca
ipſa quę rupit a pœninę alpes vocãtur. Mons ętna
ex igne ſulphure dictus, vnde & gehenna. Conſtat
autem hunc ab ea parte qua eurus & africus flat
habere ſpeluncas plenas ſulphuris, & vſq; ad ma
re deductas, quę ſpeluncę recipientes in ſe fluctus
vẽtum creant, qui agitatus ignẽ gignit ex ſulphu
re, vnde fit quod videtur incendium. Pyrrheneus
& ipſe a crebris fulminũ ignibus nũcupatus. Gręe
ce enim ignis pyro vocatur. Iſte eſt qui inter galliã
atq; hiſpaniã, quaſi de induſtria munimentũ in=
teriacet. Solurius a ſingularitate dicitur, ꝙ oĩbus
hiſpanię mõtibus ſolus altior videaẽ, ſiue ꝙ oriẽ=
te ſole ante radius eius in eo q̃ ipſe cernatur. Cal=
pes mõs in vltimis finibus oceani qui dirimit euro
pam ab africa, quẽ atlantis finẽ eſſe dicũt, de quo
Lucan⁹. Heſperiã calpem ſummũq; impleuit at=
lantem. Atlas promethei frater fuit & rex africæ.
a quo aſtrologię artẽ primũ dicunt excogitatam.
Ideoq; dictus eſt ſuſtinuiſſe cęlum. Ob eruditionẽ
igitur eius diſciplinę & ſcientiã cœli nomẽ eius in
mõrem africe deriuatũ eſt, qui nunc carlas cogno
minatur qui propter altitudinẽ ſuã quaſi cœli ma
chinam, atq; aſtra ſuſtentare videtur. Alpes autẽ
proprie montes galliæ ſunt. De quibus Virgilius.
Aereas alpes Et dicẽdo æreas, verbum expreſſit
a verbo. Nam gallorum lingua alpes, montes alii
vocantur. Hæc ſunt enim quę italię murorũ exhi
bent vicem. Colles ſunt pręeminẽtiora iuga mon=
tium quaſi colla. Iuga autem montiũ ex eo appel
lata ſunt, ꝙ propinquitate ſui iungantur. Tumu=
lus eſt mons breuis, quaſi tumens tellus. Itẽ tumu
lus, terra congeſta, vbi nulla memoria eſt. Valles
ſunt humilia loca, quaſi vulſa. Hinc & conualles
depreſſa loca terrarũ inter montes. Cãpus eſt ter=
rarum planicies. Dictus autẽ campus ꝙ breuis ſit
pedibus nec erectus vt montes, ſed patens & ſpa=
cio ſuo porrectus & iacens, vnde & græce pedion
dicitur. Sumpſit autẽ nomen ex græca ætymolo=
gia. Canei enim græce breue dicitẽ. Solũ eſt omne
quod ſuſtinet, ſoliditate dictum ſcilicet, vnde & de
mari Virgilius ait. Subtrahiturq; ſolũ. Salus ſunt
vaſta & ſilueſtria loca vbi arbores exiliũt in altũ.
Fauces ſunt in anguſtorum locorum aditus inter
arduos montes loca anguſta & breuia, dicta à fau
ciũ ſimilitudine, quaſi foces, Cõfrages loca in quę
vndiq; venti currunt. ac ſeſe frangunt, vt Neuius
ait. In montes vbi venti frangebant, locũ. Scabra
ſunt loca ſitu aſpera, vnde & ſcabies dicitẽ a corpo
ris aſperitate. Luſtra obſcura latibula ferarum &
luporum cubilia ſunt, vnde & lupanaria luſtra di
cuntur per contrarium videlicet, quia parum illu
ſtrantur. Lucus eſt locus denſis arboribus ſeptus,
ſolum lucem detrahẽs. Poteſt & a collucendo cre=
bris luminibus dici, quia ibi ꝓpter religionẽ gen=
tilium cultumq; fiebant. Deſerta vocata, quia non
ſerũtur. et ideo quaſi deſerũtur, vt ſunt loca ſilua
rum & montiũ, cõtraria vberrimarũ terrarũ, quæ
ſunt vberrimæ glebæ. Deuia ſunt loca ſecreta &
abdita quaſi extra viã. Ipſa ſunt & inuia. Inde &
auiaria ſecreta loca & a via remota, aut tantũ adi
bilia auibus. Vnde eſt illud. Inculta rubẽt auiaria
bacis. Amœna loca Varro dicta ait, eo ꝙ ſolum
amorẽ pręſtẽt, & ad ſe amãda alliciãt Veri⁹ Flac=
cus ꝙ ſine munere ſint, nec quicq̃ his officia, quaſi
a munia hoc eſt ſine fructu, vñ nullus fruct⁹ exol=
uitur. Inde etiã nihil pręſtantes imunes vocantur.
Aprica loca, quę ſole gaudẽt, quaſi ανευ φρικησ
id eſt ſine frigore, ſiue qđ ſint aperto cœlo. Opaca
vero loca quaſi opta, cœlo aprico cõtraria. Lubri=
cum dici cõſtat locũ, ab eo qđ ibi qs labitur. et lu=
bricũ dicitur, nõ qđ labitur, ſed in quo labitẽ. Eſti=
ua ſunt loca vmbroſa, quibus per æſtatẽ vitãt pe
cora ſolis ardorem. Statius. Et vmbroſi patuere
æſtiua licęi. Naualia ſunt loca vbi naues fabricã
tur. Hoc & textrinũ vocatur. Statio eſt vbi ad tẽ=
pus ſtant naues. Portus vbi hyemant Importunũ
autem in quo nullũ eſt refugium quaſi nullus por
tus. Portus autẽ locus eſt ab acceſſu ventorum re=
motus, vbi hiberna opponere ſolẽt. Et portus di=
ctus a deportandis cõmercijs. Hunc veteres a ba=
iulandis mercibus baias vocabãt. illa declinatiõe
a baia baias, vt a familia familias. Littus eſt terra
quæ & mari vicina. Et dictũ littus quia fluctu eli=
ditur, vel qđ aqua alluitur. Cicero in topicis. Litt⁹
eſt aqua qua fluctus eludit. Circũluuiuꝫ locus quẽ
aqua circũluit. Alluuiũ cõſumptio riparũ ex aqs.
Margo eſt pars cuiuſlibet loci, vtputa maris, vn=
de & nomen accepit Maritima quaſi maris itima.
Oſtia ab ingreſſu & exitu fluminis dicta in mari.
Continens perpetua terra nec vllo mari diſcreta,
quem græci pyron vocant.

De inferioribus terræ. Capi. IX.

Specus eſt foſſa ſub terra qua proſpici põt.
Spelea græcę, ſpelunca latine, Spiracula
appellata oĩa loca peſtiferi ſpũs, quẽ gręci
paronia appellant, vel acherontea. Etiam Varro
ſpiraculũ dicit huiuſmodi locũ, & ſpiracula ex eo
dicũtur loca, qua terra ſpiritum edit. Hiatus prę=
ruptio terrę profunda, quaſi hitus. Proprie autem
hiatus eſt hominis oris apertio tranſlata a feris,
quarũ auidioris adapertione monſtratur, Profun
dũ ꝓprie quaſi cui⁹ porro ſit fundus, Abuſiue aũt
profundũ vel ſurſum vel deorſum dicitur, vt ma=
re ac terra cęlũq; ꝓfundũ, Baratrũ nimię altitudi
nis nomẽ eſt, & dictum baratrũ quaſi vorago atra
ſcilꝫ a profuuditate, Herebus inferoꝝ ꝓfunditas
atq; receſſus. Styx αποτησ στυγοσ. ideſt a tri=
ſtitia dicta, eo qđ triſtes faciat vel qđ triſtitiam gi=
gnat. Cocytus locus inferi, de quo Iob ita loqui=
tur, dulcis fuit glareis cocyti. Cocyt⁹ autem nomẽ
accepit græca interpretatione, a luctu & gemitu.
Tartarus vel quia illic omnia turbata ſunt. απο=

του ταραιτειν.vel quod veri⁹ eſt.απο τησ τρησεοσ.i.a tremore frigoris quod eſt algere & rigere.ſ.quia luce ſoleq; caret.Nã neq; illic vapores ſũt qui ex ſolis luce gignunť,neq; flatus,qui eiuſdem motibus incitãtur,ſed perpetuus ſtupor Tartari zi ei horrere & tremere apud grçcos legiť. Illic erit fletus & ſtridor dentiũ.Gehenna eſt locus ignis & ſulphuris quę putant ita noiatum a valle idolis cõſecrata,quę iuxta murũ hieruſalem,repleta oli cadaueribus mortuoꝝ.Ibi enim hebrei filios ſuos imolabãt dęmonibus,& appellabatur loc⁹ ipſe gehennon. Futuri ergo ſupplicii locus vbi peccatoreſ cruciandi ſunt huius loci vocabulo deſignatur. Duplicē aũt eſſe gehēnã & ignis & frigoris in Iob legim⁹.Inferus appellatur,eo q̈ infra ſit. Sicut autē ſecundũ corpus ſi põderis ſui ordinem teneant inferiora ſunt oia grauiora,ita ſecundũ ſpiritũ inferiora ſunt omnia triſtiora,vnde & in gręca lingua origo nois quo appellatur inferus ex eo q̈ nihil ſuaue ab eo reſonare perhibetur ſicut aũt cor aialis i medio eius eſt,ita & infernus in medio terræ eē p̈hibetur. Vnde & in euangelio legim⁹,in corde terræ.Philoſophi autem dicunt q̈ inferi pro eo dicãť q̈ anime hinc ibi inferantur.

ℭ Sequitur liber quintuſdecimus

ℭ De ciuitatibus. Cap̃.I.

DE conditoribus vrbiũ plęrũq; diſſentio inuenitur,adeo vt nec vrbis quidem romę origo diligēter poſſit agnoſci.nã Saluſtius dicit. Vrbē romaꝫ ſicuti ego accepi cõdidere atq; habitauere i initio troiani & cũ his aborigines.Alii dicunt ab euãdro ſecundũ quod Virgilius. Tunc rex Euandrus romanę conditor arcis. Alii a romulo, vt Ennius, Huius nate auſpicus illa inclyta roma. Si igiť tantę ciuitatis certa ratio non apparet,nõ mirũ ſi in aliarum opinione dubitatur. Vñ nec hiſtoricos nec cõmētatores varia dicentes,iperitię condemnare debemus,quia antiquitas ipſa creauit errorē.cõ a ne quaſdã de quibus aut ſanctę ſcripturę aut hiſtorię gentiũ certam originem referũt,paucis admodũ verbis retexere oportet. Primus ante diluuium cham ciuitatem enoch ex noie filii ſui in india cõdidit,quã vrbem ſola multitudine ſuę poſteritatis impleuit. Primus poſt diluuium nemroth gigas babylonē vrbē meſopotamię fundauit, hanc ſemiramis regina aſſiriorũ ampliauit, murumq; vrbis bitumine & cocto latere fecit Vocabulũ aũt ſumpſit a confuſione,eo q̈ ibi confuſę ſint atq; permixtæ lingue ędificantiũ turrim. Hui⁹ turris altitudo qn q; milium centũ ſeptuaginta quattuor paſſuũ fuit Iudęi aſſerunt ſem filium Noe quem dicunt melchiſedech primum poſt diluuiũ in ſyria condidiſſe vrbē ſalē,in qua regnũ fuit eiuſdeꝫ melchiſedech. Hanc tenuerunt iebuſei,ex quibus & ſortita eſt vocabulũ iebus,ſicq; duobus noibus copulatis ieb⁹ & ſalem,vocata eſt hieruſalē,quę poſtea a ſalomone hieroſolyma,quaſi hieroſalomonia dicta ē. Hęc & corruptę a poetis ſolyma nuncupata eſt, & poſtea ab helio adriano helia vocitata eſt. In ipſa eſt & ſyon,quæ hebraice ſpeculatio interpretatur, eo q̈ in ſublimi conſtructa ſit,& de longe veniētia cõtempletur. Hieruſalē aũt pacifica in noſtro ſermone tranſfertur. Oppida aũt nobilia,qui vel quę cõſtituerunt. Dionyſius qui & liber pater,cũ indiã victor perambulaſſet,nyſam vrbē ex ſuo noie iuxta indum fluuiũ condidit &.l.milibus hominũ ipleuit. Medus aũt egei filius mediã conſtruxit,vnde & regio eius,medię nomen ſortita eſt. Parſinopoli vrbē caput perſici regni perſeus indię filius cõdidit, famoſiſſimã confertiſſimãq; opibus,a quo & perſida dicta eſt. Hictefiſontem quoq; parthi apud p̈thiam condiderunt,in emulationē babylonię vrbis Suſis oppidũ perſide aiunt mēnonis fratrē conſtituiſſe. Dictũ aũt ſuſis q̈ immineat ſuſe fluuio, ibi eſt regia cyri,lapide cãdido & vario,cũ colũnis aureis,& lacunaribus gēmiſq; diſtincta,continens ēt ſimulacrum cœli,ſtellis micãtibus preſignatũ, et cętera humanis mentibus incredibilia. Bactruꝫ oppidũ bactriani condiderunt ex proprio amne euꝫ cognominantes qui bactr⁹ vocatur. Carra ciuitas meſopotamię,tranſ ediſſam conditã a parthis, vbi quondã romanus eſt cęſus exercitus & craſſ⁹ dux captus. Ediſſam vrbē meſopothamiæ condidit nēroth filius chus poſtq̃ de babylone migrauit,i qua & regnauit,quę ante iare cognominata eſt. ipſe & cõſtruxit & calãnæ q̃ poſtea verſo noie a ſeleuco rege dicta eſt ſeleucia. Philadelphiã vrbē arabię, cõdidit raphaim gēs antiquiſſima,quã interfecerunt filii loth. Seleucus vn⁹ ex pueris alexãdri poſt mortē eiuſdē alexandri occupato regno orientis vrbeꝫ in ſyria condidit,eãq; & antiochi patris ſui noie anthiochiam nuncupauit,& ſyrię caput inſtituit. ipſe quoq; laodaciã & ſeleuciã,ipſe apamiã & ediſſam vrbes conſtruxit, Damaſcus vrbs ſyriæ cõdita & nũcupata a damaſco diſpenſatoris abrahę filio. Hęc antea in omni ſyria tenuit principatum. Necdum eni florebant ibi antiochia,laoditia & apamia, q̃s vrbes poſt alexandrum conſtructas eſſe cognoſcimus. Hic eſt damaſcus quem abraham futurum ſibi heredem dixerat anteq̃ eſſet illi promiſſus Yſaac. Gazam oppidum paleſtinę condiderũt euci in qua habitauerunt cappadoces priſtinis cultorib⁹ interfectis. Vocata autem gaza eo q̈ ibi cambyſes rex perſarũ theſauros ſuos poſuit cũ bellũ ægyptiis intuliſſet, Perſarũ enim lingua theſaurũ gaza noiatur. Philiſtim vrbē condiderunt allophili,ipſa ē aſcalõ,de qua ſuperius memorauimus,nuncupata ex nomine ceſloim qui fuit nepos cham,& fili⁹ meſraim. Dor vrbs fuit quondam potentiſſima & verſa vice ſtratonis turris,poſtea ab Herode rege iudeæ in honorem cæſaris auguſti cæſarea nuncupata. In qua cornelii dom⁹,Chriſti ē eccleſia,& phi

lippi edicule,& cubiculũ quatuorvirginũ & ꝓphe
tarũ.Ioppe oppidũ paleſtinę maritimũ iudę paleſti
ni ędificauerunt,vbi ſaxũ oſtenditur,quodvinculo
rũ andromade adhucveſtigia retinet,cuius beluæ
forma eminentior elephãtis fuit.Hiericho a iebu-
ſeis cõdita traditur,a quib⁹ & nomen traxiſſe per-
hibetur,hanc ſubuertit Ieſus,poſt quã inſtruxit a-
liã ozã de bethel ex tribu effraim.Sed & hæc eo tẽ
pore quo hieruſalẽ oppugnabatur a romanis pro
pter perfidiã ciuiũ capta atq; deſtructa ẽ,poſt quã
tertia edificata eſt vrbs q̃vſq; hodie permanet.Si-
chem Samarięvrbẽ q̃ latine&grece ſichima vocat̃
ædificauit emor,appellauitq; eã noie ſichem filij
ſui.Ipſa eſt nunc neapolis ciuitas ſamaritanorum
Bethelvrbẽ ſamariæcondiderunt iebuſei,quę pri⁹
vocabat̃ luza,ſed poſtq̃ dormiẽs ibi iacobvidit ſca
lẽ innitentem cælo & dixit.vere hic domus dei ẽ &
porta cęli,hac ex cauſa locus nomẽaccepit bethel
i.domus dei.Quãdo aũt ibi ab hieroboã vituli au
rei fabricati ſunt,vocata eſt bethauen.i.dom⁹ ido
li,quę anteavocabatur domusdei.Bethleem iuda
ciuitas dauid quę mũdi genuit ſaluatorẽ a iebuſe
is cõdita fert̃,&vocata primũ effrata,qñ aũt ibi ia
cob pecora ſua pauit.eidẽ loco bethleẽ nomẽ quo
damvaticinio futuri ipoſuit,quod domus panis in
terprętatur,propter eum panẽ qui ibi de cęlo de-
ſcendit.Ebron ciuitas Iudeæ quę quondãvocabat̃
arbe concita eſt a gigantibus ante ſeptẽ q̃ ab eis
thanis vrbs ægypti conderetur.Ipſa eſt arbe,a nu
mero itavocata ꝙ ibi tres patriarchę ſepulti ſunt
& quartus adã.Ipſa eſt & membrevocata exvno a
mico abrahæ.Samariam a qua omnis regio q̃ cir
ca eã fuit nomẽ accepit,ſennacherib rex aſſyriorũ
conſtruxit,vocauitq; ſamariã.i.cuſtodiã, quia quã
do iſrael tranſtulit medos ibi cuſtodescõſtituit.hãc
obſidione captã antiochus ſolo coequauit.Quam
poſtea herodes a fundamẽtis inſtaurans,in hono-
rẽ auguſti auguſtã.i.ſebaſtiã gręco ſermone voca-
uit,ibi ſepulti ſunt heliſeus & abdias prophetę, &
quo maior inter natos mulierũ non fuit baptiſta io
annes.Tiberiadẽvero herodes alius in iudęa in no
mine tiberii cęſaris condidit.Tyrusvrbs phœnicũ
condita a phœnicibus fuit.Hęc eſt ciuitas ex qua
aurũ regi ſalomoni deferebatur,i qua optima pur
pura tingitur.Vnde & tyria dicitur nobilis purpu
ra.Phœnices a tubro profecti mari ſidonẽvrbem
opulentiſſimã condiderũt,quã a piſciũ copia ſidõ
appellauerũt.Nã piſcem phœnices ſidon vocant.
Ipſi etiã tyrũ in ſyria,ipſi vticã in africa, ipponem
leptim aliaſq; vrbes in ora maritima condiderunt
Ipſi thebas in boetia duce cadmo,ipſi poſtremo i
vltima orbis tendẽtesvrbẽ in occeano cõdiderunt
eãq; lingua ſua gades noiauerũt.Nã mos erat an
tiquę phœnicũ gẽtis,multis,ſimul mercãdi cauſa
domo proficiſci,& cũ incolarum animos commer
cio rerũ his ante incognitarum ſibi conciliaſſent,
loca quę condendis vrbibus idonea videbãtur ca
pete.Ex his profecta & dido in littus africæ, vrbẽ
cõdidit,& carthadã nominauit quod phœnicea li
gua exprimit,ciuitatẽ nouam mox ſermone verſo
carthago eſt dicta,hanc ſcipio deleuit.Quę autẽ
nunc eſt poſtea a romanis eſt condita . Carthago
aũt antea byrſa poſtea tyrus dicta eſt,deinde car-
thago.Mẽphin ciuitatẽ ęgypti ędificauit epaph⁹
iouis filius,cum in ſecunda ægypto regnaret. Hęc
eſt vrbs in qua charta naſcitur vbi etiã optimi ma
thematici fuerunt.Nã hanc vrbẽ magicis artibus
deditã priſtini vſq; ad preſens tẽpusveſtigia erro-
ris oſtendunt.Thanis metropolis ægypti vbi pha-
rao fuit,& moyſes cuncta ſigna fecit, quę in exodo
ſcibuntur.Hanc conſtruxiſſe perhibentur titanes.
i.gigantes & ex ſuo noie nuncupauerũt . Eliopolis
vrbs ægypti quę latine interpretatur ſolis ciuitas.
ſicut.lxx.interprętes arbitrantur. Edificata eſt au
tẽ a filiis iſrael in qua phutifares ſacerdos fuit cui⁹
meminit ezechiel.Vrbẽ alexandriã cõdidit alexã
der magnus,cuius et nomen detinet.Hanc ei idẽ
in terminis regionis africę & ægypti conſtituit, et
caput eſſe regionis ęgypti iuſſit.Interiacet autẽ in
ter ægyptum& mare.quaſi clauſtrum importuoſa
Hæc eſtvrbs ægypti,poſteaverſa in alexandriam
Thebas ægyptias condidit cadmus,quę inter ęgy
ptias vrbes numero portarum nobiliores habẽtur
ad quas commercia arabesvndiq; ſubuehunt . hic
regio ægypti thebaica dicta eſt.Thebę aũt et boe
tiæ ſunt & egyptiæ,vno tamen auctore ſunt condi
tę.Prolomais & beronice a regibus ægyptiis noia
tę a quibus & ędificatę fuerũt.Cęſareã cappado-
cię philippus in honorem cęſaris ędificauit.Tarſũ
cilicię danaes proles perſeus ędificauit,de qua ci
uitate fuit paulus apoſtolus.Natus inquit tarſo ci
licię.Quidam etiam locus indiæ tarſus vocatur.
Seleuciam inſaurię condidit ſeleucus,qui et antio
chiam.Ilus autem apollinis filius,in phrygia iliũ
condidit.Ammazones epheſum in aſia conſtruxe
runt.Theſcusvero ſmyrnam conſtruxit,quæ Ho-
mero poetæ patria extitit,& ſmyrna vocata,ꝙ ei⁹
campos hermus fluuius ſecat.Dioſcoria calchorũ
vrbem amphitus & circius aurigę caſtoris &pollu
cis fabricauerunt,ex eorum nomine eam cognomi
nantes.Nam caſtor & pollux græce dioſcori ap-
pellantur.Nicomedia a nicomede rege bithinyę
ędificata eſt.Bithynia condita a phœnice quę pri
mum mirandina vocabatur.Conſtantinopolim vr
bem thracię conſtantinus ex nomine ſuo inſtituit.
ſolam romę meritis et potentia adęquatam.Hanc
conditam primum a Pauſania rege ſpartanorum
etvocatam bizantium.vel quod tantum pateat in
ter adriaticum mare & propontidem,vel ꝙ ſit re-
ceptaculum terrę,mariſq; copiis.Vnde & eam con
ſtantinus aptiſſimam condere iudicauit, vt recep-
taculum ſibi terra mariq; fieret. Ex quo et nunc
nuncupatur Romani imperii ſedes, & totius ca-
put eſt orientis,ſicut & roma occidentis . Epirus

ciuitas ithtacię cõdita ẽ a pyrrho & cognoiata. Athe
nas in hellade cecrops cõdidit ex ſuo noie cecropi
am noiauit. Hãc anfixion qui in gręcia tertius poſt
cecropẽ regnauit, mineruę ſacrauit & nomen ciui
tati athenas dedit. Nã minerua grǽce athenas di
citur, vñ & mineruã gręci inuẽtricẽ multarũ artiũ
aſſerũt, quia & litterę & artes diuerſoꝝ ſtudioruꝫ
& ipſa phia, veluti tẽplũ athenas habuerunt. Cori
thum in achaia cõdidit corinthus oreſtis filiꝰ. Hãc
grǽci corintheã vocãt hoc eſt adminiſtrationeꝫ rei
publice. Thebas boetiǽ cadmus a phœnicibꝰ con
didit. Thebis ęgyptiis prius ab eo cõſtructis Myce
nas lacedǽmonia cõdita a lacedǽmone ſemele fi
lio. Sparta a ſparto filio foronei vocata, qui fuit fi=
lius machi. Ipam aũt eſſe ſpartã, quã & lacedǽmo
niã ciuitatẽ, atq; inde lacedǽmonios ſpartanos di
ci. Achaia ab acheo cõſtructa. Pelops qui apud ar
gos, regnauit pelopõnenſum vrbeꝫ cõdit, Cecrops
in inſula rhodo rhodũ ędificauit. Carpatus coum.
Aeos tiphonis filius paphũ. Angeus licurgi filiꝰ ſa
mũ. Dardanus aũt cõdidit dardaniã. Theſſaloni=
cã theſſalus gręci filius ędificauit, in qua etiam re
gnauit. Brunduſiũ cõſtruxerunt gręci. Brunduſiũ
aũt dictũ gręce ꝙ brũda caput cerui dicaꝛ, ſic ẽ ei
vt & cornua videantur, & caput & lingua in poſiti
one ipſius ciuitatis. In italia aũt a iano ianiculum,
a ſaturno ſaturnia, atq; latiũ conditũ eo ꝙ ibi fugi
ens latuiſſet cognominatũ. Ab hercule in cãpania
põpeiã qui victor ex hiſpania põpaꝫ boũ duxerat.
Eneas aũt poſt excidiũ troiǽ, in eandẽ italiã veni=
ens, ab vxoris noie lauiniã condidit. Aſcanius vero
relicto lauiniǽ nouercę ſuę regno albã longã con=
didit. Alba autem vocata propter colorẽ ſuis, lõga
quia longũ oppidũ eſt, iuxta ꝓlixitatẽ collis i quo
poſitum eſt. Ex hac etiã vrbe reges albanoꝝ ap=
pellari cœperunt. Capuã capis ſiluius rex albano
rũ cõſtruxit appellata noie cõditoris, lꝫ ſint qui di
cãt a capacitate eã capuã dictã, ꝙ eius terra omnẽ
vitę fructũ capiat, alii a locis cãpeſtribus in quibus
ſita eſt. Eſt aũt caput vrbiũ cãpanię iter maximas
romã carthaginẽq; numerata ex qua & prouincia
italiǽ cãpania dicta eſt. Romulus cũ interfecto a=
pud albã amulio, auũ munitorẽ in regnũ reſtituiſ=
ſet, & in eũ locũ vbi nunc roma eſt deuenit ibiq; ſe
des poſuit. mœnia cõſtruxit, vrbẽq; ex noie ſuo ro=
mã vocauit. Hãc aũt antea euãder dr̄ cõdidiſſe. vt
eſt illud. Tũc pater euandrus romanę conditor ar
cis. Ancus Marcus ex filia numę põpilii. natus hic
vrbẽ in exitu tyberis cõdidit. q̃ & peregrinas mer=
ces exciperet & hoſtem moraret, quam ab ipo ſitu
hoſtiã appellauit. Galli quidã inteſtina diſcordia &
aſſiduis diſſenſionibus ſuoꝝ permoti ſedes nouas
querẽtes italiã profecti ſunt, ſedibuſq; propriis ru=
ſcis expulſis, mediolanũ atq; alias vrbes condide=
rũt. Vocatũ aũt mediolanũ ab eo ꝙ ibi ſus medio
lanea perhibeꝛ inuenta. Hiſtoriis placet a meſapo
grǽco, meſapię datã originẽ, verſa poſtmodũ i no

mẽ calabriǽ quã in exordio enotri frater peuceciꝰ
peuceciã nominauerat. Manto tireſie filia poſt in
teritũ thebanoꝝ dr̄ delata in italiã mantua condiſ
ſe. Eſt aũt in venetia, quę gallia ciſalpina dicitur.
Et dicta mãtua ꝙ manes tueatur. Partenopia a ꝑ
tenope virgie quadã illic ſepulta appellata, quod
oppidũ poſtea auguſtus neapoli eſſe maluit a pro
montorio leucatẽ in quo actis apollinis tẽpluꝫ fuit
bellũ auguſtus cõtra antoniũ geſſit. Quo victorem
vrbẽ in actiaco ſinu cõdidit, quã a victoria nicopo
lim appellauit. Palantus parthenioꝝ dux parthe=
nios conſtituit. Taras neptuni filius fuit, a quo ta=
rentũ ciuitas & cõdita & appellata eſt. Cuꝫ Cyrus
maritias vrbes grǽcię occuparet, & focẽſes ab eo
expugnati oibus anguſtiis pręmereꝛ, iurauerunt.
vt profugerẽt q̃ longiſſime ab iperio perſaruꝫ vbi
nec nomen quidẽ eoꝝ audirent, atq; ita in vltimos
galliǽ ſinus nauibus profecti armiſq; ſe aduerſus
gallicã feritatẽ tuentes, maſſyliã condiderũt. & ex
noie ducis nũcuparunt. Hos Varro trilingues di=
cit, ꝙ & gręce loquantur & latine & gallice. Nar=
bonã & arelatũ, & pictauis coloni ꝓprii cõdiderũt
Burdegali appellatũ ferunt, burgos gallos primũ
colonos habuerit quibus antea cultoribus adiple
ta eſt. Terraconã in hiſpania ſcipiones cõſtruxeꝛt,
ideo caput eſt terraconenſis prouincię. Cęſaraugu
ſta terra conẽſis hiſpanię oppidũ a cęſare auguſto
& ſitũ & noiatũ, loci amœnitate & deliciis pręſtan
tius ciuitatibus hiſpanię cunctis atq; illuſtrius flo=
rens ſanctoꝝ martyrum ſepulturis. Afri ſub hãni=
bale maritima hiſpanię occupãtes, carthaginem
ſpartariã conſtruxerũt, quę mox a romanis capta
& colonia facta, nomen etiã prouinciǽ dedit. Nũc
aũt a gotthis ſubuerſa atq; in deſolationẽ redacta
eſt, Saguntum gręci ex inſula zacynto profecti in
hiſpaniã cõdiderunt, quã afri poſtea bello imperi=
tã deleuerunt. Emeritã cęſar auguſtus ędificauit,
poſtq̃ luſitaniã; & quaſdã oceani inſulas cepit dãs
ei nomen ab eo ꝙ illi milites veteranos conſtituiſ
ſet. Nã emeriti dicuntur veterani, ſolutiq; militia.
Vlixbona ab vlixe eſt condita & nuncupata, quo
loco ſicut hiſtoriographi dicunt cęlum a terra &
maria diſiunguntur a terris. Hiſpalim cęſar iulius
condidit. quam ex ſuo nomine et romę vrbis voca
bulo iuliam romulam nuncupauit. Hiſpalis auteꝫ
a ſitu cognominata eſt, eo ꝙ in ſolo paluſtri ſuffi=
xis profundo palis locata ſit, ne lubrico atq; inſta=
bili fundamento caderet, Gades oppidum a pęnis
conditum, qui etiam & carthagineꝫ ſartariam con
diderunt. Septem oppidum a montibus. vii. quia ſi
militudine fratres vocati, gaditano imminent fre=
to. Tingis & lixis ciuitates anteus auctor eſt, quem
hercules fertur luctǽ certamine ſuperatum inter=
feciſſe. Lix aũt a lixo flumine mauritaniǽ nũcupa
ta, vbi antea regia fuit, & ſala ꝙ immineat ſale flumi
Cęſareã mauritanię oppidũ iuba rex mauroꝝ i ho
norẽ cęſaris auguſti cõdidit, quã ex eius nomine cę

ſareā apellauit,ſicut herodes aliā cęſareā in pale-
ſtina quę nuncvrbs eſt clariſſima. Icoſiū cęſatien-
ſis mauritanię oppidū hercule illuc trāſeunte, vi-
ginti a comitatu eius diſcedentes cōſtruxerūt.hāc
ne quis impoſito a ſe noie priuatimgloriaretur,de
condentiū nūero vrbi icoſium nomen eſt ipoſituꝫ
Cyrene regina fuit lybię,que ex ſuo noie ciuitateꝫ
cyrenē cōdidit,ex qua & lybiā cyrenēſem vocauit.

¶ De ædificiis publicis. Cap̄.II.

Ciuitas eſt hoim multitudo,ſocietatis vincu
lo adunata.dicta a ciuibus.i.ab ipſis incolis
vrbis pro eo ꝙ plurimoꝝ cōciſcat & cōtine
atvitas.Nāvrbs ipſa menia ſunt,ciuitas aūt nō ſa
xa ſed habitatores vocātur.Tres aūt ſunt ſocieta
tes,familiaꝝ,vrbiū,gentiū.Vrbs vocata ab orbe,
ꝙ antiquę ciuitates in orbe fiebāt,vel abvrbo par
te aratri quo muri deſignabantur, vnde eſt illud.
Optauitq; locū regno & cōcludere ſulco.Locꝰ eni
futurę ciuitatis ſulco deſignabatur.i.aratro. Cato
Qui vrbē inquit nouā cōdidit,tauro & vacca aret
vbi arauerit murū faciat,vbi portāvult eē aratruꝫ
ſuſtollat & portet,& portāvocet.Ideo autē aratro
circūdabatur diſpari ſexu iuuencoꝝ propter com
mixtionē familiarū,&imaginē ſerentis,fructūq; re
dētis.Vrbs aūt aratro cōditur,aratro vertitur. Vn
de Horatius.Imprimeretq; muris hoſtile aratrum
Oppidū quidā ab oppoſitione muroꝝ dixerūt alii
ab opibus recondendis,eo ꝙ ſit munitū,alii ꝙ ſibi
in eo cōuentus habitantiū opem det mutuā con-
tra hoſtē.Nā primū hoies tanq̄ nudi & iermes,nec
cōtra bella hęc præſidia habebāt,nec receptacula
frigoris & coloris,nec ipſi inter ſe hoies ab hoibus
ſatis erāt tuti.Tandē naturali ſolertia ſpelūcis ſil-
ueſtribuſq; tegumētis tuguria ſibi & caſa virgul-
tis arūdinibuſq; cōtexuerunt,quo eſſetvita tutior,
ne his qui nocere poſſent aditus eſſet.Hęc ē origo
oppidoꝝ quę ꝙ opē darent iccirco oppida noiata
dixerunt.Oppidū aūt magnitudine & męnibꝰ di-
ſcrepare avico&caſtello & pago.Ciuitates aūt aut
colonię,aut municipia,autvici,aut caſtella,aut pa
gi appellātur.Ciuitas proprie dr̄ quā nō aduenęſꝫ
in ea nati ſolo condiderūt.Ideoq; vrbes a propriis
ciuibꝰ cōditę ciuitates non colonię nuncupāt̄.Co-
lonia vero eſt quę defectu indigenaꝝ nouis culto-
ribus adipletur,vn̄ & colonia a cultu agri eſt dicta
Municipiū eſt quo manēte ſtatu ciuitatis ius ali-
quod minoris aut maioris officii a principe impe-
tratur.Dictū aūt municipiuꝫ a muniis.i.officiis,ꝙ
tm̄ munia.i.tributa debita,vel munera reddāt.Nā
liberales & famoſiſſimę cauſę & quę ex pricipe ꝓ
ficiſcūtur ibi nō agunt̄.Hęc eni ad dignitatē ciui-
tatū pertinent.Vici & caſtella & pagi ſunt,q̄ nulla
dignitate ciuitatis ornantur.ſedvulgari ho.m con
uentu incolunt̄,& propter paruitatē ſui,maioribꝰ
ciuitatibus attribuūtur.Vicus aūt dictus a vicinis
tm̄ habitationibꝰ,vel ꝙvias habeat tm̄ ſine muris
Eſt aūt ſine munitione muroꝝ licet &vici dicātur
ipſe habitationes vrbis,Dictus aūt vicus eo ꝙ ſit
vice ciuitatis ,vel ꝙvias habeat tantum ſine mu-
ris.Caſtrū antiqui dicebāt oppiduꝫ loco altiſſimo
ſitū,quaſi caſam altā,cuius pluralis numerus ca-
ſtra,diminutiuū aūt caſtellū eſt, ſiue ꝙ caſtrabat̄
licentia inibi habitantiū ne paſſim vaga hoſti pa-
teret.Pagi ſunt apta ędificiis loca inter agros ha-
bitātibus.Hęc & cōciliabula dicta a conuentu&ſo
cietate multoꝝ invnū.Cōpeta ſuntvbi vſus eſt cō-
uētus fieri ruſticoꝝ,& dicta cōpeta ꝙ loca multa i
agris eodē cōpetant,& quo cōuenit̄ a ruſticis.Sub
urbana ſunt circūiecta ciuitatis edificia,quaſi ſub
vrbe. Męnia ſunt muri ciuitatis dicti ab eo qd̄ mu
niāt ciuitatē,q̄ſi mūimēta ciuitatis.i.tutamēta Mu
niū aūt dictū q̄ſi manu factū,ſic & muri a munitio
ne dicti,quaſi muniri,eo ꝙ muniāt & tuāt̄ interio-
ra vrbis.Męnia aūt duplicē hn̄t ſignificationē.Nā
interdū męnia abuſiue dici ſolēt oia ædificia pu-
blica ciuitatis,vt diuidimus muros & męnia pan-
dimꝰ vrbis.Proprie aūt męnia ſunt tm̄ muri. Murꝰ
aūt turribus propugnaculiſq; ornat̄.Turres voca
tę ꝙ teretes ſint & lōgę.Teres ei eſt aliquid rotun
dū cū ꝓceritatevt colūna.Nā & q̄uis quadratę āt
late cōſtruantur,procul ſꝑvidētibus rotūdę exiſti
mātur,iō quia oē cuiuſq; anguli ſimulacrū p lōgū
aeris ſpaciū euaneſcit atq; cōſumit̄,& rotundū vi
det̄.Propugnacula pinę muroꝝ ſunt dicte,quia ex
his propugnat̄.Promuralevero,eo ꝙ ſit pro muni
tione muri. Eſt ei murus proximus añ murū,Por-
ta dr̄,quia pōt iportarivel exportari aliquid. Pro-
prie aūt porta aut vrbis aut caſtroruꝫ vocat̄,ſicut
ſuperius dictū eſt.Vicus vt prędictū eſt,ipſe habi-
tationesvrbis ſunt,vn̄ & vicini dicti.Vię ipa ſpacia
anguſta quę intervicos ſunt,Plateę perpetuęacla
tiores vię ciuitatū ſunt,iuxta ꝓprietatē linguę grę
ce a latitudine nūcupatę.Platos eni greci latū di-
cunt.Quintanę pars plateę quinta eſt,qua carpē-
tū progredi pōt.Cloacę dictę ꝙ his percolāt̄ aquę
Has primū romę feciſſe dicunt.tarquiniū priſcuꝫ
vt quotiens pluuiaꝝ inundatio exiſteret.per eas a
quę extra ciuitatē emitterētur,ne maximis perpe
tuiſq; tēpeſtatibus planiciē vel fundamēta vrbiuꝫ
ſtrages aquarū ſubuerterēt. Imbuli, vel quia ſub
uolumina ſunt,vel quia ſub his ambulant. Sunt ei
porticus hincinde platearū.Forus eſt exercenda-
tū litiū locus a fando dictus,ſiue a foroneo rege q
primꝰ leges gręcis dedit. Hęc loca et pro roſtra vo
cātur,ideo ꝙ ex bello punico captis nauibus car-
thaginenſiū roſtrata ablata ſunt,& in foro roma-
no pręfixa vt eſſet huius inſignevictorię.Curia di-
citur eo ꝙ ibi cura per ſenatū de cunctis admiſtre
tur.Pręторiū eo ꝙ ibi prętor ſedeat ad diſcutiēdū.
Gymnaſiū gn̄alis eſt exercitiorū locus.Tn̄ apud a
thenas locus erat vbi diſcebatur philoſophia & ſa
piētię exercebat̄ ſtudiū, Nā gymnaſiū gręce voca
tur quod latine exercitiū dr̄ hoc eſt meditatio . Sꝫ
& balnea & loca curſoꝝ & athletaꝝ gymnaſia ſūt

ẽo ꝙ illic oẽs in ſuę artis ſtudia exercitẽtur.Capito
liũ romevocatũ,eo ꝙ fuerit romanęvrbis & religi
onis caput ſummũ.Alii aiunt cũ tarquinius priſcꝰ
capitolii fundamenta romę aperiret in loco funda
mẽti caput hois literis tuſcis notatũ inuenit,& pro
inde capitoliũ appellauit.Arces ſunt partes vrbis
excelſę,atq; minutę.Nã quęcũq; tutiſſima vrbium
ſunt,ab arcẽdo hoſtẽ arcesvocantur.Vñ &arcus&
arca.Circũ romani dictũ putant a circuitu equoꝝ
eo ꝙ ibi circñ metas equi currant.Theatrũ autez
a ſpectaculo noiatum απο του θεασθαι ꝙ in eo
populus ſtans deſuper atq; ſpectãs ludos ſcęnicos
contẽplaretur.Amphiteatrumvero vocatuz ꝙ ex
duobus ſit theatris cõpoſitum.Nã ãphiteatruz ro
tundũ eſt,theatrũvero ex medio amphiteatri ẽ ſe
micirculi figurã habẽs.Labyrinthꝰ ẽ perplexis pa
rietibꝰedificiũ,qualis eſt aqud cretã a dedalo fa=
ctus,vbi fuit minotaurus incluſus,in quo ſi quis in
troierit ſine glomere lini exitũ inuenire nonvalet.
Cuius ędificii talis eſt ſitus,vt aperientibꝰ fores to
nitruũ terribile intus audiaẽ.Deſcẽditur centenis
vltra gradibus,intus ſimulacra,et monſtrificę effi
gies,in partes diuerſas tranſitus inumeri per tene
bras,& cętera ad terrorẽ ingredientiũ facta,ita vt
de tenebris eius ad lucẽvenire ipoſſibile videatur.
quatuor ſunt aũt labyrinthi.primus egyptius, ſe=
cundus creticus,tertius in lẽno, quartus in italia,
oẽs ita cõſtructi vt diſſoluere eos necvlla ſęcula q=
dẽ poſſunt.Pharũ turris eſt maxima,quã gręci &
latini cõmune ex ipiꝰ reivſu pharũ appellauerunt
eo ꝙ flãmaꝝ iudicio lõgevideatur a nauigãtibus
qualẽ ptholemeus iuxta alexãdriã cõſtruxiſſe octi
gentis talentis traditur.Vſus eius eſt nocturno na
uiũ curſui ignes oſtendere,ad pronunciandavada
portuſq; & introitus,ne decepti tenebris nauigan
tes in ſcopulos incidant.Nã alexandria fallacibuſ
vadis inſidioſus acceſſus habet.Hinc igitur in por
tubus machinas ad prelucendi miniſteriũ fabrica
tas pharos dicũt.Nã phos lux eſt,orosviſio dr̃.Vñ
& lucifer gręce phoſphoros appellatur.Coclę ſũt
altę & rotundę turres,& dictę coclęę quaſi cycleæ
ꝙ in eis tanq̃ per circulũ orbẽq; conſcẽdatur,qua=
lis eſt romę.clvii.pedibus.Thermę appellatę ꝙ ca
leant.Gręci eni thermon calorẽvocãt.Balneis ve=
ro nomen indituz a lauatione męroris. Nã gręci
balanion dixerunt ꝙ anxietatẽ animi tollat. Hæc
& gymnaſia dñr,quia ibi athletę vncto corpore &
perfricato manibꝰ exercitãtur.Nã gymnaſiũ gręe=
ce latine exercitiũ dr̃,gymnosvero nudus.Apodi=
teriũ vbi lauantiũ veſtimenta ponunẽ, ab exuẽdo
dictum απο Λυειν eni gręce exurere dr̃.Popina
grecꝰ ſermo eſt qui apud nos propina corrupte dr̃
Eſt aũt locus iuxta balnea publica vbi poſt laua=
crũ a fame & ſiti reficiuntur.Vñ & propina et pro
pinare dr̃.Pina ei gręce famẽ ſignificat,eo qd hic
locus famẽ tollat.Tabernę olivocabãẽ ędiculę ple
beioꝝ paruę & ſimplices invicis,axibus & tabulis
clauſæ,vñ & tabernarię qd ſoleãt cõſedere.Dictæ
aũt tabernę qd ex tabulis ligniſq; erãt cõſtructe q̃
nunc et ſi nõ ſpeciẽ,nomẽ tñ priſtinũ retinẽt. Ma=
cellũ dictũ qd ibi mactẽtur pecora q̃ mercãtibꝰ ve=
nundãtur.Mercatũ aũt a cõmercio noiatuz, ibi ei
res vẽdere vel emere ſolitũ eſt,ſicut et telonẽ diciẽ
vbi merces nauiũ et nautarum emolumẽta reddũ
tur.Ibi ei vectigalis exactor ſedet,preciũ rebus im
poſiturus et voce a mercatoribus flagitãs. Carcer
eſt a quo prohibemur exire,et dictus carcer a coer
cendo.Hinc fronto vt pergræcari potius amœnis
locis q̃ coerceri carcerevideren tur.

¶ De habitaculis. Cap.iii.

HAbitatio ab habendovocata,vt habitare
caſas.Domus ex gręca appellatione vo=
cat.Nã domata gręci tecta dicunt Eſt au
tẽ domꝰ vniꝰ familię habitatio,ſicut vrbs
vnius populi,ſicut orbis domiciliũ totius gñis hũa
ni.Nã ędificiũ antiqui ędẽ appellauerũt.Alii ędez
ab edẽdo quidẽ ſumpſiſſe nomẽ exiſtimãt , dantes
exẽplũ de plato.Sivocaſſem vos in edẽ ad prãdiũ
Hinc et edificiũ,eo qd fuit prius ad edendũ factũ
Aula domus eſt regia,ſiue ſpacioſum habitaculuz
porticibuſq; quatuor cũcluſuz.Atriũ magna edes
eſt ſiue amplior et ſpacioſa domus,et dictum eſt a
trium eo qd addãtur ei tres porticus extrinſecus.
Alii atriũ quaſi ab igne et ligno atrum dixerunt.
Atrũ eni fit ex fumo.Palatiũ a palãte principe ar
chadum dictum,in cuius honore arcadas palãteũ
oppidum cõſtruxerunt.et regiã in ipſius noie con
ditã vocauerunt.Thalamum hac ex cauſa vocatũ
ferunt.Cum ei raptę fuiſſent a romanis ſabinę, ex
quibus cum vna añ alias ſpecie nobilis cũ magna
oim admiratiõe rapereẽ,thalamoni ducieã oracu
lo reſpõſum eſt dari,et qm̃ hę nuptię fęliciter ceſſe
rãt,inſtitutum eſt vt in oibus nuptiis thalami no=
men iteretur.Egyptii quoq; lingua ſua loca inqbꝰ
nubẽtes ſuccedunt et incubãt,thalamuz nominãt
Cęnaculum dictum a cõmunione veſcẽdi,vñ cęno
bium cõgregatio.Antiqui eni publice et in cõmu=
ne veſcebantur,nec vllius conuiuium ſingulare e=
rat,ne in occulto delicię luxuriã gignerent.Tricli=
nium eſt cęnaculũ,a tribus lectulis diſcumbentiuz
dictum.Apud veteres eni in loco vbi cõuiuii appa=
ratus exponebatur tres lectuli ſtrati erãt,in quibꝰ
diſcũbentes epulabãtur.Clinon eni gręce lectulꝰ
vel accubitus dr̃,ex quo cõfectum eſt vt triclinium
dicereẽ.Cella dicta qd nos occultet et celet. Cubi=
culum vero qd eo cubemus,ibiq; dormientes reqe
ſcamus.Cubile autẽ cubãdi locus eſt. Seceſſus , qd
ſit locus ſecretus.i.ſine acceſſu. Diuerſoriuz dictũ
eo qd ex diuerſis viis ibi cõueniatur.Hoſpitiũ ſer=
mo gręcus eſt,vbi quis ad tẽpus hoſpitali iure iha
bitat,et iterum inde tranſiens migrat.Inde et me
tatum,quia mutatur.Vñ et legitur. Et caſtramen
tati ſunt ꝑ mutauerũt.Nõ eni illic permanet exer
citus,ſed pertrãſit.Męniana dicta ſunt qd manea

mus. Mœnianus collega craſſi in foro proiecit ma
terias vt eſſent loca in quibus expectātes inſiſterēt
quę ex noie eius męniana appellata ſunt. Hęc & ſo
laria quia patent ſoli, poſt hęc alii lapide, alii mate
ria ędificauere porticibus męniana & foribus & do
mibus adiecerunt. Tabulata oli linguęę domus fie
bāt. Inde nomen permanet tabulatorū. Apogeum
eſt cōſtructū ſub terris ædificiū, quod nos antrū vl'
ſpeluncā dicimus. Solariū, ꝙ ſoli et aurę pateat, q̄
lis fuit locus in quo dauid berſabeę lauantē aſpe=
xit & adamauit. Cū hieroſolimā anthiochus obſi=
deret hircanus princeps iudęoꝝ reſerato dauid ſe
pulchro tria milia auri talento inde abſtraxit, ex q̄
bus. 300. anthiocho dedit vt obſidionem relinque
ret, atq; vt facti inuidiā demeret. Fertur ex reliqua
pecunia inſtituiſſe primus xenodochia quibꝰ aduē
tū ſuſciperet pauperum et peregrinoꝝ. vnde et vo
cabulū ſūpſit. Nā ex gręco in latinum xenodochi
um peregrinoꝝ ſuſceptio nuncupatur. Vbi autem
egrotantes de plateis colliguntur, noſocomiū græ
cę dicitur in quo conſumpta languoribus atq; ine
diis miſerorum membra fouentur.

¶ De ędificiis ſacris. Cap̄. iiii.

SAcra ſunt loca diuinis cultoribus inſtitu=
ta, vtpote ea in quibus altaria litantibus
de more pontificibus conſecrantur. Sctā
iuxta veteres exteriora tēpli ſunt. Sctā au
tē ſctōꝝ locus tēpli ſecretior, ad quē nulli erat ac=
ceſſus niſi tm̄ ſacerdotibus. Dicta aūt ſancta ſan=
toꝝ, quia exteriori oraculo ſanctiora ſunt, vel quia
ſanctoꝝ cōparatione ſanctiora ſunt ſicut cantica
canticoꝝ, quia cantica vniuerſa pręcellunt. Sanctū
aūt a ſanguine hoſtię nuncupatū. Nihil eni ſanctū
apud veteres dicebatur, niſi quod hoſtię ſanguine
eſſet cōſecratū aut cōſperſum. Item ſanctuꝫ quod
extat eſſe ſancitū. Sancire autē eſt cōfirmare & ir
rogatiōe pene ab iniuria defendere, ſic & leges ſā
ctę & mores ſancti eſſe dn̄r. Propitiatoriū, oraculū
inter duo cherubin. Et dictū propitiatoriū, quaſi
ꝓpitiationis oratorium. Propitiatio eni placatio ē
Oracula dicta eo ꝙ inde reſpōſa redduntur. et ora
cula ab ore dicta. Penetralia ſecreta ſunt oraculo
rum, et penetralia dicta ſunt ab eo ꝙ eſt penitus,
hoc eſt pene intus. Oratoriuꝫ orationi tm̄ eſt con=
ſecratum in quo nemo aliud agere debet, niſi ad
quod eſt factum, vnde et nomen et nomen ac=
cepit. Monaſterium vnius monachi habitatio eſt.
Mono ei apud gręcos ſolus, ſterium ſtatio. i. ſolita
rii habitatio. Cęnobium ex gręco et latino videtur
eſſe cōpoſitum. Eſt eni habitaculum plurimorum
in cōmune viuentium. Ceno eni gręce cōe dr̄. Tem
pli nomē gn̄ale, pro locis ei quibuſcūq; magnis an
tiqui tēpla dicebāt. Et tēpla dicta quaſi tecta āpla,
ſed et locus deſignatus ad orientē, a cōtēplatione
tēplū dicebatur. Cuius ptes quatuor erant, antica
ad ortū, poſtica ad occaſum, ſiniſtra ad ſeptētrio=
nē, dextra ad meridiē ſpectās. Vn̄ et qn̄ tēplum con
ſtruebāt, orientē ſpectabāt ęquinoctialē, ita vt lineæ
ab ortu ad occidentē miſſę fierent partes cęli, dex
tra ſiniſtra æquales, vt qui conſuleret ac depræca
retur, rectum aſpiceret orientē. Fana dicta a fau=
nis quibꝰ tēpla error gentiliuꝫ cōſtruebat, vn̄ et cō
ſulentes dęmonum reſpōſa audirēt. Delubra vete
res dicebāt tēpla fontes habentia, quibꝰ an̄ ingreſ
ſum diluebātur, et appellari delubra a diluendo.
ipſe nunc ſunt ędes cum ſacris fontibus in quibus
fideles regenerati purificanł et bene quodā præſa
gio delubra ſunt appellata, ſunt eni in ablutioneꝫ
pctōruꝫ. Fons autē in delubris, locus regenerato=
rum eſt in quo ſeptē gradus in ſpirituſſancti myſte
rio formātur, tres in deſcenſu, et tres i aſcenſu. Se=
ptimus vero is eſt qui et quartus. i. ſimilis filio ho=
minis, extinguens fornacē ignis, ſtabilimentuꝫ pe
pedū fundamentū aquę, in quo plenitudo diuinita
tis habitat corporaliter. Baſilicę prius vocabantur
regum habitacula, vnde et nomē habēt. Nā et ba
ſileus rex, et baſilicę regię habitationes. Nunc iō
diuina tēpla baſilicę nominātur, quia ibi regi oim
deo cultus et ſacrificia offeruntur. Martyriuꝫ locꝰ
martyris gręca deriuatione, eo ꝙ in memoriā mar
tyris ſit conſtructum, vel ꝙ ſepulcha ſanctoruꝫ ibi
ſint martyrium. Arā quidā vocatā dixerunt ꝙ ibi i
cenſę victimę ardeāt. Alii aras dicunt a pręcationi
bus. i. quas gręci aras vocāt, vn̄ contra imprecatio
ſatura dr̄. Alii volunt ab altitudine aras ſed male.
Altare aut ab altitudine cōſtat eſſe noiatum, quaſi
alta ara. Pulpitum ꝙ in eo lector vel pſalmiſta poſi
tus in publico cōſpici a populo poſſit quo liberius
audiatur. Tribunal, eo ꝙ inde a ſacerdote tribuāł
pręcepta viuendi. Eſt eni locus in ſublimi conſtitu
tus, vn̄ vniuerſa exaudiri poſſint. Alias tribunal a
tribubus denoiatum, ꝙ ad illum tribus conuoceł.
analogium dictū, ꝙ ſermo ide prediceł. Nā logos
gręce ſermo dr̄, ꝙ et ipm̄ altius ſitum eſt.

¶ De repoſitoriis. Cap̄. V.

SAcrarium proprie eſt locus tēpli in quo ſa=
cra reponuntur, ſicut donarium eſt in quo
collocātur oblata, ſicut letiſternia dicūtur
vbi hoies ſedere conſueuerunt. Ab inferendis igił
et deportādis ſacris ſacrarium nuncupatur. Dona
ria vero eo ꝙ ibi dona reponātur, q̄ i tēplis offerri
conſuerunt, ęrarium vocatum, quia prius es ſigna
tum ibi recōdebatur. Hoc eni oli in vſu erat, auro
argētoq; nondum ſignato, ex quorum metallis q̄=
uis poſtea facta fuiſſet pecunia, nomē tn̄ ærarii p=
māſit, ab eo metallo vn̄ pecunia initium ſumpſit.
Armarium locꝰ eſt vbi quarumcunq; artium inſtru
mēta ponunł. Armamentariuꝫ vero vbi tm̄ tela ar
morum. vn̄ Iuuenalis. Quicquid habēt telorum ar
mētaria cęli. Dicta autē vtraq; ab armis. i. brachiis
qbus exercētur. Bibliotheca eſt locus vbi reponūł
libri. Biblio eni gręce liber, theca repoſitorium dr̄
Prōptuarium dictum eo qd̄ in̄ neceſſaria victui pro
munł. i. ꝓferūł, Cellarium dictum, qd̄ i eo colligāł

miniſteria menſaꝝ vel quę neceſſaria victui ſuperſunt. Inter prōptuarium autem & cellariū hoc intereſt, ꝙ cellarium eſt paucoꝝ dierum, promptuarium vero temporis longi. Apotheca aūt vel horrea a greco verbū ex verbo repoſitoria vel reconditoria dici poſſunt. eo ꝙ in his homines elaborataſ fruges reponunt. Vnde & enthicam gręco ſermone repoſitā rei copioſā ſubſtātiam appellamus

¶ De operariis. Cap̄. VI.

Ergaſteriū locus eſt vbi op⁹ aliquod fit. Gręco enim ſermone erga opera ſterio ſtatio. i. operaria ſtatio. Ergaſtula quoqꝫ & ipſa a gręco vocabulo nuncupanꝫ, vbi deputantur noxij ad aliquod opus faciendum, vt ſolēt gladiatores et exules qui marmora ſecant, & tū vinculoruꝫ cuſtodiis alligati ſūt Gyneciū gręce dictum eo ꝙ ibi conuentus fœminaꝝ ad opus lanificii exercendum conueniat. Mulier eni gręce τυνε nuncupatur. Piſtrinū quaſi piliſtrinū, quia pilo antea tundebāt granum. Vnde & apud veteres non molitores ſed piſtores dicti ſunt quaſi pinſores a pinſendis granis frumenti. Molę enim vſus nondum erat, ſed granum pilo pinſebāt vnde & Virgilius. Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo. Clibanus fornax a cliuo dict⁹, ab eo ꝙ in erectione ſit collectus. Cliuū eni aſcenſum dicimus flexuoſum. Furnus per deriuationem a farre dictus, qm̄ panis ex eo factus ibi coquitur. Torcular dictum eo ꝙ ibi vuę calcentur atqꝫ extortę exprimantur. Forus eſt locus vbi vua calcatur, dictus ꝙ ibi feratur vua vel propter ꝙ vua feriatur pedibus vñ & calcatorium dicitur. Sed hoc nomen multa ſignificat. Prima ſpecies fori locus eſt in ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda vbi magiſtratus iudicare ſolet. Tertia quam ſupra diximus, quā calcatorium nominamus. Quarta ſpacia plana in nauibus, de quibus Virgilius. Laxatqꝫ foros. Lacus dictus ꝙ ibi decurrit frugum liquor.

¶ De aditibus. Cap̄. VII.

Aditus ab eundo dictus, per quē ingredimur & admittimur. Veſtibulū eſt vel aditus domus priuatę, vel ſpacium adiacens edibus publicis. Et veſtibuluꝫ dictuꝫ, eo ꝙ eo veſtiūtur fores aut ꝙ aditum tecto veſtiat, aut ab ſtando. Porticus dictus ꝙ tranſitus ſit magis q̄ ibi ſtandum ſit quaſi porta & porticus eo ꝙ ſit aperta. Ianua a iano quodā appellatur cui gentiles oēm introituꝫ vel exitū ſacrauerunt. vñ Lucanus. Ferrea belligeri compeſcant limina iani. Eſt aūt ianua primus domus ingreſſ⁹ cętera inter ianuā oſtia vocantur generaliter. Oſtium aūt eſt per quod ab aliquo arcemur igreſſu ab oſtando dictum, ſiue oſtium quia oſtendit aliquid intus. Alii aiunt oſtium appellari. quia oſtem moraꝫ. Ibi eni aduerſariis nos obiicimus. Hinc et hoſtia tyberina, quia hoſtibus ſunt oppoſita. Fores & valuę clauſtra ſunt. Sed fores dnr̄ quę foras, valuę q̄ intus reuoluuntur, et duplices cōplicabileſqꝫ ſunt, ſed gn̄aliter vſus vocabula iſta corrūpit, clauſtra ab eo ꝙ claudantur dicta. Feneſtrę ſunt quibus pars exterior anguſta & interior diffuſa eſt quales in horreis videmus, dictę eo ꝙ lucē fenerentur. Lux eniꝫ gręce fos dr̄, quia vel per eas intus poſitus, homo foras videt. Alii feneſtraꝫ putant dictā eo ꝙ domui lucē miniſtret, cōpoſitum nomen ex gręco latinoqꝫ ſermone. Fos eni gręce lux eſt. Cardo eſt locus in quo oſtium vertitur & ſemper mouetur, dict⁹ απο τησ καρδιασ. i. quod quaſi cor hoiem totū, ita ille cuneus ianuā regat ac moueat. Vñ & prouerbiale eſt, in cardine rem eſſe. Limina oſtioruꝫ dicta eo ꝙ tranſuerſa ſint vt limes, & per ea ſicuti agro aut introeatur aut foris eatur. Poſtes et antes quaſi p⁹ & ante ſtantes. Et antes quia ante ſtant, vel quia antea ad eas accedimus priuſq̄ domum ingrediamur. Poſtes eo ꝙ poſt oſtium ſtant.

¶ De partibus ędificiorum. Cap̄. VIII.

Dictum eſt fundamentum ꝙ fundus ſit domus. Idē & cementū, a cedendo dictū, ꝙ craſſo lapide ſurgat. Paries nuncupatus, quia ſemper duo ſunt pares vel a fronte vel a latere. Siue enim tetragonum ſiue hexagonum ſit, qui ſe conſpiciunt ex pari erunt. Alter eni ſtructura facta deformis eſt. Parietinas dicimus, q̄ſi parietū ruinas, ſunt eni parietes ſtantes ſine tecto, & ſine habitantibus. Angul⁹ ꝙ duos parietes in vnum coniungat. Culmina dicta ſunt, quia apud antiquos tecta culmo tegebantur, vt nunc ruſtica. Hinc tecti ſummitas culmen dicitur. Camere ſunt volumina introrſum reſpicientia, appellatę a curuo. Camur enim gręce curuū eſt. Laquearia ſunt, quę camerā ſubtegunt & ornant q̄ et lacunaria dicūtur ꝙ lacos quoſdā quadratos vel rotūdos ligno vel gypſo vel coloribus habeant depictos cū ſignis intermicantibus. Principaliter aūt lacus dr̄, vt Lucilius. Reſultant edeſqꝫ lacuſqꝫ. Cui⁹ diminutio lacunar facit. vt Horatius. Neqꝫ aureū mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunariū & p antiſticon laquariū facit. Abſida gręco ſermone latine interpretaꝫ lucida, eo ꝙ lumine accepto per arcū reſplēdeat. Sed vtrū abſidē dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguū quidā doctoꝝ exiſtimāt. Teſtudo eſt camera tēpli obliqua. Nā i modum teſtitudinis veteres temploruꝫ tecta faciebāt quę ideo ſic fiebant vt cęli imaginem redderet, qd̄ conſtat eſſe cōuexū. Alii teſtudinē volunt eſſe locū in parte atrii aduerſum venientibus. Arcus ędificiorū dicti ꝙ ſint arta concluſione curuati. Ipſi & fornices. Pauimēta originē apud gręcos habēt elaborata arte picturę. Lithoſtrata puulis cruſtis, ac teſſellis tinctis in varios colores, vocata aūt pauimenta, eo ꝙ pauiantur. i. cędētur. Vñ et pauor, quia cędit cor. Oſtracus eſt pauimentū teſtaceū, eo qd̄ fractis teſtis calce admixto feriatur. Teſta enim gręci oſtra dicūt. Cōpluuiū dictū, quia aq̄ partes q̄ circa

ſunt conueniunt. Teſellę ſunt e quibꝰ domicilia ſter
nuntur, a teſſeris noiata. i. quadratis lapillis per di
minutionē. Baſes fulturę ſunt colũnaꝝ, quę a fun-
damento conſurgunt & ſuppoſitę fabricę ſuſtinent
pondus. Baſes aũt nomen petrę eſt fortiſſimę ſyro
ſermone. Colũnę pro longitudine & rotũditate vo
catę, in quibus totius fabricę pondus erigitur. An
tiqua ratio erat colũnarum altitudinis, tertia parſ
latitudinũ. Genera rotundaꝝ quatuor, doricę, ioni
cę, tuſcanicę, corinthee, menſura groſſitudinis & al
titudinis inter ſe diſtantes. Quintũ genus eſt earũ
quę vocantur atticę, quaternis angulis, aut ampliꝰ
paribus laterum interuallis. Capitoria dicta ꝙ ſint
colũnarum capita, ſicut ſuper collũ caput. Epyſti
lia ſunt q̄ ſuper capitella colũnarum ponuntur, &
eſt grecũ. i. ſupermiſſa. Tegulę ꝙ tegant edes, & ī
brices ꝙ accipiant imbres. Lateres a laterculiꝙ la
ti formātur circũactis vndiq; quatuor tabulis. Ca-
nalis dicta ab eo ꝙ caua ſit in modũ cānę. Sane ca
nalē melius gñe fœminino q̄ maſculino ꝓferimus.
Fiſtulę aquaꝝ ſunt dictę, ꝙ aquas fundant & emit
tant. Nā ſtola græce mittere eſt. Formę earuꝫ pro
magnitudine aquę et capacitatis modo fiunt.

¶ De munitionibus. Cap. ix

MVnirũ vel munimentũ dictũ quia manu ē
factum. Coors vocata, vel ꝙ coartet cun-
cta quę interiꝰ ſunt. i. cōcludat, vel ꝙ coar
ceat obiectu ſuo extraneos et adire prohibeat Val
lum eſt quod molę terrę erigitur, vt cuſtodia prętē
datur. Dictũ aũt vallum a vallis. Nā valli fuſtes ſũt
quibus vallũ munitur. Et valli dicti ꝙ figantur et
euellantur, interualla ſpacia ſunt inter capita val
loꝝ. i. ſtipitum quibus vallũ fit, vnde et cętera quo
q; ſpacia dicuntur a ſtipitibus ſcꝫ. Agger eſt cuiuſ
libet rei aceruatio vnde foſſæ aut valles poſſunt re
pleri. Agger proprie dr̄ terra aggeſta quę vallo fa
cto propius ponitur, ſed abuſiue et muros et muni
menta oia aggerem dicimus. Maceriæ ſunt parie
tes longi, quibus vineę aliquę clauduntur. Longũ
eni gręci macron dicunt. Formatũ ſiue formatiuꝫ
in africa vel hiſpania parietes de terra appellanṫ,
in forma circũdatis duabus vtrinq; tabulis inferũ
tur magis q̄ inſtruuntur. Eiuſmōi durant incorru-
ptiventis ignibuſq;, omni cemēto fortiores. Sepes
munimenta ſatoꝝ ſunt vnde et appellatę. Caulas
munimenta ouium vel ſepimenta ouilium. Eſt eni
græcum nomen c detracta. Nam græci aulas vo-
cant animalium receptacula.

¶ De tentoriis. Cap. x.

TAbernacula tentoria ſunt militū quibus
in itinere ſolis ardores tēpeſtateſq; ibriuꝫ
frigoriſq; iniurias vitāt. Dicta aũt taberna
cula ꝙ cortinæ diſtentæ funibus tabulis appende
rentur quę tentoria ſuſtinerent. Tentoriũ vocatuꝫ
eo ꝙ tēdatur funibus atq; palis, vñ et hodie prętē
dere dñr. Papiliones vocantur a ſimilitudine par-
uuli animalis volātis, quod maxime abundat flo-
rentibus maluis. Hæ ſunt auiculæ quæ lumine ao
cenſo conueniunt, et circa voltantes ab igne pro-
xime interire coguntur.

¶ De ſepulchris. Cap. xi.

SEpulchrũ a ſepulto dictũ. Prius aũt quiſ
q; in domo ſua ſepeliebatur. Poſtea vetitũ
eſt legibus fetore ipſo carporea yiuentiuꝫ
cōtacta inficerentu.. Monumentũ iō nun
cupatur eo ꝙ mentē moneat ad defũcti memoriā
Cũ ei non videris monumentũ obliuiſceris mortuũ
hoc eſt illud quod ſcriptũ eſt. Excidi tanq̄ mortuꝰ
a corde. Cũ aũt videris monet mentē et ad memo
riā te reducit, vt mortuũ recorderis. Monumenta
itaq; et memorię, pro mentis admonitiōe dictę. Tu
mulus dictus quaſi tumens tellus. Sarcophagꝰ grę
cũ nomen eſt eo ꝙ ibi corpora aſſumantur. σαρξ
ei grece caro. φαγειν comedere dr̄. Mauſolea ſũt
ſepulchra ſeu monumenta regũ a mauſoleo rege
ęgyptioꝝ dicta. Nā eo defuncto vxor eius mirę ma
gnitudinis et pulchritudinis extruxit ſepulchrũ, ī
tantũ vſq; hodie oia monumēta ꝓcioſa ex noie etꝰ
mauſolea nũcupantur. Pyramides eſt genꝰ ſepul-
choꝝ quadratũ et faſtigiatũ vltra oēm celſitudinē
quę fieri manu poſſit, vñ et mēſurā vmbraꝝ egreſ
ſę nullā habere dñr. Tali aũt ędificio ſurgunt, vt a
lato incipiant et in anguſto finianṫ, ſicut ignis. Pyr
ei dr̄ ignis, has ęgyptꝰ habet, Apud maiores ei po-
tētes aut ſub montibus aut in montibus ſepeliebā
tur. inde tractum eſt vt ſuper cadauera aut pyrami
des fierent, aut ingentes columnę collocarentur.

¶ De ędificiis ruſticis. Cap. xii.

CAſa eſt agreſte habitaculũ palis atq; virgul
tis arundinibuſq; cōtextũ quibꝰ poſſint ho
mines tueri a vi frigoris vel caloris iniuria
Tugurũ caſula eſt quā faciũt ſibi cuſtodes vinea
rũ ad tegimē ſui, quaſi tuguriũ ſiue ꝓpter ardorē
ſolis et radios declinādos, ſiue vt inde vel hoies vel
beſtiolas quę iſidiari ſolent natis frugibus abigāt.
Hanc ruſtici capānā vocāt, qđ vnũ tm̄ capiat. Teſ-
ca quidaꝫ putāt eſſe tuguria, quidā loca pręrupta
et aſpera. Magalia ędificia numidarum agreſtium
oblonga in curuis lateribus tecta, quaſi nauiũ cari
nę ſint, ſiue rotunda in modum furnorũ. Et maga
lia dicta quaſi magaria, qa magar punici nouā vil
lā dicũt, vna littera cōmutata l pro r magaria re
guria.

¶ De agris. Cap. xiii.

AGer latine appellati dr̄ eo qđ in eo agāt a
liquid. Alij agrũ ex gręco noiari maniſe-
ſtius credũt, vñ et villa gręce coragros dr̄
Villa a vallo. i. agere terrę nuncupata qđ ꝓ limite
cōſtitui ſolet. Poſſeſſiones ſunt agri late patentes
publici priuatiq; quos initio non mācipatione, ſed
quiſq; vt potuit occupauit atq; poſſedit, vñ et nun
cupati. Fundus dictus qđ eo fundatur vel ſtabilia
patrimoniũ. Fundus aũt et vrbanũ ędificium et ru
ſticũ intelligendũ eſt. Pręediũ dictũ qđ ex oibus pa

trifamilias maxime prȩuidetur.i.appatet, quaſi p̄
uidiū,vel q̄ antiqui agros quos bello ceperāt vt p̄
de noie habebāt. Ois aūt ager vt Varro docet qua
driſarius diuidiť. Aut ei aruus eſt ager.i.ſationalis
aut cōſitus.i.aptus arboribus aut paſcuus qui her
bis tm̄ & aialibus vacat, aut flore⁹, qd ſunt orti api
bus cōgruētes & floribus. qd etiā Virg. in quatuor
libris georgicoꝝ ſecutus eſt. Rura veteres icultos
agros dicebāt.i.ſiluas & paſcua, agrū vero qui co=
lebať. Nā rus eſt quo mel, quo lac quo pecus habe
ri poteſt, vñ & ruſtic⁹ noiatur, Hȩc agreſtiū prima
& ocioſa fȩlicitas. Seges ager eſt in quo ſeritur. vñ
& Virg. Illa ſeges demū votis reſpondit auari agri
colȩ. Cōpaſcu⁹ ager dictus, quia diuiſorib⁹ agroruꝫ
relictus eſt, ad paſcēdū cōiter vicinis. Alluui⁹ ager
eſt quē paulati fluui⁹ in agrū reddit. Arcifini⁹ ager
dictus eſt, quia certis lineaꝝ menſuris nō contineť
ſꝫ arcenť fines ei⁹ obiectu flumnū montiū, arboꝝ
vñ & i his agris nihil ſubſeciuoꝝ itervenit. Noua=
lis ager ē primū pſciſſus, ſiue quia alternis annis
vacat nouādarū ſibi virtiū cā. Noualia ei ſemel cū
fructu erūt, & ſemel vacua. Squalidus ager quaſi
excolidus q̄ iā a cultura exitit, ſiue excōſul q̄ a cō
ſulatu diſceſſerit. Vliginoſus ager eſt vuidus. Naꝫ
vuidus dr̄ qui aliqñ ſiccať. Vligo ei humor terrȩ eſt
naturalis ab ea nunq̄ recedēs. Subſeciua ſunt pro
prie quȩ ſutor de materia p̄cidens quaſi ſuperua=
cua abiicit. Inde & ſubſeciui agri quos in ptica di=
uiſos recuſant quaſi ſteriles vel paluſtres. Itē ſubſe
ciua q̄ in diuiſura agri nō efficiūt centuariā.i.iuge
ra.cc. Area dr̄ tabularū ȩqualitas. Dicta aūt area
a planicie atq; ȩqualitate, vñ & ara. Alii areā voca
tā dicunt q̄ pro triturādis frugibus eradať, vel q̄
non triturantur in ea niſi arida. Pratū eſt cui⁹ fȩni
copia armēta tuentur, cui veteres romani nomē in
diderunt, ab eo q̄ ptinus ſit paratū, nec magnum
laborē culturȩ deſideret. Prata aūt ſunt quȩ ſeca
ri pñt. Paludes dictȩ a pale paſtorali dea q̄ paleas
id eſt pabula nutriant iumentorum.

De finibus agrorum. Cap̄.viii.

DIcti fines eo q̄ agri funiculis ſint diuiſi. mē
ſuraꝝ ei ligneȩ in terraꝝ partiōe tendūť
vt dimēſionis ȩqualitas teneať. Limites
appellati antiquo verbo trāſuerſi. Nam
tranſuerſa oia antiq̄ liina dicebāt, a quo & limina
oſtioꝝ p quȩ foras & introiť, & limites q̄ p eos in a
gros foras eatur. Hinc & limus vocabulum accipit
cīgulū quo ſerui publici cingebāť obliqua purpu=
ra. Termini dicti q̄ terrȩ mēſuras diſtingūť atq; de
clarant. His ei teſtimonia finiū intelligūť, & agro
rū cōtentio & certamen auferť. Limites maximi i
agris duo ſunt, cardo & decuman⁹. Cardo qui a ſe
ptētrione directus a cardine celi ē. Nā ſine dubio
celū vertiť i ſeptētrionali orbe. Decumanus eſt qui
ab oriente in occidentē per trāſuerſuꝫ dirigiť, qui
pro eo q̄ formā.x. faciat decumanus eſt appellat⁹
Ager eni bis diuiſus figurā denarii numeri efficit.

Arca ab arcendo vocata. Fines ei agri cuſtodit eoſ
q; adire prohibet. Trifiniū dictū eo q̄ triū poſſeſ=
ſionū fines aſtringit. Hinc & quadrifiniū q̄ quatu
or. Reliqui limites anguſtiores & inter ſe diſtant i
paribus interuallis et nominibus deſignatis.

De menſuris agrorum. Cap̄.xv.

MEnſura eſt quicquid pondere capacitate
longitudine, latitudine, aioq; finitur. Ma=
iores itaq; orbē partibus, partes in proui
ciis, prouincias in regionibus, regiones in locis, lo=
ca in territoriis, territoria in agris, agros in centu
riis, centurias in iugeribus, iugera in clematib⁹, de
inde dimata in actus. pticas. paſſus, gradus, cubi=
tos, pedes, palmos, vncias, & digitos diuiſerūt. Tā
ta ei fuit eoꝝ ſolertia. Digitus eſt pars minima a=
greſtiū menſuraꝝ. Inde vncia hñs digitos tres. Pal
mus aūt quatuor digitos habet, pes ſexdecim di=
gitos, paſſus pedes quinq;, ptica paſſus duos.i. pe=
des.x. Pertica aūt a portando dicta, quaſi portica
Oēs aūt precedentes menſurȩ in corpore ſunt vt
palmus, pes, paſſus, et reliqua, ſola pertica portať
Eſt enim.x. pedum inſtar calami in ezechiele tem
plum menſurantis ita.

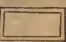
Actus minimus eſt la=
titudine pedum.iiii.
longitudine.c.xl.ita

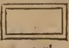
Climata quoq; vndiq; ver=
ſum habent pedes.lx.ita.

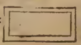
Actus quadratus vn
diq; finitur pedibus
c.xx.ita
Hunc bethyci arpennē
dicūt, ab arādo ſcilicet.

Actus duplicat⁹ iugerū facit et ab eo
q̄ ē iūctū iugeri nom̄ accepit
Iugerū aūt cōſtat lō
gitudine pedū.cc.xl. la
titudine.c.xx.ita

Actum prouinciȩ bethy=
cȩ ruſtici agrum vocant.
Porcā.i. bethyci.xxx.
pedum latitudine et
lxxx. longitudine dif=
finiunt ita.

Sed porca eſt quȩ in arando extat, quod defoſ=
ſum ē lyra. At galli candetū appellant in areis vr=
banis ſpaciū.c.pedū, quaſi centecū. In agreſtibus
aūt pedū.cl. quadratoꝝ iuſtū candetū vocāt. Por=

ro ſtadialisager habet paſſus.cxxv.i.pedes.cccccc
xxv.cuiꝰ mēſura octies cōputata miliariũ facit,qui
cōſtat.v.milia pedibꝰ.Centuria aũt ager eſt ducen
toꝝ iugerũ quia apud antiquos a centũ iugeribus
vocabaẜ,ſed poſtea duplicata eſt menſura,nomē
q; pſtinũ retinuit,In numero enim centuriæ mul
tiplicatę ſunt,nomen tamen non perdiderunt.

¶ De itineribus. Cap.xvi.

MEnſuras viaꝝ nos miliaria dicimus, græ
ci ſtadia,galli leuuas,ęgyptii ſignes, per=
ſę paſangas. Sunt aũt ꝓprio quęq; ſpacio
Miliariũ mille paſſibꝰ terminaẜ & dictũ miliarium
quaſi mille adiũ,habēs pedes quinq; milia.Leuua
finiẜ paſſibꝰ mille quingentis. Stadiũ octaua pars
miliarii eſt,cōſtans paſſibus,cxxv.Hoc primũ her
culē ſtatuiſſe dicũt eũq; eo ſpacio determinaſſe qđ
ipſe ſub vno ſpũ cōfeciſſet,ac proinde ſtadiũ appel
laſſet,qm̃ in fine reſpiraſſet,ſimul & ſtetiſſet. Via ē
qua pōt ire vehiculũ,& via dicta a vehiculoꝝ icur=
ſu. Nã duos actus capit propter euntiũ & venienti
um vehiculoꝝ occurſum.Oīs aũt via aut publica ē
aut priuata. Publica eſt quę in ſolo publico eſt quę
inter actus populo patent. Hæc aut ad mare, aut
ad oppida pertinet.Priuata eſt quę vicino munici
pio data eſt. Strata dicta quaſi vulgi pedibus trita
Lucretius,Strataq; iã vulgi pedibus deritaviarum
Ipſa eſt & dilapidata.i.lapidibus ſtrata.Primi aũt
pœni dñr lapidibus vias ſtrauiſſe, poſtea Romani
eas per oēm pene orbē diſpoſuerũt,propter recti=
tudinē itinerũ,& ne plebs eſſet ocioſa. Ager eſt me
dia ſtratę eminētia coaceruatis lapidibus ſtrata,
ab agere.i.coaceruatione dicta,quã hiſtorici viam
militarē dicũt,vt qualis ſæpe vię deprenſus in ag=
gere ſerpens. Iter velitꝰ eſt via qua iri ab hoie qua
qua verſum pōt.Iter aũt & itiner diuerſam hñt ſi=
gnificationē.Iter ei eſt locus tranſitu facilis, vñ et
appellamus aditũ.Itiner aũt eſt itus longę vię & ip
ſe labor ambulãdi,vt quo velis puenias. Semita iti
neris dimidiũ eſt,a ſemi ictu dicta. Semita aũt ho=
minũ eſt,callis ferarũ & pecudũ.Callis eſt iter pe=
cudũ inter mōtes anguſtũ & tritũ,a callo pedũ vo
catũ ſiue callo pecudũ perduratũ. Tramites ſunt
trãſuerſa in agris itinera ſiue recta via dicti ꝙ trãſ
mittãt. Diuortia ſunt flexus viaꝝ,hoc eſt viæ in di=
uerſa tēdentes,eadē diuerticula ſunt,hoc eſt diuer
ſę ac diuerſę vię ſiue ſemitę trãſuerſæ,quę ſunt al
terę vię. Biuiũ quia duplex eſt via. Cōpeta quia plu
res in ea cōpetunt vię.quaſi triuiæ,quadriuię. Am
bitus inter vicinoꝝ ędificia locus duoꝝ pedũ & ſe
mipedis,ad circũeundi facultatē relictus,& ab am
bulãdo dictus. Orbita veſtigiũ carri ab orbe rotæ
dicta. Porro actus quo pecus agi ſolet. Cliuoſũ iter
flexuoſum. Veſtigia ſunt pedum ſigna primis plã
tis expreſſa vocata ꝙ his viæ pręcurrentium inſti
gentur,ideſt cognoſcantur.

¶ Incipit liber ſextuſdecimus.

¶ De pulueribus & glebis terræ. Capi.i.

PVluis dictus ꝙ vi & venti pellaẜ. Tolli
tur eni eius flatu nec reſiſtit nec ſtare
nouit ſicut ait propheta. Tanq̃ puluis
quē proiicit ventus a facie terrę. Linus
vocatus ꝙ lenis ſit. Cœnum eſt vorago
luti. Cinis ex incendio dicitur. Ab eo eni fit fauilla
ꝙ per ignē effecta ſit. Nã fos ignis eſt. Gleba,ꝙ ſit
globus. Pulueris enim collectione compingiẜ & in
vno glomere adunaẜ. Terra autē ligata gleba eſt,
ſoluta puluis. Labina eo qđ ambulãtibus lapſum
inferat,dicta p deriuationē labe. Lutũ vocatũ q=
dam per antiphraſin putãt,qđ ſit mundũ. Nã om
ne lotum mundũ eſt. Volutabra appellata,qđ ibi
apri voluētur. Vligo ſordes lini vel aquę ſunt. Sa=
bulum leuiſſimũ terrę genus. Argylla ab argis vo
cata apud quos primum ex ea vaſa cōfecta ſunt.
Creta ab iſula creta vbi melior eſt. Creta cymolia
candida eſt,a cymea italię inſula dicta,quarũ alte
ra veſtimentorũ præcioſos colores emollit,& con
fricato ſulphurę,quodam nitore exhilarat, altera
geminis nitorē pręſtat. Creta argentearea,& ipſa
candida appellata,eo qđ nitorem argēto reddat.
Terra ſamia a ſamo inſula dicta,glutinoſa,& can
dida & linguæ lenis, medicamētis & vaſculis ne=
ceſſaria. Puluis puteolanꝰ in puteolanis italię col
ligitur collibus . opponiturq; ad ſuſtinēda maria,
fluctuſq; frangēdos. Nã merſus aquis protinus la
pis fit,vndiſq; quotidie fortior effectus in ſaxũ mu
tatur,ſicut agrylla igne i lapidē vertitur. Sulphur
vocatũ quia igne accēditur. Vt enim ignis eſt. Nã
vis eius in aquis fruētibus ſentitur,nec alia res fa=
cilius accēditur. Naſcitur in inſulis ęoliis inter ſici
liam & italiam,quas ardere dicũt. Inuenitur & in
alijs locis effoſum, Huius genera quatuor. Vnum
qđ foditur tranſluceteq; & viret, quo ſolo ex oibus
medici vtũtur. Alterũ qđ appellant glebã,vſibus
tantũ fullonũ familiare. Tertiũ liquor eſt.vſus eiꝰ
ad lanas ſuffiendas,quoniã candorem molliciēq;
pręſtat. Quartũ ad lychina cōficiēda maxie aptũ.
Sulphuris tãta vis eſt vt morbos comitiales depre
hēdat nitore ſuo ipoſitus ignibꝰ ardeſcēs in calice
vini,prunaq; ſubdita circũ ferēs exardeſcētibꝰ re=
pcuſſo pallorē dirũ velut defunctorum effundit.

¶ De glebis ex aqua. Cap.ii.

BItumen in iudeę lacu aſphaltide emer=
git, cuius gleba ſupernatãtes nautę ſca
phis appropinquãtes colligunt. in ſyria
aũt limꝰ eſt paſſim a terra exeſtuãs. Spiſ
ſatura aũt vtraq; & dēſitate coeunẜ,et vtraq; grę=
ci ſpiſſa aſphalton appellant. Natura eius ardens
et ignium cognata,et neq; aqua neq; ferro rũpitur
niſi ſolis mulieribus inquinamentis,vtilis ad com
pagēs nauiũ. Alumen vocatũ a lumine ꝙ lumen
coloribꝰ pręſtat tingēdis. Eſt aũt ſalſugo terrę,ef=
ficiturq; hyeme ex aqua et limo,& ęſtiuis ſolibꝰ ma
turaẜ. Huius ſpecies duę ſunt,liquidũ & ſpiſſum.

Sed quidā dictū putant q̄ in igne exiliat. Fugit ei
ignē dū ſit igneus, ſed naturā ſequitur quia ignis
& aqua ſēp inter ſe inimica ſunt. Alij ſal a ſalo & ſo
le vocarū exiſtimāt. Nā aquis maris ſponte gignit̃
ſpuma in extremis littoribus vel ſcopulis derelicta
& ſole decocta. Sunt & lacus & flumina & putei e
quib⁹ haurit̃, dehinc in ſalinis inde geſtus ſole ſicca
tur, ſed & flumina dēſant̃ in ſale, amne reliquo ſub
gelu fluente. Alibi quoq; detractis harenis colligit̃
creſcēs cū lunę noctibus, nā in cyrenea hāmonia-
cus ſub harenis inuenit̃. Sunt et montes natiui ſa-
lis in quibus ferro cęditur, vt lapis renaſcens ma⁹
tantę alicubi duricię, vt muros domoſq; maſſis ſa
lis faciant, ſicut in arabia. In natura quoq; ſalis dif
ferentiæ ſunt. Nā alibi ſuauis alibi ſalſiſſimus, cō-
mune ſal in igne crepitat. Tragaſeū, nec crepitat ī
igne nec exilit. Agrigentinū ſiciliæ flāmis patiens
in qua exilit, in igne fluit contra naturā. Sunt & co
loꝝ differentiæ. Mēphiticus rufus eſt. In pte qua-
dam ſiciliæ vbi ętna mōs eſt purpureus. Itē in ea-
dē ſicilia in pachyno adeo ſplēdidus & lucidus vt
imagines reddat. In cappadocia crocinus effodit̃
Salis natura neceſſaria eſt ad oēm eſcā. Pulmentis
ei ſaporē dat, excitat auiditatē, & appetitū in oib⁹
cibis facit. ex eo quippe oīs victus delectio & ſūma
ilaritas. Hic & ſalus nomen accepiſſe putat̃. Nihil
eni vtilius ſale & ſole. Deniq; cernea videmus cor-
pora nauticoꝝ, quinetiā pecudes, armenta et iumē
ta ſale maxime prouocatum ad paſtū, multū lar-
giores lacte multoq; grauiores caſei dote. Corpo-
ra etiā ſal etiā aſtringit ſiccat & alligat. Defuncta
etiā a putreſcendi labe vindicat vt durent. Nitrum
a loco ſumpſit vocabulū. Naſcit̃ eni in oppido vel
regione ęgypti nitria, ex quo et medicinę fiunt, &.
ſordes corporū veſtiūq; lauant̃. Huius natura non
multū a ſale diſtat, habet eni virtutes ſalis, & ſimi
liter oritur caneſcentibus littorib⁹ ſiccitate. Aphro
nitrū græce latine ſpuma nitri eſt, de quo quidam
ait Ruſticus es neſcis quid græco noīe dicar, ſpu-
ma vocor nitri. Grecus es & aphronitrū Colligitur
aūt in aſia in ſpeluncis diſtillans, dehinc ſiccatur
ſole. Optimū putatur ſi minime fuerit ponderoſuꝫ
& maxime friabile, colore pene purpureo. Calchā
thū dictū, quia chalcidis eſt thimū. i. flos, vnde & a
pud latinos aeris flos appellat̃. Fit aūt nunc I mul
tis regionibus oli in hiſpania de puteis vel ſtagnis
id genus aq̄ habētibus quā decoquebāt, & in piſci
nas ligneas fundebāt appendētes ſup eas reſtes la
pillis extētas qbus lim⁹ i ſilitudie viteis acinis ad
herebat, ſicq; eiectū ſiccabat̃ dieb⁹. xxx. Fit autēꝫ
nūc alibi i ſpelūcis, qd liqde collectū dehic diffuſū
i quoſdā botros ſolidat̃, fit & i ſcrobib⁹ cauatis qua
rū e laterib⁹ decidētes a guttę coaleſcūt fit & ſalis
mō ex flagrātiſſimo ſole. Adeo aūt cōſtrictę virtu-
tis eſt, vt in leonū & vrſoꝝ ora ſpſum tātā vim ha-
beat ad ſtringendum vt non valeat mordere.

De lapidibus vulgaribus. Cap. iii.

Lapis a terra tanq̄ dēſior etiā vulgo diſcer
nitur. Lapis aūt dictus q̄ ledat pedē. La-
pis mollis eſt & ſparſus. Saxa herent & a
montibus excidūtur. Petra grecū eſt. Silex eſt la-
pis durus, eo q̄ exiliat ignis ab eo dictus. Scopu-
lus a ſaxo eminēti quaſi a ſpeculādo dictus, ſiue a
tegimento nauiū σκεπαζειν. Spelea grece ſpe-
lūca latine. Eſt autē rupis cauata. Crepido eſt ex-
tremitas ſaxi abrupti, vñ & crepido vocata q̄ ſit
abrupti ſaxi altitudo, ſicut heret pede pes dēſuſq;
vnde & vocat̃. Cauta aſpera ſaxi i mari, dictę a ca
uēdo quaſi cautę. Nurices petrę in littore, ſimiles
nuricis viuis acutiſſimę & nauibus pnicioſę Icon-
ſaxum eſt qd humane vocis ſonū captans etiā ver
ba loquentiū imitatur. Icon autē grece latine ima
go vocat̃, eo q̄ ad vocē reſpōdens, alieni efficitur
imago ſermonis, licet hoc quidē & locorū natura
eueniat, ac plerūq; conualliū Calculus eſt lapillus
terrę admixtus, rotundus atq; duriſſimus & omni
puritate leniſſim⁹. Dictus autē calculus q̄ ſine mo
leſtia breuitate ſui calcetur, cui contrarius eſt ſcru
pus, lapillus minutus & aſper, q ſi inciderit in cal-
ciamentum nocet, et moleſtia eſt animo, vñ & mo
leſtiā animi ſcrupulū dicimus, hinc et ſcrupea ſa-
xa. i. aſpera. Cos nomē accepit q̄ ferrū ad inciden
dū acuat. Cos eñ greco ſermone inciſio noiat̃. Ex
his alie aquarię ſunt, alię oleo indigēt in acuēdo,
ſed oleū lenē, aquę aciē acerrimā reddunt. Punex
vocat̃ eo q̄ ſpumę dēſitate cōcretus fiat, & eſt ari
dus, candore paruus, tantāq; naturā refrigerandi
habēs. vt in vaſe miſſus muſta deferuere deſināt.
Rudos artifices appellāt lapides cōtuſos & calci
admixtos, quos in pauimētis faciēdis ſupſundūt,
vñ et rudera dicunt̃. Gypſum cognatū calci eſt, &
eſt grecū nomē, plura eius genera. Omniū autem
optimum lapis ſpecularis. Eſt ei iſignis ędificioꝝ
& coronis gratiſſimus. Calx viua dicta, quia dū ſit
tactu frigida, intus occultū continet ignē. Vnde et
perfuſa aqua ſtatim latens ignis erumpit. Natura
eius mirū aliquid facit. Poſtq̄ eni arſerit aquis in-
cenditur qbus ſolet ignis extingui, oleo extinguit̃
quo ſolet ignis accendi. Vſus eius ſtructuris fabri-
cæ neceſſarius. Nam lapis lapidi non poteſt adhę
rere fortius, niſi calce cōiunctus. Calce e lapide al
boet duro melior ſtructurę, ex molle vtilis tecto-
riis. Arena ab ariditate dicta non ab adhęrēdo in
fabricis vt quidam volunt. Huius probatio, ſi ma
nu impreſſa ſtridat, aut ſi in veſtem candidā aſper
ſa nihil ſordis relinquat.

De lapidibus inſignioribus. Capl. iiij.

Magnes lapis indic⁹ ab inuētore vocatus.
Fuit aūt in idia primū reptus clauis cre-
pidarū baculiq; cuſpidi herens cū armen
ta idē magnes paſceret, poſtea & paſſim inuētus.
Eſt autē colore ferrugineus, ſed pbatur, cum fer-
ro adiunctus eius fecerit raptū. Nam adeo appre
hendit ferrū vt catenam faciat annulorū, vnde &

cum vulgus ferrũ viuum appellat. Liquorẽ quoq;
vitri vt ferrũ trahere creditur. Cuius tãta vis eſt vt
refert beatiſſimus Auguſtinus ꝙ quidã eundẽ ma
gnetem lapidẽ tenuerit ſub vaſe argẽteo, ferrũq;
ſup argẽtum poſuerit, deinde ſubter mouente ma
nu cũ lapide ferrum curſim deſup mouebaẛ. Vn-
de factũ eſt vt in tẽplo quodã ſimulacrũ ex ferro
pẽdere in aere videreẛ. Eſt quippe & alius i ęthio-
pia magnes qui ferrũ nõ ambit, ſed reſpuit. Om̃is
autẽ magnes tãto melior eſt, quãtomagis cęruleꝰ
eſt. Gagates lapis primũ inuẽtus eſt in ſicilia ga-
gatis fluminis fluore reiectꝰ, vñ & noiatus, licet in
britãnia ſit plurimus. Eſt autẽ niger planus, leuis,
& ardẽs ignis admotus. Fictilia ex eo ſcripta non
delenẛ incẽſus ſerpentes fugat, demoniacos ꝓdit,
virginitatẽ deprehẽdit mirũ qđ accenditur aqua,
oleo reſtinguiẛ. Abeſton arcadię lapis ferrei colo-
ris ab igne nomẽ ſortitus eo ꝙ accẽſus ſemel nũq̃
extiguiẛ. De quo lapide mechanicũ aliqd hũana
ars mollita eſt, ꝙ gẽtiles capti ſacrilegio miraren
tur. Deniq; in tẽplo quodã fuiſſe veneris fanum di
cũt, ibiq; candelabrũ & in eo lucernã ſub diuo ſic
ardentẽ vt eã nulla tẽpeſtas nullus imber extigue
ret. Pyrites pſicus lapis fuluus, aeris ſimilãs quali-
tatẽ, ita eſt dictꝰ qm̃ plurimꝰ illi ſit ignis, ſiquidẽ fa
cile ſcitillas emittit, hic tenẽtis manũ ſi vehemen
tius premaẛ adurit, ꝓpter qđ ab igne nomẽ acce-
pit. Eſt alius pyrites vulgaris quẽ viuũ lapidẽ ap-
pellãt, q ferro vel lapide ꝑcuſſus ſcitillas emittit,
quæ excipiunẛ ſulphure vel alijs fungis vel folijs,
& dicto celerius prębet ignẽ. Hũc vulgus focarem
petrã vocat. Selenites latine lunaris interp̄taẛ, eo
ꝙ interiorẽ eiꝰ candorẽ cũ luna creſcere atq; defi-
cere aiũt, gigniẛ in pſidia. Dionyſius lapis fuſcus
& rubẽtibus notis ſparſus. Vocaẛ autẽ ita, qa ſi aq̃
mixtꝰ cõteratur vinũ fragrat, & ꝙ in illo mirũ eſt
ebrietati reſiſtit. Traciꝰ niger & ſonorus naſciẛ in
flumie, cuiꝰ nomẽ eſt põtus in equitia. Phrygiꝰ la
pis ex loco traxit vocabulũ. Naſciẛ ei in phrygia,
colore pallidus, mediocriter grauis. Eſt aũt gleba
punicoſa. Vritur ante a vino pfuſus, flatuſq; follibꝰ
donec rubeſcat, ac rurſus dulci vino intigitur ter-
nis vicibus tingẽdis veſtibꝰ tantũ vtilis. Syrius la-
pis a ſyria vbi reperiẛ appellatꝰ, hic niger fluctua
ri traditur, cõminutus mergi. Arabicus ſimilis eſt
ebori ſine vlla macula. Hic defricatꝰ ad cutẽ ſuccũ
dimittit croco ſimilẽ. Iudaicus lapis albus eſt, atq;
in ſcemate grãdis ſcripturis ſubinuicẽ modulatꝰ,
quas gręci grãmas appellãt. Samius a ſamo iſula
vbi reperitur vocatꝰ, & eſt grauis & cãdidus, poliẽ
di aurũ vtilis. Mẽphitis vocatꝰ a loco ęgypti. & ẽ gẽ
mantis naturę. Hic tritꝰ atq; in his quę vrẽda ſunt
& ſecanda ex aceto illinitus ita obſtupeſcere facit
corpus vt nõ ſentiat cruciatũ. Sarcophagus lapis
dictus eo ꝙ corpora defunctoꝝ cõdita in eo infra
xl. dies abſumũtur. σαρξ enim gręce caro dicitur
φαγειν comedere. Naſciẛ autẽ in troade, fiſſiliſq;
vena ſciditur. Sũt & eiuſdẽ generis in oriẽte ſaxa,
quę etiã viuẽtibꝰ alligata erodũt corpora, mitio-
res autẽ ſeruãdis corporibꝰ nec abſumẽdis. Hęma
tites appellatus eo ꝙ cote reſolutꝰ i colorẽ veniat
ſanguinis. Eſt autẽ admodũ liuidus. Eſt & ferrugi
neus. Naſcitur in vltima ęgypto, babylonia & hiſ-
pania. Androdamãtus colore niger, põdere & du
ricia iſignis, vñ & nomẽ traxit, pręcipuus reperiẛ
in africa. Trahere autẽ in ſe argẽtũ vel ęs diciẛ, q ꝛ
attritꝰ vt hęmatites in colorẽ redigitur ſanguinis.
Iſciſtos iuenitur i vltima hiſpania, croco ſimilis cũ
leui fulgore, facile fricabilis, Amãthon appellatꝰ
a veteribus, eo ꝙ ſi ex ipſo veſtis fuerit cõtracta cõ
tra ignẽ reſiſtat, & igni ipoſita nõ ardeat, ſed ſplẽ-
dore accepto niteſcat, & eſt ſciſſi aluminis ſimilis,
veneficijs reſiſtẽs oibus, ſpecialiter magoꝝ. Batra
chites lapis ſimilis eſt teſtę lamioſę ſciſſibilis Gal-
lactites colore cinereꝰ, guſtu ſuauis, ſed ideo voca
tus ꝙ quidã de ſe lacteũ attritus dimittat. Obſius
lapis niger eſt trãſlucidus, & vitri habẽs ſimilitudi
nẽ, & ponitur i ſpeculis parietũ ꝓpter imaginum
vmbras reddẽdas. Gẽmas multi ex eo faciũt. Na-
ſcitur in india & in ſamo italię. Mitridas lapis eu-
phratis ſole repcuſſus colorībꝰ micat varijs. Ethi
tes lapides reperiũtur i nidis aquilarũ. aiũt binos
inueniri, marẽ & fœminã, nec ſine his parere aqui
las. Hoꝝ maſculus durꝰ ſimilis gallę ſubrutilis fœ
mineus vero puſillus ac mollis. Alligati partus ce
leritatẽ faciunt, etiã aliqbus vuluę excidũt niſi ci-
to parturiẽtibus auferãtur. Fingites cappadociæ
lapis, duricia marmoris. cãdidus atq; trãſlucẽs, ex
quo quondã templũ cõſtructũ eſt a quodã rege fo
ribus aureis, qbus clauſis claritas intus diuturna
erat. Emites lapis ebori ſimilis in quo da rĩũ cõdi-
tũ fertur parioq; ſimilis candore & duricia, minus
tantũ põderoſus, q purus vocaẛ. Oſtracites vocatꝰ
ꝙ ſimilitudinẽ teſtę habeat, vſus eius pro punice.
Melanites lapis dictus eo ꝙ melleũ & dulcẽ ſuccũ
emittat. Hiſipiris lapis aſper & idomitus, & oia at
terens, ex quo lapide gẽmę terũtur. Chryſites co-
lore ſimilis ocreę inueniẛ in ęgypto. Amites ſimilis
nitro, ſed durior, gignitur in ęgypto & arabia, na-
ſcitur in ęthiopia veluti viridis, ſed lacteꝰ cũ reſol-
uitur, remordẽs vehemẽter. Coranus albus eſt du-
riorq; pario. Molotiuſ veluti viridis & grandis. in-
uenitur in ęgypto. Tuſculanꝰ a loco italię dictus,
diſſiliri igne traditur. Sauinus lapis fuſcus, addito
oleo etiã lucere fertur. Eſt & quidã viridis lapis ve
hemẽter igni reſiſtens. Siſinius mollis & cãdidus,
ſed calefactꝰ oleo nigreſcit atq; dureſcit. Lapides
quoq; medicinaliũ mortarioꝝ & pigmentorũ vſi-
bus apti, edeſius pręcipuus, & inde colaticus. The
baicus quoq; & baſanites lapides nihil ex ſeſe re-
mittẽtes. Specularis lapis vocatus eſt ꝙ vitri more
trãſluceat, repertus primũ in hiſpania citeriore, &
circa ſegobricã vrbẽ. Inuenitur eñ ſub terra et ef-
foſſus excidiẛ atq; findiẛ in q̃ſlibet tenues cruſtas.

De marmoribus. Capi.v.

POſt lapidũ genere veniem⁹ ad marmora. Nã inter lapides & marmora differentia eſt. Nã marmora dicunt eximij lapides qui maculis & colorib⁹ cõmendãtur. Marmor ſermo grȩcus eſt, a viriditate vocatus, & q̃uis poſtea & alij colores inueniãtur, nomen tñ priſtinũ a viriditate retinuerunt. Marmorum colores & genera inumerabilia ſunt. Non tamen oia e rupibus exciduntur, ſed multa ſub terra ſparta ſunt et præcioſiſſimi generis, ſicut lacedȩmoniũ viride cunctiſq; ilarius, repertũ prius apud lacedȩmones, vñ & vocabulum traxit. Ophites ſerpentiũ maculis ſimile eſt, vnde et vocabulũ ſumpſit. Duo eius genera, molle candidũ, nigrum durũ. Auguſteũ & tiberiũ in ȩgypto auguſti et tiberij primũ pricipatu reperta ſunt. Differẽtia eorum eſt ab ophite, cũ illud vt prȩdixim⁹ ſerpentiũ maculis ſit ſimile, hæc maculas diuerſo modo colligũt. Nã auguſteũ vndatim eſt criſpũ in vertices, tiberiũ ſparſa nõ cõuoluta canicie. Purpurites ex ȩgypto eſt rubẽs cãdidis interueniẽtibus punctis. Nois eius cauſa ꝙ rubeat vt purpura. Baſanites ferrei coloris ſine duriciȩ, vnde & nomẽ ei datum eſt, inuẽtus in egypto & æthiopia. Alabaſtrites lapis candidus, intertinctus varijs coloribus, ex quo euangelici illius vnguẽti vaſculũ fuit. Cauant eñ hunc ad vaſa vnguẽtaria, qm optime ſeruare icorrupta dicit. Naſcit circa hebes ȩgyptias & damaſcum ſyriȩ, cȩteris cãdidior, probatiſſimus vero in india Parius cãdoris eximij, lychnites cognomento, hic apud paron inſulã naſcit, vnde & parius nũcupatus. Magnitudo eius qua lãces crateraſq; nõ excedat. Vnguẽtis et ipſe aptus. Coralliticus ĩ aſia repert⁹ mẽſura nõ vltra cubitos binos, cãdore pximo eboris, ad quandam ſimilitudinẽ e diuerſo niger. Alabãdicus terrȩ ſuȩ noie nũcupatus purpurȩ aſpectui ſimilis. Iſte in oriẽte igne liquatur, atq; ad vſum vitri fundit. Thebaicus intertinct⁹ aureis guttis inuenitur in parte ȩgyptia, ſcript⁹ coticulis ad terẽda collyria quadã vtilitate naturali conueniẽs. Sienites circa ſienẽ vel thebas naſcit, trabes ex eo feciſſe reges phibẽtur. Marmora aũt quȩ in officinis ſunt, rupib⁹ gignunt, ex qbus iſte ſienites diuerſi coloris maculis diſtinctus eſt, cuius primũ vſum inſulȩ cyclades dederũt. Leſbius liuidior eſt paulo huic, ſed & ipſe diuerſi coloris maculas habẽs. Coritheus ammoniacȩ guttȩ ſimilis cũ varietate diuerſorũ coloꝝ coritho primũ repertus, ex eo colũnæ ingẽtes liminaq; fiunt ac trabes Charyſteum, viride optimũ nomẽ ab aſpectu habẽs eo ꝙ gratũ ſit his q gẽmas ſculpunt, eius eñ viriditas reficit oculos. Numidicũ marmor numidia mittit ad cutẽ ſuccum dimittit, croco ſimilem. vnde & nomen accepit, nõ cruſtis, ſed in maſſa, & liminũ vſũ aptum. Luculleũ marmor naſcitur in chio inſula cui lucullus cõſul nomẽ dedit, q delectatus illo primũ romã iuexit, ſolũq; pene hoc marmor ab amatore nomẽ accepit. Eſt & limẽſis, tephria appellatus, colore cineris cuius lapidis alligatio cõtra ſerpentes laudatur. Ebur a barro. i. elephãto dictũ. Ho. Quid tibi vis mulier nigris digniſſima barris

De gemmis. Capi.vj.

POſt marmorũ genera gẽmȩ ſequunt, quæ multũ auro decorẽ tribuũt venuſtate coloꝝ. Primordia earũ a rupe caucaſi. Fabulȩ ferunt pmetheũ primũ fragmẽta ſaxi eiuſdẽ incluſiſſe ferro ac digito circũdaſſe, hiſq; initiũ cœpiſſe anulũ atq; gemmã. Genera gẽmarũ innumerabilia eſſe traduntur, e quib⁹ nos ea tãtũ qnȩ principalia ſnnt ſiue notiſſima annotabimus. Gẽmæ vocatȩ ꝙ iſtar gũmi tranſluceãt Prȩcioſi lapides ideo dicti ſunt, quia care valẽt, ſiue vt a vilibus diſcerni poſſint, ſeu ꝙ rari ſint. Omne eñ qd rarum eſt, magnum & prȩcioſum vocatur, ſicut & in ſamuelis volumine legitur. Et ſermo domini prȩcioſus erat in iſrael, hoc eſt rarus.

De viridioribus gemmis. Capi.vij.

OMniũ gẽmarũ virentiũ ſmaradus pricipatum habet. Cui veteres tertiã poſt margaritas & vniones tribuũt dignitatẽ. Smaragdus animi viriditate dicit. Omne enim ſatis viride ſmaradũ dicit. Nullis eñ gẽmis vel herbis maior q̃ huic auſteritas eſt. Nã herbas virẽtes frondeſq; exuperat, inficiẽs circa ſe viriditate repcuſſum aerẽ. Sculpẽtibus quoq; gẽmas nulla gratior oculorũ refectio eſt. Cuius corpus ſi extentũ fuerit ſicut ſpeculũ ita imagines reddit. Quippe Nero cȩſar gladiatoꝝ pugnas in ſmaragdo ſpectabat. Genera ei⁹. xij. ſed nobiliores ſcythici, q in ſcythica gẽte reperiunt. Secundũ locũ tenẽt bactriani. Colligũtur eñ in cõmiſſuris ſaxoꝝ flante aquilone. Tunc eñ tellure deoperta intermicãt. quia his vẽtis harenæ maxime mouent. Tertiũ ȩgyptij habẽt. Reliqui in metallis æratijs inueniũtur, ſed vicioſi. Nã aut ȩre aut plumbo aut lapillamẽtis, vel ſalis ſimiles notas habẽt. Smaragdi autẽ mero & viridi pficiũt oleo q̃uis natura imbuant. Calcoſmaragdus dicta ꝙ viridis ſit, & turbida aeris venis. Hæc in ægypto vel cypro inſula naſcitur. Praſius prouiridante colore dictus, ſed vilis. Cuius alterũ genus ſanguineis punctis abhorret. Tertium diſtinctũ virgulis tribus cãdidis. Berillus in india gignitur, gẽtis ſuȩ lingua nomen habens, viriditate ſimilis ſmaragdo, ſed cũ pallore. Politur autẽ ab indis in ſexãgulas formas, vt hebetudo coloris repcuſſione angulorũ excitet. Alter polit⁹ nõ habet fulgorem. Genera eius nouẽ. Criſoberillus dictus eo ꝙ pallida eius viriditas in aureũ colorẽ reſplẽdeat, & hunc india mittit. Criſopaſſus indicus eſt colore porri ſuccum referẽs, aureis interueniẽtibus guttis, vñ & nomẽ accepit, quẽ quidã berillorũ generis iudicauerũt Iaſpis de grȩco in latinũ viridis gẽma iterpretat. Iaſq ppe viride, pinnaſin gẽma dr. Eſt autẽ ſmaragdo ſubſimilis & craſſi coloris Species ei⁹ decẽ & ſeptẽ. volũt aũt qdã iaſpidẽ gẽmã &

gratiæ & tutelę eſſe geſtātibus quod credere nō ſi
dei ſed ſuperſtitionis eſt. Topazion, ex virēti gene
re eſt omniq; colore reſplendēs, inuēta primū in A
rabię inſula in qua troglodytę prędones fame &
tēpeſtate feſſi, cū herbaꝝ radices effoderent erue
runt. Quę inſula poſtea quęſita nebulis cooperta
tandē a nauigantibus inuenta eſt. Sed ob hoc loc⁹
& gemma nomen ex cauſa accepit. Nam topazin
trogloditarum lingua ſignificationē habet querē
di. Eſt aūt ampliſſima gēmaꝝ, eadē ſola nobiliū li
mā ſentit. Genera ei⁹ duo. Callaica colore viridisſʒ
pallens & nimis craſſa, nihil iocundius, aurū decēs
vū & appellata. Naſcit̄ in india vel germania in ru
pibus gelidis oculis modo extuberans. Molochi-
tes ſpiſſus virens, & craſſior q̄ ſmaragdus, a colore
maluę nomē accepit, i reddēdis laudata ſignis na
ſcit̄ in arabia. Eliotropia viridi colore & nubilo ſtel
lis puniceis ſuperſparſa cū ſanguineis venis Cauſa
nois de effectu lapidis eſt. Nā deiecta in labris ęne
is radios ſolis mutatur ſanguineo repercuſſu. Ex-
tra aquā aūt ſpeculi modo ſolem excipit. deprę hē
ditq; defectus eius ſubeuntē lunā oſtendēs mago
rū ipudentie. Manifeſtiſſimū in hoc quoq; exēplū
eſt, ꝙ admixta herba eliotropio quibuſdā additis
pręcantationibus gerentē conſpici negant. Gigni
tur in cypro & in africa, ſed melior i æthiopia. Sag
da gēma praſini coloris apud chaldęos. Cuius tan
ta vis eſt vt permeantes naues e profundo petat. &
carinis ita tenaciter adhereat, vt niſi abraſa parte
ligni vix ſeparetur. Myrrhites dicta eſt ꝙ i eo myr
rhę vis eſt. Cōpreſſus aūt vſq; ad odorē nardi ſpi-
rat ſuauitatē aromatis. Reperitur in arabia vel æ
gypto. myrrhę coloris & odoris, vnde & nomē ac-
cepit. Melecros, bicolor ex vna parte viridis, ex al-
tera melli ſimilis. Coaſpis a flumine perſarū dicta
eſt ex viriditate fulgoris aurei.

¶ De rubris gemmis Cap̄. viii.

COrallius gignit̄ in mari rubro forma ramo
ſus colore viridis, & maxime rubens. Bacę
eius vel vię candidę ſub aqua & molles, de
tractę cōfeſti durant̄ & rebeſcūt tactuq; ꝓtinus la
pideſcūt. Itaq; occupari euelliq; retibus ſolet aut a
cri ferramento pręcidi, qua de cauſa corallius voci
tatur. Quantū aūt apud nos margaritū indicū p̄-
cioſum eſt, tētum apud indos corallitū. Hunc magi
fulminibus reſiſtere affirmāt, ſi creditur. Sardi⁹ di
cta, eo ꝙ primū reperta ſit a ſardis bęc rubruʒ ha
bet colorē, marmoribus pręſtās, ſed inter gēmas vi
liſſima. Genera eius quinq;. Onyx appellata ꝙ ha
beat in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem
vnguis humanę. Gręci enim vnguem onycem di-
cunt. Hanc india vel arabia gignit, diſtans autē in
uicem. Nam indica igniculos habet albis cingēti-
bus zonis, arabica autem nigra eſt cum candidis
zonis. Genera eius quiq; Sardonix ex duū noiʒ ſo
cietate vocata ē. Eſt ei ex onycis cādore & ſardo.
Conſtat autem trib⁹ coloribus. ſubterius nigro me
dio candido, ſuperius minio. Hęc ſola in ſignando
nihil cerę auellit. Reperitur aūt apud indos & ara
bes detracta torrentib⁹. Genera eius quinq;. Hæ-
matites rubore ſanguineus ac propterea hęmati-
tes vocatus. Hęma quippe ſanguis eſt. Gignitur in
æthiopia quidē, ſed principalis in arabia & in afri
ca inuenitur. De qua promittunt magi quidaʒ ad
coarguendas barbarorū inſidias. Succinus quem
appellant gręci electron fului cereiq; coloris. fert̄
arboris ſuccus eſſe, & ob id ſuccinū appellari. Ele
ctrum aūt vocari fabuloſa argumentatio dedit. nā
q; phœtonte fulminis ictu interempto, ſorores ei⁹
luctu mutatas in arbores populos lachrymis ele-
ctrū omnibus annis fundere iuxta eridanū amneʒ
& electrū appellatum, quoniam ſol vocitatus ſit e
lectrum plurimi poetę dixerūt. Conſtat aūt non eſ
ſe succū populi ſed pineę arboris. Nā accenſus te-
de nidori fragrat. Naſcitur aūt in inſulis oceani ſe
ptētrionalis, ſicut gūmi, dēſaturq; vt cryſtallū rigo
re vel tempore. Ex ea fiunt decoris gratia agreſti
um fœminarū monilia. Vocati aūt a quibuſdā har
paga eo ꝙ attritu digitoꝝ accepta caloris anima
folia paleaſq; & veſtium fimbrias rapiat, ſicut ma
gnes ferrū. Quocūq; aūt mō libeat tingit̄. Nā au-
cuſe radice cōchylioq; inficitur. Ligurius vocatus
ꝙ fiat ex vrina lyncis beſtię tempore indurata. Eſt
autem ſicut & ſuccidum fulua, attrahens ſpiritu
folia propinquantia.

¶ De purpureis. Cap̄. ix.

INter purpureas gēmas principatū a-
methiſtus indicus tenet. Amethiſt⁹ pur
pureus eſt, permixto violaceo colore, &
quaſi rore nitor & leniter quaſdā flam
mulas fundens. Alterū eius genus de-
ſcendit a hyacynthis. Cauſam nominis eius aſſerit̄,
quaſi ſit quidā in purpura illius non ex toto igneū
ſed vini colorē habens. Eſt autē ſculpturis facilis.
Genera eius quinq;. Saphirus cęruleus eſt cū pur-
pura, habens pulueres aureos ſparſos, optimus a-
pud medos, nuſq̄ tamen perlucidus. Hyacynth⁹ ex
nominis ſui floris vocatur. Hic in æthimologia in
uenitur, cęruleum colorem habens optim⁹ qui nec
rarus eſt, nec denſitate obtuſus ſed ex vtroq; tem
peramento lucens purpuraq; refulgens, hic auteʒ
nō rutilat ęqualiter, ſed cum facie cęli mutatur. Se
reno enim perſpicuus eſt atq; gratus, nubilo corā
oculis euaneſcit atq; marceſcit. in os miſſus frigi-
dus eſt, in ſcrulpturis duriſſimus, nec tamen inui-
ctus. Nam adamante ſcribitur & ſignatur. Hiacyn
thizōto indicus eſt, hiacynthū prope referēs. Qui
dā aūt eorum cryſtallis ſimiles capillamētis inter
currentibus obſcurantur ex quo etiam viro nomen
illorū eſt. Amethiſtizontas appellatur, quia ei⁹ ex-
tremus igniculus in amethiſti violam exit. Cęlido
nia ex hirundinū vocata colore. & duorum eſt ge-
nerum, quarū vna ex altera parte purpurea, & alia
purpurea nigris īteruenietib⁹ maculis. Cyanea ſcy

thię gēma, ceruleo coruſcās nitore purpura interduin & punctualis intermicātibus auratis puluiſculis variās Roditis roſea eſt & eo nomē accepit.

¶ De candidis. Cap.x.

MArgarita prima candidarū gēmarū, quā inde margaritā aiunt vocatā, ꝙ in cōculis marinis hoc genus lapidū īueniatur. Ineſt eni in carne cochleæ calculis natus. ſicut in carne oſtreę præcioſiſſima margarita reperiri dicaẗ, vel ſicut in cerebro piſcis lapillus. Gignitur autē de cœleſti rore, quē certo anni tēpore cōculę hauriunt. Ex quibus margaritis quędā vniones vocantur. aptū nomē habētes, ꝙ tm̄ vnus nunq̄ duo vel plures ſimul reperiātur. Meliores autem candidę margaritę, q̄ quę flaueſcunt. Illas eni aut iuuētus, aut matutini roris cōceptio reddit candidas, has ſenectus, vel veſpertin⁹ aer gignit obſcuras Pedorus ſecūda poſt margaritā candidarū gemmarū, de qua quęritur in quo colore numerari debeat totiens iactati p alienas pulchritudines nois adeovt decoris prerogatiua vocabulo facta ſit. Aſterites gēma candida eſt incluſum lucē continens, veluti ſtellā intus ambulantē, redditq; ſolis candidantes radios, vñ et nomē accepit. Galacites lactea ē quę attrita reddit ſuccum albū, ad lacteū ſaporē fœminis nutriētibus illigata fœcūdat vbera, Infantum quoq; collo ſuſpēſa ſaliuā facere fertur, in ore aūt liqueſcere & memoriā adimere. Mittunt eā nilus & achlaous amnes. Sunt qui ſmaragdū albis venis circūligatū glactiten vocāt. Galatias grandinis & candorē pręfert & figurā. duricia quoq; inuicta vt adamas, etiā in igne poſita manet ſuū frig⁹. Solis gēma candida eſt, traxitq; nomen ꝙ ad ſolis ſpeciē in orbē fulgētes ſpargit radios. Solētes trāſlucet candido melleoq; fulgore cōtinens lunę imaginē quā iuxta curſum aſtri ipſius perhibēti in dies ſingulos minui atq; augeri, naſciẗ in pſida. Cymedia inuenitur in cerebro piſcis eiuſdē nois, cādida & oblonga. Pręſagite his ferunt magi ſigna tranquillitatis vel tēpeſtatis. Beloculus albicans pupillam cingit nigrā e medio aureo fulgore lucentē, & propter ſpeciem aſſyriorū regi belo dicatā, vnde & appellata. Emipelas dicitur, cum in cādida gēma ſupne enigricat color, vñ & nomē habet. Exebenus ſpecioſa & cādida q̄ aurifices aurū poliunt.

¶ De nigris. Cap.xj.

AChates reperta primū in ſicilia iuxta flumen eiuſdē nois, poſtea plurimis i terris. Eſt autē nigra habēs in medio cirrulos nigros & albos iunctos & variatos ſimilis hęmatiti. Magi ſuffitu earū ſi crediẗ tēpeſtates auertūt, flumina ſiſtunt. Abſictos nigra & ponderoſa diſticta venis rubētibus. Hęc excalefacta igni ſeptē dieb⁹ calorē tenet Egypti illa nigra eſt radice cærulea facie, ex egypto vbi īuenitur vocata. Medea nigra eſt, a medea illa fabuloſa inuēta. Habet venas aeris coloris, ſudorem reddit crocū ſaporem vini. Veientana italica gēma eſt a veiētibus reperta, nigra facie, albis intermicātibus notis. Baruptos nigra eſt cū ſanguineis & albis notis. Meramelas nigra vena, quēlibet colorē ſecans p mediū. Veneris crinis nigerrimi nitoris, cōtinens in ſe ſpeciē rufi crinis. Tricun⁹ ex africa nigra eſt, ſed tres ſuccos reddit, ab radiente nigrū, e medio ſanguineū, e ſummo ocreę. Dionyſia nigris mixtis rubentib⁹ notis, ex aqua trita, vinum fragrat, & odore ſuo ebrietati reſiſtere putatur Pyrites nigra quidem ſed attritu digitos adurit.

¶ De varijs. Capi.xij.

PAngus varius ex oībus pene coloribus cōſtans vñ & nominātur Olea barbari nois ex fuluo, & nigro viridiq; & candido eſt. Mitridax ſole pcuſſa, coloribus micat varijs gignitur in pſida Droſelitus, varius nois cauſa, quia ſi ad ignem appliceẗ, velut ſudorē mittit. Opallus diſtinct⁹ diuerſarū colore gēmarum. Eſt em̄ in eo carbūculi tenuior ignis, amethiſti fulgēs purpura, ſmaragdi nitens viriditas & cuncta pariter ſub quadā varietate lucētia. Nomē habet ex patria, ſolo eni eū parturit india. Pōticę a pontio dicūtur. genere diuerſo, nunc ſanguineis, nunc auratis guttis micātes, aliæ habētes ſtellas, alię lōgis chorū ductibus lineatę. Hexocōthalithus in parua magnitudine multicolo, vñ & hoc nomen ſibi adoptauit. Tam diuerſis eni notis ſparſus eſt, vt ſexaginta gēmarū colores in paruo eius orbiculo dephēndātur, naſcitur autē in libya apud troglodytas. Murina apud parthos gigniẗ, ſed p̄cipua in germania, humorē ſub terra putant calore denſatum. vnde & nomē ſumpſit. Varietas eius in purpurā cādorēq; & ignē cum quibuſdā colorum repercuſſionibus quales in cœleſti arcu ſpectantur. Cuius contraria cauſa cryſtallū facit, gelu concreto vehementiore.

¶ De cryſtallis. Capi.xiij.

CRyſtallus reſplēdēs & aquoſus colore tradiẗ ꝙ nix ſit glacie durata p ānos, vñ & nomen ei gręci dederūt. Gigniẗ aūt in aſia & cypro maxie in ſeptētionū alpibus, vbi nec ęſtate ſol feruētiſſimus iuenitur. Ideoq; ipſa diuturna & annoſa duricia reddit hāc ſpeciem quę cryſtallus diciẗ. Hic oppoſitus radijs ſolis adeo rapit flāmā, vt aridi fungis vel folijs ignem prębeat. Vſus eius etiā ad pocula deſtinatur. Nihil aūt aliud q̄ frigidum pati poteſt. Adamas indicus lapis paruus & idecorus ferrugineū habēs colorē & ſplendorē cryſtalli. Nunq̄ aūt vltra magnitudine nuclei auellanę repertus. Hic nulli cedit materię, nec ferro q̄dē nec igni, necvnq̄ incaleſcit, vñ & nomē gręca iterpretatiōe indomita vis accepit. Sed dū ſit iuictus ferri igniſq; contēptor, hircino rumpitur ſanguine recēti et calido maceratur, ſicq; multis ictib⁹ ferri perfringitur. Cuius fragmēti ſculptores pro gemmis inſignēdis pforādiſq; vtuntur. Hic autē diffi-

det cũ magnete lapide,intantũ vt iuxta poſitꝰ fer
rũ nõ patiatur abſtrahi magneti. aut ſi admotus
magnes cõprehenderit,rapiat atq; auferat. Fertur
quoq; in electri ſimilitudine venena deprehendere
metus vanos expellere,maleficis reſiſtere artibus.
Genera eius ſex. Galatias grãdinũ & candorẽ & fi
gurã adamantinã duriciȩ habet. Etiã in igne poſi
tus manet ſuũ frigus Cerauniorũ duo genera ſũt
Vnũ quod germania mittit cryſtallini ſimile ſplẽ-
det tñ ceruleo,& ſi ſub diuo poſitũ fuerit fulgorez
rapit ſidereũ. Ceraunitũ alterũ hiſpania i luſitanis
littoribus gignit cui color pyropo rubenti et qua-
litas vt ignis. Hȩc aduerſus vim fulgurũ opitulari
fertur,ſi credimꝰ. Dicta aũt ceraunia, qm̃ alibi nõ
inuenitur q̃ in loco fulminis ictui proximo. Grȩce
ei fulmen ceraunos dr̃. Iris apud arabiã in mari ru
bro naſcitur coloris cryſtallini, ſexangulata dicta
ex argumento ignis. Nam ſub tecto percuſſa ſole
ſpẽs & colores arcus cȩleſtis i ꝓximos parietes imi
tat̃. Aſtrion ex india eſt cryſtallo ꝓpinqua, in cuiꝰ
centro ſtella lucet fulgore lunȩ plenȩ. Sũpſit autẽ
nomen ꝙ aſtris oppoſita,fulgorẽ rapit ac egerit.
Electria quaſi electoria. In vẽtriculis ei gallinatiis
inuenit̃,cryſtallina ſpecie,magnitudine fabȩ. Hac
in certaminibus inuictos fieri magi volunt,ſi credi
mus. Enidros ab aqua vocata. Exundat eni aqua
ita vt clauſam in ea putes fontanã ſcaturiginẽ. Om
niũ ardentiũ gẽmaꝝ principatũ carbunculus ha
bet. Carbunculus aũt dictus ꝙ ſit ignitus vt carbo
cuius fulgor nec nocte vicitur. Lucet ei in tenebris,
adeo vt flãmas ad oculos vibret. Gña eiꝰ duodeci
ſed prȩſtãtiores q̃ videntur fulgure & velut ignem
effundere. Carbũculus aũt grȩce anthrax dicitur.
Gignitur in libya apud troglodytas. Anthracites
vocatus ꝙ ſit & ipſe coloris ignei vt carbunculus,
ſed cãdida vena prȩcinctus,cuius ꝓprium eſt,ꝙ ia
ctatus in ignẽ,velut inter mortuos extinguit̃,at cõ
tra quis perfuſus exardeſcit. Sandaſirus naſcit̃ i in
die loco eiuſdẽ nois. Species eius ꝙ veluti intra lu
cido igne intus fulgente aureæ guttæ. Conſtat in-
ter oẽs quãtus numerus ſtillarũ accedit,tãto & p̃-
ciũ accedere. Lychnis ex eodẽ gñe ardentiũ eſt,ap
pellata a lucernorũ flagrantia,gignit̃ in multis lo
cis,ſz ꝓbatiſſima apud indos. Quidã eã remotio-
rẽ carbunculũ eſſe dixerũt. Huius duplex facies,
vna quȩ purpura radiat,altera q̃ cocci rubore a ſo
le excalefacta,aut digitoꝝ attritu paleas & car-
thaꝝ fila ad ſe rapere dicit̃. Sculpturis reſiſtit,ac ſi
qñ ſculpta fuerit,dũ ſigna iprimit,quaſi quodã a-
nimali morſu partẽ cȩrȩ retentat. Genera eiꝰ qua
tuor. Carcedonia hoc eſt quod & lychnis facere di
cit̃,q̃q̃ multo vilior prȩdictis,naſcit̃ apud naſamo
nas,ibre vt ferũt diuino,inuenit̃ ad repercuſſũ lu-
nȩ plenȩ. Oia aũt gña ſua ſculpturȩ reſiſtunt. Ala
bãdina dicta ab alabãda aſiȩ regiõe,cuiꝰ color ad
calcedoniũ vadit,ſed rarus. Dracõtides ex cerebro
draconis eruit̃ quȩ niſi viuenti abſciſa fuerit non
igneſcit. Vñ & eã magi dormientibus draconibus
amputãt. Audaces ei viri,explorant draconũ ſpe
cus & ſpargũt ibi gramina medicata ad incit:d i
draconũ ſoporẽ,atq; ita ſomno ſopitis capita dete
cant & gẽmas detrahunt. Sunt aũt cãdore tranſ:u
cido. Vſu earũ oriẽtis reges p̃cipue gloriant̃. Chry
ſopaſſus ȩthiopicꝰ ẽ quẽ lapidẽ lux cœlat, prodit
obſcuritas. Nocte eni igneus eſt,die aureꝰ. Phlogi
tes ex perſida eſt oſtentãs intra ſe quaſi flãmas æ-
ſtuãtes quȩ nõ exeant. Syrtites vocata,qm̃ in litto
re ſyrtiũ inuẽta primũ eſt i parte lucanię. Color eiꝰ
croceus intus ſtellas cõtinẽs elãguidas,& ſub nubi
lo renitẽtes. Ermiſcion inter gratiſſimas gẽmas a
ſpicit̃ & ex igneo colore radians auro,portãs ſecũ
in extremitatibus candicam lucem.

¶ De aureis. Cap. xiiii.

SVnt quȩdã gẽmaꝝ gña ſpẽ metalloꝝ vel
lapidũ cognominata. Chryſopis aurũ tm̃
videtur eſſe. Chryſolitꝰ auro ſimilis ẽ,cuz
marini coloris ſimilitudine,hũc æthiopia
gignit. Cryſolectrus ſimilis eſt auro,ſed in colorez
electri vergens matutino tm̃ aſpectu iocũdꝰ. rapa-
ciſſimus igniũ,& ſi iuxta fuerit celerrime ardeſcẽs
Chryſolanſis ex auro & igne vocata. Aurea eſt eni
die & nocte ignea,hanc æthiopia gignit. Ammo-
chryſus harenis auro intermixtus nũc brachteaꝝ
nũc pulueris habet quadrulas,gignit̃ in perſida.
Leochryſus,colore aureo interueniẽte cãdida ve
na. Melectriſis dicta,ꝙ veluti per aurũ ſincerũ, ſic
hȩc gẽma tranſluceat Chryſocolla gignitur in idia
vbi formice eruũt aurũ. Eſt aũt auro ſimilis & ha
bet naturã magnetis,niſi ꝙ augere aurũ traditur
vnde & nuncupat̃. Argirites ſimilis argẽto habẽs
ſtigmata aurea. Androdoma argenti nitorem ha-
bet,& pene adamas quadrata ſemper teſſeris. Ma
gi putant nomen impoſitũ ab eo ꝙ aioꝝ ipetꝰ vel
iracũdias domare & refrenare dicat̃,ſi credimus.
gignitur in mari rubro. Calcitis aerii coloris ẽ. Cal
coſanus nigra eſt,ſed lapidi illiſa ȩris tinnitũ red-
dit. Balanites duo ſunt gña,ſubuiridis & corintheȩ
ȩris ſimilitudinẽ mediã ſecãte flãmea vena. Sede-
ritis a cõtẽplatione ferri nihil diſſonat. In malefici
is quoquõ ſi inferat̃ diſcordias excitat. Ideus da-
ctylus ex inſula creta eſt ferrei coloris,cauſa nomi
nis eiꝰ,quia pollicẽ humanũ exprimit. Ethiopicus
ferrei coloris eſt,qui dũ teritur nigrũ ſuccũ emit-
tit. zimilianicius in euphratis alueo legit̃ proconi-
ſio marmori ſimilis medio colore glauco,veluti o-
culi pupilla internitens. Arabica ex patria dicta,
aſpectu eburnea eſt. Efeſtitis ſpeculi naturã habet
in reddẽdis imaginibus q̃q̃ rutilet, experimentum
eius,ſi feruẽti aquȩ addita ſtati refrigeret,aut ſi ſo
li oppoſita aridã materiã accendat. naſcitur in co
rico. Oſtracites lapidoſus colore teſtaceo durior.
Altera achati ſimilis niſi ꝙ achates politura pin-
gueſcit,duriori tanta ineſt vis,vt aliȩ gẽmȩ ſculpã
tur fragmentis eius. Gloſſa petra ſimilis eſt liguȩ

humanę,vñ & nomen ſumpſit. Fertur aũt deficiẽte luna e cęlo cadere,cui nõ modicã magi tribuũt poteſtatẽ. Nã ex eo lunares motus excitari putant Sunt & quedã gẽma℞ genera cognominata ab animalib⁹. Echitesvipereas maculas exprimit. Carcine marmi cãcri coloris eſt. Scorpiter ſcorpionẽ& colore & effigie refert. Mirmicites formicę raptantis effigiẽ imitatur. Taopauoni eſt ſimilis. Hieracites accipitris coloris. Ethites aquilę. Egoptalmus caprino oculo ſimilis. Licoptalmus quatuor colorũ ex rutilo ſanguineũ in medio nigrũ,cãdidus cigitvt lupo℞ oculus. Meconites papauer exprimit Sunt & quedã gẽmę quibus gentiles in ſuperſtitionibu s quibuſdãvtunt. Liperia ſuffita oẽs beſtias euocare tradunt. Anancitide in necromãtia dęmonũ imagines euocare dñr. Sinocitide vmbras infero℞ euocatas tenere pagani aiunt. celonites oculus eſt ind icę teſtudinis, varius & purpureus. Per hunc magi ipoſitũ linguę futura pręnuuciari fingunt. Bronia a capite teſtud inum e tonitruis cadi putaẽ & reſtringere fulminis ictus. Hienia lapis in oculis hienę beſtię inuenitur. Qui ſi ſub lingua hominis ſubditus fuerit, futura eũ pręcinere dicunt. Sed et coralliustẽpeſtati et grãdini reſiſtere ferẽ. Põtica eſt gẽma quędã liuore perlucida, habẽsſtellas rubeas,interdũ & aureas. Dicũt per eã interrogare dęmoneset effugare. In quibuſdã gẽmarũ generib⁹veras a falſis diſcernere magna difficultas eſt,quippe cũ inuentũ ſit exvero genere alteri⁹ in alia falſa transducere,vt ſardonices q̃ ternisglutinãtur gẽmis ita vt deprehendi non poſſint. Figũt eni eas ex diuerſo genere nigro cãdido minioq; colore. Nã et pro lapide ꝓcioſiſſimo ſmaragdo quiſdãvitrũ arte inficiunt,et fallit oculos ſubdole quędã falſaviriditas,quoaduſq; non eſt qui probet ſimulatũ & arguat,ſic & alia alio atq; alio mõ. Neq; ei eſt ſine fraudevllavita mortalium. Omnes autẽ non tranſlucidas gemmas cœcas appellari eo ꝙ denſitate ſua obſcurentur.

¶ De vitro. Cap.xv.

Vitrũ dictũ ꝙviſui perſpicuitate tranſluceat. In aliis eni metallis quicquid intrinſecus cõtinetur abſcõditur,invitro vero quilibet liquor vel ſpecies qualis eſt interius,talis exterius declaratur & quodãmõ clauſus patet. cuius origo hec fuit. In parte ſyrię q̃ fenicis vocaẽ finitima iudeę circa radicẽ montis carmeli palus eſt ex qua naſciẽ belus,amnis quiq; miliũ paſſuũ ſpacio in mare fluens iuxta ptolomaidẽ,cuius harenę de torrente fluctu ſordibus eluitur. Hic fama eſt pulſa naue mercato℞ nitri,cũ ſparſim per littus epulas pararẽt nec eſſent pro attollendisvaſis lapides glebas nitri ex naui ſubdiderunt,quib⁹ accenſis p mixta harena littoris tranſlucentes noui liquoris fluxiſſe riuos & hanc fuiſſe originẽvitri. Mox vt eſt ingenioſa ſolertia non fuit cõtenta ſolo nitro ſʒ et alius mixturis hanc artẽ ſtuduit. Leuibus ei aridiſꝗ; lignis cõcoquitur adiecto cupro ac nitro cõtinuiiq; fornacibus vt ęs liquatur maſſeq; fiũt. Poſtea ex maſſis rurſus funditur in officinis,et aliud flatu figuratur,aliud torno teritur,aliud argenti modo cęlatur. Tingitur etiã multis modis ita vt hiacynthos ſaphiroſq; etvirides imiteẽ & onyces,vel aliarũ gẽma℞ colores,neq; eſt alia ſpeculis aptior materia vel picturæ accõmodatior. Maximus tñ honor in cãdido vitro proximoq; in chryſtalli ſimilitudine. Vñ & ad potandũ argẽti metalla & auri repulit. Vitrũ oli fiebat & in italia,& p gallias & hiſpaniã harena alba et molliſſima pillã molaq; terebatur. dehinc miſcebaẽ tribus partibus nitri põdere vel menſura,ac liquata in alias fornaces trãſfundebatur. Quę maſſa vocabatur admonitrum, atq; hæc recocta fiebatvitrũ purũ et candiduʒ. In generevitri et oſianus lapis annumeratur. Eſt aũt virens interdũ et niger aliqñ et tranſlucidus, craſſiorevisu,et in ſpeculis parietũ ꝓ imaginevmbras reddente,gẽmas multi ex eo faciunt. Hunc lapidẽ et in india et i italia et ad oceanũ i hiſpania naſci tradunt, Fertur aũt ſub tiberio cęſare quendã artificẽ excogitaſſe vitri tẽperamentũ vt flexibile eſſet et ductile. Qui dum admiſſus fuiſſet ad cęſarẽ porrexit phialã cęſari. Quã ille indignatus inpauimentum ꝓiecit. Artifex aũt ſuſtulit phialã de pauimento,quę cõplicauerat ſe tanq̃ vas ęneum. Deinde malleũ de ſinu ꝓtulit et phialam correxit. Hoc facto cęſar dixit artifici. Nunquid alius ſcit hãc cõditurã vitro℞? Poſtq̃ ille iurans negauit alterũ hoc ſcire,iuſſit eũ cęſar decollari ne dum hoc cognituʒ fieret,aurum ꝓ luto haberetur et oim metallorum precia abſtraherẽtur. Et reuera quia ſi vaſavitrea nõ frãgerentur melius eſſent q̃ aurũ et argentum.

¶ De metallis. Cap.xvi.

Metallum dictum grece απο του μεταλλον ꝙ natura eius ea ſit vt vbi vna vena appareuerit,ibi ſpes ſit alterius inquirendi Septẽ autẽ ſunt genera metallorũ,aurum,argentum,æs,electrum,ſtannum,plumbum,et quod domat omnia ferrum.

¶ De auro. Cap.XVII.

Aurum ab aura dictũ.i.a ſplẽdore. ꝙ repercuſſo aere plus fulgeat.vñ & Virgilius. Diſcolor vñ auri p ramos aura tefulſit hoc eſt ſplẽdor auri. Naturale ei eſt vt metallorũ ſplendor plus fulgeat luce alia repercuſſus. Hic & aurati dicti quorũ fulgor ſplẽdidos reddit. Obrizum aurũ dictũ,ꝙ obradiet ſplendore. Eſt einm coloris optimi, qđ hebręi opham gręci cairũ vocant. Brachtea diciẽ tenuiſſima lamina. απο του βραχειν,qđ eſt ηχειν.i.a crepitãdo. lamina. Pecunia prius de pecudibus,& ꝓprietatẽ habebat & nomẽ De corio eñ pecudũ nũmi incidebaẽ et ſignabãtur. Poſtea a ſaturno ęreus nũmus inuẽtus eſt. Ipe eñ ſigna ri nũmos et iſcribi cõſtituit. Propterea et

ęrarium ſaturno a gentibus conſecratū eſt. Alij vt ſuperius pecuniā a pecudibus appellauerūt, ſicut a iuuando iumēta dicta ſunt. Omne eni patrimonium apud antiquos peculiū dicebatur a pecudibꝰ, in quibus eoꝝ conſtabat vniuerſa ſubſtātia. Vnde et pecuarius vocabatur q̄ erat diues, modo vero pecunioſus. Antiquiſſimi nōdū auro argētoq; inuento, ære vtebātur. Nā prius ęrea pecunia in vſu fuit, poſt argētea, deinde aurea ſubſecuta, ſed ab ea qua cœpit & nomē retinuit. Vnde et ęrariū dictum, quia prius tantū in vſu fuit, & ip̄m ſolū recōdebatur, auro argētoq; nondū ſignato, ex quorū metallis q̄uis poſtea facta fuiſſet pecunia, nomen tm̄ erarij p̄manſit ab eo metallo vnde initiū ſumpſit. Theſaurū iuxta gręcā proprietatē απογησ τεσεοσ, a poſitione, hoc eſt a repoſito noiat̄. Nā theſis poſito dicitur & eſt nomē ex græco latinoq; ſermone cōpoſitum. Nam theſis gręci repoſitū dicunt. Latini autem qđ iunctum ſonat repoſitū aurum. Auraria nomē habet ab auro. Tributa vero eo ꝙ antea per tribus ſingulas exigebantur, ſicut nunc per ſingula territoria. Sic autē in tres partes diuiſum fuiſſe romanū populū conſtat, vt qui pręerant in ſingulis partibus tribuni dicerētur. Vnde etiā ſumptꝰ quos dabant populi tributa noiarūt. Vectigalia ſunt tributa a vehendo dicta. Stipendiū a ſtipe pendēda nominatū. Antiqui eni appendere pecuniā ſoliti erāt magis q̄ annumerare. Moneta appellata eſt quia monet ne qua fraus i metallo vel pōdere fiat. Numiſma eſt ſolidus aureus vel argenteus ſiue ęreus, qui ideo numiſma dicit̄, quia nominibus pricipū effigiebuſq; ſignabatur. Prius nummus argirus nūcupabatur, quia q̄pluri mū ex argēto percutiebatur. Nūmi autē a numa romanoꝝ rege vocati ſunt qui eos primū apud latinos imaginibus notauit, & titulo nois ſui pręſcripſit. Folles dicūtur a ſacculo quo cōduntur, a cōtinēte id qđ cōtinetur appellatū. In numiſmate tria quęruntur, metallū, figura, & pōdus. Si ex his aliquid defuerit, numiſma non erit. Tria ſunt autem genera argēti & auri et æris, ſignatū, factū, infectum. Signatū eſt qđ in nūmis eſt. factum eſt qđ in vaſis & ſignis. infectū quod in maſſis eſt, qđ & graue dicitur, id eſt maſſa. In noticiā autē formarum metalla ita venerunt. Dū enim quacūq; cauſa ardētes ſiluę excoquerēt terram ex calefactis venis fudit riuos cuiuſcūq; ſtructurę, ſiue igitur æs illud fuerat, ſiue aurū cū in loca terræ depreſſiora decurreret, ſumpſit figuram in quā illud vel p̄fluēs riuus vel excipiens lacuna formauerat. Quaꝝ rerū ſplendore capi hoies cū ligatas attollerēt maſſas viderūt in ea terrę figurata veſtigia in quę excogitauerūt liq̄factas ad oēm formā poſſe deduci.

De argento. Cap̄. xviij.

ARgentū non longe a gręca appellatione diſtat. Hoc eni illi argirū vocant. Sed mirum in modū illud dū candidū ſit, ipreſſum corpori lineas nigras reddit. Argentū viuum dictū ꝙ excidat materias in q̄bus inicitur. hoc & liquidū quia p̄currit. Inuenit̄ ſpecialiter in metallis ſiue in argētarijs fornacibus guttarū concretione tectis inhærens, ſæpe etiā in ſtercore vetuſtiſſimo cloacarū vel puteoꝝ limo. Fit etiā & ex nimio impoſito conculę ferreæ patena teſtea ſuperpoſita, cū circūlito vaſculo circūdātur carbones, ſicq; argentū viuum ex nimio ſtillat, ſine hoc neq; argentū, neq; ęs inaurari pōt, Tantę autē virtutis eſt, vt ſi ſup ſextariū argenti viui centenariū ſaxum ſuperponas, oneri ſtatim reſiſtat. Sin vero auri ſcrupulū, leuitatē eius raptim ſinu recipit, ex quo intelligitur nō pondus ſed naturn eſſe cui cedit. Seruatur autē melius in vitreis vaſis, nā cęteras materias perforat. Potui autē datū, interficit ponderis cauſa. Argēti purgamēta, litargyros, quā nos ſpumā argenti appellamus. Fit aūt ex argento et plūbo mixta.

De ære. Capi. xix.

AEs a ſplendore aeris vocatū ſicut aurum & argētum. Apud antiquos autē priore æris q̄ ferri cognitus vſus. ære quippe primi p̄ſcindebāt terrā, ęre certamina belli gerebāt, eratq; in precio magis æs, aurū vero & argentū p̄pter inutilitatē reiciebantur. Nunc verſa vice iacet ęs, aurū ſummo ceſſit honore. ſic voluenda æris cōmutat tēpora rerū. & qđ fuit in precio, fit deniq; nullo honore. Vſus æris poſtea tranſijt in ſimulacris, in vaſis, in ædificioꝝ ſtructuris, maxime & ad perpetuitatē monumentorū, etiā publicę in eis cōſtitutiones ſcipræ ſunt. Cypriū ęs in cypro inſula prius repertum, vnde & vocatū, factum ex lapide eroſo, quē cathmiā vocāt, & eſt ductile, huic ſi addatur plumbum colore purpureo fit. Auricalcū dictum ꝙ & ſplendorē auri et duriciā ęris poſſideat. Eſt autē nomē compoſitū ex lingua latina et gręca. Es eñ ſermone gręcoꝝ calco vocatur. Fit autē ex ęre et igne multo ac medicaminibus p̄ducitur ad aureū colorē. Corintheū eſt omniū cōmixtio metalloꝝ, qđ caſus primū miſcuit corintho cū caperetur incenſa. Nā dum hanc ciuitatē hānibal cepiſſet oēs ſtatuas ęneas & aureas & argēteas in vnū rogum congeſſit, et eas incēdit. Ita ex hac cōmixtione fabri ſuſtulerunt et fecerunt parapſides. Sic corinthea nata ſunt ex omnibus in vnū, nec hoc nec illud. Vnde et vſq; in hodiernū diem, ſiue ex ip̄o. ſiue ex mixtione eius, ęs corintheū vel corithea vaſa dicuntur. Huius tria genera. vnum candidū ad argenti nitorē accedens, alterū in quo ipſius auri fulua natura eſt, tertiū in quo ęqualis cunctoꝝ tēperies. Coronariū, ex ductili ære tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctū ſpeciem auri in coronis hiſtrionū præbet. Vnde et appellatū. Pyropū igneus color vocauit. Nāq; in ſingulas vncias ęris aditis auri ſcrupulis ſenis p̄ tenui brachtea igne-

ſcit flāmaſq; imitatur,vñ &pyropum dr̄. Regulare ęs dr̄ quod ab aliis ductile appellatur,quale omne cyprium eſt. Ductile aūt dicitur eo ꝙ malleo producatur,ſicut cōtra fuſile quod tm̄ funditur. Nam malleis fragile eſt. Siquidē omne ęs diligenti⁹ purgatis igne viciis excoctiſq; regulare efficitur. Campanū quoq; inter oia genera ęris vocatur a campania prouincia,quę eſt in italię partibus, vtenſilibus &vaſis oibus probatiſſimū. Es oē frigore magno melius fundiť. ęs rubiginē celerius trahit niſi oleo perungatur, ſeruari aūt id optime etiā in aliqua pice tradunt. Inter oia metalla ęs vocaliſſimū eſt,& maximę poteſtatis,ideo & ęnea limina. vñ & Virg. In foribus cardo ſtridebat ęneis. Origo æris catmia & calciteus. Purgamenta ęris catmia & origo & ęris flos. Catmia gignitur in metallorū ęris atq; argenti fornacibus inſidente nitore. Nāq; vt ipē lapis ex quo fit ęs catmiavocatur,ſic rurſus in fornacibus exiſtit,& nois ſui originem recepit,ęris flos fit ſeu gigniť cōflationib⁹ reſoluto atq; reliq̄to ęre perfuſa frigida aqua. Repētina ei denſatione tanq̄ de ſucco reparatur flos. Eruginē ęs quoq; creat. Nā laminę ęreę ſupervas aceti aſperrimi ſarmentis ſuperpoſitę atq; ita diſtillātibus quod ex eo cecidit in ipſum acetum teritur & cribratur.

De ferro. Cap̄. xx.

Ferrū dictū ꝙ farra.i.ſemina frugū terræ cōdat. Idē & calybs,a calybe flumine vbi ferrū optima acie tēperatur. Vñ & abuſiue dr̄ calybs ipſa materies vt vulnificuſq; calybs. Ferri vſus poſt alia metalla repertus eſt, cuius poſtea verſa in opprobriū ſpecies. Nā vnde prius tellus tractabatur,inde mō cruor effundiť. Nullū aūt corpus tā denſis inter ſe coherentibus& implicitis elemētis q̄ ferrū. vñ ineſt illi duricia cū frigore Ferri aūt metallū pene vbiq; reperitur,ſed ex omnibus generibus palma ſerico ferro datur. Seres enī hoc cū veſtibus ſuis pellibuſq; mittunt. Secunda pthico,neq; alia genera ferri ex mera acie tēperantur. Cęteris eni admiſcetur mollior cōplexus. Differentia ferri plurima,iuxta terrę genus. Nam aliud molle,plumboq; vicinū, rotarū & clauiū vſibus aptū. Aliud fragile & ęroſum culturę terrę cōueniēs. Aliud ſola breuitate placet,clauiſq; calligariis. Aliud rubiginē celerius ſentit. Tricturę vocāť hę omnes ꝙ in aliis metallis a ſtringendo aptevocabulo īpoſito. Aquarumvero ſumma differentia eſt,quibus ferrū candens īmergitur quovtilior fiat, ſicut birbilis in hiſpania et thiras ſonacoınus in italia, in acuendo ferro oleo delectatior fit acies,vñ& tenuiora ferramenta oleo reſtringi mos eſt,ne aqua in fragilitatē durentur. A ferro ſanguis human⁹ ſe ſe vlciſcitur. Contactū nāq; celerius rubiginē trahit. Cū ferro magnes lapis concordiā habet. Sola ei hęc materia vim ab hoc lapide accipit,retinetq; longo tēpore. Ex eodē lapide architectus quidam alexandrię templū concamerauerat,vt in eo ſimulacrū ferro in aere pendēte videretur. Ferrū accēſum igni niſi duretur ictibus corrūpiť. Rubens nō eſt habile ad tundendū,neq; anteq̄ albeſcere incipiat. Aceto vel alumine illitum ferrū fit ęris ſimile. Purgamenta ferri rubigo & ſcoria. Rubigo eſt vicium rodens ferrū vel ſegetes,quaſi rudigo mutata vna littera,hæc et erugo ab erodendo. Nā erugo viciū eſt ferri ab erodendo dicta,non ab æramento. Scoria vero purgamēta et ſordes ſunt quę igne excoquūtur. Et dicta ſcoria,quia de ferro excutiť. Rubigine aūt caret ferrū ſi ceruſa et gypſo et liquida pice perungitur. Item rubigo ferramentum nō viciat,ſi eadem medulla ceruina vel ceruſa mixta roſaceo vngatur.

De plumbo. Cap̄. xxi.

Plumbum dictū,ꝙ ex eo primum pilis factis maris altitudo tentata eſt. Huius vero gnā ſunt nigrum et cādidū,ſed meli⁹ candidū,quod prius in inſulis atlantici maris inuentum eſt. Siquidē et in luſitania et in gallicia gignitur ſumpta terra harenoſa et coloris nigri et ponderis grauis interueniunt et minuti calculi maxime de torrentibus ſiccatis,lauant eas harenas. et quod ſubſidit coquunt in fornacibus. Inueniuntur et in aurariis metallis aqua miſſa calculi nigri et graues. et dum aurū colligitur cū eo remanent. Poſtea ſeparati conflētur,et in plumbū albū reſoluuntur. Inde et eadem grauitas plumbi q̄ auri. Nigrum plumbū circa cantabriā abundat, cui⁹ origo duplex eſt. Aut eni ſolū ex ſua vena prodit, aut cum argento naſcitur. mixtiſq; venis conflať. Huius primus in fornacibus liquor ſtannum eſt,ſecundus argentum quod remanet ſuperaddita vena rurſuſq; conflata fit nigrum plumpum. India neq; plumbum neq; ęs habet gēmis tm̄ et margaritis hęc permutat. Nigro plumbo fiſtulis lamniſq; vtimur. Laboroſius in hiſpania et gallia eruitur plumbum. Nā in britannia ſummo terrę corio.

De ſtanno. Cap̄. xxii.

Stanni ęthimologia απο Χοριζων.i.ſeparans dr̄ et ſecernens. Mixta eni et adulterata inter ſe per ignem metalla diſſociat et ab auro et argento ęs plumbūq; ſecernit,alia quoq; metalla ab igne defendit, et cū ſit natura ęris ferriq; duriſſima,ſi abſq; ſtāno fuerit vritur et crematur. Sannum illitum ęreis vaſis ſaporem facit gratiorem et compeſcit virus eruginis. Specula etiam ex eo temperātur. Ceruſa quoq; ex eo ſicut ex plumbo conficitur.

De electro. cap̄. xxiii.

Electrū vocatum ꝙ ad radiū ſolis clarius auro argentoq; reluceat. Sol eniꝫ a poetis electrū vocatur. Defecatius ē enim hoc metallū oibus metallis. Hui⁹ tria genera. Vnum quod ex pini arboribus fluit quod ſuccinū dr̄. Alterum metallū qđ naturaliter inuenitur,et in precio habetur Tertiū

ꝙ ſit de tribus partibus auri & argenti vna. Quas
partes etiã ſi naturale ſoluas inuenies. Vñ & nihil
intereſt, natũ ſit an factũ, vtrũq; eni eiuſdẽ naturę
eſt. Electrũ quod eſt naturale eiuſmõi naturę ẽ, vt
in cõuiuio & ad lumina clarius cunctis metallis ful
geat et venenũ prodat. Nam ſi ei infundas vene=
num ſtridorem edit & colores varios in moduꝫ ar
cus cęleſtis emittit.

ℭ De ponderibus. Cap̃. xxiiii.

P Onderũ ac menſuraꝝ iuuat cognoſcere
modũ. Nam oia corporalia ſicut ſcriptum
eſt a ſummis vſq; ad ima in menſura & nu
mero & põdere diſpoſita ſunt atq; formata. Cun=
ctis corporeis rebus pondus natura dedit, ſuũ quo
q; regit oia pondus. Primus moyſes in heremo fili
is iſrael põdera & menſuras dedit. Primus ſidõ ar
giuus ponderũ rationẽ in græcia conſtituit, & licet
alii antiquiores extiterint, ſed iſte hac arte experiẽ
tior fuit. Pondus dictũ eo ꝙ in ſtatera libraꝝ pen=
deat, hinc & penſum. Abuſiue aũt põdus, libra v=
na eſt. Vñ etiam dipondium dictũ eſt quaſi duo põ
dera, quod nomen adhuc in vſu retinetur. Trutina
eſt gemina ponderũ lances æquali examine pen=
dens facta propter talenta & cẽtenaria appenden
da ſicut momẽtana pro ſparua modicaq; pecunia.
Et hæc moneta vocata. Eadem & ſtatera nomẽ ex
numero habens ꝙ duabus lancibꝰ & vno in medio
ſtilo librata æqualiter ſtet. Examen eſt filũ mediũ
quo trutinę ſtatera regitur & lances ęquantur. vn
de & in lanceis amentum dr̃. Campana regione ita
lię nomen accepit vbi primũ eius vſus repertus eſt
Hæc duas lãces non habet ſed virga eſt ſignata li
bris & vnciis & vago pondere menſurata. Vnicuiq;
aũt ponderi certus eſt modus noibus proprijs deſi
gnatus. Calcus minima pars põderis quarta pars
oboli eſt, cõſtans lentis germinis granis. Appella=
tur aũt calcus, ꝙ ſit paruulus ſicut & lapis calculꝰ
qui adeo minimus eſt. vt ſine moleſtia ſui calcetur
Siliqua viceſimaquarta pars ſolidi eſt, ab arboris
ſemine vocabulũ tenens. Cerates oboli pars media
eſt habens ſiliquã vnã ſemis. Hunc latinitas ſemi o
bolũ vocat. Cerates aũt grece latine ſiliqua cornu
um interpretatur. Obolus ſiliquis tribus appendit
habens cerates duos, calcos quattuor. Fiebat eniꝫ
oli ex ęre ad inſtar ſagittę, vnde & nomen a grecis
accepit, hoc eſt ſagitta. Scrupulus ſex ſiliquaꝝ põ
dere cõſtat. Hic apud grecos grãma vocatur. Scru
pulus aũt dictus per diminutionẽ a lapillo breui q
ſcrupus vocatur. Drachma octaua pars vnciæ eſt,
& denarij pondus argenti tribus cõſtans ſcrupulis
i. xviii. ſiliquis. Denarius aũt dictus, quia pro decẽ
nũmis imputatur. Solidus nũcupatur, quia nihil il
li deeſſe videtur. Solidũ ei antiqui integrũ dicebãt
et totũ. Ipſe quoq; numiſma vocatur, pro eo ꝙ no=
minibus principũ effigiebuſq; ſignetur. Ab initio
vero vnũ numiſma vnus argenteus erat. Hoc eniꝫ
ab aſſiriis cępit. Dicũt eni iudęi ꝙ abraham in ter
rã chanaan primus hanc aduexerit formã. Solidꝰ
apud latinos alio noie ſextula dr̃, ꝙ de his ſex vn=
cia cõpleatur. Hunc vt diximus vulgus aureũ ſoli=
dũ vocat, cuius tertiã partẽ ideo dixerũt tremiſſaꝫ
eo ꝙ ſolidũ faciat tremiſſus. Sextula bis aſſumpta
duellã facit, ter poſita ſtaterã reddit. Stater aureꝫ
medietas vnciæ eſt, appendẽs aureos tres, vñ & vo
catur ſtater ꝙ tribus ſolidis ſtet. Hic & ſemiuncia
quia ſemis habet de vncia. Hic & ſemiſſis quia põ=
deris ſemis eſt, quaſi ſemiaſſis. Quadrantẽ hebręi
ſimiliter quadrantẽ vocant, & vocatur quadrãs, ꝙ
vncię quartã partem appendat. Sicel qui latino ſer
mone ſiclus corrupte appellatur, hebręũ nomẽ eſt
habens apud eos vncię pondus. Apud latinos aũt
& grecos quarta pars vncię eſt, & ſtateris medietas
drachmas appendens duas. Vnde cũ in litteris di
uinis legitur ſiclus vncia eſt, cũ vero in gentilium,
quarta pars vncię eſt. Vncia dicta ꝙ vniuerſitatem
minoꝝ ponderũ ſua vnitate vinciat. i. cõplectatur
Cõſtat aũt drachmis. viii. i. ſcrupulis. xxiiii. Quod
proinde legitimũ pondus habetur, quia numerus
ſcrupuloꝝ eiꝰ horas diei noctiſq; metitur, vel quia
librã efficit duodecies cõputatus. Libra. xii. vnciis
perficitur, et inde habetur perfecti ponderis genꝰ
quia tot cõſtat vnciis, quot menſibus annus. Dicta
aũt libra ꝙ ſit libera & cuncta intra ſe pondera ꝑ
dicta cõcludat. Mna in põderibus centũ drachmis
appenditur, et eſt nomen grecũ. Talentũ aũt ſum
mum eſſe põdus perhibetur in grecis. Nã nihil eſt
calco minus nihil talento maius. Cuius variũ apud
diuerſas gentes pondus habetur. Apud romanos
eni talentum eſt ſaptuaginta duaꝝ libraruꝫ, ſicut
Plautus oſtendit qui ait duo talenta eſſe. c. xliiii. li
bras. Eſt aũt triplex. i. minus, mediũ, ſummum, mi
nus. l. mediũ. lxxii. librarũ, ſummũ. c. xx. cõſtat. Cẽ=
tenariũ numeri nomen eſt eo ꝙ centũ librarũ põ=
deris ſit. Quod pondus propter perfectionem cen
tenarij numeri inſtituerunt romani.

ℭ De menſuris. Cap̃. xxv.

M Enſura eſt res aliqua mõ ſuo vel tempore
circũſcripta. Hęc aũt corporis eſt aut tẽ=
poris. corporis eſt vt hoim, lignoꝝ et colũ
narũ longitudo vel breuitas. Sed et ſolẽ iſtũ ꝓprĩ
ſui orbis habere mẽſurã quod geometrici perſcru
tari audẽt. Tẽporis vt mẽſura horarũ et dierum et
annoꝝ. Vnde et metiri pedes horaꝝ dicimꝰ hoc ẽ
mẽſurare. Proprie aũt menſura vocata, ꝙ ea fru=
ges metiuntur atq; frumentũ. i. humida et ſicca &
modios, arrabones, vrnas, & amphoras. Menſura
rũ pars minima cochlear quod eſt dimidia pars
drachmę, appendẽs ſiliquas. ix. Qui triplicatus cõ
culã facit. cõcula drachma vna et dimidia adimplet
cyathi pondus. x. drachmis appendit qui etiã a q=
buſdã cauſatus dr̃. Oxifalus fit, ſi quinq; drachmę
adduntur ad. x. Acitabulus quarta pars eminę eſt
xii. drachmas appẽdens. cotula emina eſt habens
cyathos. vi. quę icc irco cotula vocat̃, quia gręco ſer

mone cotę inciſio dicitur, et emina ſextarij in duo
ęqua inciditur & cotulā facit. Emina autē appen-
dit librā vnā, quę geminata ſextariū facit. Sexta-
rius duarū librarū eſt qui bis aſſumpt⁹ bilibris no-
minatur, aſſumptus quater fit gręco noie chęnix.
Quinquies cōplicatus, quinarē, ſiue gomor facit.
Adiice ſextū congium reddit. Nā congius. vj. meti-
tur ſextarijs a quo & ſextarij nomen dederūt. Cō-
giū autē a congiēdo. i. per augmentū creſcēdo vo-
catur. Vnde poſtea pecunia beneficij grā dari cœ-
pta congiariū appellatū eſt. Vnuſquiſq; eñ ſui tē-
poris imperator fauorē populi captans adijciebat
vt largior videretur in donis. Coogiariū autē ſpe-
cialiter mēſura eſt liquidoꝝ, cuius & rē ſimul & no-
men a romanis impoſitū inuenimus. Metreta eſt
menſura liquidoꝝ. Hęc a mēſura accepit nomen.
Metron eñ menſurā dicunt gręci, & inde appella-
ta metreta, licet & vrna & amphora, & reliqua hu-
iuſmodi noia menſurarum ſint, tamen iſta hoc no-
men a denarij numeri pfectione accepit. Metrum
ad omnē menſurā pertinet. Metron eni gręce, lati-
ne menſura dicitur. Nā & cyathum menſura eſt, &
amphora menſura eſt, et quicqd plus minusve ca-
pit menſura eſt. Sed ideo hoc nomē ſpecialiter ſi-
bi aſſumpſit, q̄ ſit mēſura perfecti numeri. i. dena-
rij. Modius di&us ab eo q̄ ſit ſuo modo pfectus.
Eſt autem menſura librarū. xliiij. id eſt ſextarioꝝ
xxij. Cui⁹ numeri cauſa inde tracta eſt eo q̄ in prin-
cipio deus. xxij. opera fecerit. Nā prima die ſeptē
opera fecit, id eſt materiam iformē, angelos, lucē,
cœlos ſuperiores, terrā, aquam atq; aerē. Secūda
die firmamentū ſolum. Tertia die quatuor maria,
ſemia, ſationes atq; plantaria. Quarta die tria, ſo-
lem & lunā & ſtellas. Quinta die tria, piſces & re-
ptilia aquarū, & volatilia. Sexta die quatuor, be-
ſtias, pecudes, reptilia terræ, & hominem. Et facta
ſunt oia. xxij. genera in diebus ſex. Et. xxij. genera-
tiones ſunt ab adam vſq; ad Iacob. ex cuius ſemi-
ne naſcitur ois gens iſrael. Et. xx. libri veteris teſta-
menti vſq; ad Heſter. et. xxij. literarum elementa
ſunt quibus conſtat diuinæ legis doctrina. His igi-
tur exemplis modius. xxij. ſextariorū a Moyſe ſe-
cundū ſacrę legis menſurā effectus. Et quis diuer-
ſę gētes huic menſuræ pōdus vel adijciāt ignoran-
ter vel detrahant apud hebręos cōſtitutione diui-
na tali ratione ſeruaꝝ. Modius eni a modo dictus.
Hinc & modica. i. moderata. Modicis eni modius
nomē impoſuit. Nā modica ꝑ paruis abuſiue non
proprie dicimus. Satum genus eſt menſurę iuxta
morē prouincię paleſtinæ, vnū et dimidiū modiū
capiens. Cuius nomen ex hebręo ſermone tractū
eſt. Satum eni apud eos nomiatur ſumptio ſiue le-
uatio, eo q̄ qui metitur candē menſurā ſumat ac
leuet. Eſt & aliud ſatum menſura ſextarioꝝ. xxij.
capax quaſi modius. Batus vocatur hebraica lin-
gua ab olearia mola quę bath apud eos vel bata
noiatur, capiens quinquaginta ſextaria, quę men-
ſura vna molæ vice proteritur. Amphora vocata
q̄ hinc & inde leuetur. Hæc gręce a figura ſui di-
cta dicitur, q̄ eius anſę geminatæ, videātur aures
imitari. Recipit aūt vini vel aquę pedē quadratū;
frumenti vero modios italicos. Cadus gręca am-
phora eſt continens vrnas tres. Vrna menſura eſt.
quem quidā quartariū dicunt. Proprie autē vrna
vas eſt qđ pro condēdis defunctoꝝ cineribus adhi-
beri ſolet, de quo poeta. Cœlo tegitur, qui non ha-
bet vrnā. Medimna eſt mēſura quinq; modiorum.
Medimna autē latina lingua vocatur, id eſt dimi-
dia eo q̄ quinq; modijs metiatur qui eſt dimidius
numerus a perfecto denario. Artabo menſura eſt
apud ęgyptios ſextariorū. lxxij. compoſita ex nu-
mero propter. lxxij. gentes vel linguas, quę orbem
impleuerunt. Gomor. xv. modioꝝ onus appendit.
Corus. xxx. modiis impletur. Hic ex hebraico ſer-
mone deſcendit, qui vocatur cora a ſimilitudine
collis. Coria enim hebraice colles appellātur. Co-
aceruati enim modij. xxx. inſtar iollis videntur, et
onus cameli efficiunt.

De ſignis. Capi. xxvi.

Ponderis ſigna plæriſq; ignota ſunt &
inde errorē legentibus faciunt. Qua-
propter formas eorū & caracteres ita
vt a veterib⁹ ſignata ſunt ſubiiciam⁹.

Z Littera ſignificat dimidium obolum

― Virgula æqualiter iacens et porrecta ſimpliciter ſignificat obolum

═ Geminata virgula duo oboli ſunt.

T Latinum ſignificat obolos tres

Ŧ Latinum ſignificat obolos quattuor.

Ɇ Latinū demōſtrat obolos. v. Oboli vero ſex propterea caracterē non habēt eo q̄ in vna drachma ſex veniant, quod eſt pondus denarij argentei.

H Littera ſignificat ſiliquas. viii. id eſt tremiſſem.

N Latinum ſignificat numiſma gręcum id eſt ſolidum.

IB Iota adiuncta beta ſignificat dimidiū ſolidum.

< Virgulę duę ex vno angulo a leua in dextrā ſe diuidentes, ſignificat drachmā quam etiam olcem appellant.

NΓ N latinum adiuncto gamma gręco ſignificat ſemiunciam.

ΓO Gammę autem gręcę litterę o latinũ in fine adiunctum ſignificat vnciam.

Λ Lauda gręcum, per medium ſui latinũ abiunctũ ſignificat libram.

KU kappa gręcum circa finẽ cornuũ adiũcto v gręco ſignificat cyathum

KO Si vero o latinũ habuerit adiunctum, eminam demonſtrat quam gręci cotylem vocant.

ΞE Xi gręcum ſi acceperit iunctum e latinum ſignificat ſextarium.

ΣO Si o latinum adiunctum habuerit, indicat acitabulum, quod gręci oxiphalon vocant.

N ω μ gręcum ſuperpoſito n latino ſignificat mna.

AΛ A latinum in fine habens lauda gręcum ſignificat talentum.

A Alpha gręcũ in dextro brachio ſuperiori o littera coniuncta chęnix eſt.

¶ Incipit liber decimuſſeptimus.

¶ De auctoribus rerum ruſticarum. Cap. I.

SCribendi ruſticarũ rerum ſolertiam apud gręcos primus Heſiodus Boeti⁹ humanis ſtudiis cõtulit. Deinde Democritus magn⁹ quoq; carthaginenſis in. xxviii. voluminibus ſtudiũ agriculationis cõſcripſit, Apud romanos, autẽ de agricultura primus cato inſtituit, quam deinde marcus terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminũ extulit. Nec minus ſtudiũ habuerũt poſtmodum Cornelius celſus & Iulius acticus, ęmilianus ſiue columella inſignis arator, qui totũ corp⁹ eiuſdẽ diſciplinę cõplexus eſt. Primũ ad aratrũ boues iunxiſſe ferunt quẽdam priuatũ hominẽ & fulminatũ noĩe homogyrũ. Quidã aũt oſirim dicũt eſſe artis huiusinuentorẽ quidã triptolemũ. Et hic queſtio eſt quõ prima ceres ferro in gręcia vertere teerã inſtituit, ſed ferro qualicũq; non ſpecialiter vomere aut aratro. Stercorandi agri rationẽ primus induxit quidã noĩe ſtercus in italia, cuius ara apico dedicata eſt romę. Hic plura inſtrumenta agriculturę repperit, Primuſq; agros firmauit. Eũdem quidã ſaturnum putauerunt vt maiorẽ illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo ſplendide ſonaret et dignitatem tituli compararet.

¶ De cultura agrorum. Cap. II.

CVltura eſt qua frumẽta vel vina magno labore quęrũtur, ab incolẽdo vocata Diuitię aũt antiquorꝫ iu his duobus erant, bñ paſcere et bene arare. Cultura agri cinis, aratio, itermiſſio, incenſio ſtipularꝫ, ſtercoratio, occatio, runcatio. Cinis eſt incendiũ per quod ager inutilẽ humorẽ exſudat. Aratio dicta, quia de ęre prius terrę culturã exercebant, anteq̃ ferri fuiſſet vſus repertus Duplex eſt aũt aratio. vernalis et autũnalis. Intermiſſio eſt, qua alternis annis vacuus ager vires recipit. Stercoratio eſt lætaminis aſperſio. Sterc⁹ autẽ vocatũ vel quia ſternitur in agris, vel extergi oporteat quicquid ſordidũ in ciuitate redundat, ſiue quod verius eſt ad ſtercen qui et ſtercutus dict⁹. Idẽ & fimus eſt, qui per agros iacitur. Et dictus fimus ꝙ fiat imus. i. ſtercus, qui vulgo letamen vocatur eo ꝙ ſuo nutrimento læta faciat germina, reddatq; pinguia arua & fecũda. Occatio eſt cũ ruſtici ſatione facta bobus diſſimilis grandes glebas cędunt, & ligonibus frãgũt & dicta occatio, quaſi obcęcatio, ꝙ operiat ſemina. Occare igitur eſt operire terrã ſemina, vites et arbores. Rũcatio eſt a terra herbas euellere. Nã rus terra eſt Sulc⁹ a ſole vocatus, ꝙ proſciſſus ſolem capiat. Veractuꝫ dicitur quaſi vere actũ. i. verno aratum. Proſciſſio eſt aratio prima cũ adhuc durus eſt ager. Satio dicta eſt quaſi ſemis actio, vel quaſi ſatorꝫ actio. ſerere autem vocatũ quia hoc ſereno cęlo faciendũ eſt, non per imbres. Hinc eſt et illud virgilianũ. Nudus ara ſere nudus. Meſſis a metendo id eſt a recidendo dicta. Segesaũt de ſemie dicta ꝙ iacim⁹ ſiue a ſectiõe

¶ De frumentis. Cap. III.

PRima ceres cœpit vti frugibus in gręcia & habere ſegetes tranſlatis aliunde ſeminibus. Huius meminit Ouidius dicẽs. Prima ceres vnco glebã dimouit aratro. Prima dedit fruges. alimentaq; initia terris. Frumenta ſunt proprie quę ariſtas habent, fruges aũt reliqua. Frumenta aũt vel fruges a frumendo hoc eſt a veſcẽdo dicta. Nã frumẽ dicitur ſumma pars gulę. Primitię proprie ſunt quę de frugibus pręcerpũtur. Triticũ vel a tritura dictũ, ꝙ puriſſimũ horreo condatur, vel quia granũ eius cõmolitur et teritur Far dicitur eo ꝙ initio frãgeretur. Apud antiquos eni mollarꝫ vſus nondũ erat, ſed frumentũ in pila miſſum frangebãt, et hoc erat genus molãdi. Adoreũ tritici genus, quod ideꝫ vulgo ſemen dr̃. Ador quondã appellatum ab edendo, quia primo eo vſi ſunt hoies, ſiue quia in ſacrificio ipſius generis panis ad aras offerebatur. Vñ adorea ſacrificia dicũtur. Siligo genus tritici a ſe lecto dictũ. Nam in pane ſpecies eius pręcipua eſt. Trimenſe triticũ ideo nuncupatũ, quia ſatũ poſt tres menſes colligitur. Nã vbi propter aquã aliãve cauſam matura ſatio omiſſa eſt, pręſidiũ ab hoc petitur. Alica gręcũ nomen eſt Alicaſtrũ ſimile eſt alicę pondere et bonitate pręcipua. Ordeũ dictum qđ prę ceteris generibus frumenti aridũ ante fiat, vel qđ ſpica ei⁹ ordines habeat. Horum tria genera. Primũ hexaticuꝫ vocatur. eo qđ ſpica eius ſex ordines habeat, quod quidã canterinum appellant, qm̃ aialia meli⁹ q̃ tri

ticum paſcit,& hoies ſalubrius q̄ malū triticū. Al-
terū diſticū, eo ꝙ duos ordines habeat, hoc plęriqꝫ
calaticū vocāt. Tertiū trimēſe, quia dū cogit neceſ
ſitas verno ſeminatur & celeriter colligiꝶ. Scandu
la a diuiſiōe vocata duplex ei eſt, ſcanditur. i. diui-
diꝶ. Centenū appellatū eo ꝙ in plęriſqꝫ locis iactis
ſeminis eius incrementū frugibus centeſimū rena
ſcaꝶ. Hinc & miliū a multitudine fructus vocatum
Panitiū dictū ꝙ in multis regionib⁹ ex eo panis vi-
ce hoies ſuſtētenꝶ, quaſi panis viciū. Piſtū a paſto.
Siſaniū gręcū nomen eſt. Farrago a farre dicta eſt
eni herba ordeacea adhuc viridis, nec dū ȝ grauis
ad maturitatē turgentibus. Spicā de matutis fru-
gibus abuſiue dicim⁹. Nā proprie ſpica eſt, cū per
culmi folliculū. i. extremū tumorē ariſtæ adhuc te
nues in modū ſpiculi eminēt. Ariſta appellata. ꝙ
prius ipſa areſcat. Culmus & ipſe calamus ſpicę q
a radicib⁹ naſciꝶ. Et dictus culmus quaſi calamus.
Folliculus eſt theca frumēti, in qua granum ſerua
tur interius. Hęc ſuper ſpicā vallo inſtructa, muni-
mē prętēdit. ne auiū minoꝝ morſib⁹ ſpica ſuis fru
ctibus exuatur, aut veſtigiis proteratur. Stipulę ſūt
folia ſeu vaginę quib⁹ culm⁹ ambitur atqꝫ fulcitur,
ne pondere frugis curuetur quę ambiūt culmum.
Et dicta ſtipula quaſi vſta & quaſi vſtipula, ſtipula
dicta ab vſto collecta eni meſſe vritur propter cultu
ram agri. Itē ſtipula vel quia pars eius vriꝶ pars in
terdū pro palea pręciditur. Palea a quibuſdā voca
ri dr̄, ꝙ pala ventiletur, vt frumenta purgenꝶ. Gen
tiles aūt paleā a quadā pale frugū nutricē voca-
uerūt. quā cererē eſſe volūt. De qua Virg. Te quoqꝫ
magna pales, & te memoranda canemus. Itē alij a
pabulo nuncupatā dicunt paleā ꝙ ea primū ſola i
paſcēdis aialibus præbebatur Cuius natura ex cō
trario tāto eſt frigida, vt obruptas niues fluere nō
ſinat, adeo calida, vt matureſcere poma cōpellat.

Ⲥ De leguminibus. Cap. iiii.

LEgumina a legēdo dicta, quaſi electa ve-
teres ei meliora quęqꝫ legebāt. ſiue ꝙ ma
nu leganꝶ, nec ſectiōeȝ requirāt. Legumi
nū plurima gn̄a, ex quibus ſabula, lens, piſa, faſe-
lū, cicer, lupinū, gratiora in vſu hoim videntur. Fa-
ba gręca ęthymologia a veſcēdo vocabulū ſumpſit
quaſi faga. Fage ei gręce comedere dr̄. Primū eni
hoies hoc legumine vſi ſunt. Hui⁹ ſpecies duę qua
rū altera cōmunis, altera ęgyptia faba freſa dicta
eo ꝙ eā hoies frendāt. i. frangāt, & molando cōmi
nuāt. Lens vocata ꝙ hūida & lenta eſt, vel ꝙ adhę
reat humi. Faſelū aūt & cicer gręca noia ſūt, ſȝ fa
ſelū vile genus leguminis, quia oē abundās vile eſt
hoc aūt ſemen abundans inuenitur. Lupinū græ-
cum ſi ipſum nomē eſt, de quo Virg. Triſteſqꝫ lupi-
ni, quia vultū guſtantis amaritudine contriſtāt, vn̄
& illud pręamaritudine nec vermis nec vllū aial co
medit. Medica, vicia, erbū pabuloꝝ optima ſunt.
Medica dicta quia medis tranſlata eſt in græciam
tēpore quo eā xerxes rex perſaꝝ inuaſit. Hæc ſe-
mel ſeritur & decē annis permanet ita vt quater vł
ſexies poſſit per annū recidi. Vicia ꝙ vix ad tripli
cē perueniat fructū cū alia legumina prouentū ha-
beant fertilē, vn̄ & Virg. Vt tenuis fœtus vicię. Piſa
ꝙ ea pēſaꝶ aliquid auri minutū. Nā pis aurū diciꝶ.
Erbū a græco trahit vocabulū. Hoc eni illi orobā
dicūt, quod dū ſit quibuſdā pecorib⁹ infeſtuȝ tau-
ros tamen pingues efficit.

Ⲥ De vtibus. Cap. V.

VItis plātatione primus noe iſtituit rudi ad
huc ſeculo. Apud gręcos aūt inuentorē vi
tis liberū patrē appellari. Vn̄ & eū genti-
les poſt mortē deū voluerunt. Vitis dicta, ꝙ vi ha-
beat citius radicādi. Alij putant vites dictas, ꝙ inui
cē ſe vittis innectāt, viciniſqꝫ arborib⁹ reptando re
ligētur. Eſt ei eaꝝ natura flexibilis, quia quaſi bra
chijs quibuſdā quicqd cōpręhenderint ſtringunt.
Labruſca eſt vitis agreſtis, quę in terrę marginib⁹
naſciꝶ. Vn̄ & labruſca dicta a labris & extremitati
bus terrę. Codex dict⁹ quaſi caudex, ſic ei veteres &
clodū pro claudo dixebāt. Sarmētū a ferēdo. Mal
leolus eſt nouell⁹ palmes inat⁹ prioris anni flagel-
lo cognoiatuſqꝫ ob ſimilitudinē rei, ꝙ in ea parte
quā decidiꝶ ex veteri ſarmento ꝓminēs vtrūqꝫ mal
lei ſpecię prębeat. Spadones ſunt ſurculi fruge ca
rentes, ex ipſa appellatione ꝙ ſint inhabiles fru-
ctu & ſterilitate affecti. Sagittā ruſtici vocāt nouiſ-
ſimā partē ſurculi, ſiue quia lōgi⁹ receſſit a matre
ex qua ꝓſilijt ſeu quia acuminis tenuitate teli ſpe
ciē ꝓfert. Sūmitates vitiū & fruticū flagella nūcu
panꝶ eo qd̄ flatu agitenꝶ. Palmes vitis materia mol
lis qui ꝑ nouella brachia emiſſus fructū affert. Nā
ideo ruſtici partē vitis palmitē dicūt. Palmes enim
deriuatū nomē eſt, quod nomē παραγωγον dici
tur qd̄ a palma deriueꝶ. Palma eni habet nomen
πρωτοτυπον qd̄ dr̄ principale ab eo quod ex ſe
deriuatū faciat. Pāpinus eſt foliū cuius ſubſidio vi
tis a frigore vel ardore defendiꝶ, atqꝫ aduerſū oēȝ
iniuriā muniꝶ. Qui ideo alicubi interciſus eſt, vt &
ſolē ad maturitatē fructus amittat & vmbrā faciat
Et dict⁹ pāpinus quod de palmite pēdeat, Caprio-
li dicti qd̄ capiāt arbores, ſunt eni cincinni ſiue vn-
cioli, quibus ſe innectere vites & ſuſpendere ſolent
arboribus quo āminiculo freti palmites ventos ac
turbines continere queant, & ſine lapſu periculoꝝ
fructus ſuos ſuſtineant, ac ſeſe vaga ꝓceritate dif
fundant. Corymbi ſunt annuli qui proxima quęqꝫ
ligant & cōpręhendūt ne longius laxati palmites
ventoꝝ flatib⁹ diſſipēꝶ. Vuę dictę qd̄ intrinſec⁹ hu-
more ſint plenę ſucciqꝫ & pinguedinis. Nā humidū
eſt qd̄ exterius humorē habet. Vuidū quod interi⁹
Acinus botrus eſt. Racemus eſt botrionis pars, &
botrio græcum eſt. Suburbanę vuę quędam dicūt
quia fructus earum ad eſcam veluti pomum in vrbi
bus vēdiꝶ. Cōmendat enim eas & ſpecies et ſaporis
iocunditas, ex quibus ſunt, pręcoquę, duracię, put

pureę,dactyli,rhodię,libyę,ceraunię,ſtephanię,tri
pedianę,vnciarię,cidonitę.Pręcoquęvocatę ꝓ ci-
to matureſcāt,& ante oēs ſole coquāt. Has græci
lagos dicuntꝙ currāt ad maturitatēvelocitervt le
pus.Durabiles aūt pertotā hyemēveniculę & nu-
meſianię.Purpureę a colore dn̄r.Dactili a longitu
dine.Rhodię & libycę a regionibus nūcupatę ſūt.
Ceraunięvero ꝙ rubeātveluti ignis,Stephanitę a
rotūditate.Vnciarie a magnitudine.Genera autē
vuaꝝ q̄vino deſeruiūt plurima.Ex quib⁹ aminea
dicta quaſi ſine minio.i.ſine rubore.Albū eivinum
reddit,quę cū ſitvnius nois non vnā ſpeciē reddit.
Amineę duę geminę ab eo dictę ꝙ duplices vuas
mittunt.Aminea lagana,quia plus oibus laneſcit
lanugine.Rubiliana dicta,quia eiusmateria rubet
Fecinia minuti acini& durę cutisvuas habet,nobi
litate aminiā ſequitur,fœcūditate pręcedit Quaꝫ
proinde feciniāvocāt,ꝙ plus q̄ cęterę feces afferat
Apianævinū dulce faciūt,quas niſi cito legas,plu
uiis & vētis & maxime apibus infeſtāť,quaꝝ deꝑ-
datiōe apianę cognoiatę ſunt.Balanitę a magnitu
dine nomē ſumpſerunt.Balanin eni gręce grande
vocať.Biturica a regione nomē ſortita eſt,turbies
ꝙ pluuias & colores fortiſſime ſuſtinēs,nec in ma-
cra terra deficiens,huius meriti &baſilica eſt.Argi
tis gręculavitis,generis albi fertilis,vaſtā materiā
& breuē & latū foliū mittens.Cuius fructū niſi pri
mo tēpore colligas,aut ad terrā decidit,aut humo
re putreſcit.Inerticula nigra eſt quā gręci amara-
cionvocāt,bonivini & leuis a quo etiā nomen tra-
xit,ꝙ iners in tādendis neruis habeatur q̄uis gu-
ſtu nō ſit hebes.Mareoticęa regione ægypti mare
otis dictę,vn̄ priusvenerunt,ſunt eni& albę&nigrę
Elbolę,quas quidāvarias appellāt,neq; purpureę
neq; nigrę ab elbo colore ita dictę,ſubalbi tn̄ mu-
ſti.Elbū eſt eni nigrū cādidūq; colore. Naꝫ elbum
nec albū nec nigrū eſt.Tertius locusvitiū quo ſola
fœcunditate cōmēdanť abundātia copioſa,multū
q;vini fluens.Viticionia vuas grādes magis q̄ mul
tas habet.nomē aūt inde hoc ſumens ꝙ multūvi-
ni fluat.Syriaca vel quia de ſyria allatavel quia ni
gra eſt.Multa aūt generavitium ſunt,quę tn̄ muta
tione loci & qualitatē & nomē amittnut. Vitibus i
ter cętera magis iſta conueniunt,oblaqueatio,pu-
tatio,propaginatio,foſſio.Oblaqueare eſt circa co
dicem terrā aperire & velut lacus efficere. Hoc ali
qui excodicare appellant.Putare eſt virgāvitę ſup
uacuā reſecare,cuius flagellis luxuriant.Putare ei
dicitur purgare.i.ampytare.Traducere tranſduce
re.Propaginarevero flagellumviris terræ ſubmer
ſum ſternere & quaſi porro pangere.Hinc propa-
gines ac propagare et protendere dicuntur. Fode
revero eſt foueam facere,quaſi fouere.

De arboribus. Cap.vi.

ARborū nomen ſiue herbaꝝ,ab aruis iſle-
xū crediť,eo ꝙ terris fixis radicib⁹ adhæ-
rēt.Vtraq; aūt ideo ſibi pene ſimilia ſunt,
quia exvno altetū gignť.Nā dū ſementē i terraꝫ
ieceris,herba prius oriť,dehic cōfota ſurgit in ar-
borē & infra paruū tēpus,quā herbāvideras arbu
ſtā ſuſpicis.Arbuſta arbor nouella & tenera in qua
inſertio fieri pōt. Et dicta arbuſta,quaſi arboris ha
ſta.Alii arbuſtū locū in quo arbores ſunt volūt ac-
cipere,ſicut ſalictū,ſic&viretavbivirgulę nouellæ
& virētes ſunt.Arbor aūt & fructifera & ſterilis,ar
bos aūt nō niſi fructifera.Genere aūtfœminino ar
bores dicimus,pōmavero neutro.Fructex breuis ē
appellat⁹,ꝙ terrā fronde tegat,cui⁹plurale nomē
frutecta,arbor alta eſt.Siluavero ſpiſſum nemus&
breue.Silua dicta quaſi xiliua.ꝙ ibi ligna cędanť
Nā gręci xilon lignum dicunt.Multa ei latina no-
mina gręcā plęrūq; ęthymologiā recipiunt.Nem⁹
a numinibus nuncupatū,quia pagani ibi idola cō
ſtituebāt.Sunt eni nemora arboresmaioresvmbro
ſę frondib⁹.Lucus ē dēſitas arboꝝ ſolo lucē detra
hens,tropoantiphraſin eo ꝙ nō luceat,ſiue a luce,
ꝙ in eo lucebāt funaliavel cerei,propter nemoruꝫ
tenebras.Saltus eſt dēſitas arboꝝ altavocata hoc
noie,eo ꝙ exiliat in altū & in ſublime conſurgat.
Auiaria ſecreta nemora,dicta ꝙ ea aues frequen-
tāt.Recidiua arboꝝ ſunt,quę aliis ſectis repullu-
lāt.Alij recidiua a cędendo dicūt,quia poſt caſum
naſcuntur.Alij recidēdo & repullulando dixerunt.
Ergo recidiuūvbi mors aut caſus.Inſitio dr̄ cū fiſ
ſo trūco ſurculus fęcūdę arboris ſterili iſeriť.aut o
culoꝝ ipoſitio cū inciſo corticę libro alienę arbo-
ris germē imittitur.Plātę ſunt raptę de arboribus
Plantaria vero quæ ex ſeminibus nata ſunt cum
radicibus,& aterra propria tranſferunť. Ceſpites
fructices ſunt quaſi cuſpides vel quaſi circa pedes
Frondes dicti ꝙ ferantvirgulta vel vmbras,ſunt
aūt cauſa vmbraꝝ.Oculi nodi ſunt ex q̄bus fron-
des exeūt.Radix appellať ꝙ quaſi radiis q̄buſdā
fixa terris in profunda dimergiť.Nā phiſici dicūt
parē eē altitudinē radicū & arboꝝ.Alii radicē a ſi
militudine radioꝝ dictā putant,vel quia ſi eradať
nō repullulat.Trūcus ē ſtatura arboris inſiſtēs ra-
dici.Corticēveteresvocabāt.Dict⁹ aūtcortex qđ co
rio lignū tegat.Liber eſt corticis pars interior,di-
ctus a liberato cortice.i.ablato.Eſt ei mediū q̄ddā
inter lignū & corticē.Rami ſunt qui de trunco ma
nāt,ſicut a ramuſculis cętera.Surculi a pręciſione
ſerrę nūcupati.Virgultū ē,qđ de radice pullulat.
Ramus qui de ipſo robore arboris,virga q̄ de ra-
mis.Proprie aūt virgultū appellatur qđ ad radicē
arboris naſciť & quaſi inutile ab agricolis ampu-
tať.Et hinc dictū virgultū,quia exvirga tolliť. Vir
ga aūt a vi vel a virtute dr̄,qđ vim in ſe multā ha-
beat,vel a viriditate,vel quia pacis indiciuꝫ eſt qđ
vim regat.Vnde hacvtuntur magi ad placādos in
ter ſe ſerpentes & iccirco in ea hos ſuſtinent illiga
tos.Hac etiam philoſophi ac reges et magiſtri &
nuncij & legativtuntur.Flagella dicunturvt pędi
xim⁹ ſummę arboꝝ partes ab eo qđ crebros ven-

torum ſuſtinent flatus. Cimas vocatas dicuut quaſi comas. Folia grece filia dicuntur. ide& ad nos hoc nomen per deriuationē tranſlatum eſt. Flores no-minati, q̄ cito defluant de arboribus, quaſi fluores q̄ cito ſoluantur. In his duplex gratia coloris & o-doris. Auſtro eni flores ſoluuntur, zephiro fiunt. Germen dicimus ſurculum pręgnantē a gerendo, vnde & germinatio Fructus nomen accepit a fru-mine. i. eminēte gutturis parte qua veſcimur. Inde & fruges. Fructus aūt proprie dicūtur agroꝝ & ar-boꝝ quibus vtimur. In aialibus vero abuſiue & trāſ-latiue vocari fructum, Poma dicta ab opimo. i. co-pię vbertate. Matura dn̄r quia apta ſunt ad man-dandū, ſic & imatura. quia prius q̄ matura fiāt, du-ra ſunt ad mandendū. Ligna dicta quia incenſa cō-uertuntur in lumen. Vn̄ & licinū dr̄ q̄ lumen det, aſtula a tollendo nūcupata quaſi abſtula. Fomes eſt abſtula quæ ab arboribus excutitur, reciſione aut auſtulę ambuſtę, aut ligno cauata a fungis no-mine accepto, q̄ ita capiat ignē de quo Virg. Ra-puit in fomite flammā. Torris lignū aduſtū quem vulgus ticionē appellat, extractū foco ſemiuſtū & extinctum. Quiſquillę ſtipulę imixtę ſurculis ac fo-lijs aridis, ſunt aūt purgamenta terraꝝ. Caries pu-tredo lignoꝝ, dictum hoc nomie qd̄ eueniat lignis virtute carentibus.

De propriis noibus arborum. Cap̄. vii.

PAlma dicta, quia manus vitricis ornatus ē vel q̄ oppāſis eſt ramis, in modū palmæ hominis. Eſt eni arbor inſigne victorię, p̄cero q; ac decoro vultu, diuturniſq; veſtita frondibus & folia ſua ſine vlla ſucceſſione conſer-uans. Hanc græci fœnicem dicunt, q̄ diu duret. ex noie auis illius arabię quę multis annis viuere phi-betur. Quę dū in multis locis naſcatur, nō in omni-bus fructus perficit maturitatē. Frequēter aūt inæ-gypto & ſyria. Fructus aūt eius dactilia digitorū ſi-militudine nuncupati, quorū etiam noia variantur Nā alii appellantur palmulę, ſimiles mirabolani, alij thebaici, qui et nicolai. Alii mucales, quos græ-ci cariatos vocant. Laurus a verbo laudis dicti. hęc eni eū laudibus victoꝝ capita coronabātur. Apud antiquos aūt laudea noinabatur, poſtea d littera ſublata & ſubrogata r, dicta eſt laurus vt in auricu-lis, quę initio audiculę dictę ſunt, et medidies quæ nunc meridies dr̄. Hanc arborem gręci daphnē vo-cant, q̄ nunq̄ deponat viriditatē, inde illa potius vi-ctores coronantur. Sola quoq; hęc arbor vulgo ful-minati minime creditur. Malū a græcis dictū, q̄ ſit fructus eius pomorum oim rotundiſſimus, vnde & hæc ſunt vera mala, quę vehementer rotunda ſunt Malū matianū a loco vocatum vn̄ prius aduectuꝫ eſt. Nā multę arbores noia ex prouinciis & ciuita-tibus de quibus allatę ſunt acceperunt. Virgilius. Amantibus qui ex malo queri ſoleat oſtendit. Ma-lacidonia nomen ſumpſit ab oppido quod eſt in in-ſula creta, de qua gręci dicere ſolent, vrbium cre-tenſium matrem ſidoniā, ex cuius primo cidonitū conficitur. Fit quoq; ex ea et vinū, quo languentiū diſideria falluntur. Nā ſpecie & guſtu & odore cu-iuſ libet vini veteris imaginē repręſētat. Malomel-lū dulcedine appellatū, q̄ fructus eius mellis ſapo-rē habeat, vel q̄ in melle ſeruetur, vnde & quidam Si tibi cecropio ſaturata cidonia melle. Ponantur dicas hęc melli mella placent. Malū punicum dici-tur et q̄ ex punica regione ſit genus eius tranſla-tum. Idē & malogranatum, eo q̄ inter corticis ro-tunditatē granorum contineat multitudinem. Ar-bor aūt malogranata generis eſt fœminini, pomū vero eſt neutri generis. Flores maloꝝ a græcis ap-pellati ſunt quitinas, latini caducum vocant. Agre-ſtium aūt malorum flores gręci balauſtion appel-lauerūt. Quorū alij albi; alij purpurei, alii roſei re-periuntur, ſimiles floribus mali punici. Negāt me-dici mali punici cibo noſtra corpora nutriri, ſꝫ eo ſic opinantur vtendū vt mendicare potius non ale-re videatur. Malū perſicū cuius breuis admodum vita conceſſa eſt, trium generum eſſe fertur, dura-cenum, armeniacum & perſicum, Duracenū nun-cupatur, eo q̄ pomum eius in guſtu acoreꝫ referat Armeniacum dicitur, q̄ primum genus eius ab ar-menia ſit aduectum. Perſicum vocatū q̄ eam ar-borē primus in ęgypto ſeuerit perſeus, a quo ſe ori-undos ptolomei ferebāt. Hęc in perſida fructū ge-nerat interfectorium, apud nos autem iocundū ac ſuauem. Horum aliud pręcox, aliud vocatur ęſtiuū Medica arbor cuius nomen etiā carminibus man-tuanis inclaruit, aſportata primum a medis, vn̄ & vocabulū ſumpſit. Hanc gręci cedromelam, latini citriā vocant, q̄ eius pomū ac folia cedri odorē re-ferat. Malum eius inimicum venenis, & hoc eſt qd̄ idem poeta intelligi voluit, cum tradat ex illo foue-ri animā. Hęc arbor omni tempore plena eſt po-mis quę in ea partim matura, partim acerba, par-tim adhuc in flore ſunt poſita, quod in cęteris ar-boribus rarum eſt. Mella quam gręci loton appel-lant, quę vulgo propter formam & colorē faba ſy-rica dicitur. Arbor enim eſt magna fructum ferēs comeſtibilē maiorem pipere guſtu ſuauem vnde & mella vocata eſt. Coquinella, quam latini ob colo-rem primum vocant, alij a multitudine enixi fruct⁹ nixam appellant. Cuius generis damaſcena meli-or, a damaſco oppido vnde prius aſportata eſt di-cta, cuius ſolum pomum ſtomachum mederi pro-batur. Nam cætera noxia prohibentur. Hæc ſola arbor gummi glutinoſum & compactiuum diſtil-lat quo et me dici et ſcriptores vtuntur. Oleomella naſcitur in palmaria ſyrie ciuitate ex eo ita appel-lata, qd̄ ex trunco oleū defluat in craſſitudine; mel-lis ſaporis ſuaui. Pomelida ſorbo ſimil̄, mediocris arbor, et flore candido, dicta quod dulcis ſit ei⁹ fru-ctus & acuto ſapore commixtus. Hæc arbor ętate durat exigua. Meloſos arbor in africa punica lin-gua vocata, ex qua profluit lētus ſucc⁹, qui a loco

amoniacus noīatur. Meſpila arbor ſpinoſa, fructu
ſimilis malorũ, ſed paulo breuiore, vnde et appel
lata, ꝙ pilulę formã habeant eius poma. Pyrus vo
cata videtur, ꝙ in ignis ſpeciem formata. Naȝ hoc
genus pomi ab amplo incipit & in anguſtũ finit, ſi
cut ignis. Pyrus aũt arbor, fructus eius pyra eſt. Cu
ius multę ſpecies ex quibus cruſtumia ſunt pyra ex
parte rubētia, ab oppido cruſtuinio noīata. Poma
pyri iumētis ipoſita vel ſi pauca, vehemēter onero
ſa eſſe dñr. Ceraſus a ceraſo vrbe ponti vocata. nã
lucullus cũ ceraſum ciuitatē ponti deleſſet, hoc ge
nus pomi inde aduexit & a ciuitate ceraſum appel
lauit. Arbor aũt ceraſus, pomũ ceraſum dr̄. Hoc ēt
& ante lucullum erat in italia, ſed durum, vnde &
cornum appellatũ eſt. Eſt autem arbor apta aſtili
bus. Vnde et virgilius. Bona bello cornus. Ficus la
tine a fœcunditate vocatur. Feracior eſt eni arbo=
ribus cęteris. Nã terq; quaterq; per ſingulos ãnos
generat fructũ, atq; altero matureſcente alter obo
ritur. Hinc & carice a copia noīatę. Ficus ægyptia
fœcundior fertur, cuius lignum in aqua miſſum ili
co mergitur, & cũ in limo aliquãdiu iacuerit, dein
de in ſuperficiē ſuſtollitur. verſa vice naturę, qñ ma
defactũ debuit humoris pondere reſidere. Antea
athletę fecis alebãtur prius q̄ eos pythagoras exer
citator ad carnis vſum qui fortior cibus eſt transtu
liſſet. A ſenibus in cibo ſępius ſumptę ficus rugas
eoꝝ ferunt̄ diſtēdere. Tauros quoq; ferociſſimos
ad fici arborē colligatos repente mãſueſcere dicũt
Caprificus appellata, eo ꝙ parietes quibus innaſci
tur carpit. Rũpit eni & prodit ex latebris quib⁹ cõ
cepta eſt. Alii caprificũ putant dictũ, ꝙ ficus arbor
eius remedio fœcũdetur. Morus a græcis vocata
quã latini rubũ appellant, eo ꝙ fructus vel virgul
ta eius rubent. Eſt eni morſus ſilueſtria fructus af=
ferens, quibus in deſerto paſtoꝝ fames ac penuria
confouetur. Huius folia ſuperpoſita ſerpenti ferũ
tur interimere eum. Sycomorus ſicut & mor⁹ græ
ca noia ſunt. Dicta aũt ſycomorus, eo ꝙ ſit folijs ſi
milis moro. Hanc latini celſam appellant ab alti=
tudine quia non eſt breuis vt morus. Nux appella
ta ꝙ vmbra vel ſtillicidiũ folioꝝ eius proximis ar=
boribus noceat. hunc alio nomine latini iuglandē
vocãt, quaſi iouis glandē. Fuit eni hæc arbor con=
ſecrata ioui. Cuius pomum tantã viin habet vt miſ
ſa inter ſuſpectos herbarũ vel fungorũ cibos, quic
quid in eis virulētũ eſt exudet rapiat atq; extiguat.
Nuces aũt gñaliter dñr oia poma tecta corio du=
riori, vt pineę, nuces, auellanę, glandes, caſtaneę, a
migdalę. hinc & nuclei dicti eo ꝙ ſint duro corio te
cti. At contra poma omnia mollia mala dicta, ſȝ cũ
adiectione terraꝝ in quibus antea nata ſunt, vt pſi
ca, punica, matiana. cidonia &c. Amigdala græcuȝ
nomen eſt, quod latine nux longa vocatur. hanc a
lij nuclicam vocant quaſi minorē nucem, de qua
Virgilius, cum ſe nux plurima ſiluis induit in florē
Cunctis enim arboribus prior ſe flore veſtit et ad
ferenda poma arbuſta ſequentia præuenit. Auella
næ ab auellano cãpanię oppido vbi abundãt co=
gnoiatę ſunt. hæc a gręcis põticę appellãtur, eo ꝙ
circa ponticũ mare abundãt. Caſtaneã latini a gręco
co appellant vocabulo. hanc eni græci caſtaneã vo
cant, propter quod fructus eius gemini in modum
teſticulorum intra folliculũ reconditi ſunt, qui dũ
eiiciuntur quaſi caſtrantur. hæc arbor ſemel vt ex=
ciſa fuerit tanq̄ ſilua expullulare conſueuit Vel po
ma ex omnibus nucibus fortiſſima ſunt. nam in ci=
bo ſumpta difficile digerũtur, virides ſtringunt, co
ctę aũt minus. Ilex ab electo vocata. huius eni arbo
ris fructum homines primũ ad victum ſibi elegerũt
vnde et poeta. Mortales primi ructabant gutture
glandē. Prius enim q̄ frumenti vſus eſſet, ãtiqui ho
mines glandē vixerunt. Suberies arbor, ex qua va=
lidiſſimus cortex natorius extrahitur. Et ideo ap=
pellata ſuberies, eo ꝙ fructus eius ſues edunt, por=
corum ſunt enim alimenta non hominuȝ. Et dicta
ſuberies quaſi ſuhedies. Fagus & eſculus arbores
glandiferę, ideo vocatę creduntur ꝙ harum fructi
bus olim homines vixerunt, cibumq; ſumpſerunt,
eſcamq; habuerunt. Nam eſculus ab eſca dicta. Fa
gus vero a græco vocabulum traxit. Fage eni græ
ce comedere dicitur. Silicon quam latini corrupte
ſilicam vocant, ideo a gręcis tale nomen accepit,
eo ꝙ ligni eius fructus dulcis. Xilo quippe dicunt
ligum, licon dulce. huius arboris pomo ſuccus ex=
preſſus acatia a græcis dicitur. Piſtaria ꝙ cortex
pomi eius nardipiſtici odorem referat. Pin⁹ arbor
picea, ab acumine foliorum vocata. Pinum eni an
tiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam pi
tin, aliam græci peucem vocant, quam nos piceaȝ
dicimus, eo qđ deſudet picem. Nam & ſpecie ſibi
differunt. In germanię autem inſulis huius arbo=
ris lachryma electrum gignit. Gutta enim deflu=
ens rigore vel tepore in ſoliditatem dureſcit, & gē
mam facit de qualitate ſua nomen accipiens. i. ſuc
cinum, eo ꝙ ſuccus ſit arboris. Pinus creditur pro
deſſe cunctis quę ſub ea ſeruantur, ſicut nux noce
re omnibus. Abies dicta quod prę cęteris arborib⁹
longe eat, & in excelſum promineat. Cuius natura
expers eſt terreni humoris, ac proinde habilis atq;
leuis habetur, de qua Virgilius. Et caſus abies vi=
ſura marinos, quia ex ea naues fiunt. hanc quidaȝ
gallicum vocant propter candorem. Eſt autem ſi=
ne nodo. Cedrus quam gręci cedros vocant, quaſi
ceomenes drioſioron, id eſt arboris humor arden=
tis cuius folia ad cypreſſi ſimilitudinem reſpõdēt.
Lignum vero iocundi odoris eſt, & diu durans, nec
a tinea vnq̄ exterminatur de qua Perſius. Et cedro
digna locutus, ſcilicet propter durabilem perpe=
tuitatem. Vnde et in tēplis propter diuturnitateȝ
ex hoc ligno lacunaria fiunt. huius ligni reſina ce=
dria dr̄, quę in conſeruandis libris adeo eſt vtilis, vt
perliniti ex ea nec tineas patiebãtur, nec tempore
cõſeneſcant. Naſcitur in creta africa atq; ſyria. Cy

preſſus gręce dicitur ꝙ caput eius in rotunditate i
acumen erigitur. Vnde & cononvocatur,ideſt alta
rotunditas. Hinc & fructus eius conus,quia rotun
ditas eius talis eſt vt conum imitetur. Vnde & coni
fere cypariſſi dicuntur. Huius lignū cedro pene ꝓ
ximā habet virtutē. tēploꝝ quoq; trabibus aptum,
impenetrabili ſoliditate nunq̄ oneri cedit,ſed ea q̄
in principio fuerit firmitate perſeuerat, Antiqui cy
preſſi ramos prope rogū cōſtituere ſolebāt vt odo-
rē cadauerū dum vrerentur comprimerent iocun-
ditate odoris ſui. Iuniperus gręce dicta ſiue ꝙ ab ā
plo in anguſtū finiat vt ignis,ſiue ꝙ conceptū diu
teneat ignem,adeovt ſi prunę ex eius cinere fuerit
opertę,vſq; ad annū perueniant. Pyr eni apud gręcos ignis dicitur. Iuniperus aūt alia parua alia ma
gna eſt. Hebenus in india & æthiopia naſcit̃, quæ
cęſa dureſcit in lapidē,cuius lignū nigrū eſt, & cor
tex leuis,vt lauri,ſed indicū maculoſum eſt in par
uis diſtinctionibus albis ac fuluis. Ethiopicuꝫ vero
qđ pręſtantius accipitur,in nullo eſt maculatuꝫ, ſꝫ
eſt nigrum leue & corneum. Eſt autem mareotica
palus in india,vnde hebenus venit. Lucanus ma-
reotica inquit. Hebenus aūt crepundiis illigat̃,vt i
fantēvīſu nigra non terreant. Platanus a latitudie
folioq; dicta,vel ꝙ ipſa arbor patula ſit & ampla.
Nā platos gręci latū vocant. Expreſſit huius arbo
ris ſcriptura & nomē & formā dicēs,quaſi platan⁹
dilatata ſum in plateis. Eſt aūt tenerrim⁹ foliis ac
mollib⁹ & vitiū ſimilis. Quercus ſiue quernus dicta
ꝙ eo ſoliti erant dii gentiū quęrentib⁹ reſponſa da
re arbor multū annoſa,ſicut legitur de quercu mā
bre ſub qua habitauit abrahā,quę fert̃ vſq; ad con
ſtantini regis imperiū per multa ſęcula perduraſ-
ſe. Huius fructus glādula appellatur. E quib⁹ vna
agreſtis onfaticis dicta parua forma,ſed firmo cor
pore atq; nodoſo,quę medicaminibus & incauſtis
adhibetur,altera balanis lenis,ac leuis,ac nimiuꝫ
perforata. Lucernaꝝ tm̄ vſibus neceſſaria. Fraxi-
nus vocari fertur,ꝙ magis in aſperis locis monta-
niſq; fragis naſcatur. hinc per deriuationē fraxin⁹.
ſicut a monte montanus. De quo Ouidius. Et fra-
xinus vtilis aſtis. Taxus venenata arbor, vnde toxi
ca venenata exprimuntur. Ex hac arcus parthi & a
liæ gentes faciunt,vñ & poeta. Itireos taxi torquē
tur in arcus. Itireos aūt dicit parthicos. Acer colo
rib⁹ ipar. Robur aūt gn̄aliter dr̃ ex oi materia qc-
quid ē firmiſſimū. Alnus vocat̃ ꝙ alat̃ amne. Proxi
ma ei aq̄ naſcit̃,nec facile extra vndas viuit. Hinc &
tenera & mollis,quia in humecto loco nutrit̃. Vln⁹
nomē accepit,ꝙ vliginoſis locis & hūidis melius ꝓ
ficit. Nā i mōtanis & aſperis mın⁹ letata eſt. Larex
cui hoc nomē a caſtello laricino initū eſt,ex qua ta
bulę regulis affixę,flāmā repellūt,neq; ex ſe carbo
nē ambuſtę efficiūt, Populus dicta ꝙ ex eius calce
multitudo naſcat̃. Cui⁹ gen⁹ duplex ē. Nā altera eſt
alba. altera nigra. Alba aūt popul⁹ dicta,quia fo-
lia ei⁹ vna pte ſunt alba,altera viridia. Hęc igit̃ bi-
color habēs,quaſi noctis & diei notas quę tēpora
ortu ſolis occaſuq; cōſtāt. Generat etiā reſinā cir-
ca eridanū fluuiū,vel vt alij memorant in finib⁹ ſy
riæ. Tiliā dicunt vocatā,eo ꝙ vtilis ſit ad vſum telo
rū nitore & lenitate iaculandi. Eſt eni genus mate
riæ leuiſſime. Salix dicta ꝙ celeriter ſaliat,hoc ē ve
lociter creſcat,arbor lenta viti b⁹ vtilis vinciendis.
Cuius ſeminis hanc dicūt eſſe naturā,vt ſi quis il-
lud in poculo hauſerit liberis careat,ſed & fœmi-
nas infœcūdas efficit. Populus aūt & ſalix & tilia
materię ſunt & ad ſculpturā aptę. Vimen vocatur
eo ꝙ vim habeat multā viroris. Natura eni ei⁹ ta-
lis eſt vt etiā ſi arefacta abluat̃ vireſcat,deinde ex-
ciſa atq; in humo fixa radicib⁹ ſeſeipſa dimergat.
Mirice. quā latini tramariciā vocāt,ex amaritudi-
ne noiata, Guſtus ei eius nimis amarus eſt. Hęc ar
bor in ſolitudine et ſaxoſo humo naſcit̃, ex qua ēt
arbore maleficis artibus miſtra. i. odia concitari di
cunt̃. Mirtus a mari dicta,eo ꝙ magis littorea ar-
bori ſit. Vñ & Virgilius. Littora myrtetis lętiſſima
& amātes littora myrtę. Hinc eſt qđ & a gręcis my
rene dicitur. Medicorum autem libri hanc arbo-
rem aptā ſcribunt mulierum neceſſitatibus pluri-
mis. Lentiſcus qđ cuſpis ipſius lentus ſit & mollis,
Nam lentum dicimus quicquid flexibile eſt, vnde
& lentum vimen et vites. Virgilius. Et lentę vites,
pro flexibiles. Huius fructus oleuꝫ deſudat,cortex
reſinam,quę maſtix appellat̃,cuius plurima & me
lior in chio inſula gignitur. Terebinth⁹ arbor, gręcum nomen generans reſinam omnium reſinaruꝫ
pręſtantiorē. Buxus gręcū eſt nomen ex parte a la
tinis corruptū. Pixos enim appellatur apud eos ar
bor ſemper viuens & leuitate materię elementoꝝ
apicib⁹ apta,vnde & ſcriptura. Scribe buxo Rodā
darum quod corrupte vulgo lorandrū vocatur qđ
ſit foliis lauri ſimilis,flore vt roſa,arbor venenata.
Interficit enim animalia,& medetur ſerpentiū ve-
xationes. Herbitū vocauerūt paſtores eo qđ vice
herbę prębeatur pecoribus vbi deſunt paſcua. tur
biſcus,qđ de vno ceſpite ei⁹ multa virgulta ſurgūt
quaſi turba. Stipata vocata propter qđ ex ea ſtipē
tur tecta. Hinc & ſtipula per diminutionē. Arundo
dicta qđ cito areſcat. Hanc veteres cānā vocauerūt
arundinē vero poſtea. Varro dixit. Sane ſciendum
qđ latinū cāna de lingua hebrea ſumptū eſt. Apud
eos eni calamus cāna dr̃. Cicuta aūt eſt quod eſt in
ter cānaꝝ nodos,dicta qđ lateat. In indicis ſtagnis
naſci arundines calamiq; dicuntur ex quoꝝ radici
bus expreſſum ſuauiſſimum ſuccū bibunt,vnde &
Varro ait. Indica nō magnū in arbore creſcit arū-
do. Illius & lētis ꝑmitur radicib⁹ humor. Dulcis cui
nequeāt ſucco cōdere mella. Sābucus mollis & ꝑ-
uia arbor. Rhamnus genus eſt rubi quod vulgo ſen
ticē vrſinā appellāt,aſperū nimis & ſpinoſū. Sētix
dctā a ſitu qđ ē terra iculta i q̄ ſētices ſpinęq; naſcū
tur Maiores aūt nr̄i oēm arborē ſpinoſā veprem di
cebāt,qđ vi prēdat. Oleaſter dict⁹ qđ ſit folijs oliuę

ſimilibus ſed latioribus,arbor ículta atq; ſilueſtris
amara atq; infructuoſa. Cui inſertus oliuæ ramus,
vim mutat radicis,&vertit eam in propriam quali
tatem. Lachyma oleaſtri arboris duplex eſt. Alia e
ni gũmi ſimilat ſinevllo qualitatismorſu,alia amo
niaci guttã ex diſtillatione collectã ac remordentẽ
Oliua grçce oleum dicitur,ex quo in latinum tra=
ctũ eſt vt oliua dicatur. Olea autem ipſa arbor eſt
fructus oliua,ſuccus oleũ.eſt aũt arbor pacis inſi=
gnedi ,cuius fructus diuerſis nominibus appellaẽ.
Orcades oliuę gręca ęthymologia a ſimilitudie te
ſticulorumvocatæ quos græci oros vocant. Radio
læ,pro eo ꝙ oblõgæ ſunt in modũ radioꝝ.Paphię
a papho inſula dictę,vnde prius allatę ſũt. Licinię
eo ꝙ optimũ dent lumen. Nam lignus lumen eſt.
vnde et lignum nomenaccepit,quia aptum'ẽ flam
mis et luminibus. Pauſia quã corrupte ruſtici pau=
ſiãvocantviridi oleo & ſuaui apta. Et dicta pauſia
ꝙ pauiatur. i.tundatur,vne et pauimentuȝ. Syria
dicta pro eo ꝙ de ſyria eſt allata ſiue quia nigra ẽ.
Cruſtumia idẽ &volemis dicta eo ꝙ volã comple=
at magnitudine,hoc eſt mediam manũ,vnde & in
uolare dicimus. Quidãautemvolemũ gallica 'lin=
gua bonum et magum intelligunt colimbades ap
pellatę. Oleũ autẽ ac olea noiatur. Namvt dicim⁹
olea eſt arhor,vnde deriuatum ſit oleuȝ. Sed quod
ex albis fuerit oliuis expreſſumvocatur ſpanum, a
græcis onfation appellatũ. Quod autem ex fuluis
et nondũ maturis fuerit expreſſumviride appella
tur. Quodvero ex nimium maturis cõmune.dicif.
Ex his advſumvitæ primum eſt ſpanum, ſecundũ
viride,tercium cõmune. Amurca olei pars aquoſa
ab emergendo dicta.i.ꝙ ab oleo ſe mergat. & fex
eius ſit. Hanc gręci amurcenvocãt ex latina ligua
trahentesvocabulũ. Gumẽ gręcum nomeneſt,hoc
enim illi gũmi dicunt. Reſinã græci retinamvocãt
Rhea enim gręce dr̃ quicquid manat. Eſt enim la
chryma ſudore exhalata lignorum,vt ceraſi, lenti
ſci,balſami,vel reliquarum arborũ ſiue virgultoꝝ
quæ ſudare produntur,ſicut & odorata orientis li
gua,ſicut gutta balſami,ac ferularumvel ſuccino=
rum cuius lachryma dureſcit in gẽmam. Prima eſt
reſina trebinthina oim pręſtantior. Affertur auteȝ
ex arabiæ patria atq; india et ſyria cypro & africa
ex inſulis quoq; cycladibus. Secunda eſt lentiſcina
quæ maſtixvocatur hæc ex chio inſula deportatur
Tercia pinalis quarũ alia pitines,alia peucine,ali
a liquida,alia arida,et afferuntur ex tyrrhena co=
lofonia. Vñ etiam nomen colofonia reſina ſumpſit
Pix græcum nomen eſt,quam illi piſſam vocant.
Aliȷvolunt ex pino picẽ vocari. Hec a græcis ap=
pellatur donia,nos ramalẽ dicere poſſumus,cuius
probabilis ſplendens lenis &munda. Creandarum
arboꝝ naturaliter tria ſunt genera,aut ei ſua ſpon
te naſcuntur,aut ex ſeminibus fortuitu iacentibus
ſurgunt,aut ex radicibus pullulant. Nam cęterav
ſus inuenit fauente natura, Oia poma latine neu=
tri generis eſſe dñr,arbores aut fœminini fere ſũt
generis exceptis paucis, vt hic oleaſter hoc ſiler,
Virgi. vt molle ſiler. Item hoc buxum,licet & hæc
buxus dicatur. Nam ſuperfluam quidam volũt fa
cere diſcretionem,vt hęc buxus de arbore dicam⁹
buxumvero de ligno compoſito.

De arboribus aromaticis. Cap̃.viii.

AROmata ſunt queq; fragmentis odoris
quę india vel arabia mittit ſiue alię re
giones. Nomen autem aromata traxiſ
ſevidentur,ſiue ꝙ ariſimpoſita diuiniſ
inuocationibus aptavideantur, ſeu ꝙ
ſeſe aeri inſerere ac miſceri probantur. Nam quod
eſt odor niſi aer contactus(Tus arbor arabię imen
ſa atq; ramoſa leniſſimi corticis,ramis ad aeris q̃li
tatem,amigdalę modo ſuccum aromaticum fun=
dens album,& maſticationevelut in puluere ſolu=
tum,et cum frangitur intus pingue eſt & igni ap=
poſitũ facile ardeſcens. Et appellatur apud nos
maſculus,eo ꝙ ſit natura rotundum in modum te
ſticulorum. Reliquum planum & pene ſcabroſum
minus optimum. Adulteratur autem admixta reſi
na ſiue gummi,ſed dignoſcitur ſua proprietate.
Nam thus igni impoſitum ardeſcit, reſina fume=
ſcit,gummivero liqueſcit calefactum. Tus autẽ ſi=
ne aſpiratione a tundendo dicitur,quia dum gum
mi guttę ex arbore cadunt in glebis miſcentur. dũ
vero glebę in puluerem rediguntur tus capitur &
virgulis tunditur,& ſic inde manibus tollitur. Hoc
et libanum vocatum a monte arabię vbi ſabei ſũt
Nam mons eorum libanus diciturvbi tura colligũ
tur. Myrrha arabię arbor altitudinis quinq; cubi=
torum,ſimilis ſpinę quam achantum dicunt. Cui⁹
gutta viridis atq; amara, vnde & nomen accepit
myrrha. Gutta eius ſponte manens pręcioſior eſt,
elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmenta
eius arabes ignibus fouent,quorum fumo ſatis no
xio niſi ad odorem ſtoracis occurrant plęrumq; in
ſanabiles morbos contrahunt. Myrrha autem tra
goditę ab inſula arabię dicta vbi melior colligi=
tur & purior, Storax arbor arabię ſimilis malo ce=
doniȷ cuius virgulę inter caniculę ortum cauerna=
tim lachrymam fluunt. Diſtillatioe ius in terraȝ ca
dens munda non eſt,ſed cum proprii corticis ſcro=
be ſeruatur. Illa autem quę virgis & calamis inhę=
ſerit,munda eſt & albida,dehinc fulua fit ſolis cau
ſa & ipſa ſtorax calamites pinguis reſinoſa,odoris
iocundi humecta et velutimelloſum liquorem emi
tens. Storax autem dicta ꝙ ſit gutta arboris pro=
fluens et congelata. Nam gręci ſtiriam guttam di
cunt. Gręce autem ſtirax latine ſtorax dicitur. Bi=
della indię et arabię arbor,cuius lachryma melior
arabica. Eſt enim lucida,ſubalbida,leuis,pinguis
ęqualiter cęrea,& quę facile molliatur, neq; ligno
vel terrę commixta amara odoris boni. Nam ex in
dia ſordida eſt,nigra et maiori gleba. Adulteratur
autem admixto gummi,qui non ita amarificat gu

ſtu. Maſtix,arboris lentici gutta eſt.Hęc granoma
ſtix dicta eſt,quia in modum granorum eſt Melior
autem in chio inſula gignitur,odoris boni,cando-
ris cęre punicę.Vnde & ſplendorem cutis pulchri
ficat. Adulteratur autem interdum reſina vel ture
Piperis arbor naſcitur in india,et in latere montis
caucaſi,quod ſoli obuerſum eſt,folia eius ad iuni
peri ſimilitudinem.Cuius ſiluas ſerpentes cuſtodi
unt,ſed incolę regionis illius,cum mature fuerint
incendunt & ſerpentes igne fugantur,et ide ex flā
ma nigrum piper efficitur,Nam natura piperis al
ba eſt,cuius quędam diuerſus eſt fructus. Nam qđ
immaturum eſt piper longum vocatur,quodincor
ruptum ab igne piper album.Q uodvero cute ru-
goſa & horrida fuerit,ex calore ignis trahit & co
lorem et nomen.Piper ſi leue eſtvetuſtuꝫ eſt,ſi gra
ue nouellum.Vitanda eſt autem mercatoruꝫ fraus
Solent enimvetuſtiſſimo piperi humecto argenti
ſpumam aut plumbum aſpergere vt ponderoſum
fiat.Aloa in india atq; arabia gignitur arbor pon-
ris ſuauiſſimi ac ſummi. Deniq; lignum ipſius vice
thymiamanthum altaribus adoletur, vnde et no-
men traxiſſe creditur.Cynnamomum dictū ꝗ cor
tex eius in modum cannę ſit rotundus & gracilis.
Gignitur autem in indię et æthiopię regionib⁹ fru
ticę breui duorum tantum cubitorum, colore ſub
nigro vel cinereo,tenuiſſimarum virgularum. Nā
quod in craſſitudine extenditur deſpectui eſt,quod
vero gracilius prouenerit eximium.Q uod cū fran
gitur viſibile ſpiramentum emittit,ad imaginē ne
bulę ſeu pulueris.Amomum vocatum ꝗ veluti o-
dorem cynamomi referat.Naſcitur in ſyria & ar-
menia,fructex eius botruoſum ſemen reddens ſibi
connexum flore albo veluti violę,folijs ſimilib⁹bri
onię odore etiam bono ſomnos ſuauificat. Caſia
naſcitur in arabia,virga robuſti corticis & purpu-
rei,folijs vt piperis. Eſt autem virtutis cynamomi
ſimilis,ſed potētia inferior, vnde pro cynnamomi
vice duplex eius pondus in medicamentis adiniſce
tur.Calamus aromaticus a ſimilitudine calami v-
ſualis vocatur.Gignitur in india multis nodis ge-
niculatus fuluus fragrans ſpiritus ſuauitate. Q ui
cum frangitur in multas fit partes ſciſſilis, ſimilās
guſtu caſiam cum leua crimonia remordenti.Bal-
ſami arbor in iudęa intra terminos tantnm.xx. iu-
gerum erat.Poſtea q̄ eadem regione romani poti-
ti ſunt etiam latiſſimis collibus propagara eſt ſtir-
pe ſimilis vitis,folijs ſimilis rutę,ſed albidiorib⁹,ſē
perq; manentibus.Arbor autem balſamum,lignū
eius xilobalſamum dicitur,fructus ſiue ſemen car
pobalſamū ſuccus opobalſamū. Q uod ideo cum
adiectione ſignificatur,eo ꝗ percuſſus ferreis vn-
gulis cortex ligni per cauernas eximij odoris gut-
tā diſtillat.Cauerna eni gręco ſermone oppe dicit᷑
cuius guttam adulterant admixto cyprino oleo vl᷑
melle.Sed ſincera probatur a melle,ſi cū lacte co-
agulauerit,ab oleo ſi inſtillata aquę aut admix-
ta facile fuerit reſoluta,pręterea & ſi laneę veſtes
ex ipſa pollutę non maculantur.Adulteratur qui-
dem neq; cum lacte coegulat,et vt oleum in aqua
ſupernarat,& veſtem maculat.Balſama autem ſi
pura fuerint tantam vim habent,vt ſi ſol excādue
rit,ſuſtineri non poſſint in manu.

¶ De herbis aromaticis ſiue cōibus. Cap.ix.

EXtant et quarundam herbarum nomina q̄
ex ex aliqua ſui cauſa reſonāt habentes no
minum explanationem.Non tamen omni
um herbarum ethymolagiam inuenies. Nam pro
locis mutantur etiam nomina.Folium dictum ꝗ ſi
nevlla radice innatans in indię littoribus colliga-
tur.Q uod ligno pręforatum ſiccant indi atq; repo
nunt. Fertur aūt paradiſi eſſe herbaꝫ guſtu nardū
referens.Nardus herba eſt ſpicoſa,vnde eſt gręcis
nardos tacos appellata,quaruꝫ alia indica,alia ſy
riaca vocatur,non quod in ſyria naſcatur ſꝫ quod
mons in quo inuenitur,alio latere indiam ſpectat,
alio ſyriam. Eſt autem indica multiformis,ſed me
lior ſyriaca,leuis,fulua,comoſa,ſpicaparua,odo-
riſſima cyperum ſimilans.Q uod ſi multum in ore
tardauerit linguam ſiccat.Nardus celtica a regio
ne gallię nomen traxit.Naſcitur enim ſępius in li-
gurie alpibus et in ſyria frutice paruo radicib⁹ in
manipulo collectis ligamentis.Flos eius tantū ꝑp
pter odorem bonum Tyrſi eius atq; radicule vti-
les probātur vſibus noſtris.Coſtum radix herbe ē
naſcentis in india arabia,& ſyria,ſed melius arabi
cum,eſt enim album & leue,ſuaue,iocundi odoris
indicum colore nigro et leue,vt ferula,ſyriacuꝫ ve
ro pondere graue,colore buxeo,odore acro, ſum-
mum tamen album,leue, aridum, guſtū incendēs
& eſt virtutis ignee emictualis.Crocum dictum ab
oppido cicilie,quod vocatur coritiū,q̄q̄ et alibi na
ſcatur,ſed non tantum vel talequale in cilicia.Vn-
de & a potiori parte nomen accepit.Nā multe res
nomina ſumpſerunt a locis vbi plus proueniunt &
aliquid melius.Optimum eſt auteꝫ quod fuerit re
cens,odoris boni,albedine parua,porrecte longi-
tudinis,integrū,et neq; in fragmenta comminutū
inſpiratione bona,& cum carpitur manus inficiēs
et leuiter acre.Q uod ſi eiuſmodi non fuerit,aut ve
tuſtum,aut infuſum agnoſcitur.Adulteratur autē
admixto croco magmate.Augendi quoq; ponde-
ris cauſa ſpuma argenti contrita adiicitur& prodi
tur,ſi puluerulentum reperitur,atq; decoctum ab
odore proprio fuerit laptum.Crocum magma ex
preſſis aromatibus crocini vnguenti atq; informa
to ſedimine in pannuſculos fit,et ideo ſic appellat᷑
Aſarum naſcitur in vmbroſis montibus caſiæ ſimi
libus,inter que flos iuxta radicem purpure⁹in quo
ſemen continetur vuarum ſimile,a radicibus pluri
bus atq; tenuiſſimis & bene redolentibus,& ē vir-
tute ſimilis nardo. Fū naſcitur in ponto,foliis olea
ſtro ſimilib⁹.Q uiparū a grecis vocatur, quod ha-
beat virtutem feruentem. Radix eſt iunci triangu

li folijs porri ſimilibus. radicibus nigris ſiue conti
guis in ſimilitudinem oliuarum odoriſſimis atq; a
cerrimis. Naſcitur in paludibꝰ atq; vacuis locis. tra
ditur etiam alia ſpecies quipari q̃ in india naſcitur
& appellatur lingua eorum zinziber. Iris illirica a
ſimilitudine iris cęleſtis nomen accepit. Vnde & a
latinis argumen dicitur. Iris qd flos eius coloris va
rietate eundem arcum cęleſtem imitetur. Illyrica
autem dicitur, quia in illyria plurima et violentiſſi
ma eſt, ſpecies eius foliis gladioli ſimilibus, radice
aromatica, odoris boni. Acorum folijs iridis ſimili
bus radicibus acerrimi odoris, ſed iocundi prop=
ter quod et aromatica eſt. Meu folijs paſtinace ſi=
milibus. Cardamomũ herba quã vulgus naſturgũ
vocat Squinũ melius quod i euphrate naſcit̃ q̃ qd
in arabia fuluum multifloꝝ, purpureum, tenue, o=
doris roſei, cum manu confricatur, guſtu multũ in
cendit linguam atq; mordet. Huius flos ſquinoan
tos dicitur. Antos enim græce flos nuncupatur.
Thimum appellatum qd flos eius odorem refert.
de quo Virgilius. Redolẽtq; thimo fragrantia mel
la. Epithimum gręcum nomen quod latine dicitur
flos thimi. Nam flos græce thimuȝ vocatur Eſt au
tem flos tymbre ſimilis Sanſucus eſt quem latini a
maracum vocant cuius nominis vſum Virgiliꝰ etiã
advenerẽ referens ait. Vbi mollis amaracus illum
Floribus & dulci ſpirans amplectitur vmbra. Ap=
ta eſt autem hęc herba vnguentis. Vnde et nomen
traxit amaracus a puero cuiuſdam regis, qui caſu
lapſus dum ferret vnguenta nouum & grauiſſimũ
ex confuſione odorem creauit. Iacynthus herba ẽ
habens florem purpureum. Traxit autem nomen
a puero quodã nobili, qui in ſaltibus inter purpu=
reos flores repertus, eſt interfectus, deditq; nomẽ
herbę puerilis funeris caſus. Eſt autem radice et
flore voluі ſimilis, pueros a pubertate retinens.
Narciſſus herba fabuloſe impoſitum nomen ha=
bet a quodã puero, cuius membra in hunc florem
tranſierunt, qui & nomen narciſſi in appellatione
cuſtodit, & decus pulchritudinis a candore retiet
foliorum. Roſa a ſpecie floris nuncupata, qd ruti=
lanti colore rubeat. Lilia lactei floris herba, vnde
& nuncupata quaſi liolia cuius dum candor ſit in
folijs, auri tamen ſpecies intus effulget. Viola pro
pter vim doloris nomen accepit. Huius genera ſũt
tria, purpureum, album, melinum. Achantus her=
ba ęgyptia ſemper frondens ſpinis plena, flexibili
virgultu. In cuius imitatione arte veſtis ornatur, q̃
achantina dicitur, & aliter achantis dicta. Hędera
dicta qd arboribus reptando adhęreat, de qua Vir
gilius. Inter vitrices hęderam cibi ſerpere lauros.
Alij hęderam aiunt vocatã qd hędis ſupra lactis a
bundantiã in eſca a veteribus præbeatur. hęderæ
frigidæ terrę indices ſcpm phiſicos. Nã antiphar
macon ebrietatis eſt ſi quis potus hedera coronet̃
Fleborum memorant gręci circa elleborũ quendã
fluuium plurimum gigni inde atq; a gręcis appel
lari. hunc romani alio nomine veratrũ dicunt, pro
eo qd ſumptũ mentem in ſanitatem reducit. Duo
ſunt aũt genera, album et nigrum. hanc autem pe
riti loquuntur eſcam eſſe et alimoniam coturnicũ
eo qd naturali quodã temperamento ſui corporis
vim pabuli nocentis euitant. Etenim ſiue ratione
medicinę plęrumq; ad ſalubritatẽ humani quoq;
corporis temperatur, cui videtur eſſe contrarium.
quanto magis proprietate naturę ad cibum profi=
cit quod medicinali manu conuertitur ad ſaluteȝ
Acone portus eſt bithynię, qui prouentu maloruȝ
graminum vſq; ad eo celebris eſt vt noxias herbas
aconitãs illinc nominemus. Naȝ toxica venena ex
eo dicta ꝙ ex arboribus taxeis exprimantur, maxi
me apud cantabriã. Euphorbiũ dictũ ꝙ eius ſuc=
cus oculoꝝ acuat viſum, cuius vis tanta eſt vt du=
ris carnibus ſuper adiecta citius coqui compellat.
Naſcitur in multis locis, ſed plurima in maurita=
nia Laſer herba naſcitur in monte oſcobagi, vbi &
ganges fluuius oritur, cuius ſuccus dictus primũ
laſir, quoniam manat in modũ lactis. Deide vſu de
riuante laſer nominatũ eſt. hoc & a quibuſdũ opi
um cyrenaicũ appellatur, qm̃ & apud cyrenas na=
ſcitur. Aloe herba amariſſimi ſuccus. Panace her=
ba fragrantis odoris, tyrſo ferulę ſimilis, ex quo ꝓ
fluit ſuccus qui opopanacis dicitur, croceus & pin
guis, odore grauis & amariſſimus. Galbanum eſt
genus pigmenti albi creſceus in monte amomo ſy
rię, alias ſuccus eſt ferulę. Dictus eſt mons crete ex
quo dictamũ herba nomen accepit, ꝓpter quã a=
pud Virgi. Cerua vulnerata ſaltus peragrat. Tan
tę enĩ potentię eſt dictamum vt ferrum a corpore
expellat, ſagittas excutiat vnde et eius pabulo fe
rę percuſſæ, ſagittas corpori inhærentes eiciunt.
hanc quidã latinorum pologium martis dicunt ꝓ
pter belli tela excutiẽda. Mandragora dicta ꝙ ha
beat mala ſuaue olentia in magnitudinẽ mali ma
tiani, vnde et eam latini malum terrę vocant. hãc
poetę antropomorpheos appellant, qd habeat ra
dicem formam hominis ſimilantem. Anthropos eĩ
gręce latine dicitur homo, cuius cortex vino mix=
tus ad bibendũ datur his quorũ corpꝰ propter cu
raȝ ſectaudũ eſt vt ſoporati dolorẽ non ſentiãt. hu
ius ſpecies ſunt duę. Fœmina folijs lactucę ſimili=
bus mala generans in ſimilitudinẽ prunoꝝ. Maſcu
lus vero folijs betę ſimilibus. Papauer hęrba ſom
nifera, de qua Virgilius. Leteo perfuſa papauera
ſomno. Soporẽ enĩ languentibus facit. Eius alia ẽ
vſualis, alia agreſtis, ex qua fluit ſuccus quẽ opion
vocãt. Colocintida cucurbita agreſtis et vehemen
ter amara, quę ſimiliter vt cucurbita flagella ꝑ ter
rã tendit. Dicta aũt colocintida qd ſit fructu rotun
do atq; folijs vt cucumis vſualis. Centaureã gręci
vocãt quoniã a chirone centauro fertur reperta,
Eadem & limnifios quia locis humectis naſcitur.
Eadem & fel terrę propter amaritudineȝ dictum.
Glyciriza gręce ex eo dicta qd dulcem radicẽ ha=

leat.γλυκυ enim greci dulce dicunt. Eadem ad
ipſos quia ſitientibus ſitim ſedat.Draconteavoca
ta q̄ haſta eius varia ſit in modum colubri,ſimili=
tudinemq; draconis imitetur,vel quod eam herbā
vipera timeat.Chelidonia ideo diciturvel quod ad
uentu hirundinum videtur erumpere,vl̄ quod pul
lis hirundinum ſi oculi auferantur matres eorum
illis ex hac herba mederi dicuntur. heliotropium
nomen accepit primo quod æſtiuo ſolſtitio floreat
vel quod ſolis motibus folia circunacta conuertat.
Vnde et a latinis ſolſequia nuncupatur.Nam &ſo
le oriente flores ſuos aperit,item ſero claudit cum
ſol occubuerit.Ipſa eſt quam latini incubum ſilua=
ticum vocant . hæc & verrucaria quod extinguat
verrucas,ex aqua potata.vel in cataplaſmate poſi
ta abſtergat,Pantaphilon a numero foliorum di=
cta.Vnde & eam latini quinq; folium vocant, her=
ba adeo vt purificationi,et templis adhiberi a gē=
tilibus ſolita eſſet.Iſopus herba purgandis pulmo
nibus apta.Vnde & inveteri teſtamento per iſopi
faſciculos aſpergebantur agni ſanguine qui mun=
darivolebant.Naſcitur in petris hęrens ſaxo radi
cibus.Reubarbarum ſiue reupōticum,illud quod
trans danubium in ſolo barbarico,illud quod cir=
ca ponticum colligitur nominatum eſt.Reu autē
radix dicitur,Reubarbarum ergo quaſi radix bar
barica.Reuponticum quaſi radix pontica. hyoſci
amos a gręcis a latinis herba calicularis dicitur,
quod caliculi eius in figuram cantarorum naſcan
tur,vt eſt malipunici,quorum ora ſerrata ſunt ha=
bentes intriſecus ſemina papaueri ſimilia.hęc her
ba inſanavocatur, quia vſus eius periculoſus eſt.
Deniq; ſi bibatur vel edatur inſaniam facit,vel ſō
ni imaginem torpidam.hanc vulgus milimindrum
dicit,propter quod alienationem mentis inducit.
Saxifragavocata quod ſemen eius petras in veſi=
ca frangat atq; comminuat.Gentiana nomen ſum
pſit vt medici memorant,ab inuentore radſcibus
ariſtolocię ſimilibus.Naſcitur ſub alpibus gallię,
atq; aſię.Satureia calida & prope ignita.Vnde illi
et nomen inditum credunt,quod pronos facit inve
nerem.Satyrium dicta a ſatyrispropter incendiū
libidinis,quamvulgus ſtincumvocat, venerem eni
ſuſcitat.Eadem & orchis quod radix eius in modū
teſticulorum ſit,quos gręci ορχει vocantItem&le
porina,propter quod caulem mollem emittat. Vr
tica vocata,quod tactus eius corpus adurat.Eſt ei
igneę omnino naturę,& tactu perurit,vnde et pru
riginem facit,& vtilis valde ad ſanguinem ſtāgnā
dum.Artemiſia herba dianę a gētilibns conſecra
ta eſt,vnde & nuncupata.Gręce enim diana arte=
mis dicitur.Eſt autem apta medicis & potu ſump
ta aufert dolorem cordis.Camimelos herba gręce
dicta,quod mali matiam odorem habeat,ſitq; bre
uis terrę;vicina.Camidrios a gręcis appellata qđ
ſit breuis & per terram ſtrata et minuta foliis par
uiſſimis.Pęon quidam medicus fuit,a quo pęonia
herba perhibetur inuenta vt homerus dicit . hanc
quidam gleſidēvocant,quod dulcis ſaporis ſit,vel
pentorobinam,a numero granorum,velvt alii da=
ctiloſam a digitorum ſimilitudine.Naſcitur in ſil=
uis.Bogloſſos a gręcis dicta eo quod folia aſperri
ma in modum linguę bouis habeat.Quę miruꝫ in
modum ob ſapientiam nutriendamvino infundē=
da a veteribus memoratur. Conuiuij quoq; illari=
tatem prebere fertur pro olere etiam ſumitur.Ar=
nogloſſos.i.agni lingua,quę a romanis plantago
dicitur.quod planta eius cito adhęreat terrę. hac
multi pro olere veſcuntur.Erpillos quę apud nos
ſerpillus vocatur pro eo quod radices eius longe
ſerpiant.Eadem & matris animola, propter quod
menſtrua moueat.Ariſtolocia dicitur quod mulie=
ribus fœtis optima ſit.Nam ſuperſeſſa poſt partū
matricembeneficiovaporis expurgat.huius herbę
genera ſunt duo,quarumvna ariſtolocia rotunda
dicitur,propter quod rotundam radicem habeat.
Altera ariſtolocia longa,quia longam radicem ha
bet cum ramis et folijs longioribus.Quam etiā &
dactilinvocant,quod ſit radice robore digitali &
longa.Erigonon a gręcis dicitur quodvere primo
ſeneſcat.Vnde et eam latini herbam ſenetionē vo
cant.Naſcitur per macerias.Pſillios dicta quod ſe
men ſimile pulicis habeat.Vnde eam latini herbā
pulicarem vocant.Gerabotane ideo a gręcis nom̄
accepit,quod remediis ac ligamentis hoim & turi
ficationibus ſacerdotum a gentilibus apta proba
retur.Vnde et eam pontifices ſagmen appellabāt
quaſi ſancimen,hęc et verbena,quia pura,proficit
fibrolicis ſi bibatur.Paliurus herba aſperrima &
ſpinoſa,pungens et retinens,vulnerans appropin
quantem ſibi & adunco dente comprehendens .
Strutios quam quidam herbam lanariam vocant
eo quod plęriq; lanam ex ea lauent.Naſcitur in lo
cis cultis.Cimicia propter ſimilitudinem cimicis.
Vnde et eam gręci corionemvocauerunt.Naſcit̄ i
locis aſperis atq; incultis. Marubium quod gręci
praſium dicunt,vocatum propter amaritudinem
Naſcitur in campis.Pollegium apud indos pipere
precioſius eſt,habet autemvirtutem termanticam
calefacit,et deducit,extenuat et purgat & digerit.
Abſinthium grecum nomencuius probabilius eſt
quod in ponti regione naſcitur,vnde & abſinthiū
ponticum nominatur. Simparus gręce dictus eo
quod tantam in radice virtutem habeat , vt fruſta
carnis aſperſa i cacabo coagulet. Polypodion her
ba,cuius radix hiſpida atq; crinita,vt eſt polipus,
ex quo deriuatum eſt vt polipodion dicetur. Na
ſcitur in teneris petrarum terris ſiue quercubus vi
cinis.Polios herba a gręcis,latinisoimorbia,quod
multis morbis ſubueniat.Naſcitur in montibus &
i duris locis,devna radice multas et tenues fibres
mittit ſeminis plenas,in ſummitate habens quoſ=
dā corymbos caneſcentes odore graui et ſubdul=
ce,ſuccus eius aqua cocta a ſerpentibus percuſſos

ſanat ſparſa in domo vel incenſa omnes ſerpentes
fugat. Scamonea quam latini acridium vocāt. her
ba ſucci plena, quę colligit̃ ſub cauata radice. De
niq; terram ſub rotunda cauitate fodiunt. tamen
ſuppoſitis aut cochleis, aut nuci folijs excipit̃ ſuc
cus, atq; ſiccatus aufertur. Venit autem ſępius ꝓ-
babilior ex myſia aſię. Huic contrarius atq; falſus
ex ſyria atq; iudea. Daucos herba folijs fœniculi ſi
milis tyrſo bipalmis. Citocatia dicta quod ventreꝫ
cito depurget, quā vulgus corrupte citociam vo-
cat. Lappa dicta quod habeat caulem ingentem ꝑ
terram diſpoſitam. Hęc herba a gręcis philantro
pos vocatur, quod veſtibus hominum inhereat ob
aſperitatem ſui. Naſcitur iuxta muros. Capillū ve
neris vocatum, ſiue quod elapſos poſt alopiciā ca-
pillos recreat, vel quod capillorꝫ fluores coerce
at, vel quod ſit virgulis nigris lenibus cuꝫ ſplendo
re, quaſi capilli. naſcitur in aquoſis locis. Rubia di
cta quod radix eius ſit rubra, vnde et colorare la-
nas perhibetur. Ancuſa cuius radix contrita digi-
tos inficit. Eſt enim colore ſanguineo, vnde etiam
pictoribus ad purpuram efficiendam vſui eſt. Ca-
meleon quę latine vaſcarago vocatur eo quod vi-
ſcum gignat, in quo hęrent aues quę propria volū
tate deſcendunt ad eſcam. Cicuta, propter q̄d ī tyr
ſo geniculatos nodos habeat occultos vt canna, ſi
cut dicitur foſſa cęca quę occulta eſt. Hęc potui da
ta interficit. Hanc in carcere ſocrates bibit et expi
rauit. Perſius dicit. Sorbitio quem tollit dira cicu-
tę. Hęc dum hominibus venenum ſit, capellas effi-
cit pingues. Trifolium eſt quod gręci trifillum vo-
cant, quod ſit folijs trinis et per ſingulas annota-
tiones. Flomos quam latini herbam lucernareꝫ vo
cant, ad eo quod ad lychinia proficiat. Eadem et
lucubros quod lucem prebeat vmbris. Piretrō gręce
dicta quod radicem incendioſam atq; coaceruā
tam. Altea malua agreſtis, ſiue malueviſcus, ſed al
tea quod in aſtum ſurgat, & viſcus quia glutinoſa
eſt. Origanum quod latine colora interpretatur, ꝓ
pter quod infuſum coloret vinum. Hęc autem her
ba calida eſt, deducit etiam flegma & mingitur. Ti
timallum vocabulum ſumpſit quod foliorum co-
mam ad radium ſolis circunacta conuertat. Nam
gręci ſolem titan vocant, mallonē comam, ex quo
confectum eſt vt titimallum diceretur. Huius ſpeci
es ſeptem diuerſis locis naſcentes. Strignos quę la
tine herba ſalutaris vocatur, propter quod dolorē
capitis et ſtomachi incendium mitigat. Eadem &
vua lupina propter ſemen eius vuę ſimile. Pilogo-
nos quem latini herbam ſanguinariam vocant. ꝓ
pter quod miſſa in naribus ſanguineꝫ moueat. Am
broſia quam latini apium ſiluaticum vocant. de q̄
Virgilius. Ambroſię q; comę diuinum vertice odo-
rem Spirauere. Apiago dicta quod flores ei⁹ apes
maxime appetunt. Roſmarinum quaꝫ latini ab af
fectu herbam ſalutarem vocant, cuius folia fœnicu
li ſunt ſimilia atq; aſpera, & rotatim terrę proſtra
ta. Menta agreſtis quam gręci calaminti, noſtri vul
go nepeta vocauerunt, maioris virtutis et vehemēs
in calore. Genicularis herba ſubſternitur ob ſcor-
pionum vim repellendam. Gladiolus quod ſit foli-
is gladii ſimilibus tyrſo cubitali floribus purpure
is. Agaricum radix vitis albę. Aſſolidos, quam lati
ni a colore albutium vocant, Scilla quod nocens ſit
de qua ſuperſtitio gentilium dicit, quod ſi integra
ad limen ſuſpendatur, omnia mala fugat. Camipe
tos a gręcis dicta q̄d terrę adhereat, & odorem pi-
ni habeat. hanc latini cucurbicularem vocant q̄d
ex parte odorem cucurbitę referat. Stafiſagria
hoc eſt herba quinq; digitorum, huius ſemen com
maſticatum, humorem nimium capitis deducit, gu
ſtu amarum, naſcitur in locis amœnis. Splenos di-
cta q̄d ſplenē auferat, ſiue ſcolopendrios eo q̄d fo
lia ipſius ſcolopendro animali ſint ſimilia. Naſci-
tur in humidis petris. Nec caulem, nec florem, nec
ſemen habet, folia ipſi⁹ ſuperficie viridia ſunt, ſub
ter rufa et damnoſa, ſplenē curat. Voluus appella
tus q̄d radix eius volubilis ſit & rotunda. Stoecas
in inſulis ſtoecadibus naſcitur, vnde et nuncupa-
tur. Cyclaminos gręce dicta a quodam qui cyclos
vocatus eſt, qui primus virtutem huius herbę inue
nit, ſiue q̄d habeat radicem rotundam. Gręci enim
cycla rotundum vocant, cuius radix aut ſuccus ſi
vino fuerit admixtus ebrioſos facit. Naſcitur ī ſil-
uoſis locis & agreſtibus. Ampelos leuce ſiue brio-
nia, quam latini vitam albam vocant. vel a quali-
tate coloris, vel q̄d eius radix cōtrita & corpori in
fricata teneriorem & candidiorem cutem reddat.
Nam ſuccus baccarum eius lacvberibus ſiccis red
dit. ampeloſmelena. i. vitis nigra, eadēq; labruſca
folia hederę ſimilia in omnibus maior q̄ vitis alba
baccas ſimiliter habens quę immaturitate nigre-
ſcunt, vnde & vocabulum ſumpſit. Viticella her-
ba a latinis appellata, q̄d ſicut vitis quicquid proxi
mum habuerit apprehendat. Corimbis quos a nu
los appellamus. Buptalmō florem habet eroceuꝫ
oculo ſimilem, vnde & a gręcis nomen accepit. eſt
autem caulle molle folijs coliandri ſimilibus. Na-
ſcitur iuxta muros ciuitatum. Flomos, quam lati-
ni verbaſcum vocāt quarum altera eſt maſcul⁹ al-
bidioribus folijs atq; āguſtioribus, altera fœmina
folijs latioribus atq; nigris. Ferula vocata a medul
la. Nā illā Varro tradit eſſe ferulę medullā, quā op
podelō gręci vocāt. Nōnulli a feriendo ferulā di-
cunt. hāc enim pueri & puellę vapulare ſolent, hu
lius ſuccus glabanum eſt. Papyrum dictum q̄d igni
& cereis eſt aptum. Pyrō enim grece ignem dicūt.
Iuncus dr̄ eo q̄d iunctis radicibus hereat. Scyrpus
a quo ſegetes teguntur ſine nodo, de qua Ennius
Querunt in ſcyrpo ſoliti q̄d dicere nodum. Et in ꝓ
uerbio. Qui inimicus eſt etiā in ſcyrp nondum que
rit. Fucus genus herbe eſt de qua tingitur veſtis di
cta quia mentitur aliennm colorem. Vnde & Virgi
lius. Diſcet mentiri lana colores. Alga naſcitur in

aquis ſtantibus.Ita deniq; nomen ſumpſit ab algore aquę,vel quod alliget pedes,quia craſſa eſt, foliis aquam ex parte ſuperantibus. Vlua & typ⁹herbę circa fontes & paludes ſtagniſq; naſcuntur. Ex quibus vlua ideſt alga mollis,& quodammodo fũgus dicta abvligine. Typusvero quę ſe ab aquis inflat. Vnde etiam ambitioſorum et ſibi placentiuʒ hominum tumor typus dicitur. Carix acuta herba & duriſſima ſparto ſimilis,de qua Virgilius. Et carice paſtus acuta. Spartus frutex virgoſus ſine foliis ab aſperitatevocatus. Volumina enim funium quę ex eo fiunt aſpera ſunt. Gramen a ſitu potius dictum quod plurimorum agrorum ſit. Vnde illud græci agreſte vocauerunt,licet omnis herba gramen vocetur ab eo quod germinetur ſicut robur omnis ligni cutis,ſpecies ab eo qđ ſit firmiſſima. ſilix a ſingulatitate folii dicta. Deniq; exvnavirgula altitudine cubitali vnum ſciſſum folium gignitur res implicatavelut pẽna. Auena per u litteram herba eſt,per.b.vero lorum quo equi retinentur. Auena herba ſeminalis ſegeti &milis. Virgi. Vrit enim lini campum ſeges,vrit auenę penitus & pro calamo aliquotiens. zizania qđ poetę ſemper infelix lolium dicunt qđ ſit inutilo et infœcundum. Fenum dictum qđ eo flamma nutritur, Fos enim flamma eſt. Fenum qđ eſt palea per e ſolam ſcribendũ. fœnum quod eſt lucrum per o & e ſcribitur. Manipulum dicimus facem feni Et dictus manipul⁹ quod manum impleat.

❧ De oleribus. Cap̃.x.

HOrtus nominatur quod ſemper ibi aliqd otiatur nam cum alia terra ſemel in anno aliquid creet,hortus nunq̃ ſine fructu eſt. Olus ab alendo dictum, eo quod primum homines ab oleribus alerentur anteq̃ fruges & carnes ederent. tentum enim pomis arborum et oleribus alebantur,ſicut animalia herbis. Caulis eſt generaliter herbarum et olerum mediusfrutex quivulgo tyrſus dicitur,quod a terra ſurſum cõſcẽdat,ex quo deriuatum eſt vt ſpecialiter quoddam genus olerum caulis diceretur,quia tyrſusipſi⁹am plius cęteris oleribus coaleſcit,ideſt creſcit. Eſt autem generale nomen. Omnis enim frutex caulis dicitur. Caulium autem ſunt genera quinq;.i.cumanum pompeianum arcinum ſabellicum brucium. Cima dicitur quaſi coma. Eſt enim ſummitae olerum vel arborum in qua vigens virtus naturalis ẽ Malua genus herbę hortulanę quę ex parte græcovocabulo appellať.απο του μαλακιξεσθαι eo quod molliendi aluum ſoluendiq; naturam habeat. Cuius ſucco ſi quis ſe oleo mixto perunxerit ab apibus negetur feriri. Folia eius ex oleo trita & impoſita ſcorpionibus creduntur auferre torporẽ Paſtinaca vocata quod radix eius precipuus paſt⁹ ſit hominis. Eſt enim odoratu iocunda,cibo delectabilis. Rapa dicta a rapiendo.i. comprehendendo. Eſt autem radice amplior nape, ſapor dulcior & folio tenuior. Napus a ſimilitudine,niſi quod foliis latior,& radicis guſtu ſubacrior eſt. Nominis autem affinitas in vtriſq; inde pene communis, quia vtrumq; ſemen in alterum viciſſim mutatur. Nam rapa in alio ſolio,vt Emilianus ait, per biennium mutatur in napum,in alio vero napus tranſit ĩ rapam. Napocaulis ex duobus operibus compoſitũ nomen habet,quia dum ſit ſapore napo ſimilis nõ in radice ſed in tyrſo conſcendit vt caulis. Sinapis appellatur quod foliis ſit ſimilis napis. Hęc auctores aiunt calidam virtutem habet & egeritur, ſed ſtringit vrinam crudum in cibo ſumptum, ſtomacho contrarium coctumvero molere iuuat ſtomachum,ſemen autem eius tritum cum aceto ſerpentinum vulnera curat. Raphanum græci nos radicem vocamus,eo quod totus deorium nititur dum reliqua olera in ſumma magisproſiliant. Cuius ſemine macerato quiſquis ſuas manus infecerit,ſerpentes impugne tractabit. Siquidem ex ipſius radice etiam ebur albeſcit. In cibo quoq; veneno obſiſtit. Nam contravenena radices,nuces,lupini citria,apium,ruta proſunt,ſed contra futurum non contra acceptumvenenum. Vnde et apud veteres ante alias epulas hæc ſolebant menſis apponi. Lactuca dicta eſt quod abundantia lactis exuberet, ſeu quia lacte nutrientes fœminas implet. hæc & ĩ viris veneris vſum coercet. Lactuca agreſtis ẽ quã ſarraliam nominamus,eo quod dorſum eius in modum ſerræ eſt. Intubus græcum nomen eſt Et intubus quod intus ſit toſus. Cepavocatur quia non aliud eſt niſi tantum caput. Aſcalonia nũcupata ex vna vrbium paleſtinæ quæ aſcalon dicitur. vñ prius aducta eſt. Alium dictum quod oleat. Vlpicum appellatum alii odoreʒ habeat. faſelosvocari aiũt a ſaſelo inſula græciæ,vbi non procul mons olympus eſt. Porrum cuius duo genera ſunt,capitatum & ſectile. Capitatum maius ſectile paruulum. Beta apud nos oleris genus,apud græcos littera eſt. clitum genus oleris ſaporis euanidi quaſi vilis beta. Cucumeres quod ſint interdum amati, qui dulces naſci perhibentur ſi lacte mellito eorum ſemen infundatur. Cucurbita apopores. Sane pepo, melipepo,ozimum græca nomina ſunt,et origoeorum latinis incerta. Olus molle atriplex braſſica,oliſatrũ Naſturtium ſapor appellauit. quod acrimonia ſui naſum torqueat. fungi quod aridi ignem acceptũ concipiant. fos enim ignis eſt,vnde et eſca vulgo dicitur quod ſit fomes ignis & nutrimentum. aliidicunt fungos vocatos quod ſint ex eorum genere qdam interemptorii,vnde et defũcti. Tubera tumor terræ prodit eaq; cauſa nomen illi dedit. Volui appellati,quod ſint volubiles et rotundi. aſparagus quod ſit ſpinoſa et aſpera,et frutex eius ex qua gignitur. Capparis a grecis nomen ſumpſiſſe videtur quod habeat rotunda in ſummitatibus ſeminũ eapitella. armoracea hoc eſt lapſana. Lapiſtrũ Lapacia,hec in cibo ſumpta ſtomachum confor=

tat,venerem reprimit.Carduus genus herbę ſpino
ſæ.huius naturamordax & ſubauſtera eſt&mollis
frigidus & indigeſtus ſuccus eius alopicias curat.
Eruca quaſi vruca qđ ignitę ſitvirtutis,et in cibo
ſepe ſumptoveneris incendium'moueat Huius ſpe
cies duę,quarumalteravſualis,altera agreſtis acri
orisvirtutis,vtraq; tamen,veneris cōmouensvſum

¶ De odoratis oleribus. Cap̄.xi.

APium dictum qđ ex eo apes.i.caput an
tiquorum triumphantium coronabaſ.
Hercules autem hanc herbam primus
capiti circuntulit.Nam nunc populum
capite preferebat,nunc oleaſtruz ,nūc
apium.Cuius radices efficaciter pugnant cōtra in
ſidias venenorum. Eius generis ſunt petroſilenon
ſpoſilenon,& oleoſilenon.Petroſilenon vocatū qđ
ſit ſimile apio & naſcatur in petris,montibuſq;prę
ruptis,quod nos petrapium dicere poſſumus. Sile
non eni gręce apium dicitur,ſed eſt ſuinmum ac ꝓ
babile macedonicum guſtu ſuaue,&odore aroma
tico.Ipoſilenon dictum qđ ſit durum et auſterum,
Oleoſilenon qđ mollior folio & caule tenerum. Fe
niculum latinivocant,qđ eius tyrſi ſeu radicis ſuc-
cus acuatviſum,cuiusvirtus traditur vt ſerpentes
annuam ſenectutem eius guſtu deponant.Hoc olꝰ
græci maratronvocant.Liguſticum a regione no-
men accepit.Naſcitur enim plurimum in liguria,o
dore aromatico & guſtu acre.Aneſon græci dicūt,
ſiuevt latini aneſum,herba omnibus cognita acer
rime ſeruens.Coriandrum ex gręco nomine ſum-
ptum,quod illi corionvocant,cuius ſemen in dulci
vino datum,proniores reddit Invenerem,ſi ſupra
modum dederis amentiam nutrit.Canos etiam ex
coriandro infici traditum eſt.Ruta dicta quod ſit
feruentiſſima,cuius altera agreſtis,atq; virtute a-
crior,ſedvtraq; ſeruentiſſima comprobatur.Hanc
venenis repugnare muſtellę docent.quę dum cum
ſerpente dimicauerint ciboeius armantur. Inula
quam ruſtici alamvocant,radice aromatica, odo-
ris ſummi cum leni acrimonia.Menta genus her-
bę odoriferę,huius genera ſex.

¶ Incipit liber decimuſoctauus.

¶ De bellis. Cap̄.I.

PRimus bella intulit Ninus aſſirio-
rum rex.Ipſe enim finibus ſuis neq̄
q̄ contentus humanæ ſocietatis ſœ
dus irrumpens exercitus ducere ,a
liena vaſtare, liberos populos aut
trucidare aut ſubiicere cœpit vni-
uerſamq; aſyam vſq; ad libyę fines noua ſeruitute
perdomuit.Hinc iam ſtuduit orbis in mutuo ſan-
guine graſſari alterna cęde.Quatuor autem ſunt
genera bellorum.i.iuſtum,iniuſtum,ciuile, pluſq̄ci
uile.Iuſtum belluz eſt quod ex prędicto geritur de
rebus repetitis,aut propulſandorum hoſtium cau
ſa.Iniuſtum bellum eſt quod de furore non de legi
tima ratione initur.De quo in republica.Cicero di
cit.Illa iniuſta bella ſunt quę ſunt ſine cauſa ſuſce
pta.Nam extra vlciſcendi aut propulſandoruz ho
ſtium cauſa,bellum iuſtum geri nullum poteſt. Et
hoc idem Tullius paruis interiectis ſubdidit. Nul
lum bellum iuſtum haberividetur niſi denunciatū
niſi dictum, niſi de repetitis rebus.Ciuile bellum ē
inter ciues orta ſeditio,et concitati tumultus, ſicut
inter ſyllam & marium,qui bellum ciuile inuicem
invna gente geſſerunt.Pluſq̄ciuile bellum eſt vbi
non ſolum ciues concertant,ſed & cognati , quale
actum eſt inter cęſarem & pompeium,quando ge-
ner & ſocer inuicem dimicauerunt. Siquidem in
hac pugna frater cuz fratre dimicauit,et pater ad
uerſus filium arma portauit.Lucanus.In fratrum
ceciderunt premia fratris Item.Cui ceruix cęſa pa
rentis cederet.Bella itaq; dicuntur interna, exter-
na ,ſeruilia,ſocialia,pyratica.Nam pyratica bella
ſunt ſparſa latronum manus per maria myoparo
nibus leuibus et fugacibus,non ſolum nauium cō
meatus,ſed etiam inſulas prouinciaſq; vaſtantibꝰ
Quos primum Cnens pompeius poſt multam va-
ſtationem quam terra mariq;diu egerat,mira cele
ritate compreſſit ac ſuperauit.Sicut autem belluz
vocatum quod contra hoſtes agitur,ita tumultus
qui ciuili ſeditione concitatur.Nam ſeditio eſt diſ
ſentio ciuium,dicta quod ſeorſum alii ad alios eāt
Aliieſtimant diſſentionem animorum ſeditionem
vocari,quam gręci diabaſin vocant. Quo autem
differat vtrumq; Cicero docet.Poteſt enim inquit
eſſe bellum vt tumultus non ſit. Tumultus autem
eſſe ſine bello non poteſt.Quid eſt autem aliud tu
multus niſi perturbatio tanta vt maior timor oria
tur,vnde etiam dictus tumultus,quaſi timor mul-
tus.Grauior autem eſt tumultus q̄ bellum.in bello
vacationes valent,in tumultu non valent. Differt
autem bellum,pugna,et prelium.Nam bellumvni
uerſum dicitur,vt punicum.Huius partes ſunt pu
gnę,vt cannenſi,termenſis. Rurſum invna pugna
multa ſunt prelia.Aliud enim in cornibus.aliud in
media,aliud in extrema acie geritur. Bellum igi-
tur eſt totum,pugna vnius diei,prelium pars pu-
gnę eſt. Bellum antea duellum vocatum. eo quod
duę ſunt partes dimicantium,vel quod alterum fa
ciatvictorem.alterumvictum.Poſtea detracta litte
ra d.et mutata u in b dictuz eſt bellum. Alii per an
tiphraſin putant bellum quod ſit horridum, vnde
& illud Bella horrida bella.cum bellum contra ſit
peſſimum.Prelia dicuntur a pręmendo hoſtis ho-
ſtem.Vnde eſt prelia ligna quibus vua pręmitur.
Pugnavocata eo quod initio vſus fuiſſet in bello
pugnis contendere,vel quia primo bellum pugnis
incipiebant.Vnde et pugna etiam duorum eſt ali
quando et ſine ferro.Quattuor autem in bello a-
guntur,pugna.fuga,victoria,pax. Pacis vocabu-
lum videtur a pacto ſumptum. Poſterius autem

pax accipitur,fœdus primũ initur.Fœdus eſt pax
quę fit inter dimicãtes,vel a fide vel a ſecialib⁹, id
eſt ſacerdotibus dictum.Per ipſos eni fiebant fœ=
dera,ſicut per ſeculares bella,Allj fœdera putant
a porca fœde & crudeliter occiſa,cuius mors opta
batur ei qui a pace reſiliſſet.Virgilius.Et ceſa iun
gebant fœdera porca.Fœderis partes induciæ.et
dictę induciæ quaſi indies ocia.

De triumphis. Cap.ii.

OMne regnum ſeculi huius belliſquęritur.vi
ctoriis propagatur.Victoria dicta ꝙ vi.i.vir
tute adipiſcatur.Hoc eſt eni ius gentiũ vim
vi expellere.Nã turpis eſt dolo quęſita victoria cer
ta aũt victoria eſt,vel ocſio hoſtis , vel expoliatio,
vel vtrunq;.Non eſt aũt iocunda victoria quę per
imenſa detrimenta contingit.Et hoc eſt quod lau
dat Saluſtius.duces victoriã in cruẽto exercitu de
portaſſe.Pompa dicta eſt gręca ſignificatiõe απο
τουπομπευσθαι hoc eſt publice oſtentari.Præ
cedit aũ t victoria pompam,ideo ꝙ ituris ad certa=
men primum eſt victoriæ votum.Tropheum dictũ
απο τησ τροπησ,ideſt a conuerſione hoſtis& fu
ga.Nam ab eo ꝙ hoſtẽ quis fugaſſet merebaт tro
pheũ,ꝙ occidiſſet triumphum,qui dictus eſt απο
τησ τριαμβησ,ideſt ab exultatiõe.Plenæ eni vi
ctoriæ triumphus debetur,ſemiplenæ tropheum,
quia nondũ plenã conſecutus eſt victoriã. Non eni
obtinuit,ſed fugauit exercitũ,Hęc tñ noia ſcripto
res confundunt,Tranquillus aũt triumphum lati
ne dicit potius appellatũ,ꝙ is qui triumphans vr=
bẽ ingrederetur,tripartito iudicio honorareт.Nã
primũ de triumpho duci contendendo exercitũ iu
dicare ſolitũ erat,ſecundo ſenatũ,tercio populuȝ.
Erat aũt apud romanos moxvt triũphantes qua=
drigis veherẽtur,ex illo ꝙ ſoliti ſint priores duces
hoc habitu bella inire.Quicũq; aũt in conflictu vi
ciſſet,palma aurea coronabatur,quia palmaſtimu
los habet.Qui vero ſine conflictu fugientẽ proſtraſ
ſet,laurea,eo ꝙ hęc arbor ſine ſpinis eſt.Namq;&
purpureã & palmatam totam triũphantes indue=
bantur,& ſcipionẽ cũ ſceptro in manu gerebãt,ad
imitationẽ victoriæ ſcipionis,licet & ſcipio bacul⁹
ſit quo hoies innituntur,vnde & ille primus corne
lius ſcipio appellatus eſt,quia in foro parer eius cę
cus innixus eo ambulabat.Super ſcipionẽ aũt aq=
la ſuperſedebat ob indiciũ ꝙ per victoriã quaſi ad
supernã magnitudinẽ accederẽt.Inde & colore ru
fo perliniebantur,quaſi imitarentur diuini igniſef
figiẽ.Quod vero a carnifice contingebãtur,id erat
indicio vt ad tantum faſtigium euecti,mediocrita=
tis humanæ cõmonerentur.Duobus autem gene=
ribus deletur exercitus,aut internitione aut diſp=
ſione.Saluſtius.Hoſtes inquit oppreſſi,aut dilapſi
forent,Sic et vtrunq; Virgi.Internitiõe,vt ſubmer
ſaſq; obrue puppes.Diſperſione, vt age & diſiice
corpora ponto.Spolia hoſtium preda , manubiæ,
exuuię partes.Præda a prędendo,vocata. Manu=
biæ eo ꝙ manibus detrahuntur,Hæ & exuuię ab
exuendo dictę,quia exuuntur.Hæ & partes a pari
diuiſione pro perſonarum qualitate & laborũ iu=
ſta deciſione,Spolia auteȝ a palliis quaſi expallia
victis enim detrahuntur.

De ſignis. Cap.iii.

SIgna bellorum dicuntur ꝙ ex his exercit⁹
& pugnãdi & victorię receptui accipit ſym
bolum.Nam aut per vocem tubę aut per=
ſymbolum admonetur exercitus legionum.Princi
palia ſigna aquile,dracones,& pilę.Aquilę ideoꝙ
eadem auis iouis in armis auſpicio fuerit.Naȝ dũ
idem iouis aduerſus titanas proficiſceretur,aquilã
ei in auſpicio apparuiſſe ferunt,quam ille pro in=
dicio victoriæ acceptam tutelę ſuę auſpicatus eaȝ
legioni ſignum dedit,quo factum eſt vt deinceps
militum ſignis committeretur.Cuius Lucanus me
minit dicens.Signa pares aquilaȝ & pila minantia
pilis.Draconũ ſigna ab apolline morte phitonis
ſerpentis inchoata ſunt.Dehinc a gręcis & roma=
nis in bello geſtari cœperunt.Pilam in ſigno cõſti=
tuiſſe fertur auguſtus propter nationes ſibi in cun
cto orbe ſubiectas vt magis figurã orbis oſtẽderet
Vexillum & ipſum ſignũ bellicũ tractũ,nomẽ ha=
bens a veli diminutione quaſi vellilum.Sub romu=
lo aũt faſciculos fœni pro vexillis milites habuerũt
Hinc & manipuli appellantur.Manipulos enim di
cimus faſces fœni ꝙ manum impleant. Cętera ſi=
gna diuerſis prælata agminibus ſecundum milita
rem conſuetudinem exiſtunt per quę exercitus per
mixtione præliorum agnoſcitur.

De buccinis. Cap.iiii.

BVccina eſt qua ſignũ datur in hoſte,dicta
a voce quaſi vocina. Nam pagani agre=
ſteſq; ab omnem vſum buccina ad com=
peta conuocabantur,proprie ergo hoc agreſtib⁹ ſi
gnum fuit.De quo Propertius. Buccina cogebat
priſcos ad arma quirites,Huius clangor buccinnȝ
dicitur.Tubam tyrrheni primum inuenerunt vnde
Virgilius.Tyrrhenuſq; tubę mugire per aera clan
gor.Hanc eni a tyrrhenis prędonibus excogitataȝ
dicunt cũ diſperſi circa maritimas oras nõ fale ad
q̃cũq; pręde occaſiõem voce aut buccina conuoca
rentur vento plęrunq; obſtrepente.Hic poſtea bel
licis certaminibus adhibita eſt,ad denuncianda ſi
gna bellorum vt vbi exaudiri præco præ tumultu
non poterat.ſonitus tubæ, clangantis attingeret.
Tuba autem dicta quaſi toffa.i.caua.Item tuba q̃=
ſi tibia.Inter tubam autem et buccinam veteres di
ſcernebant.Nam buccina inſonans ſollicitudineȝ
ad bella denunciabat.Virgilius. Qua buccina ſi=
ſignum dira dedit.Tuba autem pręlium idicabat
vt At tuba terribilem ſonitum.Cuius ſonitus vari⁹
eſt.Nam interdum canitur vt bella committantur
interdum v. inſequentur eos qui fugiunt, & inter=
dum receptui.Nam receptus dicitur quo ſe exerci
tus recipit. Vnde et ſigna receptui canere di=

cuntur. Claſſica ſunt cornua quę conuocādi cauſa erant facta, & a calēdo claſſica dicebātur. De quibus Virgilius. Claſſica iamq; ſonant. Apud amazones aūt non tuba ſicut a regibus ſed a regina ſiſtro vocabatur fœminarum exercitus.

¶ De armis. Cap̄.v.

ARma generaliter omnium rerum inſtrumenta ſunt, vnde vbi reponuntur armaria dicta ſunt, Idem arma & tela oīm generū ſed arma ſunt quibus ipſi tuemur. tela quę emittimus. Nā arma duplicata ideſt quibus percutimur vel quibus tegimur. Arma autē proprie dicta ſūt eo ꝙ armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicūtur, ideſt humeris vt latus hinc aſta per armos acta tremit, vel απο του αρηοσ. i. a marte

¶ De gladijs. Cap̄.vi.

GLadius generaliter dr̄ enſis in plęlio, ſʒ enſis ferrum tantum, gladius vero totus. Proprie aūt appellatur gladius quod gulaʒ diuidit ideſt ceruicem ſecat. Ad hoc enim primū eſt factus. Nam cętera membra ſecuribus magis cędūtur, collū gladio tm̄. Acies autem gladii ab acumine dicta eſt. Capulus vocatur, vel quia caput ē gladij, vel quia ibi capitur vt teneatur. Nam alibi acies ferri non ſinit Mucro non tantū gladij eſt, ſed cuiuſlibet teli acumen, dictus a longitudine. Naʒ maeron gręci longum dicunt. hinc & machere Machera autem eſt gladius longus ex vna parte acutus. Framea vero gladius ex vtraq; parte acutus quaʒ vulgo ſpatam vocant. Framea autem dicta qa ferrea eſt. Nam ſicut ferramentuʒ, ſic framea dicitur ac proinde omnis gladius romphea. Spata a paſſione dicitur græco vocabulo quoniam patin græce dicitur pati vnde & patior & patitur dicimus. Alij ſpatam latine autumant dictam eoꝙ ſpacioſa ſit. i lata et ampla. Vnde & ſpatula in pecoribus. Semiſpatium gladius eſt a media lōgitudine ſpatę appellatus, nō vt iprudēs vulgus dicit ſine ſpacio, dū ſagitat velocior ſit. Pugio a pungēdo & tranſigendo vocatur. Eſt eni gladius paruus & biſacutus lateri adhęrens, Idē & clunabulū dictū, ꝙ religetur ad clunē. Celidoniacus gladius, ferrū eſt latum cuius duplex mucro ac bifurcus in modū caudę hirundineę formatur, vnde & celidoniacus dr̄. Sicca a ſiccando dicta eſt. Eſt enim gladius breuis quo maxime vtuntur qui apud italos latrocinia exercent. a quo & ſiccarii dicti ſunt. Tanquillinus aūt dicit, dū cuiuſdam gladiatoris in ludū emiſſi gladius curuatus fuiſſet, ex acie recta procurrit vnus ad eum corrigendum, tūq; a pugnante rn̄ſum eſt, ſicca pugnabo, inde ſiccę nomen datum eſt. Secures ſigna ſunt, quę ante cōſules ferebantur, ne aut vſum perderent belli, aut vacante ſocio aſpectum amitterēt gladiorum. Quas & hiſpani ab vſu francorum per deriuationem franciſcas vocant.

¶ De aſtis. Cap̄.vii.

¶ Aſta eſt contus cum ferro, cuius diminutiuuʒ facit aſtile. Nomen autem aſta ab aſtu ſubſumpſit. vnde & aſtutia. Contus ferrum non habet, ſʒ tā tum cuſpide acuta eſt. Virgilius. Ferrataſq; trudes & acuta cuſpide contos. Contus aūt quaſi conitus. Eſt ei conitus acuta rotunditas. Trudes amites ſūt cū limato ferro, quę gręci apluſtria dicunt Trudes aūt dicuntur ab eo ꝙ trudunt & detrudūt. Virgili⁹ Ferrataſq; trudes. Venabula dicta q̄ſi venatui habilia. Excipia quia veniētē excipiunt quaſi excipiabilia. Excipiunt eni apros, expectant ſuſcipiūtq; leones, intrant vrſos, ſit tm̄ firma manus. Lācea eſt aſta amētū hn̄s i medio. Dicta aūt lācea ꝙ ęqua lance. i. ęquali amento ponderata vibratur. Amentuʒ quia media aſta religatur vt iaculetur. Claua ē q̄lis fuit herculis, dicta ꝙ ſit clauis ferreis inuicem religata. et eſt cubito ſemis facta in longitudine. Hæc & cateia quam Horatius caiā dicit. Eſt ei gen⁹ gallici teli ex materia q̄ maxime lenta, quę iactu nō q̄dē longe ꝓpter grauitatē euolat, ſed quo peruenit vi nimia ꝑfringit, ꝙ ſi ab artifice mittaſ̄, rurſū redit ad eum qui miſit Huius meminit Virgilius dicens. Teutonico ritu ſoliti torquere cateias Vnde & eos hiſpani & galli teutonicos vocant Falarica eni eſt telum ingens torno factum habens ferrum cubitale et rotunditatem de plumbo in modum ſphęræ in ipſa ſūmitate, dicitur etiā & igneʒ habere affixum. Hoc aūt telo pugnaſ̄ de turribus quas falas dici manifeſtū eſt. Iuuenalis. Cōſulis ante falas delphinoꝝq; & columnas. A falis igitur dicta eſt falarica, ſicut a muro muralis. Sane falaricaʒ Lucan⁹ dicit neruis mitti tortilibus et quędam machina vt nunc vibrata fabrica neruis. Virgilius vero ait turnum manu falarica iaculaſſe. Pila ſunt arma iaculorum atq; telorum a torquendo vel emittendo vocata. De quibus Lucanus. Signa pareſq; aquilas & pila minantia pilis. Cuius ſingulare pilum dicitur Telum vocatur ſecunduʒ gręcā ęthymologiā απο του τηλοιεν quod longe iaci poteſt, q̄q̄ abuſiue dicatur & gladius vt eſt illud At non hoc telū mea quod vi dextra verſat. Proprie autem teluʒ a longitudine dicitur. vnde & muſtela dicitſ̄ ꝙ longior ſit q̄ mus. Cuſpis aſtile amentatuʒ a ceſpite dicta, quod eſt virgultum. Virgilius. Et paſtoralē prędixa cuſpide myrtiū. Proprie aūt cuſpis poſterior ꝑs haſtę eſt

¶ De ſagittis. Cap̄.viii.

SAgitta a ſagaci ictu ideſt veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quaſi auis, vt celeriter mors percurrat ad hominem. His primum cretenſes vſi ſunt. Quibus pennæ ideo vt diximus aglutinantur vt leues ſint & peruolent ſcutatos. Spicula ſunt ſagittæ vel lanceæ breues, ab ſpicarum ſpecie nuncupate. Scorpio & ſagitta venenata arcu vel tormentis excuſſa. Quæ dum ad hominem venerit, virus quo figit infundit, vnde et ſcorpio nomen accepit.

¶ De pharetris. cap̄.ix

PHaretra ſagittarū techa, a ferendo iacula dicta, ſicut & pheretrū vbi fim⁹ defert̄ quę ideo ęthymologiam cōmunez habet quia pharetra mortem. pheretrū mortuū portat. coriti proprie ſunt arcuū thecę, ſicut ſagittarū pharetrę Vagina appellatur eo ꝙ in ea mucro vel gladi⁹ baiuletur. Theca ab eo quod aliquid receptū tegat. c littera pro g poſita. Alii gręco uomine thecam vocari aſſerūt qđ ibi reponatur aliquid. Inde bibliotheca libroꝝ repoſitio dicitur. dolones ſūt vaginę ligneę inter quas latet pugio ſub baculi ſpecie. dolones aūt a dolo dicti ſunt qđ fallant & decipiant ferro cū ſpeciem pręferant ligni. Hos vulg⁹ gręco nomine oxos vocant. i. acutos. Vñ & apud medicos acut⁹ morbus oxe avocatur. Arcus vocatur eo quod arceat aduerſarium. Inde et arces dicuntur a quibus arcentur hoſtes. Item arcus ob ſpeciem, quod ſint curuati artius.

¶ De fundis. Cap̄.x.

DIcta eſt funda ab eo ꝙ ex ea fundantur lapides. i. emittantur. Harum vſus primum in inſulis quę baleares dicutur inuentus ē Virgilius balearis verbere fundæ. Baliſta gen⁹ tormenti ab emittendo iacula dicta. Bali enim græce mittere dicitur. Torquentur enim verbere neruorum et magna vi iacit aut aſtas aut ſaxa. Inde & fūdibalus quaſi fundens & emittens. Contra baliſtā teſtudo valet. Series enim fit armorum vmbonib⁹ inter ſe colligatis.

¶ De ariete. Cap̄.x.

ARieti nomen ſpecies dedit, eo ꝙ cū impetu impigit murū in modum arietuz pugnantium. Valide enim ac nodoſæ arboris caput ferro veſtitur. eaq; ſuſpēſa funibus multoꝝ manus ad murū impellitur. deinde retrorſuz ducta impetu maiore deſtinatur, ſicq; ictibus crebris concuſſum muri lat⁹ cedit. cauatum irrumpit ac feneſtram facit. Contra impulſum arietis remedium eſt ſaccus paleis plenus & in eum locuz dimiſſus quo aries percutit. laxo enim ſaccorum ſinu ictus arietis illiſus mollitur Duriora. n. molliorſbus facilius cedunt. Plutei ſunt crates corio crudo itextę. quę in opere faciēdo hoſti obiiciūtur. Muſcul⁹ cuniculo ſimis fit quo murus perfoditur. ex quo & appellat̄, quaſi muruſculus.

¶ De clypeis. Cap̄.xii.

CLypeus eſt ſcutum maius dictus ab eo ꝙ clepet. i. celet corp⁹, periculiſq; ſubducat, ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Oppoſitus enim ſua defēſione ab aſtis & iaculis corpus munit. Clypeus peditū eſt, ſcutum equitum. Scutum appellatum eo ꝙ a ſe excutiat telorum ictum. Vt eni telis reſiſtat̄ clypeus ante fertur. Vmbo ſcuti pars media eſt, q̄ſi vmbilicus. Ancile vocatur ſcutū breue & rotundū. De quo Virgi. Leuaq; ancile gerebat. Et ancile dictum ab anciſione ꝙ ſit ab omni parte veluti anciſum ac rotundum. Ouidius. Idq; ancile vocāt ab oī parte reciſum. Quaq; notes oculis angulus omnis abeſt. Pelta ſcutum breuiſſimum in modum lunæ medię. Cuius meminit liber regum. Fecit rex ſalomon ducenta ſcuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato. Cetra ſcutum loreum ſine ligno, quo vtuntur afri & mauri De quo poeta Leuā cetra tegit Parma leuia arma quaſi paruus clype⁹ Dicitur aūt & teſtudo ſcutū. Nā in modū teſtitudinis fit clypeus. Eſt & teſtudo ſcutoꝝ cōnexio curuata in teſtitudinis modū. Nanq; in armoꝝ gñib⁹ milites etiā ab aialibus noia ſumunt vt aries. Et ſaluſtius in modum inquit heritij militaris.

¶ de loricis. Cap̄.xiii.

LOrica vocat̄ eo ꝙ loris careat, ſolis eni circulis ferreis cōtexta eſt. Squama eſt lorica ferrea ex laminis ferreis aut æris cōcatenata, in modum ſquamæ piſcis, et ex ipſo ſplendore ſquamarum & ſimilitudine nuncupata eſt. de cilicijs autem & poliuntur & teguntur loricę.

¶ de galeis. Cap̄.xiiii.

Caſſis de lamina eſt, galea de corio. Nam galeros corium dicitur. Caſſidem autem a tuſcis nominatam dicunt. Illi enim galeā caſſim dicunt, credo a capite. Apex eſt quod in ſumma galea eminet, quo figitur criſta quam græci conon dicunt, Nam conus eſt curuatura quæ in galea prominet & ſupra q̄ criſtę ſunt.

¶ de foro. Cap̄.xv.

ESt forus exercendarum litium locus, a fando dict⁹ vel a phoroneo rege q̄ prim⁹ gręcis legē dedit. Qui loc⁹ & roſtra vocat̄ ab eo ꝙ ex bello punico captis nauibus carthaginū, roſtra ablata ſūt, & in foro romano pręfixa, vt eſſet huius inſigne victorię. Conſtat autem forus cauſa, lege, & iudice. Cauſa vocatur a caſu quo euenit. Eſt enim materia & origo negocij, necdum diſcuſſionis examine patefacta, quę dum proponitur cauſa eſt, dum diſcutitur iudiciū eſt, dū finitur iuſticia vocatū autē q̄ſi iuriſditio, & iuſticia quaſi iuris ſtans. Iudiciū autē prius inquiſitio vocabatur. Vnde et actores iudiciorum, & prępoſitos quęſtores, vel quęſitores vocamus. Negocium multa ſignificat, modo actū rei alicuius cui contrariū eſt ociū, modo actionē cauſæ quod eſt iurgium litis, Et dictū negociū quaſi nec ocium. i. ſine ocio. Negociū aūt in cauſis, negociatio in cōmertiis dicitur, vbi aliquid datur vt maiora lucrentur. Iurgium dictū quaſi iuris garriū eoꝙ hi qui cām dicūt iure diſceptēt. Lis a cōtētione limitis pri⁹ nomē ſūpſit. de qua Virg. Limes erat poſitus litē vt diſcerneret agri. Cauſa aut argumēto aut ꝓbatiōe cōſtat. Argumentū nūq̄ teſtib⁹, nūq̄ tabulis dat ꝓbationē, ſz ſola inueſtigatiōe iuenit veritatē, vnde & dictū argumētū. i. argutū inuentum Probatio aūt teſtibus & fide tabularū cōſtat. In oī aūt iudicio ſex pſonę regrūt̄, iudex, accuſator, re⁹,

& tres teſtes. Iudex dictus, quaſi ius dicens populo ſiue q iure diſceptet. Iure autem, diſceptare eſt iuſte iudicare. Nō eſt aūt iudex ſi nō ē in eo iuſticia. Accuſator vocatus quaſi adcauſator, quia ad cām vocat eū quē appellat. Re⁹ a re qua petiſ nuncupatur, quia quis ſceleris cōſci⁹ nō ſit, reus tñ dr q̄diu i iudicio ꝓ re aliqua petiſ. Teſtes antiqt⁹ ſupſtites dicebāt, eo q ſup ſtatū cauſę ꝓferebāt. Nūc pte oblata nois teſtes vocātur. Teſtis aūt cōſideraſ, cōditiōe, natura, & vita, Cōditiōe ſi liber, nō ſeruus. Nā ſępe ſeruus metu dñantis teſtimoniū ſupprimit veritatis. Natura, ſi vir nō fœmina. Nāvariū & mutabile ſemper fœmina. Vita ſi innoſcēs & integer actu. Nā ſi vita bona defuerit, fide carebit. Nō enı̄ pōt iuſticia cū ſcelerato hr̄e ſocietatē. Duo ſūt aūt gñā teſtiū, aut dicēdo id qđ viderit, aut ꝓferēdo id qđ audierit. Duob⁹ aūt mōis teſtes delinquunt, cū aut falſa promunt, aut vera ſilentio obtegunt.

℄ De ſpectaculis. Cap̄. xvi.

SPectacula vt opinor, gñaliter noīantur voluptates, quę nō per ſemetipſa inquinant. ſed p ea quę illic gerūſ. Dicta aūt ſpectacula eo q hoib⁹ publica ibi prębeaſ iſpectio hęc & ludicra nūcupata, q in ludis geranſ, aut in ſcęnis. ludoꝝ origo ſic traditur. Lydii ex aſia trāſeuntes in hetruria cōſederūt, duce tyrrheno, qui fratri ſuo ſucceſſerat in regno. Cōtentione igitur in hetruria inter cęteros ritus ſuperſtitionū ſuarū ſpectacula quoq; religionis noīe inſtituerunt. Inde romani arceſſitos artifices mutati ſunt, et inde ludi a lydis vocati ſunt, Varro autem dicit ludos a luſu vocatos. q iuuenes per dies feſtos ſolebant ludi exultatiōe delectare populū. Vnde & eum luſum iuuenum & diebus feſtis & templis & religionibus deputabāt. Nihil iam de cauſa vocabuli, dum re. cauſa idolatria ſit. Vnde & promiſcue ludi liberalia vocabanſ ob honorem liberi patris. Ob hoc deſpiciēda ē originis macula, ne bonum æſtimes quod initiū a malo accepit. Ludus autem, aut gymnibus eſt aut circenſis, aut gladiatorius, aut ſcęnicus.

℄ De ludo gymnico. Cap̄. xvii.

GYmnicus ludus eſt velocitatis ac virtutū gloria Cuius locus gymnaſiū dicitur, vbi exercēt athletę, & curſoꝝ velocitas cōprobaſ. Hinc acciditvt oīū prope artiū exercitia gymnaſia dicātur. Antea. n. in locis certantes cincti erāt ne nudarentur poſt relaxato ſingulo repente proſtratus & exanimatus eſt quidā curſor, quare ex cōſimili decreto tunc arconipomenes vt nudi deiceps omnes exercitarentur permiſit. Ex illo gymnaſiū dictum eſt, q iuuenes nudi exercētur in campo vbi ſola tātum pudenda operiuntur.

℄ De generibus gymnicorum. Cap̄. xviii.

GEnera gymnicorum quinq;. i. ſaltus. curſus actus, virtus, atq; luctatio. Vñ ferunt quēdā regē tot filios adoleſcētes habentē, totidē generibus de regno iuſſiſſe contendere.

℄ De ſaltu, Cap̄. xix.

℄ Saltus dictus quaſi exilire in altum. Eſt eni ſaltus altius exilire vel longius.

℄ De curſu. Cap̄. xx.

℄ Curſus a velocitate crurum vocatur. Eſt eni curſus celeritas pedum.

℄ De iactu. Cap̄. xxi.

IActus dictus a iaciendo, vnde & piſcatorium rete iaculū dicitur. Huic arti vſus eſt arrepto lapides procul ferire, aſtas pondere librato iacere, ſagittas arcu emittere.

℄ De virtute. Cap̄. xxii.

℄ Virtus eſt immenſitas virium i labore & pondere corporis.

℄ De luctatione. Cap̄. xxiii.

LVctatio alterum complexu vocata, quibus cominus certantes innitent, qui gręca appellatione athletę vocantur. Locus itē luctationis paleſtra dicitur.

℄ De paleſtra. Cap̄. xxiiii.

PAleſtrā aūt vel απο του πωλησ. i. a luctatione vel απο του παλλειν. i. a motu ruinę fortis nominatā dicunt. ſ. q in luctando cum medios arripiant fere quatiunt, idq; apud græcos παλλειν vocatur. Quidā opinantur artem luctendi vrſoruꝫ contentione mōſtratā. Nanq; inter cęteras feras eos ſolos & erigi congreſſos & ſubſidere celeriter ac reuerti, & modo manibus tentare inuicem, modo complexu abigere ſeſe more luctantium dicunt.

℄ De agone. Cap̄. vxv.

QVę latini certamina, gręci agones vocāt, a frequētia qua celebrātur. Siquidē & omnē cœtū atq; cōuentū agona dici. Alii q in circulis & quaſi ανευ των ιασ. i. ſine angulo locis ederentur nuncupatos agones putant.

℄ De generibus agonum. cap̄. xxvi.

AGonum genera fuiſſe, imenſitas viriū, curſus celeritas, ſagitādi peritia, ſtandi patiētia, ad citharam quoq; vel tibias incedendi genus, de motibus quoq;, de forma, de cantandi modulatione, terreſtris quoq; belli, & naualis prælii perpetiendorumq; ſuppliciorum certamina

℄ De ludis circenſibus. cap̄. xxvii

LVdi circenſes ſacrorum cauſa deorum ac gentilium celebrationibus inſtituti ſunt, vnde & qui eos ſpectant dęmonum cultibus inſeruire videtur. Nam res equeſtris antea ſimplex agebatur, & vtiq; communis vſus huius reatus non erat. Sed cum ad ludos coactus eſt naturalis vſus, ad dæmoniorum cultum tranſlatus eſt. Itaq; caſtori et polluci deputantur hæc ſpecies quibus equos Mercurio diſtributos hiſtoriæ docent. Sed & neptunus equeſtris ludus eſt quem Græci Ippon vocant, Sed et Marti et Ioui in ludis equi ſunt conſecrati et ipſi quadrigis præſunt. circenſes autem ludi ideo dicti vel a circumeundo, vel quod ibi nunc metæ ſunt, olim gladii ponebantur,

quos quadrigę circuibāt,& ide dicti circēſes ab en
ſibus circa quos currebāt ſiqnidē in littore circa ri
pas fluminū curſus agitātes gladiosin ordine ripę
litore ponebāt & erat artisequū circa pericula tor
quere.inde et circēſes dicti putāt q̄ſi circū enſes.

¶ de circo. cap̄.xxviii.

Circus ſoli principaliter cōſecratus eſt a pa=
ganis cui ędes medio ſpacio & effigies de
faſtigio ædis emicat,quod nōnulli putaue
runt ſub tecto cōſecrandū,quē in aperto habent.
Eſt aūt circus omne illud ſpacium quod circuire e
qui ſolent.Hūc romani dictū putant a circuitu e=
quoꝝ.eo q̄d ibi circūmetas equi currāt.Græci ve=
ro a circe filia ſolis quę patri ſuo hoc genus certa=
minis inſtituit aſſerūt nuncupatū.Fuit aūt maga
& venefica,& ſacerdos demonū.in cuiꝰ habitu & o
pere magicę artis,& cultus idolatrię recognoſcit.

¶ de ornamentis. cap̄.xxix.

ORnamenta circi,oua,meta,obeliſcꝰ, carcer
Oua honoris caſtoris et pollucis ſcribunt,q
illos ouo editos credendo de cygno et ioue
non erubeſcunt. Fingunt aūt circenſia romani ad
cauſas mundi referre,vt ſub hac ſpecie ſuperſtitio
nēs vanitatum ſuarum excuſant.

¶ de metis. cap̄.xxx.

MEtum quippe appellatione proprie ter=
minum ac finē mūdi deſignare volūt ab
eo quod aliquis emenſurꝰ finis eſt,ſiue ad
teſtimonium orientis occidentiſq; ſolis.

¶ de obeliſco. cap̄.xxxi

OBeliſcū meſſeres rex ęgypti primus feciſſe
fertur tali ex cauſa.cū quodā tēpore nilus
violēti inundatione ęgyptū nocuiſſet, indi=
gnatus rex tāq̄ pœnas a flumine exigeret ſagittaʒ
invndas miſit.Nō multo poſt grauivalitudine cor
reptꝰ,lumen amiſit,qui poſt cęcitatē viſu recepto
duos obeliſcos ſoli cōſecrauit.Obeliſcus eni ſagit=
ta dr̄,qui ideo in medio circo ponit̄,quia per medi
um mūdū ſol currit.Medio auteʒ ſpacio abvtraq;
meta cōſtitutꝰ obeliſcus,faſtigiū ſūmitatēq; cœli ſi
gnificat cū ſol abvtroq; ſpacio medio horaꝝ diſcri
mine tranſcendit.Sūmo obeliſco ſuppoſitum eſt
quoddā auratū in modum flammę formatum,q̄m
ſol plurimum caloris atq; ignis habet.

¶ de carceribus. capi.xxxii

IN circo vnde emittuntur equi carceres
dicerunt ab ea re qua et ille carcer qui
eſt in ciuitate,quod vt ibi homines dam
nati atqʒ incluſi,ita hic equi coercen=
tur ne exeant anteq̄ ſignum emittant.

¶ De aurigis. Cap̄.xxxiii

¶ Ars circi auriga & currus,equites vel pedites,au
riga proprie dictus q̄ currum agat & regat ſiue q̄
feriat iunctos equos.Nam aurit ferit dicimus,vt la
tus aurit apertum.Ipſe eſt & agitator.i. verbera=
tor ab agendo dictus.Aurigę autem duobus colo
ribus ſunt quibus ſpeciem idolatrię veſtiunt.Nam
praſinus terrę,venetus cælo & maria paganis de
dicatus eſt.

¶ De quadrigis. Cap̄.xxxiiii.

ERichthonius aūt qui regnauit athenis pri
mus quatuor equos iunxiſſe fert̄.ſicut Vir=
gi.auctor eſt dicēs. Primꝰ erichthoniꝰ cur=
rus & quattuor auſus iūgere equos,rapidiſq; rotis
inſiſtere victor. Fuit eni mineruę & vulcani filiꝰ de
caduca in terram libidine vt fabulę ferūt procrea
tus,portentum demoniacum,immo diabolus qui
primo iunoni currum dedicauit.Tali auctore,qua
drigę productę ſunt.

¶ De cūrru. Cap̄.xxxv.

DIctus eſt aūt currus a curſu,vel quia rotas
habere videtur,vnde & currum quaſi cur
ſum.Quadrigarū vero currus duplici te=
mone olim erant perpetuoq; & qui omnibus equis
iniiceretur.Iugo primus ciriſtenes ſicyonius tantū
medios iugauit eoſq; ſingulos ex vtraq; parte ſim
plici vinculo applicauit,quos græci ſiraforos,lati=
ni funarios vocant,a genere vinculi quo prius al=
ligabantur.

¶ De equis quibus currunt. Cap̄.xxxvi.

QVadrigæ & bigæ,trigæ & ſeiugæ a nu=
mero equorum & iugo dictę. Ex quibus
quadrigas ſoli,bigas lunę,trigas inferis,
ſeiugas ioui deſultores lucifeto & heſpe=
ro ſacrauerunt.Quadrigas ideo ſoli iungunt,quia
per quattuor tempora annus vertitur ver & ęſtateʒ
autūnum et hyemem.Bigas lunę,quoniam gemio
curſu cum ſole contendit,ſiue quia & nocte videtur
& die.Iungunt enim vnum equum nigrum, alterū
candidum.Trigas diis inferis,quia hi per tres ęta
tes homines ad ſe rapiunt,id eſt per infantiam iu=
uentutem atq; ſenectutem.Seiuga maximus cur=
rus ioui,propter quod maximum deorum ſuorum
euʒ eſſe credunt. Ideo autem rotis quodridas cur
rere dicunt,ſiue quia mundus iſte circuli ſui celeri
tate trāſcurrit,ſiue propter ſoleʒ quia volubili am
bitu rotat,ſicut ait Ennius. Inde petefecit radijs
rota candida cęlum.

¶ De ſeptem ſpacijs. Cap̄.xxxvii

QVadrigę ſpacia ſeptē currunt refereutes
hoc ad curſum ſeptē ſtellaꝝ,quibꝰ mūdū
regi dicūt,ſiue ad curſum ſeptē dierū prę
ſentiū,quibus peractis vitę terminus cōſummatur
quorum finis eſt arcus.i.iudicium.

¶ De equitibus. Capi.xxxviii.

POrro equites ſingulares ideo currere di=
cūt quia ſingulariter vnuſquiſq; curſū vi=
tę huiꝰ peragit,atq; tranſit,alius alio tem=
pore ſequens alium per vnam tamen viam morta=
litatis vſq; ad propriam metam mortis.

¶ de deſultoribus. Capi.xxxix.

DEſultores noīati,q̄ olim prout quiſq; ad fi
nē curſus venerat,deſiliebat & currebat ſi
ue de equo in equum iterum tranſiliebat.

℃ De peditibus. Cap.xl.

PEdites autem aiunt. propterea pede currere, quia pedib⁹ curritur mortalitati. ob hoc a ſuperiore parte currunt ad inferiora.i.ab oriente ad occidentem, quia mortales oriuntur & occidunt. Nudi currunt, quia & homini in ſeculo nullę reliquię ſunt. Recto ſpacio currunt, quia inter vitam & mortem nihil diſtat. Sed hæc igitur propterea fingunt, vt vanitates ſuas & ſacrilegia excuſare conentur.

℃ De coloribus equorum. Capi.xli.

CIrca cauſas quoq; elementorum iidem gẽtiles etiam colores equorum iunxerunt, roſeos, enis ſoli.i.igni, albos aeri, praſinos terræ, venetos mari aſſimilãtes. Itẽ roſeos æſtati currere voluerunt, ꝙ ignei coloris ſint, & cuncta tunc flaueſcant. Albos hyemi ꝙ ſit glacialis & frigoribus vniuerſa caneſcant. Veri praſinos viridi colore, quia tum pampinus denſatur, Item roſeos currere marti ſacrauerunt, a quo romani exoriuntur, & quia vexilla romanorum cocco decorantur, ſiue ꝙ mars gaudeat ſanguine. Albos zephiris & ſerenis tempeſtatibus praſinos flori & terræ, venetos aquis vel aeri, quia ceruleo ſũt colore, luteos id eſt croceos igni & ſoli, purpureos iri ſacrificauerũt quẽ arcum dicimus ꝙ is plurimos colores habeat. Sic q; dum hac ſpectatione deorum cultibus atq; elementis mundialibus prophanantur, eoſdem deos atq; eadem elementa proculdubio colere naſcunt. Vnde animaduertere debes chriſtiane ꝙ circũ numina immunda poſſideant. Quapropter alienus erit tibi locus, quem plurimi ſathanę ſpiritus occupauerunt, Totum enim illum diabolus et angeli eius repleuerunt.

℃ De theatro. Cap.xlii.

THeatrum eſt, quo ſcęna includitur, ſemicirculi figuram habens, in quo ſtantes omnes inſpiciunt. Cuius forma primum rotũda erat ſicut & amphiteatri. Poſtea ex medio amphiteatro theatrum factum eſt. Theatrum autem a ſpectaculo nominatum απο του θεασθαι ꝙ in eo populus ſtans deſuper atq; ſpectans ludos contemplaretur. Idem vero theatrum idem & proſtibulũ, eo ꝙ poſt ludos exactos meretrices ibi proſternerentur. Idem & lupanar vocatum ab eiſdem meretricibus quę propter vulgati corporis leuitatem lupę nuncupabantur. Nam lupæ meretrices ſunt vocatę a rapacitate, ꝙ ad ſe miſeros rapiant et apprehendant. Lupanaria autem a paganis conſtituta ſunt, vt pudor infœlicium mulierum ibi publicaretur, et ludibrio haberentur tam hi qui facerent q̃ quæ putarentur.

℃ De ſcęna. Cap.xliii.

SCęna autem erat locus infra theatrũ in modum domus inſtructa cũ pulpito. Qui pulpitus orciſtra vocabatur vbi cantabant comici, tragici, atq; ſaltabant hiſtriones & mimi. Dicta autem ſcęna græca appellatione eo ꝙ in ſpeciem domus erat inſtructa, vnde & apud hebreos tabernaculorum dedicatio a ſimilitudine domiciliorum ſcęnophagia appellabatur.

℃ De orciſtra. Cap.xliiii.

ORciſtra autem pulpitus erat ſcœnę, vbi ſaltator agere poſſet, aut duo inter ſe diſputare. Ibi enim poetę, comœdi, & tragœdi, ad certamen conſcendebant, hiſq; canentibus alij geſtus edebãt. Officia ſcęnica, tragœdi, comœdi, themelici, hiſtriones, mimi, & ſaltatores.

℃ De tragœdis. Cap.xlv.

℃ Tragœdi ſunt qui antiqua geſta atq; facinora ſceleratorum regum luctuoſo carmine ſpectãte populo concinebant.

℃ De comœdis. Cap.xlvi

COmœdi ſunt qui priuatorum hominum acta dictis aut geſtis canebãt, atq; ſtupra virginum & amores meretricum in ſuis fabulis exprimebant.

℃ De themelicis. Cap.xlvii.

℃ Themelici autem erant muſici ſcęnici qui in organis & lyris & cytharis præcinebant & dicti themelici quod olim in orciſtra ſtantes cantabant ſuper pulpitum, quod themele vocabatur.

℃ De hiſtrionibus. Cap.xlviii.

HIſtriones ſunt qui muliebri indumento geſtus impudicarum fœminarum exprimebant. Hi autem ſaltando etiam hiſtorias & res geſtas demonſtrabant. Dicti autem hiſtriones ſiue ꝙ ab hiſtria id genus ſit adductum ſiue quod perflexas hiſtoriis fabulas exprimerent quaſi hiſtriones.

℃ De mimis. Cap.xlix.

MImi ſunt dicti gręca appellatione ꝙ rerũ humanarum ſint imitatores. Nam habebant ſuum auctorem, qui anteq̃ mimum agerent fabulam pronunciaret. Nam fabulę ita cõponebãt a poetis vt aptiſſime eſſent motui copis.

℃ De ſaltatoribus. Cap.l.

SAltatores autem nominatos Varro dicit ab arcade ſalio, quem æneas in italiam ſecum adduxit, quiq; primo docuit romanos adoleſcentes nobiles ſaltare.

℃ Quid pro patrono agatur. Cap.li.

ESt plane in artibus ſcęnicis, liberi & veneris patrocinium quę priuata & propria ſunt ſcęnę, de guſtu & fluxu corporis. Nam molliciem libero et veneri immolauerunt, illi per ſexuʒ, illi per luxũ diſſoluti. Quę vero ibi vocibus & modis & organis & lyris tranſiguntur, apollines, & muſas & mineruas & mercurios patronos habent. Quod ſpectaculuʒ odire debes chriſtiane, quoꝝ odiſti auctores

℃ De amphiteatro. Cap.lii

AMphiteatrum locus eſt ſpectaculi, vbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladia

torius dictus quod in eo iuuenes vſum armorū di-
uerſo motu condiſcant,et modo inter ſe aut gladi
is aut pugnis certantes,modo contra beſtias ince
dentes,vbi non odio ſed pręmio illecti,ſubeunt fe-
rale certamen.Amphiteatrum dictum ꝙ ex duob⁹
theatris ſit factum.Nam amphiteatrum rotundū
eſt,theatrum vero ex medio amphiteatro eſt, ſemi
circuli figurnm habens.

¶ De ludo equeſtri. Cap̄.liii.

GEnera gladiatorum plura.Quoruꝫ primū
ludus equeſtrium.Duo enim equites pręce
dentibus prius ſignis militaribus vnus a
porta orientis alter ab occidentis præcedebant in
equis albis cum aureis galeis minoribus& habilio
ribus armis,ſicq; atroci perſeuerantia pro virtute
ſua iniebant pugnam dimicantes quouſq; alter in
alteri⁹ morte proſiliret,vt haberet qui caderet ca
ſum,gloriaꝫ qui perimeret.Quę armatura pugna
bat marti duelli cauſa.

¶ De retirariis. Cap̄.liiii.

¶ Retirarius ab armaturæ genere in gladiatorio
ludo contra alterum pugnantem occulte ferebat
rete quod iaculum appellatur vt aduerſum cuſpi-
de inſequente operiret,implicitumq; viribus ſupe-
raret.Quę armatura pugnabat neptuno tridentis
cauſa. De ſecutoribus. Cap̄.lv.

Sequor eſt ab inſequendo retirarium dictus Geſta
bat enim cuſpidem & maſſam plumbeam quæ ad
uerſarii iaculum impediret vt anteq̄ ille feriret re
te iſte ſuperaret.Hæc armatura ſacrata erat vulca
no.ignis enim aquam ſemper inſequitur ideoq; cū
retiario componebatur,quia ignis et aqua ſemper
inter ſe inimica ſunt.

¶ De laqueatoribus. Cap̄.lvi.

LAqueatorum pugna erat, fugientes in lu
do homines iniecto laqueo impeditos cō
ſecutoſq; proſtrare.am ictos vmbone pel-
liceo. De velitibus. Cap̄.lvii.

VElitum pugna erat, vt vltro citroq; tela
obiectarent.Erat autem eorum varia pu
gna & ſpectantibus grauior q̄ reliquę,Ve
lites autem vocati ſunt ſiue a volitatione,ſiue a ci-
uitate hetruſcorum quę veletes vocabatur.

¶ De ferali certamine. Cap̄.lviii.

¶ Ferarum pugna erat miſſas beſtias iuuenes ex-
cipere & pugnare aduerſ⁹ eas vltroneo funere cer
tare,non crimine ſed furore.

¶ De horum execratione ludorum. Cap̄.lix.

HÆc quippe ſpectacula crudelitatis & inſpe-
ctio vanitatum,non ſolum hominum viciis
ſed & dęmonum iuſſis inſtituta ſunt. Proin
de nihil eſſe habet chriſtiano cum circenſi inſania
cum impudicitia theatri cum amphiteatri crudeli
tate,cum atrocitate harenę cum luxuria ludi.deuꝫ
enim negat qui talia pręſumit,fidei chriſtianę prę
uaricator effectus,qui id denuo appetit quo in la-
uacro iampridem renunciauit.i.diabolo pompis&
operibus eius

¶ De alea. cap̄.lx.

ALea ideſt ludus tabulę inuenta a græcis i
ocio troiani belli a quodam milite nomi-
ne alea,a quo et ars nomen accepit Ta-
bula luditur pirgo,calculis teſſeriſq;.

¶ De pirgis. cap̄.lxi.

PIrgus dictus,ꝙ per eum teſſere pergant ſi
ue ꝙ turris ſpeciem habeat. Nam græci
turrim pirgum vocant.

¶ De calculis. lxii.

CAlculi vocati ꝙ leues ſint & rotundi, vnde
& calculus dicitur lapis breuis qui ſine mo
leſtia ſui breuitate calcetur. itē calculi ꝙ p
vias ordinales eant quaſi per calles.

¶ de teſſeris. cap̄.lxiii.

¶ Teſſerę vocatę quia quadratę ſunt ex partibus
omnibus.Has alij lepuſculos vocant,eo ꝙ exilien
do diſcurrunt.Olim autem teſſerę iacula appella-
bantur a iaciendo.

¶ de figuris aleæ cap̄.lxiiii.

QVidam autem aleatores ſibi videntur
phiſiologice per allego.iam hanc artē
exercere & ſub quadam rerum ſimilitu
dine fingere.Nam tribus teſſeris lude-
re perhibent,propterea tria ſeculi tem
pora pręterita,pręſentia,& futura.quia non ſtant,
ſed decurrunt.Sed & ipſas vias ſenariis locis diſti
ctas propter ætates hominum,ternarijs lineis pro
pter tempora argumentantur.inde et tabulam ter
nis deſcriptam dicunt lineis.

¶ de vocabulis teſſararum. cap̄.lxv

IActus quiſq; apud veteres luſores a numero
vocabatur vt vnio,binio,trinio,quatrio,qui
nio,ſenio.Poſtea appellatio ſingulorū mu
tata eſt,& vnionem canem trionem ſuppum,qua-
trionem planum vocabant.

¶ de iactibus teſſararum. cap̄.lxvi.

IActus teſſararum ita a peritis aleatoribus
componitur vt afferat quod voluerit,vtpu-
ta ſeniorem qui eis in iactu bonum affert.vi
tant autem canem quia damnoſus eſt,vnum enim
ſignificat.

¶ de calculorum motu. cap̄.lxvii.

CAlculi partim ordine mouentur,partim va
ge ideo alios ordinarios,alios vagos appel
lant.At vero qui moueri omnino non poſ-
ſunt,incitos dicunt.Vnde & egentes homines inci
ti vocantur,quibus ſpes vltra procedendi nulla re
ſtat. ¶ de interdictione aleæ, cap̄.lxviii.

¶ Ab hac arte fraus & mendaciū et periuriuꝫ nūq̄
abeſt,poſtremo & odium,damna rerum,vnde & a
liquando propter hæc ſcelera interdicta legib⁹ fuit

¶ de pila. cap̄.lxix.

PIla proprie dicitur ꝙ ſit pilis plena.Hęc &
ſpęra a ferendo vel feriendo dicta.De qua
quarū genere et pondere dorcatius ſic tra

tradidit.Neu tu parce pilos viuaces condere cer=
uæ.Vnica donec erit gemina ſuperaddita libræ.
Inter ſpecies pilarum ſunt,trigonaria, & arenata
Trigonaria eſt qua inter tres luditur.Arenata qua
in grege dum ex circulo aſtantium ſpectantiumq;
emiſſa.vltra iuſtum ſpacium pilam excipere luſũ=
q; inire conſueuerunt.Cubitalem luſum appellãt,
cum duo cominus ex proximo ac pene coniunctis
cubitis pilam feriunt.Suram dicitur dare, qui pilã
crure prolato feriendam colluſoribus prebet.

¶Incipit liber nonuſdecimus.

¶De nauibus. Capi.i.

ARrium quarundam vocabula quibus a
liquid fabricatur, vel inſtrumenta arti
ficum vel quę miſterium exibent, atq;
aliquid huiuſcemodi,deinceps exper=
re notanda ſtudui artifex generale no
men vocatur,q artem faciat,ſicut aurifex qui au=
rum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant. Nau=
clerus dominus nauis eſt appellatus ita q nauis ĩ
ſorte eius ſit.Cleros enim grece ſors dicitur Ceteri
autem in naui contributione ſunt.Gubernio qui &
gubernator quaſi cohibe nator,q cohibeat pru=
dentia ſua hiberna.i.tempeſtates maris. Nauta a
naue dictus per deriuationem.Nauita autem pro
nauta poetice dicitur,ſicut mauors pro mars.Naʒ
rectum eſt nauta Remex vocatus q remum gerit,
ſic autem remex quomodo tubex dicitur. nomina
tiuo caſu.Epipaca greco ſermone appellatur qui
latiue dicitur ſuperueniens.Hic nihil haber nego
cii.ſed naulo daro in alias terras tranſire diſponit
Nauem quidem perhibent dictam,ex eo q gnarũ
rectorem querat.i.peritum ſapientem ſtrenuum,q
continere et gubernare nouit, propter maritima
pericula & caſus,vnde eſt illud ſalomonis. Intelli=
gens gubernacula poſſidebit. Lydii autem primũ
nauem fabricauerunt,pelagi incerta petentes,pui
um mare vſibus humanis fecerunt.Rates primuʒ
& antiquiſſimum genus nauigii eſt erudibus tigniſ
aſſeribuſq; conſertum,ad cuius ſimilitudinem fa=
bricatę naues ratarię dictę nunciam rates abuſiue
naues.Nam proprie rates ſunt conexę inuicẽ tra=
bes.Trieris nauis magna quam greci durconãvo=
cant.de qua eſaia dicitur.Non tranſibit per eam
trieris magna.Carpaſia nauis a carpado inſula no
minata ſicut rhodo a rhodia,ſicut ab alexandria
alexandrina.Liburnę naues dictę a libiis,naues ei
ſunt negociatorum.de quibus Horati⁹. Ibis libur
nis inter alta nauium,Roſtratę naues dictę ab eo
q in fronte roſtra ęrea habebant propter ſcopu=
los ne feriantur & collidantur.Longę naues ſũt q̃s
dromones vocamus,dictę eo q longiores ſint cęte
ris.cuius contrarius mulculus curtum nauigium.
dromo autem a decurrando dicittur.Curſum eniʒ
greci dromum vocant,Claſſis dicta a greco vocabu
lo Απο του καλον.i.lignis.vnde & calanes naui
culę quę ligna militibus portant.Auquiroman⁹ di
ctus pro eo q celeritate ſui anchoris & inſtrumentis
reliquis nauiũ vehendis ſit aptus.Phaſelus eſt na=
uigium,quod nos corrupte baſeluʒ dicim⁹,de quo
vigi.Pictiſq; phaſelis. Scapha quæ & cataſcop⁹ na
uium,quod latine ſpeculatorium dicitur Barca eſt
quę cuncta nouius cõmertia ad littus portat. Hãc
nauis in pelago propter nimias vndas ſuo ſuſcipit
gremio,vbi autem appropinquauerit portui, red=
dit vicem barca naui quam accepit in pelago. Pa=
ro nauigium piratarum aptum,et ex his ita voca=
tum.Cicero.Tunc ſe fluctigero tradit mandatq; pa
roni.Et alibi.Parumculis ad littus ludit celeribus.
Myoparo quaſi minus paro idem & carabus. Eſt
enim parua ſcapha ex vimine facta quæ contexta
crudo corio genus nauigii prebet, qualibus vtun=
tur germanorum pirate in oceani littoribus vel pa
ludibus ob agilitatem.De qualibus hiſtoria gens
inquit ſaxonum myoparonibus non viribus nitun
tur fugę potius q̃ bello parati.Celeones quas græ
ci celecras vocant.i.veloces biremes vel triremes a
giles & ad miſterium claſſis aptę.Ennius.Labitur
vncte carina per ęquora cana celonis. Biremes au
tem naues ſunt habentes remorum ordineʒ gemi
num.Triremes et quatriremes trium et quattuor
ordinum,ſic et pentiremes,et hexeremes quinos vł
ſenos ordines habentes.Actuarię naues ſunt quę
velis ſimul & remis aguntur.Hippoganus in quos
tranſuehere ſolitum eſt.Potonium nauigium flu=
minale.tardum et graue,quod non niſi remigio ꝓ
gredi poteſt.Hinc et traiectus.i.extentus.Eſt eniʒ
funis latus vnde et tranſenna dicitur extentus fu=
nis.Lembus nauicula breuis quę alia appellatio=
ne dicitur et cymba & caupillus,ſicut & liutris.i.ca
rabus,qua in pado paludibuſq; vtuntur. Carabus
parua ſcapha ex vimine facta quę contexta crudo
corio genus nauigii prebet.Portemia nauicula na
uicula ſyriaci generis lata & ſine carina,a porten=
do vocata.Vtuntur his in pannonia. Trabarię am
nicę naues quę ex ſingulis trabibus cauantur,quę
alio nomine littorarię dicuntur.Hę et caudicę ex
vno ligno cauarę factę,& inde caudicę,quia a qua
tuor vſq; ad decem homines capiunt.

¶De partibus nauium et armamentis. Capi.ii.

PVppis poſterior pars nauis eſt quaſi p⁹
Prora anterior,quaſi priora.Cumba lo
cus imus nauis.q aquis incumbat.ca=
pina a currendo dicta quaſi currina.fo
ri nauium latera concaua a ferendo o=
nera dicta,ſiue tabulata nauium quę ſternuntur,di
cta ab eo q inceſſus ferant,vel foris emineant . de
quibus Virg.Laxantq; foros.columbaria in ſum=
mis lateribus nauium loca concaua per quę emi=
nent remi dicta credo q ſit ſimilia latibulis colum
barum in quibus nidificant.Ageavię ſunt vel loca
in naui per q ad remiges hortator accedit. de qua
Ennius.Multa foro ponet & agea longea longa re
pletur.Tranſtra ſunt tabulę vbi ſedent remiges di

ɑ ꝙ in tranſuerſo ſit, quæ Virgilius iuga appel-
lat. Remia a remouendis & decutiendis fluctibus
dicti, ſicut tonſores a tondendis & decutiendis ca-
pillis. Palmula eſt extrema latitudo remia palma
dicta qua mare impellitur. Antemnę autem dictæ
quando ante amnem ſint poſitæ, Pręterfluit enim
eas amnis. Cornua extremę partes antemnarũ ſũt
dicta per tropum ab animali in animale. Malus
eſt arbor nauis quavela ſuſtinentur. Malus autem
dictus, quia habet inſtar mali in ſummirate vel qa
quaſi quibuſdam malleolis ligneis cingitur quorũ
volubilitate vela facilius eleuantur. Modiuseſt cui
arbor nauis inſiſtit ob ſimilitudineꝫ menſuralisva
ſis dictus. Carceria ſunt in cacumine arboris. Tro
eleę, quaſi flitteta, per quę funestrahuntur. Cinna
Lucida conſulgent alti carceria mali, Troclęę au
tem vocatæ ꝙ rotulas babeant, trocos enim græ
ee rota dicitur. Paraſtatæ ſtipites, ſunt paresquib⁹
arbor nauis ſuſtinetur. Cato. Malum deligatũ pa
raſtatę iunctę. Clauus eſt quo regitur gubernacu-
lum. De quo Ennius, vt clauum rectum teneaꝫ na
uimq; gubernem. Porticulus malleus in manu por
tatus quo modus ſignumq; datur remigantibus.
De quo plautus. Ad loquendum atq; tacendũ tu te
habes porticulum, a portando igitur porticulus.
Tonſilla vncinus ferreusvel ligneus ad quem in lit
tore defixum funes nauium illigãtur. De quo En
nius tonſillas rapiunt configunt littus ad vncas.
Anchora dens ferreus ex gręca ęthymologia no-
men ducit. ꝙ quaſi hominis manus comprehẽdat
vel ſcopulos vel harenas. Nam manus græce cir-
ea dicitur. Apud gręcos autem aſpirationem non
haber. Nam ancira, vnde & apud maiores ſine aſ-
pirarione proferebatur, Pulumi ſunt machinę qui
bus naues deducuntur et ſeducuntur in portum.
Pons ſcala nauium.

¶ De velis. Cap. iii.

VEla gręci armena dicunt, proinde ꝙ ae re
mouentur. Apud latinos autem vela a vo
latu dicta. Vnde eſt illud. Velorum pandi
mus alas. Genera velorum acateon, pidromos, da-
lum, artemon, ſiparum, mendicum. Ex quibus aca
teonvelum maximum & in media naui conſtiturũ.
Epidromos velum ſecundæ amplitudinis, ſed ad
puppim. Dalumenim minimum velum, & ad pro-
ram defixum. Artemon dirigendę potius nauis cã
commendatum q̃ celeritatis. Siparum genus veli
vnum pedem habens quo iuuari nauigia ſolent in
nauigatione quotiens visvẽnti langueſcit. De quo
Lucanus. Summaq; tendens ſipara velorum peri
turas colligit auras, quod exſeparatione exiſtimãt
nominatum, Pes, extremus angulusveli quoniam
ſic nautæ loquuntur.

¶ De funibus. Cap. iiij.

¶ Funes dicti ꝙ antea invſum luminis fuerint cir
cundati cęra vnde et funalia. Reſtes ſiue ꝙ rates
contineant, ſeu ꝙ in his retia tendantur. Rudẽtes
ſunt funes nauium ex nimio ſtridore ita dicti. Spi-
ræ autem funes ſunt quibus in tempeſtatibusvtun
tur, quas nautici ſuo more curcubas vocant. Spirę
autem a ſparto vocatæ. Propes funis quo pes veli
alligatur, quaſi prope pedes. De quo turpili⁹. Qua
ſi cumventus fert nauem in mare ſecundus, ſi qs ꝓ
pedõ miſit ſi veli ſiniſtrum. Tormentuꝫ funis in na
uibus longus quo prora ad puppim extẽditur quo
magis conſtringantur Tormenta autem a tortura
dicta ſunt reſtes funeſq;. Saphon funis in prora po
ſitus. De quo cecilius. Venerio curſuveni ꝓlato pe
de vſq; ad ſaphonem. Opiffera funis quo cornibus
antemnę dextra ſiniſtraq; tendũtur retrouerſo ꝓſ
neſtum funis quo nauis in littore religatur ad palũ
Mitra funis funis qua nauis media vincitur. Anqui
na funis naui eſt quo ad malum antemna conſtrin
gitur. de qua cinna. Atq; anquina regit ſtabilẽ for-
tiſſima curſum. Remulcum funis quo deligata na
uis rrahiturvice remi. De quo Valgi⁹. Hic mea me
longo ſuccedens prora remulco. Lętantem gratis
ſiſtit in hoſpitijs. Struppi vincula loro vel lino facta
quibus remi ad ſcalmos alligantur. De quibus Li
bius. Tumq; remos iuſſit religare ſtruppis. Catapo
rates liea cum maſſa plumbea qua maris altitudo
tentatur. Lucilius. Hanc cataporatem puer eodeꝫ
defert, vnctum plumbi pauxillum rudis liniq; ma-
taxam.

¶ De retibus. cap. v.

VOcata ſunt retia ſiue a retinendis piſcib⁹
ſiue a reſtibus quibus tenduntur. Minus
autem rete ſiplagium dicitur a plagis. nã
proprie plagas dici funes illos quibus retia tendũ
tur circa imam & ſummam partem. Funda genus
eſt piſcatorij retis dicta ab eo ꝙ in fundum mittaẛ.
Eadem etiam a iactando iaculum dicitur. Plautus
Probus quidem antea iaculator eras. Tragum ge
nus retis ab eo ꝙ trahatur nũcupatũ ipm eſt & ver
riculũ. Verrere enim trahere eſt. Naſſa ex vimini-
b⁹ tanq̃ rete contextum. caſſis genusvenatorij re-
tis ꝙ capiat. Hinc eſt ꝙ incaſſum dicim⁹. i. ſine cã.
quaſi ſine caſſib⁹ ſine quib⁹ venatio inanis eſt. co-
nopeũ rete in ſimilitudinem tentorii contextum ꝓ
pter muſcas & culices excludendos, quo magis a-
lexãdrini vtũtur, quia ibi ex nilo culices copioſi na
ſcũtur, vnde & conope dicitẛ. nã conopea ęgypt⁹ eſt

¶ de fabricis ſiue fornacibus. cap. vi.

A Faciendo ferrum Faber impoſitũ nomẽ
habet. Hinc deriuatũ eſt nomen ad alias
artiũ materias, fabros vel fabricas dicere
ſed cũ adiectione, vt faber lignari⁹, & reliqua pro
pter operis. ſ. firmitatem. In fabrotuꝫ aũt fornace
gentiles vulcanũ auctorem dicũt, figuraliter ꝓvul-
canũ ignem ſignificantes ſine quo nullum metalli
gen⁹ fũdi extendiq; poteſt. Nichil eſt enim pene qđ
igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argen
tũ, alibi plumbũ, alibi miniũ. alibi pigmenta, alibi
medicamenta efficit. Igne lapides in ęra ſoluuntur

igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum per
ficitur, igne cremato lapide cementa & parietes li
gantur. Lapides nigros ignis coquendo candificat
ligna candida vrēdo obfuſcat. carbones ex pruna
fulgida nigros facit, de lignis duris fragiles. de pu
tribilibus imputribiles reddit, ſtricta ſoluit, ſoluta
reſtringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet
& medicaminis vſum. Nam ſępe viri prodeſt. Peſti
lentię quoq; quę obſcuratione ſolis contrahitur au
xiliari certum eſt. In opere quoq; aliud gignit pri
mis ignibus, aliud ſecūdis, aliud tertijs. Habet quo
q; et aliam in ſe diuerſitatem ignis. Nam alius eſt
qui vſui humano, alius qui iudicio paret diuino, ſi-
ue qui de cęlo fulmen aſtringit, ſiue qui de terra p
vertices montium eructuat, Ignis autem dictus ꝙ
nihil gigni poteſt ex eo. Eſt enim inuiolabile elem̄
tum aſſumens cuncta quę rapit. Fabrica duab' re
bus cōſtat, ventis & flammis. Flāma vero proprie
fornacis eſt dicta ꝙ flatu folium excitetur. Fornax
vero ab igne vocata. Fos enim ignis eſt, Camin' eſt
fornax, & eſt græcum nomen deriuatum a cauma
te. i. a calore. Fauilla eſt deſerta igne ſcintilla. Pru
na eſt q̄diu ardet, cum autem extincta fuerit car-
bo nominatur. Pruna autem a perurendo dicta eſt
carbo vero quod flamma caret. Qui dum interiſſe
dicitur maioris fit virtutis. Nam iterum incenſ' for
tiore luce caleſcit. Cuius tanta eſt etiā & ſine igne
firmitas vt nullo humore corrūpatur, nulla vetu-
ſtate vincatur, extinctus enim tantum incorrupti-
bilitet durat vt hi qui limites figunt eos iſoſſos ter
ra ſubſternant, & lapides deſuper figant ad conui
cendum litigatorem, vt fixum lapidem poſt quan-
talibet ſecula limitem eſſe agnoſcant.

¶ de inſtrumentis fabrorum. Cap. vii.

INcus eſt in quo ferrum tunditur, a cæ-
dendo dictus eo ꝙ illic aliquid cuda-
mus. i. feriendo producamus. Cudere e
nim cedere & ferire eſt. Veteres autem
non incudem vocabant, ſed intudem eo
ꝙ in ea metallum tuneatur. i. tendatur, vnde & tu
dis malleus a tundendo. i. tendendo dictus Malle'
vocatur, quia dum quid calet & malle eſt cędit & p
ducit. Marcus malleus maior, & dictus marcus q̄d
maior ſit ad cędendum & fortior, Marcellus me-
diocris. Marcullus malleus puſillus. Lucilius. Et
velut in fabricam feruens cum marcullus ferrum
multorum magnis ictibus tundit. Forcipes quaſi
ferricipes eo ꝙ ferrum candens capiant, teneantq;
ſiue q̄d ab his aliquid foruum capimus & tenem',
quaſi fornicapes. Nam foruum eſt calidum, vnde
& feruidum, vnde et formoſos dicimus quibus ca-
lor ſanguinis ex rubore pulchritudinem creat. Li
ma dicta eo ꝙ lene faciat. Nam limum lene eſt. cili
um eſt vnde operantur argentarii, a quo et cęlata
vaſa dicuntur.

¶ de fabricis parietum. cap. viii.

¶ In fabricis parietum atq; tectorum gręci inuen
torem dędalum aſſerunt. iſte enim primus didiciſ-
ſe fabricam a minerua dicitur. Fabros autem ſiue
artifices gręci tectores vocant. i. inſtructores Archi
tecti autem cementarii ſunt qui diſponunt in fun-
damentis. Vnde & apoſtolus de ſemetipſo quaſi ſa
piens inquit architectus fundamentum poſui. Ma
tiones dicti a machinis in quibus inſiſtunt propter
altitudinem parietum.

¶ de diſpoſitione. cap. ix.

Edificiorum partes ſunt tres, diſpoſitio, con
ſtructio, venuſtas, diſpoſitio eſt areę vel ſolij
et fundamentorum deſcriptio.

¶ de conſtructione. cap. x.

COnſtructio eſt laterum & altitudinis ędifi-
catio. conſtructio autem vel inſtructio voca
ta eo q̄d inſtrigat & coherere faciat, vt lapi
des luto, & ligna & lapides inuicem ſibi. Nam & i
tinctio ferri in aqua inſtructa eſt. Niſi enim candēs
intingatur, ſtringi & coherere non pōt ferrū. item
conſtructio a multitudine lapidum et lignorum di
cta. vnde et ſtrues. Aliud eſt enim ędificatio, aliud
inſtauratio. Nam ędificatio noua conſtructio eſt. i-
ſtauratio vero quod reparatur ad inſtar prioris. nā
inſtar veteres pro ſimilitudine ponebāt. inde & in-
ſtaurare dicebant. conſtructio autē conſtat funda-
mento lapidibus calce & lignis. Fundamentum di
ctum. quod fundus ſit ędificii. idem & cementuʒ a
cędendo dictum quod craſſo lapide ſurgat. Lapi-
des in ſtructuris apti, albus, tiburtinus, columbin'
fluuialis, funga, rubrus, & reliqui. Albus lapis, ali'
durus, alius mollis. Mollis dentata ſerra ſecatur.
tractabilis in opere eſt, ita vt in eo quaſi in ligno li
terę ſcribantur. Tiburtinus a loco italię dictus, qu i
dum ſit ad fabricam fortis, vapore tamen diſſilit.
Tophus ędificijs inutilis eſt, fundamentis apt' mor
talitate et mollitia. Ex ęſtu enim & halitu maris fri
cātur & verberatur imbribus. Arenatius lapis cō-
cretus maris hatenis, hic et bibulus dicitur. Seruat
enim humorem acceptum, idem et in bethyca Ga
ditanus ab inſula oceani vbi plurimus exciditur.
Piperinus ſubalbidus cum punctis nigris durus at
q; fortiſſimus. conclatius cocleis lapilliſq; et hare-
na concretus aſperrimus & interdum fiſtuloſus.
columbinus a colore auiuʒ nuncupatus, natura vi
cinus gypſo, & mollitię ſimillimus. Molaris in pa-
rietibus vtilis, quia eſt quędam natura eius pingui
or duraq; & aſpera, ex quo etiam et molę fiunt, vn
de & nomen traxit, huius quatuor genera, albus.
niger, permixtus ac fiſtuloſus. Sfungia lapis crea-
tue ex aqua leuis ac fiſtuloſus & cameris aptus. Si
lex lapis durus ex cuius genere nigri ſilices opti-
mi quibuſdam in locis & rubentes. Albi ſilices con
tra vetuſtatem, incorrupti permanent. Idem et in
monumentis ſculpti, & incorrupti permanent, qui
bus nec ignis quidem nocet. Nam ex his etiam for
mę fiunt in quibus ęra funduntur. Viridis ſilex ve
hementer & ipſe igni reſiſtens, ſed nuſq̄ copioſus,

& vbi inuenitur lapis non ſaxum eſt.Pallidus in ce
mento raro vtilis.Gilbus contra Iniurias fortis & i
ſtructuris infidus,niſi fuerit multa ſuffrenatiõe de
uinctus. Fluuiatilis ſilex ſemper veluti madens eſt
Hic ęſtate exhiberi oportet,nec ante biennium in
ſerere in ſtructuris domorum.Fictiliũ operum ad
parietes et fundamenta,coctis laterculis ad tecta
imbriculis teguliſq; aptantur. Tegulę vocatę ꝙ te
gant ædes & imbrices ꝙ accipiant imbres.Tegu=
lę autem primę poſitionis nomen,cuius diminuti=
uum tigillum.Laterculi vero vocati,ꝙ lati formen
tur circumactis vndiq; quattuor tabulis. Lateres
autem crudi ſunt,qui & ipſi inde nominati ꝙ lati li
gneis formis efficiuntur,quoꝝ crates dicuntur, in
quibus lutum pro iiſdem lateribus crudis portare
ſolent. Sunt enim connexiones cannarũ dicti απο
τουκρατειν.i.ꝙ ſe inuicem teneant.Lutum autẽ
vocatũ quidam per antiphraſin putant,ꝙ non ſit
mundum. Nam omne lotuʒ mundum eſt.Calx viua
dicta quia dum ſit tactu frigida,intus occultum cõ
tinet ignem vnde perfuſa aqua ſtatim latens ignis
erumpit.Natura eius mirum aliquid facit.Poſtq̃ ei
arſerit,aqua incenditur quibus ſolet ignis extigui
oleo extinguitur quo ſolet ignis accendi.Vſus ei⁹ i
ſtructuris fabricę neceſſarius.Nam lapis lapidi nõ
poteſt adhere fortius niſi calce coniunctus. Gypſũ
cognatum calci eſt et eſt gręcũ nomẽ. Plura ei⁹ ge
nera.Omnium autem optimum lapis eſt ſpecula=
ris.Eſt enim inſignis ędificiorum & coronis gratiſ
ſimus.Arena ab ariditate dicta,non ab adhæren=
do in fabricis vt quidam volunt.Huius probatio,ſi
manu impreſſa ſtridet,aut ſi in veſtem candidã ſp
ſa nihil ſordis reliquat.Columnę pro longitudine
& rotunditate vocatę,in quibus totius fabricę pon
dus erigitur.Antiqua ratio erat columnarum alti=
tudinis tertia pars latitudinum.Genera rotunda=
rum quattuor,doricę,ionicę,tuſcanicę,corintheæ,
menſura groſſitudinis & altitudinis inter ſe diſtan
tes.Quintum genus eſt earum quę vocantur atti=
cę quaternis angulis,aut amplius parib⁹ laterũ in
teruallis.Baſes fulturæ ſunt columnarum quæ a
fundamento conſurgunt,& ſuperpoſitę fabricę ſu
ſtinent pondus.Baſes autem nomen petre eſt for=
tiſſimę ſyro ſermone.Capitella dicta ꝙ ſint colum
narum capita quaſi ſuper collum caput. Epiſtilia
ſunt quę ſuper capitella columnaruʒ ponuntur, &
eſt græcum,idem ſupermiſſa.Pauimenta origineʒ
operis a gręcis habent.Vocata autem pauimenta
eo ꝙ pauiantur.i.cędantur,vnde et pauor quia ce=
dit cor.Oſtracus eſt pauimentum teſtaceũ eoꝙ fra
ctis teſtis calce admixto feriatur.Teſta enim græ=
ci oſtra dicũt.Rudos artifices appellant lapides cõ
tuſos et calce admixtos quos in pauimentis facien
dis ſuperfundunt,vnde et rudera dicuntur.Cana=
lis ab eo ꝙ caua ſit in modum cannę.Sane canalẽ
melius genere fœminino q̃ maſculino proferimus.
Fiſtulę aquarum ſunt dictę,ꝙ aquas fundãt et mit
tant.Nãm gręce ſtola mittere eſt. Formæ earuʒ ꝓ
magnitudine aquę et capacitate fiunt,per quas a
quę per modulos certos diuiduntur. E quibus ẽ vn
cia et quinaria,digitus quadratus,digitus rotũdus
et cęteri modi cuiq; cauſę.

¶ De venuſtate. Cap.xi.

HVcuſq; partes conſtructionis, ſequitur de
venuſtate ędificiorum Venuſtas eſt quic=
quid ornamenti et decoris cauſa edificiis
additur,vt tectorum auro diſtincta laq̃a=
ria et preciosi marmoris cruſtę,et colorum pictura

¶ De laquearlis. Cap.xii.

LAquearia ſunt quę cameram ſubtegũt et
ornant quę lacunaria dicuntur, quod la=
cus quoſdam quadratos vel rotundos li=
gno vel gypſo vel coloribus habeat pictos cum ſi=
gnis intermicantibus.Principaliter autem lacus di
citur,vt lucilius,Reſultent ędeſq; lacuſq;. cuius di
minutio lacunar facit.vt Horatius. Neq; aureum
mea renidet in domo lacunar.Inde fit alia diminu
tio lacunarium,et per antiſticon laqueariũ facit.

¶ Ce cruſtis. cap.xiii.

CRuſtę autem ſunt tabulę marmoris. vnde
et marmorati parietes et cruſtati dicuntur
Qui autem marmora ſecandi in cruſtas ex
cogitauerunt non conſtat. Fiunt autẽ arena et fer=
ro ſerraq; in prętenui linea premente arenas tra=
ctuq; ipſo ſecante, ſed craſſior arena plus erodit
marmoris.Nam tenuis fabricis et polituris accom
modata eſt.

¶ De lithoſtratis. cap.xiiii.

LIthoſtrata ſunt elaborata arte picturę p=
uulis cruſtis ac teſſellis tinctis in varios co
lores.Teſſalli autem a teſſeris nominati.i
quadratis lapillis per diminutionem

¶ De plaſtis. cap.xv

PLaſticen eſt parietum ex gypſo effigies ſi
gnaq; exprimere,pingiq; coloribus.Plaſti
cen autem dictum gręce quod latine ẽ fin
gere terra vel gypſo ſimilitudines.Nam impreſſa
argilla formam aliquam facere plaſtis eſt Vnde et
prothoplaſtus eſt dictus homo,qui ex limo primus
eſt conditus.

¶ De pictura. cap.xvi.

PIctura autem eſt imago exprimens ſpe
ciem alicuius rei.Quę dum viſa fuerit
ad recordationem mentem reducit. Pi
ctura autem dicta quaſi fictura. Eſt enĩ
imago ficta non veritas. Hinc et fucata
i.ficto quodam colore illita,nihil fidei et veritatis
habentia.Vnde et ſunt quędam picturę quę corpo
ra veritatis ſtudio coloris excedunt et fidem dũ au
gere contendunt,ad mendacium prouehunt,ſicut
qui chimeram triplicem pingunt,vel ſcillam homi
nem ſurſum,caninis autem capitibus cinctam de=
orſum.Picturam autem egyptii excogitauerũt pri
muʒ,vmbra hominis lineis circũducta.Itaq; initio

talis,ſecunda ſingulis colotibus,poſta diuerſis,ſic
paulatim ſeſe ars ipſa diſtinxit & inuenit lumē at
q; vmbras differentiaſq; colorum.vnde nunc picto
res prius vmbras quaſdam & lineas futurę imagi
nis ducunt,deinde coloribus complent tenētes or
dinem inuentę artis.

¶ De coloribus Cap̄.xvii.

COlores autem dicti ſunt q calore ignis vel
ſole perficiuntur,ſiue q initio cole bantur,
vt ſummę ſublimitatis exiſterent. Colores
aūt aut naſcuntur aut fiunt.Naſcuntur vt ſinopis
rubrica paritonium,melinum, fretia auripigmen=
tum.Cęteri finguntur aut arte aut permixtione. ſi
nopis primum inuenta in ponto eſt.Inde nomen a
ſinope vrbe accepit.Species eius tres,rubra,& mi
nus rubens.& inter has media,Rubrica vocata q
ſit rubra& ſanguineo proxima.Hęc plurimis locis
gignitur,ſed optima ponto.vnde & pōtica dr̄. Sy
ricum rubti coloris pigmentum ex quo & libroruꝫ
capita ſcribuntur,Ipſum eſt & phœniceū,appella
tū ita eo q in ſyria colligatur in littorib⁹ rubri ma
ris vbi phœnices inhabitant.Aliud eſt ſericū,aliud
ſyricum.Nam ſericum per e lana eſt quā ſeres mit
tunt,ſyricū vero per y pigmentū quod ſyri phœni
ces in rubri maris littoribus colligunt.Eſt aūt &in
ter facticios.Naꝫ ſępe fit aut ſinopide aut ſandice
mixtus.Miniū primi gręci in epheſiorū ſolo inue=
niſſe tradunt.Cuius pigmenti hiſpania cęteris re=
gionibus plus abundat,vn̄ etiam nomē proprio flu
mini dedit.Huius diſtillatio argentū liquidum gi=
gnit.Miniū aūt hoc quidam dicūt eſſe cinnabari.
Ciunabarin a dracone et barro.i.elephanto cogno
minatū,aut eni draconū eſſe ſanguinēdū implicāt
elephantes.Ruunt eni beluę & dracones obruunt
quorū fuluus cruor terram inficit,fitq; pigmentuꝫ
quicquid ſolo tinxetit.Eſt aūt puluis colotis rubri
Praſin.i.creta viridis et ſi in aliquibus terris promi
ſcue generetur,optima tn̄ in libya cirenenſi.Chry
ſocolla colore praſina eſt dicta q vena eius habe=
re aurū traditur.Hęc & in armenia naſcitur, ſꝫ ex
macedonia probabilis venit.Foditur eni ex metal
lis ęris.Cuius inuentio argentū atq; indicum pro=
dit.Nam vene eius cum his habent nature ſocieta
tem.Cypria ab inſula cypro vbi plurima reperitur
Sandaraca in inſula rubri maris topazon naſcitur
colore cinnabari,odore ſulphureo,Inuenitur aūt ī
aureis & argentariis metallis,melior quo magis ru
fa,quoq; magis vir⁹ redolet,q̄q̄ & ceruſa ſi torreat
in fornace ſandaracū facit.vnde et colore eſt flam
meus.Quod ſi torreatur,ęqua pte rubrica admix
ta ſandicen reddit.Arſenicū quod ob coloreꝫ auri
auripigmentū vocant,colligitur in ponto exaura=
ria materia,vbi etiam ſandaraca.Optimum ē qd ī
aureū colorē tranſit purum & fiſſile,gracili venaꝵ
diſcurſu.Qd vero pallidus aut ſandarace ſimile ē
deterius iudicatur.Eſt & tertium genus ſquamoſū
quo miſcetur aureus color.Vs eorum vt ſandara=
cę ſed acrior.Ocra & ipſa in inſula maris rubri to=
pazon gignitur,vbi et ſandaraca.Fit quoq; & ocra
exuſta rubrica in ollis nouis luto circūlitis quę quā
to magis in camino arſerit,tanto melior fit. Vene=
tū,cęruleum temperare primum alexandria rep=
perit.In italia ex arenę puluere & nitri flore idem fa
ciunt.Sed ſi cypriū in fornace aduſtum huic pmix
tioni addes.veſtoriani ſimilitudo erit. Purpuriſſuꝫ
ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur
bibetq; eū colorē celeriꝫ.Lanis precipuū eſt,tn̄ ali
ud quod adhuc vaſe tudibus medicamentis inebri
atū proximū eſt,egeſto eo addita creta ivas idē,&
quotiens id factū eſt,eleuatur bonitas pręcioſiſſi
mę purpurę,cauſa eſt quod iſcino maxime ificitur
rubeaq;.Indicū in indicis iuenit calamis ſpuma ad
herente limo.Eſt aūt coloris cianei mixturā purpu
rę ceruleiq; mirabilē reddens.Eſt alterum genus ī
purpurariis officinis ſpumę ī ęreis cortinis inatās
quā infectores detrahentes ſiccant.Atramentū di
ctū q ſit atrū,cuius ſpecies et picturę,et quotidia
no vſui neceſſaria eſt,iſtud inter factitios eſt.Fit ei
ex fuligine plurib⁹ modis ſupaddētes tedas reſina
adiecta lacuſculo ędificata qd fumū retineat.Huic
pictores cū aqua admiſcent gluten,vt illuſtri⁹ reſ=
plendeat.Ad feſtinationē aūt operis etiā ſarmēto
rū veterū carbones cū glutino triti inducēdis parie
tibus atramēti ſpeciē reddūt.Sunt et qui vini fecē
ſiccatā excoquant,affirmentq;,ſi ex bono vino fex
fuerit,indici ſpeciē atramētū id p̄bere.Sed et ſar
mētū vuę nigrę vino optimo tinctū poſteaq̄ ſiccita
te aruerit ſi exuras et cōteras,adiecto glute nito=
rē idici reddet vſtaq; plurimū neceſſaria eſt, nullo
negocio prouenit.Nā et ſi glebā ſilicis bonę igne
excoquas & aceto acerrimo ſuperfuſaꝫ extinguas
madefacta ſſungia colorē purpureū reddit.Eā vbi
contriueris vſta erit.Oē aūt atramentū ſole perſi=
citur.Oēs colores calcis admixtione corūpuntur.
Melinū dictū q eius metalli ferax ſit vna ex cycla
dibus inſula,melos noie.Eſt eni candidū,nec vtun
tur eo pictores propter nimiā pinguennē. Annula
re quod vocāt caudidū eſt quo muliebres picturæ
luminātur. Fit et ip̄m ex creta admixtis vitreis gē=
mis.Ceſura fit hoc mō.In vaſe enīꝫ aceto acerrimo
īpleto ſarmenta aminea in eodē vaſculo eius col lo
cabis ac ſuper ſarmēta tabulas plūbi tenuiſſimas
pones,deinde vas diligētiſſime claudis illiniſq; ne
aliquid ſpiraminis exeat.Poſt dies aūt.xxx.vas ape
ritur,et ex diſtillatiōe tabularꝫ innara ceruſa inue
nit.Quod ablatū et arefactū terit,atq; iterū aceto
admixtū in paſtillis diuidit et in ſole ſiccatur. Has
obſeruātia ſi laminas ęreas ſarmētis ſuperponas,
eruginē creāt.Calcātū dictū quia calcis eſt rhymū
i.flos,vn̄ et apud latinos ęris flos appellatur

¶ De inſtrumentis ędificiorum. Cap̄.xviii

INſtrumenta autem parietum ad normā fie
ri et ad perpendiculum reſpondere oportet
Norma dicta gręco vocabulo,extra quā ni

hil rectum fieri pōt. Cōponitur autem ex tribus re
gulis,ita vt due ſint binū pedū, tertia habeat pe=
des duos,vncias.x.quas ęquali craſſitudine poli=
tas extremis acuminibus ſibi iunget vſcemā trigo
ni faciāt id erit norma. Regula dicta q ſit recta,q=
ſi rectula et ipedimentum non habeat. Perpendi=
culū eſt quod ſemp appenditur. Deniq; in fabrica
niſi oia ad perpendiculū & regulā certam fiat ne=
ceſſe eſt vt cuncta mendoſa inſtruantur,vt aliqua
praua ſint,aliqua cubātia prona nōnulla alia ſupi
na,et propter hocvniuerſa ſunt conſtructa. Linea
a genere ſuo appellata,quia ex lino fit. Trulle no=
men factū,eo qd trudit et detrudit.i.includit calce
vel luto lapides. Marcellus,mediocris malleus di=
ctus per diminutionē. Machines dicti a machinis
in quibus iſtunt propter altitudinē parietum. Sca
lę a ſcādendo.i.aſcendendo vocatę,hęrent enī pa
rietibus.ſcalę autē dicuntur quę aut vnę ſunt aut
plures,quia numeri tantum pluralis eſt nomen, vt
litterę quę epiſtolam ſignificant.

¶ De lignariis. Cap.xix.

Lignarius gñaliter ligni opifex appellatur
Carpētarius ſpeciale nomen eſt. Carpen=
tū enim ſolū facit ſicut municulari⁹, quia
tantū nauiū eſt fabricator & artifex. Sarcitector di
ctus qd ex multis hicinde cōiunctis tabulis vnū te
ctū ſarciat corpus. Idē & tignari⁹, qnia tectoria li=
gnis iducit. Lignū vocatur gręca æthymologia.
quia incenſum in lumē cōuertit & i flāmā, Vnde et
lich iniū dicit qd lumē det. Materia inde dicit om=
ne lignum quod ex ea aliquid efficiat,vel ſi ad ta=
nuā reſeras vel ad ſtaturā materia erit. Ad aliquid
eni ſempor materia accipienda eſt,ſicut elementa
materiā rerū eſſe dicim⁹.quia inde ea q ſunt facta
videm⁹,& materia quaſi mater dicta. Trabes vo=
catę quod in tranſuerſo poſitę vtroſq; parietes cō=
tineant, Aliud aūt ſunt tigna,aliud trabes. Tigna
eni iuncta trabē faciūt. Trabes aūt ſunt cū ſūt do
latę. Tolus ꝓprie eſt veluti ſcutū breue,qd i medio
tecto eſt i quo trabes coeunt. Cuplę vocatę,qd copu
lent in ſe luctātes. Luctātes dñr qd erecti iuicē ſe te
neāt more luctantiū. Agrātes. ꝶ. Aſſeres ab aſſe di
cti,quia ſoli ponūtur neq; cōiuncti. Scindulę eo qd
ſcindātur.i.diuidant. Epigri & claui ſunt quibus li
gnū ligno adhęret. Claui aūt dicti quaſi chalybi,
quia ex chalybe fiunt.i.ferro.chalybs eni ferrū eſt.
Tabulę a veteribus tagulę vocabātur,a tegendo.ſ.
vñ et tegulę.cōmiſſura dr tabularꝫ cōiunctio.ſectio
aūt dicta a ſequēdo ea q cepetit. Nā ſecare ſectari
& ſequi eſt. ſerrę aūt nomen de ſono factū ē.i.ſtrido
re.ſerrę circiniq; vſum perdices quidā adoleſcens
iuenit quē puerū dedalus frater matris ſuę,ſtudiis
perdocēdum acceperat.cuiuſpue: i tantū ingeniū
fertur,vt dum materię diuidēdę cōpendiū quere=
ret,ſpinā piſcis imitatus de ferro laminā exaſpe=
rans dētium mordacitate armauit,quā ſerrā artifi
ces nuncupāt. Pro cuius artis inuentione dedalus
magiſter eius inuidię liuore permotus precipē pue
rū ex arce deiecit.dehinc exulatus cretā abijt ibi=
q; aliquādiu fuit vt fabulę ferunt ex creta pēnis vo
lauit & in ciciliā venit.circinus dictus qd vergendo
efficiat circulū. Huius modus duplicata linea fit, q
ſimplex per latitudinē,extenſa fuerat. Punctus au
tē in medio circini cētrum a gręcis dr,in cuius me=
dio cuncta cōuergunt.ſecuris vocatur eo qd ea ar=
bores ſuccidātur,quaſi ſucuris. Itē ſecuris quaſi ſe
micuris. Ex vna eni parte acuta eſt,ex altera foſſo
ria. Hæc apud veteres pēna vocabat. vtrā aūt ha=
bens aciē bipēnis. Nā bipēnis dicitur,quod ex vtra
q; parte habeat acutā aciem quaſi duas pēnas. Pē=
num aūt antiqui acutum dicebāt. vnde & auiū pē=
nę quia acutę. Et ecce nomen quod reſeruauit an=
tiquitatē quia veteres dicebāt pennas,non pinnas
Hæc et dolabra,quod babeat duo labra,nā ſecu=
ris ſimplex eſt. Dextralis dexterę habilis. Aſcia ab
aſtulis dicta,quas a ligno eximit,cuius diminutiuū
eſt aſciola. Eſt autē manubrio breui ex aduerſa p
te referens vel ſimplicem malleū aut cauatū vel bi
corne raſtrū.ſcalpr⁹ dict⁹ qd ſcalpturis et forami=
nib⁹ ſit apt⁹ quaſi ſcalphorus,cui⁹ diminutiuū ſcal
pellus. Terebra vocata a verme ligni qui vocat te=
rebra,quā græci teredonē vocant. Hinc terebra di
cta qd vt vermis terēdo forat,quaſi terephora vel
quaſi tranſforans. Taratrum quaſi eratrum. ſco=
phina dicta quod hærendo ſcophem faciat,caute=
rium. Gallia. Guuia.

¶ De inuentione lanificij. cap.xx.

Mineruā quēdā gentiles multis ingeniis pre
dicāt. Hāc primā lanificii vſum monſtraſ
ſe hāc etiā telā ordiſſe,et coloraſſe lanas
perhibēt. Oliuę quoq; hāc dicūt iuētricē,& fabricę
mulrarꝫ q; artiuꝫ repertricē. Ideo et illi vulgo opifices
ſupplicāt.ſed hoc poetice ſingitur. Non eni miner=
ua iſtarū artium princeps eſt,ſed quia ſapientia in
capite eſſe dr hois & minerua de capite iouis nata
fingit,hoc eſt ingenium, ideoq; ſenſus ſapiētis qui
inuenit hæc omnia,in capite ideo & dea artiū mi=
nerua dicitur,quia nihil excellentius ē igenio quo
reguntur vniuerſa.

¶ De veſte ſacerdotali. cap.xxi.

Octo ſunt in lege genera ſacerdotaliū veſtimē
torum. Poderis eſt tunica ſacerdotalis linea
corpori aſtricta,et vſq; ad pedes deſcendēs
vñ et nuncupatur. Podas ei græci pedes dicūt hee
vulgo camiſia vocatur. Abaneth cingulū ſacerdo
tale rotundū polymita arte ex cocco purpura hia
cyntho q; contextum,ita vt flores atq; gēme in eo
videātur eſſe diſtinctæ. Pilleum eſt ex byſſo rotun=
dum quaſi ſphæra media,caput tegens ſacerdota
le et in occipitio vitta conſtrictum.hoc græci et no
ſtri tiarā vel galeā vocāt. Machil quod eſt tunica ta
laris tota hyacinthina hñs ad pedes.lxxii.tintina=
bula,totidēq; intermixta ac depēdētia punica ma
la. Ephot quod latine interpretatur ſuperindumē

tum Erat enim pallium ſuperhumerale ex quatuor coloribus et auro contextum habens in vtroq; humero lapides quos ſmaragdos auro concluſos i quibus ſculpta erant nomina patriarcharum. Lagiuʒ quod latine dicitur rationale, pannus duplex auro et quatuor textus coloribus habens magnitudinem palmi per quadrũ cui intexti erant. xii. precioſiſſimi lapides. Hic pannus ſuperhumerali contra pectus pontificis annectebatur. Petalum, aurea lamina in fronte pontificis quę nomen dei illud ineffabile tettagrammaton hebreis litteris habeat ſcriptum. Batin, ſiue femoralia. i. brachæ lineæ vſq; ad genua pertingentes, quibus verecunda ſacerdotis velabantur. Bat enim hebraicę lignum dicit̃

℃ De nominibus veſtium ceterarum. Cap̃. xxii.

Diuerſitas veſtimentoruʒ tegmen, tegumẽ indumentum, veſtimentuʒ & reliqua Tegmen dictũ eo qđ tegat mẽbra, ſicut tegumen, tecta quę tegunt corpora. Indumentũ quod intus ad corpus iduitur, quaſi intumentum. Amictus veſtimentum vero eſt quod vſq; ad veſtigiũ ꝓtenditur, quaſi veſtimentũ vt ẽ tunica talaris. Sʒ & hæc conſuetudo ſermones auctoꝝ cõfundit. Diſcernit̃ aũt veſtit⁹ a cultu, qm̃ lauti⁹ itelligit̃ cult⁹. Itẽ cult⁹ ab habitu. nã habitus ad naturã pertinet, cultus ad hoies. Plęręq; aũt veſtiũ aut a tẽporeq̃ maxie i vſu ſunt appellãtur, aut a locis vel primũ confectę vel maxime vẽdicãtur, aut a gñe coloris, aut a noie repertoꝝ. Veſtis ãtiquiſſima hoiʒ fuit perizomatũ. i. ſuccintoriũ. quo tm̃ genitalia cõteguntur. Hoc primũ primi mortales e folijs arboꝝ ſibi fecerunt qñ poſt pręuaricationem erubeſcentes pudẽda videbant. Cui⁹ vſum quędã barbare gẽtes dũ ſint nudę vſq; hodie tenent. Hęc & cãpeſtria nuncupant̃, pro eo qđ eiſdẽ iuuenes qui nudi exercent̃ i cãpo pudẽda operiunt. Tunica veſtis antiquiſſima appellata qa in motu icedẽtis ſonũ facit. Tonus eni ſon⁹ ẽ. Primum aũt fuere pelliceę tunicę, quib⁹ poſt offenſaʒ & deiectionem de paradiſo adã & eua induti ſũt Talaris tunica dicta eo qđ ad talos vſq; deſcendat & ad pedes defluat, ſicut pectoralis quę apud antiquos breuis erat, vt tantum pectus operiret. licet nunc profuſior ſit. Manicleata tunica. i. manicata, eo qđ habeat manicas, quã chirodytã gręci vocant Dalmatica veſtis primũ in dalmatia prouicia gręcię teſta ẽ. Tunica ſacerdotalis candida cuʒ clauis ex purpura. Ruſſata quã gręci phœniceaʒ vocant nos coccineã reperta eſt a lacedęmoniis ad celandum coloris ſimilitudinẽ, ſanguinẽ quotiẽs qſi acie vulneraretur ne cõtẽplari aduerſario animus augeſceret. Hac ſub cõſulib⁹ romani vſi ſunt milites, vnde etiã ruſſati vocabãtur. Solebãt ei pridie q̃ dimicandum eſſet ante principia proponi, quaſi admonitio & indicium futurę pugnę. Laculata veſtis eſt quę lacus quadratos quoſdã pictura habet intextos, aut aditos acu. Hiacynthina veſtis eſt aereo colore reſplendens. Molocinia quę maluarum ſtamine conficitur quã aliq melocinã alii malleolã vocãt Bõbicina eſt quę a bõbyce vermiculo, qui longiſſima ex ſe fila generat, quoꝝ textura bõbyciniũ dicitur, cõficit̃q; i iſula coo. Apocalama. Serica a ſerico dicta. vel eã ſeres primi miſerunt. Oloſerica tota ſerica. Olo ei totum. Tramoſerica ſtamie lineo trama ex ſerico. Oloporphyra tota ex purpura. Byſſina cãdida cõfecta ex quodã gñe lini groſſioris. Sunt q gen⁹ quoddã lini byſſuʒ eẽ exiſtimẽt. Fabrina tramã a fabri lana hñs Caprina Mena quod ſit colore nigro. Gręci eni melan nigrũ vocãt. Maſticina quod colorẽ maſticis habeat. Linea quę ex ſolo lino fit. Linoſtema veſtis ẽ ex lana linoq; contexta. Et dicta linoſtema quia in ſtamine linũ intra ma lanã habet, Recta dr̃ veſtis, quã ſurſum verſũq; ſtãtes texunt. Segmẽtata, zonis quibuſdaʒ & quaſi ꝑciſamẽtis ornata. Nã & particulas cuicũq; materię abſciſſas ꝑſegmina vocãt. Leuidẽſis pro raro filo ſit leuiterq; dẽſata. Pauitẽſis cõtraria leuidenſi dicta q grauiter preſſa atq; calcata ſit Citroſa quaſi cõcriſpa ad ſimilitudinẽ citri. Neuius Pulchram q; ex auro veſtẽq; citroſam. Veleneſis tuuica eſt q̃ affertur ex inſulis. Exotica veſtis eſt peregrina de foris veniẽs vt in hiſpania a gręcis Polymita multi corporis, polymitus enim textus multoꝝ coloꝝ eſt. Acupicta veſtis acu textilis vel acu ornata. Eadẽ & phrygia. Huius eni artis periti phrygiones dicuntur, quia in phrygia iuenta. Vnde et artifices q id faciunt phrygiones dñr. Virgi. Phrygiãq; chlamidẽ. Trilicis artib⁹ liciis, quia ẽ ſimplex & biplex Ralla quę vulgo raſilis dr̃, interpola veſtis illa vocatur quę dũ ſit vetus ad nouã ſpeciẽ recurratur. Pãnutia nuncupata quod ſit diuerſis pãnis obſita. Coloqium dictũ quia longũ eſt et ſine manicis. Antiqui enim magis hoc vtebantur. Libitonariũ eſt colobium ſine manicis, quale monachi ęgyptii vtũtur. Lũbare vocatur quod lumbis religetur. vel qđ lũbis hęreat. Ho ei ęgypto & i ſyria nõ tm̃ fœmine ſʒ & viri vtunt̃. Vñ & hieremias trãſ euphrateʒ tulit lumbare ſuuʒ, ibiq; illud in foramie petrę abſcondit, & poſtea ſciſſum repperit. hoc a quibuſdam & renale dr̃, quia renibus alligatur. Limus eſt veſtis, quę ab vmbilico vſqʒ ad pedes producitur. hęc autem veſtis habet in extremo ſui purpurã limã eniʒ flexuoſam, inde et nomen accepit. Nã limum obſequium dicimus. Licinum vocatum quod textura eius ligata ſit in totum; quaſi diceret liginum c ꝓ g littera commutata. Armilauſa vulgo vocata quod ante & retro diuiſa atq; aperta eſt. in armos tm̃ clauſa, quaſi armiclauſa c littera ablata. Camiſias vocamus, quod in his dormimus in camis. i. in ſtratis noſtris. Femoralia appellata, eo quod femora tegant. ipſa et brachę quod ſint breues, et verecunda corporis his velentur. Tubrucos vocatos dicunt, quod tibias brachaſq; tegant. Tubraci quod a brachis ad tibias vſqʒ perueniant.

℃ De veſtibus quarundam gentium. Cap̃. xxiiii.

QVibuſdā aūt nationibus ſua cuiq; ꝓpria
veſtis eſt parthis ſarabarę,gallis linę.ger
manis rhenones,hiſpanis ſtringes,ſardis
maſtrutę.Sarabarę ſunt fluxa ac ſinuoſa
veſtimenta.de quibus legitur in daniele. Et ſaraba
rę eoꝝ non ſunt immutatę. Et publius. Vt quid er
go in ventre tuo parthi ſarabara ſuſpenderent. A=
pud quoſdā aūt ſarabara quędā capituꝫ tegmina
nuncupantur,qualia videmus in capite magorum
picta. Linnę ſaga quadra & mollia ſunt.de quibus
Plautus Linna cooperta eſt textrina gallia. Rheno
nes ſunt velamina humeroꝝ & pectoris,vſq; vmbi
licum,atq; intortis villis adeo hiſpida,vt imbres re
ſpuant,quas vulgo reptos vocant.eo ꝙ lōgitudo vil
lorum quaſi reptat.de quibus Saluſtius Germani
intectū rhenonibus corpus tegūt.dicti aūt rheno=
nes a rheno germanię flumine,vbi his frequenter
vtuntur. Maſtruca veſtis germanica ex pelliculis fe
rarū.de qua Cicero pro ſcauro. Quem purpura re
galis non cōmouit eū ſacerdotē maſtruca mutauit
Maſtruca aūt dicta quaſi menſtruoſa,eo ꝙ qui ea
induuntur quaſi in ferarum habitum transforman
tur.dignoſcuntur et gentes ita habitu,ſicut & lin=
gua diſcordes. Perſę brachia & crura liniamentis,
caput tiara tegunt,eminēt apicibus faſtigiatis ala
ni,horrent & malis tecti cū latrantibus lingulis ſco
ti,ſagati ſunt alamani,lintea li indi,gēmati perſæ,
ſericati ſeres,pharetra armeni. Nonnullę etiam gē
tes non ſolū in veſtibus ſed in corpore aliqua ſibi
propria quaſi inſignia vendicant,vt videmus cir=
ros germanorum,granos & cinnabar gothorū,ſtig
mata britonū.circūcidūt quoq; iudęi preputia per
tūdūt arabes aures,flauent capitibus intextis ge=
tę,nitēt albani albāribus crinibus, mauors habet
tetra nox corpoꝝ.gallos candida cutis, ſine equis
inertes extant alani,nec abeſt gens pictoꝝ,nomen
a corpore,quod minutis opifex acu punctis & ex=
preſſos natiui graminis ſuccos includit, vt has ad
ſui ſpecimē cicatrices ferat pictis artubus maculo
ſa nobilitas. Habet & ſexus inſtitutam ſpeciē habi
tus,vt in viris tonſi capilli,in mulieribus redundan
tia criniū,quod maxime virginibus inſigne eſt qua
rum et ornatus ipſe proprie ſic eſt,vt concumula=
tus in verticem ipſam capitis ſui arcē ābitu criniū
cōtegat.

¶ de palliis virorum. cap.xxiiii.

PAllium eſt in quo miniſtrantiū ſcapulę con
teguntur,vt dū miniſtrāt expediti diſcur=
rant,Plaut⁹. Si qd facturus es appende in
humeris palliū,& ꝓgat qtū valet tuoꝝ pedū perni
citas.dictū aūt palliū a pellib⁹ quia prius ſuperin=
dumēta pellicea veteres induebātur,quaſi pellea
ſiue a palla per deriuationem.chlamis eſt quę ex v
na parte induitur neq; cōſuit̄,ſed fibula infrenatur
Hinc & græce nomen accepit. Toga dicta ꝙ vela=
mēto ſui corpus tegat atq; operiat. Eſt aūt palliū
purū forma rotunda & fuſiore & quaſi inundante
ſinu.& ſub dextro veniens,ſupra humerū ſiniſtrū
ponitur,cuius ſimilitudinē ī operimētis ſimulacro
rū vel picturaꝝ aſpicim⁹,eaſq; ſtatuas togatas vo
camus. Toga aūt romani in pace vtebantur, belli
aūt tp̄e paludamētis. Mēſura togę iuſtę, ſi ſex vl=
nas habeat. Toga aūt palmata dicebatur,quā me
rebātur hi qui reportabant de hoſtib⁹ palmas. Ip=
ſa vocabatur & toga picta.eo ꝙ victorias cum pal
mis intextas haberet. Toga cādida eadēq; cretata
in qua cādidati.i.magiſtratuū potentes ambiebāt
addita creta quo candidior inſigniorq; eſſet.cice=
ro in oratione quā habuit cōtra cōpetitores,in to=
ga candida ſcripſit. cinctus gabinus eſt,cū ita im=
ponitur toga,vt togæ lacinia,quę poſt ſec⁹ reiicit̄,
attrahitur ad pectus ita vt ex vtroq; latere ex hūe
ris picturę pēdeāt vt ſacerdotes gentiliū faciebant
aut cigebāt̄ pretores. Trabea erat togę ſpecies ex
purpura & cocco qua operti romanoꝝ reges initio
procedebāt. Hanc romulus adinueniſſe perhibetur
ad diſcretionē regii habitus. Trabea aūt dicta ꝙ ī
maiori gloria hoīem transueheret,hoc eſt vltra,& ī
poſterū ampliori dignitate honoris beatū faceret
Paludamentū erat inſigne pallium iperatoꝝ coc=
co purpuraq; & auro diſtinctū.de quo ſaluſtius. To
gā inquit paludamento mutauit. Erat enim palliū
bellicū,dictū vt quibuſdā videtur ꝙ eo inductus pa
lē faceret ipator bellū futurū.circūtextū eſt quod
gręce cyclas dr̄.de quo Virgili. Et circūtextū cro=
ceo velamen achāto.circūtextū aūt dictū,quia eſt
rotundū palliū.diplois grecū nomē ab eo ꝙ ſit du
plex amictus. Horatius.contra quē duplici panno
patientia velat. Eſt aūt velis militaris cuius vſus
gallicis primū expeditionibus cępit e pręda hoſti
li.de qua vox illa ſenatui. Togis depoſitis quirites
ad ſaga conuerſi fuerunt. Sagū aūt gallicū nomē
ē.dictū aūt ſagū quadrū eo ꝙ apud eos primū qua
dratus vel quadruplex eſſet. Penula eſt palliū ī fim
briis lōgis. Lucerna palliū fimbriatuꝫ,quo oli ſoli
milites vtebātur,vtebantur,vn̄ & ī diſtiguēda ca=
ſtrenſi vrbanaq; turba hos togatos, illos lacerna=
tos vocabāt. Inde aūt lacernę quaſi amputatis ca
pitibus fimbriaꝝ,neq; ita laxis vt ſunt penularum
Mātū hiſpani vocāt ꝙ manus tergat tm̄. Eſt ei bre
ue amictū. Pretexta puerile palliū eſt,quo vſq; ad.
xvi.ānos pueri nobiles ſub diſciplinę cultu vtebāt̄
vn̄ & ꝑtexati pueri appellati ſunt. Dicta aūt ꝑtex=
ta quia pretexebatur ei latior purpura. Caſula eſt
veſtis cucullata,dicta p diminutionē a caſa ꝙ totuꝫ
hoiem tegat,quaſi minor caſa. Vn̄ & cuculla quaſi
minor cella,ſic & grçci. Planetas dictas volūt,quia
oris errātib⁹ euagātur. Vn̄ & ſtellę & planetę.i.va=
gę,eo ꝙ vagę ſuo errore motuq; diſcurrūt. Birrus
a grçco vocabulū trahit.illi eni birrū bibrū dicūt,
Melotes quę etiā pera vocat̄ pellis ē caprina,a col
lo pēdēs pręcicta vſq; ad lūbos. Eſt ei habit⁹ ꝓprie
neceſſari⁹ ad opis exercitiū. Fiebat aūt pri⁹ vt qui
dā exiſtimāt,de pelliculis melonū,vn̄ & melotes vo
catę ſūt. Fibrię vocatę ora veſtimētoꝝ,hoc ē fines,

ex græco vocabulum trahunt. Græci enim termi=
num oron vocant.

¶ De palliis fœminarum Cap̄.xxv.

¶ Regillū eſt prelautum reginarum amiculū, vn=
de & appellatū. Peplum matronale palliū ex pur=
pura ſignatū, cuius fimbriæ aurei ſtaminis ſummi=
tate reſplendet. Palla eſt quadrū palliū muliebris
veſtis deductū vſq; ad veſtigia, affixis in ordinē gē=
mis. Et palla dicta apo tu pallein. i. a mobilitate q̄
eſt circa finē huiuſmodi indumenti, ſiue ꝙ rugis vi
brantibus ſinuata criſpetur. Stola matronale ope
rimētū quo cooperto capite & ſcapula a dextro la
tere in leuū humerū mittitur, Stola aūt grece vo=
cata ꝙ ſupermittat̄. Eadē & riciniū latino ſermo=
ne appellatū, eo ꝙ dimidia eius pars retro eiicitur
quod vulgo mauortē dicunt. Vocatā aūt dicūt ma
uortā quaſi martē. Signū eni maritalis dignitatis,
& poteſtatis in eo eſt. Caput enī mulieris vir eſt, in=
de & ſuper caput mulieris eſt. Amiculū eſt meretri
cū palliū lineū. Hoc apud veteres matronę in adul
terio deprehenſæ induebātur, vt in tali amiculo po
tius q̄ in ſtola polluerēt pudicitiā, Erat ei hoc apd̄
veteres ſignum meretricię veſtis, nunc in hiſpania
honeſtatis. Theriſtrū palliū muliebre dictū, & i the
ri. i. in eſtu & caumate corpora mulieruȝ protegat
quouſq; hodie arabię & meſopotamię mulieres ve
lātur. quibus in ęſtu tutiſſimo teguntur vmbraculo
de quo in Iſaia legitur. Anaboladiū amictorium li
neū fœminaꝝ quo humeri operiuntur, quod greci
et latini ſindonem vocant.

¶ De ſtatu & reliqs veſtib⁹ q̄ i vſu habēt̄. Cap̄.xxvi.

STragulū veſtis eſt diſcolor, quod manu ar=
tificis diuerſa varietate diſtinguitur. Dictū
aūt ꝙ in ſtratu & i amictu aptū ſit. De quo
Salomon. Stragulatā veſtē fecit ſibi. Ludices a lu=
dis. i. theatris vocatas quidā exiſtimāt. Cū ei egre=
diebātur de ludi ꝓſtibulo iuuenes hoꝝ velamento
tegebāt caput & faciē, quia ſolebāt erubeſcere qui
lupanar introiſſent. Fulcra ſunt ornamēta lectorū
dicta ꝙ in his fulcimur. i. ſuſtinemur, vl̄ ꝙ throuos
fulciāt, ſiue caput, q̄ reclinatoria vulgus appellat.
Ceruicalia aūt eo ꝙ ponātur ſub ceruice vel cubi=
to. Puluillus dictus a puluinari qui eſt diuitū lect⁹.
Culcitrę vocatę ꝙ calcent̄. i. fareiant̄ pluma ſiue to
mēto quo molliores callidioreſq; ſint. Tapeta dicta
ꝙ pedib⁹ primū ſternetent̄, quaſi tapedia. Tapeta
aūt aut ſimpla ſunt, aut āphitapa. Simpla tapeta
ex vna parte villoſa, quaſi ſimpla. Amphitapa ex v
traq; ꝑte villoſa tapeta. Lucilius atq; āphitapa vil=
lis in gētib⁹ molles. Mātelia nūc pro operiēdis mē
ſis ſunt, quę vt nomē ipȝ idicat oli tergēdis mani=
bus ꝑbebāt̄, ſiue mādelia a mandādo. Mappe con
uiuii & epulaꝝ appoſitaꝝ ſunt quaſi manupę, at=
q; ob id noiatę, cuius diminutiuū mapella eſt. To=
ralia, lōgę ꝑpetuęq; mappę a toro dictę Sabanum
grecum nomē eſt. Facitergiū & manutergiū a ter=
gendo faciē vel manus vocata. Vela dicta ꝙ obie=
ctu ſuo interiora domoꝝ velent. Aulea, vela picta
& grādia, quę ideo aulea dicta ſunt, ꝙ primū i au=
la attali regis aſię, cui ſucceſſit populus roman⁹ in
uenta ſunt, Cortinę ſunt aulea. i. vela de pellib⁹, q̄=
lia in exodo legūt̄. a quibus tabernaculū extrinſe=
cus tegebat̄. Dictę aūt cortinę a coriis, eo ꝙ pri⁹ ex
pellib⁹ fuiſſent factę. Vn̄ & in eodē tabernaculo le
gis iubet̄ cortinas fieri ex pellib⁹ arietuȝ rubris, &
ex pellib⁹ hyacynthinis. Cilicia arabes nuncupant
velamēta pilis caprarum contexta, ex quibus ſibi
tentoria faciunt.

¶ De lanis. Cap̄.xxvii.

LAna a laniendo. i. a vellēdo dicta. Hinc &
vellus dictū qđ pri⁹ lanę vellerent̄, nō ton=
derent̄. Linū ex terra ſpecie nitēti orit̄ de
flexūq; nomē ei⁹ ex greco. Nā linū greci linarin di
cūt, ſiue qđ ſit molle & lene. Stupa vero canabi eſt
ſiue lini. Hęc ſecundū antiquā orthographiā ſtup=
pa dr̄, ex ea rimę nauiū ſtipētur. Vn̄ & ſtipatores di
cuntur qui in vallib⁹ eā cōponūt. Tomentū appel=
latū, qđ aut in filo aut in telis tumeat, nec ſubtilita
tē habeat. Canabū a ſimilitudine cānę vocatum, ſi
ue a greca ethymologia. Nā illi canabum canabin
vocāt. Biſſum genus eſt quoddā lini nimiū candidi
& molliciſſimi quod greci papatē vocāt. Fibrinū la
na eſt aialiū quos fibros vocāt. ipſos & caſtores exi
ſtimant quos dū venatores ſequuntur, ipſi ſibi teſti
culos adimunt. Aranea vocata eo qđ aeris infuſiōe
in frondib⁹ nutrit̄. Sericū dictuȝ quia id ſeres pri=
mi miſerūt. Vermiculi eni ibi naſci perhibent̄, a q=
bus hęc circū arbores fila ducūt̄. Vermes aūt ipſi
græce bōbices nominātur. Placiū eſt ſtuppa & qua
ſi craſſedo ſerici, & eſt græcum nomen.

¶ De coloribus veſtium. Cap̄.xxviii.

TInctura vocata, quia tingitur & in aliā fu=
catā ſpeciē nitoris gratia colorat̄. Coccuȝ
greci, nos rubrū vel vermiculū dicim⁹. Eſt
eni vermiculus ex ſilueſtrib⁹ frōdibus. Conchyliuȝ
dictū eo qđ ex cōculis marinis color ei⁹ colligit̄. Itē
& oſtrū vocat̄. Oſtrū quod pro colore purpurę tēpe
ratur, plurimis quidē in locis, ſed optimū in inſula
cypro gignitur, ſiue in his quas proprie ſolis curſ⁹
illuminat. Cōchylia aūt ſunt maris, quæ circūciſa
ferro lachrymas purpurei coloris emittunt, His col
lectis color putpureus tēperatur. Et oſtrū exide ap
pellatū dicūt, qđ ex teſte humore elicitur. Purpura
apud latinos a puritate lucis vocatur. Apud græ=
cos aūt purphiria dr̄ cū aſpiratione apud nos pur
pura ſine aſpiratione. Ferrugo eſt color purpuræ
ſubnigrę quę fit in hiſpania, vt ferrugine claro hi=
bera. Dicta aūt ferrugo qđ ois purpura prima tin=
ctura eiuſmōi coloris exiſtat. Glaucus color eſt fer
rugineus ſubniger. Elbidū ab elbo colore vocatuȝ
Elbum eſt enim medius color inter nigrum & albū
ab albo deriuatum. Luteus color rubicūdus quod
eſt croceus. Nam crocus lutei coloris eſt, vt croceo
mutata vellera luto. Menuȝ & ſit colore nigro. gre
ci enim melannigrum dicunt. Maſticinuȝ quod co

lorem maſticis habeat. Blatteum. Blauum. Meſti-
tium. Oſtitium, quia exvſto eſt. Fit enim ex depen-
denti fuligine tectorum egeſta aſſiduis ignib⁹, Vn
de & color eiuſdem tincturæ flammeus eſt.

ℂ De inſtrumentis veſtium Cap̄. xxix.

ℂ Tela pro longitudine ſtaminum dicta, cuius de
riuatiuum eſt telaria Inſubuli dicti, quia infra & ſu
pra ſunt, vel quia inſubulantur. Radij dicti quia ra
dendo fiunt. Pectines quod pexa fila reddant q̄d ī
primant. Colū q̄d ſit in longitudine & rotunditate
quaſi colūna. Fuſum quod per eum fundatur q̄d
netū eſt. Alibrum quod in eo librātur fila, id eſt ſol
uantur. Calathum, leue geſtamen ex ligno vel can
na aut ex iunco factum, in qua vel penſa ponuntur
vel leguntur flores. Cala enī grece lignū eſt, a quo
deriuatū eſt calathum. Nam latine caſſillū dicitur
Cicero in philippicis. Aut vero inter quaſi illa pen-
datur aurū. Penſum mulierū a pendēdo dictū. Vn
de pēſa & ī pēſa. Netū fila dicta, vel quia ex pilis a
nimaliū ſunt, vel quia laneficium filis tenuibus cō
ſtat, in modum pilorum. i. quaſi filorum. Mataxa q̄
ſi metaxa a circuitu. ſ. filoꝝ. Nā meta circuitus dr̄
vel quod transferatur. Gubellum corrupte a globo
dictum per diminutionē quaſi globellū. Panuliæ
vel panucle quod ex ea panni texantur. Ipſe enim
diſcurrunt per telam. Stamen dictum quia rectum
ſtat. Trama quod via recta tranſmittatur per telā
Eſt enim filum inter ſtamen currens Licia ſunt q
bus ſtagmina legantur quaſi ligia. Ordire ē teſſere

ℂ De ornamentis Capitu. xxx.

HActenus de veſte, dehinc ad ceterū cultū
deueniamus: Ornamēta dicta eo quod eo
rū cultu ora vultuſq; decorētur. Primū or
namentū corona inſigne victorie, ſiue ho
noris regij ſignum. Que ideo in capite regum po-
nitur ad ſignificandos circūfuſos in orbe populos
quib⁹ accinct⁹ quaſi caput ſuū coronat̄. Hec a luci
lio corolla ab homero ſtephane dicta eſt. Huius pri
cipiū a libero quodā gentiles exiſtimāt, quod his ī
potando mota vino capita vincere faſciolis inſtitu
erit, iccirco olim linei ac lanei generis coronas fuiſ
ſe, ſicut erat in ſacerdotibus gentiliū, Nomen co-
rone hac ex cauſa vocatū eo quod in initio circū a
ras curreret̄, atq; ad imaginē circuitus vl' chori, &
formatā & noiatā coronā. Imperatores romani et
reges quidā gentiū aureis coronis vtuntur. Perſæ
tiaras gerunt. ſed reges rectas, ſatrape incuruas.
Reperta aūt tiara a ſemiramide aſſiriorū regina.
Quod genus ornamenti exinde vſq; hodie gens ip
ſa retinet Athenienſes enim cycladas aureas gere
bant, partim in vertice, nonnulli in fronte Non enī
eadem ſunt inſignia regnorum. Gentilium vates ī
ſula apice pilleo ſiue gallerio vtebantur Inſula eſt
faſciola ſacerdotalis capitis alba in modū diade-
matis a qua vitte ab vtraq; parte dependent que ī
ſulam vinciunt, vnde & vitte dicte ſunt quod vinci-
ant. Inſula autem plerunq; lata erat, plerūq; torti-
lis ex albo & cocco. Apex eſt pilleū ſubtile, quo ſa-
cerdotes gentiles vtebant̄, appellatus ab apiendo
i. alligando. Nā virgula que in pilleo erat cōnecte-
batur filo, quod fiebat ex lana hoſtie Gallerū pille
um ex pelle ceſe hoſtie factū Pilleū aūt dictū a pel
le hoſtie vnde fiebat Cydarim & ipſum ſacerdotuz
erat, quod a pleriſq; mitra vocat̄. Ornamenta capi
tis fœminaꝝ, diadema nimbū, capitulum & mitra
Diadema eſt ornamentū capitis matronarū ex au
ro & gēmis contextum, quod in ſe circūactis extre
mitatibus retro aſtringit̄ & exinde dictū grece q̄d
preligetur. Nimbus eſt faſciola trāſuerſa ex auro
aſſuta in linteo quod eſt in frōte fœminaꝝ. Plaut⁹.
Quo magis eā aſpicio, tā magis nimbata eſt. Nam
& lumen quod circa angeloꝝ capita pingitur nim
bus vocat̄, licet & nimb⁹ ſit dēſitas nubis Capitulū
eſt quod vulgo capitulare dicunt. Idem et cappa,
vel quod duos apices vt cappa littera habeat, vel
quia capitis ornamentū eſt Mitra eſt pilleū phri-
giū caput ꝓtegens quale eſt ornamentū capitis de
notaꝝ Sed pilleū virorū eſt, Mitre aūt fœminaruz
Ridimicula aūt ſunt quib⁹ mitre alligātur. Pilleuz
aūt vt prediximus a pelle erat, Nam mitra ex lana
eſt, Rigula eſt mitra virginalis capitis, Vitte autez
ſunt que crinibus innectuntur quibus fluentes reli
gantur capilli & vitte dicte quod vinciet, Tenia au
tem eſt vittarum extremitas dependens diuerſo-
rum colorum. Item vitta eſt qua corona vincitur, te
nia vero extrema pars vitte qua dependent coro-
ne. Reticulum eſt quod colligit comas, dictū ab eo
quod retinet crines ne effundantur. Diſcriminalia
capitis mulierum ſūt, vocata ex eo quod caput au
ro diſcernant. Nam diſcriminare diuidere dicitur,
Anciæ ſunt cincinni dependentes prope auricu-
las, greco vocabulo ab aurib⁹ dicte. Acus ſunt qui
bus in fœminis ornandorum crinium compago re
tinetur, ne laxius fluant & ſparſi diſſipentur capil
li. Inaures ab aurium foraminibus nuncupate, qui
bus precioſa grana lapidum dependent. Harum
vſus in grecia puelle vtraq; aure, pueri tantum de
xtra gerebant. Torques ſunt circuli aurei a collo
ad pectus vſq; dependentes. Torques autem & bul
le a viris geruntur, a fœminis vero monilia & catel
la. Dicte autem torques ꝙ ſint torte, & bulle quod
ſint ſimiles rotunditate bullis, que in aqua vento ī
flantur. Monile, ornamentum eſt gemmis ex quod
ſolet ex fœminarum pendere collo dictum a mune
re. Hoc etiā & ſerpentum dicitur, quod conſtat ex
amphorolis quibuſdam aureis gemmiſq; variis in
modum facture ſerpentis. Nonnulli hoc ſi ſegmen
ta. & longos habitus, licet & ſegmentatas veſtes dī
camus vt ipſa ſegmentatis dormiſſet paruula cu-
nis. Plerumq; autem & per monille oīa ornamenta
matronarū ſignificatur quicquid illis munere da-
tur. Murena vulgo vocatur. quod. ſ. auri metallo ī
virgulis lēteſcēte, quedā ordinis fluxuoſi cathena

contexitur,in ſimilitudinē murenę ſerpentis,q̄ ad
collū ornādum aptatur.Hęc interdū auri atq; ar=
ti texitur virgulis.vñ & in cāticis dr̄ canticoꝝ. Mu
renulas aureas faciemus tibi vermiculatas argen
to.Catellę ſunt catenullę colli inuicē ſe cōpręhēdē
tes in modū catenę,vnde & appellatę.Dextras cō
munes ſuntviroꝝ ac fœminaꝝ,quiavtriuſq; ſexus
dextrę ſunt,ā pia & ante manicā portantur,& poſ=
ſunt ibi iungi clauo vno.Armillę aūt proprie viro=
rum ſunt,collatęvictoriæ cauſa militib⁹ob armoꝝ
virtutē.Vnde & quondā vulgoviriliæ dicebantur.
Ab intellectu aūt circuli armillę nomen diſcrepat,
quia ipſa quoq; vbi ponit̄ ābiēdo cōſtrigit,ſ;armil
la latius extēdit̄ circulus rotundus fit.Fabulę ſunt
quib⁹pectus fœminaꝝ ornatur,vel palliū tenetur
a viris in hūeris,ſeu cingulū in iūbis.Lunulęſūt or
namenta mulierū in lunę ſimilitudinē bullulę au=
reę depēdētes.Specula dn̄r in quibus fœminę vul
tus ſuos intuentur.Dictū aūt ſpeculū,vel quod ex
ſplendore reddatur,vel ibi fœminę intuentes con
ſiderent ſpeciē ſui vultus,& quicquid ornamēti de
eſſeviderint adiiciant.Periſcelides ſunt ornamen=
ta crurū mulierū ſiue armillę pedū,quibus greſſ⁹
eaꝝ ornantur.Olfactoriola vaſcula ſūt muliebria
in quibus odoramenta geſtantur.

De anulis. Cap.xxxi.

PRimus promethe⁹ fertur circulū ferreū
incluſo lapide digito circūdediſſe.Qua
cōſuetudine hoīes vſi anulos habere cœ
perunt.Anuli aūt per diminutionē dicti a
circulis & anis quę ſunt circū brachia & circū cru=
ra.Vnde & ſigna eorū per diminutionē ſigilla.na;
ſigna maiora ſunt,ſigilla vero quaſi minora ſigna.
Anulos homines primū geſtare cœperunt quarto
a pollice digito,quod ea vena quędā ad cor vſq; p=
tingat,quā notandā ornandāq; aliquo inſigni vete
res putauerūt.Apud romanos anuli de publico da
bātur & nō ſine diſcrimine.Nā dignitate precipu=
is viris gēmati dabātur,cęteris ſolidi.Anulū aureū
neq; ſeruus neq; libertus geſtabat in publico,ſ; a=
nulo aureo liberi vtebantur,libertini argenteo,ſer
ui ferreo.Apud veteres vltra vnū anulū vti infame
habitū viro.Graccus in meuiū. Conſiderate quiri
tes ſiniſtrā eius,en cuius auctoritatē ſequimini qui
propter mulierū cupiditatē vt mulier eſt ornatus.
Craſſus qui apud parthos periit in ſenectute duos
habuit anulos.cauſam pręferens quo pecunia ei i
menſa creuiſſet.Multi etiā romanorum prę graui
tate anulū geſtare in digito abſtinuerunt. Fœmi=
nę non vſæ ſunt anulis,niſi quos virgini ſponſ⁹ mi
ſerat neq; amplius q̄ binos aureos in digitis habe=
re ſolebant.At nunc prę auro nullum fœminis le=
ue eſt atq; imune membrū.Inter genera anuloru;
ſunt,vngulus,ſamotracius,tynius.Vngulus eſt gē=
matus,vocatuſq; hoc nomīe,quia ſicut vngula car
ni ita gēma anuli auro accingitur.ſamotracius au
reus eſt quidē,ſed capitulo ferreo,a loco ita voca=
tus.Tynius purus eſt primum in bythinia fabrica
tus.quam olim tynam vocabant.Flaccus.Lugen=
te mea vita ſmaragdus berilluſq; mihi flacce nec
nitentes per candidam margaritā quęro,nec quos
tynica lima poliuit anellos nec iaſpios lapillos.

De cingulis. Cap.xxxii.

CInctus eſt lata zona,& minus lata ſemicin=
ctium et vtriuſq; minima cingulum. Nam
a cincto per diminutionem cingulum voca
tur.Cincto autem iuuenes in exercitatione campe
ſtri verecunda velabant,vnde & campeſtris dice=
batur.Balteus cingulum militare eſt dictus prop=
ter ꝙ ex eo ſigna dependent,ad demonſtrandam
legionis militaris ſummam.i.ſex milium ſexcento
rum ex quo numero & ipſi conſiſtunt.Vnde & bal
teus dicitur non tm̄ quo cingitur,ſed etiam a quo
arma dependent.zona græcum eſt, quam zonari
um,nos cingulum nuncupamus Strophium eſt cin
gulum aureum cu; gemmis de quo ait cinna.Stro
phio lactantes cincta papillas.Et prudentius. No
men hoc gemmę ſtrophio illigata eſt. Limus ē cin
ctus quem publice habens ſerui. Et dictus limus,
quia tranſuerſas habent purpuras.i.limas. Calu=
lum cingali genus a coacto loro dictu;.Fibula gręcum eſt,quam illi fibliti dicunt ꝙ ligat.Subfibulu;
ſubligaculum.Ridimiculum eſt quod ſuccinctoriū
ſiue bracile nuncupamus,quod deſcendēs per cer
uicem et a lateribus colli diuiſum,vtrarumq;alaꝝ
ſinum ambit atq; hincinde ſuccingit vt conſtrin=
gens latitudinem veſtiat corpus atq; coniungen=
do cōponat,hoc vulgo bracile quaſi brachiale vo=
cant,quis nunc non brachiorum ſed renum ſit cin
gulum.Succinctorium autem vocatum ꝙ vt dictū
eſt ſub brachiis ductum,alarum ſinum ambit, at=
q; hincinde ſuccingit.Faſcia eſt qua tegitur pectus
& papille comprimuntur, atq; criſpante cingulo
anguſtius pectus artatur.Et dicta faſcia quaſi imo
dum faſciculi corpus alliget.Hinc & faſcide quib⁹
vulnera colligantur.Vitta dicta ꝙ ea pectus vinci
tur iſtar vitis ligantis.Limbus quam nos ornaturā
dicimus,faſciola eſt quæ ambit extremitatem, ve
ſtium,aut ex filis,aut ex auro contexta,aſſutaq;ex
trinſecus in extrema parte veſtimenti vel chlami=
dis.de qua Virgilius dicit.Sidonia picto chlamide
circundata limbo

de calciamentis. Cap.xxxiii.

SVtores nuncupati ſunt,ꝙ in ſetis filo por
corum ſetis ſuant.i.conſuant,quaſi ſetores
Caliginarius vero non a calo pedum,ſed a
calo.i.ligno vocatus,ſine quo conſui calciamenta
non poſſunt,quod græci calopodium dicunt. Fie=
bant autem prius ex ſalice tm̄.Hinc & calciamen
ta dicta quodi calo.i.in ligno fiant, vel ꝙ calcen=
tur.Crepitas græci ante repertas vſi ſunt. Eſt au
tem genus ſingulari forma,et idem vtriq; aptum
pedi,vel dextro vel ſiniſtro.Crepitas autem dictas

ꝙ cũ ſono ſtringãtur,ſiue a pedum crepitu in ambulandũ.Calceis regesvtebantur,& cæſares forma eoꝝ.Patricios calceos Romulus reperit quattuor corigiarũ,aſſutaq; luna. His ſoli patricij vtebantur.Luna autẽ in eis non ſideris formam , ſed notam centenarij numeri ſignificabat,ꝙ initio patricij ſenatores centũ fuerint.Ocreę tibialia calciamenta ſunt dicta ꝙ crura tegant.Coturni ſunt quibus calciabantur tragœdi,qui in theatro dicturi erant & alta intonantiq;voce carmina cãtaturi. Eſt enim calciamentum in modum crepidarũ quo heroes vtebantur,ſed tale eſtvt in dextro & leuo conueniat pede. Baxea calciamentum comœdorum erat,ſicut tragœdorum coturni.Quos quidã calones etiã appellant,eo ꝙ ex ſalice fiebant. Naʒ grçci vt dicimus lignum calovocabant. Talares calcei ſocci ſunt qui inde noiativindentur,q; ea figura ſint vt contingant talũ,ſicut ſubtalares ꝙ ſub talo ſũt quaſi ſubcalares.Obſtrigilli ſunt qui per plãtas cõſuti ſunt,& ex ſuperiore parte corrigia trahitur vt cõſtringantur,vnde & noiantur.Oſas puto ab oſo primũ factas & q̃uis nunc ex alio genere,tamẽ nomen priſtinum retinent.Mullei ſimiles ſunt coturnorũ ſolo alto,ſuperiore aũt parte cum oſſeis ſunt vel ęneis malleolis,ad quos lora deligabantur. Dicti aũt ſunt a colore rubro,qualis eſt mulli piſcis. Soleę ſunt quibus tantũ pedum plantę teguntur, dictę a ſolo pedum. Itẽ ſoleę materiales,ex materia corio intexta. Socci,cuius diminutiuũ ſoccelli appellati inde ꝙ ſoccum habeant,in quo pars plãtę iniciatur.Caligulę,caligæ vel a callo pedũ dictę vel quia ligẽtur.Nã ſocci non ligantur,ſed tantuʒ intromittuntur.Cernui ſocci ſunt ſine ſolo lingulati,quos nos foliatosvocamus.Clauati quaſi callivati eo ꝙ minutis clauis.i.acutis ſola calcis vinciãtur.Perones ꝶ culponiæ,ruſtica calciamenta ſunt Braxeę calciamenta mulierũ ſunt. Corrigiæ acorijsvocantur vel a colligatione quaſi colligiæ.

Incipit liber viceſimus.

De menſis. Cap.i.

PRimus Dedalus menſas & ſellas fecit. Coquinę apparatũ aptius quidã prim⁹ compoſuit,qui in eo abſumptis bonis mortevolũtaria periit & merito,quia is qui gulę atq; edacitati ſeruit,& animaʒ & corpus interficit.ab eſu & comeſu menſo factuʒ dicitur vocabulũ.Nullũ eni alium habet vſum.Torius dicitur a tortis herbis quę accũbentiũ humeris ſupponuntur.Stiphadiũ a ſtipitibus dictũ, quaſi ſtipiadiũ,ſic eni prius cœptũ eſt.Accubitũ a cibovocatũ,quaſi accibitum epulaꝶ.Conuiuiũ apd grçcos cõporatione ſympoſion,apud nos vero rectius a cõuictu appellatur,vel quia vitæ collocutionẽ habet.Itẽ conuiuium dicitur a multitudie cõueſcentium.Nam priuata menſa victus eſt, conuiuiũ non eſt.Conuiui triplex eſt modus,diſcũbẽdi,edẽdi,& bibendi. Diſcumbendi,vt thoris iuſſisdiſcumbere pictis. Edendi & bibendivt poſtq̃ prima quies epulis menſæq; remotæ,Crateras ſtatuunt & vina coronant.

De eſcis. Cap.ii.

CIbus dictꝰ quia capitur ore ſicuti eſca, quia eam os capit. Victus proprievocatur , quia vitam retinet,vnde & ad cibũ vocare inuitare dicitur. Alimonia dicitur eoꝙ eius ſumptu corpus alatur.Hanc iuuenes accipiunt ad incrementum,ſenes ad perſeuerantiã neq; enim ſuſtinere po terit caro niſi conforteretur alimentis. Alimentuʒ enim eſt quo alimur,alimonium alendi cura. Affluentia nuncupata quaſi rei nimiũ exuberantis effuſiovltra q̃ ſatis eſt,moduſq; non eſt. Opulentia ab ope dicta eſt,quam ſi diſcutias inuenies eam tenere modum.Nam quomodo opitulatur quod nimium eſt,cum incõmodius ſit ſępe q̃ parũ. Epulę ab opulentia rerum dictę.Epulę autẽ ſimplices i duo neceſſaria diuiduntur,panem etvinum, et in duo ſuperflua quę terra et marivеſcendi cauſa exquiruntur.Dapes aũt regum ſunt.epulę priuatoꝶ. Deliciæ nuncupatę,ꝙ his delectentur hoies eaſq; ſuauiter appetant.Pulmentumvocatur a pultę,ſiue ei ſola pultis,ſiue quid aliud eius permixtione ſumatur.Pulmentum proprie dicitur.Satietas autẽ & ſaturitas ſibi differunt.Namſatietas exvno cibo dici poteſt,pro eo ꝙ ſatis ſit,Saturitas autem a ſaturo nomen accepit,quod eſtvario alimentorũ apparatu compoſitũ.Crapula eſt immoderata voracitas,quaſi cruda epula,cuius crudelitate grauatur cor,& ſtomachus indigeſtus efficitur. Immoderata enimvoracitas vicium eſt,ſed tantũ id ſalutis eſt,q̃tum ſubſtantationi naturæq; ſufficiat. Ianticulum eſt primus cibus quo ieiunium ſoluitur, vnde & nuncupatum. Nigidius. Nos ipſi ieiunia ianticulis leuibus ſoluimus.Prandium ab apparatu edendi dictum.Proprie autemveteres prandium vocabant oim militum cibum ante pugnam,vnde eſt illud ducis alloquium.Prandeamus tanq̃ ad inferos cœnaturi.Merenda eſt cibus qui declinante die ſumitur,quaſi poſt meridiem edenda & proximo cœnæ.Vnde & antecœna a quibuſdãvocãtur.Itẽ merẽdare,quaſi meridie edere.Annona tractũ ẽ a tẽpore quo romani veteres ad cibos aduocabant,ſic martialis.Imperat excelſos frãgere nona thoros, qd & vſq; hodie perſæ faciunt.Cœnãvocari a cõione veſcẽtiũ.Cenon quippe græci cõe dicunt.Vñ & cõicantes ꝙ cõiter.i.pariter cõueniant.Apud veteres eni ſolitum erat in propatulo veſci& cõiter epulari ne ſingularitas luxuriã gigneret. Eſt aũt cęna verſpertinus cibꝰ,quã veſpertinĩ antiqui dicebãt. Invſu eni non erant prandia.Panis dictꝰ ꝙ cũ omni cibo apponatur.velꝙ oẽ aial eũ appetat.pã eni grçce oẽ dicitur.Cibariꝰ eſt qui ad cibũ ſeruis dat nec delicatus.Fermentarius fermentis confectus. Azimus nõ fermẽtatus. Nã azimꝰ eſt ſine fermẽto ſincerꝰ.Acrizimꝰ,leuiter fermẽtatꝰ,quaſi acroazi

mus. Sigilineus panis a frumenti genere nũcupat Siligo eni genus eſt tritici. Rubidus recoctus & rubefactus. Subcineritius cinere coctus & reuerſatus. Ipſe eſt & focatius. Clibanitius in teſta coctus. Sfungia panis aqua diutiſſime laxatus ſimilã modicã accipit, & fermenrũ modicum & habet humectationes pluſq̃ ois panis, vnde & ſfungię nomẽ accepit. Placentę ſunt quę fiunt de farre quas alii libadicunt eo q̃ libeant & placeant. Lagenum eſt latus & tenuis panis q̃ primũ in aqua poſtea i oleo frigitur. Dulcia ſunt genera piſtorii operis a ſapore dicta. Melle eni aſperſo ſumuntur. Cruſtula diminutiuum eſt a cruſta, panis oleo conſperſuſi me dioconcauus & tortus. hæc & torta panis. Cruſta aũt eſt ſuperficies panis. Ipſa eſt & fragmẽta quia diuidũtur vt fracta. Simila ſubtiliſſima eſt farina. Amolũ flos ſatinæ tenuiſſimus pre lenitate de mola egeſtũ, vnde & appellatum quaſi a mola. Farina & furfures a farre dictę, cuiusſunt purgamenta Pollem genus eſt farinę cãdidiſſime Fermentum a feruore nuncupatũ, q̃ plus vna hora non põt contineri. Creſcẽdo enim excedit. Carnes dictę, quia creę ſunt, ſiue a creando, vñ a gręcis creas vocantur Crudũ q̃ ſit cruentũ eſt enim cum ſanguine coctũ ſed & multi tẽporis aliquid coctũ vocatur. Aſſuʒ q̃ ardeat, quaſi arſum. Elixũ eo q̃ in aqua ſola decoquitur. Lixa ei aqua dicitur, ab eoq̃ ſit ſoluta, vñ & ſolutio libidinis luxus & mẽbra loco mota luxa dicunt. Frixũ a ſono dictũ, q̃ñ ardet in oleo. Salſum quaſi ſale aſperſum dẽptis e medio ſyllabis tribus Rancidũ exvitio nuncupatũ q̃ raucos efficiat. ſuccida carnes in vſnm repoſitę a ſuccidendo dictę. Lardus dicitur eo q̃ in domo repoſitus cõſeruat. Nã antiqui domos lares dicebãt. Taxea lardus eſt gallice dictũ. Vnde dicit Afranius in roſa, Gallum ſaginatũ, pingui paſtũ taxea. Axungia, ab vnctione vocata. Sebũ a ſue dictũ quaſi ſuebũ, quod plꝰ pinguedinis hoc aial habeat. Offa eſt proprie fruſtum dentiũ cuius diminutiuũ ofella facit. Vnde & offarij coci, quia particulatim. i. offatim excoqunt. Hunc offa eſt latrantiũ, quia ſi in os canis iacit, ſatiatus illico cõpeſcitur & ſileſcit. Fruſtũ vocatũ q̃d capiat a frumie. Eſt ei frumẽ ſũma pars gulę. Pulpa dicta, quia cũ pultę oli cõmixta veſcebat. Vñ & pulmentũ & pulmentariũ dr̃. Pulpa aũt eſt caro ſine piguedine, dicta, quia palpitet, reſilit enĩʒ ſępe. Hãc plerıq̃ viſcũ vocãt, eo q̃ glutinoſa ſit. Lucanicę dictę q̃ prius in lucania factę ſunt. Farcimen caro cõciſa & minuta, dictũ q̃ eo inteſtinũ farciatur. hoc eſt impleat cũ aliarũ reꝝ cõmixtione. Minutal vocatũ q̃ fiat de piſcibꝰ & iſiciis oleribuſq̃ minuta tim conciſis. Afratũ quod latine ſpumeum vocatur Afro eni grecę ſpuma dicitur. Martiſia i mortario ex piſce fiunt, vñ & nominata, Iſocẽ piſcẽ quedã dicũt, ex quo primũ iſicia facta ſunt, & quis ex alio genere piſciũ fiant, initiũ tñ piſcis vocabulũ dedit Galaticę a colore lacteo noiatę. Gręci eni gala lac

Sphęras a rotunditate græco vocabulo appellatas quicquid eni in rotundũ format ſpęra a græcis dicit. Ius, coquinę magiſtri a iure nũcupauerunt, ga ea eſt lex cõdimẽti eius, Hãc gręci zemã vocãt. Caſeus vocatꝰ q̃d careat ſero, quaſi careũ. Nã ſerũ ei oẽ deducitur, vt ponderibus arguat. Coloſtruʒ lac nouũ, q̃d neutri gñis eſt. Laca greco ſermone deriuatũ eſt pro candore. Gręci eni albũ glaucũ dicũt Lac vero & ſanguis quod nutrit & q̃d nutrit. Nam lacte nutrimur, viuimus ſanguine. Quactuʒ quaſi coactũ, & quaſi coagulatũ. Accepta ei ſecum alia ſpẽ coagulatur. Mel gręce appellationis eſt quod ab apibus nomen habere probatur, Nã apis gręce melleſe dr̃. antea aũt mella de rore erãt iueniebãt q̃ in arũdinũ folijs, vñ & Virgi. Hactenꝰ aerij mellis cęleſtia dona. Siquidẽ hucuſq̃ in india & arabia colligatũ reperit, ramis hęrẽs in ſimilitudine ſalis Oẽ aũt mel dulce dr̃. Sardũ amarũ eſt abſinthii cã cuiꝰ copia eiꝰ regionis apes nutriũt. Fauum vocari quia comeditur magis q̃ bibit. Fagere ei gręce comedere appellant. Aiunt aũt medici & qui de hũa noſtroꝝ corpoꝝ ſuſcipere naturis pręcipueq̃ galienꝰ i libris quoꝝ titulus eſt in quoꝝ puero rũ & iuuenũ ac perfecte ętatis viroꝝ mulierorũ q̃ corpa iſito calore feruere, & noxios eẽ his ętati bꝫ cibos q̃ calorẽ augeãt, ſanitateq̃ cõducere frigida q̃q̃ i eſũ ſũerẽ, ſicuti ecõtrario ſenibꝰ q̃ pituita laborãt & frigore, calidos cibos & vina vetera prodeſſe.

¶ De potu. Cap. iii.

Potio a gręca deriuatiõe vocata. Hanc ieni illipotos dicũt. Aqua gñaliter vocata. q̃ ſuperficies eius equalis ſit, hic & ęquora. hãc quidã recẽtẽ vocãt, quia reiicit noua, a fõte vel a flumine. Nãvetꝰ putreſcit, quia nõ ẽ vtilis vetuſta vtınum, ſʒ ſtati ſublata de flumine fõte vel puteo, fetet ſcit eni vetuſta. Vinũ inde dictũ q̃ eius potꝰ venas ſanguine cito repleat. Hoc alii q̃d nos cura ſoluat, lieũ appellãt. Veteres vinũ venenũ vocabant. Sed poſtq̃ inuẽtũ ẽvirus letiferi ſucci, hoc vinũ vocatũ ẽ illud venenũ. Vñ & hiero. in libro quẽ devirgmitate cõſeruanda ſcripſit, adoleſcentulas dixit ita vinũ debere fugere vt venenum, ne pro ętatis calore feruenti bibãt & pereãt. Inde ẽ q̃ apud veteres rõanos fœmie nõvtebãt vino niſi ſacroꝝ cauſa certis diebꝰ. Merũ dicimꝰ cũ vinũ purũ ſignificamꝰ. Naʒ merũ dicimꝰ q̃cq̃d purũ atq̃ ſincerũ ẽ, ſicut & aquã merã nullivtiq̃ rei mixtã. Hic & merẽdã q̃d ãtiqtꝰ id tpis pueris operariis q̃bꝰ panis merꝰ dabat, aut q̃ meridiẽt eodẽ tpe. i. ſoli ac ſepati, nõ vt i prãdio, aut i cęna advnã mẽſã. Inde credimꝰ etiã illud tẽpꝰ q̃d poſt mediũ diẽ eſt meridiã appellari, q̃ purũ ſit Muſtũ eſt vinũ e lacu ſtati ſublatũ. Dictũ aũt creditur muſtũ q̃ in ſe limũ terrã habeat mixtã. Nã mꝰ terra eſt, vñ & humus Cuius & tanta vis feruoris ẽ vt vaſa quis grandia ex eo plena abſq̃ ſpiramine repleta ilico dirumpat. Roſeum vinum. i. cum roſe. Roſa ei rubet. Aminrũ vero quaſi ſine minio. i. ſi

ne rubore,nã album eſt.Sucinaciũ ſuccine gẽmæ
ſimiliseſt.i fului coloris.Limpidũvinũ.i.perſpicuũ
aquę ad ſpecie dictũ quaſi lymphidũ.Lympha eni
aqua eſt.Turbidũ quaſi terbidum.i.terra cõmixtũ
quod eſt fece.Phalernũvinumvocatum a phaler-
na regione cãpaniæ vbi optimavina naſcunt.Co-
latũ vas proprium nuncupauit in quo deportatur.
Gazetũvero a regione vnde defertur.Gaza ei op-
pidũ eſt paleſtinę.Infertumvinum dicitur quod al
tario libatur atq; offertur.Spurcũ quod offerri nõ
licet,aut cui aqua admixta eſt,quaſi ſpuriũ,hoc ẽ i
mundum.Honorarium vinũ quod regibus & potẽ
tibus honoris gratia offertur.Cato de innocentia
ſua.Cum eſſem in prouicia legatus q̃plures ad prę
tores & conſules,vinũ honorariũ dabant,nunq̃ac
cepi nec priuatus quidẽ.Crudum vinũ eſt inſuaue
quod ſerui potant.Acidumvel quia acutũ vel quia
aqua mxitũ.Vinũ eni m aqua mixtumcito in hunc
ſaporẽ redigitur.Vnde & acidũ quaſi aquidũ,quia
aqua lauantur vuę in torculari poſt expreſſum vi-
nũ,eſt vilis potus ſeruis aptus.Cõditum vocatũ ꝙ
non ſit ſimplex ſed cõmixtione pigmentorũ com-
poſitũ.Lactatũ eſt potio e lacte. Mulſum ex mel-
le mixtũ.Eſt enim potio ex aqua et melle,qᵈ gręci
mellicratumvocant.Inomellum muſtum melle ad
mixtumvehementer agitatũ atq; cõmixtũ. Hydro
mellũ quod fiat ex malis matianis . Saccatum li-
quor eſt aquę feci vini admixtus, ſacco expreſſus.
Luxia.ꝶ.Oximellum appellatum ꝙ aceti & mel-
lis permixta cõficitur materia, vnde & dulcedinez
retinet & acorẽ.Rhodomelius dicitur eo ꝙ in ſuc-
co roſæ mel admiſceatur.Nellicratum vinum mel
le mixtũ.Medus quaſi melꝰ,quia ex melle fit,ſicut
calamitas pro cadamitas.Feculavua piguis deco
cta vſq; ad craſſitudinẽ mellis,ac refrigerata vtilis
ſtomacho.Paſſum quicquid exvua paſſa cõpreſſũ
effluxerit.Dicitur aũt paſſum a patiendo,naz per
cutiturvua ſiccior & decoquitur et inde fit paſſum.
Defrutũ dictũ eſt ꝙ defraudetur,& quaſi fraudez
patiatur.Carenum eo ꝙ feruẽdo parte careat Ter
tia ei parte muſti amiſſa,quod remanſerit carenũ
eſt.Cui contraria ſapa eſt,quę feruendo ad tertiaz
redacta deſcenderit.Sicera eſt omnis potio quę ex
travinum inebriare poteſt.Cuius licet nomen he-
breum ſit tñ latinum ſonat,pro eo ꝙ ex ſucco fru-
menti vel pomoꝝ conficiatur,aut palmarum fru-
ctus in liquorẽ exprimantur,coctiſq; frugibꝰ aqua
pinguior quaſi ſuccus colatur & ipſa potio ſicera
nuncupatur.Ceruiſia a cerere.i.fruge vocata. Eſt
eni potio ex ſeminibus frumenti vario modo cõfe-
cta.Celia a calefaciendo appellata. Eſt eni potio
ex ſucco tritici per artem confecta. Suſcitatur eni
igne illavis germinis madefactę frugis, ac deinde
ſiccaẜ,et poſt i farinã redacta molli ſucco admiſce
tur.Quo fermentato ſapor auſteritatis & calor e-
brietatis adiicitur,quę fit in his partibus hiſpaniæ
cuius ferax vini locus non eſt.Fex dicta quod ſeſe
vaſis emergendo affigat.Garum eſt liquor piſciũ
ſalſus,qui olim conficiebatur ex piſce quẽ gręci ga
ronvocabãt,& q̈uis nunc ex infimo genere piſciuz
fiat,nomen tamen priſtinum retinet a quo initium
ſumpſit.Liquamen dictum eo ꝙ ſoluti a ſalſamen
to piſciculi eundẽ humorem liquant. Cuius liquor
appellatur ſalſugo vel muria.Proprie autem mu-
ria dicitur aqua ſale cõmixta effectaq; guſtu in mo
dum maris.Succus dicti ꝙ ſacco exprimantur ti-
ſanæ.Tiſanę,zema.apozima gręca vocabula ſunt

De vaſis eſcarijs — Cap.iiii

VAs dictum a veſcendo ꝙ in eo eſcę appo
nantur Cuius diminutiuumvaſculũ quaſi
veſculũ. Fictilia dicta quod fiant & fingãẜ
ex terra.fingere enim eſt facere,formare & pſalma
re,vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur nõ
fictuz in illud qᵈ mendaciũ eſt,ſed quod formatur
vt ſit & habeat aliquam formã, vnde & apoſtolus
ait.Nunquid dicitur figmentũ ei qui ſe finxit,qua-
re ſic me feciſti?fictilia vaſa in ſamo inſula prius in
uenta tradunẜ,facta ex creta et indurata igni, vn-
de & ſamia vaſa.Poſtea inuentum et rubricã ad-
dere,et ex rubra creta fingere.Antiquiorem autez
fuiſſe dicunt vſum fictiliumvaſorum q̃ fundendi æ
ris aut argenti.Apud veteres eni nec aurea nec. ar
gentea,ſed fictilia vaſa habebantur,ſicut ad vina
doliis excogitatis,ad aquas amphoris, hydriis ad
balneas ac reliquis quę in vſibus hoim aut rota fi-
unt ,aut manu aptantur.Argilla aũt a terra exco
cta teſtęvocabulum ſuſcepit,quia dum mollis eſſet
efficitur teſta,nec cõmunicat cũ vocabulo priſtini
generis,quia quod fuit non eſt.Aretina vaſa muni
cipio italiæ dicuntur vbi fiunt,ſunt enim rubra,de
quibus ſedulius. Rubra quod appoſitum teſta mi
niſtrat olus.Samiavaſa quidã putaut aboppido ſa
mo gręcię habere nomen.Alii dicũt cretã eſſe ita-
lię,quę non longe a roma naſcitur quę ſamia ap-
pellatur.Cęlatavaſa argeutea vel aurea ſũt ſignis
eminentioribꝰ intus extra ve expreſſa,a cœlo voca
ta quod eſt genus ferramenti,quodvulgi cilionem
vocãt.Chryſen dicta vaſa deaurata,græcum ẽ.A-
naglypha,quod ſuperius ſint ſculpta.Græci enim
ana ſurſum,glyphe ſculpturam dicunt.ideſt ſurſũ
ſum ſculpta.Diſcus antea ſcutꝰ vocabatur a ſpecie
ſcuti,vnde & ſcutella per diminutionẽ.Eſt ei eiuſ-
dem ſimilis.Poſtea diſcus vocatus ẽ quod dat eſcas
ideſt apponat.A quo et diſcũbentes dicti ſiue απο
του Δικειν.i.qᵈ iaciant. Miſſorium vocatũ a mẽ
ſa per deriuationem quaſi menſoriũ.Parapſis qua
draudulũ et quadrilaterũ vas.ideſt paribus abſi-
dis.Parena qᵈ diſpanſis patentibuſq; ſit oris. Lan
cis.Gauata quaſi cauata g.pro c.littera poſita.hic
concha,ſed illa cauata,iſta cõcaua,ſic & gręci hęc
nũcupãt.Apophereta a gręcis,a ferendo poma vẜ
aliquid nominata eſt enim plana.Salinũ vas aptũ
ſalibus.Idem & ſulzica quaſi ſalzica. Aceptabulũ
quaſi acetafetum quod acetum ferat.cochlear ab

vſu prius cochlearū dictum. Hinc eſt illud veteruȝ diſticon. Sum cochleis habilis & nec minus vtilis ouis. Nunquid ſcis potius cur cochleare vocor. Triſſiles grece latine tripidas. Qui aūt quatuor pedibus inſiſtunt abuſiue dicūtur. In vaſculis autē tria querūtur que placeant, manus artificis, pond⁹ argenti, & ſplendor metalli.

De vaſis poratoriis. Cap. v.

Poculum a potando nominatū. Eſt eniȝ omne vas in quo bibendi eſt conſuetudo. Phialę dictę q̄ ex vitro fiant. Vitruȝ eni grece hyalin dr̄. Paterę phialę ſunt dictę, vel q̄ in ipſis potare ſolemus, vel patentes ſunt, diſpanſiſq; labris. Cratera calix eſt duas habens anſas, & eſt grecū nomen. Declinat̄ aūt apud eos hic crater Nam latine hęc cratera dicitur. Vnde Perſius. Si tibi crateras argenti. Virgi. Crateras magnos ſtatuunt & vina coronant. Fiebant aūt primū a connexionibus virgularū. Vnde & dictę cratę, apo tu cratin, ideſt q̄ inuicē ſe teneant. Cyathi quoq; cyphi cymbia & ipſa poculorum ſunt genera. Ex quibus cymbia pocula ſunt ex ſimilitudine cymbę nauis. Emiſtes ſpecies poculi q̄ ductim. i. vno ſpiritu bibitur. Bacchia primū a baccho quod eſt vinum noiata, poſtea in vſibus aquariis tranſiit. Calices & calcari & ſcalę poculorū genera āte a ex ligno facta inde vocata. Greci ei omne ligum cala dicebant. Ampula quaſi ampla bulla ſimilis eſt enim rotūditate bullis, quę ex ſpumis aquarum fiunt, atq; ita inflantur vento.

De vaſis vinariis et aquariis. Cap. vi.

Oenophorum vas ferens vinū, οἶνος enim vinuȝ eſt. De quo eſt illud. Vertitur oenophori fundus ſententia nobis. Flaſcę a greco vocabulo dictę. Hę pro vehendis ac recondendis phialis primum factę ſunt, inde et nuncupatę. Poſtea ī vſum vini tranſierunt manente greco vocabulo vnde ſumpſerunt initium. Lagena & ſitula greca nomina ſunt, inflexa ex parte vt fierent latina. Illi eī laginos, nos lagena, illi ſitile, nos ſitulum dicimus cantarus. Hydria genus vaſis aquatilis per deriuationem vocata, ydor enim graeci aquaȝ dicunt. Situla q̄ ſitientibus apta ſit ad bibenduȝ. Quod vas greci cadum vocant. catinum vas fictile, quod melius neutro genere dicitur q̄ maſculino, ſicut & ſalinum dicitur vas aptum ſalibus. Orcha eſt amphorę ſpecies, cuius minore vocabulo vrceus, diminutio vrceolus eſt. cyphus in quo manus lauam⁹. Seriola eſt orcarum ordo directus, vel vas fictile vini apud Syriam primum excogitatum. ſicut ciliciſeſa cilicia nuncupatę vnde primum aduectę ſunt. Dolium. ꝑ. cupos et cupas, a capiendo. i. accipiendo aquas vel vinum vocatas volunt, vnde & caupones Vtres ab vtero, Mulgarium vas in quo mulgentur pecora. Idem & mulctrum, ab eo q̄ in eo mulgeatur lac. Labrum vocatum, eo q̄ in eo lauationē fieri infantum ſolitum eſt, cuius diminutiuum labellum. Idem et alueum quod in eo lauationeȝ fieri ſolitum ſit. Pelues vocatę quod pedes ibi lauantur. Siphon vas appellatum, quod aquas ſufflando fundat. Vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi ſenſerit domum ardere currunt cum ſiphonibus plenis aquis, & extingunt incendia, ſed & cuȝ eis aras expreſſis ad ſuperiora aquis emundant.

De vaſis olearijs. Cap. vii.

Emicadium vas olearium. Scortia vas olearium dictuȝ eo quod ſit ex corio. Alabaſtrū vas vnguentarium, a lapide ſui generis cognomiatum quem alabaſtriten vocant, qui incorrupta vnguenta conſeruat. Pixides vaſcula vnguētaria ex buxo facta, nam quod nos buxuȝ, greci pixum vocant, Lenticula modicum vas eneuȝ vel argenteum, quadrangulum in latere apertum, quod et lechitum. Eſt enim vas olei quo reges et ſacerdotes vngebantur, a liniendo dictum.

De vaſis coquinariis. Cap. viii.

Omnia vaſa coquēdi cauſa parata cocula dicuntur. Plautus, eneis loculis mihi excocta eſt omnis miſericordia Olla dicta pro eo q̄d ebuliat in ea aqua igne ſubiecto, vt altius vapore mittatur. Vnde & bulla dicitur quę in aqua vēti intus ſpū ſubſtentatur. Patella quaſi patula. Olla eſt eni oris patentibus. cacabus & cucum a ſono feruoris cognominantur. Hęc in grecis & latinis cōia nomina habent. Sed verum latini a grecis, an greci a latinis hęc vocabula mutuaſſent incertum eſt. Lebetes enee ſunt greco ſermone vocatę, ſunt enī ollę minores in vſum coquendi paratę. Sartago a ſtrepitu ſoni vocata, q̄ſi in ea ardet oleum. Tripedes appellatę q̄d tribus pedibus conſtent has greci tripodas vocant. Mola a rotunditate ſui vocata vt mala pomorum, ſic et greci. cibrum dictum q̄d ibi currat frumentum quaſi curriſrugum Rotabulum dictum a proruendo ſtercora ſiue igneȝ, panis coquendi gratia.

De vaſis repoſitoriis. cap. ix

Gazophilatiū archa eſt vbi colliguntur ī templo ea quę ad indigentiam pauperuȝ mittuntur. compoſitum eſt autem nomen de lingua perſa & greca, Gaza enim linguarum perſaȝ theſaurus, phylation grece cuſtodia interpretatur Archa dicta quod arceat viſum atq; prohibeat. hic & arciuum, hinc & archanum. i. ſecretum vnde ceteri arcentur, cibutum grecum nomē eſt, quod nos archam dicimus. Loculus ad aliquid ponendum ī terra factus locus ſeu ad veſtes vel pecuniam cuſtodiendam, vnde & per diminutioneȝ dicitur. Mozicia quaſi modicia, vnde & modicum. c. pro. d. ſicut ſolēt itali oſie dicere pro hodie. Scrinia. ꝑ. ſaccus a ſago dictus quod eo cōſuetudo efficiatur q̄ſi ſagus. Marſupium ſacculus nummorum, quē greci marſippa appellant. Quędā eni greca noīa ī latiuum paululum inflectuntur propter romanū eloquium. Sitarcię nautarū ſunt, ab eo quod ſutę ſūt.

Inuolucrum dictũꝙ aliquid in ſe teneat inuolutuꝫ
Fiſcus ſacculus eſt publicus, vnde & fiſcellæ & fi-
ſcinę dñr. hunc habet exactores. & in eo mittũt de
bitũ publicũ quod redditur regibus. Fiſcus autem
primę poſitionis eſt, deriuatiuũ fiſcina, diminutiuũ
fiiſcella. Caniſtrũ fiſcis cãnis contexitur, vnde & nũ
cupatũ alũ gręcũ aſſerunt. Ciſtella a coctis ex can
na vel ligno quibus contexitur noiata. Cophinus ē
ex virgultis aptum mundare ſtercora & terrã por-
tare. De quo dicit pſalmiſta pro iſral. Manus eius ĩ
cophino ſeruierunt. Dictus aũt cophinꝰ quaſi couꝰ
vel cauus. Corbes dicti quia curuatiꝰ virgis cõtexun
tur. Sportula diminutium a ſporta. Sporta autē di
cta quia exportet aliquid, vel qa ex ſparto fit. Spar
tus vero eſt frutex virguloſus ſine foliis, ab aſperi
tate vocatus ſimilis carici herbę, & funes de eo cõ
ficiuntur.

℄ De vaſis luminarium. Cap. x.

ACcolendo ignē & ligna antiqui appella
uerunt focũ. Fos eni gręce latine ignis
eſt, vñ & iuxta philoſophos quoſdã cũ
cta procreantur. Et reuera ſine calore
nihil naſcitur, adeo vt de ſeptētrione di
catur, ſterili non quicq̃ frigore gigni. Varro autem
focos aitꝰ dictos, ꝙ foueant ignes. Nã ignis ipa flã-
ma eſt, quicquid autem ignē fouet focus vocaẽ, ſeu
ara ſit, ſiue quicquid aliud in quo ignis fouetur. lu
cerna a lychno dicta eſt, vnde & breuis eſt lu, vt Per
ſius. Diſpoſitę pinguē nebulã vomuere lucernę. Si
eni a luce diceretur, non ſtaret verſus. Lychiniꝰ au
tē quaſi lucinius. Eſt eni cicendela lucernæ. Can-
delabrum a candelis dictum quaſi candelaferũ &
candelam ferãt. Cereus per deriuationē a cęra no
men habet ex qua formatur, de quo quidã. Hic ti-
bi nocturnos pręſtabo cęreus ignes. Subducta luce
altera lux tibi ſum. Candela a cadēdo dicitur, eoꝙ
cadendo deleatur. Lacunaria pēdentia ſunt lumi
na. i. in aere lucentia. Funalia ſunt quę intra cęram
ſunt, dicta a funibus quos ante vſum papyri cæra
circũdatos habuere maiores, vnde & funera dicũ
tur. Funalia aũt gręci ſcolares dicunt ꝙ ſint ſcolię
hoc eſt intorti. Hos romani funes & funalia nomia
bant. Funalia candelabra apud veteres extãtes ſti
mulos habuerũt abũcos quibus funiculi cæra vel
huiuſmodi alimento luminis obliti figebantur. idē
itaqꝫ & ſtimuli peracuti funalia dicebãtur. Lãpas
flamma eſt in vertice lucens, dictaꝙ lãbentis motũ
oſtendere videatur. Fax dicta ꝙ focos faciat, cuius
diminutiuum facula, Laterna dicta ꝙ lucē interiꝰ
habeat clauſam. Fit eni ex vitro recluſo intus lumi
ne, vt venti flatus adire non poſſit, & ad proban-
dũ lumen facile vbiqꝫ circunferatur. Lucubrũ vo-
catũ ꝙ luceat in vmbra. Eſt enim modicus ignis q
ſolet ex tenui ſtupa cęraqꝫ formari. Pyra eſt quę in
modũ are ex lignis conſtrui ſolet vt ardeat. Pyro eĩ
ignis dr̃, ſed pyra eſt ipſa lignorum congeries cum
nondum ardet, rogus eſt cũ ardere ceperit, buſtuꝫ
vero iam exuſtus vocatur. Phareũ eſt turris maxi
ma quã gręci ac latini in cõmune ex ipſius rei vſu
pharũ appellauerũt, eo ꝙ flammarũ indicio lon-
ge videaẽ a nauigãtibus ſicut ſupra diximus qua-
lem prolemeus iuxta alexandriã cõſtruxiſſe octin
gētis talentis tradiẽ. Vſus eius eſt nocturno nauiũ
curſui ignes oſtendere ad pronũcianda vada por
tuſqꝫ introitus, ne decepti tenebris nauigãtes in ſco
pulos incidãt. Nã alexandria fallacibus vadis in-
ſidioſos acceſſus habet. Hinc igitur i porticibꝰ ma
chinas ad prelucendi miniſteriũ fabricatas pha-
ros dicunt. Nã phos lux eſt, oros viſio diciẽ. Vnde
& lucifer græce phoſphorus appellatur.

℄ De lecticis & ſellis. Capi. xi.

LEctice lectis herbis vocatę. Starꝰ a ſternē
do dictꝰ, quaſi ſtoriatꝰ. In his ſolis antiqui
ad dormiendũ accubabãt nõdum laneis
ſtramētis reptis Storia ꝙ ſit terra ſtrata Cama eſt
breuis & circa terrã. Gręci ei cami breue dicũt. Cu
bile eſt cubãdi locꝰ Grabatũ gręcũ eſt. Baionulla
eſt lectꝰ q in itinere baiulaẽ, a baiulãdo. i. deportã-
do. Puluinar lectꝰ diuitũ eſt, ide & puluillus. Spin-
gę ſunt lectice i qbꝰ ſunt ſpi garę effigies, quos nos
griſos dicimꝰ Punicani lecti pui et humiles primũ
a carthagine aduecti, & inde nomiati. Lectice ſiue
plutei lecti, de qbus ſatilius rufus de vita ſua pri-
ma inquit cõtra cõſuetudinē imperatoꝝ ipe ꝓ le-
ctis lecticis vtebaẽ. Sponda autē exterior pars le-
cti, pluteus interior. Geniales lecti ꝓprie ſunt qui
ſternũtur puellis nubētibus, dicti a generãdis libe
ris. Cunabula ſunt lectuli qbus infantes iacere con
ſueuerũt, dicta ꝙ partui adhibeanẽ, q̃ſi cinabula.
Nã cine eſt gręce emiti. Pheretrũ dr̃ eo ꝙ i eo mor
tui deferanẽ, & eſt gręcũ nomē. Nã phereſtron dr̃
apo tu phereſin. i. a ferēdo. nã latine capulus dr̃ ꝙ
ſup capita hoim feraẽ, ſic Plautꝰ ait. Capularis ſe-
nex. i. vicinius capulo. Scãna ſunt q̃ altioribꝰ lectis
apponũẽ, dicta a ſcãdēdo. i. aſcēdēdo. Hic & ſcabel
li, q lectis paruis vel ſellis ob aſcēſum opponũtur.
Scabellũ autē & ſuppedaneũ diciẽ. Nam quod di
cunt gręci ippodion, dixerũt latini ſcabellũ, & alij
dixerunt ſuppedaneũ, ꝙ ſub pedibus ſit. Scãſilia
gradus ſunt vbi honorati in ſedibus hærēt. Sedes
dictę, quoniã apud veteres romanos nõ erat vſus
accũbendi, vnde & conſedere dicebãtur. Poſtea vt
Varro ait de vita populi romani, viri diſcũbere ce
perunt, mulieres ſedere, quia turpis viſus eſt i mu
liere accubitus. Sedes ſingulari numero ꝓprie re-
gni eſt q̃d gręce thronus diciẽ. Item thronũ græci
dicunt, nos ſoliũ. Subſellia vero cęteroꝝ cathedrę
doctoꝝ. Soliũ in quo reges ſedent ꝓpter tutelam
corporis ſui ſcd̃ꝫ quoſdã a ſoliditate dictũ quaſi ſo
lidum, ſcd̃m alios p antiſticõ quaſi ſediũ a ſedēdo.
Vnde & ſella quaſi ſedda dicta eſt, & ſubſellia q̃ſi
ſubſedia Sellę curules erãt in quibus magiſtratus
ſedētes iura reddebãt. dicte aũt curules, qa apud
veteres pretores & cõſules ꝓpter itineris longin-

quitatem curru forũ prouehebantur, ſellę aũt quę poſt eos vehebantur quib⁹ ſedẽtes dicere iura ſedebant, a cnrru currules ſellæ ſunt noiatæ. Tripodes ſcabilli ſunt. habentes tres pedes, ſed et cãdelabra tripoda ſunt, quia ſimiliter tres habeut pedes.

¶ De vehiculis. cap̃.xii.

CArrũ a cardine rotarum dictũ, vnde & currus dicti ꝙ rotas habere videtur. Reta autẽ dicta ꝙ ruat, & rotundũ a rota vocatũ. Reda genus vehiculi quattuor rotarũ, has antiqui retas dicebãt, ꝑpter ꝙ haberẽt rotas. Carpentũ põpaticũ vehiculi genus eſt, quaſi carrũ põpaticum. Plauſtrũ vehiculum duaꝝ rotaꝝ quibus onera deferuntur. Et dictũ plauſtrum quod voluitur, quaſi diceret pilaſtrũ. Caracutiũ vehiculũ altiſſimarũ rotarũ quaſi carrũ acutũ. Capſus carruca vndiq; cõtexta, quaſi capſa. Pilentũ vel prętoriũ contextum quatuor rotaꝝ vehiculũ, quibus matronę oli vtebãtur. Virg. Pilentis matres mollibus. Horatius. Plures calones atq; caballi paſcẽdi ducẽda prætoria. Erant aũt antea pilenta veneti coloris non vt nunc ſunt roſſati, quibus niſi caſtę matronę vti non poterant ſicut nec vittis. Baſterna vehiculum itineris, q̃ ſi vaſterna mollibus ſtramentis compoſita, a duobus animalibus deportatur.

¶ De reliquis quæ in vſu habentur. cap̃.xiii.

BAculus a baccho repertore vitis fertur inuentus in quo hoies motivino inniterenť, ſicut aũt a baccho baculus, ita a bacculo bacillus per diminutionẽ. Fuſtes dicti ꝙ præfixi in terrã ſtant, quos palos ruſtici vocãt, quib⁹ iuuenes pro criminibus feriuntur. Vectes dicti ꝙ manib⁹ vectentur, vñ hoſtia ſaxaq; euelluntᷓ. Forfices ſecũdũ ęthymologiã ſi a filo dicuntur. f. ponitur vt forfices quę ſunt ſartoꝝ. Si a pilo. p. vt forpices quę ſunt tõſorum. Si ab accipiendo. c. vt forcipes, eo ꝙ formũ capiant quæ ſunt fabroꝝ. Formũ enim dixerũt antiqui calidũ, vnde & formoſus. Nouacula ferrum ſubtile ſatiſq; acutũ. Dicta aũt nouacula eo ꝙ innouet faciẽ. Pecten dictus eo ꝙ pexos capillos faciat atq; cõpoſitos. Calamiſtrũ eſt acus quæ calefacta et adhibita calefacit & intorquet capillos. Vñ & calamiſtrati appellantur, qui comã torquent. Clauis dicta ꝙ claudat & aperiat. Catenatũ ꝙ capiendo teneat. Horologiũ ꝙ ibi horas legamus. i. colligamus. Eſt enĩ in ſolariis poſitũ, vbi clauo per lineas currit vmbra, vt quãcunq; diei horã oſtẽdat.

¶ De inſtrumentis ruſticis. Cap̃.xiiii.

UOmer eſt dictus ꝙ vi humũ eruat, ſeu ab euomendo terrã. de quo Lucretius. Vnc⁹ aratri ferreus occulto decreſcit vomer in aruis ſumpſitq; per detrimenta fulgorẽ. Aratrum ab arando terrã vocatũ, quaſi araterium. Buris eſt curuamenũ aratri, dictũ quaſi βουσ ουρα quod fit in ſimilitudine caudę bouis. Dentale eſt aratri prima pars in qua vomer in qua vomer inducitur. quaſi dens. Cultelli a cultura dicti, eo ꝙ ipſis putatione veteres in arbore vtebãtur & vite priuſq̃ falſces eſſent repertę. Falx eſt qua arbores putantur, & vites. Dicta aũt falx ꝙ hac primũ milites herbã filicẽ ſolebant abſcindere, vñ eſt illud. Pax me certa ducis placidos curuauit in vſus. Agricolę nũc ſũ militis ante fui. Falcaſtrum a ſimilitudine falcis vocatũ. Eſt aũt ferramentum curuum cũ manubrio longo ad denſitatẽ vepriũ ſuccidendã. Hi & runcones dicti quibus vepres ſecantur, a runcando dicti. Serrula eſt prętenuis lamina ferri dentiũ mordacitate reſecans arbores ſeu ramos. Raſtra quoq; aut a radẽdo terrã, aut a raritate dentiũ dicta. Ligones ꝙ terrã leuent, quaſi leuones. Scudicia dicta eo ꝙ circa caudicẽ terrã aperiat. Et q̃uis ei⁹ vſ⁹ in reliquis operibus habeatur, nomen tamẽ ex caudice retinet. Hanc alii generaliter foſſoriũ vocant ꝙ foueã faciat, quaſi foueſſorium. Sarculum ferrũ foſſorum eſt, babens duos dentes a ſartiendo. i. fodiendo dictum. Sunt autem vel ſimplices vel bicornes. Paſtinatum vocant agricolę ferramentum biforcum, quo ſemina ſparguntur. Vnde etiam repaſtinari dictę ſunt vineæ veteres, quæ refodiuntur. Cylindrus lapis eſt teres in modũ colũnę qui a volubilitate nomen accepit. De quo Virgilius. Area tũ primũ ingenti equanda cylindro, & vertẽda manu. Tribula genus vehiculi vnde terunt frumenta & ob hoc ita vocatur. Pala quę ventilabrum vulgo dicitur a ventilandis paleis nominata. Furcilæ dictę eo ꝙ his frumenta cillentur. i. mouentur. Vnde & oſcilla dicta ab eo ꝙ cilleantur hoc eſt moueantur ora. Nam cillere eſt mouere. Teſſeræ ſunt q bus frumentorum numerus deſignatur. Trapetũ mola oliuaria. Pręlum trabes quo vua calcata prę mitur a prę mendo vocatum, quaſi preſſorium. Lacus pręlum quo prę mitur oleum quo liquans profluat et quo ab vuis vel oliuis torquendo oleũ vinumq; exigitur. Verennes avehere. i. portare noiatę. Qualus corbes colaq; prælorum per quem muſtum fluit, a colendo dictus. Fiſclum quaſi fiſculũ a colando oleum dictum vel quaſi fiſcella olei.

¶ De inſtrumentis hortorum. Cap̃.xv.

DIcta eſt rota ꝙ quaſi ruat. Eſt enim machina de qua a flumine aqua extrahitur. Lucretius In fluuio verſare rotas atq; auſtra videmus. Auſtra autẽ, id eſt rota, ab hauriendo aquas dicta. Gyrgillus dictus ꝙ i gyro vertatur Eſt enim lignum in tranſuerſa partica mobile ex quo funis cum ſitula vel vtre in puteũ dimittitur, hauriendæ aquę cauſa. Telonem hortulani vocant lignum longum quo hauriunt aquas. Et dictus telõ a longitudine. Telon enim dicitur iuxta gręcos qc quid longum eſt. Vñ & muſtella vocata quaſi mus longus. Hoc inſtrumentum hiſpani ciconiã vocant propter ꝙ imitetur eiuſdem nominis auem, lauantis ac deponantis roſtrum dum clangit. Lupus qui & canicula ferreus arpax, quia ſi quid in puteũ decidit, rapit & extrahit, vnde & nomen accepit. Ar=

pax aūt dictus,quia arripit.Arpe eī gręce rapere ē

❡ De inſtrumentis equorum cap.xvi.

PHalere ornamenta equorum ſunt, & ē grçcus ſermo Frena dicta q; equos fremere cogant vel quod hæc equi frēdent.i.imprimant dentibus & obmordeant.Vnde & nefrēdes dicti adhuc lactentes porculi,q; nondum aliquid frendant id eſt comminuant dentibus.Hinc & fabafreſa quę mollita eſt.Lupati ſunt freni aſperrimi.Dicti autem lupati a lupinis dentibus quę iequales ſunt,vnde etiam eorum morſus vehementer obeſt.Chamus genus aſperi freni quo caballi ſuperbi coerceri ſolēt, dictus a curuitate.Chamos enim græci curuum dicunt.Habenę ab habendo dictę,q; his equos habeamus hoc eſt teneamus,vnde & equi habiles dicti.Hęc & retinacula,a retinendo lora. Capiſtrum a capite inmentorum dictum.Sella a ſedendo quaſi ſedda.Antella quaſi anteſella,ſicut et poſtella.q̄ſi poſt ſella.Cingulum hominum generis neutri eſt nam animalium genere fœminino dicimus has cigulas.Sagma quę corruptæ vulgo ſalma dicitur, ſtratu ſagorum vocatur.vnde caballus ſagmarius mula ſagmaria.Capulum funis a capiendo,q; eo idomita iumenta comprehēdantur. Calcaria dicta quia in calce hominis reperiantur.i.in pedis poſteriore parte ad ſtimulandos equos,quibus aut pugnandum eſt aut currendum propter pigriciam animalium aut timorem.Nam ex timore ſtimuli nūcupati,licet ſint et libidinis ſtimuli. Strigiles nuncupati a tergendo,q; his equi tergātur. Character eſt ferrum coloratum,quo notę pecudibus inuruntur.Character autē grçce latine forma dicitur Cauterium dictum quaſi cauturium,q; vrat & prouida ſit in eum,ſeuera q; cautio,vt dum videtur cuius ſit auaricia refrenetur.Quod interdum pro ſigno, interdum pro cura adhibetur,vt vis morbis ignis ardore ſiccetur.

❡ Finit liber æthymologiarum Iſidori Hiſpalenſis epiſcopi.

❡ Regiſtrū in libros æthymologiarum ſancti Iſidori Hiſpalenſis epiſcopi. Et primo capitula libri primi

iii.	De diſciplina et arte Capitulum.i.
idem	De ſeptē liberalibus diſciplinis.c.ii.
idem	De litteris communibus capitul.iii.
iiii.	De grammatica capitulum.iiii.
idem	de partibus orationis capitulum.v.
idem	de nomine capitulum. vi.
idem	de pronomine capitulum.vii.
idem	de verbo capitulum.viii.
v.	de aduerbio capitulum.ix.
idem	de participio capitulum.x.
idem	de coniunctione. capitulum.xi.
idem	de præpoſitione. capitulum.xii.
idem	De interiectione capitulum.xiii.
idem	de voce capitulum.xiiii.
idem	de ſyllaba capitulum.xv.
idem	De pedibus capitulum.xvi.
idem	de accentibus capitulum.xvii
vi	de figuris accentuum. capitu.xviii.
idem	de poſitura capitum.xix.
idem	de notis ſententiarum capitulū.xx.
idem	de notis vulgaribus capitlum.xxi.
vii.	de notis iuridicis capitulum.xxii.
idem	de notis militarib⁹.capitulum.xxiii
idem	de notis litterarum capitulū.xxiiii.
idem	de notis digitorum capitulum.xxv.
idem	de orthographia capitulum.xxvi.
idem	de analogia capitulum.xxvii.
idem	de ęthymologia capitum.xxviii.
idem	de gloſis capitulum. xxix.
viii.	de de differentijs capitulum.xxx
idem	de barbariſmo capitulum.xxxi.
idem	de ſoloeciſmo capitulum.xxxii.
idem	de cęteris vitiis capitulum.xxxiii
idem	de metaplaſmis capitulum. xxxiiii
idem	de ſchematibus capitulnm.xxxv.
ix	de tropis capitulum.xxxvi.
idem	de proſa capitulum.xxxvii.
x.	de metris capitulum.xxxviii.
idem	de fabula capitulum.39
idem	de vocabulo hiſtorię capitulū 40.
xcvi.	de primis auctorib⁹ hiſtoriaꝝ.c.41
idem	de vtilitate hiſtoriæ capitulum.42
idem	de generibus hiſtoriæ capitu.43.

❡ capitula libri ſecundi.

idem	de rhetorica et eius nomine. capi.i.
idem	de inuentoribus rhetorice artis.c.ii.
idem	de nomine oratoris capitulum.iii.
idem	de generibus cauſarum capitu.iiii.
idem	de gemino ſtatu cauſarum capi.v.

ſ iii

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

xi De tripartita cōtrouerſia capit,vi
idem De quattuor partibus orationis.vii
idem De quinq; modis cauſarum, ca,viii
idem de ſyllogiſmis,' capitulum,ix,
xii De lege capitulum.10,
idem De ſententia capitulum,11,
idem de cataſceua & anaſceua,capit,12,
idem de proſopopeia, capitulum,13,
idem de ethopeia, capituluꝫ,14,
idem de generibus queſtionum, capi,15,
idem de elocutione capitulum,16,
idem de trimodo genere dicendi, ca 17,
idem de colo cōmate & periodis, capi,18
idem de vicijs litterarum et verborum &
ſententiarum capitulum,19,
idem de iuncturis verborum, capitu,20,
idem de figuris verborum & ſniarum,21
xiii de dialectica capituluꝫ,22
idem de differentia dialecticę & rhetori=
cę artis. capitulum,23,
idem de diffinitione philoſophię, ca,24
idem Quid ſit philoſophia, capitul,25,
xiiii de iſagogis porphirii, capitulū,26
idem de cathegorijs ariſtotelis,capi,27,
idem de perihermenijs ariſtotelis, ca,28
idem de ſillogiſmis dialecticis, capi,29,
xv de diuiſione diffinitionum marij vi
idem ctorini libro abbreuiata,capitu,30,
xvi de topicis capitulum,31,
idem de oppoſitis, capitulum,32,

¶ capitula libri tertij,

idem de vocabulo arithmeticę diſciplię,i
idem de auctoribus eius, capitulum,ii,
idem Quid ſit numerus & vñ dicatur,3,
idem Quid p̄ſtent numeri, capitulum, 4
idem de prima diuiſione pariũ & ipiũ,5,
xvii, de ſecũda diuiſione toti⁹ nũeri,c,6,
idem de tercia diuiſione toti⁹ nũeri,ca,7
idem de differentia arithmeticę geome=
trię et muſicę, capitulum8,
idem Quot numeri infiniti exiſtunt,ca 9
idem Quid ſit geometria & de inuentori
bus et vocabulo eius.capitulum,10
idem de q̄drip̄tita diuiſiōe geometrię,11,
idem de figuris geometrię.capitulum,12
xviii. de nũeris ſcdꝫ geometriā q̄rēdis,13
idem de muſica & eius nomiue, capi.14,
idem de inuentoribus eius,capituluꝫ,15,
idem Quid poſcit muſica,capitulum, 16
idem de tribus partibus muſicę, capi,17
idem de triformi muſicę diuiſione,ca.18,
idem de prima diuiſione muſicę quę ar=
monica dicitur. capitulum,19,

idem De ſecunda diuiſione quę organi=
ca dicitur. capitulum,20,
xix De tertia diuiſione quę rithmica nū
cupatur, capitulum,21,
idem de muſicis numeris,capitulum,22,
idem de aſtronomia capitulū,23
idem de inuentoribus eius, capitulū,24
idem de ſcriptoribus aſtronomię, ca,25,
idem de differentia aſtronomię & aſtro=
logię capitulum.26,
idem de aſtronomię ratione,capitul,27.
idem de mundo & eius nomine,capi,28.
idem de forma mundi, capitulum.29,
idem de cęlo & eius nomine, capitul,30.
idem de ſitu ſphęrę cęleſtis,capitulū,31,
idem de motu eiuſdem, capitulum.32,
idem de curſu eiuſdem ſpęrę, capitu,33.
idem de celeritate cœli, capitulum,34,
idem de axe cœli, capitulum,35,
idem de cœleſtibus polis, capitulum,36,
idem de cardinibus cœli, capitulum,37,
idem de conuexis cœli, capitulum,38,
xx de ianuis cœli, capituluꝫ,39,
idem de gemina cœli facie,capitulū.40
idem de quattuor partibus cœli, cap,41
idem de hemiſperijs, capitulum,42,
idem de quinq; circulis cœli, capitu,43,
idem de zodiaco circulo,capitulum,44
idem de candido circulo,capitulum,45,
idem de magnitudine ſolis, capitu,46,
idem de magnitudine lunę, capitu,47,
idem de natura ſolis, capitulum,48,
idem de curſu ſolis. capitulum,49.
idem de defectu ſolis, capitulum,50,
idem de itinere ſolis, capitulum,51
idem de lumine lunę, capitulum.52,
idem de formis lunę. capitulum.53
idem de interlunio lunę. capitulum.54,
idem de curſu lunę. capitulum,55,
idem de vicinitate lunę ad terras, ca,56,
idem de eclipſi ſolis, capitulum,57,
idem de eclipſi lunę capitulum,58
xxi de differentia ſtellarum & ſiderum
& aſtrorum capitulum,59,
idem de lumine ſtellarum, capituluꝫ,60
idem de ſitu ſtellarum. capitulum. 61
idem de curſu ſtellarum, capitulum,62,
idem de vario curſu ſtellarum.capitu 63
idem de interuallis ſtellarum,capit. 64.
idem de numero circulari ſtellarū.ca. 65
idem de ſtellis planetis. capitulum. 66,
idem de præcedentia et āngradatione
ſtellarum capitulum.67.
idem de remotione vel retrogradatione
ſtellarum capituluꝫ.68

idem De ſtatu ſtellarum. capitulum, 69.
idem De nominibus ſtellarum quibus ex cauſis nomina acceperunt. capi 70

Capitula libri quarti.

xxii De medicina capitulum. i.
idem de nomine eius capitulũ. ii,
idem de inuentoribus eius capitul. iii.
idem de tribus hereſibus medicoꝝ, c, 4,
idem de quattuor humoribus corpoꝝ. 5.
idem de acutis morbis. cap, 6,
idem de chronicis morbis, capitulum, 7.
idem de morbis qui in ſuperficie cutis videntur capitulum. 8.
xxiii. de remediis et medicaminis. ca. 9,
idem de libris medicinalibus ca. 10
idem de inſtrumentis medicorum. cap. 11
idem de odoribus & vnguentis, capit, 12,
xxiiii de initio medicinę. cap, 13,

Capitula libri quinti.

idem De auctoribus legum. ca. i.
idem de legibus diuinis et humanis, ca, 2
idem Quid differunt inter ſe ius leges et mores. capitulum, 3,
idem Quid ſit ius naturale ca. 4
idem Quid ſit ius ciuile cap. 5.
idem Quid ſit ius gentium ca. 6,
idem Quid ſit ius militare ca. 7.
idem Quid ſit ius publicum cap. 8,
idem Quid ſit ius quiritum ca. 9,
idem Quid lex capit. 10.
idem Quid ſcita plebium cap, 11,
idem Quid ſenatuſconſultum cap. 12
idem Quid conſtitutio & edictum cap. 13.
idem Quid reſponſa prudentiuꝫ ca. 14
idem de legib⁹ cõſularib⁹ & tribunicijs. 15
idem de lege ſatyra capit. 19.
idem de legibus rhodijs cap. 17
idem de priuilegijs cap. 18,
idem Quid poſſit lex capitu, 19,
idem Quare lex facta ſit cap, 20
idem Qualis debeat fieri lex cap. 21.
idem De cauſis cap. 22,
idem de teſtibus cap, 23
idem de inſtrumentis legalibus cap, 24,
xxv de rebus cap, 25,
xxvi. de criminibus i lege cõſtitutis, c, 26
idem de pœnis i legibus conſtitus. ca. 27
idem de chronicę vocabulo. capitu. 28.
idem de momentis et horis. capitulũ. 29
idem de diebus capitulum. 30.
xxvii de nocte capitulum. 31.
idem De hebdomada Capitulum. 32.
idem De menſibus. capitul. 33.
idem De ſolſticiis & equinoctiis. capit. 34
idem De temporibus anni capitulum. 35
idem De annis capitulum. 36.
idem de olympiadibus & luſtris & iubileis. capitulũ. 37
idem de ſeculis & ętatibus cap. 38.
28. de diſcretione temporum. capi. 39.

Capitula libri ſexti.

xxix. De veteri et nouo teſtamento ca. i.
idem De ſcriptoribus et vocabulis ſanctorum librorum capitulum. ii
xxx de bibliothecis capitulum. iii.
idem de interpraetibus capitulum. iiii.
idem de eo q primũ romã libros aduexit v
idem Qui apud nos bibliothecas inſtituerunt capitulum. vi.
idem Qui multa ſcripſerunt capitulu. vii.
idem de generibus opuſculorum ca. viii.
idem de ceris capitulum. ix.
idem de chartis capitulum. x.
xxxi. de pergamenis capitulum. xi.
idem de libris conficiendis capitu. xii.
idem de librorum vocabulis capitulũ. xiii
idem de librariis & eoꝝ inſtrumẽtis, xiiii.
idem de canonibus euangeliorum. ca. xv
idem de canonibus conciliorũ. capi. xvi
idem de cyclo paſchali capitlum. xvii.
xxxii de reliquis feſtiuitatibus. capi. xviii
33. de officijs capitulum. xix

Capitula libri ſeptimi.

34 De deo capitulũ. i.
xxxv de filio dei capitulum. ii.
idem de ſpiritu ſancto capitu. iii.
36. de eadem trinitate capitulu. iiii.
idem de angelis capitulũ. v.
37 de hominibus qui quodam praeſagio nomen accceperunt. capitu. vi.
38 de patriarchis capitulum. vii.
idem de prophetis capitulũ. viii
39 de apoſtolis capitulum. ix,
idem de reliquis i euangelio noibus, ca, x
idem de martyribus capitulum. xi.
xl de clericis capitulum. xii.
idem de monachis capitulũ. xiii
idem de cęteris fidelium noibus. cap. xiiii

Capitula libri octaui.

idem De eccleſia & ſynagoga. capitu. i.

xl. de religione & fide capitulum.ii.
xli. de hereſi & ſciſmate. capitulum.iii.
idem de hereſibus iudęorum. capitu.iiii.
idem de hereſibus Chriſtianorum. cap.v
xlii de philoſophis gentium. capitu.vi.
idem de poetis capitulum.vii.
xliii. de ſibyllis capitulum.viii.
idem de magis capitulum.ix
idem de paganis capitulum.x
idem de diis gentium capituu.xi.

¶Capitula libri noni.

xlv. de linguis gentium capitulum.i.
xlvi. de gentium vocabulis capituum.ii.
xlviii de regnis & militię vocabulis;cap.iii
xlix. de ciuibus. capitulum.iiii.
l. de affinitatibus & gradibus capt.v.
li. de agnatis & cognatis capitulũ.vi.
idem de coniugis capitulum.vii.

¶Capitula libri decimi.

lii. Liber decimus tractat de quibuſdã vocabulis per alphabetũ diſtinctis.

¶Capitula libri vndecimi.

lvi. de homine & partibus eius capitu.i.
lix. De ętatibus hominis capituum.ii.
lx de portentis capitulum.iii.
idem de tranſformatis capitulum.iiii.

¶Capitula libri duodecimi.

idem de pecoribus & iumentis. capitu.i.
lxii. de beſtiis capitulum.ii.
lxiii. de minutis animantibus. capitu.iii.
idem de ſerpentibus capitulum.iiii.
lxiiii. de vermibus capitulum.v.
idem de piſcibus capitulum.vi.
lxv de auibus capitulum.vii.
lxvii. De minutis volatilibus. capitu.viii.

¶Capitula libri tertiidecimi

idem de mundo capitulum.i.
idem de atomis capitulum.ii.
idem de elementis capitulum.iii.
idem de cęlo capitulum.iiii.
idem de partibus cęli capitulum.v.
lxviii de circulis cęli. capitulum.vi.
idem de aere et nube. capitulum vii
idem de tonitruo capitulum.viii.
idem de fulminibus. capituum.ix.
lxviii De arcu & nubium effectibus ca.x.
idem de ventis capitulum.xi.
lxix. de aquis capitulum.xii.
idem de diuerſitate aquarum capitu.xiii.
idem de maris nomine capitulum.xiiii
idem de oceano. capitulum.xv.
idem de mediterraneo mari capitu.xvi.
idem de finibus maris capitulum.xvii.
idem de æſtibus & fretis capitulum.xviii.
lxx de lacis & ſtagnis. capitulum.xix.
idem de abyſſo capitulum.xx.
idem de fluminibus capitulum.xxi.
lxxi de diluuijs capitulum.xxii.

¶Capitula libri quartidecimi

idem de terra capitulum.i.
idem de orbe capitulum.ii.
idem de aſia & partibus eius capitu.iii.
lxxii. de europa capitulm.iiii.
lxxiii de lybia capitulum.v
lxxiiii. de inſulis capitulum.vi.
lxxv. de promontoriis. capitulum.vii.
idem de montibus cæteriſq; terræ vocabulis. capitulum.viii.
idem de inferioribus terræ capitulum.ix

¶Capitula libri quintidecimi

lxxvi. de ciuitatibus .capitulum.i.
lxxvii. de ædificiis publicis capitulum.ii.
lxxviii. de habitaculis capitulum.iii.
idem de ædificiis ſacris capitulum.iiii.
idem de repoſitoriis capitulũ.v.
lxxix de operariis capitulum.vi.
idem de aditibus capitulum.vii.
idem de partibus ædificiorum capit.viii.
idem de munitionibus capitulum.ix.
idem de tentoriis capitulum.x.
idem de ſepulchris capitulum.xi.
idem de ædificiis ruſticis capitulu3.xii
idem de agris. capitulum xiii.
lxxx. de finibus agrorum capitulum.xiiii
idem de menſuris agroru3 capitulum.xv.
idem de itineribus capitulum.xvi.

¶Capitula libri ſextidecimi.

idem de pulueribus et glebis terræ cap.i.
idem de glebis ex aqua, capitulum.ii.
lxxxi de lapidibus vulgaribus. capitu.iii.
idem de lapidibus inſignioribus cap.iiii.
lxxxii. de marmoribus capitulũ.v.
idem de gemmis capitulum.vi.
idem de viridioribus gemmis capitu.vii.

lxxxii.	De rubris gemmis	Cap.viii
idem.	de purpureis.	capitulum.ix.
lxxxiii.	de candidis	capitulum.x.
idem	de nigris	capitulum.xi.
idem	de variis	capitulum.xii.
idem	de cryſtallis	capitulum.xiii.
idem	de aureis	capitulum.xiiii.
lxxxiiii	de vitro	capitulum.xv.
idem	de metallis	capitulum.xvi.
idem	de auro.	capitulum.xvii.
idem	de argento.	capitulum.xviii
idem	de ære	capitulum.xix
lxxxv.	de ferro.	capitulum. xx.
idem	de plumbo	capitulum.xxi
idem	de ſtanno	capitulum.xxii.
idem	de electro	capitulum.xxiii.
idem	de ponderibus.	capitulum.xxiiii.
idem	de menſuris	capitulum.xxv.
lxxxvi.	de ſignis	capitulum.xxvi.
	¶Capitula libri decimiſeptimi.	
idem	De auctoribus rerum ruſticarū.ca.i.	
idem	De cultura agrorum	capitu.ii
idem	de frumentis	capitulum.iii.
lxxxvii	de leguminibus	capitulum.iiii
idem	de vitibus	capitulum.v.
idem	de arboribus	capitulum.vi.
lxxxviii	de propriis nominib⁹ arborū.ca.vii.	
lxxxix.	de arboribus aromaticis. capit.viii.	
xc.	de herbis aromaticis ſiue cōib⁹.c.ix	
xcii.	de oleribus	capitulum.x.
idem.	de odoratis oleribus	capitu.xi
	¶Capitula libri decimioctaui.	
xcii.	De bellis	capitulum.i.
xciii	de triumphis	capitulum.ii.
idem	de ſignis	capitulum.iii.
idem	de buccinis	capitulum.iiii.
idem	de armis	capitulum.v.
idem	de gladiis	capitulum.vi.
idem	de aſtis.	capitulum.vii.
idem	de ſagittis.	capitulum.viii.
cxiiii.	de faretris.	capitulum,ix.
idem	de fundis	capitulum.x.
idem	de ariete	capitulum.xi.
idem	de clypeis	capitulꝫ.xii
idem	de loricis	capitulum.xiii.
idem	de galeis	capitulum.xiiii.
idem	de foro	capitulum.xv
idem	de ſpectaculis	capitulū.xvi.
idem	de ludo gymnico	capitu.xvii.
idem	de generibus gymnicorum.ca.xviii.	
idem	de ſaltu	capitulum.xix.

xciiii.	De curſu.	capitulum.xx.
idem	de iactu.	capitulum.xxi.
idem	De virtute	capitulum.xxii.
idem	de luctatione	capitulum.xxiii.
idem	de paleſtra	capitulum.xxiiii
idem	De agone	capitulum.xxv.
idem	de generibus agonum	capi.xxvi.
idem	de ludis circenſibus	capitu.xxvii
cxv	de circo.	capitulum.xxviii.
idem	de ornamentis.	capitulꝫ.xix
idem	de metis	capitulum.xxx.
idem	de obeliſco	capitulum.xxxi
idem	de carcerib⁹	capitulū. xxxii
idem	de aurigis	capitulum.33.
idem	de quadrigis	capitulum.34
idem	de curru.	capitulum.35.
idem	de equis quibus currunt.capitu.36.	
idem	de ſeptem ſpaciis	capitu.37
idem	de equitibus	capitulum.38.
idem	de deſultoribus	capitulū.39.
idem	de peditibus	capitulum.xl.
idem	ne coloribus equorum	capi.xli
idem	de theatro	capitulum.xlii.
idem	de ſcena	capitulum.xliii.
idem	de orciſtra	capitulum.xliiii.
idem	de tragœdiis	capitulum.xlv
idem	de comœdis	capitulum.xlvi
idem	de themelicis.	capitulum. xlvii.
idem	de hiſtrionibus	capitulum. xlviii.
idem	de mimis	capitulum. 49
idem	de ſaltatoribus.	capitu.50.
idem	Quid pro patrono agatur.	capi.51.
idem	de amphitheatro	capitulum.52.
idem	de ludo equeſtri	capitulum.53.
xcvi.	de retiariis.	capitulum.54.
idem	de ſecutoribus	capitulū.lv.
idem	de laquearibus	capitu.56.
idem	de velitibus	capitu.57.
idem	de ferali certamine	cap.58.
idem	de horū execratione ludorū.ca.59.	
idem	de alea	capitu.60
idem	be pirgis	capitu.61.
idem	de calculis	capitu.62.
idem	de teſſeris	capitu.63.
idem	de figuris aleæ	capitu.64.
idem	de vocabulis teſſararum.	capit.65.
idem	de iactibus teſſararum.	capitu.66.
idem	de calculorum motu	capitu.67.
idem	de interdictione aleæ	capitu.68.
idem	de pila	capitu.69.
	¶Capitula libri decimínoni.	
idem	De nauibus.	capitu.i.
idem	De partib⁹ nauiū & armamētis.ca.ii	

xcvii De velis. cap̄.iii.
xcvii De funibus Cap̄.iiii.
xcvii De retibus Cap̄.v
xcvii De fab ricis ſiue fornacibus. Cap̄.vi
xcvii de inſtrumentis fabrorum. cap̄.vii.
xcvii de fabricis parietum. cap.viii.
cxvii de diſpoſitione cap̄.ix.
xcvij De conſtructione. cap̄.x.
xcviii De venuſtate cap̄.xi
xcviii De laqueariis cap̄.xii.
xcviii De cruſtis. Cap̄.xiii.
xcviii De lithoſtratis Cap.xiiii.
xcviii De plaſtis cap̄.xv
xcviii De pictura. cap̄.xvi.
xcviii De coloribus. cap.xvii.
xcviii De inſtrumentis ædificiorum. cap.xviii
xcix De lignariis. cap̄.xix.
xcix De inuentione lanificii cap̄.xx.
xcix De veſte ſacerdotali. cap̄.xxi.
xcix De nominibus veſtiū ceterarū.cap̄.xxii.
De veſtibus quarūdē gentiū.cap̄.xxiii.
c. de pallijs virorum cap.xxiiii.
c. de palliis fœmmarum cap.xxv.
c. de ſtatu & reliquis veſtibus quæ in vſu habentur. cap.xxvi.
c. de lanis. cap.xxvii.
c. de coloribus veſtiuȝ cap.xxviii.
ci de inſtrumentis cap.xxix
ci de ornamentis. cap.xxx.
ci de anulis. cap.xxxi.
ci de cingulis cap.xxxii.
ci. De calciamentis. cap.xxxiii.

¶Capitula libri vicefimi & vltimi.

cii de menſis. cap̄.i.
cii de eſcis cap̄.ii.
cii de potu cap̄.iii.
ciii de vaſis eſcariis. cap.iiii
ciii de vaſis potariis cap.v.
ciii de vaſis vinariis & aquariis cap.vi.
ciii de vaſis oleariis cap.vii.
ciii de vaſis coquinariis cap.viii
ciii de vaſis repoſitoriis cap.ix
ciiii de vaſis luminarium cap.x.
ciiii de lecticis & ſellis cap.xi
ciiii de vehiculis cap.xii.
ciiii de reliquis quę in vſu habentur cap.xiii
ciiii de inſtrumentis ruſticis cap.xiiii.
ciiii de inſtrumentis hortorum cap̄.xv.
cv de inſtrumentis equorum. cap.xvi

Laus deo.

¶Impreſſum Parrhiſij ſumptibus Ioannis Petit. Anno ſalutis Milleſimo quingenteſimo viceſimo. die vero viceſima quinta menſis Septembris.